دۇنياۋى مەشھۇر ئەسەر

جىنايەت ۋە جازا

1

ف . م . دوستويېۋسكىي (رۇسىيە)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ف . م . دوستويېۋسكي (رۇسىيە)

جىنايەت ۋە جازا

1

تەرجىمە قىلغۇچى : مۇساجان ئەزىزى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

罪与罚. 上：维吾尔文 /（俄罗斯）多思妥耶夫斯基著；木沙江·艾则孜译. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2014.12
ISBN 978-7-228-17307-5

Ⅰ. ①罪… Ⅱ. ①多… ②木… Ⅲ. ①长篇小说 — 俄罗斯 — 近代 — 维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ①I512.44

中国版本图书馆CIP数据核字(2015)第001999号

责任编辑	伊丽达娜·阿不都热依木
编　　辑	玛丽亚木·买买提明
责任校对	阿依古丽·莎比提
封面设计	买买提·诺比提
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	北京顺诚彩色印刷有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米　32开本
印　　张	15.25
版　　次	2014年12月第2版
印　　次	2015年11月第1次印刷
印　　数	1-3000
定　　价	42.00 元

NIEDERSÄCHS. STAATS. U. UNI.- BIBLIOTHEK GÖTTINGEN

دۇنياۋى مەشھۇر گەسەر

جنايەت ۋە جازا

ISBN 978-7-228-17307-5

9 787228 173075 >

定价：42.00元

بىرىنچى قسسم

1

7 ـ ئاينىڭ باشلىرى، ھاۋا قاتتىق ئىسسىپ كەتكەن بىر كۈنى كەچقۇرۇن، ياش بىر يىگىت C كوچىسىدىكى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتقان تارغىنا ھۇجرىسىدىن چىقىپ، بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتقاندەك ئاستا قەدەم تاشلاپ، K كۆۋرۈكى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ئۇ ھەرھالدا ئۆينىڭ غوجايىنىغا ئۇچراپ قالماي پەلەمپەيدىن تىنچ ـ ئامان چۈشۈۋالدى. ئۇنىڭ بەش قەۋەتلىك ئېگىز بىنانىڭ چېدىرلىق ئۆگزىسىگە جايلاشقان ھۇجرىسى ئۆيگە قارىغاندا كىيىم ئىشكاپىغا بەكرەك ئوخشايتتى. بۇ يەردىكىلەر ئۇنىڭ ئاش ـ تامىقىنى ئېتىپ، كىر ـ قېتىنى يۇيۇپ بېرەتتى. غوجايىن ئايال بولسا، بەشىنچى قەۋەتتىكى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيدە ئولتۇراتتى. يىگىت كوچىغا چىقماقچى بولسا، ئۇنىڭ ئاشخانىسىنىڭ ئىشكى ئالدىدىن ئۆتەتتى. پەلەمپەيگە ئۇدۇل ئاشخانىنىڭ ئىشكى دائىم دېگۈدەك ئوچۇق تۇراتتى. ھەر قېتىم ئوچۇق ئىشكىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، يىگىتنىڭ يۈرىكى جىغىلداپ، پوكۇلداپ، خىجىللىقتىن ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي كېتەتتى. ئۇ غوجايىن ئايالغا قەرزگە بوغۇلۇپ كەتكەچكە، ئۇنىڭغا ئۇچراپ قېلىشتىن بەكمۇ ئەندىشە قىلاتتى.

ياق، ئۇنى قورقۇنچاق، ھاقارەتكە كۆنۈك بىرنېمە ئوخشايدۇ، دەپ قالماڭلار، ئۇ ھەتتا تامامەن بۇنىڭ ئەكسىچە؛ لېكىن، ئۇ يېقىندىن بېرى گۇمانخورلۇق كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ قالغاندەك، ئىچى تىتىلداپ، كۈنلىرىنى جىددىيچىلىك ئىچىدە ئۆتكۈزىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئۆز خىيالىلىرىغا غەرق بولۇپ، تەنھا ياشايتتى. غوجايىن ئايال بىلەنلا ئەمەس، ئومۇمەن ھەرقانداق ئادەم بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشتىن قاچاتتى.

يوقسۇزلۇق ئۇنى ئەبگار قىلىپ قويغانىدى. لېكىن، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ ئۆزىنىڭ ئەبگارلىقىغىمۇ ئېرەن قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. ئەڭ زۆرۈر ئىشلارنىمۇ بىر چەتكە قايرىپ قويدى. ئۇنىڭ ئۇنداق ئىشلارنى قىلغۇسىمۇ كەلمەيتتى. غوجايىن ئايال ئۇنىڭ چىشىغا ھەرقانچە تەگكىنى بىلەنمۇ، ئۇ قىلچە قورقمايتتى. لېكىن، پەلەمپەيدە توسۇلۇپ، ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق جاۋۇلداشلىرىنى، پۇل سوراپ كوتۇلداشلىرىنى، دوقلىرىنى، شىكايەتلىرىنى ئاڭلاشنى خالىمايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، خۇشامەت قىلىشنى، كەچۈرۈم سوراشنى، يالغان ئېيتىشنى لايىق كۆرمەيتتى. ياق، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقماي، پەلەمپەيدىن خودىدى مۇشۇكتەك غىپپىدە ئۆتۈپ كەتكەن ياخشىراق ئىدى.

شۇنداقتىمۇ، بۇ قېتىم كوچىغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، غوجايىن ئايالغا ئۇچراپ قېلىشتىن ھەددىدىن زىيادە قورققانلىقىغا ئۇ ئۆزىمۇ ھەيران قالدى.

«ئاشۇنداق بىر ئىشنى قىلغىلى كېتىۋېتىپ، مۇشۇنداق ئەزرىمەس ئىشلاردىن قورقۇپ يۈرگىنىمنى كۆرمەمدىغان، — ئويلىدى ئۇ غەلىتە ھېجىيىپ، — ھىم... ھە... ھەممە نېمە ئادەمنىڭ ئۆز ئىلكىدە، يۈرەكلىكىرەك بولمىسا، بۇرنۇڭنىڭ ئۇچىدىكى نەرسىدىنمۇ قۇرۇق قالىسەن. بۇ شۇقەدەر روشەن ھەقىقەن. ئادەملەر ھەممىدىن بەك نېمىدىن قورقىدىكەن، شۇنى بىر بىلگەن بولسام كاشكى. ئۇلار بىرەر يېڭى ئىشنى قىلىشقا بەل باغلاشتىن، ئۆزىنىڭ بىرەر يېڭى قارىشىنى دېيىشتىن ھەممىدىن بەكرەك قورقىدۇ... لېكىن، مەن قۇرۇق گەپنى تولا قىلىمەن. ئەنە شۇنداق قۇرۇق گەپنى تولا قىلغاچقا، قولۇم ئىشقا بارمايدۇ. ئېھتىمال قولۇم ئىشقا بارمىغاچقا، قۇرۇق گەپنى تولا قىلىدىغاندۇرمەن. مۇشۇ بىر ئايدا مەن قۇرۇق گەپ قىلىشنى، بىر بۇلۇڭغا كىرىپ يېتىۋېلىپ، يوقىلاڭ ئىشلار توغرۇلۇق ئويلاشنى ئادەت قىلىۋالدىم. شۇ تاپتا ئۇ يەرگە نېمىنى دەپ

كېتىۋاتىمەن؟ راستلا شۇ ئىشنى قىلالارمەنمۇ؟ بۇ شۇنداق جىددىي ئىشمۇ؟ ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئەمەس. بۇ ناھايىتى بىر قۇرۇق خىيال، ئۆزۈمنى خىيالەن بەزلەش؛ بۇ ئويۇن، راست، بەئەينى بىر ئويۇن.»

كوچا ئادەتتىن تاشقىرى ئىسسىق، ھاۋامۇ دىمىق ئىدى، قىستا ـ قىستاڭچىلىق. ھەممىلا جايدا ھاك، تاختاي، خىش، توپىلارنىڭ چېچىلىپ ـ يېيىلىپ يېتىشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېزىدا يازلىق داچىسى يوق ھەربىر پېتىربۇرگلۇققا تونۇش سېسىق ھاۋا ـــ مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى قوشۇلۇپ، يىگىتنىڭ ئۇنىڭسىزمۇ بىنورمال نېرۋىسىغا بەكمۇ تەگدى. شەھەرنىڭ مۇشۇ قىسمىدىكى ھەددىدىن زىيادە كۆپ قاۋاقخانىلاردىن چىقىۋاتقان چىدىغۇسىز سېسىق پۇراقلار، ئىش كۈنى بولۇشىغا قارىماي قەدەمدە دېگۈدەك ئۇچراپ تۇرىدىغان مەست ئادەملەر، پاسكىنا ۋە ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئېلەشتۇرىدىغان بۇ مەنزىرىنى تېخىمۇ خۇنۇكلەشتۇرۇۋەتكەنىدى. يىگىتنىڭ نازۇك چىرايىدا ئىنتايىن كۈچلۈك نەپرەت غىل ـ پال ئەكس ئېتىپ ئۆتۈپ كەتتى. دەرۋەقە ئۇ ئىنتايىن قاملاشقان يىگىت ئىدى. كۆزلىرى قاپقارا ۋە چىرايلىق، چاچلىرى قېنىق قوڭۇر، ئوتتۇرا بويدىن سەل ئېگىزرەك، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن ئىدى. ئاربدىن ئۇزاق ئۆتمەي ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ چوڭقۇر خىيالىغا غەرق بولۇپ كەتتى. تېخىمۇ توغرىراقى، بۇ دۇنيانى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەندەك بىر ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. ئۇ شۇ مېڭىشىدا ھېچنېمىنى كۆرمەيتتى، ھەتتا ئۇلارغا كۆز سېلىشنىمۇ خالىمايتتى، شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىمۇ ئېتىراپ قىلغىنىدەك، كېيىنكى كۈنلەردە ئادەت بولۇپ قالغاچقا، ئاربلاپ نېمىلەرنىدۇر دەپ غودۇراپ قويياتتى. ئوي ـ پىكرىنىڭ پات ـ پاتلا چېچىلىپ كېتىدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى، ئادەتتىن تاشقىرى ماغدۇرسىزلىنىپ كەتكەنلىكىنى شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىمۇ سېزىپ تۇراتتى. چۈنكى، ئۇ ئىككى كۈندىن بېرى ھېچنېمە يېمىگەنىدى.

ئۇ شۇقەدەر ئەبگار كىيىنگەنىدىكى، ھەتتا كىيگۈچىلىكى قالمىغان كىيىملەرنى كىيىپ ئادەتلىنىپ قالغان ئادەملەرمۇ كۈپكۈندۈزدە مۇشۇنداق كىيىم بىلەن كوچىغا چىقىشتىن نومۇس قىلاتتى. ۋاھالەنكى، شەھەرنىڭ بۇ قىسمىدىكى ئادەملەر بۇنداق كونا كىيىملەرگە ھەيران قېلىپمۇ كەتمەيتتى. چۈنكى، بۇ يەر ئوت ـ چۆپ بازىرىغا يېقىن ئىدى، بۇ يەردە نۇرغۇن ئادەم بىلىدىغان كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرى جىق ئىدى. يەنە كېلىپ پېتىربۇرگنىڭ مەركىزىي رايونىغا يېقىن بۇ كوچىلاردا ئولتۇرىدىغانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۇششاق قول ھۇنەرۋەنلەر ۋە ئىشچىلار ئىدى. بۇ جايدا ھەر خىل ھەر ياڭزا ئادەملەر ئارىلىشىپ ياشايدىغان بولغاچقا، بىرەر ئادەمنىڭ تۇرقىدىن، كىيىمىدىن ئەجەبلىنىشنىڭ ئۆزى غەلىتە قىلىقتەك تۇيۇلاتتى. بۇ يىگىتنىڭ قەلبى قىساس ۋە مەنىستەسلىك بىلەن تولۇپ كەتكەنىدىكى، ئۇ بەزىدە خۇددى باشقا يىگىتلەردەك خەقلەرنىڭ سۆز ـ چۆچەك قىلىشىدىن قاتتىق ئەنسىرىسىمۇ، كوچىدا ئۆز كىيىمىنىڭ كونىلىقىغا قىلچە پىسەنت قىلمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئەلۋەتتە، ئۇ تونۇش ـ بىلىشلىرىگە ياكى كونا ساۋاقداشلىرىغا ئۇچرىشىپ قالسا، بۇ باشقا گەپ. لېكىن، ئۇ ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشنى بۇرۇن ـ بۇرۇندىن ياقتۇرمايتتى... شۇ ئارىلىقتا، قاۋۇل بىر ئارغىماق قوشۇلغان ھارۋىدا نەگىدۇر ماڭغان بىر مەست ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئۇنىڭغا قاراپ: «ماڭا قارا، ھەي، نېمىس شىلەپىسى كىيگەن ئاداش» دەپ ۋارقىرىدى، ئارقىدىن، ئۇنى قولى بىلەن كۆرسىتىپ ۋارقىراپ، كوچىنى بېشىغا كىيدى. يىگىت بىردىنلا قەدىمىنى توختىتىپ ئالمان ـ تالمان شىلەپىسىنى تۈتتى. تۆپىسى ئېگىز، يۇمىلاق بۇ شىلەپىنى ئۇ سىمىبىرمان[1]نىڭ شىلەپە دۇكىنىدىن ئالغانىدى. شىلەپە ئۇزاق كىيىلگەچكە ئادەتتىن تاشقىرى كونىراپ، ئۆڭۈپ،

① سىمىبىرمان ـــ شۇ چاغدا پېتىربۇرگنىڭ نېۋا كوچىسىدا يېڭى شىلەپە دۇكىنى ئاچقان غوجايىن.

ھەممىلا يېرى داغلىشىپ، ماكچييىپ، ئادەتتىن تاشقىرى سەتلىشىپ كەتكەن، سايۋىنىمۇ قالمىغانىدى. ياق، ئۇ خىجىل بولمىدى، لېكىن ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قورقۇشقا ئوخشاپراق كېتىدىغان بىر خىل ھېسسىيات چۈلغىدى.

«ئۆزۈممۇ بىلگەن ! — غۇدۇرىدى يىگىت گاراڭ ھالەتتە، — ئويلىغىنىمدەك بولدى ! بۇنىڭدىنمۇ يامان ئىش يوق ! مانا مۇشۇنداق ئەخمىقانىلىك، مۇشۇنداق ئەرزىمەس بىر ئىش پۈتۈن ئىشنى بۇزۇۋېتىشى مۇمكىن ! راست، دېمىسىمۇ بۇ شىلەپە بەكلا كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ، كۆلكىلىك كۆرۈنىدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇچامدىكى كونا كىيىملەرگە مۇزاپىقراق شىلەپە كىيىشىم كېرەك ئىدى. كونىراپ كىيگۈچىلىكى قالمىغان بولسىمۇ مەيلى ئىدى. پەقەت مۇنۇ رەزگىنى كىيمىسەملا بولاتتى. بۇنداق شىلەپىنى ھېچكىم كىيمەيدۇ. ئۇ بىر چاقىرىم يىراقلىقتىن كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، كۆزگەنلىكى ئادەمنىڭ ئېسىدە قېلىپ قالىدۇ. ئاۋارىگەرچىلىك دېگەن مانا شۇ. چاتاق يېرى، كېيىن كىشىلەر بۇنى ئېسىگە ئالالايدۇ. ئىسپات قىلالايدۇ، بۇنداق ئىشتا ئىمكانقەدەر خەقلەرنىڭ دىققىتىنى تارتماسلىق كېرەك. ئۇششاق ئىشلار ئىنتايىن مۇھىم. ھەممە ئىشنى كۆپىنچە ھاللاردا مانا شۇنداق ئۇششاق ئىشلار بەرباد قىلىۋېتىدۇ.»

ئۇنىڭ باردىغان يېرى يىراق ئەمەس ئىدى. ئۇ ھەتتا ئۆيى بىلەن شۇ يەرنىڭ ئارىلىقىنىڭ نەچچە قەدەم كېلىدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتى: توپتوغرا يەتتە يۈز ئوتتۇز قەدەم. بىر كۈنى ئۇ قاتتىق خىيالغا بېرىلىپ كېتىپ، ئارىلىقنى قەدەممۇقەدەم سانىاپ چىققانىدى. ئۇ چاغلاردا بۇ خىياللىرىغا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ئانچە ئىشىنىپ كەتمەيتتى، ناھايىتى ئۆزىنىڭ تېتىقسىز، لېكىن كىشىنى جەلپ قىلغۇچى قارامىلىقى ئارقىلىقلا ئۆزىنى بىلەپ يۈرەتتى. مانا ئەمدى ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتكەندە ئۇ ئۆزىنىڭ شۇ خىياللىرىغا باشقىچىرەك قارايدىغان بولۇپ قالدى، ئۇ ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلەشكەن چاغلىرىدا ئۆزىنىڭ بوشاڭلىقىنى ۋە

كەسكىن ئەمەسلىكىنى مەسخىرە قىلسىمۇ، ئۆزىنىڭ مۇنداق «تېتىقسىز» ئىشنى قىلالىشىغا ئىشەنمىسىمۇ، ئۇنىڭغا ئەمەلگە ئاشىدىغان ئىش، دەپ قاراشقا ئادەتلىنىپ قالغانىدى. شۇ تاپتا ئۇ قىلماقچى بولۇۋاتقان شۇ ئىشنى قىلىپ ئۆزىنى بىر سىناپ باقماقچىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ ئالدىغا قانچىكى ماڭغانسېرى، شۇنچىكى دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ بىئارام بولاتتى.

ئۇ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكۈدەكلا بولۇپ، ۋۇجۇدىغا ئەسەبىيلەرچە تىترەك ئولاشقان بىر ھالەتتە، ھەيۋەتلىك بىر بىنانىڭ ئالدىغا كەلدى، بىنانىڭ بىر تېمى دەريا‌غا، يەنە بىر تېمى B كوچىسىغا قارايتتى. بىنادا چاقىلانغىنا ئىككى ئېغىزلىق ئۆيلەر نۇرغۇن ئىدى. بۇلاردا ھەر خىل قول ھۈنەرۋەنلەر ـــ تىككۈچىلەر، مىسكەرلەر، ئاشپەز ئاياللار، ھەررەك ـ سەررەك نېمىسلار[1] تېنىنى ساتىدىغان قىزلار، ئۇششاق ئەمەلدارلار ۋە باشقىلار ئولتۇراتتى. بىنانىڭ ھەر ئىككى ھويلىسىدا ۋە ئىشكىدە كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى، ئۈچ ـ تۆت كىشى قاراۋۇللۇق قىلاتتى. يىگىت شۇلاردىن بىرەرىگىمۇ ئۇچراپ قالمىغانلىقىغا خۇشال بولدى ۋە دەرۋازىدىن غىپىدە ئىچكىرىگە كىرىپ، ئوك تەرەپتىكى پەلەمپەي بىلەن يۇقىرىغا چىقىشقا باشلىدى. بۇ، قاراڭغۇ ۋە تار «ئارقا» پەلەمپەي ئىدى. لېكىن، ئۇ بۇلارنى ئاللىبۇرۇن ھېسابقا ئېلىپ، كۆرۈپ قويغان، بۇ يەرنىڭ پۈتۈن مۇھىتىنى ياقتۇرۇپمۇ قالغانىدى؛ بۇ يەر ئەنە شۇنداق قاراڭغۇ بولغاچقا، ھەممىگە قىزىقىۋېرىدىغان بىرەرىگە ئۇچراپ قالغاندىمۇ، ئۇ ھېچقانداق خەۋپ ـ خەتەرگە يولۇقمايتتى. «ھېلىتىنلا مۇشۇنداق قورقۇپ كېتىۋاتىمەن، ھېلىقى ئىشنى راستلا قىلىشقا توغرا كەلگەندە قانداق بولۇپ كېتەرمەن؟» ئىختىيارسىز ئويلىدى ئۇ تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىپ كېتىۋېتىپ.

---

① ئەينى ۋاقىتتا پېتېربۇرگدا نېمىسلار ناھايىتى كۆپ ئىدى، ئوت ـ چۆپ بازىرىنىڭ ئەتراپىدا ئولتۇرىدىغانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئىشچىلار بىلەن قول ھۈنەرۋەنلەر ئىدى.

شۇ يەردە، هاممالىلىق قىلىۋاتقان سابىق ئەسكەرلەر ئۇنىڭ يولىنى توسۇۋالدى، ئۇلار ئۆيلەرنىڭ بىرىدىن ئۆي سايمانلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىۋاتاتتى. ئۇ بۇ ئۆيدە ئەمەلدار بىر نېمىسنىڭ ئۆلتۈرۈلىدىغانلىقىنى خېلى بۇرۇندىنلا بىلەتتى. «بۇ نېمىس كۆچۈپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. دېمەك، بۇ يەردە ــ تۆتىنچى قەۋەتتە موماي خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە ئۆزى يالغۇز قالغۇدەك، ياخشى گەپ... ناۋادا...» ئويلىدى ئۇ موماي ئولتۇرىدىغان ئۆينىڭ ئىشىك قوڭغۇرىقىنى تارتىۋېتىپ. قوڭغۇراق خۇددى مىستىن ئەمەس، تۇنىكىدىن ياسالغاندەك بوشقىنا جىرىڭلىدى. مۇشۇنداق بىنالاردىكى كىچىك ئۆيلەرنىڭ قوڭغۇراقلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك شۇنداق ئىدى، ئۇ شۇنداق قوڭغۇراقلارنىڭ قانداق جىرىڭلايدىغانلىقىنى ئۇنتۇپمۇ كەتكەنىدى. مانا ئەمدى قوڭغۇراقنىڭ ئۆزگىچە ئاۋازى ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇر ئەسلىتىپ، شۇ ئىشنى ناھايىتى ئېنىقلا كۆز ئالدىغا كەلتۈردى... ئۇ ئىختىيارسىز شۇركۇنۇپ كەتتى.

چاڭ تارتىلغان زىل تارەدەك ھالەتتىكى ئەسەبلىرى بۇزۇلايلا دېدى، ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي ئىشىك قىيا ئېچىلدى: غوجايىن ئايال يىگىتكە ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن گۇمان بىلەن سەپسالدى. يوچۇقتىن پەقەت ئۇنىڭ قاراڭغۇدا پارقىراپ تۇرغان كىچىككىنە كۆزلىرىلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ كارىدوردا باشقا ئادەملەرنىڭمۇ بارلىقىنى كۆرۈپ، يۈرىكىنى توق تۇتۇپ، ئىشكىنى داغدام ئېچىۋەتتى. يىگىت بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئارقىدىكى چاقىقانغىنا ئاشخانىدىن بۆلۈۋېتىلگەن قاپقاراڭغۇ دەھلىزگە كىردى. موماي يىگىتكە سوئال نەزىرىدە تىكىلگىنىچە ئۈن ـ تىنسىز قاراپ تۇراتتى. ئاتمىشلارغا كىرىپ قالغان، ئىنجىمارۇق مومايىنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن ئۆتكۈر كۆزىدىن زەھەرخەندىلىك چىقىپ تۇراتتى، بۇرنى كىچىككىنە، لېكىن ئۇچلۇق ئىدى. موماي بېشىغا ياغلىق ئارتمىغان. ئىككى چېكىسىگە ئەمدىلەتىن ئاق سانجىلغان، ئاچ سېرىق چاچلىرىغا بولسا، چاچ مېيى بولۇشىغا

سۇرتۇلگەنىدى. ئۇ توخۇنىڭ پاچىقىدەك ئىنچىكە ۋە ئۇزۇن بوينىغا كونىراپ كەتكەن تۇتۇلمىك شارپا يۆگىگەن، كۇننىڭ ئىسسىقلىقىغا قارىماي، ئۇچىسىغا بەكمۇ كونا، ئۇزۇن كىيىلگەچكە سارغىيىپ كەتكەن تېرە چاپانىنى يېپىنچاقلىۋالغانىدى. موماي توختىماي بوغۇلۇپ يۆتىلەتتى. يىگىت ئۇنىڭغا باشقىچىرەك نەزەر تاشلىدى بولغاي، مومانىڭ كۆزلىرىدە بايىقى گۇمان ئالامىتى يەنە پەيدا بولدى.

— مەن راسكولنىكوف بولىمەن. ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، بىر ئاينىڭ ئالدىدا بىر قېتىم كەلگەن، — دېدى يىگىت ئالدىراپ ـ تېنەپ. ئۇ باشقىلارغا سىپايە مۇئامىلە قىلىش كېرەك دېگەننى خىيالىغا كەلتۈرۈپ، بىلىنەر ـ بىلىنمەس تەزىم قىلىپ قويدى.

— ئېسىمدە، غوجام، ئېنىق ئېسىمدە، سىلى ئىلگىرى كەلگەن، — دېدى موماي دانە ـ دانە گەپ قىلىپ ۋە يەنىلا گۇمان بىلەن يىگىتنىڭ چىرايىغا تىكىلدى.

— مۇنداق گەپ ئىدى، مەن يەنە شۇ ئىش بىلەن... — دېدى راسكولنىكوف مومانىڭ ئۆزىگە ھېلىمۇ گۇمان بىلەن قاراۋاتقانلىقىدىن بىرئاز ئارامسىزلىنىپ ۋە ئەجەبلىنىپ.

«ئېھتىمال ئۇ دائىم شۇنداق قارايدىغاندۇ. ئالدىنقى قېتىمدا ئۆزۈم دىققەت قىلمىغان بولسام كېرەك» ئويلىدى يىگىت كۆڭلى غەش بولۇپ.

مومای نېمىندۇر ئويلاۋاتقاندەك بىرپەس جىم تۇرۇپ قالدى. ئاندىن خانىغا كىرىدىغان ئىشىكنى كۆرسىتىپ، ئۆزىنى چەتكە ئالدى ـ دە، مېھمانىنى ئالدىغا ئۆتكۈزدى:

— قېنى كىرسىلە، غوجام.

يىگىت كىچىكرەك بىر خانىغا كىردى. خانىنىڭ تاملىرىغا سېرىق گۈللۈك قەغەز چاپلانغانىدى، تەكچىسىگە سېسىقىيار قويۇلغان دېرىزىگە نېپىز پەردە تارتىلغانىدى. شۇ تاپىتا ئۆينى ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان قۇياش نۇرى يوپيورۇق يورۇتۇپ تۇراتتى.

«شۇ چاغدىمۇ، قۇياش مانا مۇشۇنداق يورۇتۇپ تۇرغان بولغيدى!...» مانا شۇ پىكىر راسكولنىكوفنىڭ كاللىسىدا غىل ـ پاللا پەيدا بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ خانىدىكى ھەممە نەمىنى كۆرۈۋېلىش ۋە ئوبدانراق ئېسىدە ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، نەرسە ـ كېرەكلەرنى تەزلا كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى. لېكىن، خانىدا ئالاھىدىرەك بىرەر نەرسە يوق ئىدى. سېرىق ياغاچتىن ياسالغان ئۆي جاھازلىرىنىڭ ھەممىسى كونىراپ كەتكەن، تولىمۇ كېلەڭسىز، ئەگمە يۆلەنچۈكى ياغاچتىن ياسالغان دۇاننىڭ ئالدىغا يۇمىلاق ئۈستەل، ئىككى دېرىزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئەينەكلىك پەرداز ئۈستىلى، تامنىڭ تۈۋىگە بىرنەچچە ئورۇندۇق قويۇلغان. تاملارغا بولسا، قۇش تۈتۈپ تۇرغان نەمىس قىزلىرى تەسۋىرلەنگەن ئەرزان باھالىق سېرىق رامكىغا ئېلىنغان، باھاسى ئەرزان ئىككى ـ ئۈچ رەسىم ئېسىلغانىدى. ئۆيدىكى جەمئىي جاھاز مانا شۇلار ئىدى. بۇلۇڭدا، كىچىكىرەك سەنەمنىڭ ئالدىدا ئىسرىق چىرىغى يېنىپ تۇراتتى. ھەممە نېمە ئىنتايىن پاكىز ئىدى. ئۆي جاھازلىرىمۇ، پولمۇ پاكىز سۈرتۈلگەنىدى. ھەممىلا نەرسە پار ـ پار پارقىراپ تۇراتتى. «بۇ لىزاۋېتانىڭ ئەجرى» ئويلىدى يىگىت. پۈتۈن ئۆيدىن ئازراققىنا چاڭ ـ توپا تېپىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. «زالىم تۇل خوتۇنلارنىڭ ئۆيى مۇشۇنداق پاكىز بولىدۇ» دەپ ئويلىدى راسكولنىكوف يەنە. ئۇ يەنە بىر ئۆينىڭ ئىشىكىگە تارتىلغان پەردىگە ھەۋەس بىلەن قاراپ قويدى. ئۇ ئۆيدە مومانىڭ ئورۇن ـ كۆرپىسى بىلەن ئىشكاپ تۇراتتى، يىگىت چاققانغىنا بۇ ئۆينى زادىلا كۆرۈپ باقمىغانىدى. مومانىڭ تۇرالغۇسى مانا مۇشۇ ئىككى ئېغىز ئۆيدىن ئىبارەت ئىدى.

— نېمە ئىشلىرى بار ئىدى؟ — سورىدى مومای ئۆيگە كىرىپ چىرايىنى ئاچماي، ئۇ ئىلگىرىكىدەكلا يىگىتنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

— رەنىگە قويغىلى بىرنېمە ئەكېلىۋىدىم، ھە، مانا، — دېدى يىگىت يانچۇقىدىن كونا پاسوندىكى يېپىلاق كۈمۈش سائەتنى

چىقىرىپ. سائەتنىڭ كەينىگە يەر شارىنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەن، زەنجىرى پولاتتىن ئىشلەنگەنىدى.

ــ ئالدىنقىسىنىڭ مۇددىتى ئاللىبۇرۇن توشتى. مانا بۇگۈن بىر ئايدىن ئوچ كۈن ئاشتى، سىلىگە يەنە بىر ئايلىق ئۆسۈمىنى قوشۇپ بېرەي، بىرنەچچە كۈن سەۋر قىلسىلا.

ــ ئەمدى غوجام، سەۋر قىلىمەنمۇ ياكى قويۇپ كەتكەن نەرسىلىرىنى سېتىۋېتىمەنمۇ، بۇ مېنىڭ ئىختىيارىمدىكى ئىش.

ــ بۇ سائەتكە قانچە بېرەلا ئالىيونا ئۇۋانوۋنا؟

ــ سىلى دائىم پۇلغا يارىمايدىغان نەرسىلەرنى ئەكېلىدىكەنلا، غوجام. بۇ ھېچنېمىگە يارىمىغۇدەك. ئۆتكەنده ئەكەلگەن ئۈزۈككە ئىككى قەغەز[1] بېرىۋىدىم. ئۇنداق نەرسىنى زەرگەردىن بىر يېرىم رۇبلىغا ئالغىلى بولىدۇ. يەنە تېخى يېگىسىنى.

ــ ھېچبولمىغاندا تۆت رۇبلى بەرسىلە. بۇ سائەت ماڭا دادامدىن قالغان. كېيىنرەك ئۇنى يانداۋرۇۋالىمەن. پات ئارىدا ماڭا پۇل كەلمەكچى.

ــ رازى بولسىلا، بىر يېرىم رۇبلى بېرەي، ئۆسۈمىنى ئالدىن تۆلىۋېتىپلا.

ــ ئاران بىر يېرىم رۇبلىما؟ ــ ۋارقىرىۋەتتى يىگىت.

ــ ئىختىيارلىرى، ــ مومای سائەتنى ئۇنىڭغا يانداۋرۇپ بەردى. يىگىت سائەتنى ئېلىپ، ئاچچىقىدا كەينىگە يېنىپ كەتمەكچى بولدى، لېكىن شۇ ئانلا بارغۇدەك باشقا جاينىڭ يوقلۇقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەرگە باشقا بىر غەرەز بىلەن كەلگەنلىكىنى ئويلاپ دەرھال قارارىنى ئۆزگەرتتى.

ــ بوپتۇ، ئەكەلسىلە... ــ دېدى ئۇ قوپاللىق بىلەن.

مومای ئاچقۇچنى ئالغىلى ئىچ يانچۇقىغا قول سالدى ۋە پەردىنىڭ كەينىدىكى خانىغا كىرىپ كەتتى. يىگىت خانىنىڭ

---

① بۇ يەردە ئىككى رۇبلى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئوتتۇرىسىدا ئۆزى يالغۇز قېلىپ، دەققەت بىلەن قۇلاق سېلىشقا ۋە نېمىلەرنىدۇر مۆلچەرلەشكە باشلىدى. ئىشكاپنىڭ ئېچىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى. «ئىشكاپنىڭ يۇقىرىقى تارتمىسىدەك قىلىدۇ، ــ مۆلچەرلىدى ئۇ، ــ قارىغاندا، ئۇ ئاچقۇچنى ئوڭ تەرەپتىكى يانچۇقىغا سالىدىكەن... ئاچقۇچلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىر قىلىپ، بىر پولات ھالقىغا ئۆتكۈزۈپتۇ. شۇلاردىن بىرسى ئەڭ چوڭ، باشقىلىرىدىن ئۇچ ھەسسە چوڭ ئىكەن. چىشلىرىمۇ جىق ئىكەن. ئۇ ئەلۋەتتە ئىشكاپنىڭ ئاچقۇچى ئەمەس. شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇنىڭ باشقا بىر زىبۇ ـ زىننەت قۇتىسى ياكى بىرەر كىچىك ساندۇقى بولسا كېرەك، بۇنى چوقۇم بىلىۋېلىش كېرەك، كىچىك ساندۇقلارنىڭ ئاچقۇچى شۇنداق بولىدۇ... لېكىن، بۇ نېمىدېگەن ئىپلاسلىق...»

موماي يېنىپ چىقتى.

ــ مانا، ئالسلا، غوجام؛ بىر رۇبلىنىڭ بىر ئايلىق ئۆسۈمى ئون كوپېيىك، بىر يېرىم ئايلىق ئۆسۈمى ئۈچۈن بەش كوپېيىكنى ئالدىن تۇتۇپ قالدىم. بۇنىڭ سىرتىدا، ئالدىنقى قېتىمدا مەندىن ئىككى رۇبلى ئېلىۋىدىلە، ئۇنىڭغىمۇ شۇ ھېساب بويىچە يىگىرمە كوپېيىك تۇتۇپ قالدىم. جەمئىي ئوتتۇز بەش كوپېيىك، شۇڭا ھازىر رەنگە قويغان سائەتلىرى ئۈچۈن بىر رۇبلى ئون بەش كوپېيىك بېرىمەن. مانا ئالسلا.

ــ نېمە ! ئاران بىر رۇبلى ئون بەش كوپېيىك ئالمەنما؟

ــ توپتوغرا.

يىگىت تالىشىپ ئولتۇرماي پۇلنى ئالدى، لېكىن كېتىشكە ئالدىرىماي، يەنە دەيدىغان گەپلىرى بارەدەك ياكى بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولغان، لېكىن نېمە ئىشلىقىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالغان كىشىدەك، مومايغا تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى.

ــ مەن سىلىگە، ئالىيونا ئىۋانوۋنا، بىرنەچچە كۈننىڭ ئىچىدە يەنە بىرنەرسە ئېلىپ كېلىمەن، كۆمۈشتىن ياسالغان... چىرايلىق... تاماكا قۇتىسىنى... ئاغىنىمدىن ياندۇرۇۋالغان

هامان... ــ ئۇ پىكرى چېچىلىپ جىم بولۇپ قالدى.

ــ شۇ چاغدا بىرنېمە دېيىشەرمىز، غوجام.

ــ خوش ئەمىسە... سىلى ئۆزلىرى يالغۇز تۇرۇۋاتاملا نېمە. سىڭىللىرى يوقمۇ ئۆيدە؟ ــ ئادەتتىكى بىر ئەھۋالدا سوراۋاتقاندەك سورىدى يىگىت دەھلىزگە چىقىپ بولۇپ.

ــ سىڭلىمدا بىرەر ئىشلىرى بارمىدى، غوجام؟

ــ ئالاھىدە ئىشىممىغۇ يوق، ئانچىكىم سوراپ قويدۇم. سىلى ھازىر... خوش ئەمىسە، ئالىيونا ئىۋانوۋنا.

راسكولنىكوف ئۆزىنى خېلىلا يوقاتقان بىر ھالەتتە چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭدىكى بۇنداق ھالەت بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ، خۇددى نېمىدىندۇر قاتتىق ھەيران قالغاندەك ئىككى ـ ئۈچ قېتىم توختاپمۇ قالدى. ئۇ كوچىغا چىققىنىدا ئاخىر ئۇنسىز نىدا قىلدى.

«يا پەرۋەردىگار ! بۇ ئىشلار نەقەدەر رەزىل ـ ھە ! ئەجەبا، ئەجەبا مەن... ياق بۇ جۆيلۇش ! بىمەنىلىك ! ــ دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ قەتئىيلىك بىلەن، ــ ئەجەبا، مۇشۇنداق دەھشەتلىك بىر خىيال كاللامغا كىرىۋالغان بولسا ـ ھە؟ ئەجەبا، مېنىڭ قەلبىمدە شۇقەدەر قەبىھلىك يوشۇرۇنۇپ ياتقانمىدۇ؟ تۇۋا، پۈتۈنلەي ئىپلاسلىق، رەسۋاچىلىق، رەزىللىك، رەزىللىك ! ... يەنە كېلىپ توپتوغرا بىر ئايدىن بۇيان.»

لېكىن، ئۇ قەلبىنى ھاياجانغا سالغان ئۇ نەرسىنى تىل بىلەنمۇ، ئاھ ئۇرۇش بىلەنمۇ ئىپادىلەپ بېرەلمەيتتى. ئۇ تېخى يېڭىلا مومايناڭ ئۆيىگە كېلىۋاتقان چېغىدا يۈرىكىنى ئېزىشكە ۋە قالايمىقان قىلىشقا باشلىغان ھەددىدىن زىيادە نەپرەت مانا ئەمدى شۇ قەدەر كۈچەيمەكتە، شۇ قەدەر روشەن ئىپادىلەنمەكتە ئىدىكى، ئۇ ئۆزىنى بۇنداق ئازابتىن قانداق قۇتۇلدۇرۇشنى بىلمەيتتى. ئۇ كوچىدا خۇددى مەست ئادەمدەك كېتىۋاتاتتى، ھەتتا ئۆتكۈنچىلەرنىمۇ، ئۇلار بىلەن سوقۇلۇشۇپ ئۆتۈپ

كەتكىنىنىڭ سەزمەيتتى. ئۇ پەقەت كېيىنكى كوچىغا چىققاندىلا هوشىنى يىغدى. ئەتراپىغا قاراپ، ئۆزىنىڭ كىچىكرەك بىر قاۋاقخانا ئالدىدا تۇرغانلىقىنى كۆردى، قاۋاقخانىغا كىرىش ئۈچۈن، كوچىدىن پەلەمپەيي بىلەن پەسكە چۈشۈپ، يەر ئاستى ئۆيىگە كىرىشكە توغرا كېلەتتى. دەل شۇ چاغدا، ئىككى مەست بىر - بىرىنى يۆلەپ، تىللاشقىنىچە قاۋاقخانىنىڭ ئىشىكىدىن چوڭ كوچىغا چىقىشتى. راسكولنىكوف ئۇزۇن ئويلاپ تۇرمايلا پەسكە چۈشتى. شۇ چاغقىچە ئۇ قاۋاقخانىغا زادىلا كىرىپ باقمىغانىدى. لېكىن، شۇ تاپتا ئۇ بېشى قېيىپ، خۇددى يۇرىكىگە ئوت كەتكەندەك ئوسساپ كەتكەنىدى، ئۇنىڭ مۇزدەك پۇڭا ئىچكۈسى كەلدى. ئۇنىڭ ئوستىگە، بىردىنلا بوشىشىپ كەتكەنلىكىنى ئاچلىقىدىن كۆردى. ئۇ قاراڭغۇ ۋە پاسكىنا بىر بۇلۇڭدىكى ئۈستى يىلمەندەك چاپلىشىپ تۇرىدىغان ئۈستەلنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، پۇڭا سورىدى. بىرىنچى ئىستاكان پۇنىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئىچىۋەتتى. شۇ ئان ئۇنىڭ كۆڭلى يورۇدى. پىكرىمۇ روشەنلەشتى. «ھەممىسى بولمىغۇر گەپلەر، — ئويلىدى ئۇ ئومىدۋارلىق بىلەن، — هودۇقۇپ كەتكۈدەك ھېچ ئىش يوق ! بەكلا ماغدۇرىدىن كېتىپ قالغان ئوخشايمەن ! بىر ئىستاكان پۇڭا ئىچىپ، بىر بۇردا نان يەڭگىلسام، مېڭەم نورمال ئىشلەيدۇ، زېھنىمۇ ئېچىلىدۇ. ئىرادەمۇ چىڭىيىدۇ ! تۇفى ! ھەممىسى نەقەدەر ئەرزىمەس نەرسىلەر - ھە...» لېكىن، ئۇ ئەنە شۇنداق، نەپرەت هالىتىدە تۇرسىمۇ، خۇددى ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك تولىمۇ خۇشال ئىدى. ئۇ ئەتراپىتا ئولتۇرغانلارغا دوستانە قاراپ قويدى. لېكىن، شۇ پەيتتىنىڭ ئۆزىدىمۇ ئۇ بۇنداق ياخشىلىقنىڭ ئۆز قەلبىگە كېسەللىك هالىتىدە كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى خىرە - شىرە ھېس قىلماقتا ئىدى.

شۇ تاپتا، قاۋاقخانىدا ئادەملەر ئاز قالغانىدى. ئۇ پەلەمپەيدە ئۇچراشقان ئىككى مەستتىن كېيىن، يەنە بىر توپ ئادەم — بەش

ئەركەك بىلەن بىر قىز گارمون چالغان پېتى قاۋاقخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن دۇكان بوشاپ، دۇكانىنىڭ ئىچى جىمجىت قالدى. قاۋاقخانىدا ئەمدى پىۋا ئىچىپ ئولتۇرغان، تۇرقىدىن شەھەرلىكلەرگە ئوخشايدىغان شىر كەيىپ بىر ئادەم بىلەن ئۇنىڭ تولىمۇ سىمىز شېرىكى قالغانىدى. سىبىرچە كەمزۇل كىيگەن، ساقاللىرى ئاقىرىپ كەتكەن، پۇتۇنلەي مەست بولۇپ ئۇزۇن ئورۇندۇقتا يېتىۋالغان بۇ ئادەمنىڭ كۆزلىرى ھېلىدىن ـ ھېلىغا يۇمۇلۇپ كېتەتتى. بىردەم ـ بىردەم خۇددى ئۇيقۇسى كەلگەن ئادەمدەك قوللىرىنى كېرىپ بارماقلىرىنى قارسىلدىتاتتى. ئورنىدىن تۇرمايلا يەڭلىرىنى كۆتۈرۈپ ـ كۆتۈرۈپ قويۇاتتى. تۇرۇپ ـ تۇرۇپ تېتىقسىز بىر ناخشىغا غىڭشىيتتى، ناخشىنىڭ سۆزلىرىنى ئېسىگە ئالماقچى بولاتتى ـ دە، مۇگدەپ كېتەتتى.

بىر يىل سۆيدۈم خوتۇننى
بىر ـ يىل ـ سۆيـ ـ دۈم ـ خو ـ تۇن ـ ـنى

ياكى بىردىنلا ئېسىنى يىغىپ يەنە ناخشا ئېيتىشقا باشلايتتى:

پودياچېيغا بېرىپ مەن.
تېپىۋالدىم يارىمنى...

ئۇنىڭ بۇ بەختىگە ھېچكىم ئورتاقلاشمىدى. جىمغۇر شېرىكى ئۇنىڭ بۇ شوخلۇقلىرىغا دۈشمەنلىك ۋە گۇمان بىلەن قاراپ ئولتۇراتتى. قاۋاقخانىدا يەنە تۇرقىدىن چېكىنگەن خىزمەتچىلەرگە ئوخشايدىغان بىر ئادەم ئولتۇراتتى. ئۇ ئالدىدىكى پۇتىنى بىرە ـ بىرە ئوتلىغاچ، ئەتراپىغا كۆز سېلىپ ئۆزى يالغۇز ئولتۇراتتى. ئۇمۇ خۇددى نېمىدىندۇر ھاياجانلىنىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

2

راسكولنىكوف ئادەملەر بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتۈشكە ئادەتلەنمىگەنىدى. يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بولۇپمۇ كېيىنكى چاغلاردا ھەرقانداق ئادەم بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلىشتىن قاچىدىغان بولۇپ قالغانىدى. لېكىن، شۇ تاپتا ئۇ بىردىنلا ئادەملەرنى سېغىنىپ قالدى. قەلبىدە گويا يېڭى بىر ئۆزگىرىش ھاسىل بولغاندەك، شۇنداقلا ئۆزىنى بىرەرىنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە بولۇشىغا تەشنا بولۇۋاتقاندەك سېزەتتى. ئۇ ساق بىر ئايىنى ئەلەملىك خىياللار ئىچىدە ئۆتكۈزدى. قايغۇ ـ ھەسرەت ئۇنى ماغدۇرىدىن كەتكۈزۈۋەتتى. مانا ئەمدى ئۇ مەيلى قەيەردە بولمىسۇن، ھەتتا بىرەر مىنۇت بولسىمۇ، باشقىچىرەك بىر ئالەمگە ئۆتۈپ ئارام ئېلىۋېلىشنى ئۈمىد قىلاتتى، شۇڭلاشقا قاۋاقخانا ھەرقانچە پاسكىنا بولسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ يەردىن كەتكۈسى كەلمىدى.

قاۋاقخانا غوجايىنى باشقا خانىدا ئولتۇراتتى. لېكىن، ئۇ چوڭ زالغا پات ـ پات چىقىپ تۇراتتى. ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېلىۋاتقىنىدا، گەۋدىسىدىن بۇرۇن ئۇنىڭ ئىجتىھات بىلەن مايلاپ پارقىرىتىۋېتىلگەن چوڭ قايرىلما قونچلۇق قىزىل ئۆتۈكى كۆرۈنەتتى. ئۇ ھەل پۈرمە خالات بىلەن قارا شايدىن تىكىلگەن جىلىتكە كىيگەن، ئەمما گالىستۇك باغلىمىغانىدى. ئۇنىڭ قېلىن ماي سۈرتۈلگەندەكلا كۆرۈنىدىغان يۈزى بەئەينى تۆمۈر قۇلۇپقىلا ئوخشايتتى. ئون تۆت ياشلار چامىسىدىكى بىر بالا پوكەيدە تۇرۇپ پۇڭا قۇيۇپ بېرەتتى. ئۇنىڭدىن كىچىكرەك بىر بالا خېرىدارلارنى كۈتۈپ، ئۇلارنىڭ بۇيرۇغان نەرسىلىرىنى ئەكېلىپ بېرىپ تۇراتتى. پوكەيدە تەرخەمەك، قارا بولكا ۋە ئۇششاق توغرالغان بېلىق تىزىپ قويۇلغانىدى؛ بۇلاردىن سېسىق پۇراق چىقىپ تۇراتتى. ھاۋانىڭ ئادەتتىن تاشقىرى دىمىقلىقىدىن

خانىدا ئولتۇرغلىمۇ بولمايتتى. زالدىكى ھاراق ھىدىنىڭ كۇچلۇكلۇكىدىن بۇ يەردە بەش مىنۇت ئولتۇرغانلىكى ئادەم غەرق مەس بولۇپ كېتىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى.

شۇنداق چاغلارمۇ بولىدۇكى، پۇتۇنلەي ناتونۇش بىر ئادەم بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، بىرەر ئېغىز گەپلەشمەي تۇرۇپمۇ، كۇتمىگەندە ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالىمىز. بىر چەتتە ئولتۇرغان چېكىنگەن خىزمەتچىلەرگە ئوخشاپراق كېتىدىغان ھېلىقى ئادەم راسكولنىكوفقا ئەنە شۇنداق تەسىر قىلدى. يىگىت كېيىنچە شۇ بىرىنچى قېتىملىق ئۇچرىشىشنىڭ تەسىراتلىرىنى يېنىش - يېنىش ئەسلىدى، ھەتتا بۇنى كۆڭلىنىڭ ئالدىن سېزىشىگە جورۇپمۇ باقتى. ئۇ خىزمەتچىگە پات - پات قارىدى. خىزمەتچىمۇ خۇددى گەپلەشكۈسى بارەك ئۇنىڭدىن زادىلا كۆز ئۇزمىدى. خىزمەتچى قاۋاقخانىدىكى باشقا ئادەملەرگە، جۈملىدىن قاۋاقخانا غوجايىنىغا نەپرەت بىلەن قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن تەكەببۇرلۇق، مەنسىتمەسلىك چىقىپ تۇراتتى. بۇ يەردىكىلەر ئۇنىڭ نەزىرىدە گويا پەس، نادان، گەپلىشىپ ئولتۇرۇشقىمۇ ئەرزىمەيدىغان ئادەملەر ئىدى. ئۇ ئوتتۇرا بوي، ناھايىتى تەمبەل، چاچلىرى ئاق سانجىلغان ۋە شالاڭ، ھاراق - شارابنى ئۇزمەي ئىچكەچكە يۇزىنىڭ گۆشى ساڭگىلاپ، سارغىيىپ، ھەتتا كۆكسىپ كەتكەن، قىزغۇچ كۆزلىرى پارقىراپ تۇرىدىغان، يېشى ئەللىكتىن ئېشىپ قالغان ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ تەق - تۇرقى غەلىتىرەك بولۇپ، كۆزلىرى تولىمۇ نۇرلۇق ئىدى، قاراشلىرىدىن ئەقىل - پاراسەت چىقىپ تۇراتتى، شۇنداقلا ئاز - تولا تەلۋىلىكنىڭ ئالامەتلىرى سېزىلىپ تۇراتتى. ئۇچىسىغا تۇگمىسلىرى ئۈزۈلۈپ كەتكەن، بەكمۇ كونا فىراك كىيىۋالغانىدى. فىراكنىڭ بىرلا تۇگمىسى قالغان بولۇپ، ئوزايىدىن ئۇ ئەدەپ - قائىدىدىن بەكمۇ چىقىپ كەتمەسلىك ئۈچۈنلا شۇ يالغۇز تۇگمىسىنى ئېتىپ يۈرگەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ چاپىنىنىڭ ئاستىدىن پۈرلىشىپ، ھەممىلا يېرى

داغلىشىپ كەتكەن كۆڭلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ساقال ـ بۇرۇتى خىزمەتچىلەرگە خاس بىر ھالەتتە قىرىلغانىدى①، لېكىن كۆكۈچ ساقلى قىرىلغىنىغا خېلى ئۇزاق بولغان چېغى، خېلىلا ئۆسۈپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ھەربىكەتلىرىدىمۇ خىزمەتچى ئەمەلدارلارغا خاس بىر خىل ھالەت سېزىلىپ تۇراتتى. لېكىن، ئۇ نېمىدىنىدۇر بىئارام بولۇۋاتقانىدەك ھېلىدىن ـ ھېلىغا چاچلىرىنى چاڭگاللايتتى، بەزىدە تىتىلىپ كەتكەن جەينەكلىرىنى پاسكىنا ۋە يېپىشقاق ئۇستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، ئەلەم بىلەن بېشىنى چاڭگاللىۋالاتتى. ئاخىر ئۇ راسكولنىكوفقا قارىدى ـ دە، ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ گەپ باشلىدى:

ـــ مۆھتەرەم ئەپەندى، ئەدەپ يۈزىسىدىن سىزگە ئىككى ئېغىز گەپ قىلىشقا مۇراجىئەت قىلسام، رۇخسەت قىلارسىزمۇ؟ بىر قاراشتا، سىزنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشىڭىز ئانچە سالاپەتلىك بولمىسىمۇ، كۆپىنى كۆرگەن كۆزلىرىم سىزنىڭ مەلۇماتلىق، ھاراق ـ شارابقا ئادەتلەنمىگەن ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى سېزىپ تۇرۇپتۇ. مەن ئىلىم ئەھلىگە يۈكسەك دەرىجىدە ھۆرمەت قىلىپ كەلگەن، بولۇپمۇ ئىلىم بىلەن قەلبىنىڭ نازۇك ھېسسىياتى قوشۇلۇپ كەتسە، ئۇنىڭغا نېمە يەتسۇن دەيسىز ! ئۇنىڭ سىرتىدا مەن 9 ـ دەرىجىلىك مەسلىھەتچى② مارمېلادوف ـــ فامىلەم شۇنداق. ئۇنۋانلىق مەسلىھەتچى. سوراشقا رۇخسەت قىلامسىز؟

ـــ ياق، ئوقۇيمەن... ـــ جاۋاب بەردى يىگىت ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ تولىمۇ سىپايىلىكىدىن ۋە توغرىدىن ـ توغرا ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلغىنىدىن خېلىلا ھەيران بولۇپ. بۇنىڭدىن سەللا ئىلگىرى نېمىلا بولمىسۇن كىم بىلەندۇر بىرپەس

---

① شۇ چاغدىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن ئەمەلدارلار ساقال قويسا بولمايتتى.

② پېتىر I ئېلان قىلغان «ئەمەلدارلىق دەرىجە كۆرسەتكۈچى»دە رۇسىيەنىڭ مەمۇرىي ئەمەلدارلىرى جەمئىي ئون تۆت دەرىجىگە بۆلۈنگەن، 9 ـ دەرىجىلىك مەسلىھەتچى، ئارمىيەدىكى كاپىتانغا باراۋەر.

گەپلەشكۈسى كەلگەن بولسىمۇ، مانا ئەمدى راستلا ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلىنغاندا بولسا، ئۇ بىردىنلا ئىلگىرىكى ياۋايىلىقىغا قايتتى. ئۇ يات ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى ئاۋارە قىلىشىنى ياقتۇرمايتتى، ئاچچىقى كېلەتتى. شۇنداقلا ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى.

— بۇ گەپچە، سىز ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ياكى سابىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىكەنسىز - دە ! — دېدى خىزمەتچى ژارقىراپ، — مەنمۇ شۇنداقمىكىن دەپ ئويلىغان ! مېنىڭ تەجرىبەم بار، ئەپەندى، كۆپ قېتىملىق تەجرىبە ! — ئۇ ماختىنىپ، بىر تال بارمىقى بىلەن پېشانىسىگە نوقۇپ قويدى، — سىزنى بىر بولسا ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، بىر بولسا ئىلمىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللانغۇچى دەپ ئويلىۋىدىم ! رۇخسەت قىلسىڭىز... — ئۇ ئىرغاڭلاپ ئورنىدىن تۇردى - دە، پىۋا قاچىسى بىلەن ئىستاكاننى كۆتۈرۈپ، يېگىتنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇ مەست بولۇپ قالغىنىغا قارىماي، ئاغزى بېسىقماي سۆزلەيتتى، گەپلىرىمۇ جايىدا ئىدى. تۇرۇپ - تۇرۇپلا گېپىدىن ئازغىنىپ كېتەتتى ۋە سوزۇپ - سوزۇپ گەپ قىلاتتى. ئۇ گويا ساق بىر ئايغىچە ھېچكىم بىلەن گەپلەشمەي گەپ سېغىنىپ قالغاندەك، راسكولنىكوفقا چىڭلا چاپلاشتى.

— ئەپەندى، — دېدى ئۇ خىلىلا تەنتەنە بىلەن گەپ باشلاپ، — كەمبەغەللىك گۇناھ ئەمەس. بۇ ھەقىقەت. مەنمۇ بىلىمەن، ھاراقكەشلىك گۇزەل ئەخلاق ئەمەس. بۇ گەپ تېخىمۇ تۇغرا. لېكىن، ئەپەندى، يوقسۇزلۇق گۇناھ. كەمبەغەل چاغلىرىڭىزدا، ئۆزىڭىزنىڭ تۇغما، ئالىيجاناب پەزىلەتلىرىڭىزنى ھەرھالدا ساقلاپ قالالايسىز. كەمبەغەللىشىپ قولىڭىزدا ھېچنېمىڭىز قالمىغاندا بولسا، ھەرگىز ئۇنداق قىلالمايسىز — ھېچكىم ئۇنداق قىلالمايدۇ ! قاقسەنەم بولۇپ قالغان بىر ئادەمنى تېخىمۇ بەكرەك ھاقارەتلەنسۇن دەپ، ھەتتا كالتەك بىلەن قوغلاپ ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدىن چىقىرىۋېتىدۇ ياكى سۇپۇرگە بىلەن

سۇپۇرۇپ چىقىرىۋېتىدۇ، مۇشۇنداق قىلغىنى تۇغرا. چۈنكى، يوقسۇزلۇقتا مەن ئۆزۈمنى بىرنېچى بولۇپ ھاقارەتلەيمەن. قاۋاقخانىغا مەن مانا مۇشۇ ۋەجدىن كىلىمەن ! ئەپەندى، بىر ئاينىڭ ئالدىدا لىببېزياتنىكوف ئەپەندى مېنىڭ خوتۇنۇمنى قاتتىق دۇمبالىدى. مېنىڭ خوتۇنۇم مەن ئەمەس ـ تە ! گېپىمنى چۈشىنىۋاتامسىز؟ بىر سوئال سورىشىمغا رۇخسەت قىلىڭ، مەن ئانچىكىم قىزىقىپ قالدىم؛ سىز نېۋا دەرياسىدىكى پاخال توشۇيدىغان كېمىلەردە تۇنەپ باققانمۇ؟①

ـــ ياق، تۇنەپ باقمىغان، ـــ دېدى راسكولنىكوف جاۋاب بېرىپ، ـــ ئۇ قانداق ئىش؟

ـــ سىزگە ئېيتسام، مەن مانا شۇ يەردىن كەلدىم. شۇ يەردە يېتىۋاتقىنىمغا بەش كۈن بولدى.

ئۇ ئىستاكانغا پۈندىن قۇيۇپ، بىراقلا ئىچىۋەتتى، كېيىن ئويلىنىپ قالدى. دېمىسىمۇ ئۇنىڭ ئۇستىبېشىدا، چاچلىرىدا پاخاللار چاپلىشىپ تۇراتتى. ئۇزايىدىن ئۇ بەش كۈندىن بۇيان كىيىملىرىنى سالمىغان، يۇز ـ كۆزىنىمۇ يۇيۇپ باقمىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ قىپقىزىل، سېمىز، تىرناقلىرى قارىداپ كەتكەن ئىكىكى قولى بەكمۇ كىرلىشىپ كەتكەنىدى.

ئۇنىڭ گېپى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ـــ گەرچە مەيۈس ھالەتتە بولسىمۇ ـــ ئۆزىگە جەلپ قىلغاندەك قىلدى. پوكەينىڭ كەينىدە تۇرغان ھېلىقى يىگىتلەر پىخىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى. دۇكان غوجايىنى بۇ «ھەزىلكەش»نىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغۇسى كەلدى بولغاي، يۇقىرىدىكى بىر خانىدىن ئالايىتەن پەسكە چۈشۈپ، يىراقتىراق ئولتۇردى. ئۇ بىرە ـ بىرە ئېرىنچەكلىك، لېكىن تازا مەنمەنلىك بىلەن ئەسنەپ قويياتتى. مارمېلادوف بۇ

① ئەينى ۋاقىتتا پېتېربۇرگتىكى قەلەندەرلەر ۋە سەرگەردانلار دائىم دېگۈدەك پاخال توشۇيدىغان كېمىلەردە تۇنەيتتى.

يەردىكىلەرگە ئۇزاقتىن بۇيان تونۇش بولسا كېرەك، قارىغاندا ئۇ قاۋاقخانىغا كېلىپ تۇرىدىغان ھەر خىل ناتونۇش ئادەملەر بىلەن گەپلىشىۋېرىپ ئادەتلىنىپ قالغاچقا، مەمەدانلىق ئۇنىڭ خۇمارىغا ئايلىنىپ قالغاندەك قىلاتتى. مۇنداق ئادەت بەزىبىر ھاراقكەشلەردە بىر خىل ئېھتىياجغا ئايلىنىپ قالىدۇ، بولۇپمۇ ئائىلىسىدىكىلەر قاتتىق تۇتىدىغان، ئېتىبارسىز قارايدىغان ئادەملەر تېخىمۇ شۇنداق بولىدۇ. شۇڭلاشقا، ئۇلار ئۇلۇپەتلىرى بىلەن بىللە بولۇپ قالغان چاغلىرىدا، ئىلاجىنىڭ بارىچە ئۆزىنى ئاقلاشقا، مۆرىتى كېلىپ قالسا، ھەتتا باشقىلارنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇشقا تىرىشىدۇ.

— ھەزىلكەش ! — دېدى غوجايىن ۋاراقىراپ، — ئەمىسە نېمىشقا خىزمەت قىلمايسەن؟ خىزمەتچى بولساڭ، نېمىشقا ئىشقا بارمايسەن؟

— مەن نېمىشقا ئىشقا بارمايمەن، ھۆرمەتلىك جاناب؟ — ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا گەپ باشلىدى مارمېلادوف خۇددى بۇ سوئالنى باشقا بىرسى ئەمەس، راسكولنىكوف سورىغاندەك ئۇنىڭغا تىكىلىپ، — مەن نېمىشقا ئىشقا بارمايمەن؟ مۇشۇنداق بىكار يۈرۈپ كەمبەغەللىكتە ئۆتۈۋاتقانلىقىمنى ئويلىسام، يۈرىكىم ئېچىشمامدۇ؟ بىر ئاينىڭ ئالدىدا جانابىي لېبېزياتنىكوف ئۆز قولى بىلەن خوتۇنۇمنى دۇمبالىغان چاغدا، مەن مەست بولۇپ كارىۋاتتا ياتقان بولسامۇ، مېنى ئازابلانمىدى دەمسىز؟ كەچۈرۈڭ. يىگىت، سىزمۇ... ھىم... بېرىشىدىن قىلچە ئۇمىد بولمىسىمۇ، قەرزگە پۇل سوراپ باققانمىدىڭىز؟

— سوراپ باققان. بېرىشىدىن قىلچە ئۇمىد بولمىسىمۇ دېگىنىڭىز نېمە دېگىنىڭىز؟

— بېرىشىدىن پۈتۈنلەي ئۇمىد يوق بولسىمۇ دېگىنىم، بىرەر تىيىنمۇ ئالالماسلىقىڭىزنى بىلىپ تۇرسىڭىزمۇ دېگىنىم. مەسىلەن ئالايلى، بۇ ئادەمنىڭ — بەك ئاق كۆڭۈل، كىشىلەرگە

بەكمۇ ياردەم قىلغۇسى بار بۇ پۇقرانىڭ ــ سىزگە قەرزگە پۇل بەرمەيدىغانلىقىنى ئالدىن بىلىسىز، دەپ بېقىڭچۇ، ئۇ نېمە ئۈچۈن ماڭا قەرزگە پۇل بېرىشى كېرەك؟ ئۇ مېنىڭ پۇلۇنى ياندۇرۇپ بەرمەيدىغانلىقىمنى بىلىدۇغۇ. ئېچ ئاغرىتىش يۈزىسىدىنمۇ يا؟ لېكىن، يېڭى ئىدىيەلەرنى كۆزىتىپ تۇرىدىغان جانابىي لېببېزياتنىكوف بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى ماڭا بىر ئىشنى چۈشەندۈرۈپ قويدى: ھازىرقى زاماندا ئېچ ئاغرىتىشقا، ھەتتا بەكمۇ يول قويمايدىكەن، سىياسىي ئىقتىسادشۇناسلىقنى يارىتقان ئەنگلىيە مانا شۇنداق قىلىدىكەن، دەپ بېقىڭچۇ، ئۇ نېمە ئۈچۈن ماڭا قەرزگە پۇل بېرىشى كېرەك؟ سىز ئۇنىڭ بەرمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىڭىزمۇ، يەنە ئۇنىڭ ئالدىغا بارىسىز، شۇنىڭ بىلەن...

ــ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىشىڭ نېمە ھاجىتى؟ ــ گەپ قىستۇردى راسكولنىكوف.

ــ ئالدىغا بارغۇدەك باشقا ئادىمىڭىز، ماڭغۇدەك باشقا يولىڭىز بولمىغاندىكىنچۇ ! چۈنكى، ھەربىر ئادەمنىڭ ماڭىدىغان يولى بولۇشى كېرەك ــ دە. بەزىدە ماڭغۇدەك يولىڭىز بولمىسا زادى بولمايدىغان چاغلارمۇ بولدى ! يالغۇز قىزىم تۇنجى قېتىم سېرىق پاسپورت①نى ئېلىپ كوچىغا چىققان چاغدا، مەنمۇ چىقىپ كەتتىم (چۈنكى قىزىم سېرىق پاسپورت بىلەن جان باقىدۇ) ... ــ قوشۇپ قويدى ئۇ سەل بىئارام‌لىق بىلەن يىگىتكە قاراپ، ــ ھېچقىسى يوق. ھۆرمەتلىك جاناب، ھېچقىسى يوق ! ــ ئۇ پوكەينىنى كەينىدە تۇرغان ئىككى يىگىتنىڭ پىخىلداپ كۈلۈۋاتقانلىقىنى، غوجايىنىنىڭمۇ ھەجىيىپ قويغانلىقىنى كۆرۈپ ئالدىراپ ئىزاھ بەردى. لېكىن، ئۇ قىياپىتىدىن خاتىرجەمدەك قىلاتتى، ــ ھېچقىسى يوق، ئادەملەرنىڭ مېنى ئىشارەتلەپ كۈلۈشلىرىگە ھودۇقۇپمۇ كەتمەيمەن. چۈنكى، بۇ ئىشنى ھەممە

① سېرىق پاسپورت ــ پاھىشە ئاياللارنىڭ پاسپورتى.

ئادەم بىلىپ كەتتى. جىمىكى سىرىمىز ئاشكارا بولۇپ بولغان[1]. مەن بۇ ئىشقا نەپرەت بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىتائەتمەنلىك بىلەن قارايمەن. ئۇلار نېمىلا دېسە دەۋەرسۇن ! نېمىلا دېسە دەۋەرسۇن ! «قاراڭلار بۇ ئادەمگا!»[2] كەچۈرۈڭ، يىگىت، سىز شۇ تاپتا ماڭا قاراپ تۇرۇپ، مېنى سىز چوشقا ئەمەس دېيەلەمسىز؟ ياق، تېخىمۇ كۆچلۈكرەك، تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتسام شۇنداق دېيىشكە جۈرئەت قىلالامسىز؟

يىگىت بىر ئېغىزمۇ جاۋاب بەرمىدى.

— خوش، — تەنتەنە بىلەن داۋام قىلدى ناتىق زالدا كۈلكە ئاۋازى بېسىققاندىن كېيىن، ئەمدى ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن قانداقتۇر بىر غۇرۇرنىڭ ئالامىتى سېزىلىپ تۇراتتى، — خوش، مەن بىر چوشقىمۇ بولاي، لېكىن ئۇ بىر خېنىمغۇ ! مېنىڭ تەق ـ تۇرقۇمۇمۇ چوشقىغا ئوخشايدۇ، لېكىن مېنىڭ خوتۇنۇم — كاتېرىنا ئىۋانوۋنا — تەربىيە كۆرگەن ئايال. بىر ئوفىتسېرنىڭ قىزى. بوپتۇ، بوپتۇ، مەن بىر مۇتتەھىممۇ بولاي، لېكىن ئۇ قەلبى ئالىيجاناب ئايال. ئۇ ئالىيجاناب خۇلق ـ مىجەز جەھەتتە ئوبدان تەربىيەلەنگەن. لېكىن... ھەي، ئۇ ماڭا ئىچ ئاغرىتقان بولسىدى، قانچىلىك ياخشى بولۇپ كېتەر ئىدى ـ ھە ! ھۆرمەتلىك جاناب، ھۆرمەتلىك جاناب، بىلەمسىز، ھەربىر ئادەمگە ھېچبولمىغاندا بىرەر جايدا ئىچ ئاغرىتىدىغان ئادەملەر بولۇشى كېرەكقۇ ! لېكىن، كاتېرىنا ئىۋانوۋناچۇ، ئۇ كۆكسى ـ قارنى كەڭ بولغىنى بىلەن، ئادىل ئەمەس... توغرا، مەن ئۆزۈمۇمۇ چۈشىنىمەن، ئۇ مېنىڭ چاچلىرىمنى يۇلسىمۇ، ئىچ ئاغرىتقىنىدىن يۇلىدۇ. («مەن قىلچە خىجىل بولمايمەن. مەن

---

① «يېڭى ئەھد. ماتىق پەند ـ نەسىھەتلىرى»دە: «چۈنكى مەخپىي ئىشنىڭ ئاشكارا بولمايدىغىنى يوق. يوشۇرغان ئىشنىڭ ئېچىلمايدىغىنى يوق» دېيىلگەن.

② بۇ «ئىنجىل»دىكى شەخس پىرادو ئەيسانى كىشىلەرگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېگەن سۆز («يېڭى ئەھد. يوھان پەند نەسىھەتلىرى»). بۇنىڭدا پرادونىڭ ئەيسانىڭ قەيسەرلىكى ۋە سەۋرچانلىقىغا بولغان قايىللىقى ئىپادىلەنگەن.

سىزگە، يىگىت، تەكرار ئېيتسام، ئۇ چاچلىرىمنى راستلا يۇلىدۇ» دېدى ئۇ ئەتراپتا يەنە كۆلكە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ تەنتەنە بىلەن ئېتىراپ قىلىپ) لېكىن، ياپەرۋەردىگار، ئۇ مېنى بىرەر قېتىم بولسىمۇ... ياق ! ياق ! ئۇنىڭ پايدىسى يوق، دەپ ئولتۇرۇشنىڭمۇ ھاجىتى يوق، ھاجىتى يوق... چۈنكى مەن بىر ئەمەس، بىرنەچچە قېتىم ئارزۇيۇمغا يەتكەن. ئۇ ماڭا بىر ئەمەس، بىرنەچچە قېتىم ئاغرىتقان. لېكىن... مېنىڭ خۇيۇم شۇنداق. مەن دېگەن بىر تۇغما ھايۋان !

— شۇنداق بولمايچۇ ! — دېدى غوجايىن ئەسنەۋېتىپ.

مارمېلادوف مۇشتۇمى بىلەن ئۇستەلنى قاتتىق ئۇردى.

— مېنىڭ خۇيۇم شۇنداق ! بىلەمسىزكىن جاناب، سىز بىلەمسىزكىن، مەن ھەتتا ئۇنىڭ پايپىقىنىمۇ ھاراقتا تېگىشىۋەتكەن. ئۇنىڭ ئايىغىنى ئەمەس، بۇ ھەرھالدا ئاز ـ تولا ئەقىلگە سىغىدۇغۇ... مەن ئۇنىڭ پايپىقىنى، ئۇنىڭ بىر پايپىقىنى ھاراقتا تېگىشىۋەتكەن. ئۇنىڭ ئۆچكە تىۋىت شالىنىمۇ ھاراقتا تېگىشىۋەتكەن. بۇنى ئۇنىڭغا خەق سوۋغا قىلغان، ئۇنىڭ ئۆز مۇلكى ئىدى، مېنىڭ ئەمەس ئىدى، بىز بىر سوغۇق ئۆيدە ئولتۇرىمىز. بۇ يىل قىشتا ئۇ شامالداپ قېلىپ، يۆتىلىدىغان، قان تۈكۈرىدىغان بولۇپ قالدى. بىزنىڭ ئۇچ بالىمىز بار. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئىشتىن بىكار بولالمايدۇ. ئۇ پول سۇرتىدۇ، يۇيىدۇ، بالىلارنى يۇيۇندۇرىدۇ، چۈنكى ئۇ كىچىكىدىن تارتىپ پاكىزلىققا ئادەتلەنگەن. لېكىن، ئۇنىڭ ئۆپكىسى بەكلا زەئىپ. سىل بولۇپ قالغانىدەك قىلىدۇ، بۇنى سېزىپ يۇرىمەن. سەزمەي قالامتىم دەڭە؟ ھاراقنى قانچىكى كۆپ ئىچسە، شۇنچىكى سېزىمەن. مەنمۇ ھاراقنى يۇرىكىمگە مەدەت بولارمىكىن، دەرد ـ پىغانىمنى باسارمىكىن، دەپ ئىچمەن... مەن ھاراقنى ئازابلىرىمنى ئېغىرلىتىش ئۈچۈن ئىچىمەن، — ئۇ گويا ئۆمىدى ئۈزۈلگەندەك بېشىنى ساڭگىلىتىۋالدى.

— يىگىت، — دېدى ئۇ يەنە بېشىنى كۆتۈرۈپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مەن چىرايىڭىزدىن قايغۇ - ئەلەمنىڭ ئالامەتلىرىنى كۆرگەندەك قىلدىم. ئىشكىتىن كىرىشىڭىزگىلا ئۇقۇپ بولدۇم، شۇڭلاشقا سىزگە گەپ قىلدىم. مەن كەچۈرمىشلىرىمنى سىزگە مۇنۇ تېكە سالتاڭلار ئالدىدا ئۆزۈمنى شەرمەندە قىلغىلى سۆزلەپ بېرىۋاتقىنىم يوق. ئىشقىلىپ، مەن دېمىسەممۇ ئۆلار ھەممىنى بىلىشىدۇ. مەن دەردىمنى چۈشىنىدىغان، ئوقۇمۇشلۇق بىرەر ئادەمنى ئۇچراتسام دەپ يۈرەتتىم. بىلەمسىز، مېنىڭ خانىمىم ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئۆلكىلىك قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنى پۈتكۈزگەن، ئۇ ئوقۇش پۈتكۈزگەن چاغدا، مۇرىسىگە شال ئارتىپ[1] ئۆلكە باشلىقى بىلەن باشقا كاتتىلارنىڭ ئالدىدا ئۇسسۇل ئوينىغان، مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ئالتۇن مېدال بىلەن تەقدىرنامە ئالغان. ئالتۇن مېدالنى... شۇنداق، مېدالنى سېتىۋەتتۇق... خېلى بۇرۇنلا سېتىۋەتتۇق... ھىم... تەقدىرنامە ھازىرغىچە ئۇنىڭ ساندۇقىدا ساقلاقلىق. تېخى يېقىندىلا ئۇ ئۇنى ئۆينىڭ غوجايىنىغا كۆرسەتتى. ئۇ ئۆي غوجايىنى بىلەن دائىم جېدەللىشىپ تۇرسىمۇ، بىرەرىنىڭ ئالدىدا ماختانغۇسى، ئۆزىنى كۆرسىتىۋالغۇسى، ئۆتمۈشتىكى بەختىيار كۈنلىرىنى سۆزلەپ بەرگۈسى كېلىدۇ. مەن ئۇنى ئەيىبلىمەيمەن، ئەيىبلىمەيمەن. چۈنكى، ئۇنىڭ خاتىرىسىدە پەقەت شۇ ئىشلا ساقلىنىپ قالغان. باشقا ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئىزسىز توزۇپ كەتكەن. شۇنداق، شۇنداق: ئۇ ئالدىراڭغۇ، مەغرۇر، قەيسەر ئايال. ئۇ پولنى ئۆزى يۇيىدۇ، يەيدىغىنى قارا بولكا بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ ئۆزىگە بەھۆرمەتلىك قىلىشىغا ھەرگىز يول قويمايدۇ. شۇڭا، ئۇ جانابىي لېبېزياتنىكوفنىڭ ئەدەپسىزلىكىنى كۆتۈرەلمىگەنىدى. شۇ ۋەجدىن لېبېزياتنىكوف ئۇنى دۇمبالىدى. ئۇ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. لېكىن، ئۇنى

[1] بۇ، ئوقۇش نەتىجىسى ئالاھىدە ياخشى ئوقۇغۇچىلارغا بېرىلىدىغان بىر خىل مۇكاپات.

تاياق دەستىدىن يېتىپ قالدى دېگەندىن كۆرە، نومۇسقا چىدىماي يېتىپ قالدى، دېگەن تۇزۇك. مەن ئۇنىڭغا ئۆيلەنگەن چېغىمدا، ئۇ ئۇچ بالىسى بار تۇل خوتۇن ئىدى. بالىلىرى بىر - بىرىدىن كىچىك ئىدى. ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ئېرى پىيادە ئەسكەرلەر ئوفىتسېرى ئىكەن. ئۇ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ، ئاتا - ئانىسىنى تاشلاپ قېچىپ كەتكەنكەن. ئېرىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتىكەن. لېكىن، ئۇنىڭ ئېرى قىمارغا بېرىلىپ كېتىپتۇ، سوتلىنىپتۇ، كېيىن ئۆلۈپ كېتىپتۇ. كېيىنكى چاغلاردا ئېرى ئۇنى ئۇرۇدىغان بولۇۋاپتىكەن، كاتېرىنا ئۇنى كەچۈرمىگەن بولسىمۇ بۇنى بىلىمەن. مەن ھۆججەتلەرنى كۆرگەن. راست شۇنداق — لېكىن تا بۈگۈنگىچە ئۇنى كۆزىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ ئەسلەيدۇ، ئۇنى پەش قىلىپ تۇرۇپ مېنى تىللايدۇ. مەن بۇنىڭدىن خۇشال، ئىنتايىن خۇشال، چۈنكى ئۇ نېمىلا بولسۇن ئۆزىنىڭ بىر چاغلاردا بەختىيار ياشىغانلىقىنى بولسىمۇ تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ دەڭە... ئېرى ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇ نارەسىدە ئۈچ بالىسى بىلەن قاملاشمىغان چەت بىر ناھىيەدە قاپتۇ، شۇ چاغدا مەن شۇ يەردە ئىدىم. ئۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئەھۋالى شۇنچىلىك ناچار ئىكەنكى، كۆپ نەرسىنى كۆرگەن بولساممۇ، ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ئەھۋالىنى تەسەۋۋرلەپ بېرەلمەيمەن. جىمكى ئۇرۇغ - تۇغقىنى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇ مەغرۇر، ئىنتايىن مەغرۇر، ھەددىدىن زىيادە مەغرۇر ئىدى. شۇ چاغدا، ھۆرمەتلىك جاناب، شۇ چاغدا مەنمۇ بويتاق ئىدىم. يېنىمدا ئىلگىرىكى ئايالىمدىن قالغان ئون تۆت ياشلىق بىر قىزىم بار ئىدى. مەن ئۇنىڭ تارتىۋاتقان ئازابىغا چىدىيالماي، ئۇنىڭغا توي قىلىش تەكلىپىنى قويدۇم. ئۇ ئوقۇمۇشلۇق، كاتتا تەربىيە كۆرگەن تۇرۇقلۇق، ماڭا تېگىشكە رازى بولدى. ئۇنىڭ قانچىلىك نامراتلىشىپ كەتكەنلىكىنى مانا شۇنىڭدىن بىلىڭىز بولىدۇ! شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇ ماڭا تەگدى. ئۇ يىغلىدى، قاقشىدى، شۇنداقتىمۇ ماڭا تەگدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئىككى پۇتى بىر

ئۆتۈككە تىقىلىپ قالغان. ئىككى پۇتى بىر ئۆتۈككە تىقىلىپ قېلىشىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى چۈشىنەمسىز؟ ھۆرمەتلىك جاناب، چۈشىنەمسىز؟ ياق، بۇنى سىز تېخى چۈشەنمەيسىز. ساق بىر يىلغىچە، بۇرچۇمنى ئىخلاس بىلەن ھالال ئادا قىلدىم. مۇنۇ بىرنېمىنى ئاغزىمغىمۇ ئالمىدىم، — ئۇ ئالدىدىكى ھارىقى يېرىملاشقان بوتۇلكىنى بارمىقى بىلەن چېكىپ قويدى، — نېمىشقا دېسىڭىز، مېنىڭمۇ كۆڭلۈم بار ـ دە، ئەمما شۇنداق قىلىپمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى مايىل قىلالمىدىم. ئارقىدىن ئىشسىز قالدىم. ئەمما، ئۆزۈمنىڭ سەۋەنلىكىدىن ئەمەس، بەلكى ئىشتات قىسقارتىلغانلىقتىن ئىشسىز قالدىم. شۇنىڭ بىلەن بۇ بىرنېمىنى يەنە تېپىۋالدىم. بىرمۇنچە سەرسان بولۇپ، تالاي ـ تالاي جاپا ـ مۇشەققەتنى باشتىن كەچۈرۈپ، بىر يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا، مۇشۇ يەرگە، ناھايىتى نۇرغۇن ھەيكەللەر ئورنىتىلغان ھەيۋەتلىك پايتەختكە كېلىپ قالدۇق. مەن بۇ يەرگە كېلىپ يەنە ئىشقا ئورۇنلاشتىم. لېكىن، كۆپ ئۆتمەي يەنە ئىشتىن قۇرۇق قالدىم. بىلەمسىز؟ بۇ قېتىم سەۋەنلىك ئۆزۈمدىن ئۆتتى. چۈنكى، ئۆگەنگەن خۇيۇمنى ئۆزگەرتەلمىدىم. ھازىر بىز ئامالىيە فېدوروۋنا لېپېپېۋنىخزېلىنىڭ يېرىم ئېغىز ئۆيدە ئولتۇرۇۋاتىمىز. نېمە بىلەن جان بېقىپ، ئۆي ئىجارىسىنى نېمە بىلەن تۆلەۋاتقانلىقىمىزنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. ئۇ يەردە بىزدىن باشقا يەنە نۇرغۇن ئادەم ئولتۇرىدۇ... ئۇ يەر سودوم[1] شەھىرىدەك قالايمىقان... ھەم... شۇنداق... ئىلگىرىكى خوتۇنۇمدىن بولغان قىزىم بويىغا يېتىپ قالدى. ئۇ چوڭ بولغۇچە ئۆگەي ئانىنىڭ قولىدا نېمە خورلۇقلارنى كۆرمىدى دەڭە، بۇنى دېمەيلا قويايلى. چۈنكى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا كۆكسى ـ قارنى كەڭ بولغىنى بىلەن تولىمۇ قىزىققان، مىجەزى چۈس، ئاغزى ئىتتىك ئايال... راست شۇنداق ! ھازىر بۇلارنى ئەسلىگەنىسىگىمۇ پايدىسى يوق. ئۆزىڭىزمۇ

① سودو بىلەن ئېمورا «ئىنجىل»دا تىلغا ئېلىنىدىغان قالايمىقان، جىنايەتكە تولغان شەھەرلەر.

تەسەۋۋۇر قىلىۋاتقانسىز ھەرقاچان. سونىيەنى ئوقۇتالمىدۇق. بۇنىڭدىن ئۇچ ـ تۆت يىل ئىلگىرى، مەن ئۇنىڭغا جۇغراپىيە بىلەن دۇنيا تارىخىنى ئۆگەتمەكچى بولدۇم. لېكىن، سەۋەبىم چەكلىك. ئۇنىڭ ئۇستىگە تۇزۇكرەك دەرسلىكمۇ يوق ئىدى. بىزدە قانداق كىتابلار بولماقچىدى دەڭە... ھىم ! ئىشقىلىپ ھازىر ئەمدى ئۇ كىتابلارمۇ يوق. شۇڭا بىزنىڭ جىمىكى تەربىيەمىز شۇنىڭ بىلەن تامام بولدى. بىز پارس پادىشاھى خىسراۋغنچە ئۆگىنىپ توختاپ قالدۇق. ئۇ بويىغا يەتكەندىن كېيىن، مۇھەببەت تەسۋىرلەنگەن رومانلاردىن بىرنەچچىنى ئوقۇدى. ھە راست، تېخى يېقىندا ئۇ جاناۋي لېۋېزياتىنكوفنىڭ ۋاستىسى بىلەن لۇئىس[1]نىڭ «فىزىيولوگىيە» دېگەن كىتابىنى ئارىيەت ئېلىپ ــ بۇ كىتابنى سىزمۇ بىلىدىغانسىز ــ ئىنتايىن قىزىقىپ ئوقۇپ چىقتى، ھەتتا بەزى جايلىرىنى تاللاپ بىزگىمۇ ئوقۇپ بەردى. ئۇنىڭ جىمىكى ئالغان مەلۇماتى مانا شۇ. ھۆرمەتلىك جاناب، مانا ئەمدى مەن ئەدەپسىزلىك بولسىمۇ سىزدىن بىر سوئالىمنى سورىۋالاي: سىزنىڭچە كەمبەغەل، لېكىن پاك بىر قىز ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكى بىلەن قانچىلىك پۇل تاپالار؟... ھۆرمەتلىك جاناب، ئەگەر ئۇ پاك بولسا، لېكىن ھېچقانداق ئالاھىدە ئىقتىدارى بولمىسا، ئەتىدىن ـ كەچكىچە تىنىم تاپماي ئىشلەپ بىر كۈندە ئون بەش كوپېيىك تاپالمايدۇ ! شۇنداق تۇرۇقلۇق، دائىمي مەسلىھەتچى ئىۋان ئىۋانوۋىچ كلوپشتو ــ ئۇ ئادەمنى ئاڭلىغانمىدىڭىز ــ بىر تالاي گوللاندىيەچە كۆڭلىكىنى تىكتۇرۇۋېلىپ، پۇلىنى ھازىرغىچە بەرمەي يۈرىدۇ. ئۆيىگە بارسا، قىزىمنى تىللاپ قوغلۇۋېتىپتۇ. كۆڭلەكلەرنىڭ ياقىسىنى تار قىلىپ قويۇپسەن، مايماق تىكىپ قويۇپسەن دېگۈدەك. شۇ چاغدا ئۆيده بالىلار ئاچ ئىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا قاتتىق ئۈمىدسىزلىنىپ، ئۆيده ئۇياقتىن ـ بۇياققا

① لۇئىس (1817 ــ 1878) ــ ئەنگلىيەلىك دارۋىنىزمچى فىزىيولوگ ۋە پوزىتىۋىزملىق پەيلاسوپ.

ماڭاتتى. ئۇنىڭ ئىككى مەڭزى قىزىرىپ كەتتى. مۇشۇنداق كېسەلگە گىرىپتار بولغانلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق بولىدۇ. ئۇ مېنى: «سەن تەييارتاپ، ھۇرۇن، بىزنىڭكىدە تۇرۇپ يەۋاتىسەن، ئىچىۋاتىسەن، ئىسسىقتىنا ئۆتۈۋاتىسەن» دېدى. بالىلار پات ـ پات ئۇدا ئۇچ كۇنگىچە بىر بۇردا نان كۆرمىسە، نېمىنى يەپ، نېمىنى ئىچىپ كېتىمىز ! شۇ چاغدا مەن كارىۋاتتا ياتاتتىم... ھەم، بۇنىڭ نېمىسى بار دەڭە ! شۇ چاغدا مەن كارىۋاتتا مەست ياتاتتىم، سونىيەمنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قالدىم (ئۇ، بەكلا ئىتائەتچان قىز، ئاۋازى ئىنچىكە، مۇلايىم... چاچلىرى ئالتۇندەك سېرىق، يۈزى تاتىراڭغۇ، ئۆزى ئورۇق) ئۇ: «كاتېرىنا ئىۋانوۋنا، راستلا شۇ ئىشنى قىلىشىم كېرەكمۇ؟» دېدى. شۇنىڭدىن ئىلگىرى، دارىيە فرانسوۋنا ـــ ساقچى ئىدارىسىگە بەكمۇ تونۇشلۇق ئىچى قارا خوتۇن ئۆي غوجايىنى ئارقىلىق ئۇنىڭ بىلەن ئۇچ قېتىم سۆزلىشىپتىكەن «نېمە بولماقچىدى، ـــ دېدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا زاڭلىق قىلىپ كۈلۈپ، ـــ ئۇنى ساقلاپ نېمە قىلماقچىدىڭ، شۇنداق پۇلغا يارايدىغان بىرنېمىنى !» لېكىن ئۇنى ئەيىبكە بۇيرۇماڭ، ئەيىبكە بۇيرۇماڭ. ھۆرمەتلىك جاناب، ھەرگىز ئەيىبكە بۇيرۇماڭ. شۇ گەپنى قىلغاندا ئۇنىڭ ئەقلى جايىدا ئەمەس ئىدى. قاتتىق تىت ـ تىت بولۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاغرىق ئىدى. قورسىقى ئېچىپ كەتكەن بالىلار يىغلىشۇاتاتتى. شۇڭا، بۇ گەپنى ئۆ ئۆزىنىڭ رازىلىقى بىلەن ئەمەس، ئاچچىقىغا پايلىماي دەپ سالدى... چۈنكى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ مىجەزى شۇنداق، بالىلار يىغلىسا، ھەتتا قورسىقى ئېچىپ يىغلىسىمۇ، شۇ ئانلا ئۇلارنى ئۇرۇشقا باشلايدۇ. قارىسام، سائەت ئالتە بولاي دېگەندە سونىچكا[1] ئورنىدىن تۇردى. ياغلىقىنى ئارتىپ كىيىملىرىنى كىيىپ، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. سائەت سەككىزدىن ئاشقاندا قايتىپ كەلدى ـ دە، ئۇدۇل

① سونىيەنى دېمەكچى، سونيە بىلەن سونىچكا سوفيەنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

كاتېرىنا ئۇئانوۋانىڭ قېشىغا بېرىپ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن ئوتتۇز رۇبلى پۇلنى ئۇنىڭ ئالدىدىكى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويدى. ئۇ كاتېرىناغا قارىدى، ئەمما گەپ ـ سۆز قىلماي بىزنىڭ چوڭ يېشىل پىلاشىمىزنى ئېلىپ (بىزنىڭ ھەممىمىزگە ئورتاق بىرلا پىلاشىمىز بار ئىدى) بېشىنى چۈمكىدى ـ ده، كارىۋاتقا چىقىپ تام تەرەپكە قاراپ يېتىۋالدى، ئۇنىڭ كىچىككىنە يەلكىلىرى بىلەن پۈتۈن گەۋدىسى توختىماي تىترەيتتى... مەن يەنىلا ئىلگىرىكى ھالىتىمده ياتاتتىم. شۇ چاغدا مەن، يىگىت، شۇ چاغدا مەن، كاتېرىنا ئۇئانوۋانىڭ گەپ ـ سۆز قىلمايلا سونىچكانىڭ بېشىغا بارغانلىقىنى كۆردۈم. ئۇ سونىچكانىڭ يېنىدا پۈتۈن بىر ئاخشام تىزلىنىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ پۈتىنى سۆيدى. ئورنىدىن تۇرغىلى زادى ئۇنمىدى. كېيىن ئۇلار بىر ـ بىرىنى قۇچاقلىغان پېتى ئۇخلاپ قېلىشتى. ئىككىسى... قۇچاقلىشىپ... راست شۇنداق... لېكىن مەن... مەست ياتاتتىم.

مارمېلادوف خۇددى دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەندەك بىردىنلا جىم بولۇپ قالدى. كېيىن ئۇ ئالمان ـ تالمان قەدەھكە ھاراق قۇيدى ـ ده، بىراقلا كۆتۈرۈۋەتتى ۋە يۆتىلىپ، گېلىنى قىرىپ قويدى.

ـــ مانا شۇنىڭدىن كېيىن، ھۆرمەتلىك جاناب، ـــ مارمېلادوف بىردەم جىم ئولتۇرغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ مانا شۇنىڭدىن كېيىن، بىر پالاكەت يۈز بېرىپ ۋە بەزى ئىچى قارا ئادەملەر چېقىمچىلىق قىلىپ (دارىيە فرانسوۋا شۇ ئىشتا تولا ئەسكىلىك قىلدى. بىز ئۇنىڭغا لايىقىدا ھۆرمەت قىلماپتىمىشمىز) مانا شۇنىڭدىن كېيىن قىزىم سوفىيە سېمېنوۋنا سېرىق كىنىشكا ئېلىشقا مەجبۇر بولدى. مانا شۇ ۋەجدىن ئۇ بىز بىلەن بىللە تۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى. چۈنكى، ئۆي غوجايىنىمىز ئامالىيە فېدوروۋنا چېغىدا بۇنىڭغا ھەرگىز يول قويمايمەن، دەپ تۇرۇۋېلىۋالدى. (بولمىسا ئىلگىرى دارىيە فرانسوۋاغا ئۇ ئۆزى ھە ـ پە دېيىشكەن)، جانابىي

لېببزياتنكوفمۇ... ھمم... ئۇ كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بىلەن مانا شۇ سونيەنىڭ سەۋەبىدىن سوقۇشتى. باشتا ئۇ سونىچكاغا قانات سۆرەپ يۈردى، ئەمدى بىردىنلا يۈزسىزلىك قىلىپ: «مەن بىر ئوقۇمۇشلۇق ئادەم تۇرۇپ، مۇشۇنداق بىر ئايال بىلەن قانداقمۇ بىر ئۆيدە بىللە تۇرىمەن» دېدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئاچچىقىغا چىدىماي، سونيەنىڭ يېنىنى ئېلىۋېدى، ئىش يوغىناپ كەتتى. ھازىر سونىچكا بىزنىڭكىگە كۆپىنچە قاراڭغۇ چۈشكەندە كېلىپ، كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا قارىشىپ بېرىدۇ، ئىلاج بار ئانچە ـ مۇنچە پۇل ئالغاچ كېلىدۇ. ئۇ تىككۈچى كاپېرنا ئۇموفنىڭ بىر ئېغىز ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتىدۇ. كاپېرنا ئۇموف دېگىنى چولاق، كېكەچ بىر ئادەم، ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى كېكەچ... ئۇنىڭ خوتۇنمۇ كېكەچ. ئۆزلىرى بىر ئېغىز ئۆيدە تۇرىدۇ، سونيە ئايرىم بىر ئېغىز ئۆيدە تۇرىدۇ. ئارىلىق تاختاي بىلەن ئايرىۋېتىلگەن... ھمم... شۇنداق... ئۇلار تولىمۇ نامرات ئادەملەر، ھەممىسى كېكەچ... شۇنداق. بىر كۈنى ئەتىگەندە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئەسكى ـ تۈسكى كىيىملىرىمنى كىيدىم، ئىككى قولۇمنى كۆتۈرۈپ تەڭرىگە يالۋۇردۇم، ئاندىن ئۇزاق ئافاناسىيېۋچ ئالىيلىرىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدىم. ئۇزاق ئافاناسىيېۋچ ئالىيلىرىنى تونۇمسىز؟ تونۇمامسىز؟ تەڭرىنىڭ نەزىرى چۈشكەن شۇنداق مېھرىبان بىر ئادەمنى تونۇمايدىكەنسىز ـ ده ! ئۇ بىر شام، پەرۋەردىگارنىڭ ئالدىدىكى شام، خۇددى شامدەك ئېرىيدۇ. ئۇ دەردۇھالىمنى ئاڭلاپ، ھەتتا كۆزلىرىگە ياش ئالدى. «ھە مەيلى، ـــ دېدى ئۇ، ـــ مارمېلادوف، ئىشەنچىمنى يەردە قويۇۋېدىڭ... شۇنداق بولسىمۇ، يەنە بىر قېتىم ياخشىلىق قىلىپ ساڭا ئىش بېرەي.» ئۇ مانا شۇنداق دېدى. «ئېسىڭدە بولسۇن، ـــ دېدى ئۇ، ـــ قېنى بېرىۋەرگىن.» مەن ئۇنىڭ ئايىغى ئاستىدىكى تۇپراقنى سۆيدۈم. ئەلۋەتتە، خىيالىمدا شۇنداق قىلدىم. چۈنكى، ئۇ بەكمۇ مەرتىۋىلىك، يېڭى سىياسىي پىكىردىكى تەرەققىيپەرۋەر ئادەم بولغاچقا، مېنىڭ راستلا شۇنداق

قىلىشىمغا ھەرگىز ئۇنىمايدۇ. ئۆيگە قايتىپ بېرىپ خىزمىتىمنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىكىنى، يەنە مائاش ئالىدىغان بولغانلىقىمنى ئېيتقان چېغىمدا، يا رەببىم، ئۆينىڭ ئىچىدە بايرام بولدى، بايرام!

مارمېلادوف قاتتىق ھاياجانلىنىپ گەپتىن توختاپ قالدى. شۇ ئارىلىقتا كوچىدىلا مەست بولۇپ قالغان بىرمۇنچە ئادەم يوپۇرۇلۇپلا دۇكانغا كىردى. ئىشىك ئالدىدا يالالاپ كېلىنگەن شارمانكا[1]نىڭ ئاۋازى بىلەن «دېھقانلار ناخشىسى»[2]نى ئېيتىۋاتقان يەتتە ياشلىق بالىنىڭ تىترەڭگۈ ئاۋازى ئاڭلاندى. دۇكاننىڭ ئىچى بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى. دۇكان غوجايىنى بىلەن خىزمەتكارلار يېڭى خېرىدارلارنى كۈتۈۋېلىش بىلەن بولۇپ كېتىشتى. مارمېلادوف يېڭى كەلگەنلەرگە قىلچە ئېتىبار قىلماي ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرىۋەردى. ئۇ تولىمۇ ئاجىزلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. لېكىن، مەست بولغانسېرى، گېپى كۆپەيدى. يېقىندا خىزمەت تاپقانلىقى ئېسىگە كېلىۋىدى، ئۇ جانلىنىپ كەتتى، ھەتتا چىرايىمۇ ئېچىلىپ كەتتى. راسكولنىكوف پۈتۈن دىققىتى بىلەن قۇلاق سالدى.

— بۇ، بۇنىڭدىن بەش ھەپتە ئىلگىرى بولغان ئىش، ھۆرمەتلىك جاناب، ھە راست... كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بىلەن سونىچكا بۇنى ئاڭلىغاندا، يا رەببىم، مەن خۇددى جەننەتكە كىرىپ قالغاندەكلا بولۇپ قالدىم. ئىلگىرى خۇددى بىر ھايۋاندەك ياتاتتىم. ماڭا قىلىنىدىغان تىل ـ ئاھانەت ئۆكسۈمەيتتى. ئەمدىچۇ، پۈتىنىڭ ئۈچىدا مېڭىشىدۇ. بالىلارنى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلدۇرماي: «سېمىيون زاخاردىچ ئىشتىن ھېرىپ كەلدى. ئارام ئېلىۋاتىدۇ. ئۇش!» دېيىشىدۇ. ئىشقا ماڭغۇچە ماڭا قەھۋە قايىنىتىپ بېرىدۇ، ئىسسىققىنا قايماق بېرىدۇ، جىڭ

---

① شارمانكا — قولدا تولغاپ چېلىنىدىغان گارمون.

② دېھقانلار ناخشىسى — رۇس شائىرى كولتسوف (1809 — 1842)نىڭ شېئىرىغا ئاساسەن ئىشلەنگەن ناخشا.

قايماق تېخى! ئاڭلاۋاتامسىز؟ بىلمىدىم، پۇلنى نەدىن ئالدىكىن؟ ئۇلار ئون بىر رۇبلى ئەللىك كوپېيىك خەجلەپ، ماڭا ئوبدان رەختتىن كاستۇم - بۇرۇلكا، ئۆتۈك، پاختا رەختتىن كۆڭلەك تەييارلىشىپتۇ. شۇنداق چىرايلىق، بىر قۇر خىزمەت كىيىمىمۇ بار تېخى. شۇلارغا ئون بىر يېرىم رۇبلى خەجلەپتۇ، ئۇلارنى ئەڭ ياخشى پاسوندا تىكتۇرۇپتۇ. بىرىنچى كۈنى چۈشتە ئىشتىن كەلسەم، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ماڭا ئاتاپ ئىككى خىل تاماق تەييارلاپتۇ — بىرسى شورپا، يەنە بىرسى چوشقا ياڭيۇسى بىلەن سۇرلەنگەن كالا گۆشى قورۇمىسى — ئىلگىرىكى چاغلاردا بۇ نەرسىلەرنى خىيالىمىزغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمايتتۇق. ئۇنىڭ كىيگۈدەك تۈزۈك كىيىمى قالمىغاندى. ئەمدى قارىسام، ئۇ خۇددى مېھماندارچىلىققا بارىدىغاندەك ياسىنىۋاپتۇ. ئۇ كىيگۈدەك ھېچنېمىسى بولمىسىمۇ، كۆتمىگەندە، ھېچنېمە سەرپ قىلمايلا گۈلدەك ياسىنىۋاپتۇ، چاچلىرىنى تاراپتۇ، پاكىز ياقىلىق تاقاپتۇ، يەڭلىكىنىمۇ ئالماشتۇرۇپتۇ. قاراڭ، ئۇ باشقىلا بىر ئادەم بولۇپ قاپتۇ. ئىلگىرىكىدىن ياشىرىپ قاپتۇ. ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇلۇپتۇ. بىچارە قىزىم سونىچكا ئىلگىرىكى پۇل - پۇچەكتىن يارىدەم قىلىپ تۇرىدىغان، «ئەمدى، — دېدى ئۇ بىر كۈنى، — سىلەرنى كۆرگىلى كېلىۋەرسەم بىئەپ تۇرىدىكەن، بۇنىڭدىن كېيىن قاراڭغۇ چۈشۈپ كۆز باغلانغانىدا ئاندا - ساندا كېلىپ تۇرارمەن.» ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ بىر كۈنى چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن، ئازراق ئۇخلىۋالاي دەپ ئۆيگە كەلسەم، نېمە ئىش بولدى دېمەمسىز؟ خوتۇنۇم — بىر ھەپتىنەچە ئالدىدا ئۆي غوجايىنى ئامالىيە فېدوروۋنا بىلەن قاتتىق جېدەللىشىپ قالغان كاتېرىنا ئىۋانوۋنا مانا ئەمدى ئۇنى بىللە قەھۋە ئىچكىلى ئۆيگە چاقىرىپ كىرىپتۇ. ئۇلار بىللە ئولتۇرۇپ، پىچىرلىشىپ، ساق ئىككى سائەت گەپلىشەتتى: «مانا، سېمىون زاخارىچ ئىشقا ئورۇنلاشتى، يەنە ماڭاشلىق بولۇپ قالدى، — دېدى خوتۇنۇم، — ئۇ جانابىي ئالىيلىرىنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپتىكەن، جانابىي

ئالىيلىرى ئۇنى ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋاپتۇ. باشقىلارنى ساقلاپ تۇرۇشقا بۇيرۇپ، سېمىيون زاخارىچنى قولىدىن تۇتقان پېتى باشقىلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، ئىشخانىسىغا ئەكىرىپ كېتىپتۇ.»

ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ «راستىنى ئېيتسام، سېمىيون زاخارىچ، — دەپتۇ ئۇ، — ئىلگىرىكى تۆھپىلىرىڭىز ھېلىمۇ يادىمدا، — دەپتۇ ئۇ، — بەزىبىر تېتىقسىز ئاجىزلىقلىرىڭىز بولسىمۇ، لېكىن سىز ۋەدە بەردىڭىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز بولمىسىڭىز، بىزنىڭ ئىشلىرىمىز ئاقمايدىكەن. ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ شۇڭلاشقا، — دەپتۇ ئۇ، — سىزنىڭ ئالىيجاناب ۋەدىڭىزگە ئۇمىد باغلاۋاتىمىز.» سىزگە ئېيتسام، بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسى ئۇ ئۆزى توقۇغان گەپلەر. ئۇ ئاغزىغا كەلگىنىنى سۆزلەۋاتقىنى يوق، ئۆزىنى كۆرسىتىۋالغۇسىمۇ يوق. ياق، ئۇ مۇشۇ ئىشلارغا تامامەن ئىشىنىپ، ئۆز تەسەۋۋۇرى ئارقىلىق ئۆزىگە تەسەللى بېرىۋاتقىچى، راست شۇنداق! مەن ئۇنى ئەيىبلىمەيمەن، ياق، بۇ ئىشتا مەن ئۇنى ئەيىبلىمەيمەن!... ئالتە كۈننىڭ ئالدىدا، مەن بىرىنچى قېتىملىق مائاشىمنى — يىگىرمە ئۈچ رۇبلى قىرىق كۇپېيكنى قولىغا ساق بەرگەن چېغىمدا، ئۇ مېنى «ئامرىقىم» دەپ ئاتىدى. «ۋاي كىچىككىنە گۆھىرىم» دېدى. يەنە كېلىپ ئۇ ئىككىمىز يالغۇز قالغاندا شۇنداق دېدى، ئۇقۇۋاتامسىز؟ مېنىڭ ماختىغۇدەك نەرىم بار؟ ئەر دېگۈدەك نەرىم بار؟ شۇنداقتىمۇ ئۇ يۈزۈمنى چىمداپ قويۇپ «ۋاي كىچىككىنە گۆھىرىم» دېدى.

مارمېلادوف گەپتىن توختىدى، ئۇ كۈلۈمسىرىمەكچى بولۇۋىدى، بىردىنلا ئېڭىكى تىترەشكە باشلىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. كىچىككىنە قاۋاقخانا، ۋەيرانە تاشقى قىياپەت، ئوت ـ چۆپ توشۇيدىغان كېمىدە بەش كىچە تۇنەش، بىر بوتۇلكا ھاراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە خوتۇنىغا ۋە ئائىلىسىگە بولغان مۇشۇنداق كېسەللىك ھالىتىدىكى مۇھەببەت ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان راسكولنىكوفنى قايمۇقتۇرۇپ قويدى.

راسكولنىكوف ئۇنىڭ سۆزلىرىگە پۈتۈن دىققىتى بىلەن، لېكىن بىر ئازابلىق ھېسسىيات ئىچىدە قۇلاق سالماقتا ئىدى. ئۇ بۇ يەرگە كىرگىنىگە پۇشايمان قىلدى.

ــ ھۆرمەتلىك جاناب، ھۆرمەتلىك جاناب، ــ دېدى مارمېلادوف ئوڭشالغىنىدىن كېيىن يەنە ۋارقىراپ، ــ ئۇ جاناب، بۇ ئىشلار باشقىلارغا كۈلكىلىك تۇيۇلغىنىدەك سىزگىمۇ كۈلكىلىك تۇيۇلۇۋاتقاندۇ. بەلكىم ئائىلەمدىكى بولمىغۇر ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ، سىزنى بىزار قىلىۋەتكەندىمەن. لېكىن، بۇلار ماڭا زادىلا كۈلكىلىك تۇيۇلمايدۇ ! چۈنكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ بۇاسىتە تەسىراتلىرىم... پۈتكۈل ھاياتىمدىكى ئەڭ گۈزەل بىر كۈن. ئاشۇ بىر ئاخشام كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە غايىب بولىدىغان قۇرۇق خىياللار ئىچىدە ئۆتتى. ھەممىنى قانداق ئورۇنلاشتۇرىمەن. بالىلىرىمنى قانداق كىيىندۈرىمەن، قانداق قىلىپ خوتۇنۇمنى خاتىرجەم كۈنلەرگە ئېرىشتۈرىمەن، قانداق قىلىپ يالغۇز قىزىمنى شەرمەندە تۇرمۇشتىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئائىلە قوينىغا يانداۋۇرۇپ كېلىمەن... ۋاھاكازا، ۋاھاكازالارنى ئويلاپ كېتىپتىمەن. ئېھتىمال، بۇنى ئەپۇ قىلىشقا بولار، ھۆرمەتلىك جاناب، ئۇنداقتا ھۆرمەتلىك جاناب، ــ مارمېلادوف بىردىنلا خۇددى سەسكەنگەندەك ھالەتتە بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، ئاڭلىغۇچىسىغا تىكىلدى، ــ خوش، شۇنداق شېرىن ئارزۇلارنى قىلىپ تۇرۇپ، ئەتىسى (يەنى توپتوغرا بەش كۈنىنىڭ ئالدىدا) كەچقۇرۇن، بىر ئۇستاتلىق قىلىپ، خۇددى كېچىسى ئوغرىلىققا چىققان ئادەمدەك كاتېرىنا ئىۋانوۋنادىن سانداۋقىنىڭ ئاچقۇچىنى ئوغرىلىۋالدىم، ئۆزۈم ئەكەلگەن مائاشىمدىن قالغىنىنى يانچۇقۇمغا سالدىم، ئۇنىڭ قانچىلىكلىكى ئېسىمدە يوق، مانا ئەمدى ماڭا قاراپ بېقىڭ، ھەممىڭلار ماڭا قاراپ بېقىڭلار ! بۈگۈن ئۆيدىن چىقىپ كەتكىنىمگە بەش كۈن بولدى. ئۆيدىكىلەر مېنى ئىزدەپ يۈرىدۇ. خىزمىتىمدىمۇ تۈگەشتى، ئىش كىيىمىم مىسىر كۆۋرۈكىنىڭ

يېنىدىكى بىر قاۋاقخانىدا قالدى. ئۇنى ئۇچامدىكى مانا مۇشۇ كىيىملەرگە تېگىشتىم... ھەممىسى تۇگەشتى !

مارىلادوف مۇشتۇمى بىلەن پېشانىسىگە بىرنى ئۇردى، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى، كۆزلىرىنى يۇمدى، بىلەكلىرىنى ئۇستىگە تىرىدى. كەينىدىنلا ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگەردى. ئۇ ساختا ھىيلىگەرلىك ۋە يالغان ئۇياتسىزلىق بىلەن راسكولنىكوفقا قاراپ قويۇپ، خىرقىراپ كۈلدى:

— بۇگۈن سونيەنىڭ قېشىغا باردىم، ھاراق ئىچكىلى ئۇنىڭدىن پۇل ئالدىم ! ھى - ھى - ھى...

— ئۇ راست بەردىمۇ؟ — دېدى يېڭى كەلگەن خېرىدارلاردىن بىرسى ۋارقىراپ، ئارقىدىن قاقاھلاپ كۈلدى.

— مانا ماۋۇ ھاراقنى شۇ پۇلغا ئالدىم، — دېدى مارمىلادوف راسكولنىكوفقىلا خىتاب قىلىپ، — ئۇ ماڭا ئۆز قولى بىلەن ئوتتۇز كوپېيىك بەردى. ئۇنىڭ قولىدا باري شۇ ئىكەن. ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى، پەقەت ماڭا ئۇن - تىنسىز بىر قاراپ قويدى. پانىي ئالەمدە مۇنداق ئىش يوق، پەقەت ئەنە ئۇ يەردىلا... ئادەملەرگە ئېچىنىدۇ، يىغلايدۇ، لېكىن ئەيىبلىمەيدۇ. ئادەمنى ھەرگىز ئەيىبلىمەيدۇ ! بۇنىسى ئادەمنى تېخىمۇ بەكرەك قىينايدۇ. ئەيىبلەنمىگەن چاغدا، ئادەم تېخىمۇ بەكرەك قىينىلىدۇ ! ... ئوتتۇز كوپېيىك، شۇنداق ! شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ مۇشۇ پۇلغا موھتاج ئەمەسمىدى؟ سىزنىڭچە شۇنداق ئەمەسمۇ، سۆيۈملۈك جاناب؟ چۈنكى، ئۇ ھازىر چىرايلىقراق كىيىنىپ يۇرۇشى كېرەك. بۇنداق ئالاھىدە گۈزەللىككە پۇل كېتىدۇ. ئۇقۇۋاتامسىز؟ ئۇقۇۋاتامسىز؟ ھەي، ئۇ يەنە ئۇپا - ئەڭلىك ئېلىشى كېرەك، ئۇ نەرسىلەر بولمىسا بولمايدۇ، يەنە كىراخمالالنغان يوپكا ئېلىشى كېرەك، پۈرمىلىك ئاياغ ئېلىشى كېرەك. يەنە كېلىپ ئېرىقلاردىن ئاتلاپ ئۆتكۈچە پۇتىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئايىغى سىپتا، چىرايلىق

بولۇشى كېرەك. ئۇقۇۋاتامسىز؟ ھۆرمەتلىك جاناب، ئۇنداق گۇزەللىكنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟ لېكىن، مەن ئۇنىڭ ئۆز دادىسى تۇرۇپ ئۇنىڭ ئاشۇ ئوتتۇز كوپپېيكىنى ھاراق ئىچكىلى ئېلىپ كەلدىم ! مانا ئىچىۋاتىمەن ! ئىچىپمۇ بولدۇم !... قېنى دەپ بېقىڭا، ماڭا ئوخشاش ئادەمگە كىم ئىچ ئاغرىتىدۇ؟ ھە؟ ھۆرمەتلىك جاناب، شۇ تاپتا ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ ياكى ئاغرىمايۋاتامدۇ؟ ماڭا بىر دەپ بېرىڭا، ھۆرمەتلىك جاناب، ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ، ئاغرىمايۋاتامدۇ؟ ھى - ھى - ھى...

ئۇ يەنە ھاراق قۇيۇپ ئىچمەكچى بولۇۋېدى، بىرەر تامچىمۇ چىقمىدى. بوتۇلكا قۇرۇپ قالغانىدى.

— ساڭا نېمىدەپ ئىچ ئاغرىتقۇدەك؟ — ۋارقىرىدى غوجايىن يەنە ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ.

ئارقىدىنلا قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى، ھەتتا تىللىغان ئاۋازلارمۇ ئاڭلاندى. خىزمىتىنى قولدىن بېرىپ قويغان بۇ خىزمەتچىنىڭ تۇرقىنى كۆرۈپ، سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلارمۇ گېپىنى ئاڭلىمىغانلارمۇ كۈلدى، تىللىدى.

— ئىچ ئاغرىتماڭ ! ماڭا نېمىدەپ ئىچ ئاغرىتقۇدەكسىز ! — بىردىنلا ۋارقىرىدى مارمېلادوف بىر قولىنى ئالدىغا سوزغىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇ خۇددى مۇشۇ سۆزنى كۈتۈپ تۇرغاندەك قاتتىق ھاياجانلانغاندى، — ساڭا نېمىدەپ ئىچ ئاغرىتقۇدەك، دېدىڭمۇ؟ توغرا ! ماڭا ئىچ ئاغرىتىشىڭ لازىمى يوق. مېنى مىخلاش كېرەك، ماڭا ئىچ ئاغرىتماي، مېنى كىرپىستىقا مىخلاش كېرەك. ئەي، سوتچى، ئۇنى مىخلىغىن، ئۇنى مىخلىغىنىڭدىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىسۇن ! مانا شۇ چاغدا مىخلانغىلى سېنىڭ ئالدىڭغا ئۆزۈم بارىمەن، سېنىڭ مىخلىۋېتىشىڭنى تىلەيمەن. چۈنكى، ماڭا شاد - خۇراملىق ئەمەس، بەلكى ھەسرەت، كۆز ياشلىرى كېرەك !... ھەي، مەيپۇرۇچ، سەن ساتقان

بىر بوتۇلكا ھاراق ماڭا خۇشاللىق ئاتا قىلىدۇ، دەپ ئويلامسەن؟ مەن قايغۇ ـ ھەسرەتنى، بوتۇلكىنىڭ تېگىدىن قايغۇ ـ ھەسرەتنى، قايغۇ ـ ھەسرەت بىلەن كۆز ياشلىرىنى ئىزدىدىم، ئۇنى تېتىدىم، ئۇنى تاپتىم. بىزگە پەقەت بارلىق ئىنسانغا رەھىم قىلغۇچى، بارلىق ئادەمنى كۆزەتكۈچى ۋە جىمىكى نەرسىنى چۈشەندۈرگۈچى ئاشۇ كىشىلا رەھىم قىلىدۇ. ئۇ بىردىنبىر ئىگىمىز. ھەقىقىي سوتچى، كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ كېلىپ:① «زالىم، سىل كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان ئۆگەي ئانىسىنى، بىراۋنىڭ سەبىي بالىلىرىنى دەپ ئۆزىنى ساتقان ھېلىقى قىز قېنى؟ بىچارە ھاراقكەش دادىسىنى ئۇنىڭ زالىملىقىدىن قورقماي ئايىغان ھېلىقى قىز قېنى؟» دەپ سورايدۇ ۋە دەيدۇكى: «بۈيافقا كەل ! مەن بىر مەرتىۋە گۇناھىڭدىن ئۆتۈۋېدىم... بىر مەرتىۋە گۇناھىڭدىن ئۆتۈۋېدىم. ئەمدى بارلىق گۇناھىڭدىن كەچتىم، چۈنكى سەندە مۇھەببەت كۆپتۇر»② دەيدۇ... ئۇ سۇنىيەمنى كەچۈرىدۇ. چوقۇم كەچۈرىدۇ. بىلىمەن. ئۇ كەچۈرىدۇ. بۇنى بايا ئۇنىڭ قېشىدا تۇرغاندا كۆڭلۈم سەزگەن ! ئۇ بارچە ئادەمنى ـــ ياخشىنىمۇ، يامانىنىمۇ، ئاقلىنىمۇ، ئەخمەقىنىمۇ سوراق قىلىدۇ ۋە كەچۈرىدۇ. ئۇ ئۇلارنى سوراق قىلىپ بولۇپ، بىزنى چاقىرىدۇ. «سىلەرمۇ بۈيافقا كېلىڭلار، ـــ دەيدۇ، ـــ قېنى كېلىڭلار ھاراقكەشلەر، قېنى كېلىڭلار زەئىپلەر، قېنى كېلىڭلار شەرمەندىلەر.» شۇنىڭ بىلەن بىز ھەممىمىز قىلچە نومۇس قىلماستىن ئۇنىڭ ئالدىغا بارىمىز، ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرىمىز، ئۇ دەيدۇكى: «سىلەر ـــ چوشقىلار، ھەممىڭلار ھايۋان

① بۇ يەردە قىيامەت قايىمدىن ئىلگىرى خىرىستوسنىڭ ئىككىنچى قېتىم نامايان بولۇشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇ چاغدا دۇنيادا قانۇنسىز ئىشلار ئەۋج ئېلىپ «خەلق خەلققە، دۆلەت دۆلەتكە ھۇجۇم قىلىدۇ، نۇرغۇن جايدا ئاچارچىلىق يۈز بېرىدۇ، يەر تەۋرەيدۇ.» («يېڭى ئەھد، ماتىق پەند ـ نەسىھەتلىرى»)

② بۇ سۆز «ئىنجىل . يېڭى ئەھد . لوكا پەند ـ نەسىھەتلىرى»دىن ئېلىنغان.

سياقىدا تۆرەلگەنلەر،[1] شۇنداقتىمۇ قېنى كېلىشكىلار.» شۇنىڭ بىلەن دانىشلار ۋە ئاقىللار دەيدۇكى: «ئەي، پەرۋەردىگار، نېمە ئۈچۈن بۇ ئادەملەرنى قوبۇل ئەتتىڭ؟» ئۇ دەيدۇكى: «مەن ئۇلارنى شۇنىڭ ئۈچۈن قوبۇل ئەتتىمكى، ئەي دانىشلار، شۇنىڭ ئۈچۈن قوبۇل ئەتتىمكى، ئەي، ئاقىللار، ئۇلاردىن بىرەرىمۇ ئۆزىنى بۇنىڭغا مۇناسىپ كۆرمىدى.» شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىزگە قولىنى سوزىدۇ. بىز ئۇنىڭ ئالدىدا تىزلىنىمىز، يىغلايمىز... بىز ھەممىنى چۈشىنىپ يېتىمىز ! مانا شۇ چاغدا بىز ھەممىنى چۈشىنىپ يېتىمىز. جىمكى ئادەم چۈشىنىپ يېتىدۇ !... كاتېرىنا ئىۋانوۋنا... ئۇمۇ چۈشىنىپ يېتىدۇ... يا پەرۋەردىگار، بىزنى شۇ كۈنلەرگە يەتكۈزگەيسەن !

ئۇ ھالىدىن كېتىپ ماغدۇرى ئۈزۈلگەن بىر ھالەتتە ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپلا قالدى. خۇددى ئەتراپتىكى ھەممىنى ئۇنتۇپ چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ كەتكەندەك بىرەرىگىمۇ قاراپ قويمىدى. ئۇنىڭ سۆزلىرى ئادەملەرنى ئانچە ـ مۇنچە تەسىرلەندۈردى، بىرپەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى، لېكىن بىردەمدىن كېيىن ئىلگىرىكىدەكلا خىرقىراپ كۈلگەن، تىللىغان ئاۋازلار يېغىپ كەتتى:

ـــ ئەۋلىيالىق قىلىپ كەتكىنىنى بۇنىڭ !

ـــ ئاغزىغا كەلگىنىنى جۆيلۈدى ـ دە.

ـــ ئەمەلدار بوپتىمىش تېخى !

ـــ جاناب، بىز كېتەيلى، ـــ دېدى مارمېلادوف بىردىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ راسكولنىكوفقا قاراپ، ـــ مېنى ئۆيۈمگە ئاپىرىپ قويۇڭ ... كوزىل مېھمانسارىيىغا، ھويلىغا، ئەمدى قايتايلى، كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا بارايلى...

راسكولنىكوف خېلىدىن بۇيانلا كەتكۈسى كېلىپ، شۇنداقلا ئۇنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويماقچى بولۇپ ئولتۇراتتى.

---

[1] بۇ سۆز «ئىنجىل»دىن ئېلىنغان، بۇنىڭدا ئەيسانا قارشى كىشىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

مارمېلادوفنىڭ تىلىگە قارىغاندا پۈتۈلىرى بەكرەك ماغدۇرىدىن كەتكەن چېغى، ئۇ يىگىتنىڭ يەلكىسىگە ئېسىلىپلىۋالدى. ئۇلار ئىككى، ئۈچ يۈز قەدەمچە يول ماڭدى. ئۆيگە يېقىنلاشقانسېرى هاراقكەش قېيىن ئەھۋالدا قېلىپ، هولۇقۇشقا باشلىدى.

— مەن هازىر كاتېرىنا ئىۋانوۋنادىن قورقۇۋاتقىنىم يوق، — دېدى ئۇ دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ غودۇڭشىپ، — ئۇنىڭ چېچىمنى يۇلۇشىدىنمۇ قورقمايمەن. چاچ دېگەننىڭ نېمە كارايىتى !... چاچ دېگەن هېچقانچە نېمە ئەمەس ! بۇنى مانا مەن دەۋاتىمەن ! ئەگەر ئۇ چاچلىرىمنى يۇلۇۋالسا تېخى ياخشى ! بۇنىڭدىن هەرگىز قورقمايمەن. مەن... ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن قورقىمەن !... راست، كۆزلىرىدىن... ئۇنىڭ چىرايىدىكى قىزىللىقتىنمۇ قورقمەن... ئاندىن ئۇنىڭ نەپەس ئېلىشىدىن قورقىمەن... مۇشۇنداق كېسەلگە گىرىپتار بولغانلارنىڭ هاياجانلانغان چاغلىرىدا قانداق نەپەس ئالىدىغانلىقىغا دىققەت قىلىپ باققانمىدىڭىز؟ مەن بالىلارنىڭ يىغىسىدىنمۇ قورقمەن... چۈنكى، ناۋادا سونىچكا ئۇلارنىڭ قورسىقىنى بېقىپ تۇرمىغان بولسا... بىلمىدىم نېمە بولۇشاتتىكىن ! راستلا بىلمىدىم ! لېكىن، تاياق يېيىشتىن قورقمايمەن... هۆرمەتلىك جاناب. بىلەمسىز. تاياق هېچ يېرىمنى ئاغرىتمايدۇ، بەلكى ماڭا هۇزۇر بېغىشلايدۇ... چۈنكى، مەن تاياق يەپ تۇرمىسام ياشىيالمايمەن، تاياق يەپ تۇرسام سەل يېنىكلەپ قالىمەن. مەيلى ئۇ ئۇرۇۋالسۇن، ئاچچىقىنى چىقىرىۋالسۇن... شۇنداق قىلغىنى ياخشى... مانا، ئۆيگىمۇ كەلدۇق. كوزېل مېهمانسارىيى، بىر مىسكەرنىڭ ئۆيى. ئۇ گېرمانىيەلىك، پۇلدار ئادەم... مېنى ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇڭ !

ئۇلار هويلىدىن ئۆتۈپ، تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىشتى. يۇقىرىغا چىققانسېرى پەلەمپەي قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. شۇ تاپتا سائەت ئون بىرگە يېقىنلىشىپ قالغانىدى. مۇشۇ پەيتتە پېتېربۇرگتا

ھەقىقىي قاراڭغۇ كېچە[1] بولىدىغان چاغلار بولمىسمۇ، پەلەمپەينىڭ يۇقىرى تەرىپى ئىنتايىن قاراڭغۇ ئىدى.

پەلەمپەينىڭ تۈگىگەن جايىدا ــ ئەڭ يۇقىرىدا ئىس سىڭىپ قارىيىپ كەتكەن كىچىككىنە بىر ئىشىك ئوچۇق تۇراتتى. ئۇزۇنلۇقى ئون قەدەمچە كېلىدىغان غېرىبانە ئۆينى بىر تال شام يورۇتۇپ تۇراتتى؛ ئۆينىڭ ئىچىنى دەھلىزدە تۇرۇۋىمۇ تولۇق كۆرگىلى بولاتتى. ئۆينىڭ ئىچى تولىمۇ قالايمىقان، بولۇپمۇ بالىلارنىڭ ئەسكى ـ تۈسكى كىيىم ـ كېچەكلىرى ھەر يەرگە تاشلانغان. ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەن بىر كونا ئەدىيال تارتىپ قويۇلغانىدى، ئۇنىڭ كەينىدە كارىۋات بارەڭ قىلاتتى. ئۆيدە بار ـ يوق ئىككى ئورۇندۇق بىلەن كىلىونكىدا قاپلانغان تولىمۇ كونا بىر دىۋان بولۇپ، دىۋاننىڭ ئالدىغا ئادەتتە ئاشخانىدا ئىشلىتىلىدىغان، سىرلانمىغان، داستىخانمۇ يوق كونا قارىغاي شىرە قويۇقلۇق ئىدى. شىرەنىڭ گىرۇكىدىكى تۆمۈر شامدانغا كۆيۈپ بولاي دەپ قالغان، كالا يېغىدىن قىلىنغان شام يېنىپ تۇراتتى. قارىغاندا، مارىبلادوفلار بىر ئېغىز ئۆينىڭ بىر قىسمىدا ئەمەس، پۈتۈن بىر ئېغىز ئۆيدە تۇرۇۋاتقان بولسا كېرەك، لېكىن بۇ ئۆي ئەمەلىيەتتە ئۆتەر يول ئىدى. سەل نېرىدا، ئامالىيە لىپىپۇېخىزىلىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشكى قىيا ئوچۇق بولۇپ، بۇ ئۆي كەپتەر كاتەكىدەك كىچىك ـ كىچىك خانىلارغا بۆلۈۋېتىلگەنىدى. ئۇ يەردىن ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ، قىيقاس ـ چۇقانلار، كۈلكە ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار قارتا ئويناپ، چاي ئىچىۋاتقان بولسا كېرەك، بەزىدە ئىنتايىن سەت گەپلەرمۇ ئاڭلىنىپ قالاتتى.

راسكولنىكوف كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى دەرھاللا تونۇدى. تولىمۇ يادا‌ڭغۇ، ئېغىز بويلۇق، زىلۋا بۇ ئايالنىڭ چىرايى خېلى تۇزۇك ئىدى. قېنىق قوڭۇر چاچلىرىمۇ گۈزەللىكىنى تېخى

---

① بۇ يەردە پېتېربۇرگنىڭ ئەتىياز، ياز پەسىللىرىدىكى ئاق كېچىلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ چاغلاردا كېچە ناھايىتى قىسقا بولىدۇ. گۈگۈم ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىشىگىلا تاڭمۇ يورۇيدۇ.

يوقاتمىغانىدى. ئىككى مەڭگۈ دېگەندەكلا قىزىرىپ تۇراتتى. ئۇ قوللىرىنى كۆكرىكىدە ئالماشتۇرۇپ، كىچىككىنە ئۆيدە ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرەتتى. لەۋلىرى قۇرۇپ كەتكەن، نەپەسىمۇ تەكشى ئەمەس ئىدى. بەزىدە ئۇزۇپ، بەزىدە سوزۇپ نەپەس ئالاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى خۇددى قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىدەك پارقىراپ تۇراتتى، لېكىن قاراشلىرى كەسكىن ۋە ئېغىر ئىدى، ئۇنىڭ سىل كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلارغا خاس بىئارامليق چىقىپ تۇرغان چىرايى كۆيۈپ تۇگەي دەپ قالغان شامنىڭ ئاخىرقى نۇرىدا ئادەمگە مەجنۇنەدەك تەسىرات بېرەتتى. ئۇنى ئوتتۇز ياشلاردا كۆرگەن راسكولنىكوف مارمېلادوفنىڭ ھەقىقەتەن ئۇنىڭ لايىقى ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى... ئۇ ئۇلارنىڭ كىرگىنىنى نە ئاڭلىمىدى، نە كۆرمىدى. ئۇ گويا خىيالغا بېرىلگەن ھالەتتە تۇرغاچقا، ھېچنېمىنى ئاڭلىمىدى ۋە كۆرمىدى. ئۆينىڭ ئىچى ئىنتايىن تىنجىق بولۇشىغا قارىماي، ئۇ دېرىزىلەرنى ئاچمىغانىدى. پەلەمپەي تەرەپتىن سېسىق پۇراق كېلىپ تۇرسىمۇ، پەلەمپەيگە قارىغان ئىشىك ئوچۇق ئىدى، ئارقىدىكى ئۆينىڭ قىيا ئوچۇق ئىشىكىدىن توختىماستىن تاماكىنىڭ ئىسى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ يۆتىلەتتى، لېكىن بېرىپ ئىشىكنى يېپىپ قويمايتتى. بالىلىرىنىڭ ئەڭ كىچىكى ــ ئالتە ياشلاردىكى قىزچاق نېمىشقىدۇر پولدىلا تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇپ، بېشىنى دىۋانغا قويۇپ ئۇخلاپ قالغانىدى. ئۇنىڭدىن بىرەر ياش چوڭ ئوغۇل بالا تېخى يېڭىلا تاياق يېدى بولغاي غال ـ غال تىترىگىنىچە بۇلۇڭدا يىغلاپ تۇراتتى. توققۇز ياشلاردىكى چوڭ قىزىمۇ ئىنىسى بىلەن بىللە بۇلۇڭدا تۇراتتى، سەرەڭگە تېلىدەك ئېگىز بويلۇق، يادائغۇ بۇ قىز بەكمۇ كونا كۆڭلىكى ئۈستىگە نېپىز سوكىندىن تىكىلگەن كونا بۇرنوس① يېپىنچاقلىۋالغانىدى. بۇ بۇرنوس ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا تىكىلگەن بولسا كېرەك، مانا ئەمدى ئۇنىڭ تىزىنىمۇ

① بۇرنوس ــ يەڭسىز يېپىنچا.

ياپالماي قالغاندى، ئۇ سەرەڭگە تېلىدەك ئىنچىكە، ئۇزۇن قولى بىلەن ئىنسىنىڭ بوينىغا گىرە سېلىۋېلىپ، ئۇنى يەنە غىڭشىپ يىغلاپ كەتمىسۇن دەپ بەزلەۋاتسا كېرەك، قۇلىقىغا نېمىلەرنىدۇر دەپ پىچىرلىماقتا ئىدى، شۇنداقلا ئۇ يوغان ـ يوغان شەھلا كۆزلىرى بىلەن پات ـ پات ئاپىسىغا ئەندىشە ئىچىدە قاراپ قويياتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ياداڭغۇ ۋە ئەندىشە چىقىپ تۇرغان كىچىككىنە يۈزىدە تېخىمۇ يوغان كۆرۈنەتتى. مارمېلادوف ئۆيگە كىرمەي ئىشىك ئالدىدىلا تىزلىنىپ، راسكولنىكوفنى ئىتتىرىپ ئالدىغا ئۆتكۈزۈپ قويدى. ئايال ناتونۇش ئادەمنى كۆرۈپ، ھېچنېمىدىن بىخەۋەر ھالەتتە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى ۋە شۇ ئان ھوشىنى يىغىپ بۇ ئادەم نېمىشقا كىرگەندۇ، دەپ ئويلىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئۆيى ئۆتەر يول بولغاچقا، دەرھال يەنە: ئۇ باشقا بىر ئۆيگە كىرسە كېرەك، دەپ قارىدى ـ دە، راسكولنىكوفقا ئېتىبار قىلمىدى، ئىشكىنى يېپىپ قويغىلى بېرىپ ئىشىك ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرغان ئېرىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، بىردىنلا قاتتىق ۋارقىراپ كەتتى.

ـــ ھە ! ـــ تەلۈلەرچە ۋارقىرىدى ئۇ، ـــ كەلدىڭمۇ ! جىنايەتچى ! مۇتتەھەم !... پۇل قېنى؟ يانچۇقۇڭدا نېمە بار؟ كۆرسەت ! كىيىملىرىڭمۇ ئۆزۈڭنىڭ ئەمەسقۇ ! كىيىملىرىڭ قېنى؟ پۇل قېنى؟ گەپ قىلە !...

ئۇ ئېتىلىپ بېرىپ ئېرىنىڭ يېنىنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى. مارمېلادوف ئۇنىڭ ئاختۇرۇشىغا ئاسانراق بولسۇن دېدى بولغاي شۇ ئان ئىتائەتمەنلىك بىلەن ئىككى قولىنى كۆتۈرۈپ بەردى. لېكىن، ئۇنىڭ يېنىدىن بىر كوپېيىكمۇ چىقمىدى.

ـــ پۇل قېنى؟ ـــ ۋارقىرىدى ئايال، ـــ ئاھ خۇدا، ئەجەبا، ئۇ پۇلنىڭ ھەممىسىنى ھاراق ئىچىپ تۈگىتىۋەتكەن بولسا ـ ھەا ساندۇقتا يەنە ئون ئىككى رۇبلى پۇل بار ئىدى ! ... ـــ ئارقىدىن ئۇ بىردىنلا تەلۈلىشىپ ئېرىنى چېچىدىن چاڭگاللاپ تۈتۈپ، ئۆيگە سۆرەپ ئەكىردى. مارمېلادوف ئۇنىڭغا ماسلىشىپ ياۋاشلىق

بىلەن ئۆمىلىگىنىچە ئۇنىڭ كەينىدىن ئۆيگە كىردى.

ــ مانا، بۇ مەن ئۇچۇن بىر راھەت! مەن بۇنىڭدىن ئازابلانمايمەن، راھەتلىنىمەن، ھۆرمەتلىك جاناب، ــ دېدى مارمېلادوف ژارقىراپ، ئۇ چاچلىرى تۆتۆڭبلىنغان بېشىنى تىنماي لىڭشىتاتتى، ھەتتا بىر قېتىم ئۇنىڭ پېشانىسى پولغا تېگىپمۇ كەتتى. پولدا ئولتۇرۇپ ئوخلاپ قالغان قىزچاق ئويغىنىپ كېتىپ يىغلاشقا باشلىدى. بۇلۇڭدا تۇرغان ھېلىقى ئوغۇل بالا ئۆزىنى تۆتۆڭالالماي غال ــ غال تىترەپ، ئاچچىق چىرقىرىدى ــ دە، ئالاقزەدە بولۇپ ئۆزىنى ئاچىسىنىڭ قوچىقىغا ئاتتى. ئۇ ھازىرلا ھوشىدىن كېتىدىغاندەكلا قىلاتتى. چوڭ قىزىمۇ خودىدى دەرەخ يوپۇرمىقىدەك دىر ــ دىر تىترەيتتى.

ــ ھاراق ئىچىپ تۇگىتىپتۇ! ــ ژارقىرىدى بىچارە ئايال ئۇمىدسىزلىنىپ، ــ كىيىمىمۇ ئۆزىنىڭ ئەمەس! مانا بۇلار ئاچ ئولتۇرىدۇ، ئاچ ئولتۇرىدۇ، ــ ئۇ كوچىلۇك ئەلەم بىلەن بالىلارنى كۆرسەتتى، ــ ئاھ، لەنىتى تۇرمۇش! لېكىن سىزچۇ، سىزگە ئۇيات ئەمەسمۇ، ــ ژارقىرىدى ئۇ بىردىنلا راسكولنىكوفقا بۇرىلىپ، ــ قاۋاقخانىدىن كېلىشىپسەن ــ دە! سەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىچتىڭمۇ؟ سەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىچىپسەن ــ دە! يوقال!

يىگىت بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، چىقىپ كېتىشكە ئالدىرىدى. شۇ ئارىلىقتا ئىچكىرىدىكى ئىشىك ئېچىلىپ، تاماشا كۆرگۈسى كەلگەن بىرنەچچە ئادەمنىڭ بېشى كۆرۈندى. غاشىزا ياكى تاماكا چىشلىگەن، كىچككىنە قالپاق كىيىۋالغان بۇ ئادەملەر سەت ھىجىيىپ قاراپ تۇرۇشاتتى. ئۇلاردىن بەزىلىرى ئالدى ئوچۇق خالات كىيىۋېلىشقان، بەزىلىرىنىڭ ئۇچىسىدا كىيىم يوق دېيەرلىك ئىدى. بەزىلىرىنىڭ قولىدا قارتا بار ئىدى. مارمېلادوف ئۆيگە سۆرەپ كىرىلگەن ۋە ئۇ: «بۇ مەن ئۇچۇن راھەت» دەپ ژارقىرىغان چاغدا، بۇ ئادەملەر ئاجايىپ ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈشتى، ھەتتا ئۆيگە كىرىشكە باشلىدى. بىردىنلا ۋەھىيانە

چىرقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى: بۇ، ئادەملەرنىڭ ئارىسىنى يېرىپ ئالدىغا ئۆتۈپ كېلىۋاتقان ئامالىيە لېپىپبۇيخزېلىنىڭ ئاۋازى ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كونا ئۇسۇلى بويىچە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، بىچارە ئايالنى يەنە قاتتىق قورقۇتۇپ، ئۇنىڭغا ئۆيىنى ئەتىلا بوشىتىشنى بۇيرۇدى. راسكولنىكوف چىقىپ كېتىۋېتىپ، يانچۇقىغا قولىنى سالدى ـ دە، بايا قاۋاقخانىدا قايتۇرۇلغان مىس تەڭگىلەرنى ئېلىپ، چاندۇرماستىن دېرىزىنىڭ تەكچىسىگە قويۇپ قويدى. لېكىن، پەلەمپەيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە قارارىنى ئۆزگەرتىپ، كەينىگە يانماقچىمۇ بولدى.

«ئەجەبمۇ تېتىقسىز بىر ئىش قىلدىم ـ هە، ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ ئۇلارغا سونيە قاراۋېتىپتۇ. بۇ پۇل ئۆزۈمگىمۇ لازىم ئىدىغۇ، ـــ لېكىن ئۇ پۇلنى ئەمدى قايتۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە قانداقلا بولمىسۇن قايتۇرۇۋالماسلىقى لازىملىقىنى ئويلاپ قولىنى شىلتىمدى ـ دە، ئۆزىنىڭ هۇجرىسىغا قاراپ ماڭدى، ـــ سونيە ئۇپا ـ ئەڭلىك سېتىۋېلىشى كېرەك، ـــ ئويىنى داۋام قىلدى ئۇ كوچىدا كېتىۋېتىپ، تەنە قىلغاندەك كۈلۈمسىرەپ، ـــ مۇنداق گۈزەللىككە پۇل خەجلەشكە توغرا كېلىدۇ... هىم... ئېهتىمال بۇگۈن سونىچكانىڭ ئۆزىمۇ سۇنار، چۈنكى ئۇنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىمۇ قىممەتلىك هايۋانلارنى ئوۋلاش... ئالتۇن كانى ئېچىشقا ئوخشاشلا خەتەرلىك. مەن پۇل قويۇپ كەتمىگەن بولسام، ئەتە ئۇلار پۈتۈن بىر كۈن ئاچ ئولتۇراتتى... ۋاي، بىچارە سونيە ! بۇ خەقنىڭ ئېچىۋالغان كانلىرىنى قارىمامدىغان ! شۇنىڭدىن نەپ ئېلىشىۋاتىتۇ ! راست، شۇنىڭدىن نەپ ئېلىشىۋاتىتۇ ! ئۇلار كۆنۈپمۇ قاپتۇ. ئۇلار يىغلىشىتۇ، شۇنداقتىمۇ كۆنۈپ قېلىشىتۇ. ئىپلاس ئادەملەر هەممە نەمىگە كۆنۈپ كېتىدۇ.»

ئۇ ئويلىنىپ قالدى.

«ئەگەر مەن خاتا ئويلاۋاتقان بولسامچۇ؟ ـــ ئۇ بىردىنلا ئىختىيارسىز ۋارقىرىۋەتتى. ئەگەر ئادەم هەقىقەتەن ئىپلاس

بولمىسا ــ مەن ئادەتتىكى ئادەملەرنى، پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى كۆزدە تۇتۇۋاتىمەن ــ ئۇ ھالدا باشقا نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى بىر تەرەپلىمە قاراش. ناھايىتى سۈنئىي ۋەھىمە بولىدىكەن، ھېچقانداق توسالغۇ يوق ئىكەن، دېمەك، شۇنداق بولۇشى ئورۇنلۇق...»

3

ئۇ كېچىچە ئويان - بويان ئۆرۈلۈپ بىسەرەمجان ئۇخلاپ، ئەتىسى ناھايىتى ۋاقچە ئويغاندى. ئۇيقۇمۇ ئۇنىڭ كەيپىنى ياخشىلىيالمىدى. ئۇ ئويغانغاندا، تېرىككەك، خاپىخان، ئەسەبىي بولۇپ قالغانىدى. ئۇ كىچىككىنە ھوجرىسىغا نەپرەت بىلەن كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى. بۇ، ئۇزۇنلۇقى ئالتە چامدام كەلگۈدەك كىچىككىنە قەپەز ئىدى. ئۆينىڭ تېشى ناھايىتى خاراب، ئىچىنى چاڭ - توزان باسقان، سارغىيىپ كەتكەن تام قەغەزلىرى سويۇلۇپ ساڭگىلاپ قالغانىدى. ئۆينىڭ تورۇسى شۇنچىلىك پاكار ئىدىكى، بويى سەل ئېگىز ئادەم بۇ يەرگە كىرىپ قالسا، ھېلىدىن - ھېلىغا بېشىنى تورۇسقا ئۇرۇۋالىدىغاندەك تۇيۇلۇپ بەكلا ئارامسىزلىنىپ كېتەتتى. ئۆي جاھازلىرى ئۆيگە تولمۇ ماس كېلەتتى: ئۆيدە قىيسىيىپ كەتكەن ئۈچ كونا ئورۇندۇق، بۇلۇڭدا سىرلانغان بىر ئۈستەل بار ئىدى. ئۈستەلدە بىرنەچچە كىتاب بىلەن خاتىرە دەپتەر تاشلاقلىق ئىدى. كىتابلار بىلەن خاتىرە دەپتەرلەردىكى چاڭ - توزاندىن ئۇلارنىڭ خېلى ئۆزۈندىن بۇيان قولغا ئېلىنىپ باقمىغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. تولمۇ ئېغىر چوڭ دۇۋان پۈتۈن بىر تامنى ۋە ئۆينىڭ يېرىمىنى ئىگىلىگەنىدى. قاچانلاردىدۇر چىت بىلەن قاپلىنىپ، ئەمدى كونىراپ كەتكەن دىۋان راسكولنىكوفقا كارىۋات ئورنىدا خىزمەت قىلاتتى. ئۇ كۆپىنچە كىيىملىرىنى يەشمەي، ئەدىيالنىمۇ

سالماي، كونىراپ كەتكەن ئوقۇغۇچىلىق پەلتوسىنى يېپىنىپلا ياتاتتى. كارىۋاتنىڭ باش تەرىپىدە كىچىككىنە بىر ياستۇق بار ئىدى، بېشىنى ئېگىزرەك قىلىپ يېتىش ئۈچۈن، ئۇ پاكىز بولامدۇ ياكى كىر بولامدۇ، جىمىكى كىيىمىنى ياستۇقنىڭ تېگىگە قويياتتى. دىۋاننىڭ ئالدىدا كىچىككىنە ئۈستەل قويۇقلۇق ئىدى.

بۇنىڭدىنمۇ بەتتەررەك چۈشكۈنلۈك ۋە چېچىلاڭغۇلۇقنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. لېكىن، ھازىرقى روھىي ھالىتىدە راسكولنىكوف بۇلارنى راھەت ھېس قىلاتتى. ھەممە ئادەمدىن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ، خۇددى قېپىغا كىرىۋالغان تاشپاقىدەكلا بولۇۋالغاچقا، ئۇ ھەتتا ئىش ـ كۈشنى قىلىپ بەرگىلى بىرە ـ بىرە ھۇجرىسىغا كىرىپ قالىدىغان خىزمەتكار ئايالنىڭ چىرايىنى كۆرسىمۇ ئوغىسى قاينىاپ، تەرى تۇرۇلۇپ كېتەتتى. دىققىتى بىر نۇقتىغا ھەددىدىن زىيادە مەركەزلىشىپ كەتكەن ياۋا ئادەملەردە مۇنداق ھالەتلەر پات ـ پات بولۇپ تۇرىدۇ. مانا ئىككى ھەپتە بولدى، ئۆي غوجايىنى ئۇنىڭغا تاماق ئەكىلىپ بەرمەيدىغان بولۇۋالدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ تا ھازىرغىچە سەۋەبىنى ئۇقۇپ بېقىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، ئاچ قورساق يۈرىۋەردى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتى ئۆي غوجايىنىنىڭ بىردىنبىر خىزمەتكارى، ئاشپەز ناستاسىيەگە خېلىلا خۇشياقتى بولغاي، راسكولنىكوفنىڭ ھۇجرىسىنى كۈندە سۈپۈرۈپ تازىلىمايدىغان ۋە يىغىشتۇرمايدىغان بولۇۋالدى. پەقەت ئېسىگە كېلىپ قالغاندا ھەپتىدە بىر قېتىم سۈپۈرگىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ سۈپۈرۈپ قويياتتى. ھازىرمۇ راسكولنىكوفنى مانا شۇ ئايال ئويغاتتى.

ـــ تۇرە ئورنۇڭدىن، نېمانداق تۇگىمەيدىغان ئۇيقۇ بۇ ! ـــ ۋارقىرىدى ئۇ راسكولنىكوفقا قاراپ، ـــ سائەت توققۇزدىن ئاشتى. ساڭا چاي ئەكەلدىم، چاي ئىچەمسەن؟ قورسىقىڭمۇ ئاچقاندۇ؟

راسكولنىكوف كۆزىنى ئېچىپلا چۆچۈپ كەتتى، ئاندىن

ناستاسىيەنى تونۇدى.

ــ بۇ چاينى ئۆي غوجايىنى ئەۋەتتىمۇ؟ ــ سوردى ئۇ، ئارقىدىن ئاغرىق چىراي بىر ھالەتتە، دىۋاندىن ئاستا تۇردى.

ــ ئۆي غوجايىنى ساڭا چاي بېرەتتىمۇ؟

ئۇ ئۆزىنىڭ دەز كەتكەن، ئىچىدىكى چېيىمۇ سۇسلاپ قالغان كونا چەينىكى بىلەن سارغىيىپ كەتكەن ئىككى چاقماق قەنتىنى راسكولنىكوفنىڭ ئالدىغا قويدى.

ــ مانا، ناستاسىيە، بۇنى ئال، ــ دېدى راسكولنىكوف يانچۇقىنى كولاشتۇرۇپ (ئۇ كىيىملىرىنى سالمايلا يېتىپ ئۇخلاپ قالغانىدى)، بىر سىقىم مىس پۇلنى ئېلىپ، ــ ماڭا بولكا، ئاندىن كولباسا دۇكىنىدىن ئەرزانراق كولباسادىن بىر كېسىم ئەكېلىپ بەر.

ــ بولكىنى ھازىرلا ئەكېلىپ بېرەي، كولباسانىڭ ئورنىغا كۆكتات شورپىسى ئىچكۈڭ يوقمۇ؟ تۇنۇگۈن ئەتكەن، بەك مەززىلىك بوپتىكەن. ساڭا ئېلىپ قويسام، بەك كەچ كەلدىڭ، بەك مەززىلىك شورپا.

شورپا كەلتۇرۇلگەندىن كېيىن، ئۇ ئىچىشكە باشلىدى. ناستاسىيە ئۇنىڭ يېنىدىكى دىۋاندا ئولتۇرۇۋېلىپ ۋالاقلىغىلى تۇردى. ئۇ يېزىلىق ئايال بولغاچقا، ئەلگەككە چىقىپ ئەرگە تېگىدىغانلاردىن ئىدى.

ــ پراسكوۋىيا پاۋلوۋناچۇ قارا، سېنىڭ ئۇستۇڭدىن ساقچى ئىدارىسىگە ئەرز سۇنىمەن دەۋاتىدۇ، ــ دېدى ئۇ.

راسكولنىكوفنىڭ تەرى تۇرۇلدى.

ــ ساقچى ئىدارىسىگە؟ نېمىشقا ئەمدى؟

ــ سېنى يا ئىجارە ھەققىنى تۆلىمەيدۇ، يا ئۆينى بوشاتمايدۇ، دەيدۇ. ئۇنىڭ نېمە قىلىدىغانلىقى ئېنىقلىغۇ.

ــ ھەي! ئۇ قىلمىغان شۇ ئىشلا قالغان، ــ غۇدۇرىدى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، ــ ياق! ھازىر... بۇ ماڭا... بەكلا بىئەپ... ئۇ تازا ئەخمەق نېمىكەن، ــ قوشۇپ قويدى ئۇ ئاۋازىنى

كۆتۈرۈپ، — مەن بۇگۈنلا ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن.

— ئۇمۇغۇ ماڭا ئوخشاش بىر ئەخمەق. لېكىن، سەن ئۆزۈڭچۇ؟ ئەقىللىك ئادەم تۈرۈپ، كەچكىچە ئېزىلىپ ياتسەن. يا قولۇڭدىن بىر ئىش كەلمەيدۇ. ئىلگىرى بالىلارنى ئوقۇتۇۋاتقىنىمەن، دېۋىدىڭ، ئەمدى نېمىشقا بىرەر ئىش قىلمايسەن؟

— قىلىۋاتىمەن... — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف خالار ـ خالماي.

— نېمە قىلىۋاتسەن؟

— خىزمەت قىلىۋاتىمەن.

— نېمە خىزمەت؟

— ئويلىنىۋاتىمەن، — ئەستايىدىل جاۋاب بەردى ئۇ سەل تۇرۇۋېلىپ.

ناستاسىيە كۈلۈپ تېلىقىپلا قالدى. ئۇ كۈلگۈنچەك ئايال ئىدى. بىرەر ئىشقا كۈلگۈسى كەلسە، ئاۋازىنىمۇ چىقارماي، پۈتۈن گەۋدىسىنى تىترىتىپ تاكى كۆڭلى ئېلىشقۇچە توختىماي كۈلۈۋېرەتتى.

— ئويلاۋېرىپ خېلى پۇل تېپىپ قويغانسەن ھەرقاچان؟ — ئۇ شۇ گەپنى ئارانلا دېيەلدى.

— بالا ئوقۇتاي دېسەم، ئۆتۈكۈم يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئىشنى ياراتمايمەن.

— ياراتمايمەن دېيىشىڭگە تېخى بالدۇر.

— بالا ئوقۇتسام ئازراقلا پۇل بېرىدۇ، بىرنەچچە كوپېيىك نېمىگە دال بولىدۇ؟ — خالار ـ خالماس جاۋاب بەردى ئۇ خۇددى ئۆز پىكرىگە جاۋاب بېرىۋاتقاندەك.

— بىراقلا بېيىپ كەتكۈڭ بار ئوخشىمامدۇ سېنىڭ؟

راسكولنىكوف ئەجەبلىنىپ، ئۇنىڭغا لەپپىدە قاراپ قويدى.

— راست. بىراقلا بېيىپ كەتكۈم بار، — كېسىپ جاۋاب

بەردى ئۇ بىرپەس جىم تۇرغاندىن كېيىن.

ــ ھەي، ياخشىسى ئاستا ـ ئاستا بىر ئىش قىل. بولمىسا، خەقنى قورقۇتۇۋېتىسەن. بولكا ئەكېلىپ بېرەيمۇ، بولدىمۇ؟

ــ ئىختىيارىك.

ــ ھە راست، ئۇنتۇپلا قاپتىمەن ! تۇنۇگۈن سەن يوق چاغدا، بىرسى ساڭا بىر پارچە خەت ئەكېلىپ بەرگەن.

ــ خەت؟ ماڭىما؟ كىمدىن كەپتۇ؟

ــ كىمدىن كەلگەنلىكىنى بىلمەيمەن. پوچتا ھەققىگە يېنىمدىن ئۇچ كوپېيىك تۆلىدىم[1]، شۇنى بېرىۋېتەمسەن؟

ــ تېز بېرىپ ئەكەل، خۇدا ھەققى، ئىتتىك بول ! ــ ۋارقىرىدى راسكولنىكوف تەقەززا بولۇپ، ــ يا پەرۋەردىگار.

ئانچە ئۇزۇنغا قالمايلا خەت ئېلىپ كېلىندى. خەت ئۇ ئويلىغىنىدەك P ئۆلكىسىدىكى ئاپىسىدىن كەلگەنىدى. ئۇ خەتنى ئېلىپ، تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭغا خەت كەلمىگىلى خېلى ئۇزۇن بولغانىدى، لېكىن شۇ تاپتا بىردىنلا باشقا بىر ئىش ئۇنىڭ يۈرىكىنى چىڭ قاماللىۋالدى.

ــ ناستاسىيە، چىقىپ تۇر، خۇدا ھەققى، مانا ئۇچ كوپېيىك، ئالە، خۇدا ھەققى چىقىپ تۇر !

خەت ئۇنىڭ قولىدا تىترەپ تۇراتتى، ئۇنىڭ خەتنى ناستاسىيەنىڭ ئالدىدا ئاچقۇسى يوق ئىدى: ئۇنىڭ خەتنى ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ ئوقۇغۇسى بار ئىدى. ناستاسىيە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ خەتنى دەرھالا لەۋلىرىگە تەگكۈزۈپ سۆيدى. ئارقىدىن كونۇبرتتىكى ئۇششاق، يانتۇ خەتلەرگە ــ ئۆزىگە يېزىشنى ۋە ئوقۇشنى ئۆگەتكەن ئانىسىنىڭ شۇ قەدەر تونۇش، شۇ قەدەر قەدىرلىك خەتلىرىگە ئۇزۇنغىچە قاراپ ئولتۇردى. ئۇ ئارىسالدى بولاتتى، ھەتتا نېمىدىندۇر ئەنسىرەۋاتقاندەك قىلاتتى. ئاخىر ئۇ خەتنى ئاچتى: خەت ئىككى

---

① ئىلگىرى پوچتا ھەققىنى خەتنى تاپشۇرۇۋالغۇچى تۆلەيتتى.

لوت① كەلگۈدەك قبلىن ئىدى ۋە ئىككى ۋاراق يوغان پوچتا قەغىزىگە ئۇششاق ھەرپلەر بىلەن لىق تولدۇرۇپ يېزىلغانىدى.

«قەدىردانىم رودىيە② ، ــ دەپ يازغانىدى ئانىسى، ــ مانا ئىككى ئايدىن ئاشتى، سەن بىللەن خەت ئارقىلىق گەپلىشەلمىدىم. بۇنىڭدىن قاتتىق ئازابلاندىم، ھەتتا بەزىدە تولا ئويلاپ كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزىمەن. لېكىن، مېنىڭ بۇنداق ئائىلاج جىمىپ كېتىشىمنى ئەيىبكە بۇيرۇماسمەن دەپ ئويلايمەن. ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، مەن سېنى شۇ قەدەر ياخشى كۆرىمەن؛ سەن بىزنىڭ ــ دونيە ئىككىمىزنىڭ بىردىنبىر يېقىن كىشىمىز. سەن بىزنىڭ بارلىقىمىز، پۈتۈن ئۈمىدىمىز ۋە يۆلەنچۈكىمىز. سېنىڭ تۇرمۇشۇڭنى قامىدىغۇدەك پۇلۇڭ قالمىغاچقا، بىرنەچچە ئاينىڭ ئالدىدا ئۇنۇڭبرستېتتىن كېتىپ قالغانلىقىڭنى، دەرس بېرىدىغان ئىشتىنمۇ مەھرۇم بولغانلىقىڭنى، باشقا تۇرمۇش مەنبەيىڭنىڭ يوقلۇقىنى ئاڭلاپ، قانچىلىك ھەسرەت چەككەنلىكىمنى بىلسەڭ ئىدىڭ ! مەن بىچارە يىلىغا ئالىدىغان بىر يۈز يىگىرمە رۇبلى پېنسىيە پۇلۇم بىلەن ساڭا نېمىمۇ قىلىپ بېرەلەيمەن؟ ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، تۆت ئاينىڭ ئالدىدا ساڭا ئەۋەتكەن ئون بەش رۇبلىنى مەن شۇ پېنسىيە پۇلۇمدىن تۇتۇپ قېلىش شەرتى بىلەن بىزنىڭ مۇشۇ يەردىكى سودىگەر ئافاناسىي ئىۋانوۋىچ ۋاخرۇشىندىن ئېلىۋىدىم. ئۇ ياخشى ئادەم، ئىلگىرى ئۇ داداڭنىڭ دوستى ئىدى. مەن پېنسىيە پۇلۇمنى ئېلىش ھوقۇقىنى شۇنىڭغا تاپشۇرغاچقا، قەرزىمنى تۆلەپ بولغۇچە كۈتۈشۈمگە توغرا كەلدى. مانا ئەمدى ئۇ ئىش تېخى يېقىندىلا كۆڭلىمىزدىكىدەك ئاياغلاشتى. مانا مۇشۇ سەۋەبتىن ئارىلىقتا ساڭا پۇل ئەۋەتەلمىدىم، خۇداغا شۈكۈر،

---

① رۇسىيەنىڭ ئېغىرلىق ئۆلچىمى، بىر لوت 12.8 گىرام كېلىدۇ.

② مۇشۇ رومانىنىڭ باش قەھرىمانى رودىئون رومانوۋىچ راسكولنىكوفنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

ساڭا يەنە ئازراق پۇل ئەۋەتەلەيدىغان ئوخشايمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىز ھازىر ھەتتا ماختىنىپ ئېيتالايمىزكى، بىزگىمۇ ئاخىر بەخت ـ تەلەي كۈلۈپ قارىدى، مانا شۇنى ساڭا يەتكۈزگىلى ئالدىراپ كېتىۋاتىمەن. ئالدى بىلەن قەدىرلىك رودىيە، بىلەمسەنكىنتاك، سىڭلىڭنىڭ مەن بىلەن بىللە تۇرۇۋاتقىنىغا بىر يېرىم ئاي بولدى. بىز بۇنىڭدىن كېيىن ئەبەدىي ئايرىلمايمىز. خۇداغا شۈكۈر، ئۇ ئاخىر ئازاب ـ ئوقۇبەتلەردىن قۇتۇلدى، شۇنداقتىمۇ سېنىڭ ئىشىنىڭ جەريانىنى، شۇنداقلا بىز سەندىن تا بۈگۈنگىچە يوشۇرۇپ كەلگەن ئىشىڭ جەريانىنى ئېنىق بىلىۋېلىشىڭ ئۈچۈن، مەن ساڭا ھەممىنى بىر باشتىن سۆزلەپ بېرەي. بۇنىڭدىن ئىككى ئايلار ئىلگىرى سەن خېتىڭدە: ئاڭلىسام دونيە جانابي سۈندىرىگايلوق ئائىلىسىدە خارلىنىپ قاپتۇدەك، بۇ ئىشنى ماڭا تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ قوي، دەپ يازغانىدىڭ، ئۇ چاغدا مەن ساڭا نېمە دەپ جاۋاب بېرەلەيتتىم؟ ئەگەر مەن خېتىمدە ھەقىقىي ئەھۋالنى يازغان بولسام، سەن ھەممە ئىشىڭنى تاشلاپ، پىيادە مېڭىپ بولسىمۇ، يېنىمىزغا قايتىپ كېلەتتىڭ، چۈنكى مەن مىجەزىڭنى ۋە ھېسسىياتىڭنى ياخشى بىلىمەن، سەن سىڭلىڭنىڭ خارلىنىشىغا ھەرگىزمۇ يول قويمايسەن. ئۇ چاغدا، مەن ئۆزۈمنىمۇ قانداق قىلىشىمنى بىلەلمەي قېلىۋىدىم. لېكىن، مېنىڭ قولۇمدىن نېمە كېلەتتى؟ ئۇ چاغدا مەن ئۆزۈمنىمۇ ھەقىقىي ئەھۋالنى يېپىدىن ـ يېڭىسىغچە بىلىپ كەتمەيتتىم. ئاساسىي قىيىنچىلىقىمىز شۇ ئىدىكى، ئۆتكەن يىلى دونىچكا[1] ئۈلارنىڭكىگە ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ بارغان چاغدا، ھەر ئايلىق مائاشىدىن تۆتۈپ قېلىشقا كېلىشىپ، ئالدىن يۈز رۇبلى ئالغانىكەن. شۇڭلاشقا، ئۇ قەرزىنى ئۈزمەي تۇرۇپ، ئۇ يەردىن كېتەلمەيتتى. دونيە بۇ پۇلنى (قەدىردانىم رودىيە، ئەمدى ھەممە

① دونيە ۋە دونىچكا دېگەنلەر ئاۋدوتيەنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

ئەھۋالنى ساڭا دېسەم بولىۋېرىدۇ) ئاساسلىقى ساڭا ئاتمىش رۇبلى ئەۋەتمەن دەپ ئالغان، سەن ئۇ پۇلغا، يەنى بىز ئۆتكەن يىلى ئەۋەتىپ بەرگەن پۇلغا تولىمۇ موھتاج ئىدىڭ. شۇ چاغدا بىز سەندىن يوشۇرۇپ، خەتتە ساڭا بۇ، دونېچكىنىڭ يىغىپ يۈرگەن پۇلى، دەپ قويغان، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس ئىدى. ھەقىقىي ئەھۋالنى ساڭا مانا ئەمدى يېزىۋاتمەن، چۈنكى ھازىر تەڭرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن، كۆتمىگەندە ھەممە ئىش ياخشىلىققا قاراپ يۈزلەندى. ئاندىن دونېچكانىڭ سېنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ قەلبىنىڭ نەقەدەر بىباھالىقىنى ساڭا بىلدۈرۈپ قويغۇم كەلدى. جانابىي سۈندىرىگايلوف دەسلەپتە ھەقىقەتەن ناھايىتى ئەدەپسىزلىك قىلىپ، داستىخان ئۈستىدىلا ئۇنىڭغا بىمەنە گەپلەرنى قىپتۇ ۋە ئۇنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈپتۇ... لېكىن، كىشىنى ئازابلايدىغان تەپسىلاتلارنىڭ ھەممىسىنى يېزىپ ئولتۇرمايمەن، چۈنكى بۇ ئىشلار ئەمدى ئۆتۈپ كەتتى، شۇڭا سېنى بىھۇدە دىلخەستىلىككە سالغۇم يوق. قىسقىسى، جانابىي سۈندىرىگايلوفنىڭ خوتۇنى مارفا پېتروۋنا ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى ھەممە ئادەم ئۇنىڭغا ئالىيجانابلىق بىلەن ئوبدان مۇئامىلە قىلغان بولسىمۇ، دونېچكانىڭ كۆنى ئىنتايىن تەس ئىدى، بولۇپمۇ جانابىي سۈندىرىگايلوف ئارمىيەدىكى چېغىدا يۇقىتۇرۇۋالغان كونا كېسىلى قوزغىلىپ، باخۇس[1]نىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا ئۆتۈپ قالغان چاغلىردا تېخىمۇ شۇنداق بولاتتى. كېيىن نېمە بولدى دېمەمسەن؟ ئۆزۈڭ تەسەۋۋۇر قىلىپ باق، ئەسلىدە ئۇ مۇتتەھەمنىڭ دوئىيەگە كۆزى چۈشكەنكەن. لېكىن، ئۇ دوئىيەگە قوپاللىق قىلغانىدەك ۋە ئۇنى كۆزگە ئىلمىغانىدەك بولۇۋېلىپ، بۇنى چاندۇرماي يۈرگەنكەن، ئېھتىمال ئۇ يېشىنىڭ چوڭلۇقىنى، بىر ئائىلىگە باش ئىكەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، مۇنداق ئەخمىقانە خام خىيالىدىن خىجىل بولغانىدۇ ۋە

① باخۇس — يۇنان رىۋايەتلىرىدىكى شاراب ئىلاھى.

قورققاندۇ، شۇ ۋەجدىن ئاچچىقىنى دونيەدىن ئالغۇسى كەلگەندۇ يا بولمىسا، باشقىلارنىڭ ئالدىدا قوپاللىق قىلغان ۋە ئۇنى مەسخىرە قىلغان بولۇپ، ھەقىقىي ئەھۋالنى يوشۇرماقچى بولغاندۇ. لېكىن، ئاخىر بېرىپ، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قاپتۇ، نومۇسىمۇ قىلماي دونيەگە ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق توي قىلىش تەكلىپىنى قويۇپتۇ. ھەر خىل سوۋغىلارنى ۋەدە قىپتۇ. يەنە تېخى ھەممىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە باشقا بىر يېزىغا قېچىپ كېتىشكە، ھەتتا چەت ئەلگە چىقىپ كېتىشكە ۋەدە بېرىپتۇ. مانا ئەمدى سەن دونيەنىڭ قانچىلىك ئازابلانغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالايسەن ! ئىشنى تاشلاپلا ئۇ يەردىن كەتكىلى بولمايتتى، قەرزنى دېمىگەندىمۇ، بىچارە مارفا پېتروۋنا ئۇچۇن بولسىمۇ ئۇنداق قىلغىلى بولمايتتى. چۇنكى، بۇنداق قىلسا، ئۇنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشەتتى ـ دە، ئائىلىدە ئىناقسىزلىق پەيدا بولاتتى. دونېچكانىڭمۇ يۇزى چۈشۈپ كېتەتتى. بۇنىڭدىن ساقلىنىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن سەۋەبلەرمۇ بار ئىدى. شۇڭلاشقا، ئالتە ھەپتىنىڭ ئالدىدا، دونيە بۇ قورقۇنچلۇق ئائىلىدىن ھەرقانداق قىلىپمۇ قۇتۇلۇپ كېتەلمەيتتى. ئەلۋەتتە، سەنمۇ بىلىسەن، دونيە ئىنتايىن ئەقىللىك، ئىنتايىن قەيسەر قىز، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ، ئۇ ھەتتا ئەڭ قىيىن ئەھۋالدىمۇ، كۆڭلىنى كەڭ تۇتۇپ، قىينىچىلىقنى يېڭىپ كېتەلەيدۇ. بىز پات ـ پات خەت يېزىشىپ تۇرساقمۇ، ئۇ ئانامنىڭ كۆڭلىنى زېدە قىلماي دەپ، شۇ ئىشلار توغرۇلۇق، ھەتتا ماڭىمۇ ھېچنېمە يازمىدى. ئىشنىڭ نەتىجىسى بىزنىڭ كۈتمىگەن يېرىمىزدىن چىقتى. مارفا پېتروۋنا ئېرىنىڭ باغدا دونېچكاغا يالۇرۇۋاتقانلىقىنى تاسادىپەن ئاڭلاپ قاپتۇ. لېكىن، ئۇ پۈتۈنلەي خاتا چۈشىنىپ ھەممە گۇناھنى دونېچكادا قويۇپ، ھەممىنى قىلمۇاتقان شۇ، دەپ قاراپتۇ. ئۇلار شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا باغدا قاتتىق جېدەللىشىپتۇ. مارفا پېتروۋنا ھەتتا دونېچكانى بىر كاچات ساپتۇ، ئۇنى گەپ

قىلغۇزماي، ساق بىر سائەت جاۋۇلداپتۇ. ئاخىرىدا، ئۇ سەھرالىقلارنىڭ بىر ئەبجەق ھارۋىسىدا دونيەنى دەرھال شەھەرگە ــ مېنىڭ قېشىمغا ئاپىرىۋېتىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇنىڭ ھەممە نەرسە ـ كېرەكلىرىنى، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يا قاتلىماي، يا بوپلىماي، ھارۋىغا قالايمىقان تاشلاۋېرىپتۇ. دەل شۇ چاغدا، شارقىراپ يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ. دونيە شۇ ئاھانەتلەرگە چىداپ دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، نائىلاج بىر سەھرالىق بىلەن بىللە ئۇستى ئوچۇق ھارۋىدا توپتوغرا ئون يەتتە چاقىرىم يول يۇرۇپتۇ. مانا ئەمدى ئۆزۈڭ ئويلاپ باق، سېنىڭ بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى يازغان خېتىڭگە مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرەلىشىم مۇمكىن؟ خەتتە نېمىلەرنى يازالىشىم مۇمكىن؟ شۇ چاغدا، مەن ئۆزۈمۇ نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي قالدىم، خەتتە ساڭا راست گەپنى قىلاي دېسەم پېتىنالمىدىم، چۈنكى بۇ سېنى دىلخەستە قىلاتتى، قايغۇغا سالاتتى، غەزەپلەندۈرەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەنمۇ نېمە قىلالايتتىڭ؟ ئۆزۈڭنى نابۇت قىلىۋېتىشىڭمۇ مۇمكىن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دونيە ئۆزىمۇ مۇنداق قىلىشىمغا يول قويمىدى، يۇرىكىم ئېزىلىپ تۇرغاندا خەتتە ئادەتتىكى ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارنى ۋە ئالاقىسى يوق گەپلەرنى يېزىشقا پەقەت رايىم بارمىدى. پۈتۈن شەھەر مۇشۇ ئىشنى قانات ـ قۇيرۇق ياساپ بىر ئايغىچە سۆز ـ چۆچەك قىلدى. بارا ـ بارا ئىش شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى: ھەممە ئادەم بىزگە يەۋېتىدىغانىدەك قارايدىغان، پىچىرلىشىدىغان، ھەتتا ئۆزىمىزگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپمۇ گەپ قىلىۋېرىدىغان بولۇپ كەتكەچكە، دونېچكا ئىككىمىز ھەتتا چېركاۋغىمۇ بارالمايدىغان بولۇپ قالدۇق. تونۇش ـ بىلىشلىرىمىزنىڭ ھەممىسى بىزدىن قاچىدىغان، كوچىلاردا كېتىۋاتقاندا ھەتتا بىز بىلەن سالاملاشمايدىغان بولۇپ قېلىشتى. كېيىن بەزى دۇكان مۇلازىملىرى بىلەن ئىش بېجىرگۈچى

خادىملارنىڭ بىزنى پەسكەشلىك بىلەن ھاقارەتلەپ، ئۆيىمىزنىڭ ئىشىكىگە قارىماي سۈركەپ① قويماقچى بولغانلىقلىرىنى ئېيتىق ئاڭلىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، ئۆي غوجايىنى بىزنى كۆچۈپ كېتىشكە قىستىدى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى مارفا پېتروۋنانىڭ قىلغان ئىشى، ئۇ ھەممىلا يەردە ۋارقىراپ يۈرۈپ، دونيەنى ئەيىبلەپ، ئۇنىڭ يۈزىنى تۆكتى. ئۇ بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى تونۇيدۇ، شۇ بىر ئاي ئىچىدە ئۇ شەھەرگە پات ـ پات كىرىپ تۇردى. ئۇ ئازراق جاۋۇلداق، ئۆيدىكى ئىشلار توغرۇلۇق پاراڭ قىلىشقا، بولۇپمۇ ھەممە ئادەمنىڭ ئالدىدا ئېرىنىڭ ئەيىبىنى ئېچىشقا ئامراق ئايال بولغاچقا ـــ بۇ ياخشى ئەمەس ـــ ئۇزۇنغا بارمايلا، بۇ ئىشنى پۈتۈن شەھەرگىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ناھىيەگە يېيىپ بولدى. مەن شۇ دەردكە چىدىماي ئاغرىپ قالدىم. دونېچكا مەندىن چىداملىقراق ئىكەن، ئۇنىڭ شۇ ئەلەمگە قانداق چىدىغانلىقىنى، ماڭا قانداق تەسەللى ۋە ئىلھام بەرگەنلىكىنى كۆرگەن بولساڭ ئىدىڭ، بەكمۇ ئوبدان بولاتتى ! ئۇ بىر پەرىشتە ! ئاخىر، خۇدانىڭ رەھمىتى بىلەن، بېشىمىزغا چۈشكەن ئاپەتمۇ تۈگىدى. جانابىي سۈدىرىگايلوف ئەس ـ ھوشىنى يىغىپ، پۈشايمان قىلىپ، بىچارە دونيەگە ئىچ ئاغرىتىپ قالغان چېغى، مارفا پېتروۋنانا دونيەنىڭ پۈتۈنلەي گۇناھسىز ئىكەنلىكىنى تولۇق ۋە ئىشەنچلىك دەلىل ـ ئىسپاتلار بىلەن ئىسپاتلاپ بېرىپتۇ، يەنى مارفا پېتروۋنا ئۇلارنى باغدا كۆرۈپ قېلىشتىن ئىلگىرى، سۈدىرىگايلوف يوشۇرۇن ئۇچرىشىپ تۇرۇش، يۈزمۈيۈز گەپلىشىشكە بەكلا قىستاپ كەتكەچكە، دونيە ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىپ خەت يازغانىكەن، دونېچكا كەتكەن چاغدا، شۇ خەت جانابىي سۈدىرىگايلوفنىڭ قولىدا قاپتىكەن. ئۇ شۇ خەتتە سۈدىرىگايلوفنى قەھر ـ غەزەپ بىلەن: مۇنداق قىلىشىڭىز مارفا پېتروۋناغا نىسبەتەن تولىمۇ پەسكەشلىك

① بۇرۇنلاردا غەرب ئەللىرىدە كىشىلەر شالاق ئاياللارنى ھاقارەتلەش يۈزىسىدىن ئۇلارنىڭ ئىشىكىگە قارىماي سۈركەپ قويىاتتى.

بولىدۇ. شۇنىڭغا دىققەت قىلىشىڭىز كېرەككى، سىز بىر ئائىلىگە باش، بالىلارغا ئاتا بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئادەم، دەپ قاتتىق ئەيىبلىگەن ھەمدە ئۇنىڭسىزمۇ بەختسىز ۋە باشپاناھسىز بىر بىچارە قىزنى قىيناش ۋە ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىش، شەرمەندىلىك، قەبىھلىك ئەمەسمۇ، دەپ يازغانىكەن. قىسقىسى، قەدىرلىك روديە، بۇ خەت شۇ قەدەر ئالىيجانابلىق بىلەن شۇ قەدەر تەسىرلىك يېزىلغانكى، ئۇنى ئوقۇۋاتقىنىمدا كۆز ياشلىرىمنى توختىتالمىدىم، تاكى بۇگۈنگىچە مەن ئۇ خەتنى يىغلىماي ئوقۇپ چىقالمايمەن. بۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۆي خىزمەتكارلىرىمۇ دونيەنىڭ گۈناھسىز ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆرگەنلىرى ۋە بىلىدىغانلىرى جانابي سۈندرىگايلوفنىڭ ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغانلىرىدىن كۆپ ئىكەن. بۇغۇ ئەزەلدىن شۇنداق بولۇپ كەلگەن. مارفا پېتروۋنا بۇنىڭدىن قاتتىق ھەيران بوپتۇ. كېيىن ئۇ ئالدىمىزدا «يەنە قاتتىق قايغۇرۇپ تۈگىشەيلا دېگەنلىكىنى» تەن ئالدى، شۇنداقتىمۇ دونيەنىڭ گۈناھسىزلىقىغا پۈتۈنلەي ئىشىنىپتۇ. ئەتىسى يەكشەنبە ئىكەن. ئۇ ھارۋىدا چېركاۋغا بېرىپتۇ، مەرىيەم ئانىنىڭ رەسمى ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، مەرىيەم ئانىدىن بۇ يېڭى سىناقلارغا بەرداشلىق بەرگۈدەك كۈچ ـ قۇۋۋەت ئاتا قىلىشنى تىلەپ، يىغلاپ ـ يالۋۇرۇپتۇ. ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلاي، دەپ ئىلتىجا قىپتۇ. ئاندىن ئۇ ھېچ يەرگە بارماي، چېركاۋدىن ئۇدۇل بىزنىڭكىگە كەپتۇ. ئۇ بىزگە بولغان ئىشنى ئەينەن سۆزلەپ بەردى، ئاچچىق ـ ئاچچىق يىغلىدى. مىڭبىر پۇشايماندا دونيەنى قۇچاقلاپ، ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورىدى. ئۇ بىزنىڭكىدىن چىقىپ، شۇ ئان شەھەردىكى ھەممە ئۆيگە كىرىپتۇ، تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ تۇرۇپ، ئەڭ تەسىرلىك گەپلەر بىلەن دونيەچكانى ئاقلاپ، ئۇنىڭ گۈناھسىزلىقىنى ۋە مىجەزى بىلەن ھەرىكىتىنىڭ ئالىيجانابلىقىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ سىرتىدا يەنە ئۇ دونيەنىڭ جانابي سۈندرىگايلوفقا ئۆز

قولى بىلەن يازغان خېتىنى ھەممە ئادەمگە كۆرسىتىپتۇ. ئوقۇپ بېرىپتۇ، ھەتتا خەقلەرنىڭ ئۇ خەتنى كۆچۈرۈۋېلىشىغا رۇخسەت قىپتۇ. (مېنىڭچە بۇنىڭ ھېچقانداق زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى.) شۇنداق قىلىپ، ئۇ بىرنەچچە كۈنگىچە شەھەردە ھارۋىلىق يۈرۈپ، ھەممە ئۆيگە كىرىپ چىقىپتۇ. بەزىلەر ئۇنىڭ باشقىلارنىڭكىگە ئاۋۇالراق بارغانلىقىنى كۆرۈپ خاپا بولغاچقا، ئادەملەرنى رەتكە تىزىپ چىقىپتۇ، ھەربىر ئائىلە ئۈنى كۈتۈپ تۇرىدىكەن، مارفا پېتروۋۇنانىڭ قايسى كۈنى كىملەرنىڭكىگە بېرىپ ھېلىقى خەتنى ئوقۇپ بېرىدىغانلىقىنى ھەممىلا ئادەم ئالدىنئالا بىلىپ تۇرىدىكەن. ئۇ خەتنى ھەر قېتىم ئوقۇغىنىدا، ھەتتا خەتنى رەت ـ تەرتىپ بويىچە ئۆزۈ ئۆيىدە ياكى باشقا دوستلىرىنىڭكىدە بىرنەچچە قېتىم ئاڭلىغانلارمۇ يەنە ئاڭلىغىلى كېلىشىدىكەن. مېنىڭ نەزىرىمچە، بۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىلگەن ئارتۇقچە ئىش، لېكىن مارفا پېتروۋۇنانىڭ مەجەزى شۇنداق. ھېچبولمىغاندا ئۇ دونبېچكانى تولۇق ئاقلاپ چىقتى. ئۇنىڭ ئېرى بولسا باش جىنايەتچى بولۇپ قالدى، مۇشۇ ئىشتىكى جىمىكى شەرمەندىچىلىك ئۇنىڭ بېشىغا كىيىلىپ، ئۇ يۇيۇپ توگەتكىلى بولمايدىغان ئار ـ نومۇسقا قالدى، شۇڭا ھەتتا ئۇنىڭغا ئازراق ئىچىم ئاغرىپمۇ قالدى؛ ئۇ مۇتتەھەمگە بۇ سەل ئېغىر كەتتى. كېيىن بىرنەچچە ئائىلە دونيەنى دەرس ئۆتۈپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىۋىدى، ئۇ ھەممىنى رەت قىلىۋەتتى. قىسقىسى، بىردىنلا ھەممە ئادەم ئۇنىڭغا ئالاھىدە ھۆرمەت قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. مانا شۇ ئىشلار بىزنىڭ پۈتكۈل تەقدىرىمىزنى ئۆزگەرتىدىغان بىر تاسادىپىي ھادىسىگە سەۋەبچى بولۇپ قالدى دېسەكمۇ بولىدۇ. قەدىردان رودىيە، ساڭا ئېيتسام، بىر ئادەم دونيەگە توي قىلىش تەكلىپىنى قويدى، دونيەمۇ ئۇنىڭغا ماقۇل بولدى. مەن ساڭا ئۇقتۇرۇپ قويغىلى ئالدىراۋاتقان ئىش مانا شۇ. بۇ ئىشنى گەرچە سەندىن مەسلىھەت سورىمايلا بىر ياقلىق قىلىۋەرگەن بولساممۇ، سېنى مەندىن ۋە سىڭلىڭدىن رەنجىپمۇ يۈرمەيدۇ، دەپ

ئويلايمەن، چۈنكى كېيىنچە ئۆزۈڭمۇ بىلىپ قالسەن، بۇ ئىشنى تاكى سېنىڭ جاۋاب خېتىڭ كەلگۈچە ساقلاپ تۇرغىلى ۋە سوزغىلى زادىلا مۇمكىن بولمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىشىنىڭ ئۈستىدە بولمىغانلىقىڭ ئۈچۈن، ھەممىگە توغرا ھۆكۈم قىلالىشىڭمۇ مۇمكىن ئەمەس. بۇ ئىشنىڭ جەريانى مۇنداق. ئۇنىڭ ئىسمى پېتىر پېتروۋىچ لۇزنى، ئىدارىدە خىزمەتچى ۋە مەسلىھەتچى، مارفا پېتروۋنانىڭ شىرەم تۇغقىنى. مارفا پېتروۋنا مۇشۇ ئىشقا جىق كۈچ چىقاردى. ئۇ دەسلەپتە مارفا پېتروۋنا ئارقىلىق بىز بىلەن تونۇشۇشقا رازىلىق سورىدى. بىز ئۇنى ئوبدان كۈتۈۋالدۇق. قەھۋە قۇيدۇق، ئەتىسى ئۇ بىزگە خەت يېزىپ، خېتىدە ئۆزىنىڭ توي قىلىش تەكلىپىنى تولىمۇ ئەدەپ بىلەن ئۇقتۇردى ھەمدە بىزنىڭ پات ئارىدا ئۈزۈل ـ كېسىل جاۋاب بېرىشىمىزنى سورىدى. ئۇ بەكلا ئىشچان، ۋاقتى زىق ئادەم، ھازىر ئۇ پېتېربۇرگقا ماڭغىلى ئالدىراپ تۇرۇۋاتىدۇ. شۇڭا ئۇ ھەربىر مىنۇتنى قەدىرلەيدۇ، باشتا بىز ئەلۋەتتە ئىنتايىن ھەيران بولدۇق. چۈنكى، بۇ ئىش بەكلا تېز، بەكلا تۇيۇقسىز يۈز بەردى. شۇ كۈنى بىز كۆپ ئويلاندۇق، شۇنداقلا ئىككىلەندۇق. ئۇ ئىشەنچلىك، دۆلەتمەن ئادەم، ئىككى ئورۇندا خىزمەت قىلىدۇ، ئۆزىنىڭ مال ـ مۈلكى بار. راست، ئۇنىڭ يېشى قىرىق بەشكە بېرىپ قالغان. لېكىن، ئۇ خېلىلا سالاپەتلىك، ئاياللارغا ياققۇدەك دەرىجىدە كېلىشكەن. ئومۇمەن ئېيتقاندا، خېلىلا سىپايە، يۈز ـ ئابرۇيلۇق ئادەم. پەقەت ئازراق غەلىتە مىجەزرەك، كىبىرى باردەك كۆرۈنىدۇ. لېكىن، بۇمۇ بەلكىم بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكەچكە بىزگە شۇنداق تۇيۇلغاندۇ. قەدىردان رودىيە، ساڭا ئالدىنلا ئېيتىپ قويايي. سەن پېتېربۇرگتا ئۇنىڭ بىلەن پات ئارىدا كۆرۈشۈپ قالسەن، ناۋادا بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقىنىڭلاردا، ساڭا ئۇنىڭ بەزى نۇقسانلىرى باردەك تۇيۇلسا، ھەرگىز ھېسسىيات بىلەن ئىش قىلىپ، ئالدىراپ ـ سالدىراپ ھۆكۈم چىقىرىپ سالما، چۈنكى سېنىڭ مىجەزىڭ

بۇرۇندىن شۇنداق، ئۇنىڭ سەندە ياخشى تەسىرات قالدۇرالىشىغا ئىشەنسەمۇ، ھەر ئېھتىمالغا قارشى بۇ گەپنى ساڭا ئالدىن دەپ قويۇۋاتىمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىرەر ئادەمنى چۈشىنىش، بىر تەرەپلىمىلىك ۋە ئۇقۇشماسلىقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۇنى تەدرىجىي، تەپسىلىي كۆزىتىش كېرەك، ئۇنداق بولمىغاندا كېيىن خاتانى تۈزىتىش ۋە ئۇنى ئورنىغا كەلتۈرۈش ئىنتايىن تەسكە چۈشىدۇ. نۇرغۇن ئالامەتلەردىن قارىغاندا، پېتىر پېتروۋىچ ھېچبولمىغاندا ھۆرمەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئادەم. ئۇ بىزنىڭكىگە بىرىنچى قېتىم كەلگەن چېغىدا: مەن ئەمەلىيەتكە قارايدىغان ئادەم، دېدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىنىڭ دېيىشىچە، ئۇ نۇرغۇن جەھەتلەردىن «ئەڭ يېڭى ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ئەقىدىلىرى»نى قۇۋۇتلەيدىكەن، شۇنداقلا ئۇ جەمىكى بىر تەرەپلىمە قاراشلارنىڭ دۈشمىنى ئىكەن. ئۇ يەنە نۇرغۇن گەپلەرنى قىلدى، ماڭا بىرئاز مەغرۇردەك، باشقىلارنىڭ ئۆز گېپىگە قۇلاق سېلىشىنى ياخشى كۆرىدىغاندەك بىلىندى. لېكىن، بۇلارنى نۇقسان دەپ قارىغىلىمۇ بولمايدۇغۇ. ساڭا مەلۇم، مېنىڭ بىلىدىغانلىرىم ناھايىتى ئاز، لېكىن دونيە ماڭا ئۇنى ئانچىلىك بىلىملىك بولمىسىمۇ، ناھايىتى ئەقىللىك، ئۆزايىدىن ئاق كۆڭۈل ئادەمدەك قىلىدۇ، دەپ چۈشەندۈردى. روديە، سىكىلىكىنىڭ مىجەزىنى بىلىسەن. ئۇ قەيسەر، ئەس ـ ھوشى جايىدا، سەۋر ـ تاقەتلىك، پىداكار، قەلبى ئوتلۇق قىز، بۇنى مەن ناھايىتى ئېنىق بىلىمەن. ئەلۋەتتە، ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە بىر ئىشق ـ مۇھەببەت يوق. لېكىن، دونيە زېرەك، خۇددى پەرىشتىلەردەك ئالىيجاناب قىز. ئۇ ئېرىمنى بەختلىك قىلىش مېنىڭ بۇرچۇم، ئۆز نۆۋىتىدە ئېرىمۇ بەختىمگە كۆڭۈل بۆلىدۇ، دەپ قارايدۇ. بۇ ئىشنىڭ تولىمۇ تېز بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلساقمۇ، بۇنىڭدىن گۇمانلىنىشقا ھازىرچە ھېچقانچە ئاساسىمىز يوق. بۇنىڭ سىرتىدا، ئۇ ئىشنىڭ كۆزىنى بىلىدىغان ئادەم بولغاچقا،

دونېچكانى تويدىن كېيىن قانچىكى بەختلىك قىلسا، ئۆز بەختىنىڭمۇ شۇنچىكى مۇستەھكەم بولىدىغانلىقىنى بىلىپ قالار دەيمەن. مىجەز ـ خۇلق جەھەتتىكى بەزى ئوخشىماسلىقلار، بەزى كونا ئادەتلەر، ھەتتا بەزىبىر پىكىر ـ ئىختىلاپلىرىغا كەلسەك (ئەڭ بەختىيار ئەر ـ خوتۇنلارمۇ بۇنىڭدىن خالىي بولالمايدۇ)، دونيە ماڭا: بۇ تامامەن ئۆزۈمگە باغلىق، بۇنىڭ ئەنسىرىگۈدەك يېرى يوق، نۇرغۇن نەرسىلەرگە چىدايمەن، پەقەت كېيىنكى مۇناسىۋىتىمىز سەممىي، ئادىل بولسىلا بولىدى، دېدى. مىسال ئۈچۈن ئېيتسام، باشتا ماڭا بۇ ئادەمنىڭ بەزى گەپلىرى قۇلاققا بىرئاز سەت ئاڭلىنىدىغاندەك تۇيۇلغانىدى. لېكىن، ئۇ مىجەزى تۈز ئادەم بولغاچقا، بەلكىم شۇنداق تۇيۇلغاندۇ. يەنە بىر مىسال، ئۇ دونيەنىڭ رازىلىقىنى ئېلىپ بولۇپ، بىزنىڭكىگە ئىككىنچى قېتىم كەلگەن چېغىدا، گەپ ئارىسىدا، مەن دونيە بىلەن تونۇشۇشتىن ئىلگىرىلا، ياۋاش، قىز مېلى يوق، بىر مەزگىل جاپا ـ مۇشەققەت چەككەن قىزغا ئۆيلىنىش قارارىغا كېلىپ بولغان، دېدى. چۈنكى، ئۇنىڭ دېيىشچە، ئەر كىشى خوتۇنىنىڭ ھېچقانداق ساخاۋىتىگە ئېرىشمىگەن بولسا، خوتۇنى ئېرىنى شاپائەتچىم دەپ قارىسا، ياخشىراق بولارىمىش. مەن شۇنى قوشۇمچە قىلىپ قويای، ئۇ بۇ گەپلەرنى يازغىنىمغا قارىغاندا سىلىقراق ۋە مۇلايىمراق قىلىپ ئېيتتى. ئۇنىڭ ئەسلىي سۆزىنى ئۇنتۇپ قالغانلىقىم، پەقەت مەزمۇنىلا ئېسىمدە قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ بۇ گەپنى ئالدىن ئويلىۋالمىغانلىقى، گەپتىن گەپ چىقىپ قىزىغان چاغدا ئاغزىدىن چىقىرىپ سالغانلىقى ئۈچۈن، كېيىنرەك ھەتتا بۇ گەپنى توغرىلاشقا، يۇمشىتىشقا ئۇرۇندى، شۇنداقتىمۇ بۇ گەپلەر قۇلىقىمغا يەنىلا سەت ئاڭلاندى. كېيىن مەن بۇنى دونيەگىمۇ ئېيتتىم. دونيە تېرىككەندەك بولۇپ، ماڭا: «گەپ دېگەن ھەرىكەت ئەمەس ـ دە» دېدى. ئەلۋەتتە، بۇ گەپىمۇ توغرا. دونېچكا بىر قارارغا كەلگۈچە، پۈتۈن بىر كېچە كۆز يۇممىدى. ئۇ مېنى

ئۇخلاپ قالدى، دەپ ئويلىدى بولغاي ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆيدە كېچىچە ئۇيان - بۇيان مېڭىپ چىقتى. ئاخىر ئۇ مەبۇدنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئۇزاققىچە ئىبادەت قىلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە ماڭا بىر قارارغا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى.»

«مەن بايا دەپ ئۆتتۈم، پېتىپر پېتروۋىچ ھازىر پېتىربۇرگقا جابدۇۋاتىدۇ. ئۇ يەردە ئۇنىڭ نۇرغۇن مۇھىم ئىشلىرى بار ئىكەن. ئۇ پېتىربۇرگتا ئاممىۋى ئادۋوكاتلىق ئىشخانىسى قۇرماقچى. ئۇنىڭ ھەر خىل ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىقىغا ئۇزاق يىللار بوپتۇ، تېخى بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدىلا ئۇ مۇھىم بىر دەۋا ئىشىدا ئۇتۇپ چىقتى. ئۇ بۇدا پېتىربۇرگقا بېرىپ مۇھىم بىر دېلو سەۋەبلىك سېنات[1]نىڭ يېغىنىغا قاتناشماقچى. شۇڭا، قەدىرلىك رودىيە، ئۇنىڭ ساڭا ھەممە تەرەپتىن خېلى جىق پايدىسى تېگىدۇ. دونيە ئىككىمىز ھەتتا سېنى بۇگۈندىن ئېتىبارەن كەلگۈسىدىكى ئىشلىرىنى ئېنىق باشلىۋەتسە، شۇنداقلا تەقدىرىم بەلگىلىنىپ بولدى، دەپ قارىسا بولىدۇ، دەپ ھېسابلىدۇق. ئاھ، شۇنداق بولۇشىنى نېسىپ قىلسۇن. ئىلاھىم ! مۇنداق زور ياخشىلىق پەرۋەردىگارنىڭ بىزگە توغرىدىن - توغرا قىلغان ئىلتىپاتى دەپ قارىماي ئىلاجىمىز يوق. دونيە ھەمىشە شۇ ئىش توغرۇلۇقلا ئويلايدۇ. بىز ھەتتا پېتىر پېتروۋىچقا بۇ ھەقتە ئىككى ئېغىز گەپ قىلىشقىمۇ جۈرئەت قىلدۇق. لېكىن، ئۇ تولىمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن گەپ قىلىپ، ماڭا ھامىنى بىر كاتىپ كېرەك. شۇنداق بولغاندىكىن، مائاشىنى يات ئادەمگە بەرگەندىن كۆرە ئۆز تۇغقىنىمغا بەرگىنىم ياخشىراق، پەقەت بۇ تۇغقىنىمىزنىڭ قولىدىن ئىش كەلسىلا (نېمىدەپ سېنىڭ قولۇڭدىن ئىش كەلمىگۈدەك)، دېدى. ئارقىدىنلا ئەگەر ئۇ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بولسا، مېنىڭ

① سېنات — رۇسىيەنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئەڭ يۇقىرى ئەدلىيە ئورگىنى، ئۇ مەملىكەتتىكى ھەر دەرىجىلىك سوتلارنىڭ كېسىمى ئۈستىدىن ئاخىرقى ھۆكۈم چىقىرىش ھوقۇقىغا ئىگە ئىدى.

ئىشخانامدا ئىشلەشكە ۋاقتى يېتەرمىكىن، دەپ گۇمانىنىمۇ بىلدۇردى. ئۇنىڭ بىلەن شۇنچىلىكلا سۆزلەشتۇق. لېكىن، دونيە ھازىر باشقا ئىشلارنى قويۇپ تۇرۇپ، پەقەت شۇ توغرۇلۇقلا ئويلاۋاتىدۇ. مانا بىرنەچچە كۈن بولدى. ئۇ خۇددى قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەن ئادەمدەكلا بولۇپ قالدى. ئۇ مۇكەممەل بىر پىلاننى ئويلاپ قويدى، ئۇ سېنى كېيىنكى كۈنلەردە پېتېر پېتروۋىچنىڭ ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى جەھەتتىكى ياردەمچىسى، ھەتتا شېرىكى بولۇپ قالىدۇ، چۈنكى، ئۇ قانۇن ئۆگىنىۋاتىدۇ، دەيدۇ. رودىيە، مەن ئۇنىڭ پىكرىگە تامامەن قوشۇلىمەن. ئۇنىڭ پۈتۈن پىلانىنى ۋە ئۇمىدلىرىنى قۇۋۋەتلەيمەن، مېنىڭچە بۇنىڭ ئىشقا ئېشىشى تامامەن مۇمكىن. گەرچە پېتېر پېتروۋىچ ھازىرچە ئۆزىنى قاچۇرۇپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، مۇنداق مۇئامىلىسىنى چۈشىنىشكە بولىدۇ (ئۇ سېنى تېخى تونۇمايدۇ ـ دە)، ئەمما دونيە بولغۇسى ئېرىمدە ياخشى تەسىرات قالدۇرسام بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆڭۈلدىكىدەك ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ، دەپ قاتتىق ئىشىنىدۇ، زادىلا شۇبھىلەنمەيدۇ. ئەلۋەتتە، بىزمۇ ئېھتىيات يۈزىسىدىن كېيىنكى كۈنلەردە قىلىدىغان ئىشلىرىمىز توغرۇلۇق، بولۇپمۇ سېنىڭ گەلگۇسىدە ئۇنىڭ شېرىكى بولۇپ قالىدىغانلىقىڭ توغرۇلۇق پېتېر پېتروۋىچقا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدۇق. ئەمەلىيەتنى تەكىتلەيدىغان بۇ ئادەم بۇ ئىشقا پەرۋاسىز قارىشى مۇمكىن. چۈنكى، ئۇ بۇلارنى قۇرۇق خىيال دەپ قارايدۇ. مەنمۇ دونيەگە ئوخشاشلا ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىلىدە ساڭا ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم قىلىپ تۇرۇشنى سەمىمىي ئۈمىد قىلاتتىم، بۇ توغرۇلۇقمۇ بىر ئېغىز گەپ قىلمىدۇق؛ بۇنى دەپ يۈرمەسلىكىمىزدىكى بىرىنچى سەۋەب: كېيىنچە بۇ ئىش تەبىئىيكى شۇنداق بولىدۇ. ئۇنچىلىك ئېغىز ئۈپرىتىپ كەتمىسەكمۇ، ئۇ ئۆزلۇكىدىن ئوتتۇرىغا قويىدۇ (بۇ ئىشتا ئۇ دونيېچكاغا ئەلۋەتتە ياق دېمەيدۇ)، ئۇنىڭ ئۇستىگە سەن

ئىشخاندا ئۇنىڭ كۆچلۈك ياردەمچىسى بولۇپ قالسەن، سېنىڭ بۇنداق ياردەمنى قوبۇل قىلىشىڭ خەقنىڭ ئىلتىپاتىنى قوبۇل قىلغانلىقىڭ ئەمەس، بەلكى ئېرىشىشكە تېگىشلىك ئىش ھەققىگىنى ئالغانلىقىڭ بولىدۇ. دونىچكا مانا مۇشۇنداق قىلماقچى، مەن ئۇنىڭ پىكرىگە تامامەن قوشۇلمەن. ئۇنىڭغا دېمىگەنلىكىمىزنىڭ سەۋەبى، ئاز كۈندىن كېيىن كۆرۈشكەن چېغىمىزدا، مەن سېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرۇشۇڭنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن، دونيە ئۇنىڭغا سەن توغرۇلۇق قىزغىن پاراڭ قىلىپ بېرىۋىدى، ئۇ ھەرقانداق بىر ئادەمگە باھا بېرىش ئۇچۇن، شۇ ئادەمنى شەخسەن كۆزىتىپ بېقىش كېرەك. قانچىكى يېقىندىن كۆزەتسەك شۇنچە ياخشى، دەپ جاۋاب بەردى ۋە ساڭا بولغان قارىشىنى سەن بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن ئۆزى ئېيتىشنى ئۈمىد قىلدى. ئۆزۈڭ بىلىسەن، رودىيە، گۆھىرىم، مېنىڭچە، بەزىبىرى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن (ئەلۋەتتە، بۇنىڭ پېتىر پېترووۋچ بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق. تۇغرىسى بۇ ئۆزۈمنىڭ شەخسىي قارىشىم، بەلكىم بۇ ياشانغان ئايالالاردا بولىدىغان غەلىتە مىجەزدۇر) مېنىڭچە ئۇلار توي قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار بىلەن بىللە تۇرماي، يەنىلا ھازىرقىدەك ئۆزۈم يالغۇز تۇرغىنىم ياخشىراقتەك قىلىدۇ. ئىشەنچىم كامىلكى، ئۇ چوقۇم ئالىيجانابلىق بىلەن ئەتراپلىق ئويلاپ، مېنى ئۆزلۈكىدىن تەكلىپ قىلىدۇ، ماڭا قىزىڭىزدىن ئايرىلىپ كەتمەك، دەپ مەسلىھەت بېرىدۇ. ئەگەر ئۇ بۇگۈنگىچە مۇشۇنداق ئويىنى دېمىگەن بولسا، دېمەك بۇ ئۇنىڭ: بۇ، دېمىسىمۇ شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىك ئىشقۇ، دەپ ئويلىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. لېكىن، مەن رەت قىلىۋېتىمەن. مەن ھاياتىمدا قېيىنئانىسىدىن تازا رازى بولۇپ كەتمەيدىغان كۈيۇ ئوغۇللارنى كۆپ كۆرگەن. مەن ھەرقانداق ئادەمگە ھەتتاكى زەررىچە بولسىمۇ يوك بولۇپ قېلىشنى خالىمايمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، تامامەن ئەركىن بولۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. ھازىر مېنىڭ جېنىمنى باقالىغۇدەك

هالىم، سەن بىلەن دونېچكادەك پەرزەنتلىرىم بار، شۇنىڭ ئۈزى كۇپايە. ئەگەر مۇمكىن بولسا، ئىككىڭلارغا يېقىنراق يەردە تۇرىمەن. چۈنكى، قەدىردانىم رودىيە، مەن ئەڭ كۆڭۈللۈك خۇش خەۋەرنى خېتىمنىڭ ئاخىرىدا يازماقچىمەن: قەدىردان ئوغلۇم، بىلەمسەن؟ بىز پات ئارىدا دىدار كۆرۈشىمىز. ئۇچىمىز ئۈچ يىلغا يېقىن يۈز كۆرۈشمىدۇق. ئەمدى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىمىز ! دونيە ئىككىمىزنىڭ پېتىرىبۇرگقا بېرىشىمىز ئەمدى نېسىپ بولغان ئوخشايدۇ. قاچان يولغا چىقىمىز، بۇنى بىلمەيمەن. لېكىن، قانداقلا بولمىسۇن پات ئارىدا، يېقىن كۈنلەردە، ھەتتا بىر ھەپتىدىن كېيىن بېرىپ قالىمىز. ھەممە ئىش پېتىر پېتروۋىچنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا باغلىق. ئۇ پېتىربۇرگتا شارائىت بىلەن تونۇشۇۋالغاندىن كېيىن، دەرھالا بىزگە خەۋەر قىلماقچى. ئۇ ئۆزىنىڭ بەزى ئويلىرى سەۋەبلىك تويىنى بالدۇرراق قىلساق دەيدۇ. مۇمكىن بولسىغۇ، تويىنى گۈش بايرىمى[1] ئىچىدە، ئەگەر ۋاقىت قىستاپ قېلىپ ئۇلگۈرەلمىسەك، يازلىق ھوسۇل بايرىمى[2]دىن كېيىن ئۆتكۈزۈۋەتسەك، دەيدۇ. ئاھ، سېنى يەنە باغرىمغا چىڭ باسىمەن، بۇ نەقەدەر بەختـ ـ ھە ! دونيە سەن بىلەن كۆرۈشۇشنىڭ خۇشلۇقىدا قىلىدىغان ئىشنى تاپالماي قېلىۋاتىدۇ. ئۇ بىر كۈنى ھەتتا شۇنىڭ ئۈچۈن بولسىمۇ پېتىر پېتروۋىچقا تەگسەم ئەرزىيدۇ، دەپ چاقچاقمۇ قىلدى. ئۇ ھەقىقەتەن بىر پەرىشتە ! ئۇ ھازىر مېنىڭ خېتىمگە قوشۇمچە قىلماقچى ئەمەس. ئۇ ماڭا: خەتتە پەقەت شۇنىلا دەپ قويۇڭ، ئۇنىڭغا دەيدىغان گەپلىرىم بەك جىق. شۇڭلاشقا ھازىر قەلەمنىمۇ قولۇمغا ئالالمايمەن. چۈنكى، دېمەكچى بولغان گەپلىرىمنى بىرنەچچە قۇر خەت بىلەن

① گۈش بايرىمى ـــ پراۋوسلاۋىيە دىنىدا روزدىستۇا بايرىمىدىن روزىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ۋاقىتتا توغرا كېلىدۇ.

② يازلىق ھوسۇل بايرىمى ـــ مەريەم ئانا ۋاپات بولغان كۈن (كونا يىل ھېسابىدا 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى). يازلىق ھوسۇل بايرىمى بىلەن روزا جەمئىي ئون بەش كۈن (8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 15 ـ كۈنگىچە).

ئىپادىلەپ بولالمايمەن، بىكارلا تىت - تىت بولۇپ كېتىمەن، دېدى. ماڭا سېنى باغرىمغا چىڭ بېسىشنى ۋە ئۆزىنىڭ ئورنىدا يېنىش - يېنىش سۆيۈپ قويۇشۇمنى تاپىلىدى. بىزنىڭ پات ئارىدا يۇز كۆرۈشۈش ئېھتىمالىمىز بولسىمۇ، مۇشۇ بىرنەچچە كۈن ئىچىدە ساڭا مۇمكىن قەدەر جىقراق پۇل ئەۋەتىپ بېرىشنىڭ ئىلاجىنى قىلىمەن. ھازىر دونيچكانىڭ پېتىر پېتروۋىچقا تۇرمۇشقا چىقىدىغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلىپ كەتتى. مېنىڭ ئىناۋىتىمىمۇ بىردىنلا كۆتۈرۈلدى. ئىشەنچىم كاملىكى، ھازىر ئافاناسىي ئىۋانوۋىچ ماڭا پېنسىيە پۇلۇمدىن تۇتۇپ قېلىش ھېسابىغا قەرز بېرىپ تۇرىدۇ، ھەتتا يەتمىش بەش رۇبلى قەرز بېرىشى مۇمكىن. شۇڭا مەن ساڭا يىگىرمە بەش - ئوتتۇز رۇبلى ئەۋەتىپ بېرىشىم مۇمكىن. ساڭا پۇلنى كۆپرەك ئەۋەتكۈم بار ئىدى. لېكىن، يولدا يەتمەي قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەپمۇ تۇرۇۋاتىمەن؛ گەرچە پېتىر پېتروۋىچ ياخشى كۆڭلى بىلەن بىزنىڭ پايتەختكە يېتىپ بارغۇچە كېتىدىغان يول خراجىتىمىزنىڭ بىر قىسمىنى ئۈستىگە ئالغان، يەنى يۈك - تاقلىرىمىز بىلەن يوغان ساندۇقىمىزنى ئۆزى پۇل چىقىرىپ ماڭدۇرۇپ (ئاللىقانداق تونۇشلىرى ئارقىلىق ماڭدۇرغۇدەك) بەرمەكچى بولغان بولسىمۇ، ھەرھالدا بىز پېتىربۇرگقا يېتىپ بارغاندىن كېيىنكى خراجەتنى ئويلاپ قويمىساقمۇ بولمىغۇدەك. ئۇ يەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ھېچبولمىغاندا قولىمىزدا دەرمەھەل خەجلىگۈدەك پۇل بولمىسا بولمايدۇ - دە. دونيچكا ئىككىمىز جىمىكى خراجەتنى ئىنچىكە ھېسابلاپ چىقتۇق. بايقىشىمىزچە، يولدا ئانچە كۆپ پۇل كەتمەيدىكەن. ئۆي بىلەن پويىز ئىستانسىسىنىڭ ئارىلىقى توقسان چاقىرىم كېلىدۇ. بىز تونۇش ھارۋىكەش بىلەن سۆزلىشىپ قويدۇق. ناۋادا لازىم بولۇپ قالسا، شۇنىڭ ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ بارىمىز. ئۇ يەردە دونيچكا ئىككىمىز ئامان - ئېسەن ئۇچىنچى دەرىجىلىك ۋاگونغا چىقىۋالىمىز. شۇڭا، ئەگەر ئىشنى ئەپلەشتۈرەلىسەم، ساڭا

يىگىرمە بەش رۇبلى ئەمەس، بەلكى ئوتتۇز رۇبلى ئەۋەتىپ قېلىشىم مۇمكىن. ئەمدى بولدى قىلاي، ئىككى ژاراقنى لىق توشقۇزۇۋېتىپتىمەن. يازغۇدەك يەرمۇ قالماپتۇ، مەن ساڭا ھەممە ئىشنى دەپ بولدۇم، دېمىسىمۇ نۇرغۇن ئىشلار يىغلىپ كېتىپتىكەن ! ئەمدى قىممەتلىك رودىيە، پات ئارىدا دىدار كۆرۈشىمىز. سېنى قۇچاقلايمەن، ئانلىق سۈيىتىم بىلەن ساڭا بەخت تىلەيمەن؛ رودىيە، سىڭلىڭ دونيەنى ياخشى كۆر، ئۇ سېنى قانچىلىك ياخشى كۆرسە، سەنمۇ ئۇنى شۇنچىلىك ياخشى كۆر، بىلىپ قويكى، ئۇ سېنى چەكسىز ياخشى كۆرىدۇ. ئۆز جېنىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ بىر پەرىشتە، سەنچۇ، رودىيە، سەن بىزنىڭ بارلىقىمىز، پۈتكۈل ئۈمىدىمىز ۋە يۆلەنچۇكىمىز. سەن بەختلىك بولساڭلا، بىزمۇ بەختلىك بولىمىز. رودىيە، سەن ھېلىمۇ ئىلگىرىكىدەك خۇداغا دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ تۇرامسەن؟ ياراتقۇچىنىڭ ۋە قۇتقۇزغۇچىنىڭ شاپائىتىگە ھېلىمۇ ئىشىنەمسەن؟ مەن نېمىشقىدۇر سېنى دەۋرىمىزدە ئادەتكە ئايلىنىپ قېلىۋاتقان دىنسىزلىقنى يۇقتۇرۇۋالغانمىدۇ، دەپ بەك ئەنسىرەيمەن. ئەگەر شۇنداق بولغان بولسا، سېنىڭ ئورنۇڭدا ئۆزۈم دۇئا ـ تىلاۋەت قىلاي. ئويلاپ باققىنا، جېنىم ئوغلۇم، بالىلىق چاغلىرىڭدا، دادىڭ ھايات چاغدا، سەن مېنىڭ تىزىمدا ئولتۇرۇپ، چۈچۈك تىلىڭ بىلەن دۇئالارنى ئوقۇيىتىتۇڭ، ئۇ چاغلاردا بىز نەقەدەر بەختلىك ئىدۇق ـ ھە ! خەير ـ خوش. توغرىراقى كۆرۈشكۈچە خوش ! سېنى باغرىمغا چىڭ بېسىپ، تۇمەن قېتىملاپ سۆيىمەن.

تاكى ئۆلگۈچە سېنى سۆيۈپ قالغۇچى

پۈلخېرىيە راسكولنىكوۋا

خەتنى ئوقۇشقا باشلىغاندىن تارتىپ تاكى تولۇق ئوقۇپ بولغۇچە، راسكولنىكوفنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياشلىرى يۈزىنى ھۆل قىلىۋەتتى. لېكىن، خەتنى ئوقۇپ بولغاندا بولسا، يۈزى

تاتىرىپ، تارتىشىپ قىيىشىپ كەتتى، مىيقىدا ئازابلىق، نەپرەتلىك ۋە زەھەرخەندە تەبەسسۇم غىل ـ پال پەيدا بولۇپ يوقىلىپ كەتتى. ئۇ قورۇلۇپ كەتكەن كونا ياستۇقنى باش قويدى ـ دە، ئويغا چۆمۇپ ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق خىيال سۈردى. ئۇنىڭ يۈرىكى گۈپۈلدەپ قاتتىق سوقۇپ، پىكىرلىرى قاتتىق جۇش ئۇرماقتا ئىدى. ئاخىر بىر بولسا ئىشكاپقا، بىر بولسا ساندۇققا ئوخشايدىغان، سارغىيىپ كەتكەن بۇ كىچىككىنە ھۆجرىدا دېمى تۇتۇلۇپ، يۈرىكى سىقىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ نەزىرى بىلەن پىكرى بىپايان بوشلۇققا تەلپۈنەتتى. ئۇ شىلەپىسىنى ئالدى ـ دە، چىقىپ كەتتى. بۇ قېتىم ئۇ پەلەمپەيدە بىرەرى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپمۇ يۈرمىدى. ئۇ بۇنى ئۇنتۇپ كەتتى. ئۇ B كوچىسىدىن ئۆتۈپ، ۋاسىلىۋسكىي ئارىلى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ماڭغاندىمۇ خۇددى ئۇ يەردە بىرەر ئىشى بارەك ئالدىراپ ماڭدى. ئۇ ئادەتتى بويىچە، ھەتتا يولنىمۇ قارىماي ئۇدۇل كېتىۋەردى. لېكىن، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاپ ھەتتا ئۆتكۈنچىلەرنى ھەيران قالدۇرۇپ، ئاۋازىنى چىقىرىپ ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەپ ماڭدى. كۆپىنچە ئادەم ئۇنى مەست بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ قالدى.

4

ئانىسىنىڭ خېتى ئۇنى قاتتىق ئازابلىدى. لېكىن، ئەڭ مۇھىم، ئاساسلىق مەسىلىگە نىسبەتەن ئۇنىڭ كۆڭلىدە، ھەتتا خەتنى ئوقۇۋاتقان چېغىدىمۇ، بىردەملىك بولسىمۇ گۇمان تۇغۇلمىدى. چۈنكى، ئۇ باشتىلا ئىشىنىڭ ماھىيىتىنى كاللىسىدا ھەل قىلىپ، بىر قارارغا كېلىپ بولغانىدى: «ھاياتلا بولىدىكەنمەن، بۇ تويىنى ھەرگىز قىلدۇرمايمەن. كۆتۈرسۇن قاسقىنىنى ئۇنداق جانابىي لۇزېنى !»

«چۈنكى، بۇ ئىش ناھايىتى ئېنىق، ــ ئۆزىگە ئۆزى غۇدۇرىدى ئۇ، ئۆز قارارىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنى ئالدىن زەھەرخەندىلىك بىلەن تەبرىكلەپ، مەمنۇنىيەت بىلەن كۈلۈمسىرەپ، ــ ياق، ئانا، ياق، دونيە، سىلەر مېنى ئالدىيالمايسىلەر !... ئۇلارنىڭ تېخى ئالدىن ساڭا مەسلىھەت سالماي، سېنىڭ رازىلىقىڭنى ئالماي، ئۆزىمىز بىر قارارغا كېلىۋەردۇق، دېيىشلىرىنى كۆرمەمدىغان ! شۇ ئەمەسمۇ ! ئۇلار بۇنى بىكار قىلىۋەتكىلى بولمايدۇ، دەپ ئويلىشىۋاتقاندۇ ھەرقاچان. قېنى كۆرىمىزغۇ، بىكار قىلىۋەتكىلى بولامدىكىن ــ بولمامدىكىن ! باھانىسىنىڭ تېپىلمىسلىقىنى دېمەمدىغان: «پېتىپ پېتروۋىچ ئۇندىق ئالدىراش، مۇندىق ئالدىراش» ھەتتا نىكاھنىمۇ ئىلاجى بولسا ھاپىلا ــ شاپىلا ئوقۇتۇپ تۈگىتىۋەتسە بولارىمىش. ياق، دونېچكا، ھەممىنى كۆرۈپ، بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن. ماڭا دەيدىغان شۇنداق نۇرغۇن گەپلىرىنىڭ نېمە گەپلەر ئىكەنلىكىنىمۇ بىلىمەن. كېچىچە ئۇيىدە ئۇيان ــ بۇيان مېڭىپ نېمىلەرنى ئويلىغانلىقىنىمۇ، ئانامنىڭ ياتاق ئۆيىدىكى مەرىيەم ئانىنىڭ سۈرىتى ئالدىدا دۇئا ــ تىلاۋەت قىلىپ نېمىلەرنى تىلىگەنلىكىنىمۇ بىلمەمەن. گولگوف[1]قا چىقىش نەقەدەر ئازابلىق ــ ھە. ھىم... دېمەك، ئاخىرقى قارارغا كېلىپ بوپسىلەر ــ دە، ئاۋدوتيە رومانوۋنا[2]، زېرەك ۋە قابىل، ئەقىللىك بىر ئادەمگە تەگمەكچى بولۇپسىز ــ دە، يەنە كېلىپ ئۆزىنىڭ مال ــ مۈلكى بار (ئۆزىگە تەۋە مۈلكى بار، دېيىلسە تېخىمۇ ئىشەنچلىكرەك، تەسىرلىكرەك ئاڭلانسا كېرەك)، ئىككى ئىدارىدە ئىشلەيدىغان، ئەڭ يېڭى ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ئەقىدىلىرىنى قوللايدىغان (ئانام خېتىدە شۇنداق دەپ يېزىپتۇ)، يەنە كېلىپ دونېچكانىڭ گېپى بويىچە ئېيتقاندا ئوزايىدىن ئاق كۆڭۈل ئادەمدەك «قىلىدۇ»غان بىر كىشىگە تەگمەكچى. ھەممىدىن

① ئەيسا كىرىستقا مەخلاپ ئۆلتۈرۈلگەن جاي.

② بۇ دونيەنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىسىنىڭ ئىسمىنىڭ قوشۇپ ئاتىلىشى.

بەكرەك ئاشۇ ‹قىلىدۇ›غان يېرى ئاجايىپ ! بىزنىڭ دونيچكا مانا شۇنداق ‹قىلىدۇ›غانغا تەگمەكچى !... باركاللا ! باركاللا !»

«... شۇنىسى قىزىقكى، ئانام نېمىشقا خېتىدە ماڭا ‹ئەڭ يېڭى ئەۋلادلار› توغرۇلۇق يېزىپ يۈرىدىغاندۇ؟ ھېلىقى ئادەمنىڭ خاراكتېرىنى ئېچىپ بېرىش ئۈچۈنمۇ ياكى باشقا بىرەر مەقسىتى بارمۇ؟ مەندە جانابىي لۇزۈنى توغرۇلۇق ئالدىن ياخشى تەسىرات پەيدا قىلماقچىمۇ؟ ئاھ، نېمىدېگەن ھېيلىگەرلىك ـ ھە! يەنە بىر ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالسام بولاتتى: شۇ كۈنى، شۇ كېچىسى ياكى كېيىنكى كۈنلەردە ئۇلار بىر ـ بىرى بىلەن قانچىلىك دەرىجىدە ئوچۇق گەپلىشەلىدىكەن؟ ئارىدىكى ھەمىمە گەپنى ئوچۇق دېيىشتىمىكەن ياكى ھەر ئىككىلىسى بىر ـ بىرىنىڭ ھېسسىياتىنىڭمۇ، ئويلىغانلىرىنىڭمۇ ئوخشاشلىقىنى چۈشىنىپ، دەپ يۈرۈشنىڭ نېمە ھاجىتى، دەپ ئويلاپ، دېيىشمەيلا بولدى قىلىشتىمىكەن؟ شۇنداقراق بولغانلىقى ئېھتىمالغا بەك يېقىن؛ خەتتىنلا كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ، ئانام ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ قۇلاققا سەترەك ئاڭلىنىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپتۇ. ساددا ئانام يېنىكلىك قىلىپ، شۇ پىكىرنى دونيەگە ئېيتىپتۇ. دونيەنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ. ئۇ ‹غەشلىكى كەلگەندەك بولۇپ جاۋاب بېرىپتۇ› شۇ ئەمەسمۇ ! ئىش شۇنداق ئېنىق، بۇنداق ساددىلارچە سوئاللارنىڭ ھاجىتىمۇ يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە قارار قىلىنىپ بولغان ئىشنى سۆزلەپ يۈرۈشنىڭمۇ زۆرۈرىيىتى يوق، بۇنداق چاغدا، ئاڭلىغانلىكى ئادەمنىڭ ئاچچىقى كەلمەيدۇ؟ ئۇ خېتىدە: ‹رودىيە، دونيەنى ياخشى كۆر، ئۇ سېنى ئۆز جېنىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرىدۇ› دەپ يېزىپتۇ. بۇ ئۇنىڭ ئوغلىنى دەپ قىزىنى قۇربان قىلىشقا رازى بولغانلىقى، شۇ ۋەجدىن ۋىجدان ئازابى تارتىۋاتقانلىقى ئەمەسمۇ؟ ‹سەن بىزنىڭ ئۇمىدىمىز، سەن بىزنىڭ بارلىقىمىز› دەپتۇ تېخى. ‹ئاھ، جېنىم ئانا›... » ئويلىغانسېرى ئۇنىڭ غەزەپ ـ نەپرىتى ئېشىۋاتاتتى. ئەگەر ئۇ شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە جانابىي لۇزۈننىي كۆرۈپ قالغان

بولسا، ئۆلتۇرۇۋېتىشى مۇمكىن ئىدى.

«ھمم، ئۇ دېگىنى راست، ــ ئويىنى داۋاملاشتۇردى ئۇ، كاللىسىدا خۇددى قۇيۇندەك پىرقىراۋاتقان پىكىرلەرنىڭ كەينىدىن قوغلىشىپ، ــ ئۇ دېگىنى راست، ‹بىر ئادەمنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئۇنى تەدرىجىي، تەپسىلىي كۆزىتىش كېرەك.› لېكىن، جانابىي لۇزىننىڭ قانداق ئادەملىكى ناھايىتى ئېنىق، ئاساسلىقى: بەكمۇ ئىشچان، قابىل ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ‹ئاق كۆڭۈل ئادەمدەك قىلىدۇ›، ئۇ ‹ئۇلارنىڭ يۈك ـ تاقلىرى بىلەن يوغان بىر ساندۇقنى ئۆزى پۇل چىقىرىپ ماڭدۇرۇپ بەرمەكچى بولغان›، بۇ ئويۇن ـ چاقچاق ئەمەس ـ دە ! شۇنداق تۇرسا، ئۇنى ئاق كۆڭۈل دېمەي بولامدۇ؟ لېكىن، ئۇ ئىككىسى، كېلىن بىلەن ئۇنىڭ ئانىسى بىر دېھقانىنى يالالاپ شۇنىڭ ئۈستى يېپىق ھارۋىسىدا كەلگۈدەك (مەنمۇ شۇنداق ھارۋىدا كەلگەن)، ھېچ ۋەقەسى يوق ! ناھايىتى توقسان چاقىرىملا يولغۇ، ‹ئۇ يەردە بىز ئامان ـ ئېسەن ئۈچىنچى دەرىجىلىك ۋاگونغا چىقىڭلىمىز›، بۇ تەرىپى مېڭ چاقىرىم كېلىدۇ. بۇمۇ ئاقىلانە ئىش بوپتۇ. يوتقانغا قاراپ پۈت سۇنۇش كېرەك ـ دە. لېكىن، سىزچۇ جانابىي لۇزىنى، بۇ سىزنىڭ نېمە قىلغىنىڭىز؟ ئۇ سىزنىڭ لايىقىڭىزغۇ... كىرا ھەققىنى قىزنىڭ ئانىسىنىڭ پېنسىيە پۇلى ھېسابىغا قەرز ئالغان پۇلىدىن تۆلىگەنلىكىنى سىزنىڭ ئۇقماي قېلىشىڭىز مۇمكىن ئەمەسقۇ؟ ئەلۋەتتە، بۇ شېرىكلىشىپ قىلىنىڭىزاتقان سودا، پايدا ھەر ئىككى تەرەپكە تەڭ بولىدۇ، قوشۇلغان پاي ئوخشاش، چىقىمنى ھەركىم ئۆزى كۆتۈرىدۇ؛ خۇددى ماقالىلاردا دېيىلگەندەك، ھەممەيلەن تاماقنى بىللە يەپ، ھەركىم ئۆز تاماكىسىنى ئۆزى چېكىدۇ. لېكىن، بۇ ئىشچان، قابىل ئادەم ئۇلارنى ئازراق ئويىنىتىپتۇ. يۈك ـ تاقنىڭ كىراسى ئۇلارنىڭ يول خىراجىتىدىن ئەرزانراق توختايدۇ، ئۇنى پۇل تۆلىمەي ئېلىپ كېلىشىمۇ مۇمكىن، مۇشۇ ئىشلارنى ئۇلار نېمىشقىمۇ كۆرەلمىگەندۇ ياكى كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە

سالغانمىدۇ؟ شۇنداق تۇرسا يەنە ئۇلارنىڭ شۇنچىۋالا مەنىۋن، شۇ قەدەر رازى بولۇپ كېتىشكىنىنى قارىمامدىغان ! ئويلاپ باق، بۇ تېخى ئىشنىڭ بېشى، تېخىمۇ يامانراقى ئالدىمىزدا ! بۇ يەردە بېخىللىق، پىخسىقلىق ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ شۇ ئىشلارنى قىلىشتىكى ئىستىلى ئەڭ مۇھىم ! ئېنىقكى، ئۇنىڭ نىكاھتىن كېيىن ئىستىلىمۇ شۇنداق بولىدۇ، بۇ بىر بېشارەت... ئانامۇزە، نېمىشقىمۇ شۇنداق ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىدىغاندۇ؟ ئۇ پېتىربۇرگقا قانچىلىك پۇل ئېلىپ كېلەلەيدىكىن؟ ئوچ رۇبلىمۇ ياكى خۇددى ئۇ... ھېلىقى قېرى خوتۇن دېگەندەك... ئىككى ‹قەغەز›مۇ؟ ھىم ! كېيىن ئۇ پېتىربۇرگتا قانداق كۇن ئالىدۇ؟ ئۇ بەزى سەۋەبلەر تۇپەيلى، ئۇلار توي قىلغاندىن كېيىن، دونيە بىلەن بىللە تۇرالمايدىغانلىقىنى، ھەتتا دەسلەپكى كۇنلەردىمۇ بۇنداق قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى پەملەپتۇ. ھېلىقى سۆيۇملۇك ئادەم ئېھتىمال يادىدا يوق، راست گېپىنى دەپ سالغان بولسا كېرەك. ئانامغۇ ئىنكار قىلىپتۇ، ‹مەن ئۆزۇم رەت قىلىمەن› دەپتۇ. لېكىن، ئۇ كىمگە تايانماقچى، بىر يۇز يىگىرمە رۇبلى نەپىقە پۇلىغىمۇ، بۇنىڭدىن ئافاناسىي ئىۋانوۋىچنىڭ پۇلىنى چىقىرىۋېتىش كېرەك ـ دە ! ئۇ ئۇ يەردە قىشلىق ياغلىق بىلەن پەلەي توقۇپ، خوتۇن كەتكەن كۆزلىرىنى كارىدىن چىقاردى، شۇنداقتىمۇ ياغلىقىنىڭ پوتۇن يىللىق كىرىمى ئۇنىڭ بىر يۇز يىگىرمە رۇبلىسىغا ئاران يىگىرمە رۇبلىلا قوشالايدۇ. بۇ ماڭا ئايان. شۇنىڭدىن قارىغاندا، ئۇ يەنىلا جانابي لۇزىنىنىڭ خەير ـ ساخاۋىتىدىن ئۇمىد كوتۇۋېتىپتۇ. ‹ئۇ ئۆزلۇكىدىن مېنى بېرىشقا يېنىش ـ يېنىش تەكلىپ قىلىدۇ› دەپتۇ، خام خىيال قىلماڭلار ! شىللېر تەسۋىرلىگەن ئاق كۆڭۈل ئادەملەر دائىم شۇنداق قىلىشىدۇ: ئەڭ ئاخىرقى مىنۇتلارغىچە ئادەملەرنى پەردازلايدۇ، ئۇلارنىڭ قاش ـ كىرپىكىنى ياسايدۇ. ئەڭ ئاخىرقى مىنۇتلارغىچە ئۇلاردىن يامانلىق ئەمەس، ياخشىلىقنى كوتىدۇ.

ئۇلار ئوردىنىڭ تەتۇرىنى[1] سىزىپ تۇرۇپمۇ، ئالدىن راست گېپىنى دېگىلى ھەرگىز ئۇنمايدۇ؛ ھەتتا ئۇنى خىيالىغا كەلتۈرۈشنىمۇ يامان كۆرىدۇ، ئۇلار تاكى ئۆزلىرى پەردازلاپ يۈرگەن ئادەم ئۆزلىرىنى ئوڭدا قويمىغۇچە ھەقىقەتنى قوبۇل قىلمايدۇ. ھە راست، جانابي لۇڭنى ئوردىن ئالغانمىكىن، بەسلىشىمەنكى، ئۇ ئاننا ئوردىنى[2] ئالغان، ئۇ ئىش بېشىلارنىڭ ۋە سودىگەرلەرنىڭ زىياپەتلىرىگە بارغان چاغلىرىدا، ئەلۋەتتە ئۇنى تاقاپ باردۇ. ئۇ توي قىلغان چېغىدىمۇ ئۇنى تاقىۋېلىشى مۇمكىن ! لېكىن، تاقسا تاقسامدۇ، ماڭا نېمىدى !...»

«... ئانامنىغۇ مەيلى دەيلى، ئۇ ئەسلىدىمۇ شۇنداق، ئۇنىڭغا خۇدا ئۆزى يار بولسۇن. لېكىن، دونيەنىڭ نېمە قىلغىنىدۇ؟ ئېھ دونېچكا، سۆيۈملۈكۈم، مەن سىزنى بىلمەنغۇ ! بىز ئاخىرقى قېتىم ئۇچراشقان چېغىمىزدا، سىز يىگىرمە ياشلارغا كىرىپ قالغانىدىڭىز. سىزنىڭ مەجەزىڭىزنى مەن شۇ چاغدىلا بىلىپ بولغان. ئانام خېتىدە: ‹دونېچكا نۇرغۇن ئازاب ـ ئوقۇبەتكە چىدىيالايدۇ› دەپ يېزىپتۇ. بۇنى بىلمەن. مەن بۇنى ئىككى يېرىم يىلنىڭ ئالدىدىلا بىلەتتىم. ئىككى يېرىم يىلدىن بۇيان، مۇشۇ ئىشنى ئويلاپ كېلىۋاتىمەن. ئويلىغانىدىمۇ ‹دونېچكانىڭ نۇرغۇن ئازاب ـ ئوقۇبەتكە چىدىيالايدۇ›غانلىقىنى ئويلاپ كېلىۋاتىمەن. ئۇ جانابي سۈدىرىگايلوفنىڭ ئىشلىرىغا ۋە ئۇنىڭ جىمىكى ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىگە چىدىيالمىغانىكەن، ئۇ نۇرغۇن ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە ھەقىقەتەن چىدىيالايدۇ، مانا ئەمدى ئانامۇ، دونيە ئۆزىمۇ جانابي لۇڭنىنىڭ ئىشلىرىغىمۇ چىدىيالايدۇ، دەپ قاراۋېتىپتۇ. جانابي لۇڭنى بولسا، ئۆزى كەمبەغەل، ھەممىنى ئېرىنىڭ شاپائىتى دەپ قارايدىغان خوتۇنلا

---

① رۇسچە تۇراقلىق ئىبارىدە ئىشنىڭ يامان تەرىپى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. تۆۋەندە تىلغا ئېلىنغان جانابي لۇڭنىنىڭ ئوردىن ئالغان ـ ئالمىغانلىقى توغرىسىدىكى ئىش يۇقىرىدىكى شۇ تۇراقلىق ئىبارە سەۋەبلىك ئەسكە ئېلىنغان.

② چارروسىيە دەۋرىدە مۇلكىي ئەمەلدارلارغا بېرىلىدىغان ئوردىن.

ئەڭ ياخشى خوتۇن بولالايدۇ، دەيدىغان نەزەريىەسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ، يەنە كېلىپ ئۇ مۇنداق دانا پىكىرنى بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقان چېغىدىلا ئېلان قىلىپتۇ. بۇپتۇ، ھازىرچە بۇ گەپ ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن، ئۇ يەنىلا ئەقىللىك ئادەم دەپ تۇرايلى (ئېھتىمال ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىپمۇ كەتمىگەندۇ، بەلكىم مۇمكىن قەدەر تېزرەك ئايدىڭلاشتۇرۇۋېتىش ئۈچۈن ئەتەي ئېيتقاندۇ)، لېكىن دونيەچۇ؟ دونيە ئۇ ئادەمنى بىلمىشى، يەنە كېلىپ شۇ ئادەم بىلەن بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈشى كېرەكقۇ. ئەلۋەتتە، ئۇ بىر بۇردا قارا بولكا يەپ، داغ سۇ ئىچىشكە رازى بولىدۇكى، ھەرگىز قەلبىنى ساتمايدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ مەنىۋى ئەركىنلىكىنى ھەرگىزمۇ راھەت ـ پاراغەتكە تېگىشمەيدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ مەنىۋى ئەركىنلىكىنى ھېلىغۇ جانابي لۇڑىنىنىڭ پۇلى ئىكەن، ھەتتا پۈتكۈل شلېزۋىگ بىلەن گولشتېينىگمۇ① تېگىشمەيدۇ. ياق، دونيە ئۇنداق ئادەملەردىن ئەمەس، بىلمىشمچە... ئۇ ھازىرمۇ ئۆزگىرىپ كەتمىدى ! بۇنىڭدا گەپ يوق ! سۆيدىرىگايلوفلارغا تاقابىل تۇرۇش قىيىن. بىر يىلدا قولغا تېگىدىغان ئىككى مىڭ رۇبلىنى دەپ چەت ئۆلكىلەردە سەرسان بولۇپ يۈرۈش، ئۆمۈر بويى ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى بولۇش ھەقىقەتەن ئاسان ئىش ئەمەس ! لېكىن، ماڭا ئايان، ئۇ ئامېرىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ غوجايىنلىرىغا زەڭگى قۇل بولۇشقا ياكى بالتىق دېڭىزى بويىدىكى نېمىسلارغا لاتىش يانچىسى بولۇشقا رازى بولىدۇكى، ئۆز قەلبىنى يەرگە ئۇرمايدۇ ۋە ئەخلاقىنى بۇلغىمايدۇ، خۇسۇسىي مەنپەئەتىنى دەپ ھەرگىز ئۆزى ھۆرمەت قىلمايدىغان، يەنە كېلىپ قىلچە چىقىشالمايدىغان بىر ئادەمگە تېگىشكە رازى بولمايدۇ. جانابىي لۇڑىنى ساپ ئالتۇندىن سوقۇلغان ياكى بىر پارچە بىرلىيانت بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ جانابي لۇڑىنىنىڭ قانۇنىي ئاشنىسى بولۇشقا

① بۇلار ئەسلىدە دانىيەگە تەۋە ئىككى ئوبلاست ئىدى، پرۇسىيە ـ دانىيە ۋە پرۇسىيە ـ ئاۋستىرىيە ئۇرۇشىدىن كېيىن پرۇسىيەگە قوشۇۋېلىنغان.

رازی بولمایدۇ. ئەمسە ئۇ ھازىر نېمىدەپ بۇنىڭغا رازى بولدى؟ بۇنىڭدىكى سىر زادى نەدە؟ بۇ سىرنى قانداق يېشىش كېرەك؟ ناھايىتى ئېنىق، ئۇ ئۆزىنى دەپ، ئۆزىنىڭ راھەت ـ پاراغىتىنى دەپ، ھەتتا ئۆز ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشنى كۆزلەپ ئۆزىنى ساتمىغان بولاتتى. لېكىن، ئۇ ھازىر باشقا بىر ئادەمنى دەپ ئۆزىنى ساتقىلىۋاتىدۇ ! ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان، چوقۇنىدىغان بىر ئادەمنى دەپ ئۆزىنى ساتقىلىۋاتىدۇ. ھەممە سىر مانا شۇ يەردە. ئۇ ئاكىسىنى، ئانىسىنى دەپ ئۆزىنى ساتقىلىۋاتىدۇ ! ئۇ ھەممىنى سېتىۋېتىدۇ ! ئاھ، زۆرۈر تېپىلغاندا، بىز ئەخلاقىي ھېسسىياتىمىزنى باسالايمىز؛ ئەركىنلىك، خاتىرجەملىك، ھەتتا ۋىجدان دېگەنلەرنى، ھەممە نېمىنى كونا مالىلار بازىرىغا ئاپىرىپ سېتىۋېتەلەيمىز. پۈتۈن ھاياتىم گۈمران بولسىمۇ مەيلى، سۆيۈملۈك كىشىلىرىمىز بەختلىك بولالىسلا بولدى دەيمىز. بۇمۇ ئازدەك، يەنە بىرمۇنچە چىرايلىق گەپلەرنى توقۇپ چىقىمىز. ئېزوئىتلارنىڭ① قىلىقلىرىنى ئۆگىنىمىز، ئۆزىمىزنى ۋاقتىنچە ئاۋۇندۇرىمىز، ئۆزىمىزنى شۇنداق بولۇشى كېرەك، ياخشى مەقسەت ئۈچۈن ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىش كېرەك، دەپ ئىشەندۇرىمىز. بىز مانا شۇنداق ئادەملەر، ھەممە نېمە مانا شۇنداق ئېنىق، ناھايىتى روشەنكى، رودىئون رومانوۋىچ راسكولنىكوف بولسا، بۇ يەردە مەركىزىي ئادەم، ئۇنىڭدىن بۆلەك ئادەم يوق. شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ، بۇ ئۇنى بەختىيار قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشىنى تەمىن ئېتىدۇ، ئۇنى ئىشخانىنىڭ شېرىكى قىلىپ چىقىدۇ، ئۇنىڭ پۈتكۈل ئىستىقبالىنى كاپالەتلەندۇرىدۇ. كىم بىلىدۇ، كېيىنچە ئۇ باي بولۇپ كېتىشى، ئابرۇي تېپىشى، ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇشى، ھەتتا مەشھۇر بىر زاتقا ئايلىنىپ ئالەمدىن ئۆتۈشى مۇمكىن !

---

① ئېزوئىتلار ــ خرىستىيان جەمئىيىتى 1534 ـ يىلى رىم كاتولىك دىنىنىڭ دىنىي ئەقىدىسى بويىچە قۇرغان دىنىي جەمئىيەت. بۇ جەمئىيەتنىڭ مۇرىتلىرى مۇدەتسىز ياخشى بولسىلا يامان ئىشلارنى قىلسىمۇ توغرا قىلغان بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

لېكىن ئانامچۇ؟ بىلىش كېرەككى، رودىيە، ئۇنىڭ گۆھىرى رودىيە، ئۇنىڭ تۇنجى ئوغلى ھەممە دېگەن سۆز ! شۇنداق ئىكەن، تۇنجى ئوغلى ئۇچۇن بىر قىزنىى قۇربان قىلىۋەتسە نېمىشقا بولمايدىكەن ! ئاھ، سۆيۈملۈك ناھەقچىلىك ! شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ: بىز ھەتتا سونىچكاغا ئوخشاش تەقدىرگە دۇچ كېلىشتىنمۇ قورقمايمىز. سونىچكا، سونىچكا مارىيلادوۋا ! دۇنيا مەۋجۇتلا بولىدىكەن، سونىچكامۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىۋېرىدۇ. سىلەر بەرگەن قۇربانلىقىڭلارنى، زادى ئۆز قۇربانىڭلارنى تولۇق مۆلچەرلىدىڭلارمۇ؟ مۆلچەرلىدىڭلار؟ زادى ھۆددىسىدىن چىقالامسىلەر؟ شۇنىڭ پايدىسى تېگەرمۇ؟ بۇ ئىش مۇۋاپىقمىدۇ؟ جانابىي لۇزىنىغا باغلانغان تەقدىرىڭىز سونىچكانىڭ تەقدىرىدىنمۇ يامانراق بولىدىغانلىقىنى بىلەمسىز، دونىچكا؟ ئانام خېتىمدە: «ئوتتۇرىدا ئىشقىي مۇھەببەت يوق، دەپ يېزىپتۇ. ئەگەر ئوتتۇرىدا ئىشقىي مۇھەببەت بولمىسا، ھۆرمەتمۇ بولمىسا قانداق قىلغۇلۇق، ئەكسىچە نەپرەت، كۆزگە ئىلماسلىق، يىرگىنىش ھازىردىن تارتىپلا باش كۆتۈرۈشكە باشلىسا، بۇنى يەنە قانداق قىلغۇلۇق؟ شۇنداق بولغاندا، سىزنىڭمۇ «تاشقىي گۈزەللىك»نى ساقلاپ قېلىشىڭىزغا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ئۇنداق گۈزەللىكنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى چۈشىنەمسىز؟ چۈشىنەمسىز؟ چۈشىنەمسىز شۇنى؟ لۇزىنىى خانىمنىڭ گۈزەللىكىنىڭ سونىچكانىڭ گۈزەللىكىگە ئوخشاشلىقىنى، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ يامانراق، يىرگىنىچلىكرەك، شەرمەندىرەك ئىكەنلىكىنى چۈشىنەمسىز؟ چۈنكى، سىز، دونىچكا، ھەرھالدا ئارتۇقچە راھەت ـ پاراغەتكە ئېرىشىشنى كۆزلىدىڭىز، لېكىن سونىچكا بولسا، ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالماسلىق ئۈچۈن شۇنداق قىلدى. «دونىچكا، مۇنداق گۈزەللىك تولىمۇ قىممەتكە، بەكمۇ قىممەتكە توختايدۇ!» خوش، ئەگەر كېيىنچە چىدىيالماي قالسىڭىز، پۈشايمان قىلارسىزمۇ؟ قانچە ـ قانچە قايغۇ ـ ئەلەم، غەم ـ غۇسسە، قارغىش ـ نادامەت،

خەقلەردىن يوشۇرۇنچە تۆكۈلگەن ياشلار ـ ھە، چۈنكى سىز مارفا پېتروۋنا ئەمەس ـ دە. شۇ چاغدا ئانام قانداق قىلار؟ ئۇ ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ئارامسىزلىنىپ، قايغۇ ـ ھەسرەت چېكىۋاتىدۇ، ئۇ چاغقا بېرىپ، ھەممىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرسە، ئۇ قانداق قىلىدۇ؟ مەن قانداق قىلىمەن؟... ئەمەلىيەتتە، سىز مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسىز؟ سىزنىڭ قۇربان بېرىشىڭىز ماڭا لازىم ئەمەس، دونېچكا، ماڭا لازىم ئەمەس، ئانا ! تىرىكلا بولسام، بۇنداق قىلىشىڭلارغا يول قويمايمەن. ھەرگىز يول قويمايمەن. ھەرگىز ! سىزنىڭ قۇربانلىقىڭىزنى ھەرگىز قوبۇل قىلمايمەن !»

ئۇ بىردىنلا ھوشىنى يىغىپ، توختاپ قالدى.

«ھەرگىز يول قويمامسەن؟ لېكىن، ھەرگىز يول قويماسلىق ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلالايسەن؟ چەكلەپ قويامسەن؟ سېنىڭ نېمە ھوقۇقۇڭ بار؟ سېنى ئالايلى، شۇنداق ھوقۇققا ئېرىشىش بەدىلىگە سەن ئۇلارغا نېمە قىلىپ بېرەلەيسەن؟ ئوقۇشۇڭنى تاماملاپ، خىزمەت تاپقان چېغىڭدا، پۈتۈن ھاياتىڭنى، پۈتكۈل كېلەچىكىڭنى شۇلارغا بېغىشلىيالامسەن؟ بۇنداق گەپلەرنى بىز ئىلگىرىمۇ تولا ئاڭلىغان. بۇ ناھايىتى بىر قۇرۇق ۋەدە، لېكىن ھازىرچۇ؟ ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا نېمىلەرنىدۇر قىلىش كېرەك، چۈشىنەمسەن شۇنى؟ ئۇنداقتا سەن ھازىر نېمە قىلىۋاتىسەن؟ سەن ئۇلارنى شۇلۇپ قۇرۇق ئۇستىخان قىلىپ قويدۇڭ. ئۇلار بۇ پۈتۈنلارنى يۈز رۇبلىلىق نەپىقە پۇلىدىن، جانابىي سۈيدىگايلوفلارغا ئىشلەپ بېرىش ئۈچۈن ئالدىن ئالغان مائاشىدىن چىقارغان ! سەن ـــ بولغۇسى مىليونېر، ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى ئىلكىڭدە تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان زېۋس[1] ئۇلارنى سۈيدىگايلوفنىڭ ئىلكىدىن قانداق قۇتقۇزۇۋالالايسەن؟ ئۇلارنى ئافاناسىي ئىۋانوۋىچ ۋاخرۇشىنىڭ ئىلكىدىن قانداق قۇتقۇزۇۋالالايسەن؟ ئون يىلدىن كېيىنمۇ؟ لېكىن، مۇشۇ ئون

① يۇنان ئەپسانىلىرىدىكى باش ئىلاھ.

يىلدا، ئاناڭ باش ياغلىق توقۇۋېرىپ كۆزلىرىنىڭ نۇرىنى يوقىتىدۇ، تولا ياش تۆكۈپ قارىغۇ بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. ئۆزىنى يېمەك ـ ئىچمەكتىن قىسىپ، قۇرۇق قاقشال بولۇپ كېتىدۇ؛ لېكىن، سىڭلىڭچۇ؟ ئويلاپ باق، ئون يىلدىن كېيىن ياكى شۇ ئون يىل ئىچىدە، سىڭلىڭ قانداق بولۇپ كېتىدۇ؟ مۆلچەرلىيەلمىدىڭمۇ؟»

ئۇ ئەنە شۇنداق سوئاللار بىلەن ئۆزىنى قىينايتتى، غىدىقلايتتى، ھەتتا شۇنىڭدىن لەززەتلىنەتتى. ئەمەلىيەتتە بۇ سوئاللار ئۇ بىردىنلا دۈچ كېلىپ قالغان يېڭى سوئاللار ئەمەس، بەلكى ئۇزۇندىن بۇيان بار سوئاللار، جاۋاب كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان سوئاللار، ئۇزۇندىن بۇيان، مانا مۇشۇ سوئاللار ئۇنىڭ قەلبىنى خېلى بۇرۇنلا تىلىشقا باشلىغان، ئەمدى پارە ـ پارە قىلىۋەتكەنىدى. ھازىرقى دەرد ـ ئەلىمى ئۇنىڭ قەلبىدە بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇنلا بىخلاشقا باشلىغان؛ كېيىنچە ئۇ يىغىلىۋەردى، كېڭىيىۋەردى، ئاخىر بىرىپ يېقىندا پىشىپ يېتىلدى، مەركەزلەشتى، دەھشەتلىك، بىمەنە ۋە ئاجايىپ غەيرىي مەسىلىگە ئايلىنىپ قالدى. بۇ مەسىلە ئۇنىڭ قەلبىنى ئۆرتەپ ۋە ئەقلىنى يەپ، قانداقلا بولمىسۇن ھەل قىلىشنى تەلەپ قىلاتتى. مانا ئەمدى ئانىسىدىن كەلگەن خەت ئۇنىڭغا خۇددى بېشىغا چۈشكەن چاقماقتەك تەسىر قىلدى. ئەمدى غەم ـ قايغۇغا پېتىپ، ئازاب چېكىپ ئولتۇرماي ۋە قۇرۇقتىن ـ قۇرۇق مەسىلە ئۈستىدىلا باش قاتۇرۇپ يۈرمەي، بىرەر ئىش قىلىش، دەرھال ھەرىكەتكە كېلىش، مۇمكىنقەدەر تېز ھەرىكەت قىلىش كېرەك ئىدى. قانداق قارار بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىر قارارغا كېلىش كېرەك ئىدى ياكى...

«ياكى ياشاشتىن پۈتۈنلەي ۋاز كېچىش كېرەك ! ـــ بىردىنلا تەلۈلەرچە ۋارقىرىدى ئۇ، ـــ تەقدىرگە تەن بېرىپ، ھاياتىڭنى ئاخىرلاشتۇر، قەلبىڭدىكى ھەممە نېمىنى ئەبەدىي ئۇنتۇپ، ھەرىكەت قىلىش، ياشاش ۋە سۆيۈش ھوقۇقۇڭدىن ۋاز كەچ !»

«ماڭغۇدەك يولى قالماسلىقنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى چۈشىنەمسىز، مۆھتەرەم جاناب، چۈشىنەمسىز؟ ــ ئۇ بىردىنلا مارمېلادوفنىڭ تۇنۇگۈنكى سوئالىنى ئەسلەپ قالدى، ــ چۈنكى ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ ماڭىدىغان يولى بولۇشى كېرەك ــ دە؟»

ئۇ بىردىنلا چۆچۈپ كەتتى، چۈنكى تۇنۇگۈنلا ئۇنىڭ كاللىسىغا كەلگەن بىر خىيال كاللىسىدا يەنە غەل ــ پاللا پەيدا بولۇپ يوقلىپ كەتتى، لېكىن ئۇ بۇنىڭدىن چۆچۈپ كەتمىدى. سەۋەبى ئۇ بۇ خىيالنىڭ كاللىسىدا ئەنە شۇنداق «غەل ــ پاللا پەيدا بولۇپ يوقلىپ كېتىشىنى» بىلەتتى ۋە ئالدىن ھېس قىلغانىدى. ئۆزىمۇ شۇنى كۈتمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ تۇنۇگۈنلا پەيدا بولۇپ قالغان ئەمەس ئىدى. پەرقى شۇ ئىدىكى، بۇنىڭدىن بىر ئاي ئىلگىرى ھەتتا تېخى تۇنۇگۈنلا ئۇ بىر قۇرۇق خىيال ئىدى. لېكىن، ئەمدىچۇ... مانا ئەمدى ئۇ بىردىنلا قۇرۇق خىيالغا ئوخشىماي قالدى، شۇنداقلا يېڭى، دەھشەتلىك، تامامەن ناتونۇش بىر ھالەتتە پەيدا بولدى. ئۇ مانا شۇنى كۈتمىگەندە بىردىنلا ھېس قىلىپ چۆچۈپ كەتتى... بېشى قېيىپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى.

ئۇ نېمىنىدۇر ئىزدەۋاتقاندەك ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قارىدى. ئۇ ئولتۇرغۇسى كېلىپ، ئورۇندۇق ئىزدىگەنىدى، شۇ چاغدا ئۇ دەرەخلىك K كوچىسىدا كېتىۋاتاتتى. ئالدى تەرەپتە يۇز قەدەمچە نېرىدىكى بىر ئورۇندۇقنى كۆرۈپ ئىلاجىنىڭ بارىچە قەدىمىنى تېزلەتتى. لېكىن، ئازراقلا مېڭىپ غەلىتە بىر ئىشقا دۇچ كەلدى ــ دە، پۇتۇن دىققىتى دەرھال شۇنىڭغا مەركەزلىشىپ قالدى.

ئۇ ئورۇندۇققا قاراپ كېتىۋېتىپ ئۆزىدىن يىگىرمە قەدەمچە ئالدىدا كېتىۋاتقان بىر ئايالنى كۆرۈپ قالدى. دەسلەپتە ئۇ ئالدىدىن ئۆتۈپ تۇرغان ھەرقانداق نەرسىگە دىققەت قىلمىغىنىدەك، ئۇ ئايالغىمۇ دىققەت قىلمىدى. مەسىلەن، كۆپ چاغلاردا ئۆيگە قايتىقاندا ئۆزىنىڭ قايسى يوللارنى بېسىپ

ئۆتكەنلىكىنى ئەسلىيەلەيتتى. بۇ ھالەتكە ئادەتلىنىپمۇ قالغانىدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتقان ھېلىقى قىز ئىنتايىن غەلىتە ئىدى. ئۇ بىرقانچە جەھەتتىن ئادەمنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلاتتى، شۇ ۋەجدىن ئۇنىڭ دىققىتى ئاستا ـ ئاستا شۇ قىزغا مەركەزلەشتى. قىزغا ئۇ دەسلەپتە غەرەزسىز، ئېرەنسىز بىر ھالەتتە قارىدى. كېيىن پۈتۈن دىققىتىنى يىغىپ ئۇنىڭغا سەپسالدى. كۈتمىگەندە ئۇنىڭدا ھېلىقى ئايالنىڭ زادى نېمىسى ئۆزىگە غەلىتە تۇيۇلۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ بېقىش ئىستىكى تۇغۇلدى. ئۇ ئايال ناھايىتى ياشىتەك قىلاتتى. شۇنچە ئىسسىقتا شىلەپە كىيگەنىدى، قولىدا كۇنلۇكمۇ، پەلىيىمۇ يوق ئىدى[1]. قوللىرىنى كۈلكىلىك بىر ھالەتتە شىلتىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇچىسىدىكى نېپىز يېپەك رەختتىن تىكىلگەن كۆڭلىكىنى غەلىتە بىر ھالەتتە كىيىپ، تۇگمىلىرىنى ئەتمىگەن، يوپكىسىنىڭ بېلىگە يېقىن بىر يېرى يىرتىلىپ، يوپكىنىڭ يىرتىلغان يېرىدە يوغانلا بىر پارچە رەخت ساڭگىلاپ قالغان، بوينىغا تاشلىۋالغان كىچىككىنە ئوچ بۇرجەك ياغلىقى بىر تەرەپكە قىيسىيىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئېگىز ـ پەس دەسسەپ، دەلدۇگىنىپ ئاران ـ ئاران كېتىۋاتاتتى. مانا شۇلار راسكولنىكوفنىڭ پۈتۈن دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالدى. ئۇ ئورۇندۇقنىڭ يېنىغا كەلگەندە ئۇ ئايال بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئايال ئورۇندۇققا يېتىپ كېلىپلا، ئۇنىڭ بىر چېتىگە ئۆزىنى تاشلىدى، ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە بېشىنى قويدى ـ دە، كۆزىنى يۇمدى. ئۇزايىدىن ئۇ ھېرىپ ھالدىن كەتكەندەك قىلاتتى. راسكولنىكوف زەن سېلىپ، شۇ ئانلا ئۇنىڭ غەرق مەست ئىكەنلىكىنى ئۇقتى. بۇ ھال كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى ۋە ئويلاندۇراتتى. راسكولنىكوف ھەتتا خاتا كۆرۈپ

---

① كۇنلۇك بىلەن پەلەي يۇقىرى تەبىقىگە مەنسۇپ ئايالالاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئىككى نەرسە. شۇ ئىككى نەرسىنىڭ يوقلۇقى ئۇنىڭ تۆۋەن تەبىقىگە مەنسۇپلىكىنى چۈشەندۇرىدۇ ۋە ئۇنى ھەرقانداق ئادەم بوزەك قىلالايدۇ.

قالغان ئوخشايمەن، دەپمۇ ئويلاپ قالدى. چۈنكى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تولىمۇ ياش بىر قىز تۇراتتى، ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ، ئۇنى ئون بەش - ئون ئالتە ياشلاردا دەپ مۆلچەرلەشكە بولاتتى. سېرىق چاچلىق بۇ كىچىككىنە قىزچاقنىڭ تولىمۇ چىرايلىق يۈزى قىپقىزىل قىزىرىپ كەتكەنىدى، ھەتتا ئازراق ھودۇققاندەكمۇ قىلاتتى. بۇ قىز ئۆزىنىڭ نېمە قىلۇاتقانلىقىنى بىلمىسە كېرەك، پۈتلىرىنى ئالماپ ئولتۇرۇۋىدى، يوشۇرۇشقا تېگىشلىك يەرلىرىمۇ ئېچىلىپ قالدى. شۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ چوڭ كوچىدا ئىكەنلىكىنى ئانچە ھېس قىلىپ كېتەلمەيۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

راسكولنىكوف ئولتۇرمىدى، لېكىن ئۇنىڭ كەتكۈسىمۇ يوق ئىدى، پەقەت ھاڭ - تاڭ بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ قالدى. بۇ دەرەخلىك كوچىدا ئادەتتە ئادەم شالاڭراق ئىدى. شۇ تاپتا سائەت بىردىن ئېشىپ، ھاۋا قاتتىق ئىسسىپ كەتكەچكە، ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى. لېكىن، دەرەخلىك يولىنىڭ ياقىسىدا ئون بەش قەدەمچە نېرىدا بىر جاناب كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭ ئاللىقانداقتۇر بىر مەقسەت بىلەن قىزنىڭ يېنىغا كەلگۈسى بارلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ قىزنى يىراقتىن كۆرۈپ قېلىپ، تېز قوغلاپ كېلىۋاتقىنىدا، راسكولنىكوف پۈتلاشتى بولغاي، راسكولنىكوفقا غەزەپ بىلەن ھومىيىپ قاراپ قويدى، لېكىن ئۇ بۇنداق قارىشىنى روسكولنىكوفقا كۆرسەتمەسلىككە تىرىشتى. ئۇ قىزغا يېقىن بېرىش ئۈچۈن، بۇ لەنتى جۇلدۇر چاپان ئادەمنىڭ پاتراق كېتىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى. ھەممە ئىش چۈشىنىشلىك ئىدى. ئوتتۇز ياشلارغا كىرىپ قالغان، بەستلىك، سېمىز، يۈزى بىلەن لەۋلىرى قىپقىزىل، بىر چىمدىملا ساقال قويۇۋالغان بۇ جاناب ناھايىتى رەتلىك كىينىگەنىدى. راسكولنىكوفنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلدى. بىردىنلا ئۇنىڭ چىرايلىق كىينىۋالغان بۇ پورنى بىر مەسخىرە قىلغۇسى

كېلىپ، بىر دەملىككە قىزىنى تاشلاپ، ئۇ جانابنىڭ يېنىغا باردى.

— ھەي! سىزكەنسىزغۇ سۈندۈرگايلوق! سىز بۇ يەردە نېمە قىلماقچى؟ — ۋاراقلىرىدى ئۇ مۇشتۇمىنى چىڭ تۈگۈپ ۋە كۈلۈپ تۇرغاندەك قىلسىمۇ غەزەپ بىلەن تۈكۈرۈكىنى چاچرىتىپ.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ — سورىدى ئۇ جاناب قاپىقىنى تۇرۇپ ۋە ئۇنىڭغا تەكەببۇرلۇق ئارىلاش ھەيرانلىق بىلەن تىكىلىپ.

— يوقال، دېگىنىم.

— نېمە ھەددىڭ سېنىڭ، ھۇ لۇكچەك...

ئۇ جاناب قولىدىكى ھاسىنى كۆتۈرۈۋىدى، راسكولنىكوف بۇ بەستىلىك جانابنىڭ ئۆزىگە ئوخشاشلاردىن ئىككىسىگە تاقابىل تۇرالايدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ قويماي، مۇشتۇمىنى تۈگۈپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى. لېكىن، دەل شۇ پەيتتە، كىمدۇر بىرسى كەينىدىن كېلىپ ئۇنى چىڭ تۇتۇۋالدى. ئۇ بىر ساقچى ئىدى.

— قويۇڭلار، جانابلار، كوچىدا ئۇرۇشماڭلار. سىز نېمە قىلماقچى؟ ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟ — جىددىي قىياپەتتە سورىدى ساقچى راسكولنىكوفتىن ئۇنىڭ جۇل ـ جۇل كىيىملىرىگە كۆز سېلىپ.

راسكولنىكوف ئۇنىڭغا نەزەر سالدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن پەم ـ پاراسەتلىك ساقچى ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. ساقالى بىلەن چېكىسىگە ئاق سانجىلغان بۇ ئادەمنىڭ كۆزلىرى ئۆتكۈر ئىدى.

— مەن دەل سىزنى ئىزدىمەكچىدىم، — دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ۋاراقلاپ، — مەن ئىلگىرى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىدىم، ئىسمىم راسكولنىكوف... بۇنى سىزمۇ ئوقۇپ قېلىڭ، — دېدى ئۇ ساقچىغا كىتاب قىلىپ، — بۇيۇققا كېلىڭ، مەن سىزگە بىر ئىشنى كۆرسىتەي.

ئۇ ساقچىنى قولىدىن تارتىپ ئورۇندۇقنىڭ يېنىغا

ئەكەلدى.

— ئۇنىڭغا قاراڭ، ئۇ غەرق مەست، بايا دەرەخلىك يول بىلەن مەشەگە كەلدى. ئۇنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، ئىشقىلىپ ئۇ ھېلىقى كەسىپتىكىلەردىن ئەمەستەك قىلىدۇ، بىرەر جايدا بىرسى ئۇنى مەست قىلىپ، ئالداپ كەتكەن بولسا كېرەك... بىرىنچى قېتىم... چۈشىنىۋاتامسىز؟ ئىش تۈگىگەندىن كېيىن، مۇشۇ ھالەتتە كوچىغا چىقىرىۋەتكەن. ئۇنىڭ كۆڭلىكىگە قاراڭ، بىرسى يىرتىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىكىنى كىيىشىگە قاراڭ، ناھايىتى ئېنىق، كۆڭلەكنى ئۇ ئۆزى كىيمىگەن، باشقا بىرسى، يەنە كېلىپ كالامپاي ئەر كىيدۈرۈپ قويغان. بۇ ئېنىق، ئەمدى بۇ ياقتا قاراڭ، مەن بايا ئۇرۇشماقچى بولغان ئاۋۇ قۇرۇق سۆلەت بەگزادىنى زادى تونۇمايمەن، بىرىنچى قېتىم كۆرۈشۈم، ئۇمۇ بۇ قىزنى ھېلىلا يولدا كۆردى. ئۇنىڭ خۇدىنى بىلمىگۈدەك دەرىجىدە مەستلىكىنى كۆرۈپ، پېيىگە چۈشتى. ئۇنى قولغا چۈشۈرۈپ، مۇشۇ ھالەتتىكى چېغىدا بىرەر جايغا ئەكەتمەكچى. چوقۇم شۇنداق. مېنىڭ قىياسىم خاتا ئەمەس. مەن ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قاراپ، بۇ قىزغا ئەگىشىپ كەلگەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. مەن پۈتلاشقاچقا، ئۇ بۇ قىزغا قول سالالمىدى. شۇڭا ئۇ شۇ تاپتا مېنىڭ كېتىشىمنى ساقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئەنە قاراڭ، ئۇ سەل نېرىغىراق بېرىپ، تاماكا يۆگىگەن بولۇپ تۇرىدۇ... قانداق قىلساق ئۇنى توسۇپ قالالايمىز؟ قانداق قىلساق بۇ قىزنى ئۆيىگە كەتكۈزۈۋېتەلەيمىز؟ ئويلاپ بېقىڭچۇ!

ساقچى دەرھالا ھەممىنى چۈشەندى. ھەممىنى ئۇقتى. ھېلىقى سېمىز جانابنىڭ نىيىتى ئەلۋەتتە ئېنىق ئىدى. قىزنىڭ ئىشلا قالغانىدى. ساقچى قىزنى يېقىندىن ئېنىقراق كۆرۈپ بېقىشى ئۈچۈن، ئېڭىشىپ ئۇنىڭغا قارىدى ۋە ئۇنىڭ چىرايىدا ھەقىقىي ئېچىنىش ئالامىتى پەيدا بولدى.

ـــ ھەي، بىچارە ! ـــ دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ، ـــ گۆدەك بالا ئىكەنغۇ تېخى ! بىچارىنى بىرسى ئالداپتۇ ـ دە، ماڭا قارىڭا، ھەي قىز، ـــ دېدى ئۇ قىزنى چاقىرىپ، ـــ ئۆيىڭىز نەدە؟

قىز ھارغىن ۋە ئۇيقۇلۇق ھالەتتە كۆزلىرىنى ئېچىپ، ئۆزىنى چاقىرىۋاتقان ئادەمگە ھېچنېمىنى ئاڭقىرمايلا قاراپ قويدى ـ دە، قولىنى شىلتىدى.

ـــ ماڭا قارا، ـــ دېدى راسكولنىكوف، ـــ مانا، ـــ ئۇ يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ كولاشتۇرۇپ، يىگىرمە كوپېيكنى ئاخىر تاپتى، ـــ بۇنى ئېلىڭ. بىرەر پەيتون يالالاپ، ئۇنى ئۆيىگە ماڭدۇرۇۋېتىڭ. لېكىن، ئاۋۋال ئۇنىڭ نەدە تۇرىدىغانلىقىنى بىلىۋالىڭ بولاتتى !

ـــ قىزچاق، ھەي قىزچاق ! ـــ ساقچى پۇلىنى ئېلىپ، قىزنى يەنە توۋلىدى، ـــ مەن پەيتون تېپىپ كېلىپ، سىزنى ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ قويايي. قېنى ئېيتىڭە، نەگە ئاپىرىمەن ـ ھە ! ئۆيىڭىز نەدە؟

ـــ ماڭە نېرى !... كانىدەك چاپلىشىۋالىدىكەنغۇ ئادەمگە ! ـــ غودۇڭشىدى قىز يەنە قولىنى شىلتىپ.

ـــ ھەي، ھەي، ياخشى ئەمەس، قىزچاق، ياخشى ئەمەس ! نېمە دېگەن سەتچىلىك بۇ، ئۇيات ئەمەسمۇ ! ـــ دېدى ساقچى ئېچىنىش ئارىلاش ئاچچىق بىلەن قىزنى ئېيىلەپ ۋە بېشىنى چايقاپ، ـــ بۇنى قارىمامدىغان، ـــ ئۇ ئەمدى راسكولنىكوفقا خىتاب قىلىپ ھەمدە راسكولنىكوفقا تېزلا باشتىن ـ ئاياغ سەپسېلىپ چىقتى. راسكولنىكوف ئۇنىڭغا تولىمۇ غەلىتە ئادەمدەك تۇيۇلدى. «تۇۋا، كىيگىنى جۇل ـ جۇل كىيىم، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە خەققە پۇل بېرىۋاتىدۇ دېسە !»

ـــ سىز ئۇنى بۇ يەردىن خېلى يىراقتا ئۇچراتتىڭىزمۇ؟ ـــ سورىدى ساقچى.

ـــ مەن سىزگە دېدىمغۇ، ئۇ مېنىڭ ئالدىمدا دەلدەڭشىپ مېڭىپ كېتىۋاتقان، مانا مۇشۇ يەردە، دەرەخلىك يولدا، مۇشۇ

ئورۇندۇققا كېلىپلا، ئۆزىنى تاشلىدى.

ـــ يا رەببىم ! ھېچقانداق شەرم ـ ھايا قالمىدىغۇ بۇ دۇنيادا ! شۇنداق مەسۇم بىر قىزنىڭ مەست بولۇپ ياتقىنىنى قارىمامدىغان ! ھەق گەپ، ئۇنى بىرسى ئالداپتۇ ! ئەنە قارا‌ڭ، كۆڭلەكلىرىنىمۇ يىرتۇۋېتىپتۇ... ھەي، بۇ ئاي بۇ كۇنلەردە مۇشۇنداق ھاياسىز ئىشلار كۆپەيىپ كەتتى !... تۇزۇككىنە ئادەملەرنىڭ بالىسىدۇ بەلكىم ياكى كەمبەغەل بولسا كېرەك... يېقىندىن بۇيان مۇشۇنداق ئىشلار كۆپەيىپ كەتتى. چىرايى خۇددى خان قىزلارنىڭكىدەك ئاپپاق ئىكەن ! ـــ ئۇ قىزغا يەنە ئېڭىشىپ قارىدى.

ئېھتىمال ئۇنىڭمۇ مۇشۇنداق «چىرايى خان قىزلارنىڭكىدەك ئاپپاق»، يۈرۈش ـ تۇرۇشى نازاكەتلىك، ئىلاجىنىڭ بارىچە مودا قوغلىشىدىغان قىزلىرى بولسا كېرەك...

ـــ ئەڭ مۇھىمى، ـــ دېدى راسكولنىكوف قاتتىق بىئارام بولۇپ، ـــ بۇ قىز ئاۋۇ لۇكچەكنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتمىسۇن ! ئۇنىڭ بۇ قىزنى ئەخمەق قىلىدىغان نېمە ھەققى ! ئۇنىڭ نېمە قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقى ئېنىقلا، قارا‌ڭ، ئۇ ھايۋاننىڭ تېخىچە كەتمەي تۇرغىنىنى !

راسكولنىكوف ھېلىقى جانابنى قولى بىلەن كۆرسىتىپ، ۋارقىراپ گەپ قىلغانىدى. ئۇ ئاڭلاپ يەنە ئاچچىقلانغانىدەك قىلدى. لېكىن، شۇ ئانلا نېيىتىدىن يېنىپ، راسكولنىكوفقا مەنسىتمەسلىك بىلەن قويدى ـ دە، ئاستا ـ ئاستا ئون قەدەمچە مېڭىپ، يەنە توختىدى.

ـــ ئۇنىڭ قولىغۇ چۈشۈرۈپ قويمايمىز دەڭە، ـــ دېدى ساقچى چوڭقۇر ئويلىنىپ، ـــ لېكىن، بۇ قىز نەگە ئاپىرىپ قويىدىغانلىقىمىزنى دېسە بولاتتى. بولمىسا... قىزچاق، ھەي قىزچاق ! ـــ ئۇ يەنە قىزغا ئېڭىشتى.

قىز بىردىنلا كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، ئۇنىڭغا زەن سېلىپ قارىدى، نېمە ئىشلىقىنى چۈشەنگەندەك ئورنىدىن تۇردى ـ دە،

بايا ئۆزى كەلگەن تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ــ تۇڧى، يۇزى قېلىن، ئەجەبمۇ چاپلىشۋالىدىكەنغۇ ئادەمگە ! ــ دېدى ئۇ يەنە قولىنى شىلتىپ. قىز ناھايىتى تېز، لېكىن يەنىلا بايىقىدەك دەلدەڭشىپ ماڭدى. قۇرۇق سۆلەت بايۇەچچە دەرەخلىك يولنىڭ يەنە بىر تەرىپىگە ئۆتۈپ، قىزدىن كۆزىنى ئۇزمەي، ئۇنى سوڭدىشىپ ماڭدى.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، ھەرگىز ئۇنىڭ قولىغا تاشلاپ بەرمەيمەن، ــ دېدى ساقاللىق ساقچى قەتئىي قىلىپ، ئۇ ئىككىسىنىڭ كەينىدىن ماڭدى، ــ ھەي، يېقىندىن بۇيان شەرم ـ ھايا قالمىدىغۇ ئادەملەردە ! ــ دېدى ئۇ خورسىنىپ، ئاۋازىنى چىقىرىپ تەكرارلاپ.

دەل شۇ چاغدا، راسكولنىكوفنى نېمىدۇر بىرنېمە چېقىۋالغاندەك بولدى. بىردەمدىلا ئۇ قانداقتۇر بىر ئەنسىزلىكنى سەزگەندەك قىلدى.

ــ ھەي، ماڭا قارىغا ! ــ ساقاللىق ساقچىنىڭ كەينىدىن توۋلىدى ئۇ.

ساقچى كەينىگە بۇرالدى.

ــ بولدىلا ! ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىڭىز؟ بولدى قىلىڭ. مەيلى ئۇ خۇمارىدىن چېقىۋالسۇن، ــ ئۇ ھېلىقى قۇرۇق سۆلەت بەگزادىنى كۆرسەتتى، ــ بۇنىڭ سىز بىلەن نېمە ئالاقىسى؟

ساقچى ئۇنىڭ گېپىنى چۈشەنمەي ئۇنىڭغا چەكچىيىپ قاراپلا قالدى. راسكولنىكوف كۈلۈپ كەتتى.

ــ ھەي ـ ي ! ــ ساقچى راسكولنىكوفنى سىرىڭ يېكى ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەرەك بىر ئادەم دەپ ئويلىدى بولغاي، قولىنى شىلتىدى ـ دە، قۇرۇق سۆلەت بەگزادە بىلەن قىزنىڭ كەينىدىن كەتتى.

ــ يىگىرمە كوپېيىك پۇلۇمنى ئېلىپ كەتتى، ــ غەزەپ بىلەن غۇدۇرىدى راسكولنىكوف ئۆزى يالغۇز قېلىپ، ــ ھەمەيلى، ئۇ ئۇنىڭدىنمۇ ئازراق پۇل ئۇندۇرۇۋېلىپ، قىزنى ئۇنىڭغا

تاشلاپ بەرسۇن. بۇ ئىش شۇنداق بىلەن تۈگىسۇن. مەن نېمىدەپ قېلىنلىق قىلىپ ئۇنىڭغا ياردەم بېرىپ يۈرگەندىمەن؟ نېمە سالاھىيەت بىلەن ئۇنىڭغا ياردەم بەردىم. مېنى دېسە، بىر - بىرىنى تىرىكلا يەۋېتەمدۇ، بۇنداق مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى؟ توۋا، يىگىرمە كوپپېيكنى نېمىدەپ ئۇنىڭغا بېرىۋەتتىم؟ ئۇ پۇل راستلا مېنىڭمىدى؟

شۇنداق غەلىتە گەپلەرنى دېگىنى بىلەن، راسكولنىكوفنىڭ كۆڭلى بەك يېرىم بولدى. ئۇ بوش ئورۇندۇققا ئولتۇردى. پىكرى چېچىلىپ كەتتى... شۇ تاپتا ئۇنىڭغا ھەرقانداق بىر ئىشنى ئويلاش بەك ئازابلىقتەك تۇيۇلاتتى. ئۇ شېرىن ئۇيقۇغا كېتىپ، ھەممىنى بىراق ئۇنتۇشنى، ئاندىن ئويغىنىپ، ھەممىنى يېڭىباشتىن باشلاشنى ئۇمىد قىلاتتى...

— بىچارە قىز ! — دېدى ئۇ ئورۇندۇقنىڭ بوش تۇرغان بۇرجىكىگە قاراپ، — ھوشىغا كەلگەندە قاتتىق يىغلايدۇ. كېيىن ئانىسى ئۇقمىدۇ، باشتا قاتتىق دۇمبالايدۇ، ئاندىن قامچا بىلەن تازا سالمىدۇ، رەسۋا قىلىپ، قوغلاپ چىقىرىشىمۇ مۇمكىن... قوغلاپ چىقارمىغاندىمۇ، دايىيە فرانسۇزناغا ئوخشاشلار بەربىر چەت ياقىسىنى ئاشلاپ قالمىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قىز كوچىغىلا چىقىپ قالمىدۇ... ئارقىدىن دوختۇرخانىغا بارمىدۇ[1] (توغرا يول تۇتقان، ئەمما ئانىسى بىلەن بىللە تۇرمىدىغان، ئۇلاردىن يوشۇرۇنچە ئويناپىدىغان قىزلار كۆپىنچە شۇنداق بولمىدۇ). كېيىن... يەنە دوختۇرخانىغا بارمىدۇ... ھاراق ئىچمىدۇ... مەيخانىلارغا كىرمىدۇ... يەنە دوختۇرخانىغا بارمىدۇ... ئىككى - ئۈچ يىلدىن كېيىن كېرەكتىن چىقمىدۇ. شۇ چاغدا ئۇ ناھايىتى ئون سەككىز - ئون توققۇز ياشلارغا كىرمىدۇ... ئەجەبا، مەن بۇنداق قىزلارنى ئاز كۆردۈممۇ؟ ئۇلار قانداق قىلىپ شۇ ھالغا

---

[1] بۇ يەردە جىنسىي كېسەللىكنى داۋالىتىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ، مەلۇماتلارغا قارىغاندا، 19 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا رۇسىيەنىڭ ياۋروپا قىسمىدا جىنسىي كېسەللىكلەر بىلەن ئاغرىغانلار ئالتە يۈز توقسان ئۈچ مىڭ كىشىگە يەتكەن.

چۈشۈپ قېلىۋاتىدۇ؟ مانا مۇشۇنداق قىلىپ بولىمىدۇ... تۈۋى ! نېمە قىلىشسا قىلىشمامدۇ ! ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ بىر مۇقەررەرلىكمىش. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ھەر يىلى قىزلارنىڭ بىرنەچچە پىرسەنتى شۇ يولغا... شۇ يولغا كىرىپ قالغۇدەك.① ئالۋاستىنىڭ قوينىغا كىرىپ كەتكۈدەك، بەلكىم خەقلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن، ئۇلارغا دەخلى قىلماسلىق ئۈچۈن شۇنداق قىلىدىغاندۇ. بىرنەچچە پىرسەنتى ! ئىشلەتكەن سۆزنىڭ چىرايلىقلىقىنى ! نەقەدەر ئارامبەخش، نەقەدەر ئىلمىي سۆز ـ ھە... «بىرنەچچە پىرسەنت» دېگەنگە ھېچكىم ئەنسىرەپ كەتمەيدۇ. ناۋادا ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا بىر سۆزنى ئىشلەتكەن بولسا... بەلكىم ئادەمنى بىرئاز بىئارام قىلىشى مۇمكىن... لېكىن، ئەگەر دونېچكامۇ شۇ بىرنەچچە پىرسەنتىنىڭ ئېچىگە كىرىپ قالسىچۇ، ئۇ چاغدا قانداق قىلغۇلۇق؟... بۇ بىرنەچچە پىرسەنتىنىڭ ئېچىگە كىرمىگەندىمۇ، بۆلەك بىرنەچچە پىرسەنتنىڭ ئېچىگە كىرىپ قالسىچۇ؟

«مەن زادى نەگە كېتىۋاتىمەن؟ ـــ بىردىنلا ئويلاپ قالدى ئۇ، ـــ قىزىق. مەن زادى نېمە ئىش بىلەن چىقتىم؟ خەتنى ئوقۇپ بولۇپلا چىقىپ كېتىۋىدىم... ھە، راست، ۋاسلىيېۋنا ئارىلىغا، رازۇمىخىننىڭ قېشىغا ماڭغان، ھازىر... راست شۇ يەرگە كېتىۋاتقان، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. لېكىن، نېمە ئىش بىلەن كېتىۋاتقان بولغىيدىم؟ رازۇمىخىننىڭ قېشىغا بېرىش نېمە ئۈچۈن شۇ تاپتا ئېسىمگە كېلىپ قالدىكىنە؟ قىزىق.»

ئۇ ئۆزىنىڭ ھەربىكتىگە ھەيران قالدى. رازۇمىخىن ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپتىكى ساۋاقدىشى ئىدى. شۇنىسى قىزىق ئىدىكى، راسكولنىكوفنىڭ ئالىي مەكتەپتە ھېچقانداق دوستى يوق ئىدى. ئۇ ھەممىلا ئادەمدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى. ھېچكىمنىڭ ئۆيىگە بارمايتتى. باشقىلارنىڭ ئۆزىنى يوقلىشىنىمۇ

① بۇ يەردە دوستويېۋسكىي ېېلگىيەلىك ئىستاتىستىكاشۇناس ۋە ماتېماتىك كېتلى (1796 ـــ 1874) نىڭ نەزەريىەسىنى كۆزدە تۇتىدۇ.

خالىمايتتى. شۇ ۋەجدىن، پاتلا ئۇنى ھېچكىم ئىزدىمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ يىغىلىشلارغا، پاراڭلارغا ياكى ئويۇن - تاماشىغا زادىلا قاتناشمايتتى. ئۇ جان تىكىپ دەرس ئوقۇيتتى. شۇڭا، باشقىلار ئۇنى ھۆرمەت قىلغىنى بىلەن ھېچكىم ياخشى كۆرمەيتتى. ئۇ ئىنتايىن كەمبەغەل ئىدى. لېكىن، ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايتتى. كىشىلەر بىلەن باردى - كەلدى قىلماي، گويا نېمىندۇر يوشۇرۇۋاتقاندەك يۈرەتتى. بەزى ساۋاقداشلىرىنىڭ قارىشىچە، ئۇ ھەممىلا ئادەمنى كىچىك بالا چاغلاپ، كۆزگە ئىلمايتتى، ئۇ مەلۇمات، بىلىم ۋە ئېتىقاد جەھەتتە، ئۆزىنى باشقىلاردىن ئۈستۈن قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئېتىقادىنى ۋە قىزىقىشىنى پەس كۆرىدىغاندەك قىلاتتى.

نېمە ئۈچۈندۇر ئۇ رازۇمىخىن بىلەن ئوبدان چىقىشاتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇنى چىقىشىش دېگىلىمۇ بولمايتتى. ناھايىتى ئۇنىڭ بىلەن ئېيقى كېلىشەتتى. ئوچۇق - يورۇقراق پاراڭلىشالايتتى. لېكىن، رازۇمىخىن بىلەن باشقىچە مۇناسىۋەت قىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى، رازۇمىخىن ئالاھىدە خۇشخۇي، ئالاھىدە گەپتان يىگىت ئىدى. ئۇ ئاق كۆڭۈللۈكتە ساددىلىق دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەنىدى، شۇنداقلا ئۇنىڭ بۇنداق ساددىلىقى تېگىگە ئۆتكۈرلۈك ۋە ئالىيجانابلىق يوشۇرۇنغانىدى. بۇنى ئۇنىڭ يېقىنراق ئۆتىدىغان ساۋاقداشلىرىنىڭ ھەممىسى بىلەتتى، ئۇنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ بەزىدە راستلا ساددىلىق قىلسىمۇ، ناھايىتى چاققان ئىدى. تاشقى قىياپىتى ئادەمنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلاتتى ـــ بويى ئېگىز، ئۆزى ئورۇق، چاچلىرى قاپقارا ئىدى، ساقلىنى دائىم چالا قىرىپ يۈرەتتى، ئۇ بەزىدە توپلاڭ چىقىرىپمۇ قويياتتى ھەمدە كۆچىتۇڭگۇرلۇكى بىلەن مەشھۇر ئىدى. بىر كۈنى كېچىدە ئۇ ساۋاقداشلىرى بىلەن بىللە كېلىۋېتىپ، بويى ئىككى مېتىرچە كېلىدىغان بىر ساقچىنى بىر مۇشت بىلەنلا موللاق ئاتقۇزۇۋەتكەنىدى. ھاراقنى بىر بولسا ھېسابسىز جىق ئىچەتتى، بىر بولسا بىر يۆتۈم

ئىچمەيمۇ يۇرىۋېرەتتى. بەزىدە شوخلۇقنى چەكتىن ئاشۇرۇۋېتەتتى، بەزىدە قىلچە شوخلۇق قىلمايمۇ يۇرىۋېرەتتى. رازۇمىخاننىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى شۇ ئىدىكى، ھەرقانداق مەغلۇبىيەت ئۇنىڭ روھىنى چۈشۈرەلمەيتتى. ھەرقانداق ئېغىرچىلىق ئۇنى ئېزىۋېتەلمەيتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆگزىسىدىمۇ يېتىۋېرەتتى. چىدىغۇسىز سوغۇققىمۇ، دەھشەتلىك ئاچلىققىمۇ چىدىيالايتتى. ئۇ ئىنتايىن كەمبەغەل ئىدى. پۇتۇنلەي ئۆز كۈچىگە تايىنىپ، ئۇدۇل كەلگەن ئىشنى قىلىپ تاپقان پۇلى بىلەن جېنىنى بېقىپ كېتىۋېرەتتى. ئۇ پۇل تېپىشنىڭ مىڭ خىل يولىنى بىلەتتى. بىر يىلى ئۇ ھۇجرىسىغا پۇتۇن بىر قىش ئوت ياقمىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ مۇشۇنداق بولغىنى تۈزۈككەن، چۈنكى سوغۇقتا ياخشىراق ئۇخلايدىكەنمەن، دېگەنىدى. ھازىر ئۇمۇ نائىلاج ئوقۇشتىن توختاپ قالغانىدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئوقۇشتىن توختاش ۋاقتى ئانچە ئۇزۇنغا بارماسلىقى مۇمكىن ئىدى. چۈنكى، ئۇ پۇتۇن كۈچى بىلەن مۇھىتنى ياخشىلاشقا تىرىشىپ، ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتاتتى. راسكولنىكوفنىڭ ئۇنىڭغا قېشىغا بارمىغىنىغا تۆت ئاي بولغانىدى. رازۇمىخىن راسكولنىكوفنىڭ نەدە تۇرىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. بۇنىڭدىن ئىككى ئايچە ئىلگىرى ئۇلار كوچىدا ئۇچرىشىپ قېلىشىۋىدى، راسكولنىكوف ئۇنى كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ تەتۈر قارىۋالدى، ھەتتا كوچىنىڭ نېرىقى تەرىپىگە ئۆتۈۋالدى. رازۇمىخىن ئۇنى كۆرگەن بولسىمۇ، دوستىنى ئاۋارە قىلغۇسى كەلمەي، ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

5

«ھە راست، مەن تېخى يېقىندىلا ئوقۇتۇش ئىشى بولامدۇ ياكى

باشقا ئىش بولامدۇ، ئىشقىلىپ ماڭا ئىش تېپىپ بېرىشنى سورىغىلى رازۇمىخىننىڭكىگە بارماقچى بولۇۋىدىم، ــ ئويلىدى راسكولنىكوف، ــ لېكىن، ئەمدى بولغاندا ئۇ ماڭا قانداق يارىدەم قىلالايدۇ؟ مەسىلەن، ئۇ ماڭا ئوقۇتۇش ئىشىنى تېپىپ بەردى، ھەتتا ئۆزىنىڭ بار ـ يوق بىر كوپېيىك پۇلىنى (ئەگەر ئۇنىڭدا بىر كوپېيىك بولسا) ماڭا بېرىپ تۇردى دەيلى، بىر جۈپ ئۆتۈك سېتىۋېلىشىمغا، دەرس بەرگىلى بېرىش ئۈچۈن كىيىملىرىمنى ئوڭشىۋېلىشىمغا مۇمكىن بولدىمۇ دەيلى... ھىم... خوش، ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟ مەن ئۇنچىلىك پۇل بىلەن نېمىمۇ قىلالايمەن؟ شۇ تاپتا ماڭا زۆرۈر بولۇۋاتقىنى شۇلىمۇ؟ قىزىق، مېنىڭ رازۇمىخىننىڭ قېشىغا كېتىۋاتقىنىم بەكمۇ كۈلكىلىكقۇ؟»

مەن نېمە ئۈچۈن رازۇمىخىننىڭ قېشىغا كېتىۋاتىمەن، دېگەن سوئال ئۇنى ھەتتا ئۆزى ئويلىغىنىدىنمۇ بەكرەك ئەندىشىگە سېلىپ قويىدى. ئۇ تولىمۇ ئاددىيدەك كۆرۈنگەن بۇ قىلمىشىدىن غەم ـ غۇسسە ئىچىدە ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك خەۋپ ـ خەتەرنىڭ ئالامەتلىرىنى ئىزدىمەكتە ئىدى.

«ئەجەبا مەن ھەممە ئىشىمنى رازۇمىخىن ھەل قىلىپ بېرىدۇ، جىمىكى دەردىمگە رازۇمىخىن داۋا تېپىپ بېرىدۇ، دەپ ئويلىۋىدىممىكىنە؟» ئۆزىگە ئۆزى سوئال قويىدى ئۇ ھەيران بولۇپ.

ئۇ ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ پىشانىسىنى سىلىدى. شۇنسى قىزىقكى، ئۇزاق ئويلىغىنىدىن كېيىن، ئۇنىڭ كاللىسىغا بىر تۇرۇپ ئۆزلۈكىدىن كەلگەندەك، بىر تۇرۇپ تاسادىپىي كېلىپ قالغاندەك، ئىنتايىن غەلىتە بىر ئوي كەلدى.

«توغرا... رازۇمىخىننىڭكىگە باراي، ــ دېدى بىردىنلا ئىنتايىن خاتىرجەملىك بىلەن گويا ئاخىرقى قارارغا كېلىپ بولغاندەك، ــ رازۇمىخىننىڭكىگە ئەلۋەتتە بېرىشىم كېرەك... لېكىن ھازىر ئەمەس... ھېلىقى ئىشنى قىلىپ بولۇپ ئەتىسى

باراي... ئۇ چاغدا، ھېلىقى ئىشمۇ ئاياغلىشىدۇ. ھەممە ئىش باشقىچە بولۇپ كېتىدۇ...

ئۇ بىردىنلا ھوشىنى يىغۋالدى.

ــ ھېلىقى ئىشنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ــ ۋارقىرىۋەتتى ئۇ ئورۇندۇقتىن چاچراپ تۇرۇپ، ــ لېكىن ئۇ ئىش راست ئىشقا ئاشارمۇ؟ راستلا ئىشقا ئاشارمۇ؟ ــ دېدى ئۇ ئورۇندۇقنى تاشلاپ، خۇددى يۇگۇرگەندەكلا ئىتتىك ــ ئىتتىك ماڭدى. ئۇ ئۆيگە قايتماقچىدى. لېكىن، قايتىش خىيالىغا كېلىشىگە ئۇ بىردىنلا يىرگىنىپ كەتتى. شۇلارنىڭ ھەممىسى نەق ئاشۇ جايدا، ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك، كىچىككىنە كىيىم ئىشكاپىدا پىشۇرۇلغاندى، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ پىشىپ بولغىنىغا بىر ئايدىن ئاشقانىدى. شۇڭا، ئۇ ئالدىغا قاراپ ئۇدۇل مېڭىۋەردى.

ئۇ نېرۋىلىرى قاقشاپ خۇددى تەپ بولۇپ قالغاندەك تىترەشكە باشلىدى. ھاۋانىڭ شۇنچە ئىسسىقلىقىغا قارىماي، ئۆزىنى توڭلىغاندەك سەزدى. ئۇ قانداقتۇر تەبىئىي ئىچكى زۆرۈرىيەت ۋەجىدىن كۆز ئالدىدىكى نەرسىلەرگە زورۇقۇپ زەن سېلىشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى ئېغىر خىيالدىن قۇتۇلدۇرماقچى، لېكىن ئۇنىڭغا مۇۋەپپەق بولالمايتتى. ئەكسىچە، ھېلىدىن ــ ھېلىغا چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ قالاتتى. كېيىن يەنە بىر قېتىم سەسكىنىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەتراپىغا قارىغاندا، بايا نېمىلەرنى ئويلىغانلىقىنى، ھەتتا ھازىرلا قايسى كوچىدا ماڭغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالاتتى. ئۇ ئەنە شۇنداق ھالەتتە، پۈتۈن ۋاسىلىيېف ئارلىنى بېسىپ ئۆتۈپ كىچىك نېۋاغا كەلدى، كۆۋرۈكتىن ئۆتتى، ئاندىن بۇرلىپ باشقا ئارالارغا① قاراپ ماڭدى. دەسلەپتە، ياپيېشىللىق ۋە جانلىق مەنزىرە ئۇنىڭ شەھەرنىڭ چاڭ ــ توزانلىرىغا، ھاكقا ۋە بىر ــ بىرىگە تاقاپ سېلىنغاچقا، ئادەمنىڭ دېمىنى سىقىۋېتىدىغان ئېغىز ــ ئېغىز بىنالارغا

① پېتېربۇرگتىكى نېۋا دەرياسىدا ئارالار ناھايىتى كۆپ.

كۆنۇپ قالغان هارغىن كۆزلىرىگە ئارام بەرگەندەك قىلدى. بۇ يەردە تىنچىق ئىسسىقمۇ، سېسىق پۇراقلارمۇ، كىچىك قاۋاقخانىلارمۇ يوق ئىدى. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، مۇندىق يېڭىلىق ۋە ئارامبەخش ھېسسىيات يوقلىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى يەنە كېسەللىك ھالىتىدىكى ھاياجان ئىگىلىدى. بەزىدە ئۇ يېشىللىقتا پۇركەنگەن، ئوبدان رېمونت قىلىنغان باغلارنىڭ ئالدىدا توختاپ، رېشاتكىدىن ئىچكىرىگە قاراپ يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان بالكونلار بىلەن پېشايۋانلاردىكى چىرايلىق ياسىنىۋالغان ئاياللار ۋە باغدا ئويان ـ بۇيان يۈگۈرۈپ يۈرگەن بالىلارنى تاماشا قىلاتتى. ئۇ بولۇپمۇ گۈللەرگە ئالاھىدە قىزىقىپ قارايتتى ۋە ئۇزاقىچە تىكىلىپ تۇرۇپ قالاتتى. بەزىدە ئۇ ھەشەمەتلىك پەيتونلار بىلەن ئاتلىق ئەر ـ ئاياللارنى ئۇچرىتىپ، ئۇلارغا قىزىقىش بىلەن تاكى ئۆتۈپ كەتكۈچە قاراپ قالاتتى. لېكىن، ئۇلار كۆز ئالدىدىن غايىب بولا ـ بولمايلا ئۇلارنى ئونتۇپ قالاتتى. يەنە بىر قېتىم، ئۇ توختاپ پۇللىرىنى سانىدى. ئۇنىڭ ئوتتۇز كوپېيىكچە پۇلى قالغانىدى، «ساقچىغا يىگىرمە كوپېيىك بەردىم. خەقنىڭ ھەقىقى ئۇچۇن ناستاسىيەگە ئۈچ كوپېيىك بەردىم. دېمەك، تۇنۇگۈن مارمېلادوفلارغا قىرىق يەتتە ياكى ئەللىك كوپېيىك بېرىپتىمەن، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ نېمىشقىدۇر ھېسابات قىلىپ. لېكىن، ئۇ پۇللىرىنى نېمىدەپ يانچۇقىدىن ئالغانلىقىنى شۇ ئانلا ئونتۇپ قالدى. پەقەت ئاشخانىغا ئوخشاپراق كېتىدىغان بىر يېمەكلىكلەر دۇكىنىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە، ئاندىن ئۇنى ئېسىگە ئېلىپ، قورسىقى ئاچقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ دۇكانغا كىرىپ بىر رومكا ۋوتكا ئىچتى. ئىچىگە نېمىدۇر سېلىنغان قىيمىلىق توقاچتىن بىرنى يېدى. قىيمىلىق توقاچنى ئۇ تالاغا چىققاندا ئاندىن يەپ بولدى. ئۇنىڭ ۋوتكا ئىچىپ باقمىغىنىغا خېلى ئۇزاق بولغاچقا، ئۇ ئىچكەن بار ـ يوق بىرلا رومكا ۋوتكا ئۇنى دەرھاللا تۇتتى، ئۇنىڭ پۇتلىرى بىردىنلا ئېغىرلىشىپ، قاتتىق ئۇيقۇسى كەلدى. ئۇ ئۆيىگە قاراپ

ماڭدى، لېكىن پېتىروف ئارىلىغا كەلگەندە، پۇتۇنلەي ماغدۇرىدىن كېتىپ توختاپ قالدى. ئاندىن يولدىن چىقىپ چاتقاللارنىڭ ئارىسىغا كىردى ـ دە، چىملىقنىڭ ئۈستىگىلا ئۆزىنى تاشلاپ، ئۇيقۇغا كەتتى.

ئادەملەر كېسەللىك هالىتىدە يۇرگەن چاغلىرىدا، چۈشى كۆپىنچە ئادەتتىن تاشقىرى روشەن، ئېنىق بولىدۇ، ئۇ ئوخشىمىگەن بەكمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ. بەزىدە شۇنداق ئالاهىدە چۈشلەرنىمۇ كۆرىدۇ. بۇنداق چاغدا ئەتراپتىكى مۇهىت ۋە چۈشىنىڭ پۈتۈن جەريانى رېئاللىققا پۈتۈنلەي ماس، چۈشتە ئايان بولغان ئىشلار شۇ قەدەر تەپسىلىي، شۇ قەدەر تاسادىپىي، پۈتكۈل چۈش بەدىئىي جەهەتتە شۇ قەدەر ماسلاشقان بولىدۇكى، هەتتا چۈش كۆرگۈچى خۇددى پۈشكىنەك ياكى تۇرگېنېفتەك سەنئەتكار بولغان تەقدىردىمۇ، ئويغاق ۋاقتىدا ئۇنى هەرگىزمۇ توقۇپ چىقالمايدۇ. كېسەللىك هالىتىدە كۆرگەن بۇنداق چۈشلەر كۆپىنچە ئۇزاققىچە ئۇنتۇلمايدۇ. يەنە كېلىپ پىكىر خىيالى قالايمىقانلىشىپ ۋە هاياجانلىنىپ تۇرغان ئادەمگە قاتتىق تەسىر قىلىدۇ.

راسكولنىكوف دەهشەتلىك بىر چۈش كۆردى. ئۇ چۈشىدە بالىلىق چاغلىرىنى، ئۆزلىرى تۇرغان كىچىككىنە شەهەرنى كۆردى. ئۇنىڭ يەتتە ياشلىق ۋاقتىمىش، بىر بايرام كۈنى كەچقۇرۇن ئۇ دادىسى بىلەن بىللە سەيلە قىلغىلى چىقىپتۇدەك. هاۋا تۇتۇق ۋە دىمىق ئىكەن (ئۇ جايلار ئۇنىڭ ئېسىدە قالغان جايلارغا تامامەن ئوخشايتتى، هەتتا ئېسىدە قالغانلىرىدىنمۇ بەكرەك ئېنىق ۋە روشەن ئىدى. يېپىپ تۇرغۇدەك هېچنېمە بولمىغاچقا، بۇ كىچىككىنە شەهەر خۇددى ئالىقاندا تۇرغاندەكلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى؛ ئەتراپىدا بىرەر تۇپ سۆگەتمۇ يوق، پەقەت تولىمۇ يىراقتا كىچىككىنە ئورمان قارىيىپ كۆرۈنەتتى. شەهەرنىڭ ئەڭ چېتىدىكى كۆكتاتلىقتىن بىرنەچچە قەدەم نېرىدا، بىر قاۋاقخانا ـــ تۆۋەن دەرىجىلىك چوڭ قاۋاقخانا بار

ئىدى. ئۇ دادىسى بىلەن سەيلە قىلىپ ئاشۇ قاۋاقخانىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەن چاغلىرىدا، ھەمىشە ئۇنىڭ يۈرىكى سىقىلىپ كېتەتتى، ھەتتا ئۇ ۋەھىمگە چۈشۈپ قالاتتى. بۇ جاي دائىم دېگۈدەك ئادەمگە لىق تولغان بولاتتى. ئۇنىڭدىن ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىشقان، قاقاھلىغان كۈلكە ۋە تىللاشقان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كىملەردۇر بوغۇق ئاۋازدا ئاجايىپ ـ غارايىپ ئاھاڭلاردىكى ناخشىلارنى ئېيتىشاتتى. ئادەملەر دائىم بىر ـ بىرى بىلەن مۇشتلىشاتتى. مەستلىكىدىن چىرايى بۇزۇلۇپ كەتكەن ئادەملەر قاۋاقخانىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرۈشەتتى... مۇشۇنداق ئادەملەرنى ئۇچراتقاندا ئۇ دادىسىغا چىڭ چاپلىشىۋالاتتى. قورقمىدىن غال ـ غال تىترەپ كېتەتتى. قاۋاقخانىنىڭ يېنىدىن يېزىغا ئېلىپ بارىدىغان بىر يول ئۆتەتتى. يولدىن دائىم چاڭ ـ توپا توزۇپ تۇراتتى، يولنىڭ چاڭ ـ توپىسىمۇ قارىداپ كەتكەنىدى. بۇ يول بۇرۇلۇپ ـ بۇرۇلۇپ بېرىپ، ئۇچ يۈز قەدەمچە نېرىغا بارغاندىن كېيىن، شەھەرنىڭ قەبرىستانلىقىنى ئايلىنىپ، ئوڭغا بۇرۇلۇپ كېتەتتى. قەبرىستاننىڭ ئوتتۇرىسىدا يېشىل گۈمبەزلىك تاش چېركاۋ بار ئىدى. ئۇ ھەر يىلى ئىككى قېتىم ئاتا ـ ئانىسى بىلەن بىللە شۇ چېركاۋغا بېرىپ ئىبادەت قىلاتتى. ئۇ كۆرۈپ باقمىغان، ئۆلۈپ كەتكىنىگە خېلى زامانلار بولغان مومىسىنى ئەسلەيتتى. ئۇلار ھەر قېتىم ئىبادەتكە بارغۇچە شىرنىئاش ئېتىپ، ئۇنى ئاق لىگەنگە ئۇساتتى ـ دە، ئاق داستىخانغا يۆگەپ ئېلىپ بېرىشاتتى. بۇنداق شىرنىئاشنى ئانىسى گۈرۈچكە شېكەر سېلىپ پىشۇراتتى ـ دە، ئوستىگە قۇرۇق ئۈزۈمنى تىزىپ، كىرىست بەلگىسىنى ياساپ قويىاتتى. ئۇ ئاشۇ چېركاۋنى، چېركاۋدىكى كۆپىنچىسى كىيىمسىز تەسۋىرلەنگەن قەدىمىي ئەۋلىيالارنىڭ رەسىملىرىنى ۋە بېشى گىلدىڭلاپ تۇرىدىغان قېرى پوپنى ياخشى كۆرەتتى. مومىسىنىڭ بىر پارچە تاش بىلەن يېپىپ قويۇلغان قەبرىسىنىڭ يېنىدا، ئالتە ئايلىق چېغىدىلا ئۆلۈپ كەتكەن

ئىنسسىنىڭ قەبرىسى بار ئىدى. راسكولنىكوف ئۇ ئىنسسىنى زادىلا بىلمەيتتى. شۇڭلاشقا ھېچنېمىنى ئەسلىيەلمەيتتى. لېكىن، باشقىلار ئۇنىڭغا سېنىڭ بىر ئۇكاڭ بار ئىدى، دېگەنىدى. شۇڭا ھەر قېتىم قەبرە بېشىغا بارغىنىدا پۈتۈن ئىخلاسى بىلەن سۈكۈتتە تۇرۇپ چوقۇناتتى، ئۇنىڭغا تەزىم قىلاتتى. ئۇنى سۆيۈپ قويياتتى.) مانا شۇ تاپتا ئۇ چۈشىدە دادىسى بىلەن بىللە قەبرىستانغا ئېلىپ بارىدىغان يولدا كېتىۋېتىپ، قاۋاقخانىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقانىمىش. ئۇ دادىسىنىڭ قولىدىن تۇتۇۋېلىپ، ۋەھىمە ئىچىدە كەينىگە بۇرىلىپ قاۋاقخانىغا قارىسا، مۇنداق بىر ئالاھىدە مەنزىرە ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتقانىمىش. بۇگۈن بۇ يەردە خۇددى سەيلە ـ سایاھەت بولۇۋاتقاندەك، چىرايلىق ياسىنىۋالغان توپ ـ توپ مەشچىلار، سەھرالىق خوتۇنلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەرلىرى، خىلمۇخىل لۈكچەكلەر بولۇشچە ئىچىپ مەست بولۇۋېلىپ، ناخشا ئېيتىشىۋاتقۇدەك، قاۋاقخانىنىڭ ئالدىدىكى پەلەمپەينىڭ يېنىدا بىر ھارۋا تۇرغۇدەك، ھارۋا بولغاندىمۇ ئاجايىپ ـ غارايىپ بىر ھارۋا تۇرغۇدەك، ئۇ ئادەتتە يوغان ـ يوغان ئاتلارنى قوشۇپ، ھەر خىل ماللارنى ياكى ھاراق بوچكىلىرىنى توشۇيدىغان تۆت چاقلىق ھارۋا ئىكەن. ئۇ بۇرۇن ـ بۇرۇندىن مۇشۇنداق ھارۋىلارغا قوشۇلىدىغان يايلى ئۇزۇن، پۇتلىرى يوغان، خاتىرجەملىك بىلەن تەكشى قەدەم تاشلاپ ماڭىدىغان، تاغدەك دۆۋىلەپ بېسىلغان ماللارنى كۆچمەيلا تارتىپ كېتىۋېرىدىغان، ھارۋىنى تارتمىغىنىدىن تارتقىنىنى يېنىكرەك ھېس قىلىدىغان ئاتلارنى ياخشى كۆرەتتى. شۇنىسى قىزىقكى، ھازىر شۇنداق يوغان بىر ھارۋىغا دېھقانلارنىڭ كىچىككىنە ئىنجىمارۇق ئېتى قوشۇلغانىمىش. (ئۇ مۇنداق ئاتلارنى كۆپ كۆرگەن. مۇنداق ئاتلار ھارۋىغا لىققىدا بېسىلغان ئوتۇننى ياكى قۇرۇق ئوتنى تارتالماي ھېرىپ ھالىدىن كېتىدۇ، بولۇپمۇ ھارۋىنىڭ چاقى پاتقاققا پېتىپ قالغان ياكى كاتاڭغا كىرىپ قالغان چاغلىرىدا تېخىمۇ شۇنداق بولىدۇ. بۇنداق

چاغلاردا دېھقانلار ئۇلارنى قامچا بىلەن قاتتىق ساۋايدۇ، ھەتتا بېشى، كۆزى دېمەي ئۇرىۋېرىدۇ. ئۇ مۇنداق ئەھۋالنى كۆرسە كۆڭلى يېرىم بولۇپ، يىغلىۋەتكىلى قىل ـ قىل قالاتتى، ئانسى بولسا، ئۇنى دېرىزىنىڭ ئالدىدىن نېرى ئېلىپ كېتەتتى.) شۇ ئارىلىقتا بىردىنلا ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈلۈپ، ئۇچىسىغا قىزىل ياكى كۆك كۆڭلەك كىيىپ، چەكمەن چاپانلىرىنى يېپىنچاقلىۋالغان بىر توپ بەستلىك سەھرالىق مەستلىكتە ھېلى ئۇيان، ھېلى بۇيان دەلدەڭلەپ، ۋارقىراپ ناخشا ئېيتىپ، بالالايكا[1] چېلىپ قاۋاقخانىدىن چىقىپ كەپتۇدەك. «چىقىڭلار، ھەممىڭلار ھارۋىغا چىقىڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ بويىنى يوغان، يۈزى گۆشلۈك كەلگەن ۋە خۇددى قىزىل سەۋزىدەك قىزىرىپ كەتكەن بىر يىگىت، ـــ ھەممىڭلارنى ئاپىرىپ قويىمەن، ھارۋىغا چىقىڭلار !» لېكىن، شۇ ئان قاتتىق كۈلكە ۋە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈلۈپتۇدەك:

ـــ مۇشۇ ئورۇق ئېتى بىلەن بىزنى ئاپىرىپ قويغۇدەك !

ـــ ھەي، مىكولكا، ساراڭ بولدۇڭمۇ نېمە، مۇشۇنداق يوغان ھارۋىغا كىچىككىنە بايتالنى قېتىۋالغىنىڭ نېمىسى !

ـــ ھەي بۇرادەرلەر، مۇنۇ سېرىق بايتالنىڭ يېشى يىگىرمىدىن ئاشقاندۇ ھەرقاچان !

ـــ ھارۋىغا چىقىڭلار، ھەممىڭلارنى ئاپىرىپ قويىمەن ! ـــ يەنە ۋارقىراپتۇدەك مىكولكا ئۆزى بىرىنچى بولۇپ ھارۋىغا سەكرەپ چىقىپ ۋە تىزگىننى تۇتقىنىچە ھارۋىنىڭ ئالدى تەرىپىدە تىك تۇرۇپ، ـــ چىلان تورۇقنى ھازىرلا ماتۇيې مىنىپ كەتكەن، ـــ ۋارقىراپتۇدەك ئۇ ھارۋىدا تۇرۇپ، ـــ بۇرادەرلەر، بۇ بايتال مېنى جاق تويغۇزدى، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكۇم كېلىدۇ. بۇ ھارامتاماقنى ! ھەي، ھارۋىغا چىقىڭلار ! ئۇنى ھازىرلا چاپتۇرىمەن! ئۇ تازا چاپىدۇ !» ئۇ قارا يايلىق سېرىق بايتالنى

① بالالايكا ـــ رۇسلارنىڭ ئۈچ تارلىق چالغۇ ئەسۋابى.

راسا ئۇرغىلى قولىغا قامچا ئاپتۇدەك.

ــ ھەي ھارۋىغا چىقايلى، چىقساق نېمە بولغۇدەك، ــ دەپ كۈلۈشۈپتۇ كىشىلەر، ــ ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ئۇ چاپقۇدەك.

ــ چېپىپ باقمىغىنىغا ئون يىل بولغاندۇ بۇنىڭ !

ــ ئۇ ھازىرلا چېپىپ كېتىدۇ !

ــ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتماڭلار، بۇرادەرلەر، ھەممىڭلار قولۇڭلارغا قامچا ئېلىڭلار !

ــ ھەببەللى ! ئۇنى ئۇرۇڭلار !

ئۇلار قاقاھلاپ كۈلۈپ، چاقچاق قىلىشىپ، مىكولكانىڭ ھارۋىسىغا چىقىشىپتۇدەك. ھارۋىغا ئالتە ئادەم چىقسىمۇ، ئورۇن ئېشىپ قالغاچقا، ئۇلار يەنە بىر قىزىل يۈزلۈك سېمىز خوتۇننى تارتىپ چىقىرىشىپتۇدەك. ئۇ ئايال قىزىل ماتادىن تىكىلگەن كۆڭلەك، بېشىغا ئەينەك مونچاق تىزىلغان قۇلاقچا، پۇتىغا ئۆتۈك كىيگەنىكەن. ئۇ خوتۇن ياڭاق چاققاچ خىرقىراپ كۈلەرمىش. ھارۋىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋالغانلارمۇ كۈلەرمىش. راستىنى ئېيتقاندا، كۈلمەي نېمە ئامال: شۇنداق ئاۋاق، كىچىككىنە بىر بايىتال مۇشۇنداق ئېغىر ھارۋىنى تارتقۇدەك، يەنە كېلىپ چاپقۇدەك ! ھارۋىدىكى ئىككى يىگىت مىكولكاغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن قولىغا قامچا ئاپتۇدەك. «چۇ !» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭلا بىچارە بايىتال ھارۋىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن تارتىپتۇدەك، لېكىن چېپىش بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ھارۋىنى قوزغىتالماي قالغىلى قىل ـ قىل قاپتۇدەك. ئۇ قەدەملىرىنى ئاران ـ ئاران يۆتكەپ، خىرقىراپ قاپتۇدەك، ئۇستىگە يامغۇردەك چۈشۈۋاتقان ئۇچ قامچىنىڭ زەربىسىدىن تىزى پۈكۈلۈپ ـ پۈكۈلۈپ كەتكۈدەك. ھارۋىدا ئولتۇرغان ۋە ئەتراپتا تۇرغان ئادەملەر ئارىسىدا تېخىمۇ قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلۈپتۇدەك. مىكولكا غەزەپلىنىپ، بايىتىلى راستلا ھارۋىنى ئۇچۇرتۇپ ئېلىپ ماڭىدىغاندەك، ئۇنى ھەدەپ قاتتىق، قاتتىق ئۇرغۇدەك.

ــ بۇرادەرلەر، مەنمۇ چىقىۋالاي، ــ دەپتۇمىش تاماشا كۆرۈپ

قىزىپ قالغان بىر يىگىت ۋارقىراپ.

— چىقە، ھەممىڭلار چىقىڭلار ! — ۋارقىراپتۇدەك مىكولكا، — ئۇ ھەممىڭلارنى ئاپىرىپ قويىدۇ. خەپ، ئۇنى ئورۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمىسەم ! — شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاتقا كەينىدىن قامچا ساپتۇمىش، غەزەپلەنگىنىدىن ئۇ ھەتتا بايىتىلىنى نېمە بىلەن ئورۇشنىمۇ بىلمەي قاپتۇدەك.

— دادا، دادا، — دەپتۇدەك راسكولنىكوف دادىسىغا ۋارقىراپ، — دادا، قارىغىنا، ئۇلار نېمە قىلىۋاتىدۇ ! دادا، ئۇلار ئاۋۇ بىچارە بايىتالنى ئورۇۋاتىدۇ.

— يوۇرە، يوۇر ! — دەپتۇدەك دادىسى، — ئۇلار مەست بولۇۋېلىپ، سارائىلىق قىلىشىۋاتىدۇ. ئەخمەقلەر. يوۇر، ئۇلارغا قارىما ! — دادىسى ئۇنى نېرى ئەكەتمەكچى بوپتۇدەك. لېكىن، ئۇ يۇلقۇنۇپ دادىسىنىڭ قولىدىن چىقىۋېلىپ، ھېچنېمىگە قارىماي بايىتالغا قاراپ يۇگۈرۈپتۇدەك، بىچارە بايىتال بولالماي قالغانىكەن. بايىتال بوغۇلۇپ خىرقىراپ، بىردەم جىم تۇرۇۋېلىپ، بىردەم كۇچەپ ھارۋىنى تارتىپ، يىقىلاي ـ يىقىلاي دەپ قاپتۇدەك.

— ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار، — ۋارقىراپتۇدەك مىكولكا، — بېشىمغا كەلگىنىنى كۆردۇم. ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن.

— كالىلاڭنى قۇرت يېدىمۇ سېنىڭ، ئالۋاستى ! ۋارقىراپتۇدەك كىشىلەر ئارىسىدىن بىر بوۋاي.

— مۇشتۇمچىلىك بىر بايىتالنىڭ مۇشۇنداق ئېغىر ھارۋىنى تارتالىغىنىنى كىم كۆرگەن؟ — دەپتۇدەك يەنە بىر كىشى.

— زورۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىسەن ! — دەپ ۋارقىراپتۇدەك ئۇچىنچى كىشى.

— ئارىلىشىشما ! مال ئۆزۈمنىڭكى ! قانداق قىلغۇم كەلسە شۇنداق قىلىمەن. يەنە بىرنەچچىڭلار چىقىڭلار ! ھەممىڭلار چىقىڭلار ! مەن ئۇنى چاپتۇرماي قويمايمەن !

بىردىنلا نۇرغۇن ئادەمنىڭ تەڭلا قاقاھلاپ كۈلگەن كۈلكىسى

باشقا هەممە ئاۋازنى بېسىپ كېتىپتۇدەك. بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقان قامچىنىڭ زەربىسىگە چىدىيالمىدى بولغاي، بايتال ئۆلەر ھالەتتە تۇرۇپ تېپىشكە باشلاپتۇدەك. بۇنى كۆرۈپ، ھەتتا ھېلىقى بوۋايمۇ كۈلۈپ كېتىپتۇدەك. دېمىسىمۇ تېرىسى ئۇستىخىنىغا چاپلىشىپ قالغان بىر بايتالنىڭ ئادەمنى تەپمەكچى بولغىنى قىزىق ـ دە !

كىشىلەر ئارىسىدىن يەنە ئىككى يىگىت بىردىن قامچىنى تېپىپ، يۈگۈرگىنىچە بايتالنىڭ يېنىغا كېلىپ، بىقىنىغا ئۇرۇش ئۈچۈن، ئىككىسى ئىككى تەرىپىگە ئۆتۈپتۇدەك.

ـــ بېشىغا ئۇر، كۆزىگە سال، كۆزىگە، ـــ ۋارقىراپتۇدەك مىكولكا.

ـــ ناخشا ئېيتىڭلار، بۇرادەرلەر ! ـــ ۋارقىراپتۇدەك كىمدۇر بىرسى ھارۋىدا تۇرۇپ. شۇنىڭ بىلەن ھارۋىدىكىلەر ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇدەك. شوخ ناخشا ياڭراپتۇدەك. قوڭغۇراقلىق داپ جاراڭلاپتۇدەك، ئۇنىڭغا يەنە كىمنىڭكىدۇر ھۇشقىرتقان ئاۋازى جور بولۇپتۇدەك. ھېلىقى سېمىز ئايال يەنىلا ياڭاق چېقىپ، خىر ـ خىر كۈلگۈدەك... راسكولنىكوف يۈگۈرۈپ بايتالنىڭ قېشىغا بېرىپتۇدەك، ئاندىن يەنە يۈگۈرۈپ بايتالنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، ئۇلارنىڭ قانداق قىلىپ بايتالنىڭ كۆزىگە، نەق كۆزىگە ئۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇدەك ! ئۇ يىغلاپتۇدەك، غەزەپلەنگىنىدىن ياشلىرى توختىماي ئاققۇدەك. بايتالنى قامچىلاۋاتقانلاردىن بىرسىنىڭ قامچىسى يۈزىگە تېگىپ كەتسىمۇ، ئۇنى سەزمىگۈدەك. ئۇ قاتتىق ئېچىنىپ ۋارقىرىغۇدەك، ئۇ ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاينىڭ يېنىغا بېرىپتۇدەك. بوۋاي بۇ ئىشلارنى ئەيىبلەۋاتقاندەك بېشىنى چايقىغۇدەك. سەھرالىق بىر ئايال ئۇنى قولىدىن تۇتۇپ، نېرى ئەكەتمەكچى بوپتۇدەك. لېكىن، ئۇ ھېلىقى ئايالنىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ، يەنە بايتالغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇدەك. بايتال جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغان بولسىمۇ، يەنە تېپىشكە

باشلاپتۇدەك.

— جىن ئۇرسۇن سېنى ! — ئەشەددىي ئالۋاستىلاردەك ۋارقىراپتۇدەك مىكولكا. ئۇ قامچىنى تاشلىۋېتىپ، ئېگىشىپ ھارۋىنىڭ تېگىدىن ئۇزۇن بىر توم ھارۋا شوتىسىنى ئاپتۇ ـ دە، بىر ئۇچىدىن ئىككى قوللاپ تۇتۇۋېلىپ، سېرىق بايتالنىڭ ئۇستىدە پۇتۇن كۈچى بىلەن ئايلاندۇرۇپتۇدەك.

— ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان بولدى؟ — دەپتۇدەك ئەتراپتا تۇرغانلار.

— راست، ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان ئوخشايدۇ !

— مال ئۆزۈمنىڭكى ! — ۋارقىراپتۇدەك مىكولكا. ھارۋا شوتىسىنى پۇتۇن كۈچى بىلەن ئايلاندۇرۇپ، بايتالنىڭ دۈمبىسىگە ئۇرۇپتۇدەك. ئېغىر زەربە ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇدەك.

— ئۇرۇڭلار، ئۇرۇڭلار ! نېمىشقا يەنە توختاپ قالدىڭلار؟ — ۋارقىراپتۇدەك ئادەملەردىن كىمدۇر بىرسى.

مىكولكا ھارۋا شوتىسىنى يەنە ئايلاندۇرۇپ بەختسىز بايتالنىڭ دۈمبىسىگە يەنە بىرنى ئۇرۇپتۇدەك. بايتال كەينى پۇتى ئېگىلىپ ئولتۇرۇپ قاپتۇدەك، لېكىن ئۇ شۇ ئان دەلدەڭشىگىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاخىرقى كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، ئوڭ، سول تەرەپكە يۇلقۇنۇپ، ھارۋىنى تارتماقچى بوپتۇدەك. مانا شۇ چاغدا ئالتە قامچا تەرەپ ـ تەرەپتىن ئۇنىڭغا تاراسلاپ تېگىپتۇدەك. ھارۋا شوتىسىمۇ ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ ئۇنىڭ دۈمبىسىگە ئۇچىنچى قېتىم، ئارقىدىن تۆتىنچى قېتىم زەرب بىلەن، لېكىن رىتىملىق تېگىپتۇدەك. مىكولكا بىرلا ئۇرۇپ ئۆلتۈرەلمىگەنلىكىگە ئاچچىقى كېلىپ خۇددىي يوقىتىپ قويۇپتۇدەك.

— جېنى تۆمۈركەن ! — ۋارقىرىشىپتۇدەك ئەتراپتىكىلەر.

— ئۇ ھازىرلا يىقىلىپ چۈشىدۇ، بۇرادەرلەر. ئۇ ئۆلەي دەپ قالدى ! — ۋارقىراپتۇدەك تاماشا كۆرۈۋاتقانلاردىن بىرسى.

— ئۇنى پالتا بىلەن سېلىڭلار. ھازىرلا تەييار بولىدۇ ! —

ژارقىراپتۇدەك ئۇچىنچى بىر كىشى.

— ھەي، ئۆتە نېرى ! قېنى قېچىڭلار ! — تەلۈبلەرچە ژارقىراپتۇدەك مىكولكا. ئۇ ھارۋا شوتىسىنى تاشلۇۋېتىپ، ھارۋىدىن بىر لوم تۆمۈرنى قولىغا ئاپتۇدەك ۋە: «ئاۋايلاڭلار !» دەپ ژارقىراپ، بىچارە بايتالنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قاتتىق ئۇرۇپتۇدەك. لوم تۆمۈر تېگىشى بىلەن تەڭلا بايتال بىردەم دەلدەڭشىپ كەينىگە شوخشۇپتۇدەك. ئورنىدىن تۇرۇپ ھارۋىنى يەنە تارتىماقچى بوپتۇدەك، لېكىن لوم يەنە زەرب بىلەن دۇمبىسىگە تېگىپتۇدەك. شۇنىڭ بىلەن بايتال خۇددى تۆت پۇتى تەڭلا كېسىپ تاشلانغاندەك يەرگە يىقىلىپتۇدەك.

— كېمىنى تولدۇرۇۋېتىڭلار ! — ژارقىراپتۇدەك مىكولكا. تەلۈبدەك ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشۈۋېتىپ، ھاراق ئىچىپ شەلپەردەك قىزىرىپ كەتكەن بىرنەچچە يىگىتنۇ قولىغا نېمە چىقسا شۇنى — قامچا، كالتەك، شوتا دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ ئۆلەيلا دەپ قالغان بايتالنىڭ يېنىغا كېلىشىپتۇدەك. مىكولكا بىر تەرەپكە ئۆتۈۋېلىپ، قولىدىكى لوم بىلەن بايتالنىڭ دۇمبىسىگە ئۇرۇپرىپتۇدەك. بايتال بوينىنى سوزۇپ، ئېغىر بىر نەپەس ئېلىپ ئۆلۈپتۇدەك.

— ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى ! — ژارقىراپتۇدەك كىشىلەردىن بىرسى.

— كىم ئۇنى چاپمىسۇن دەپتۇ.

— مال ئۆزۈمنىڭكى ! — ژارقىراپتۇدەك كۆزلىرىگە قان تولغان مىكولكا لوم تۆمۈرنى تۇتقان پېتى. ئۇ گويا ئۇرغۇدەك نەرسىنىڭ قالمىغىنىغا ئەپسۇسلىنىۋاتقاندەك بىر ھالەتتە قاراپ تۇرغۇدەك.

— سەنمۇزە، تازا خۇدا ئۇرغان بىرنېمە ئىكەنسەن ! — ژارقىراپتۇدەك نۇرغۇن ئادەم.

لېكىن، بىچارە بالا ئۆزىنى ئۇنتۇپ قاپتۇدەك. راسكولنىكوف ژارقىرىغىنىچە ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ سىرتىق بايتالنىڭ

قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قانغا مىلەنگەن جانسىز بېشىنى قۇچاقلاپ كۆزلىرىگە، كالپۇكلىرىغا سۆيۈپتۇدەك... ئاندىن بىردىنلا چاچراپ قوپۇپ، مۇشتۇملىرىنى تۈگۈپ، قەھىر ـ غەزەپ بىلەن مىكولكاغا ئېتىلىپتۇدەك. كەينىدىن قوغلاپ يۈرگەن دادىسى ئۇنى تۇتۇۋېلىپ، ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن ئاچىقىپ كېتىپتۇدەك.

ـــ ماڭە، مالڭ، ئۆيگە كېتەيلى ! ـــ دەپتۇدەك دادىسى ئۇنىڭغا.

ـــ دادا ! ئۇلار نېمىشقا... بىچارە بايىتالنى... ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ؟ ـــ دەپتۇدەك ئۇ ئەندىكىپ. لېكىن، ئۇنىڭ نەپىسى بوغۇلۇپ قېلىپ، سۆزلەر ئۇنىڭ تۇتۇقۇپ كەتكەن كۆكرىكىدىن ئېتىلىپ چىقىپتۇدەك.

ـــ ئۇلار مەست ئىكەن... توپىلاڭ قىلىشۋاتىدۇ... بۇنىڭ بىز بىلەن ئالاقىسى يوق ! يۈر، كېتەيلى ! ـــ دەپتۇدەك دادىسى. ئۇ دادىسىنى چىڭ قۇچاقلىۋاپتۇدەك، نەپىسى بوغۇلۇپ، دېمى تېخىمۇ سىقىلىپ كېتىپتۇدەك. ئۇ نەپەس ئالماقچى، ژارقىرىماقچى بولۇۋېدى، ئويغىنىپ كەتتى.

ئۇ ئويغانغان چاغدا چىلىق ـ چىلىق تەرلەپ، چاچلىرىمۇ تەردە ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ قاتتىق ھاسىراپ، چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ـــ خۇداغا شۈكۈر، چۈشۈم ئىكەن ! ـــ دېدى ئۇ دەرھىنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ، ـــ لېكىن بۇ زادى نېمە ئىشتۇ؟ قىزىتمام يەنە ئۆرلەپ قالدىمۇ يا؟ بەكمۇ يامان چۈش كۆرۈپتىمەن !

ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى ئۇگە ـ ئۇگىسىدىن ئاجراپ كەتكەندەكلا بولۇپ، يۈرىكى سىقىلىپ ئىچى قاراڭغۇلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ جەينەكلىرىنى تىزىغا تىرەپ، قوللىرى بىلەن بېشىنى چاڭگاللىۋالدى.

ـــ يا پەرۋەردىگار ! ـــ ژارقىرىدى ئۇ، ـــ ئەجەبا، مەن راستلا قولۇمغا پالتا ئېلىپ، ئۇنىڭ كاللىسىغا ئۇرارمەنمۇ، ئۇنىڭ باش

ئۇستىخىنىنى پاچاقلىۋېتەرمەنمۇ... ئاندىن شىلىمشىق، ئىسسىق قاننى كېچىپ، قەدەمدە بىر تېيىلىپ، قۇلۇپنى چېقىپ ئوغرىلىق قىلارمەنمۇ، قورقۇپ كەتسەم، بەدىنىمدىكى قانلار بىلەن... قولۇمدىكى پالتا بىلەن يوشۇرۇنارمەنمۇ؟ يا رەببىم، راستلا شۇنداق قىلارمەنمۇ؟

ئۇ ئەنە شۇ گەپلەرنى دەۋېتىپ خۇددى غازاڭدەك تىترەپ كەتتى.

— ماڭا نېمە بولدى زادى؟ — دېدى ئۇ گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، خۇددى قاتتىق چۆچۈپ كەتكەندەك، يېڭىباشتىن رۇسلىنىپ ئولتۇرۇۋېلىپ، — مۇنداق ئىشنى قىلىشقا چىدىيالمايدىغانلىقىمنى بۇرۇنلا بىلەتتىمغۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا شۇ چاغقىچە ئۆزۈمنى بىھۇدە قىيناپ يۈرىمەن؟ راست. تۇنۇگۈن، تېخى تۇنۇگۈنلا، بېرىپ... سىناپ باققان چېغىمدىلا، راست، تۇنۇگۈنىمۇ ئۆزىدىلا چىدىيالمايدىغانلىقىمنى تولۇق چۈشەنگەن... دېمەك، يەنە نېمىدەپ تېخىچە شۇ ئىشنى ئويلاپ يۈرىمەن؟ نېمىشقا تا ھازىرغىچە ئىككىلىنىپ يۈرىمەن؟ تۇنۇگۈن پەلەمپەيدىن چۈشۈۋاتقان چېغىمدىلا، ئۆزۈم: بۇ ئىپلاسلىق، قەبىھلىك، پەسكەشلىك، پەسكەشلىك دېگەنغۇ... ئويغاق چېغىمدا، شۇ ئىشنى ئويلىساملا كۆڭلۈم ئېلىشىپ كېتىدۇ. لاغىلداپ تىترەپ كېتىمەن...

— ياق، چىدىيالمايمەن ! چىدىيالمايمەن ! ھەممىنى ھېسابقا ئالغان، شۇبھىلەنگۈدەك ھېچنېمىنى قالدۇرمىغان بولساممۇ، يېقىنقى بىر ئايدىن بۇيان ئويلىنىپ قىلغان قارارىم خۇددى كۇندۇزدەك ئېنىق، ھېسابتەك توغرا بولسىمۇ... يا پەرۋەردىگار ! مەن بەربىر مۇنداق قارارغا كېلەلمەيمەن ! راست، چىدىيالمايمەن! چىدىيالمايمەن !... ئەمىسە، يەنە نېمىشقا، نېمىشقا تا ھازىرغىچە...

ئۇ ئورنىدىن تۇردى. گويا ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق بىر يەرگە كېلىپ قالغىنىغا ھەيران بولۇۋاتقاندەك ئەجەبلىنىپ ئەتراپىغا

قارىدى. ئاندىن T كۆۋرۈكى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ رەڭگى تاتىرىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن، پۈت ـ قوللىرى جان قالمىغاندى، شۇنداقتىمۇ توساتتىن ئۇنىڭ نەپسى راۋانلىشىپ، ئۇزاقتىن بۇيان ئۇستىدىن بېسىپ تۇرغان ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك، بىردىنلا ئۆزىنى يېنىك ھېس قىلدى. كۆڭلىمۇ تەسكىن تاپقاندەك بولۇپ قالدى. «ئاھ پەرۋەردىگار !» ئىلتىجا قىلدى ئۇ. ماڭا يول كۆرسەتكىن، مەن ئاشۇ لەنىتى خىيالدىن... قۇتۇلاي !

ئۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، نېۋزا دەرياسىغا ۋە ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان قۇياشنىڭ قىپقىزىل شولىسىغا جىممىدە ۋە خاتىرجەم تىكىلدى، ماغدۇرى قالمىغان بولسىمۇ، ئۆزىنى ھارغىن ھېس قىلمىدى. شۇ تاپتا ئۇ بىر ئايدىن بۇيان يۈرىكىگە چىققان مانا ئەمدى بىردىنلا ئېغىز ئالغاندەك بولۇپ قالغاندى. ئۇ قۇتۇلدى، ئەركىنلىككە چىقتى ! شۇ تاپتا ئۇ ئاشۇ سېھىرگەرلىكتىن، ئاشۇ جادۇگەرلىكتىن، ئاشۇ ئېزىتقۇدىن، ئاشۇ سېھرىي كۈچتىن قۇتۇلۇپ ئەركىنلىككە چىقتى !

كېيىنچە ئۇ شۇ مەزگىلنى، شۇ بىرنەچچە كۈنىنىڭ ھەربىر مىنۇتىدا يۈز بەرگەن ئىشلارنى بىرمۇبىر ئەسلىگىنىدە، بىر ئەھۋالنىڭ قەلبىدە خۇددى خۇراپاتلىقتەك چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانلىقىنى سەزدى. بۇ ئادەتتىكىچە بىر ئەھۋال بولسىمۇ، كېيىنچە ئۇنىڭغا بۇ گويا ئاللىبۇرۇنلا پېشانىسىگە پۈتۈلگەن ئىشتەكلا تۇيۇلدى. ئۇ شۇ چاغدا ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن، ماغدۇرى قالمىغان تۇرۇقلۇق ئۆيىگە ئەڭ يېقىن ۋە ئۇدۇل يول بىلەن قايتماي، بارمىسىمۇ بولىدىغان ئوت ـ چۆپ مەيدانىنى ئايلىنىپ ماڭغانلىقىنى ئەبەدىي چۈشەنمەيتتى، ئۆزىگە چۈشەندۇرۈپمۇ بېرەلمەيتتى. ئۇنىڭ ئايلىنىپ ماڭغان يولى ئانچە يىراق بولمىسىمۇ، ئارتۇقچە مېڭىش ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى. ئەلۋەتتە، ئۇ ئىلگىرى ئۆيگە قايتقان چاغلىرىدا قايسى يولدا ماڭغانلىقىنى ئەسلىيەلمەيتتى. بۇنداق ئەھۋال كۆپ بولغانىدى.

ئۇ ئۆزىگە دائىم شۇنداق سوئال قويىاتتى: ماڭا شۇ قەدەر مۇھىم، شۇ قەدەر ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە، شۇنداقلا يەنە شۇ قەدەر تاسادىپىي بولغان ئۇچرىشىش نېمە ئۈچۈن ئوت ـ چۆپ بازىرىدا (ئۇنىڭ ئۇ يەرگە بېرىشىنىڭ زادىلا زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى) يۈز بېرىدۇ؟ يەنە كېلىپ، بۇ مېنىڭ ھاياتىمدىكى شۇنداق بىر سائەتكە، شۇنداق بىر مىنۇتقا، كەيپىياتىم شۇنداق بىر ھالەتتە تۇرۇۋاتقان ۋاقىتقا توغرا كېلىدۇ؟ بۇ ئۇچرىشىش شۇنداق ئەھۋالدىلا ئۇنىڭ پۈتكۈل ھاياتىغا ئەڭ كەسكىن ۋە ئەڭ ئۆزۈل ـ كېسىل تەسىر كۆرسىتەلىشى مۇمكىن. بۇ ئۇچرىشىش خۇددى ئۇنى شۇ يەردە ئەتەي ساقلاپ تۇرغاندەكلا يۈز بەردى.

ئۇ ئوت ـ چۆپ بازىرىدىن ئۆتكەن چاغدا سائەت توققۇز بولۇپ قالغان، يايما يېيىپ، چوڭ ـ كىچىك دۇكانلاردا ئولتۇرۇپ سودا قىلىۋاتقان سودىگەرلەر سودىسىنى يېغىشتۇرۇپ، ئۆيلىرىگە قايتىشقانىدى. ھەرقايسى كەسىپ ھەرقايسى ساھەدىكىلەر بىلەن كېيىملىرى جۇل ـ جۇل ئادەملەرلا تۆۋەن قەۋەتلەردىكى كىچىك ئاشخانىلارنىڭ ئەتراپىغا ۋە ئوت ـ چۆپ بازىرىنىڭ پاسكىنا، سېسىق ھويلىسىغا يىغىلىۋىلىشقانىدى. پارچە ھاراق ساتىدىغان كىچىك دۇكانلارنىڭ يېنىدا بولسا ئادەملەر ئەڭ كۆپ ئىدى. راسكولنىكوف ئۆزىچە ئايلىنىپ كەلگىلى چىققان چاغلىرىدا، ھەممىدىن بەكرەك مۇشۇ يەرنى ۋە مۇشۇ ئەتراپتىكى تار كوچىلارنى ياقتۇراتتى. چۈنكى، بۇ يەردە ئۇنىڭ جۇل ـ جۇل كىيىملىرىگە ھېچكىم تەكەببۇرانە نەزەردە قارىمايتتى، مەيلى قانداقلىكى كىيىم كىيسۇن، ھېچكىم ھېچكىمنى خىجىل قىلىپمۇ يۈرمەيتتى. K كوچىسىنىڭ دوقمۇشىدا بىر چەرچىنچى بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنى يىپ، بوغقۇچ، چىت ياغلىق دېگەندەك نەرسىلەرنى سېتىپ ئولتۇراتتى. ئۇلارمۇ ئۆيگە كەتكىلى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقان، لېكىن شۇ ئارىلىقتا تونۇش بىر ئايال كېلىپ قېلىپ، ھايال بولۇپ قېلىشقانىدى. بۇ تونۇش ئايالنىڭ ئىسمى لىزاۋېتا ئىۋانوۋنا ئىدى. لېكىن، كىشىلەر ئۇنى ئاددىيلا

قىلىپ لىزاۋىتا دېيىشەتتى. ئۇ 14 ـ دەربجىلىك خىزمەتچىنىڭ ئايالى، يەنى تۇنۇگۈن راسكولنىكوف سائىتىنى كۆرۈگە قويغىلى بېرىپ، شۇ باھانىدا كۆزىتىپ باققان جازانىخور مومايىنىڭ سىڭلىسى ئىدى... راسكولنىكوف لىزاۋىتانى خېلى بۇرۇندىنلا بىلەتتى، لىزاۋىتامۇ ئۇنى ئازراق تونۇيتتى، لىزاۋىتا ئېگىز بويلۇق، كالامپاي، ياۋاش، قورقۇنچاق، دەلدۇشلەرگە[1] ئوخشاپراق كېتىدىغان، ئوتتۇز بەش ياشلاردىكى قېرى قىز ئىدى. ئۇ خۇددى ئاچىسىنىڭ قۇلىدەك، كېچە ـ كۈندۈز ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلاتتى. ئاچىسىنى كۆرسە تىترەپ كېتەتتى، ھەتتا ئۇنىڭدىن تاياقمۇ يەپ تۇراتتى. بوپا كۆتۈرۈۋالغان لىزاۋىتا چەرچىنچى بىلەن خوتۇنىنىڭ گەپلىرىنى زەن قويۇپ ئاڭلاۋاتقىنى بىلەن، ئۆزى ئىككىلىنىپ تۇراتتى. ئەر ـ خوتۇن ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇر كۆيۈپ ـ پىشىپ چۈشەندۈرۈۋاتاتتى. راسكولنىكوف تۇيۇقسىز ئۇنى كۆرۈپ قالغاندا بۇ ئۇچرىشىشنىڭ ھەيران قالغۇدەك ھېچ يېرى بولمىسىمۇ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە بىردىنلا قاتتىق ھەيرانلىققا ئوخشاپراق كېتىدىغان غەلىتە بىر ھېسسىيات پەيدا بولدى.

ــ لىزاۋىتا ئۇۋانوۋنا، ئۆزىڭىز بىر قارارغا كېلىڭ، ــ دېدى چەرچىنچى ۋارقىراپ، ــ ئەتە سائەت ئالتىلەردە كېلىڭ. ئۇلارمۇ شۇ چاغدا كېلىدۇ.

ــ ئەتە؟ ــ سورىدى لىزاۋىتا خۇددى بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتقاندەك ئاۋازىنى سوزۇپ ئويلىنىپ.

ــ ئەستا، ئالىيونا ئىۋانوۋنا سىزنى بەكلا قورقۇتۇۋەتكەن چېغى! ــ دېدى چەرچىنچىنىڭ پاكىنەك، چاقچاق خوتۇنى قۇشقاچتەك ۋىچىرلاپ، ــ قارىسام سىز... خۇددى كىچىك بالىغا ئوخشايدىكەنسىز. ئۇ يا سىزنىڭ بىر قورساق ئاچىڭىز بولمىسا،

---

① بۇ يەردە دېيىلمۇاغان «دەلدۇش» ــ دوستويېۋسكىينىڭ تەسۋىرلىشىچە، گومۇش دېگەن مەنىدە ئەمەس، بەلكى خاراكتېر جەھەتتىن مۆمسىن، قەلبى پاك (ئۇنىڭ «دەلدۇش» ناملىق رومانىدىكى گرېتسوگ مىشكىنگە ئوخشاپ كېتىدىغان) دېگەن مەنىدە.

سىزنى نېمانچە باشقۇرۇپ كېتىدۇ دەيمىنا !

ـــ بۇدا سىز ئالىيونا ئىۋانوۋناغا ھېچنېمە دېمەك، ـــ دېدى ئېرى خوتۇننىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ـــ بۇ بىزنىڭ مەسلىھەتىمىز. بۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەرگە كەتكۈچە ئۇنىڭدىن سوراپ يۈرمەك، شۇنداق قىلغىنىڭىز ياخشى، كېيىنچە ئاچىڭىز ئۆزى چۈشىنىپ قالىدۇ.

ـــ قاچان كەلسەم بولار؟

ـــ ئەتە، سائەت ئالتىدە. ئۇلارمۇ كېلىدۇ، ئۆزىڭىز بىر قارارغا كېلىسىز.

ـــ بىز چاي دەملەپ قويىمىز، ـــ قوشۇپ قويدى خوتۇنى.

ـــ ماقۇل، كېلەي، ـــ دېدى لىزاۋېتا، ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن يەنىلا ئىككىلىنىپ تۇرۇۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئاخىر بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ئۇ يەردىن كەتتى.

نەق شۇ چاغدا راسكولنىكوف ئۇ يەردىن ئۆتۈپ بولغاچقا، باشقا گەپلەرنى ئاڭلىيالمىدى. ئۇ جىمجىتلا، ھېچكىمگە سەزدۈرمەي ئۆتۈپ كەتكۈچە ئارىلىقتا بىرەر سۆزنىمۇ چۈشۈرۈپ قويماسلىققا تىرىشىپ گەپكە قۇلاق سالدى. ئۇ باشتا ھەيران قالدى، كېيىن خۇددى دۇمبىسىدىن سوغۇق كىرىۋاتقاندەك، پۈتۈن بەدىنى تىكەنلىشىپ كەتتى. ئۇ ئۇقۇپ قالدى، پۈتۈنلەي تاسادىپىي بىر ھالەتتە ئۇقۇپ قالدى: ئەتە كەچ سائەت يەتتىدە مومايىنىڭ سىڭلىسى، ئۇنىڭ بىردىنبىر ھەمراھى لىزاۋېتا ئۆيىدە بولمايدىكەن، شۇڭا كەچ سائەت يەتتىدە ئۆيدە موماي ئۆزى يالغۇز قالىدىكەن.

ئۇنىڭ ئۆز ياتىقىغا يېتىپ بېرىشىغا بىرنەچچە قەدەملا قالغانىدى. ئۇ ھوجرىسىغا خۇددى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان ئادەمدەك بىر ھالەتتە كىرىپ كەلدى. ھېچنېمىنى ئويلىمىدى. ئويلىغۇدەك ھالىمۇ قالمىغانىدى. ئۇ توساتتىن ئۆزىدە نە پىكىر ئەركىنلىكى، نە ئىرادە قالمىغانلىقىنى، ھەممە ئىشنىڭ بىردىنلا ئۆزۈل ـ كېسىل ھەل بولغانلىقىنى سەزدى.

ئەلۋەتتە، ئۇ پىلاننى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن قولايلىق پۇرسەتنىڭ كېلىشىنى بىرنەچچە يىل كۈتكەن تەقدىردىمۇ، ھازىرلا كۈتمىگەندە ئۆزى كېلىپ قالغان پۇرسەتتىنمۇ ئىشەنچلىك، قولايلىق پۇرسەتنى قولغا كەلتۈرەلىشى ناتايىن ئىدى. مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، ھېچقانداق خەۋپىكە دۇچ كەلمەي، سۇرۇشتۇرۇپ، تەكشۈرۈپمۇ يۇرمەي، ھاياتىغا سۈيىقەست تەييارلىنىۋاتقان بىر موماينىڭ ئەتە سائەت يەتتىدە ئۆز ئۆيىدە تىكەندەك يالغۇز قالىدىغانلىقىنى بىر كۈن بۇرۇن شۇنداق ئېنىق، شۇنداق توغرا، شۇنداق ئىشەنچلىك ھالدا بىلۋېلىش بۇ ئەلۋەتتە ئىنتايىن تەس ئىش.

6

كېيىنرەك راسكولنىكوف ھېلىقى چەرچىنچى بىلەن خوتۇنىنىڭ لىزاۋېتانى ئۆيىگە چاقىرغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى تاسادىپىي ئۇقۇپ قالدى. بۇ ھېچقانداق ئالاھىدە يېرى يوق، تولىمۇ ئادەتتىكى بىر ئىش ئىكەن. ياقا يۇرتتىن كېلىپ قالغان بىر ئائىلە بارغانسېرى نامراتلىشىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرى بىلەن باش ياغلىق دېگەندەك ئايالارغىلا لازىملىق كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ساتماقچى بوپتىكەن. بازارغا ئاچقىپ ساتسا، تۇزۇكرەك پايدا ئالالمايدىغان بولغاچقا، نەرسىلىرىنى سېتىشىپ بېرىدىغان بىر ئادەمنى ئىزدەۋاتقانىكەن. لىزاۋېتا دەل شۇنداق ئىشنى قىلاتتى. ئۇ كىشىلەرنىڭ نەرسىلىرىنى ۋاكالىتەن سېتىپ پۇل قىلىپ بېرەتتى. بۇ ئىشتا تەجرىبىسىمۇ مول ئىدى. كىشىلەرگە سەممىي مۇئامىلە قىلاتتى. باھادىمۇ ئەزەلدىن ئادىل ئىدى، گېپىدىن يېنىۋالمايتتى. ئۇ ئادەتتە تولىمۇ ئاز گەپ قىلاتتى. يۇقىرىدا دېگىنىمىزدەك ئىنتايىن ياۋاش، قورقۇنچاق ئىدى.

لېكىن، راسكولنىكوف كېينىكى كۈنلەردە خۇراپاتلىققا قاتتىق ئىشىنىدىغان بولۇپ قالغانىدى. خۇراپاتلىققا ئىشىنىشنىڭ تەسىرى ئۇنىڭ قەلبىدە گويا يوقاتقىلى بولمىغۇدەك بىر ھالەتتە ئۇزاققىچە ساقلىنىپ قالاتتى. كېيىنچە ئۇ بىر پۇتۇن ئىشتا گويا ئاجايىپ - غارايىپ تەسىر ۋە توغرا كېلىپ قېلىش مەۋجۇتتەك، ئۇنىڭدىن بىر خىل غەلىتە ۋە سىرلىق نەرسىنى ئىزدەشكە ئامراق بولۇپ قالدى. ئۆتكەن يىلى قىشتا، پوكورىف ئىسمىلىك بىر تونۇش ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى خاركوفقا مېڭىش ئالدىدا، ناۋادا جىددىي ئېھتىياج بىلەن بىرەر نەرسەڭنى گۆرۈگە قويماقچى بولساڭ ئەسقېتىپ قېلىشى مۇمكىن، دەپ ئالىيونا ئىۋانوۋنانىڭ ئادرېسىنى دەپ بەرگەنىدى. ئۇ دەرس بېرىپ، كۇنلىرىنى ئەپلەپ - سەپلەپ ئۆتكۈزگەچكە ئۇزۇنغىچە ئۇنىڭ ئالدىغا بارمىدى. بۇنىڭدىن بىر يېرىم ئايچە ئىلگىرى، ئۇ ھېلىقى ئادرېسنى ئەسلەپ قالدى. ئۇنىڭ گۆرۈگە قويغۇدەك ئىككى نەرسىسى بار ئىدى. بىرسى، دادىسىدىن قالغان كونا كۇمۇش سائەت، يەنە بىرسى ئۇچ دانە قىزىل تاشتىن كۆز قويۇلغان كىچىككىنە ئالتۇن ئۈزۈك، بۇنى ئۇ يولغا چىقىدىغان چاغدا سىڭلىسى خاتىرە ئۈچۈن سوۋغا قىلغانىدى. ئۇ ئۈزۈكنى گۆرۈگە قويۇش قارارىغا كەلدى. مومايىنى ئىزدەپ تاپقاندىن كېيىن، ئانچە چۈشىنىپ كەتمىسمۇ، لېكىن بىرىنچى قارىشىدىلا مومايى ئۇنىڭدا چىدىغۇسىز نەپرەت ئويغاتتى. ئۇ مومايدىن ئىككى «قەغەز» ئالدى - دە، قايتقۇچە يولدا ئاددىيغىنا بىر ئاشخانىغا كىردى. بىر ئىستاكان چاي ئېلىپ ئولتۇردى - دە، چوڭقۇر خىيالغا پاتتى. غەلىتە بىر پىكىر خۇددى تۇخۇمدىن چىقىش ئالدىدا تۇرغان چۈجىدەك ئۇنىڭ مېڭىسىنى چوقۇلاشقا، مىدىرلاشقا باشلىدى ۋە ئۇنى قاتتىق جەلپ قىلىۋالدى.

ئۇنىڭ يېنىدىكى شىرەدە ئۇنىڭغا مۇتلەق ناتونۇش، ھەتتا كۆرگەن - كۆرمىگەنلىكىمۇ ئېسىدە قالمىغان بىر ئالىي مەكتەپ

ئوقۇغۇچىسى بىلەن ياشقىنا بىر ئوفىتسېر ئولتۇراتتى. ئۇلار يېڭىلا بىلىيارد ئويناپ بولۇپ، شۇ تاپتا چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى. كۇتمىگەندە ئۇ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئوفىتسېرغا كوللېگىيە كاتېپىنىڭ خوتۇنى، جازانىخور ئالىيونا ئىۋانوۋنا توغرۇلۇق سۆزلەپ بېرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى. ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئوفىتسېرغا ئۇنىڭ ئادرېسىنىمۇ دەپ بەردى. مانا شۇنىڭ ئۈزىلا راسكولنىكوفقا بىرئاز غەلىتىدەك تۇيۇلدى. ئۇ تېخى يېڭىلا شۇنىڭ قېشىدىن كېلىۋىدى. بۇ يەردىمۇ شۇنىڭ گېپى بولۇۋاتىتۇ. ئەلۋەتتە، بۇ شۇنداق بىر توغرا كېلىپ قالغانىدى، لېكىن ئۇ ئىنتايىن غەلىتە تەسىراتتىن قۇتۇلۇپ بولالمايۋاتقان چاغدا، مانا يەنە بىرسى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇلدى. بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى كۇتمىگەندە ئالىيونا ئىۋانوۋنانىڭ ھەر خىل ئەھۋاللىرىنى دوستىغا سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى.

— ئۇنىڭ خېلى نامى بار، — دېدى ئۇ، — ھەرقانداق چاغدا ئۇنىڭدىن قەرزگە پۇل ئالالايسەن. ئۇ خۇددى يەھۇدىيلارغا ئوخشاش باي، ئۇ ساڭا بىر قېتىمدىلا بەش مىڭ روبلى بېرىپ تۇرالايدۇ. ئۇ بىرەر روبلىلىق نەرسىلەرنىمۇ گۆرۈگە ئېلىۋېرىدۇ. بىزنىڭكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۇنىڭ ئالدىغا بارغان. لېكىن، ئۇ شۇنچىلىك ئىت مىجەزكى...

شۇنىڭ بىلەن ئۇ مومايىنىڭ قانچىلىك باغرى تاشلىقىنى، ئادەم تونۇمايدىغانلىقىنى، ناۋادا پۇلىنى بىرەر كۈن كېچىكتۈرۈپ قويسىڭىز، نەرسىلىرىڭىزدىن مەھرۇم بولىدىغانلىقىڭىزنى سۆزلەپ كەتتى. ئۇنىڭ بەرگەن پۇلى ئاپارغان نەرسىڭىزنىڭ ئەسلىي باھاسىنىڭ تۆتتىن بىرىگىلا توغرا كېلىدۇ. لېكىن، ھەر ئايدا بەش پىرسەنت، ھەتتا يەتتە پىرسەنت ئۆسۈم ئالىدۇ[1]. ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئاغزى بېسىقماي سۆزلەۋەردى. ئۇ يەنە ئۇنىڭ بىر سىڭلىسى بار، ئىسمى لىزاۋېتا. پاكارغىنە، لەنتى

① ئەينى ۋاقىتتا ئادەتتە ئىككى پىرسەنتتىن ئۈچ پىرسەنتكىچە ئۆسۈم ئېلىناتتى.

مومای ئۇنى دائىم ئۇرىدۇ، خۇددى مالىيەدەك ئىشلىتىدۇ. لىزاۋىتاغا خۇدايىم پەقەت بويىنلا ئايمای بەرگەن، دەيدى.

ــ ئۇمۇ كەم ئۇچرايدىغان شەخسلەردىن، ــ ۋارقىرىدى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، ئارقىدىن قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ئۇلار ئەمدى لىزاۋىتا توغرۇلۇق گەپلىشىشكە باشلىدى. ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئۇ توغرۇلۇق تولىمۇ ھۇزۇرلىنىپ گەپ قىلاتتى، توختىماي كۈلەتتى، ئوفىتسېر بولسا ئۇنىڭ گەپلىرىنى قىزىقىپ ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن لىزاۋىتانى مېنىڭ قېشىمغا ئەۋەتسەڭ، كىيىملىرىمنى ياماپ بەرگەن بولسا، دەپ ئىلتىماس قىلدى. راسكولنىكوف بىر ئېغىز گەپنىمۇ چۈشۈرۈپ قويماي تولۇق ئاڭلاپ، مۇنۇلارنى ئېنىق بىلىۋالدى: لىزاۋىتا مومايىنىڭ ئۆگەي (دادا بىر ئانا باشقا) سىڭلىسى ئىكەن، بۇ يىل ئوتتۇز بەش ياشقا كىرىپتۇ. ئۇ كېچە ـ كۈندۈز دېمەي ئاچىسىنىڭ خىزمىتىنى قىلىدىكەن. ئۇنىڭ تامقىنى ئېتىپ، كىر ـ قېتىنى يۇيۇپ بەرگەنلىكى سىرتىدا، كىيىم تىكىپ ساتىدىكەن، ھەتتا خەققە يالىنىپ تاختاي يۇيىدىكەن، تاپقان پۇلىنىڭ ھەممىسىنى ئاچىسىغا بېرىدىكەن. ئاچىسىنىڭ رۇخسىتىسىز بۇيرۇتما ئېلىشقا جۈرئەت قىلالمايدىكەن. مومای ئالىلىبۇرۇنلا ۋەسىيەتنامە يېزىپ بوپتۇ، بۇنىڭدىن لىزاۋىتانىڭمۇ خەۋىرى بار ئىكەن. ئۇنىڭ ۋەسىيەتنامىسى بويىچە لىزاۋىتاغا ئۇستەل ـ ئورۇندۇق دېگەنلەردىن بۆلەك بىر تىيىن پۇل تەگمەيدىكەن، ئۇ جەمئى پۇلىنى ئۆزىنىڭ روھىغا ئاتاپ ئەبەدىي دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ تۇرۇش ھېسابىغا H ئۆلكىسىدىكى بىر مونастىرغا ئىنئام قىلغۇدەك. لىزاۋىتا ئەمەلدارنىڭ خوتۇنى ئەمەس، بەلكى ئادەتتىكى مىشچان ئىكەن. ئۆزى ئاجايىپ سەت قېرى قىزىمىش، بويىمۇ ئادەتتىن تاشقىرى ئېگىز، پۇتلىرى ئىچ مايماق، ئۇزۇن ئىكەن. پۇتىغا دائىم ئۆچكە تېرىسىدىن تىكىلگەن كونا ئىياغ كىيىپ يۇرىدىكەن. لېكىن، ئۆزىنى ناھايىتى پاكىز تۇتىدىكەن. ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنى ھەيران قالدۇرغىنى ۋە

كۆلگۈسىنى كەلتۈرىدىغىنى لىزاۋىتا پات ـ پاتلا ئېغىر ئاياغ بولۇپ قالىدىكەن...

ـــ ئۇ بەكلا سەت دەۋاتاتتىكەنغۇ؟ ـــ سورىدى ئوفىتسېر.

ـــ شۇنداق، ئۇنىڭ ئۆڭى قاپقارا، بەئەينى ئۇستىلىق بىلەن ياسىغۇالغان ئەسكەرگىلا ئوخشايدۇ. لېكىن، بىلەمسەن، ئۇ زادىلا سەت ئەمەس، چىرايىدىن، كۆزلىرىدىن ئاق كۆڭۈللۈكى چىقىپ تۇرىدۇ. راست، ئۇ ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل، نۇرغۇن ئادەمنىڭ ئۇنى ياقتۇرۇشى بۇنىڭ دەللىلى. ئۇ ئىنتايىن تىنچ، ياۋاش، چىقىشقاق ئايال، نېمە دېسەڭ ماقۇل دەيدۇ. ھەممىگە ئىتائەتمەنلىك بىلەن چىدايدۇ. ئۇنىڭ كۈلۈشلىرى شۇنداق يېقىملىق.

ـــ بۇ گەپچە ئۇنى سەنمۇ ياخشى كۆرۈپ قالغان ئوخشىمامسەن؟ ـــ دېدى ئوفىتسېر كۈلۈپ.

ـــ ساڭا ئۇنىڭ غەلىتىلىكىنى دەۋاتىمەن. ياق، مەن ساڭا دەپ بېرەي: مەن ھېلىقى لەنتى مومايىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، پۇلۇمنى تارتىۋالسام دەيمەن. ساڭا ۋەدە بېرىمەنكى، شۇنداق قىلسام، ۋىجدانىم مېنى ھەرگىزمۇ ئەيىبلىمەيدۇ، ـــ دېدى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى قىزغىن قوشۇمچە قىلىپ.

ئوفىتسېر يەنە قاقاھلاپ كۈلدى. راسكولنىكوف شۇركۈنۈپ كەتتى. توۋا، ئاجايىپ قىزىق ئىشقۇ بۇ!

ـــ كەچۈرگىن، ساڭا بىر جىددىي مەسىلىنى دەپ بېرەي، ـــ دېدى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ھاياجانلىنىپ، ـــ مەن ھازىر... ئەلۋەتتە، ساڭا بايىقى گەپنى چاقچاق قىلىپ دەپ قويدۇم. لېكىن، ئۆزۈڭ ئويلاپ باق: بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، ھېلىقى مومايى ئەقىلسىز، كېرەكسىز، ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان، ئىچىدە زەھەر قاينايدىغان، ئاغرىقچان، ھېچكىمگە لازىمى يوقلۇقى بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ھەممە ئادەمگە زىيان سالىدىغان، نېمە ئۈچۈن ياشاۋاتقانلىقىنى ھەتتا ئۆزىمۇ بىلمەيدىغان، ئەتە ـ ئۆگۈن ئۆزىلا ئۆلۈپ قالىدىغان بىر خوتۇن،

چۈشىنىۋاتامسەن؟ چۈشىنىۋاتامسەن؟

ــ ھەئە، چۈشىنىۋاتىمەن، ــ جاۋاب بەردى ئوفىتسېر ھايا‌جان بىلەن سۆزلەۋاتقان دوستىغا دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ.

ــ ئەمدى گەپنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلا. يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، نەۋقىران ياشلار قوللاشقا ئېرىشەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، بىكاردىن ـ بىكارغىلا نابۇت بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، بۇنداقلارنى ھەممىلا يەردىن مىڭلاپ، ئون مىڭلاپ تاپقىلى بولىدۇ ! مومايىنىڭ مۇناسىرغا كىرىپ كېتىشى ئاللىبۇرۇنلا بېكىتىلىپ بولغان ئاشۇ پۇلى بىلەن يۆزلەرچە، مىڭلارچە ياخشى ئىشنى ۋە يېڭىلىقنى ئىشقا ئاشۇرغىلى ۋە تەرتىپكە سالغىلى بولىدۇ ! يۆزلىگەن، ئېھتىمال مىڭلىغان ئادەمنى پارلاق يولغا باشلىغىلى بولىدۇ؛ بىرنەچچە ئون ئائىلىنى يوقسۇللۇقتىن، سەرسانلىقتىن، ھالاكەتتىن، چۈشكۈنلىشىشتىن ۋە تاناسىل كېسەللىكلىرى دوختۇرخانىلىرىدىن قۇتقۇزۇپ قالغىلى بولىدۇ ــ ئۇنىڭ پۇلى بىلەن مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى قىلغىلى بولىدۇ. ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، پۇللىرىنى ئېلىپ، ئاندىن شۇ پۇللار بىلەن پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ۋە ئاۋام خەلقنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلساڭ كاشكى. سېنىڭچە قانداق؟ بىرنەچچە مىڭ ياخشى ئىش كىچىككىنە بىر گۇناھنى يۇيۇپ كېتەلمەسمۇ؟ ناھايىتى بىرلا جانىنىڭ بەدىلىگە بىرنەچچە مىڭ جانىنى چىرىشتىن ۋە بۇزۇلۇشتىن قۇتقۇزۇپ قېلىش، بىرلا ئادەمنىڭ ئۆلۈمى بەدىلىگە يۈز ئادەمنى ھايا‌تلىقىغا قايتۇرۇپ كېلىش ناھايىتى ئاددىي ئارىفمېتىكىلىق ھېسابقۇ ! بۇنداق بىر ئاغرىقچان، مېڭىسىنى قاغا چوقۇلاپ كەتكەن، ئىچىدە ئوغا قاينايدىغان مومايىنىڭ ھايا‌تى ئاۋام خەلقنىڭ تارازىسىدا نېمىگە ئەرزىيدىتى؟ ناھايىتى كەلسە بىر تال پىتىنىڭ، بىر تال سۇۋۇرەكنىڭ ھايا‌تچىلىكىتۇ ئۇ. ياق، ئۇ ھەتتا پىتقىمۇ، سۇۋۇرەككىمۇ يەتمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ بىر زىياندىاش. ئۇ

باشقىلارنىڭ ھاياتىنى قىرقىيدۇ؛ بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا ئۇ ئاچچىقىنى چىقارغىلى لىزاۋېتانىڭ بارمىقىنى چىشلىۋاپتىكەن، ئوپېراتسىيە قىلىپ كېسىپ تاشلىغىلى قىل قالمىدى.

— راست، ئۇ ياشاشقا لايىق ئەمەسكەن، — دېدى ئوفىتسېر، — لېكىن ئۇنىڭ تەبىئىتى شۇنداق ـ دە.

— ھەي، بۇرادەر، تەبىئەت دېگەننى تۈزەتكىلى ۋە يېتەكلىگىلى بولىدۇ. ئۇنداق بولمىغان بولسا، بىز بىر تەرەپلىمە قاراشلار دېڭىزىغا غەرق بولۇپ كەتكەن بولاتتۇق. ئۇنداق بولمىغان بولسا، ئۇلۇغ ئادەملەردىن بىرەرىمۇ دۇنياغا كەلمىگەن بولاتتى. كىشىلەر «مەجبۇرىيەت»، «ۋىجدان» توغرىسىدا گەپ قىلىشىدۇ، مەن مەجبۇرىيەت، ۋىجدان دېگەنگە ھەرگىز قارشى ئەمەس. لېكىن، مەجبۇرىيەت ۋە ۋىجدان دېگەننى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ توختاپ تۇر، مەن سەندىن يەنە بىر سوئال سورايمەن، ئاڭلاپ تۇر!

— ياق، سەن توختاپ تۇر. مەن سەندىن بىر سوئال سوراپ باقاي، ئاڭلاپ تۇر!

— ھە سورا.

— سەن ھازىر مەردانىلىك بىلەن قاملاشتۇرۇپ سۆزلىدىڭ. قېنى دەپ باقە، ھېلىقى مومايىنى سەن ئۆز قولۇڭ بىلەن ئۆلتۈرمەكچىمۇ؟

— ئەلۋەتتە ئۇنداق ئەمەس! مەن ناھايىتى ھەققانىيەتنى تەرغىب قىلىۋاتىمەن... گەپ مېنىڭدە ئەمەس...

— مېنىڭچە، ئەگەر سەن ئۆزۈڭ شۇ قارارغا كېلەلمىسەڭ، ئۇ ھالدا ھەققانىيەتنى تەرغىب قىلىشتىن ئېغىز ئاچمايلا قوي... يۇرە، يەنە بىر قول ئوينايلى.

راسكولنىكوف قاتتىق ھاياجانلاندى. ئەلۋەتتە، بۇلار ئەڭ ئادەتتىكى، قۇلاققا دائىم كىرىپ تۇرىدىغان ئالمىجوقا گەپلەر ۋە پىكىرلەر ئىدى. مۇنداق گەپلەرنى ئۇ كۆپ ئاڭلىغانىدى. بىرلا يېرى، ئۇنىڭ شەكلى بىلەن تېمىسىلا ئوخشىمايتتى. لېكىن،

نېمە ئۇچۇن دەل شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە، ئۇنىڭ كاللىسىدا شۇنىڭغا ئوخشاش ئوي يېڭىلا پەيدا بولغان بىر چاغدا... ئۇ شۇنداق گەپلەر بىلەن پىكىرلەرنى باشقا بىر ئادەمنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلايدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، نېمە ئۇچۇن دەل شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە، ئۇ مومايىنىڭ ئۆيىدىن خۇددى شۇنداق بىر پىكىرنىڭ ئۇندۇرمىسىنى ئېلىپ چىققان بىر چاغدا، شۇ مومايى توغرۇلۇق گەپلىشىۋاتقان ئادەملەرگە ئۇچراپ قالىدۇ؟... ئۇنىڭغا بۇنداق توغرا كېلىپ قېلىش، بۇرۇندىنلا غەلىتە تۇيۇلاتتى. كېچىك ئاشخانىدا بولۇپ ئۆتكەن بۇ ئەرزىمەس سۆھبەت ئىشنىڭ يەنمۇ تەرەققىي قىلىشىدا ئۇنىڭغا ئادەتتىن تاشقىرى تەسىر كۆرسەتتى: ئۇنىڭغا گويا قىسمەت راستلا شۇ يولنى كۆرسىتىپ تۇرغاندەكلا تۇيۇلدى.

ئۇ ئوت ـ چۆپ بازىرىدىن قايتىپ كېلىپ ئۆزىنى دۇئانغا تاشلىدى ۋە توپتوغرا بىر سائەتكىچە مىدىر ـ سىدىر قىلماي ئولتۇردى. شۇ ئارىلىقتا قاراڭغۇ چۈشتى. ئۇنىڭدا شام يوق ئىدى. ئۇ ھەتتا شام يېقىشنى خىيالىغمۇ كەلتۈرمىدى. كېيىنرەك ئۇ شۇ چاغدا بىرەر ئىش توغرۇلۇق ئويلىغان ـ ئويلىمىغانلىقىنى زادىلا ئېسىگە ئالالمىدى. ئاخىر ئۇ تېخى يېقىندىلا تۇتقان بەزگەكنىڭ يەنە تۇتۇشقا باشلىغانلىقىنى سەزدى، شۇ چاغدا ئۇ دۇئاندا ياتسا بولىدىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ سۆيۈنۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تېزلا قاتتىق، گويا قوغۇشۇندەك ئېغىر ئۇيقۇ ئالۇاستىسى بېسىۋالغاندەك تېزلا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى.

ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى ئۇزاق ئۇخلىدى. چۈشمۇ كۆرمىدى. ئەتىسى ئەتىگەن سائەت ئوندا ئۇنى خانىسىغا كىرگەن ناستاسىيە مىڭ مەشەققەتتە ئاران ئويغاتتى. ناستاسىيە ئۇنىڭغا چاي بىلەن نان ئەكىرگەنىدى. چاي يەنىلا ئىلگىرىكىدەك شامنىڭ ئۈستىگىلا دەملەنگەنىدى. يەنە كېلىپ چۆگۈنمۇ ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ

چۆگۈنى ئىدى.

ــ ھەي، شۇنداقمۇ قاتتىق ئۇخلامدۇ كىشى ! ــ ۋارقىرىدى ئۇ خاپا بولۇپ، ــ كەچكىچە ئۇخلىغان !

راسكولنىكوف مىڭ تەستە ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ بېشى ئاغرىۋاتاتتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كىچىككىنە خاندا بىر پىرقىرىدى ـ دە، يەنە ئۆزىنى دىۋانغا تاشلىدى.

ــ يەنە ئۇخلىدى، ــ ۋارقىرىدى ناستاسىيە، ــ ئاغرىپ قالدىڭمۇ يا؟

ئۇ جاۋاب بەرمىدى.

ــ چاي ئىچەمسەن؟

ــ بىرەەم تۇرۇپ، ــ ئۇ شۇنى ئاران دېدى ـ دە، كۆزىنى يۇمۇپ تام تەرەپكە قارىۋالدى. ناستاسىيە ئۇنىڭ قېشىدا بىرەەم تۇردى.

ــ ئۇ راستلا ئاغرىپ قالغان ئوخشايدۇ، ــ دېدى ئۇ ۋە كەينىگە بۇرلىپ چىقىپ كەتتى.

چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە، ئۇ بىر قاچا شورپا كۆتۈرۈپ كىردى. راسكولنىكوف تېخىچە مىدىرلىماي ياتاتتى. چايمۇ شۇ پېتىلا تۇراتتى. ناستاسىيەنىڭ ئاچچىقى كەلدى ـ دە، شۇ ئاچچىقىدا ئۇنى قاتتىق ـ قاتتىق نوقۇشقا باشلىدى.

ــ نېمانداق ئۇخلاۋېرىسەن؟ ــ دېدى ناستاسىيە ئۇنىڭغا يىرگىنچلىك نەزەر بىلەن قاراپ ۋارقىراپ، ئۇ گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى، لېكىن پولغا تىكىلىپ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى.

ــ ئاغرىپ قالدىڭمۇ يا؟ ــ سورىدى ناستاسىيە، لېكىن يەنە جاۋاب ئالالمىدى.

ــ ھېچ بولمىسا تالاغا چىقىپ شامالداپ كىر، ــ دېدى ناستاسىيە بىرەەم تۇرۇۋېلىپ، ــ تاماق يەمسەن؟

ــ سەل تۇرۇپ، ــ دېدى ئۇ بوش ئاۋازدا، ــ سەن كېتىۋەر، ــ ئۇ قولىنى شىلتىپ قويدى.

ناستاسىيە يەنە بىردەم تۇردى. ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قاراپ قويدى ـ دە، چىقىپ كەتتى.

بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئۇ كۆزىنى ئېچىپ، چاي بىلەن شورپىغا ئۇزۇنغىچە قاراپ ئولتۇردى. ئاندىن نان بىلەن قوشۇقنى ئېلىپ، تاماق يېيىشكە باشلىدى.

تاماقتا كۆڭلى تارتمىغاچقا، ئۇ نادىن ئازراقلا يەپ، شورپىدىن ئۆچ ـ تۆت قوشۇقلا ئىچىپ بولدى قىلدى. بۇ ئۇنىڭ ئىختىيارى ئەمەس ئىدى، بېشىنىڭ ئاغرىقى خېلىلا قويۇپ بېرگەنىدى. ئۇ تاماقنى يەپ بولۇپ، يەنە دىۋانىدا سوزۇلۇپ ياتتى. ئەمما، ئۇخلىيالمىدى. ئۇ كۆكرىكىنى دىۋانغا، يۈزىنى ياستۇققا يېقىپ مىدىر ـ سىدىر قىلماي ياتتى. مانا شۇ چاغدا ئۇنىڭدا كەينى ـ كەينىدىن خىيالىي تۈيغۇلار پەيدا بولىۋەردى. بۇ خىيالىي تۈيغۇلار بەكلا غەلىتە ئىدى. ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدا نامايان بولۇشچە، ئۇ ئافرىقىنىڭ بىر يېرىدە، مىسىردا، بىر بوستانلىقتا ئىمىش. كارۋان ئارام ئېلىۋاتقۇدەك، تۆگىلەر تىپىتىنچ ياتقۇدەك، ئەتراپ پۈتۈنلەي خورما دەرىخى ئىمىش، ھەممە ئادەم تاماق يەۋاتقۇدەك. ئۇ بولسا توختىماي سۇ ئىچكۈدەك، ئىچكەندىمۇ يېنىدىلا شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان كىچىككىنە ئېقىن سۈنى دۇم يېتىپ تۇرۇپ ئىچكۈدەك. زۇمرەتتەك سۇ شۇ قەدەر سوغۇق، شۇ قەدەر ئېسىل، مۇزدەكمىش. ئۇ رەڭگارەڭ تاشلارنىڭ ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرغان پاكىز قۇملارنىڭ ئۈستىدىن ئېقىپ ئۆتكۈدەك...

بىردىنلا ئۇ سائەتنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئېنىق ئاڭلاپ چۆچۈپ ئويغىنىپ، بېشىنى كۆتۈردى، قايسى ۋاقىت بولدىكىن، دەپ دېرىزىدىن تاشقىرىغا قاردى. ئاندىن پۈتۈنلەي ئويغىنىپ، خۇددى بىرسى تارتىپ تۇرغۇزۇۋەتكەندەك، دىۋاندىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. پۈتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ ئىشىك ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئىشىكنى شەپسىز ئېچىپ، پەسكە قۇلاق سالدى. ئۇنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك قاتتىق سوقۇپ كەتتى.

ھەممە ئادەم ئۇخلاپ قالغاندەك، پەلەمپەي جىمجىت ئىدى... ئۇنىڭغا تۇنۇگۈندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە ئۆلۈكتەك ئۇخلاپ يېتىشى، تېخىچە ھېچ ئىش قىلمىغانلىقى، تەييارلىق قىلىپ قويمىغانلىقى غەلىتە بىر ئىشتەك، ئەقىلگە سىغمايدىغاندەك تۇيۇلدى... بايا سائەت ئالتىگە داڭ ئۇرغان بولسا كېرەك. ئۇ ئۇيقۇلۇق ۋە گاراڭلىق ھالەتتىن چىقىپ ھوشىنى يىغقاندىن كېيىن، يەنىلا قاتتىق ھودۇقۇش، ئازراق ھەيرانلىق ئىچىدە ئالدىراپ ـ سالدىراپ ھەركەت قىلىشقا باشلىدى. لېكىن، ئۇنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك تەييارلىقى كۆپ ئەمەس ئىدى. ئۇ بىرەر ئىشنى ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، پۈتۈن زېھنىنى يىغىپ ھەممىنى تولۇق ئويلاندى. يۇرىكى تېخىچە قاتتىق سوقۇۋاتقاچقا، نەپەس ئېلىشىمۇ قىيىنلىشىپ كەتتى. ئۇ ئالدى بىلەن ئازغىنا خالتا تەييارلاپ، ئۇنى پەلتوسىنىڭ ئىچىگە تىقىۋېلىشى كېرەك. بۇ ناھايىتى بىر مىنۇتلۇق ئىش. ئۇ ياستۇقنىڭ تېگىگە قولىنى تىقىپ، ياستۇقنىڭ تېگىگە پۇرلەپلا تىقىپ قويۇلغان كۆڭلەكلەرنىڭ ئارىسىدىن كونىراپ چاك ـ چېكىدىن توسۇلۇپ كەتكەن كىر كۆڭلەكنى ئالدى ـ دە، كۆڭلەكتىن كەڭلىكى تۆت ئىلىك، ئۇزۇنلۇقى ئىككى غېرىچ كەلگۈدەك لاتا يىرتىۋالدى. ئاندىن ئۇنى ئىككى قاتلاپ، يىرىك بومازى ماتادىن تىكىلگەن كەڭ ۋە پۇختا يازلىق پەلتوسىنى (بۇ ئۇنىڭ بىردىنبىر تاشقى كىيىمى ئىدى) سېلىپ، لاتىنىڭ ئىككى ئۇچىنى پەلتوسىنىڭ ئىچىگە ـــ سول تەرەپ قولتۇق ئاستىغا تىكىشكە باشلىدى. ئۇ تىكىۋاتقان چېغىدا قوللىرى تىترەۋىدى، دەرھال ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ سىپتا قىلىپ تىكىپ چىقتى. ئۇ پەلتوسىنى يەنە كىيگەن چېغىدا، تېشىدىن ھېچنېمىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ يىڭنە بىلەن يىپنى ئالالمىۋېتىلا تەييارلاپ، قەغەزگە يۆگەپ، تارتمىغا سېلىپ قويغاندى. تار خالتىغا كەلسەك، بۇ ئۇنىڭ ئاجايىپ ئەپچىل كەشپىياتى ئىدى. ئۇ پالتىنى ئەنە شۇ خالتىغا سېلىپ قويماقچىدى. چۈنكى، پالتىنى چوڭ كوچىدا ئوچۇق

كۆتۈرۈپ ماڭغىلى بولمايتتى. پەلتونىڭ ئىچىگە تىقىۋالاي دېسە، تېشىدىن يەنىلا قولدا تۇتۇپ مېڭىشقا توغرا كېلەتتى ـ دە، بۇنى ئادەملەر كۆرۈپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. مانا ئەمدى پالتىنىڭ بېشىنى شۇ خالتىغا كىرگۈزۈپ سېلىپ قويسىلا، پالتا پەلتونىڭ قولتۇق ئاستىغا تىپتىنچ كېتىۋېرەتتى، شۇنداقلا پالتا پۇلاڭلاپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، بىر قولىنى پەلتونىڭ يانچۇقىغا سېلىپ، پالتىنىڭ دەستىسىنى تۇتۇۋالسىمۇ بولاتتى. ئۇنىڭ پەلتوسى خۇددى تاغاردەك كەڭ بولغاچقا، تېشىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ يانچۇقىغا سېلىۋالغان قولىدا بىرەر نېمىنى تۇتۇۋالغانلىقىنى پەرق ئەتكىلىمۇ بولمايتتى. بۇ ئامالنى ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى ھەپتە ئىلگىرى ئويلاپ تاپقانىدى.

شۇ ئىشنى قىلىپ بولۇپ، ئۇ «تۈركىيچە» دېۋان بىلەن پولنىڭ ئارىلىقىدىكى تارغىنا يوچۇقتا بارماقلىرىنى تىقىپ، سول تەرەپتىكى بۇرجەكنى بىردەم ئاختۇرۇپ، گۆرۈگە قويىدىغان نەرسىسىنى ئالدى. بۇنى ئۇ خېلى بۇرۇنلا تەييارلاپ، شۇ يەرگە تىقىپ قويغانىدى. ئەمەلىيەتتە بۇ گۆرۈگە قويغۇدەك نەرسىمۇ ئەمەس. ناھايىتى چوڭ ـ كىچىكلىكى بىلەن قېلىنلىقى كۈمۈشتىن ياسالغان تاماكا قۇتىسىچىلىك كېلىدىغان، سىلىق رەندىلەنگەن ياغاچ ئىدى. بۇ ياغاچنى ئۇ سەيلە قىلىۋېتىپ، بىنانىڭ ھويلىسىغا جايلاشقان قاناقتۇر بىر ئۇستىخاننىڭ ئىشكى ئالدىدىن تاسادىپىي تېپىۋالغانىدى. كېيىن ئۇ ياغاچنىڭ ئۇستىگە نېپىز ۋە سىلىق تۆمۈر پارچىسىنى قوشتى. بۇ تۆمۈر پارچىسى بىرەر نەرسىدىن چۈشۈپ قالغان بولسا كېرەك ـــ ئۇ بۇنىمۇ شۇ كۈنى كوچىدىن تېپىۋالغانىدى. ئۇ ھەجمى ئازراققىنا كىچىكلىك قىلىدىغان تۆمۈر پارچىسىنى ياغاچنىڭ ئۈستىگە قويۇپ يىپ بىلەن بىرنەچچە ئايلاندۇرۇپ چىڭ باغلىۋەتتى. ئاندىن ئۇنى پاكىز قەغەزگە رەتلەك ۋە چىرايلىق يۆگەپ، تەسرەكتە يېشىلسۇن ئۈچۈن، يەنە يىپ بىلەن چىڭ قىلىپ باغلىۋەتتى. بۇنى ئۇ مومايىنىڭ دىققىتىنى ۋاقتىنچە بۇراش ۋە ئۇ يىپنى

يېشىش بىلەن بولۇپ قالغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قول سېلىش ئۈچۈن، ئەتەي شۇنداق قىلغانىدى. تۆمۈرنى بولسا، ياغاچنىڭ ۋەزنىنى ئېغىرلاشتۇرۇش، شۇ ئارقىلىق مومايىنىڭ ھېلىقى «نەرسە»نىڭ ياغاچ ئىكەنلىكىنى دەررۇ پەملەپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قوشۇپ قويغانىدى.

نەرسىلىرىنى ۋاقتى كەلگەندە ئىشلىتىش ئۈچۈن، دۇڭانىڭ تېگىگە تىقىپ قويغانىدى. ئۇ «گۆرۈگە قويىدىغان نەرسە»سىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇشىغا، ھويلىدىن بىرسىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— سائەت ئالتىدىن ئاشتى!

— ئالتىدىن ئاشتى! يا رەببىم!

ئۇ ئېتىلىپ ئىشىك ئالدىغا بېرىپ بىردەم قۇلاق سالدى. ئاندىن شىلەپىسىنى ئېلىپ، ئۆزىگە تونۇش بولۇپ كەتكەن ئون ئۈچ باسقۇچلۇق پەلەمپەيدىن خۇددى مۇشۇكتەك شەپە چىقارماي ئاستا - ئاستا چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇ يەنە ئەڭ مۇھىم بىر ئىشنى قىلىشى — ئۇ ئاللىبۇرۇنلا بۇ ئىشنى پالتا بىلەن قىلىش قارارىغا كېلىپ بولغاچقا، ئاشخانىدىن پالتىنى ئوغرىلاپ چىقىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ باغۋەنلەر ئىشلىتىدىغان، قاتلىنىدىغان پىچىقى بار ئىدى. لېكىن، ئۇ پىچاققا ئىشەنچ قىلالمىدى. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ كۈچىگىلا تايىنىپ قىلالىشىغا تېخىمۇ ئىشەنمىدى، شۇڭا ئاخىر پالتا ئىشلىتىش قارارىغا كەلگەنىدى. ئۆز نۆۋىتىدە بىز ئۇنىڭ مۇشۇ ئىش توغرىسىدىكى جىمىكى ئاخىرقى قارارلىرىنىڭ بىر ئالاھىدىلىكىنى ئېيتىپ ئۆتەيلى. بۇ قارارلار شۇنداق بىر غەلىتە ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىدىكى، ئۇلار قانچىكى قارارلاشقانسېرى ئۇنىڭ نەزەردە شۇئان شۇنچىكى خۇنۇك، شۇنچىكى ئېنىقسىز بىرنەرسىگە ئايلىنىپ قالاتتى. ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى كۆرەش ھەرقانچە ئازابلىق بولسىمۇ، ئۇ ئاشۇ مەزگىلدە، ھەتتا بىرەر مىنۇتقىچە بولسىمۇ ئۆز پىلانىنىڭ ئىشقا ئېشىشىغا ئىشەنچ قىلىپ باقمىدى.

شۇڭلاشقا، ئۇ ھەممىنى، ھەتتا يېپىدىن ـ يېڭىسىغىچە تەتقىق قىلىپ، ئاخىرقى قارارغىمۇ كېلىپ بولغان، گۇمان قىلغۇدەك يېرى قالمىغان بولسىمۇ، راست شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ، ھەممىدىن بىراقلا ۋاز كېچىپ كېتىشى، ئۇلارغا بىمەنە، ئەقىلگە سىغمايدىغان، ئىشقا ئاشمايدىغان ئىش دەپ قارىشى مۇمكىن ئىدى. لېكىن، ئەمەلىيەتتە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك يەنە نۇرغۇن مەسىلىلەر ۋە گۇمانلىق ئىشلار بار ئىدى. پالتىنى نەدىن تېپىشقا كەلسەك، بۇنىڭدىن ئاسان ئىش بولمىغاچقا، بۇنداق كىچىككىنە ئىشتىن ئۇ قىلچىمۇ ئەنسىرىمەيتتى. سەۋەبى: ناستاسىيە كۆپىنچە كەچتە ئۆيدە بولمايتتى. دائىم قوشنىلارنىڭكىگە چىقىپ كېتەتتى ياكى دۇكانلارغا بېرىۋالاتتى. يەنە كېلىپ ئىشكىنى دائىم ئوچۇق قويياتتى. غوجايىن ئايال شۇ ۋەجدىن ئۇنىڭ بىلەن پات ـ پات ئۇرۇشۇپ قالاتتى. شۇڭلاشقا ۋاقتى كەلگەندە ئۇ غىپىدە ئاشخانىغا كىرىپ، پالتىنى ئاچقىپ، بىرەر سائەتلەردىن كېيىن ھەممە ئىشنى تۈگىتىپ، يەنە ئەكىرىپ جايىغا قويۇپ قويسىلا بولاتتى. لېكىن، بۇنىڭ گۇمانلىق تەرەپلىرىمۇ بار ئىدى: ناۋادا ئۇ بىرەر سائەتتىن كېيىن پالتىنى جايىغا قويۇپ قويغىلى كەلگەندە، ناستاسىيە قايتىپ كەلگەن بولسا، قانداق قىلغۇلۇق؟ ئەلۋەتتە، ئۆتۈپ كېتىپ، ئۇنىڭ يەنە تاشقىرىغا چىقىشىنى كۈتۈشكە توغرا كېلىدۇ. لېكىن، شۇ ئارىلىقتا پالتا لازىم بولۇپ قېلىپ، ئىزدەپ ۋاڭ ـ چۈڭ كۆتۈرۈپ قالسا، قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۇ ھالدا ئادەملەردە گۇمان تۇغۇلۇشى، ھېچبولمىغاندا شۇ ئىشنىڭ ئۆزى گۇمان تۇغدۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن.

شۇنداقتىمۇ بۇ يەنىلا كىچىك ئىش. ئۇ مۇنداق ئىشلارنى تېخى ئويلاپ باقمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ئويلىغۇدەك ۋاقتىمۇ يوق ئىدى. ئۇ ئاساسىي مەسىلە ئۈستىدىلا ئويلىنىپ، ئۆزىگە تېخى تولۇق ئىشەنچ قىلالمايۋاتقاچقا، ئەرزىمەس ئۇششاق ئىشلارنى بىر چەتكە قايرىپ قويغانىدى. ئۇنىڭغا پىلاننىنى زادىلا

ئىشقا ئاشۇرغىلى بولمايدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. ھېچبولمىغاندا، ئۇنىڭ ئۆزىگە شۇنداق تۇيۇلاتتى. مەسىلەن، ئۇ بىر كۈنلىرى ئۆزىنىڭ ھەممىنى تولۇق ئويلاپ بولۇپ، غاچچىدە ئورنىدىن تۇرۇپلا، ھېلىقى يەرگە بېرىشى مۇمكىنلىكىنى زادىلا تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى... ھەتتا ئۇ تېخى يېقىندا سىناپ باققىلى بارغان چېغىدىمۇ، سىناپلا باقتى، يەنى راستىنى ئەمەس، بەلكى «قېنى، بىر سىناپ باقايچۇ، كەچكىچە خىيال سۈرۈپ ماڭا نېمە كەپتۇ!» دېگەن خىيالدا باردى. شۇنداق تۇرۇقلۇق شۇ ئان چىدىيالماي قېلىپ ھەممىگە تۈكۈردى ـ دە، قېچىپ چىقتى. يەنە كېلىپ ئۆزىدىن قاتتىق يىرگىنىپ كەتتى. مەسىلىنى ئەخلاقىي جەھەتتىن ھەل قىلىشقا كەلسەك، ئۇنىڭ تەھلىلى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئاياغلاشقاندى: ئۇنىڭ ئۇستاتلىقى شۇ قەدەر كامالەتكە يەتكەنىدىكى، ئۇنىڭ قەلبىدە ئاڭلىق قارشى پىكىرگە ئاللىقاچان ئورۇن قالمىغاندى، شۇنداقتىمۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئۇ ئۆزىگە ئىشەنمەي، خۇددى بىرسى زورلاۋاتقاندەك، شۇنداق قىلىشقا تارتىۋاتقاندەك، جاھىللىق ۋە قۇللارچە تەرسالىق بىلەن تەرەپ ـ تەرەپنى تىمسىقلاپ قارشى پىكىرلەرنى تېپىشقا ئۇرۇندى. شۇ ئەھۋالدا ھەل قىلغۇچ كۈن شۇنداق تۇيۇقسىز يېتىپ كېلىپ مەسىلىلەرنى بىراقلا ھەل قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ شۇ كۈنگە بولغان ئىنكاسى تامامەن دېگۈدەك مېخانىكىلىق ھالەتتە ئىدى: گويا كىمدۇر بىرسى ئۇنى بىر قولىدىن تۇتۇۋېلىپ، قارشىلىشىقا، قارشى تۇرۇشقا ئىمكانىيەت بەرمەي، غەيرىي تەبىئىي بىر كۈچ بىلەن قارامىلارچە ئالدىغا سۆرەپ كېتىۋاتقاندەكلا قىلاتتى، يەنى كىيىمىنىڭ بىر بۇرجىكى ماشىنا چاقىغا ئىلىنىپ قالغاچقا، چاق ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ سۆرەپ ئېلىپ كېتىۋاتاتتى.

دەسلەپكى چاغلاردا ـــ ئەلۋەتتە بۇ خېلى بۇرۇنقى ئىش ـــ ئۇ دائىم بىر مەسىلە ئۈستىدىلا باش قاتۇراتتى، يەنى نېمە ئۈچۈن جىنايى ئىشلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك شۇ قەدەر ئاسان پاش بولۇپ قالىدۇ، شۇ قەدەر ئاسان ئېچىلىپ قالىدۇ. نېمە ئۈچۈن

جىمىكى جىنايەتچىنىڭ ئىزلىرى شۇ قەدەر ئاسان ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ؟ دەيتتى. ئاستا ـ ئاستا ئۇ ھەر خىل غەلىتە خۇلاسىلەرنى چىقىرىپ باقتى. ئۇنىڭ قارىشىچە، ئاساسىي گەپ جىنايەتنى مادديي جەھەتتىن يوشۇرغىلى بولمايدىغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى جىنايەتچىنىڭ ئۆزىدە: جىنايەت ئۆتكۈزىدىغان چاغدا، ھەربىر جىنايەتچىنىڭ دېگۈدەك ئىرادىسى زەئىپلىشىدۇ. ئەقلى كېسىلىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، ئەقىل ـ ھوشىنى ساقلاپ قېلىشقا ۋە ئېھتىيات قىلىشقا تېگىشلىك چاغدا گۆدەكلىك، كەمدىن ـ كەم ئۇچرايدىغان يەڭگىلتەكلىك بۇلارنىڭ ئورنىنى باسىدۇ. ئۇ شۇنىڭغا كامىل ئىشىنەتتىكى، بۇنداق ئەقلىنىڭ كېسىلىشى، ئىرادىنىڭ زەئىپلىشىشى خۇددى كېسەللىكتەك ئادەمگە چاپلىشىۋالىدۇ، ئاستا ـ ئاستا كۈچىيىدۇ ھەمدە جىنايەت ئۆتكۈزۈشتىن سەللا ئىلگىرى ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىقىدۇ؛ مۇنداق ئەھۋال جىنايەت سادىر بولىدىغان كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلىك قىسقىغىنا پەيتتىمۇ داۋام قىلىدۇ، جىنايەت سادىر بولغاندىن كېيىن، يەنە ئادىمىگە قاراپ خېلى ۋاقىتلارغىچە داۋاملىشىدۇ. ئاخىرىدا بېرىپ خۇددى كېسەللىكە ئوخشاش ئاستا ـ ئاستا يوقىلىدۇ. لېكىن، كېسەللىك جىنايەتكە تۈرتكە بولامدۇ ياكى جىنايەت ئۆزىدىكى ئالاھىدىلىك سەۋەبىدىن كېسەللىككە ئوخشاپ كېتىدىغان بەزىبىر ئالامەتلەرنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كېلەمدۇ؟ بۇنى ھەل قىلىشقا ئۇنىڭ ھازىرچە قۇربى يەتمەيتتى.

ئۇ ئەنە شۇنداق خۇلاسىگە كەلگەندىن كېيىن، بۇ ئىشتا، مەندە ھەرگىزمۇ ئۇنداق كېسەللىك ھالىتى يۈز بەرمەيدۇ، ئالدىن تۇرگەن پىلانمىنى ئىشقا ئاشۇرغۇچە، ئەقىل ـ ھوشۇمۇ، ئىرادەمۇ ئىلگىرىكى ھالىتىدە تۇرىدۇ. بۇنىڭدىكى بىردىنبىر سەۋەب، مەن ئىشقا ئاشۇرماقچى بولۇۋاتقان ئىش «گۇناھ ئەمەس» دەپ ھۆكۈم قىلدى.

بۇ يەردە بىز ئۇ ئاخىرقى قارارغا كەلگۈچە بولغان

ئارىلىقتىكى جەريانىنى ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتىمىز؛ چۈنكى، ئۇنىڭسىزمۇ بەكلا يىراقلاپ كەتتۇق... بىز شۇنىلا قوشۇپ قويماقچىمىزكى: بۇ ئىشنىڭ ماددىي جەھەتتىكى قىينىچىلىقلىرى ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئىككىنچى ئورۇندىلا تۇراتتى. «بارلىق ئىرادەڭنى ۋە ئەقلىڭنى ساقلاپ قېلىپ ئاشۇ قىينىچىلىقلارغا تاقابىل تۇرالىساڭلا، ئىشنىڭ ھەممە تەپسىلاتى بىلەن تونۇشقىنىڭدىن كېيىن، جىمىكى قىينىچىلىق ئاسانلا ھەل بولۇپ كېتىدۇ»، شۇنداقتىمۇ ئىش تېخى باشلانماستا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى قارارىغا يەنىلا ئانچە ئىشىنىپ كېتەلمىگەنىدى. لېكىن، ۋاقتى ـ سائىتى يېتىپ كەلگەندە بولسا، ھەممە ئەھۋال ئۆزگىرىپ، ئىش گويا تۇيۇقسىز يۈز بەرگەندەك، ھەتتا كۈتمىگەن يەردىن چىققاندەكلا تۇيۇلدى.

ئۇ بىنادىن چۈشۈپ بولماي تۇرۇپلا، كىچىككىنە بىر ئەھۋال ئۇنى قاتتىق تەڭلىكتە قويدى، يەنى ئۇ غوجايىن ئايالىنىڭ ئاشخانىسىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلگەندە، ئىشك ئادەتتىكىدەك داغدام ئوچۇق ئىدى. ئۇ ئېھتىيات بىلەن ئۆينىڭ ئىچىگە سەپسېلىپ قارىدى، ئۇ قېنى بىر قاراپ باقاي، ناستاسىيە بولمىسا، غوجايىن ئايال بارمىكىن، ناۋادا ئۇمۇ بولمىسا، ئۆينىڭ ئىشكى ھىم يېپىلغانمىكىن، پالتىنى ئالمەن دەپ كىرسەم، ئۇ ئىچكىرىكى ئۆيدە بولسا كۆرۈپ قالمىسۇن، دەپ ئويلاپ، ئېھتىيات بىلەن ئۆيگە بىر قۇر قاراپ چىقتى. لېكىن، ئۇ بىردىن ناستاسىيەنىڭ ئاشخاندا بارلىقىنى، يەنە كېلىپ، ئىشلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى. ناستاسىيە يۇيۇلغان كىرلەرنى سېۋەتتىن ئېلىپ ئارغامچىغا يېيىۋاتاتتى. ناستاسىيە ئۇنى كۆرۈپ، كىرلىرىنى يېيىشتىن توختىدى ـ دە، ئۇ تەرەپكە بۇرۇلىپ تاكى ئۇ ئۆتۈپ كەتكۈچە ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. راسكولنىكوف نەزىرىنى يۆتكەپ ھېچنېمىنى كۆرمىگەندەك بولۇۋېلىپ ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى ئۇ ئىشنى قىلغىلى بولمايتتى: پالتا يوق ـ دە ! ئۇ دەھشەتلىك زەربىگە دۇچ كەلگەنىدى.

«مەن نېمىدەپ، ــ ئويلىدى ئۇ دەرۋازا ئالدىغا چىقىۋېتىپ، ــ نېمىدەپ ئۇنى شۇ تاپتا چوقۇم ئۆيدە يوق، دەپ ئويلىغاندىمەن؟ نېمىشقا، نېمىشقىمۇ، نېمىشقىمۇ چوقۇم شۇنداق بولىدۇ دەپ ئويلىدىمكىنە؟» ئۇنىڭ روھى چۈشۈپلا كەتتى، ھەتتا خورلۇق ھېس قىلدى. ئۆزىنى قاتتىق مەسخىرە قىلىپ كۈلگۈسى كەلدى. تىت ـ تىت بولۇپ، قەلبىدە ھايۋانىي قەھەر ـ غەزەپ قاينىماپ تاشتى.

ئۇ دەرۋازا ئالدىدا خىيال سۈرۈپ تۇرۇپ قالدى. سەيلە قىلغىلى كوچىغا چىققان كىشى بولۇۋېلىش ئۇنىڭ دىتىغا يېقىمدى. «شۇنداق ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويدۇم ـ دە !» غۇدۇرىدى ئۇ دەرۋازا ئالدىدا مەقسەتسىز تۇرغىنىچە. دەرۋازىۋەننىڭ قاپقاراڭغۇ ھوجرىسى ئۇدۇلدا ئىدى. ئۇنىڭ ئىشكىمۇ داغدام ئوچۇق ئىدى. ئۇ بىردىنلا جانلاندى. ئۇنىڭغا دەرۋازىۋەننىڭ ئىككى قەدەملا كەلگەندەك ئارىلىقتىكى ھوجرىسىدا، ئوڭ تەرەپتىكى ئورۇندۇقنىڭ ئاستىدا، نېمىدۇر بىرنېمە پارقىراۋاتقاندەك زاھىر بولدى... ئۇ ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قارىدى. ھېچكىم يوق. ئۇ پۇتنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ ھوجرا ئالدىغا كەلدى ـ دە، پەلەمپەيدىن ئىككى باسقۇچ پەسكە چۈشۈپ، پەس ئاۋازدا دەرۋازىۋەننى چاقىردى. «دېگەندەك ئۆيدە يوق ئىكەن ! ئىشكىنىڭ ئوچۇق تۇرغىنىغا قارىغاندا، ھويلىدا ياكى يېقىن ئەتراپتا بولسا كېرەك»، ئۇ ئىتتىك مېڭىپ پالتىنىڭ يېنىغا باردى (ئۇ راستلا پالتا ئىدى)، ئۇنى ئورۇندۇقنىڭ ئاستىدىكى ئىككى تال ئوتۇننىڭ ئارىسىدىن تارتىۋالدى؛ ھوجرىدىن چىقىپ كەتمەي تۇرۇپ، ئۇنى پەلتوسىنىڭ ئىچىدىكى ھىلىقى لاتىغا مەھكەم باغلىدى، قوللىرىنى يانچۇقلىرىغا تىقىپ، دەرۋازىۋەننىڭ ھوجرىسىدىن چىقتى؛ ھېچكىم كۆرمىدى ! «ئەقىل بىلەن پۇتمىگەن ئىش ئىبلىسنىڭ ياردىمىدە پۈتتى !» ئويلىدى ئۇ غەلىتە بىر ھالەتتە ھەجىيىپ. بۇ ئىش ئۇنىڭ روھىنى خىلىلا كۆتۈرۈۋەتتى.

كىشىلەرنى شۇبھىلەندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، ئۇ يول بويى ئاستا، ئالدىرىماي تەمكىن ماڭدى. باشقىلارنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلماسلىق ئۈچۈن، ئۇ ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە كەمدىن ـ كەم قارىدى، ھەتتا باشقىلارنىڭ چىرايىغا قارىماسلىققا تىرىشتى. مانا شۇ چاغدا بىردىنلا شىلەپىسى ئېسىگە كەلدى. «ئاپلا ! ئالدىنقى كۈنى قولۇمدا پۇل بار چاغدا، شىلەپىنى تاشلاپ بىر شەپكە ئېلىۋالمىغىنىمنى قارىمامدىغان !» ئۆزىنى تىللىدى ئۇ ئىچىدە.

ئۇ كىچىك دۇكانلارنىڭ بىرىسىگە كۆز قىرىنى تاشلىۋىدى، تامدا ئېسىقلىق سائەت يەتتىدىن ئون مىنۇت ئۆتۈپتۇ. ئۇ قەدىمىنى تېزلىتىش، شۇنداقلا ئۆينىڭ ئالدىغا باشقا ياقتىن بېرىش ئۈچۈن، ئايلىنىپ مېڭىشى كېرەك ئىدى.

ئىلگىرى، ئۇ ئەنە شۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىرمۇبىر خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن چېغىدا، بەزىدە ھەرقاچان قاتتىق قورقۇپ كېتىمەنغۇ، دەپمۇ ئويلىغانىدى. لېكىن، ئۇ شۇ تاپتا قاتتىق قورقۇپ كەتمىدى، ھەتتا پەقەتلا قورقمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كاللىسىنى بۇنىڭغا ھېچقانداق ئالاقىسى يوق ئىشلار بەند قىلىۋالغانىدى، نېمىنىلا ئويلىمىسۇن، ئۇزۇن داۋاملاشمايتتى. يۈسۈپوف بېغىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، ئۇ ھەتتا ئېگىزگە ئېتىلىدىغان فونتانلارنى قۇرۇش توغرىسىدا، بۇ فونتانلارنىڭ مەيدانىنىڭ ھاۋاسىنى تازىلايدىغانلىقى توغرىسىدا پۈتۈن زېھنى بىلەن ئويلاپ كەتتى. ئۇ ئاستا ـ ئاستا: ناۋادا يازلىق باغ مارس مەيدانىغچە كېڭەيتىلسە ياكى مخايلوۋسكىي مەيدانى بىلەن تۇتاشتۇرۇۋېتىلسە، ناھايىتى ياخشى، چوڭ شەھەرگە پايدىلىق ئىش بولار ئىكەن، دېگەن خۇلاسىگە كەلدى. ئارقىدىن ئۇ كۈتمىگەندە مۇنداق بىر مەسىلىگە قىزىقىپ قالدى. چوڭ ـ چوڭ شەھەرلەرنىڭ ھەممىسىدە، نېمە ئۈچۈن ئادەملەر نائىلاجلىقىنى دېمىگەندىمۇ، باغلىرى، فونتانلىرى يوق يەرلەردە، ئېپلاس، سېسىق، ھەر خىل پاسكىنا نەرسىلەر بىلەن تولۇپ كەتكەن جايلاردا ياشاشقا

شۇنچىۋالا ئامراقتۇ؟ ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ ئوت ـ چۆپ بازىرىغا بېرىپ قىلغان سەيلە ـ ساياھەتلىرىنى ئەسلىدى ۋە بىر پەستىلا ھوشىنى يىغىۋالدى. «نېمىدېگەن تېتىقسىزلىق! ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ ياق، ياخشىسى ھېچنېمىنى ئويلىماسلىق كېرەك.»

«ئۆلۈمگە ئېلىپ كېتىلىۋاتقان ئادەملەر مۇشۇنداق يول بويى ئۇچرىغان نەرسىلەر توغرۇلۇق ئويلاپ ماڭسا كېرەك.» خىيالىغا كەلتۈردى ئۇ، لېكىن ئۇ خۇددى چاقماقتەك ۋاللىدا پەيدا بولغان بۇ ئوينى خىيالىدىن تېزلا چىقىرىۋەتتى... مانا، ئۇ بارغانسېرى يېقىنلاشتى، ئەنە ئاشۇ ئۆي، ئاشۇ دەرۋازا شۇ. بىردىنلا قەيەردىندۇر سائەتنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلاندى «نېمە بۇ؟ ئەجەبا سائەت يەتتە يېرىم بولۇپ كەتكەندىمۇ؟ ئۇنداق ئەمەس، ئۇ سائەت ئىلگىرى كەتكەن بولسا كېرەك!»

ئۇنىڭ بەختىگە دەرۋازا ئالدىدا ھەممە ئىشى ئوڭىدىن كەلدى. بۇنىڭ سىرتىدا ھەتتا ئاشۇ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلىك ئارىلىقتا ئۇنى دەپ ئالايىتەن ئورۇنلاشتۇرۇلغاندەك، قۇرۇق ئوت بېسىلغان بىر ھارۋا دەرۋازىدىن كىرىشكە باشلاپ، ئۇنى تاكى يان ئىشىكتىن كىرىپ كەتكۈچە پۈتۈنلەي توسۇپ تۇردى. ھارۋا ھويلىغا كىرىشىگە، ئۇ غىپىدە ئوڭ يانغا ئۆتۈۋالدى. ھارۋىنىڭ نېرىقى تەرىپىدىن ئادەملەرنىڭ نېمىنىدۇر تالىشىپ ۋارقىراشقان ئاۋازى ئاڭلاندى، لېكىن ھېچكىم ئۇنىڭغا دىققەت قىلمىدى. ئۇمۇ ھېچكىم بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالمىدى. شۇ تاپتا يوغان چاسا ھويلىغا قارايدىغان شۇنچە نۇرغۇن دېرىزىنىڭ ھەممىسى ئوچۇق ئىدى. ئەمما، ئۇ بېشىنى كۆتۈرمىدى، كۆتۈرگۈدەك غەيرىتىمۇ يوق ئىدى. مومايىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ چىقىدىغان پەلەمپەي ناھايىتى يېقىن، دەرۋازىدىن كىرگەندە ئوڭ تەرەپتىلا ئىدى. بۇ چاغدا ئۇ پەلەمپەيگە چىقىپمۇ بولغانىدى.

ئۇ نەپىسىنى رۇسلاپ، قاتتىق سوقۇپ كېتىۋاتقان يۈرىكىنى قولى بىلەن بېسىۋالدى، شۇ ئارىلىقتا ئۇ پالتىنى تۇتۇپ ئۇنى يەنە بىر قېتىم مەھكەملەپ قويدى، ئاندىن ئەتراپقا قۇلاق

سالغاچ، ئېهتىيات بىلەن پەلەمپەيدىن ئاستا ـ ئاستا چىقىشقا باشلىدى. لېكىن، شۇ چاغدا پەلەمپەيدە بىرمۇ ئادەم يوق؛ ھەممە ئىشىك يېپىقلىق ئىدى. ئۇنىڭغا ھېچكىم ئۇچراشمىدى. دەرۋەقە، ئىككىنچى قەۋەتتىكى ئىككى ئېغىزلىق بىر ئۆينىڭ ئىشىكى داغدام ئوچۇق ئىدى. ئۇنىڭدا سىرچىلار ئىشلەۋاتاتتى، لېكىن ئۇلار ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى. ئۇ توختاپ بىرپەس ئويلىنىۋېلىپ، يولىنى داۋاملاشتۇردى. «ناۋادا ئۇلار بولمىغان بولسا، تېخىمۇ ئوبدان بولاتتى، لېكىن... يۇقىرىدا يەنە ئىككى قەۋەت بارغۇ؟»

مانا تۆتىنچى قەۋەت. مۇشۇ ئىشىك شۇ. ئۇدۇلدىكى ئىككى ئېغىزلىق ئۆي شۇ. يەنە بىر ئېغىزى بوش. ئۇچىنچى قەۋەتتە، مومايىنىڭ ئۆيىنىڭ ئاستىدىكى ئۆيىمۇ بوش بولسا كېرەك. ئىشىككە مىخلاقلىق ئىسىم تاختىسى ئېلىپ تاشلىنىپتۇ، دېمەك ئۇلار كۆچۈپ كېتىپتۇ!... ئۇنىڭ نەپىسى بوغۇلۇشقا باشلىدى، كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلىك ئارىلىقتا ئۇنىڭ كاللىسىغا: «قايتىپ كېتەيمۇ يا؟» دېگەن ئوي كەلدى. ئۇ ئۆز سوئالىغا جاۋاب بەرمەي، مومايىنىڭ ئۆيىگە قۇلاق سالدى. جىمجىت، ئارقىدىن ئۇ پەسكە قۇلاق سالدى. دەققەت بىلەن ئۈزۈنغىچە قۇلاق سالدى... ئاندىن ئاخىرقى قېتىم ئەتراپىغا زەن سالدى. كىيىملىرىنى تۈزەشتۈردى، چاچلىرىنى تارىدى. پالتىنى يەنە تۈتۈپ قويدى. «چىرايىم... بەكلا تاتىرىپ كەتكەنمىدۇ؟ ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ بەكلا جىددىيلىشىپ كەتكەندەمنمۇ؟ ئۇ بەكلا گۇمانخور خوتۇن... يەنە بىرەەم تۇرايمىكىن؟... يۇرىكىمنىڭ سېلىشى بېسىلغۇچە توختاپ تۇرسام بولارمۇ؟»

لېكىن، يۇرىكىنىڭ سېلىشى توختايدىغانىدەك ئەمەس ئىدى. ئەكسىچە، ئۇنىڭ بىلەن قېرىشۇاتقاندەك بارغانسېرى قاتتىقراق، يەنىمۇ قاتتىقراق سوقماقتا ئىدى... ئۇ تاقەت قىلالمىدى. قولىنى ئاستا قىڭغاقا سوزۇپ، بىر قېتىم تارتتى. يېرىم مىنۇتتىن كېيىن يەنە بىر قېتىم قاتتىقراق تارتتى.

جاۋاب يوق. يەنە تارتۇېرىشنىڭ ھاجىتى يوق. چۈنكى،

ئۇنىڭغا قولايسىز. مومىاي چوقۇم ئۆيدە، لېكىن ئۇ بەكمۇ گۈمانخور. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزى يالغۇز، راسكولنىكوف ئۇنىڭ ئادەتلىرىنى ئاز ـ تولا بىلەتتى. ئۇ يەنە قۇلقىنى ئىشككە ياقتى. ئۇنىڭ قۇلقى بەكلا ئۆتكۈرلىشىپ كەتتىمۇ (ئۇنداق بولۇشى ناتايىنەك قىلاتتى) ياكى ئاۋاز راستلا بەك ئېنىق ئاڭلاندىمۇ؟ قىسقىسى، ئۇ بىر قولنىڭ ئىشىك ئىلغۇچىنى ئېھتىيات بىلەن ئاستا تۇتقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى، ئاندىن كىيىمنىڭ ئىشككە تېگىپ شىلدىرلىغان ئاۋازى ئاڭلانغانەك قىلدى. كىمدۇر بىرسى خۇددى ئۇ تالادا تۇرغاندىكىدەك ئىشىك ئىلغۇچىنىڭ يېنىدا جىممىدە تۇرۇپ قۇلاق سېلىۋاتقاندەك، قۇلقىنى ئىشككە ياققاندەك قىلاتتى.

راسكولنىكوف مۆكۈپ تۇرۇپتۇ دەپ قالمىسۇن دەپ، ئەتەي مىدىرلاپ قويدى، ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، نېمىلەرنىدۇر دەپ غۇدۇرىدى. ئاندىن قوڭغۇراقنى ئۇچىنچى قېتىم تارتتى، تارتقاندىمۇ تەقەززا بولۇۋاتقانلىقىنى قىلچە چاندۇرماي، ناھايىتى ئاستا، ناھايىتى تەمكىن تارتتى. كېيىن ئۇ شۇ ئىشنى ئەسلىگەن چېغىدا، شۇ پەيت ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا شۇنداق جانلىق، شۇنداق ئېنىق گەۋدىلەندى. ئۆزىنىڭ شۇنچىلىك مۇغەمبەرلىكىنى نەدىن ئۆگەنگەنلىكىنى ئۇ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، چۈنكى شۇ چاغدا ئۇ خۇددىنى يوقاتقاندەك، بەدىنىمۇ خۇددى سەزگۈسىنى يوقاتقاندەك ھالەتتە ئىدى... بىردەمدىن كېيىن، بىرسىنىڭ ئىشىك ئىلغۇچىنى ئاچقانلىقى ئاڭلاندى.

7

ئالدىنقى قېتىمدىكىگە ئوخشاش ئىشىك قىيا ئېچىلىپ، قاراڭغۇلۇق ئىچىدە يەنە شۇ ئۆتكۈر، شۇبھىلىك كۆزلەر ئۇنىڭغا مىختەك قادالدى. شۇ پەيتتە، راسكولنىكوف ھودۇقۇپ، چوڭ

خاتالىق سادىر قىلغىلى قىل قالدى.

ئۇ موماينى ھەر ئىككىلىسىنىڭ يالغۇزلۇقىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتمىسۇن دەپ ئەنسىرىگەچكە ۋە تاشقى قىياپىتىنىڭ موماينىڭ گۇمانىنى تۇغدۇرۇشىدىن ئۈمىد كۈتمىگەچكە، موماي ئىشىكنى يېپىۋالمىسۇن، دەپ ئەندىشە قىلىپ ئىشىكنى تۇتۇپ ئۆزى تەرەپكە تارتتى. بۇنى كۆرگەن موماي ئىشىكنى ئۆزى تەرەپكە تارتىپمۇ يۇرمىدى. لېكىن، ئۇ ئىشىكنىڭ تۇتقۇچىنى قويۇۋەتمىدى. شۇڭا راسكولنىكوف موماينى ئىشىك بىلەن قوشۇپ پەلەمپەينىڭ ئالدىغىچە تارتىپ چىقىرىپ قويغىلى قىل قالدى. ئۇ موماينىڭ ئىشىكنى توسۇۋېلىپ، ئۆزىنى كىرگۈزمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، توغرىدىن ـ توغرا ئۇنىڭ ئالدىغىچە باردى. موماي قورقۇپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى. نېمىدۇر دېيىشكە تەمشەلدى. ئەمما، گەپ قىلالمايۋاتقاندەك كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئۇنىڭغا قاراپلا قالدى.

ـــ تىنچلىقمۇ ئالىيونا ئىۋانوۋنا، ـــ گەپ باشلىدى ئۇ ئىلاجىنىڭ بارىچە خاتىرجەم گەپ قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنۈشكە تىرىشىپ، لېكىن تىلى ئۇنىڭ ئىختىيارىغا باقماي تۆتۆتلەپ، ئاۋازىمۇ تىترەپ كەتتى، ـــ مەن سىزگە... بىرنەرسە ئەكەلگەن. ياخشىسى ئاۋۇ يەرگە... يورۇقراق يەرگە ئۆتەيلى، ـــ ئۇ موماينىڭ يېرۇا قىلماي، تەكلىپ قىلىشىنىمۇ كۈتمەي ئۇدۇللا ئۆيگە كىردى. موماي ئۇنىڭ كەينىدىن كىرىپ، ئاخىر ئېغىز ئاچتى:

ـــ ۋاي خۇدايىم ! سىز نېمە قىلماقچى؟ سىز ئۆزىڭىز كىم؟ مەندە نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟

ـــ نېمە بولدىڭىز، ئالىيونا ئىۋانوۋنا، سىز مېنى تونۇيسىزغۇ... مەن راسكولنىكوف... ھېلىقى كۈنى دېيىشىپ قويغان نەرسىنى گۆرۈگە قويغىلى ئەكەلگەن، ـــ ئۇ گۆرۈگە قويغىلى ئەكەلگەن نەرسىسىنى موماينىڭ ئۈزاتتى.

موماي نەرسىنى كۆرۈپ باقماقچى بولدى ـ يۇ، يەنە بېشىنى كۆتۈرۈپ چاقىرىلمىغان مېھمانغا تىكىلدى. موماي كۆزلىرىنى

ئۇزمەستىن، ئۇنىڭغا زەردە ۋە شۇبھە بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئاردىدىن بىر مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتتى. راسكولنىكوفقا ئۇ ھەتتا ھەممە ئىشتىن خەۋەر تېپىپ بولغاندەك، ئەمدى ئۇنىڭغا مەسخىرىلىك نەزەردە قاراپ تۇرغاندەك تۇيۇلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئېسەنگىرەپ قېلىۋاتقانلىقىنى، ھەتتا قورقۇپ كەتكىلى قىل - قىل قېلىۋاتقانلىقىنى سەزدى. مۇبادا موماي يەنە شۇنداق گەپ قىلماي ئۆزىگە يېرىم مىنۇتچە قاراپ تۇرسا، ئۇ قورقۇپ قېچىپ كېتىدىغاندەكمۇ قىلاتتى.

— نېمىشقا ماڭا مۇنداق قارايسىز، خۇددى مېنى تونۇمايدىغاندەك ! — سورىدى ئۇ بىردىنلا زەردە بىلەن، — خالىسىڭىز ئېلىپ قېلىڭ. بولمىسا، باشقا يەرگە ئاپىرىمەن. مېنىڭ ۋاقتىم قىس.

ئۇ ئەسلىدە مۇنداق دېمەكچى ئەمەس ئىدى. لېكىن، كۆتمىگەندە بۇ گەپنى دەپ سالدى.

موماي ھوشىنى يىغدى. مېھماننىڭ قاتتىق تەلەپپۇزى ئۇنىڭ غەيرىتىنى خېلىلا ئاشۇرغاندەك قىلدى.

— ئەپەندى، سىز نېمىشقا مۇنداق تۇيۇقسىز... ئۇ نېمە؟ — سورىدى موماي گۆرۈگە قويۇلىدىغان نەرسىگە قاراپ.

— كۆمۈشتىن ياسالغان تاماكا قۇتىسى. ئالدىنقى قېتىمدا مەن سىزگە دېگەنغۇ.

موماي قولىنى سوزدى.

— ۋاي ئانىمەي. چىرايىڭىز نېمانچە تاتىراڭغۇ؟ قولىڭىزمۇ تىترەۋاتىدۇ ! ئەپەندى، يېڭىلا مۇنچىغا چۈشكەنمىدىڭىز؟

— بەزگىكىم تۇتۇۋاتىدۇ، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف كېكەچلەپ، — ھېچنېمە يېمىگەن ئادەمنىڭ چىرايى تاتارماي قالاتتىمۇ، — قوشۇپ قويدى ئۇ ئاۋازىنى ئاران - ئاران چىقىرىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ بوشىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى. لېكىن، ئۇنىڭ جاۋابى ئەقلىگە سىغاتتى. موماي گۆرۈگە

قويۇلىدىغان نەرسىنى قولىغا ئالدى.

ـــ بۇ... تاماكا قۇتىسى... كۆمۈشتىن ياسالغان.. كۆرۈپ بېقىڭ.

ـــ كۆمۈشتىن ياسالغاندەك قىلمايدىغۇ... نېمانچە چىڭ يۆگىۋەتكەن بۇنى !

مومای يېنىنى يەشمەكچى بولۇپ، يورۇقراق دېرىزە تەرەپكە بۇرالدى (ھاۋانىڭ شۇنچىلىك ئىسسىقلىقىغا قارمای، بۇ ئۆينىڭ ھەممە دېرىزىسى يېپىق ئىدى)، مومای بىرنەچچە سېكۇنتقىچە راسكولنىكوفنى تامامەن بىر چەتتە قالدۇرۇپ، ئۇنىڭغا كەينىنى قىلىپ تۇردى. راسكولنىكوف پەلتوسىنىڭ توگمىلىرىنى يېشىپ، لاتىغا ئېسىقلىق پالتىنى بوشاتتى. لېكىن، ئۇنى تولۇق چىقارمای، ئوڭ قولى بىلەن يانچۇقىنىڭ ئىچىدە تۇتۇپ تۇردى. ئۇنىڭ ھەر ئىككىلا قولىدا جان قالمىغاندى. ئۇ ۋاقىت ئۆتكەنسېرى قولىرىنىڭ ئۇيۇشۇپ، ياغاچتەك قېتىپ قېلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى. ئۇ پالتىنىڭ قولدىن چىقىپ، يەرگە چۈشۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى... كۆتمىگەندە ئۇنىڭ بېشى قايغاندەك قىلدى.

ـــ نېمانچە چىڭ چىگىۋەتكەنسىز بۇنى؟ ـــ دېدى مومای ئاچچىقلاپ ۋە ئۇ تەرەپكە بىلىنەر ـ بىلىنمەس سۈرۈلدى.

ئۇ ئەمدى بىرەر سېكۇنتىنمۇ قولدىن بېرىپ قويسا بولمايتتى. ئۇ پالتىنى تولۇق چىقىرىپ، نېمىگىدۇر ئالدىرىغاندەك ئىككى قولى بىلەن كۆتۈردى ـ دە، ئانچە بەك كۈچەپمۇ كەتمەي، نېمە قىلىۋاتقىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەي، پالتىنىڭ چولدىسى بىلەن مومايىنىڭ بېشىغا ئۇردى. دەل شۇ چاغىنىڭ ئۆزىدە، ئۇنىڭ ماغدۇرى قالمىغاندەك قىلىۋىدى، لېكىن ئۇ پالتىنى ئۇرۇپ بولۇشىغا، پۈتۈن ۋۇجۇدى كۈچكە تولدى.

مومای ئادەتتىكىدەك بېشىغا ياغلىق ئارتمىغان، ھەرقاچانقىدەك قويۇق مايلانغان شالاڭ، ئاق سانجىغان ئاچ سېرىق

چاچلىرى چاشقانىنىڭ قۇيرۇقىدەك ئىنچىكە ئۆرۈلۈپ سۇنۇق مۇڭگۈز تاغاق بىلەن چوققىسىغا قىستۇرۇپ قويۇلغانىدى. ئۇنىڭ بويى پاكار بولغاچقا، پالتا توپتوغرا بېشىنىڭ چوققىسىغا تەگدى. ئۇ تولىمۇ زەئىپ ئاۋازدا ۋارقىرىدى، قوللىرىنى كۆتۈرۈپ بېشىنى تۆتۈشقا ئۇلگۈرگەن بولسىمۇ، بىردىنلا پۈتۈن گەۋدىسى پالەچ بولۇپ قالغاندەك ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ بىر قولىدا تېخىچە «گۆرۈگە قويۇلىدىغان نەرسە»نى تۆتۈپ تۇراتتى. دەل شۇ چاغدا راسكولنىكوف پۈتۈن كۈچى بىلەن پالتىنىڭ چۈلدىسىدا ئۇنىڭ بېشىغا يەنە ئىككىنچى ئۇردى. قان خۇددى ئۆرۈلۈپ كەتكەن ئىستاكاندىن ئاققان سۇدەك ئېقىپ، موماي ئوڭدىسىغا يىقىلدى. راسكولنىكوف بىر قەدەم كەينىگە داجىدى. موماي يىقىلغاندىن كېيىن دەرھال ئېڭىشىپ ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدى. ئۇ ئۆلگەنىدى. كۆزلىرى خۇددى چانقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك پۇلتىيىپ چىقىپ، پېشانىسى بىلەن يۈزى تارتىشىپ، قىيسىيىپ كەتكەچكە، قارىغۇسىز دەرىجىدە سەتلىشىپ كەتكەنىدى.

ئۇ پالتىنى جەسەتنىڭ يېنىدا قويۇپ ئۆزىگە قان يۇقتۇرۇۋالماسلىققا تىرىشتى، دەرھال قولىنى موماينىڭ ئوڭ يانچۇقىغا سالدى — ئاچقۇچ ئوڭ تەرەپ يانچۇقىدا، ئالدىنقى قېتىم كەلگىنىدە موماي ئاچقۇچنى مۇشۇ يانچۇقىدىن ئالغان. شۇ تاپتا ئۇنىڭ زېھنى ئىنتايىن ئوچۇق بولۇپ، بېشىمۇ قايمىدى، كۆزىمۇ قاراڭغۇلاشمىدى. لېكىن، قوللىرى توختىماي تىترەيتتى. كېيىنچە ئۇ شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ ھەددىدىن تاشقىرى ئېھتىياتچان، ھوشيار بولۇپ كەتكەنلىكىنى، قانىنى ئۆزىگە يۇقتۇرۇۋالماسلىققا تىرىشقانلىقىنى ئېسىگە ئالالىدى... ئۇ ئاچقۇچنى بىردەمدىلا قولىغا ئالدى. ھەممە ئاچقۇچ ئىلگىرىكىگە ئوخشاش بىر پولات ھالقىغا ئۆتكۈزۈلگەنىدى. ئۇ ئاچقۇچلارنى ئېلىپ شۇ ئانلا ئاشخانىغا ئېتىلدى. چاقىرانغىنا بۇ ئۆيدە مەبۇدلەر قويۇلغان يوغان جاۋەن بار ئىدى. يەنە بىر تامغا تاقاپ

قويۇلغان چوڭ كارىۋاتتا سىلىقلىق قۇراق يوتقان ئىنتايىن پاكىز ئىدى. يەنە تامغا تارتمىلىق ئىشكاپ قويۇلغانىدى. شۇنىسى قىزىقكى، ئۇ ئاچقۇچ بىلەن ئىشكاپنى ئاچماقچى بولغانىدا، ئاچقۇچلارنىڭ شالدىرلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىشى بىلەن تەڭلا، پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولىشىپ ھەممىنى تاشلاپ قېچىپ كەتكۈسى كەلدى. لېكىن، بۇ خىيال شۇ ئانلا غايىب بولدى. ئەمدى كېتىشنىڭ ۋاقتى ئۆتكەنىدى. ئۇ ھەتتا ئۆزىنىڭ شۇ خىيالغا سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى. لېكىن، شۇ چاغدا ئۇنىڭ كاللىسىغا بىردىنلا باشقا بىر قورقۇنچلۇق ئوي كەلدى. ئۇنىڭغا بىردىنلا موماي ھېلىمۇ تىرىكتەك، يەنە ھوشىغا كېلىدىغاندەك تۇيۇلدى. ئۇ ئاچقۇچ بىلەن ئىشكاپنى تاشلاپ، يەنە جەسەتنىڭ يېنىغا يۈگۈردى. پالتىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنى يەنە بىر قېتىم ئېگىز كۆتۈردى، لېكىن ئۇرمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئۆلگەنلىكى ئېنىق ئىدى. راسكولنىكوف ئېڭىشىپ، مومايىنى يېقىندىن يەنە بىر تەكشۈرۈپ باقتى. مانا ئەمدى باش ئۈستىخىنىڭ سۇنغانلىقىنى، ھەتتا بىرئاز ئولتۇرۇشۇپ قالغانلىقىنى ئېنىق كۆردى. ئۇ بارماقلىرى بىلەن تۈتۈپ باقماقچى بولدى ـ يۇ، شۇ ئان قولىنى تارتىۋالدى. تۈتۈپ باقمىسىمۇ ھەممە نەرسە ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاققان قان خېلى بىر يەرگە بارغانىدى. كۈتمىگەندە ئۇ مومايىنىڭ بويىندىكى بىر بوغقۇچنى بايقاپ تارتىپ باقتى. لېكىن، بوغقۇچ بەكلا پۈختا بولغاچقا ئۈزۈلمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قانغا مىلىنىپ كەتكەنىدى. ئۇ بوغقۇچنى مومايىنىڭ قويىنىدىن تارتىپ چىقارماقچى بولۇۋىدى، نېمىگىدۇر ئىلىنىپ قېلىپ چىقمىدى. ئاخىر تاقىتى تاق بولۇپ، بوغقۇچنى شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا يۇقىرىدىن پالتا بىلەن چېپىپ ئۈزمەكچىمۇ بولدى. لېكىن، شۇنداق قىلىشقا پېتىنالمىدى. ئۇ ئېككى مىنۇتلارغىچە خېلى كۈچەپ ھەپىلىشىپ، قوللىرى بىلەن پالتىغا قان يۇقتۇرۇپ بولسىمۇ، پالتىنى مومايىنىڭ بەدىنىگە

تەگكۈزمەي، بوغقۇچنى ئاخىر قىرقىپ ئۈزدى. ئۇنىڭ پەرىزى توغرا ئىكەن ــ ئۇ ھەمىيان ئىكەن. بوغقۇچقا يەنە سەۋەي ياغىچىدىن ۋە مىستىن ياسالغان ئىككى كىرىست بىلەن سىرلانغان بىر مەبۇد ئۆتكۈزۈلگەنىكەن. شۇلار بىلەن بىللە يەنە بۇغا تېرىسىدىن تىكىلگەن چاققانغىنا ھەميانمۇ بار ئىدى. خېلىلا كىرلىشىپ قالغان ھەميان پولات چەمبىرەك بىلەن كىچىككىنە ھالقىغا ئۆتكۈزۈلگەنىكەن. ھەميان لىق تولدۇرۇلغانىدى. راسكولنىكوف ئىنچىكىلەپ قاراپ ئولتۇرمايلا ئۇنى يانچۇقىغا سالدى. ئىككى كىرىستىنى موماينىڭ مەيدىسىگە تاشلاپ قويدى ـ دە، پالتىنىمۇ ئېلىپ موماينىڭ ياتاقخانىسىغا كىردى.

ئۇ قاتتىق ھودۇقۇش ئىچىدە يەنە ئاچقۇچلار بىلەن قۇلۇپنى ئېچىشقا كىرىشتى. لېكىن، ئۇنىڭ ئىشى يۇرۇشمىدى ــ ئاچقۇچنى قۇلۇپقا سالالمىدى. بۇ ئەلۋەتتە ئۇنىڭ قوللىرىنىڭ تىترىگەنلىكىدىن ئەمەس ئىدى، بەلكى ئۇ ھەدەپ خاتا سېلىۋاتاتتى. مەسىلەن، ئۇ قولىدىكى ئاچقۇچنىڭ قۇلۇپنىڭ ئەمەسلىكىنى، ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ چۈشمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ھەدەپ ئۇنى سېلىشقا تىرىشاتتى. كۇتىمگەندە ئۇ باشقا ئۇششاق ئاچقۇچلار بىلەن بىر قىلىپ باغلاپ قويۇلغان چىشلىق يوغان ئاچقۇچ ئىشكاپنىڭ ئاچقۇچى ئەمەس (بۇ ئىشنى ئۇ ئۆتكەندىلا ئويلىغانىدى)، بىرەر ساندۇقنىڭ ئاچقۇچى بولسا كېرەك، ھەممە نەرسە شۇ ساندۇققا يوشۇرۇپ قويۇلغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇ ئىشكاپنى تاشلاپ، دەرھال كارىۋاتنىڭ تېگىگە قارىدى. ئۇ موماينىڭ ساندۇقلىرىنى ئادەتتە كارىۋاتنىڭ تېگىگە يوشۇرۇپ قويىدىغانلىقىنى بىلەتتى. راست دېگەندەك كارىۋاتنىڭ تېگىدە خېلىلا يوغان بىر ساندۇق تۇراتتى. ئۇزۇنلۇقى بىر گەزدىن ئاشىدىغان، ئۇستى يۇمىلاق، پولات مىخ بىلەن مىخلانغان ساندۇق قىزىل بويالغان ئۆچكە تېرىسى بىلەن

قاپلانغاندى. ھېلىقى چىشلىق يوغان ئاچقۇچ ساندۇققا چۈشتى. ساندۇق ئېچىلدى. ساندۇقتىكى نەرسىلەر ئاق كارىۋات ياپقۇچ بىلەن يېپىپ قويۇلغاندى. كارىۋات ياپقۇچنىڭ تېگىدە توشقان تېرىسىدىن تىكىلگەن قىزىل تاۋار تاشلىق جۇۋا، جۇۋىنىڭ تېگىدە تاۋار كۆڭلەك، ئۇنىڭ تېگىدە باش ياغلىق بار ئىدى، ئۇنىڭ تېگىدە بولسا، ساپلا ئەسكى ـ تۈسكى نەرسىلەر بارەڭ قىلاتتى. ئۇ ئالدى بىلەن قولىدىكى قانىنى قىزىل تاۋارغا سۈرتتى. ئۇ: «قىزىل ئىكەن، قان يۇقى قىزىل نەرسىدە ئانچە بىلىنمەپ كەتمەيدۇ» دەپ ئويلىدى ـ يۇ، شۇ ئان ئېسىنى يىغىۋالدى: «يا رەببىم، سارالڭ بولدۇمۇ نېمە؟»

ئۇنىڭ قولى ئەسكى ـ تۈسكى نەرسىلەرگە تېگىشىگە بىر ئالتۇن سائەت جۇۋىنىڭ ئىچىدىن سىرغىپ پەسكە چۈشتى. ئۇ ئالمان ـ تالمان ھەممە نەرسىنى بىرمۇبىر ئاختۇرۇۋىدى، ئەسكى ـ تۈسكىلەرنىڭ ئارا ـ ئارىسىدىن ھەر خىل ئالتۇن بۇيۇملار ـــ بۇلار گۆرۈگە قويۇلغان مۇددىتى توشۇپ كەتكەن ياكى تېخى توشمىغان نەرسىلەردەك قىلاتتى ـــ ئالتۇن بىلەزۈكلەر، ئالتۇن زەنجىرلەر، ئالتۇن ھالقىلار، ئالتۇن بۇلاپكىلار چىقتى. ئۇلاردىن بەزىلىرى كىچىككىنە قۇتىلارغا سېلىنغان، بەزىلىرى ئىككى قەۋەت گېزىتكە ئېھتىيات بىلەن چىرايلىق يۆگىلىپ، تېشىدىن يىپ بىلەن بوغۇپ قويۇلغاندى. ئۇ بىرەر مىنۇتنىمۇ بىكار ئۆتكۈزمەي نەرسىلەرنى شىمىنىڭ يانچۇقى بىلەن پەلتوسىنىڭ يانچۇقىغا سېلىۋەردى، ئۇ ھەتتا تاللاپمۇ ئولتۇرمىدى. قەغەز بولاقلار بىلەن قۇتىلارنى ئېچىپمۇ باقمىدى؛ لېكىن ئۇ نۇرغۇن نەرسىنى ئېلىشقا ئۇلگۈرەلمىدى.

ئۇ تۈيۇقسىز مومانىڭ جەستى ياتقان ئۆيدىن كىمنىڭدۇر ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلاپ قالدى. دەرھاللا توختاپ، خۇددى ئۆلۈكتەك جىمجىت تۇرۇۋالدى. ئەتراپ جىمجىت ئىدى، بەلكىم ئۇنىڭغا شۇنداق تۈيۇلغان بولسا كېرەك. ياق، ئۇ يەنە تۈيۇقسىز

كىمنىڭدۇر بوشقىنا ۋاقىرىغىنىنى، ئارقىدىن بوش ۋە ئۇزۇك ـ ئۇزۇك ئىگىرىغىنىنى ئېنىق ئاڭلىدى. كېيىن ئەتراپنى يەنە جىمجىتلىق بېسىپ، جىمجىتلىق بىر مىنۇتقىچە ياكى ئىككى مىنۇتقىچە داۋام قىلدى. ئۇ ساندۇقنىڭ ئالدىدا زوڭ ئولتۇرغىنىچە، نەپىسىنىمۇ ئىچىگە يۇتۇپ كۈتتى. كېيىن بىردىن چاچراپ قوپتى ـ ده، پالتىنى قولىغا ئېلىپ، يۈگۈرگىنىچە نېرىقى ئۆيگە چىقتى.

لىزاۋىتا قولىدا يوغان بىر بوپا، ئۆينىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى. چىرايى تامدەك تاتىرىپ، ئۆلۈك ياتقان ئاچىسىغا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قاراپ تۇرغان لىزاۋىتانىڭ ۋاقىرىغۇدەك ماغدۇرىمۇ قالمىغاندەك قىلاتتى. ئۇ يۈگۈرۈپ چىققان راسكولنىكوفنى كۆرۈپ، خۇددى يوپۇرماقتەك تىترەشكە باشلىدى، قورققىنىدىن يۈزى قىيسىيىپ كەتتى؛ بىر قولىنى كۆتۈرۈپ، ۋاقىرىغىلى ئاغزىنى ئاچتى، لېكىن ئاۋاز چىقىرالمىدى. ئۇ راسكولنىكوفقا تىكىلگىنىچە، ئاستا ـ ئاستا كەينىگە داجىپ تامنىڭ بۇلۇڭىغا بېرىپ قالدى، لېكىن يەنىلا ۋاقىرىمىدى. ئۇزايىدىن نەپىسى يېتىشمەي، ۋاقىرىيالمايۋاتقاندەكلا قىلاتتى. راسكولنىكوف پالتىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى. لىزاۋىتانىڭ لەۋلىرى خۇددى قاتتىق قورقۇپ كەتكەن، ئۆزىنى قورقۇتۇۋەتكەن نەرسىگە ھاڭۇېقىپ قارىغىنىچە ۋاقىرىماقچى بولۇۋاتقان كىچىك بالىنىڭ لەۋلىرىگە ئوخشاش تولىمۇ ئېچىنىشلىق بىر ھالەتتە پۈرۈلۈپ كەتتى. بىچارە لىزاۋىتا ياۋاشلىقتا شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنىدىكى، قورقىنىدىن گاڭگىراپ، ئېسىنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ قويدى، پالتا يۈزىگە توغرىلىنىپ ئېگىز كۆتۈرۈلگەن ئاشۇ تاپتا قولى بىلەن يۈزىنى توسۇش تولىمۇ زۆرۈر ۋە تەبىئىي بولسىمۇ، ئۇ ئۇنداق قىلمىدى. ئۇ بوش تۇرغان سول قولىنى يۈزىگىچىمۇ كۆتۈرمەي ئازراقلا كۆتۈرۈپ، گويا پالتىنى نېرى ئىتتىرىۋەتمەكچى بولۇۋاتقاندەك ئالدىدا تۇرغان راسكولنىكوفقا

ئاستا ـ ئاستا سوزدى. پالتىنىڭ توپتوغرا ئۇنىڭ چوقىغا ۋە سۆڭىكىگە تېگىپ، پېشانىسىنىڭ يۇقىرىقى قىسمىنى تاكى چوققىسىغىچە دېگۈدەك بىراق ئۇچۇرۇۋەتتى. لىزاۋتا شالاققىدا يىقىلدى. راسكولنىكوف ئۆزىنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ قويدى، ئۇ لىزاۋتانىڭ بوپسىنى قولىغا ئالدى، كېيىن ئۇنى يەنە تاشلىۋەتتى ـ دە، دەھلىزگە قاراپ يۈگۈردى.

ئۇ بارغانسېرى قورقماقتا ئىدى، بولۇپمۇ تامامەن كۈتۈلمىگەن ئىككىنچى قېتىملىق قاتىللىقتىن كېيىن تېخىمۇ بەكرەك قورقۇپ كەتتى. بۇ يەردىن دەرھال قېچىپ كەتكۈسى كەلدى، ئەگەر شۇ چاغدا ئۇ ئىشلارنى توغرىسىراق كۆرەلىگەن ۋە ئويلىيالىغان بولسا، ئەگەر ئۇ ئۆز ئەھۋالىنىڭ تولىمۇ مۇشكۈللۈكىنى ئويلاپ يېتەلىگەن، ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ئۈمىدسىزلىكلىرىنى، ئەسكىلىكلىرىنى ۋە بىمەنىلىكلىرىنى ئويلاپ يېتەلىگەن بولسا، ئەگەر ئۇ يەنە نۇرغۇن ئۆتكەللەرنى بېسىپ ئۆتكىنىدە، ئېھتىمال يەنە نۇرغۇن ئەسكىلىكلەرنى قىلغىنىدا، ئاندىن بۇ يەردىن قېچىپ چىقىپ ئۆيگە بارالايدىغانلىقىنى چۈشەنگەن بولسا، ئۇ ھالدا ھەممىنى تاشلاپ، دەرھالا بېرىپ ئۆزىنى مەلۇم قىلغان بولاتتى، ھەتتا بۇنى ئۆزىدىن ئەنسىرىگەنلىكىدىن ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىدىن قورقىقانلىقىدىن ۋە نەپرەتلەنگەنلىكىدىن شۇنداق قىلغان بولاتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قەلبىدە نەپرەتلىنىش تۇيغۇسى ئويغىنىپ مۇنداق نەپرەتلىنىش مىنۇتسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى. مانا ئەمدى دۇنيادا ھېچقانداق نەرسە ئۇنى ساندۇقنىڭ يېنىغا ئېلىپ بارالمايتتى، ھەتتا شۇ ئۆينىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىتالمايتتى.

لېكىن، دەققىتى چېچىلغاندەك، ھەتتا نېمىندۇر خىيال قىلىۋاتقاندەك بىر خىل كەيپىيات ئۇنى ئاستا ـ ئاستا ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى. ئۇنىڭ پىكرى ھېلىدىن ـ ھېلىغا چېچىلىپ

كەتتى. توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئۇ ئاساسىي ئىشنى ئۇنتۇپ قېلىپ، ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلار بىلەنلا بولۇپ كەتتى. بىر چاغدا ئۇ ئاشخانىغا لەپىدە قاراپ، ئورۇندۇقنىڭ ئۈستىدە يېرىم چېلەك سۇ تۇرغانلىقىنى كۆرگىنىدە، ئاندىن قوللىرىنى ۋە پالتىنى پاكىز يۇيۇۋېتىشى كېرەكلىكىنى يادىغا كەلتۈردى. ئۇنىڭ ھەر ئىككىلا قولى قانغا مىلىنىپ، يېپىشقاق بولۇپ قالغانىدى. ئۇ پالتىنىڭ تىغىنى چېلەكتىكى سۇغا چىلاپ قويدى، ئارقىدىن دېرىزە تەكچىسىدىكى سۈنۈق تەخسىدىن بىر پارچە سوپۇننى ئالدى ـ دە، قولىنى چېلەككىلا تىقىپ يۇيۇشقا باشلىدى. ئۇ قوللىرىنى يۇيۇپ بولۇپ، پالتىنى چېلەكتىن ئالدى، ئاۋۇال تىغىنى يۇدى، ئارقىدىن ئۇچ مىنۇتچە ۋاقىت سەرپ قىلىپ پالتىنىڭ دەستىسىنى يۇدى، ھەتتا سوپۇن سۈرتۈپ قان ئىزلىرىنى پاكىز تازىلىدى. ئاندىن ھەممىنى ئاشخانىدىكى بىر تال يىپقا يېيىپ قويۇلغان ئىچ كۆڭلەككە سۈرتتى. كېيىن دېرىزىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، پالتىنى ئۇزۇنغىچە ئىنچىكىلەپ تەكشۈردى. پالتىدا قان يوقى قالمىغانىدى، لېكىن ياغاچ دەستە تېخىچە ھۆل ئىدى. ئۇ پالتىنى ئالدىرىماي پەلتوسىنىڭ ئىچىدىكى ھېلىقى لاتىغا ئاستى. ئارقىدىن ئۇ ئاشخانىدىكى يورۇقلۇققا تايىنىپ پەلتوسىنى، شىمىنى ۋە ئۆتۈكىنى كۆزدىن كەچۈردى. سىرتتىن قارىغاندا، ئۆتۈكىدىكى ئازراق قان ئىزىدىن باشقا ھېچنېمىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئۇ لاتىنى ھۆل قىلىپ ئۆتۈكىنى پاكىز سۈرتتى. ئەمما، ئۇ كۆزدىن كەچۈرۈشنىڭ تەل ـ تۆكۈس بولمىغانلىقىنى باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتقۇدەك بەزى نەرسىلەرگە ئۆزىنىڭ سەل قارىغان بولۇشى مۇمكىنلىكىنى بىلەتتى. ئۇ ئارىسالدى بولۇپ ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ قالدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كاللىسىغا تولىمۇ ئازابلىق ۋە ئەلەملىك بىر ئوي كەلدى. «مەن سارالڭ بولۇپ قېلىۋاتىمەن. شۇ تاپتا يا پىكىر قىلالمايۋاتىمەن، يا ئۆزۈمنى

همایه قىلالمايۋاتىمەن. بەلكىم قىلىۋاتقان ئىشىنى ھەرگىز قىلماسلىقىم كېرەكتۇ، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ يا پەرۋەردىگار ! قېچىشىم كېرەك. قېچىشىم كېرەك.» ئۇ غۇدۇرىغىنىچە ئىشىككە ئېتىلدى. لېكىن، ئىشىك ئالدىدا ئۇنى بىر ۋەھىمە ــ پۈتۈن ئۆمرىدە باشتىن كەچۈرۈپ باقمىغان قاتتىق ۋەھىمە كۈتۈپ تۇراتتى.

ئۇ ئىشىككە قاراپ، كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى: ئىشىك ــ پەلەمپەيگە چىقىدىغان تاشقىرىقى ئىشىك، بايا ئۆزى قوتۇغۇراق يېپىنى تارتقان، كېيىن ئۆيگە كىرگەن ئىشىك ئوچۇق تۇراتتى، ھەتتا ئادەمنىڭ قولى پاتقۇدەك ئوچۇق ئىدى. يا قۇلۇپلانماپتۇ، يا ئىلىپ قويۇلماپتۇ. ئوچۇق پېتىلا قاپتۇ. بايىاتىن بېرى ئوچۇق تۇرۇپتۇ ! ئۇ ئۆيگە كىرگەندە، مومايى ئېھتىيات يۈزىسىدىن ئىشىكنى قۇلۇپلىمىغان بولسا كېرەك. ئەمما، يا رەببىم ! ئۇ كېيىن لىزاۋىتانى كۆردىغۇ ! شۇ چاغدا نېمىشقا خىيالىغا كەلمىدىكىنە، ئۇنىڭ بىرەر يەردىن كىرگەنلىكىنى نېمىشقا ئېسىگە ئالالمىدىكىنە ! ئۇ تامنىڭ تۆشۈكىدىن چۈشمىدى ــ دە.

ئۇ شۇ ئان ئىشىك ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپ ئىلغۇچنى ئىلىپ قويدى. «توغرا قىلمىدىم. يەنە خاتا قىلدىم ! كېتىشىم كېرەك. كېتىشىم كېرەك... » ئۇ ئىلغۇچنى چۈشۈرۈپ، ئىشىكنى ئاچتى ــ دە، پەلەمپەيگە قۇلاق سېلىشقا باشلىدى.

ئۇ ئۇزۇنغىچە قۇلاق سېلىپ تۇردى. پەستە ناھايىتى يىراقتا، ئالاھازەل دەرۋازا ئالدىدا بولسا كېرەك، ئىككى ئادەمنىڭ ئاۋازىنىڭ بارچە ۋارقىرىشىۋاتقانلىقىنى، نېمىنىدۇر تالىشىپ، تىللىشىۋاتقانلىقى ئاڭلاندى. «نېمە قىلىشىۋاتقاندۇ ئۇلار؟» ئۇ تەقەززالىق ئىچىدە كۈتتى. كېيىن ئۇلار كېتىشتى بولغاي، تالىشىۋاتقانلارنىڭ ئاۋازى بىردىنلا توختاپ، ئەتراپ جىمجىتلىققا چۆمدى. ئۇ ئەمدىلا چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ تۇرۇۋىدى، پەستىكى قەۋەتتە پەلەمپەيگە ئۇدۇل ئىشىك غاچىلداپ ئېچىلىپ،

كىمدۇر بىرسى غىژشىپ ناخشا ئېيتىپ پەسكە چۈشۈشكە باشلىدى. «بۇ خەققە نېمە بالا تەگكەندۇ !» خىيالىدىن ئۆتكۈزدى راسكولنىكوف. ئۇ ئىشكىنى يېپىپ قويۇپ، يەنە كۇتتى، ئاخىر ھەممە ياق جىمىدى، بىرمۇ ئادەم قالمىدى. ئۇ ئەمدىلا پەلەمپەيگە قاراپ بىر قەدەم باسماقچى بولۇپ تۇرۇۋىدى، بىردىنلا يەنە ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى.

كېيىن ئۇ شۇنى ئېنىق ئەسلىدىكى، ئاياغ تىۋىشى ناھايىتى يىراقتىن، پەلەمپەينىڭ ئەڭ تۆۋەنكى باسقۇچلىرىدىن كېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلىغان ھامان، ئۇنىڭغا نېمىشقىدۇر ئۇ ئادەم چوقۇم مۇشۇ يەرگە، تۆتىنچى قەۋەتتىكى مومايىنىڭ ئۆيىگە كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ ئاياغ تىۋىشى ئالاھىدىرەك ياكى باشقىچىرەكمۇ؟ ياق. ئاياغ تىۋىشى سالماق، تەكشى، تەمكىن ئىدى. مانا ئۇ ئىككىنچى قەۋەتكە چىقتى. داۋاملىق يۇقىرى ئۆرلەۋاتىدۇ. بارغانسېرى ئېنىق ئاڭلىنىۋاتىدۇ، ھەتتا پەلەمپەي بىلەن يۇقىرى چىقىۋاتقان ئادەمنىڭ ئېغىر ھاسىراشلىرىمۇ ئاڭلىنىۋاتىدۇ. مانا ئۇ ئۇچىنچى قەۋەتكە چىقىشقا باشلىدى... مۇشۇ تەرەپكە كېلىۋېتىپتۇ ! بىردىنلا ئۇ ئۆزىنى گويا پۈتۈن بەدىنى ئۈيۈشۈپ قالغاندەك، چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلدى. چۈشىدە ئۇنى بىرسى قوغلاپ كېلىۋاتقۇدەك، مانا يېقىنلىشىپ قاپتۇدەك، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچىمىش. لېكىن، ئۇ پۈتىنى قوزغىيالمىغۇدەك، ھەتتا قوللىرىنىمۇ مىدىرلىتالمىغۇدەك.

كېلىۋاتقان مېھمان تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىشقا باشلىغاندا، ئۇ ئاندىن سەگەكلىشىپ، شۇ ئان چاققانلىق ۋە ئەپچىللىك بىلەن ئىشىك ئالدىدىن ئۆيگە يېنىپ كىرىپ، ئىشكىنى يېپىپ قويدى. ئارقىدىن ئۇ يەنە ئىشكىنىڭ ئىلغۇچىنى تۇتۇۋېلىپ ئاۋازىنى چىقارمايلا ئاستا ئىلىپ قويدى. بۇ ئىشتا ئۇنىڭغا تەبىئىي تۇيغۇسى ياردەم قىلدى. ئۇ ئىلغۇچنى ئىلىپ قويغاندىن كېيىن،

نەپسىنى ئىچىگە يۇتۇپ يوشۇرۇندى. بۇ قېتىم ئۇ ئىشىكنىڭ كەينىدىلا تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭغىچە ھېلىقى چاقىرىلمىغان مېھمانمۇ ئىشىك ئالدىغا يېتىپ كەلدى. شۇ تاپتا ئۇلار ئىشىكنىڭ ئىككى تەرىپىدە بايا موماي بىلەن ئىككىسى قانداق تۇرۇشقان بولسا، خۇددى شۇنداق تۇرۇشاتتى. راسكولنىكوف سىرتقا قۇلاق سالدى.

مېھمان بىرنەچچە قېتىم ئېغىر نەپەس ئالدى. «بەك سېمىز ئادەم بولسا كېرەك» ئويلىدى راسكولنىكوف پالتىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ، راستلا بۇلارنىڭ ھەممىسى چۈشكە ئوخشايتتى. مېھمان قوڭغۇراقنىڭ يىپىنى تۇتۇپ قاتتىق ـ قاتتىق تارتىشقا باشلىدى.

چەت ئەل قاڭالتىرىدىن ياسالغان قوڭغۇراق جاراڭلىشى بىلەن تەڭلا، ئۇنىڭغا ئۆيدە نېمىدۇر مىدىرلىغاندەك تۇيۇلدى. ئۇ بىرپەس ئەستايىدىل قۇلاق سالدى. ناتونۇش ئادەم قوڭغۇراق يىپىنى يەنە بىر تارتىپ، بىردەم ساقلاپ باقتى، كېيىن بىردىنلا تاقەتسىزلىنىپ ئىشىكنىڭ تۇتقۇچىنى تۇتۇپ، كۈچىنىڭ بارىچە تارتتى. راسكولنىكوف قورقۇنچ ئىچىدە تۆمۈر ھالقىغا ئىلىقلىق ئىلغۇچنىڭ لىكىلدىشىغا قاراپ تۇردى. ئۇ ئىلغۇچنىڭ ھالقىدىن چىقىپ كېتىشىنى ۋەھىمە ئىچىدە كۈتمەكتە ئىدى. سەۋەبى، ئۇ ئادەم ئىشكنى بەك قاتتىق جالاقلىتىۋاتقاچقا، بۇ ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن ئىدى. ئۇ ئىلغۇچنى تۇتۇۋالماقچىمۇ بولدى، لېكىن ئۇ ئادەمنىڭ تۇيۇپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلدى. ئۇنىڭ بېشى يەنە قايغانىدەك بولدى. «يىقىلىپ چۈشىدىغان بولدۇم!» راسكولنىكوف شۇنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ تۇرۇشىغا، ئۇ ناتونۇش ئادەم گەپ قىلىۋىدى، ئۇ دەرھال سەگەكلەشتى.

ـــ بۇلارغا نېمە بولدىكىنە، قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەندىمۇ ياكى بىرەرسى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەندىمۇ؟ لەنىتىلەر! ـــ دېدى ئۇ ئادەم خۇددى سوغۇنىڭ ئىچىدە گەپ قىلىۋاتقاندەك بوم ئاۋاز

بىلەن، ــ ھەي، ئالىيونا ئىۋانوۋنا، قېرى ئالۋاستى ! لىزاۋېتا ئىۋانوۋنا، نازىنىن گۈزەل، ئىشكىنى ئېچىڭلار ! ۋاي لەنىتىلەر ! ئۇخلاپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاچچىقىدا بوغۇلۇپ، قوڭغۇراقنى پۈتۈن كۈچى بىلەن ئون نەچچە قېتىم جاراڭلاتتى. قارىغاندا ئۇ بۇ ئۆيگە گېپى ئۆتمىدىغان، يېقىن ئادەمدەك قىلاتتى.

شۇ ئارىلىقتا يەنە بىرسىنىڭ پەلەمپەيدىن ئۈششاق چاماداپ ئالدىراپ چىقىپ كېلىۋاتقان ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. يەنە بىر ئادەم يۈگىرى چىقىپ كېلىۋاتاتتى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ ئاياغ تىۋىشىنى يېقىن كەلگەندىلا ئاڭلىدى.

ــ نېمە، ئۆيدە يوقمىكەن؟ ــ دېدى يېڭى كەلگەن ئادەم يۈگىرى ئاۋازدا خۇشال گەپ قىلىپ، ئاۋۋال كەلگىنى قوڭغۇراقنى تېخىچە چېلىۋاتاتتى، ــ تىنچلىقمۇ، كوخ !

«ئاۋازىدىن قارىغاندا، يېڭى كەلگىنى بەكلا ياش ئادەم ئوخشايدۇ» بىردىنلا ئويلاپ قالدى راسكولنىكوف.

ــ كىم بىلىپتۇ، نېمە بولۇشقىنىنى، قۇلۇپىنى قومۇرۇۋالغىلى قىل قالدىم، ــ جاۋاب بەردى كوخ، ــ سىز مېنى قانداق تونۇيسىز؟

ــ مۇنداق گەپ ! ئالدىنقى كۈنى «گامبرىنۇس»[1]تا بىلىيارد ئويناپ، سىزنى ئۇدا ئۈچ قېتىم ئۇتۇۋالدىمغۇ؟

ــ ھە...

ــ ئۇلار يوقمىكەن؟ قىزىق ئىش. راست قىزىق گەپكەن بۇ. بۇ موماي نەگە كەتتىكىنە؟ ئۇنىڭدا ئىشىم بار ئىدى.

ــ مۇھتەرەم جاناب، ئۇنىڭدا مېنىڭمۇ ئىشىم بار ئىدى.

ــ ئۇنداقتا، قانداق قىلغۇلۇق؟ قايتىمىز ــ دە، ئەمدى، ھەي ! مەن تېخى ئۇنىڭدىن ئازراق پۇل ئېلىپ تۇرارمەن دېگەنىدىم، ــ

① گامبرىنۇس ــ پېتىربۇرگتىكى بىر مەيخانا.

دېدى يىگىت ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.

— قايىتماي ئىلاج يوق ـ دە، ئەمدى، لېكىن ئۇ نېمىدەپ مېنى مۇشۇ ۋاقىتتا كەل دەيدۇ؟ بۇ ئالۋاستى مېنى مۇشۇ چاغدا كەل دېگەن. بىرمۇنچە يولنى ئايلىنىپ كېلىۋىدىم دەڭە. بىلمىدىم ئۇ نەلەردە لاغايلاپ يۈرىدىكەن؟ بۇ جادى يىل بويى ئۆيىدىن چىقمايدىغان. بېلى، پۇتى ئاغرىيدىغان. ئەجەب بۇگۈن سەيلە قىلغۇسى كېلىپ قاپتا ئۇنىڭ؟

— دەرۋازىۋەندىن سوراپ باقايلىمۇ يا؟

— نېمىنى سورايمىز؟

— ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى، قاچان يېنىپ كېلىدىغانلىقىنى.

— ھىم... قۇرۇپ كەتكۇر... سورىساق... ئۇ ھېچ نەگە بارمايدىغان تۇرسا... — ئۇ تۇتقۇچنى تۇتۇپ ئىشكنى يەنە بىر قېتىم تارتىپ باقتى، — قۇرۇپ كەتسۇن، ئامال يوق. يۇرۇڭ كېتەيلى!

— توختاڭ! — دېدى يىگىت بىردىنلا ۋارقىراپ، — قاراڭ، ئىشكنى تارتقىنىڭىزدا مىدىرلىغانلىقىنى كۆردىڭىزمۇ؟

— قانداق دەيسىز؟

— دېمەك ئىشىك قۇلۇپلانمىغان، بەلكى ئىلغۇچ ئىلىپ قويۇلغان، يەنى ئىلغۇچتا ئىلىپ قويۇلغان! ئىلغۇچنىڭ شاراقلىغىنىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

— قانداق دەيسىز؟

— ئەستا، نېمىشقا چۈشەنمەيدىغانسىز؟ دېمەك ئىككىسىنىڭ بىرسى ئۆيدە دېگەن گەپ. ئەگەر ھەر ئىككىلىسى چىقىپ كەتكەن بولسا، ئىشكنى تاشقىرىدىن ئاچقۇچ بىلەن قۇلۇپلاپ قويغان بولاتتى. ئىچىدىن ئىلغۇچ بىلەن ئىلىۋالمايتتى. لېكىن، ھازىر ئىلغۇچنىڭ شاراقشىغىنىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ئۆيدە ئادەم بولسا، ئاندىن ئىچىدىن ئىلغۇچتا ئىلغىلى بولىدۇ، چۈشەندىڭىزمۇ؟

شۇڭا ئۇلار ئۆيده چوقۇم بار، لېكىن ئاچمايۋاتىدۇ!

ــ ھەببەللى! راست شۇنداق! ــ ژارقىرىدى كوخ ھەيران بولۇپ، ــ ئەمىسە ئۇلار ئۆيده نېمە قىلىشۋاتقاندۇ؟ ــ ئۇ يەنە ئىشكنى پۈتۈن كۈچى بىلەن تارتىشقا باشلىدى.

ــ توختاڭ! ــ يەنە ژارقىرىدى يىگىت، ــ تارتماڭ! ئەھۋال چاتاقراق تۇرىدۇ... قارىڭ، سىز قوڭغۇراقنى چېلىپ باقتىڭىز، ئىشكنى تارتىپ باقتىڭىز، شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئىشكنى ئاچمايۋاتىدۇ؛ شۇنىڭدىن قارىغاندا، بىر بولسا ھېر ئىككىلىسى ھوشىدىن كەتتى، بىر بولسا...

ــ نېمە؟

ــ مۇنداق قىلايلى، ئىككىمىز بىرىپ دەرۋازىۋەننى چاقىرايلى، ئۇلارنى شۇ ئويغاتسۇن.

ــ توغرا دېدىڭىز! ــ ئىككىيلەن پەسكە قاراپ ماڭدى.

ــ توختاڭ، سىز مەشھەده تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن پەسكە چۈشۈپ دەرۋازىۋەننى چاقىرىپ چىقاي.

ــ بۇ يەردە تۇرۇپ نېمە قىلىمەن؟

ــ ھەر ئېھتىمالغا قارشى دەيمەن ــ دە...

ــ ماقۇل.

ــ بىلەمسىز، مەن ھازىر ئوقۇۋاتىمەن، سوت تەرگەۋچىسى بولماقچى! ناھايىتى ئېنىق، ناھايىتى ئېنىق يەردە چوقۇم بىر گەپ بار! ــ ئالدىراش ژارقىرىدى يىگىت پەلەمپەيدىن يۈگۈرۈپ چۈشۈپ كېتىۋېتىپ.

كوخ قالدى. ئۇ قوڭغۇراقنى يەنە ئاستاغىنا تارتىۋىدى، قوڭغۇراق جىرىڭلىدى؛ ئارقىدىن ئۇ گويا ئويلىنىپ قېلىپ سىناپ بېقىۋاتقاندەك، ئىشكنىڭ راستلا پەقەت ئىلگىرى بىلەنلا ئىلىپ قويۇلغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىماقچى بولۇپ، ئاستاغىنا تۇتقۇچنى تۇتتى ــ دە، ئالدىغا تارتىپ يەنە قويۇۋەتتى. ئارقىدىن ئۇ قۇلۇپنىڭ تۆشۈكىدىن قاراپ باقماقچى بولۇپ،

پۇشۇلدىغىنچە پەسكە ئېگىشتى، ئەمما قۇلۇپىنىڭ تۆشۈكىدە ئاچقۇچ سېلىقلىق بولغاچقا، ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى.

راسكولنىكوف پالتىنى چىڭ تۇتقان پېتى ئىلگىرىكى جايىدا تۇراتتى. ئۇ ئەس ـ ھوشىنى يوقىتايلا دەپ قالغانىدى. ئۇ ھەتتا ناۋادا ئۇلار كىرىپ قالسا، ئۇلار بىلەن ئېلىشىشقىمۇ تەييار ئىدى. ئۇلار ئىشىكنى چەككەن ۋە مەسلىھەتلىشىۋاتقان چاغدا، راسكولنىكوفنىڭ بىرنەچچە قېتىم ئىشىكنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ ئۇلارغا ۋارقىرىغۇسى، ھازىرقى ھالەتنى بىراقلا ئاياغلاشتۇرغۇسى كەلدى. ئۇلار ئىشىكنى ئاچالمايۋاتقان چاغدا، ئۇنىڭ يەنە ئۇلارنى تىللىغۇسى، ئۇلارنىڭ چىشىغا تەگكۈسى كەلدى. «تېزرەك بولسىچۇ !» دېگەن بىر خىيال ئۇنىڭ كاللىسىدا غىل ـ پال پەيدا بولۇپ يەنە يوقالدى.

ـــ لېكىن ئۇ، قۇرۇپ كەتكۇر...

ۋاقىت مىنۇت ـ سېكونتلاپ ئۆتىۋەدى. لېكىن، ھېچكىم كەلمىدى. كوخ ئۇيان ـ بۇيان مېڭىشقا باشلىدى.

ـــ قۇرۇپ كەت ئىلاھىم ! ـــ بىردىنلا ۋارقىرىدى ئۇ تاقەتسىزلىنىپ، ئارقىدىن قوغداش ۋەزىپىسىنى تاشلىدى ـ دە، ئۆتۈكىنى گۈرسۈلدىتىپ پەلەمپەيدىن ئالدىراپ چۈشۈپ كەتتى. ئاياغ تىۋىشى جىمىدى.

ـــ يا پەرۋەردىگار، قانداق قىلاي؟

راسكولنىكوف ئىلغۇچنى ئېلىۋېتىپ، ئىشىكنى ئازراق ئاچتى. جىمجىتلىق، ئۇ نېرى ـ بېرىسىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا ئىشكىتىن چىقتى ـ دە، ئىشىكنى ئىلاج بار چىڭ يېپىپ، پەلەمپەيدىن چۈشۈشكە باشلىدى.

ئۇ ئۇچ پەلەمپەيدىن چۈشۈشىگە، بىردىنلا پەستىن كىمنىڭدۇر ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. «نەگە يوشۇرۇنغۇلۇق !» يوشۇرۇنغۇدەك يەر يوق ئىدى. ئۇ كەينىگە يېنىپ ئۆيگە كىرىپ كەتمەكچى بولدى.

ـــ ھۇ، ئالۋاستى، ئىبلىس ! تۇتۇڭلار ئۇنى !

كىمدۇر بىرسى پەستىكى ئۆيدىن ۋارقىرىغىنىچە ئېتىلىپ چىقتى، پەلەمپەيدىن يۇگۇرۇپ چۈشكەندەك ئەمەس، بەلكى دومىلاپ چۈشكەندەك قىلدى ھەمدە جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىرىدى:

ـــ مىتكا ! مىتكا ! مىتكا ! مىتكا ! ھۇ قارغىش تەگكۇر ! ـــ ۋارقىراش ئاخىر بېرىپ چىرقىراش بىلەن ئاياغلاشتى. ئاخىرقى ئاۋازلار ھويلىدىن ئاڭلاندى. كېيىن ھەممە ياق جىمجىتلىققا چۆمدى. لېكىن، دەل شۇ چاغدا بىرنەچچەيلەن گەپلىشىپ، پەلەمپەي بىلەن يۇقىرىغا چىقىشقا باشلىدى. ئۇلار ئۈچ ـ تۆت ئادەمدەك قىلاتتى. راسكولنىكوف بايىقى يىگىتنىڭ جاراڭلىق ئاۋازىنى تونۇدى. «شۇلار !»

راسكولنىكوف ھېچقانداق يول تاپالماي ئۇلارغا قارشى ماڭدى: «بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرەي ! ناۋادا ئۇلار توسۇۋالسا، ھەممە ئىشنىڭ تۈگىگىنى شۇ؛ ئۆتكۈزۈۋەتسىمۇ، ھەممە ئىشنىڭ تۈگەشكىنى شۇ؛ چۈنكى مېنى يادىدا تۇتۇۋالىدۇ.» ئۇلار يېقىن كېلىشتى. ئارىلىقتا پەقەت بىرنەچچىلا پەلەمپەي قالدى، لېكىن ئۇ كۈتمىگەندە قۇتۇلۇپ قالدى ! ئوڭ تەرەپتە، ئۇنىڭدىن بىرنەچچە قەدەملا نېرىدا، بىر بوش ئۆينىڭ ـــ بايا ئىشچىلار سىرلاۋاتقان ئىككىنچى قەۋەتتىكى ھېلىقى ئۆينىڭ ئىشىكى داغدام ئوچۇق تۇراتتى. تەقدىر ئىلاھى خۇددى ئەتەي ئورۇنلاشتۇرغاندەك، ئىشچىلار كېتىشكەنىدى. ھېلىراقتا ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىپ چىقىپ كەتكەنلەر شۇلار بولسا كېرەك. ئۆينىڭ پولى يېڭى سىرلانغانىدى. ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر چېلەك بىلەن سىر ۋە چوتكىلار سېلىنغان كونا ئىدىش تۇراتتى. ئۇ ئوچۇق ئىشىكتىن قۇيۇندەك كىرىپ كەتتى ـ دە، تامنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى. دەل ۋاقتىدا يوشۇرۇنغانىكەن. بايىقىلار پەلەمپەي ئاغزىدا پەيدا بولۇشتى ۋە كېيىن بۇرلىپ، ئۆتۈپ كەتتى ـ دە، گەپلەشكەن پېتى توتنىچى قەۋەتكە چىقىپ كېتىشتى. ئۇ بىرپەس

ساقلىدى. ئاندىن پۇتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ ئىشكىتىن چىقتى ـ ده، يۇگۇرگەن پېتى پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كەتتى.

پەلەمپەيده بىرمۇ ئادەم يوق ! دەرۋازا ئالدىدىمۇ ئادەم يوق ئىدى. ئۇ يان ئىشىكتىن قۇيۇندەك ئىتتىك چىقىپ، سول تەرەپتىكى چوڭ كوچىغا بۇرالدى.

ئۇ ئېنىق، ناھايىتى ئېنىق بىلەتتىكى: شۇ تاپتا ھېلىقى ئادەملەر ئۆيگە كىرىشتى. ئۇلار ئىشىكنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، چوقۇم ھەيران قېلىشتى. چۈنكى، ئىشىك ھېلىلا ئېتىك ئىدى ـ ده، شۇ تاپتا ئۇلار ئىككى جەسەتكە قاراپ تۇرۇشىدۇ. كېيىن بىرەر مىنۇت ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا قاتىلنىڭ ھېلىلا مەشەده ئىكەنلىكىنى، ھازىر نەگىدۇر يوشۇرۇنۇۋالغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ، قېچىپ كەتكەنلىكىنى ئېسىگە ئالىدۇ. چۈشىنىپ يېتىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرى يۇقىرىغا چىقىپ كېتىۋاتقاندا، قاتىلنىڭ ھېلىقى بوش ئۆيگە يوشۇرۇنۇۋالغانلىقىنىمۇ ئېسىگە ئېلىشى مۇمكىن.

بىرىنچى دوقمۇشقا يۇز قەدەمچە قالغان بولسىمۇ ئۇ قەدىمىنى تېزلىتىشكە زادىلا جۈرئەت قىلالمىدى. «بىرەر ئىشكىتىن كىرىپ، ناتونۇش بىرەر پەلەمپەيده بىردەم ساقلاپ تۇرايمىكىن؟ ياق، ئۇنداق قىلسام بولمايدۇ. پالتىنى تاشلىۋېتەيمۇ يا؟ بولمىسا، بىرەر ھارۋا يالىلايمۇ يا؟ ئۇنداق قىلسام بولمايدۇ. ھەرگىز بولمايدۇ.»

ئۇ ئاخىر بىر تار كوچىنىڭ ئاغزىغا كەلدى ـ ده، شۇ كوچىغا بۇرالدى. بۇ يەردە ئۇ خەۋپتىن ئازراق بولسىمۇ قۇتۇلدى، بۇنى ئۇ ئۆزىمۇ بىلەتتى. بۇ يەردە ئۇنىڭدىن گۇمان قىلىش ئېھتىمالى ئاز ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئادەم ئايىغى ئۈزۈلمەيدىغان ئاۋات كوچا بولۇپ، ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا ئۇ خۇددى بىر تال قۇمدەكلا يوق بولۇپ كېتەلەيتتى. لېكىن، ئۇنىڭ باشتىن كەچۈرگەن ھەددى ـ ھېسابسىز ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرى ئۇنى ماغدۇرىدىن

كەتكۇزۇۋەتكەن، ئۇنىڭ ماڭغۇدەكمۇ ھالىنى قويمىغاندى. ئۇ چېپ ـ چېپ تەرلەپ، بويىنى تەرگە چىلىشىپلا قالغاندى. ئۇ قانالنىڭ ياقىسىغا كېلىشىگە بىرسى: «قاراڭلار، ئۇ تازا ئىچىپتۇ!» دەپ ۋارقىرىدى.

شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشى قېيىپ، پىكرى چېچىلىپ كەتكەندى. يەنە كېلىپ بۇ ھالەت بارغانسېرى ئېغىرلاشماقتا ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ قانالنىڭ ياقىسىغا كەلگەندە بۇ يەردە ئادەمنىڭ ئازلىقىنى كۆرۈپ قورقۇنلۇقى، كۆزگە تاشلىنىپ قالمەن دەپ، تار كوچىغا قايتىپ كەتمەكچى بولغانلىقى ھېلىمۇ ئۇنىڭ ئېسىدە ئىدى. ئۇ يىقىلىپ چۈشەيلا دەپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا ئەگىپ مېڭىپ، ئۆيگە پۈتۈنلەي باشقا تەرەپتىن كەلدى.

ئۇ ئۆزى تۇرغان بىنانىڭ دەرۋازىسىدىن كىرگەندىمۇ تولۇق ئېسىگە كېلەلمىگەندى. ھەر ھالدا ئۇ پەلەمپەيگە بۇرالغان چاغدا پالتىنى ئېسىگە ئالدى. شۇ پەيتتە ئۇ يەنە بىر مۇھىم ئىشنى پۈتكۈزۈشى، يەنى پالتىنى جايىغا قويۇپ قويۇشى، بۇنى ھېچكىمچە تۈيدۇرماسلىقى كېرەك ئىدى. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ ئويلانغۇدەك ماغدۇرى يوق ئىدى. بەلكىم ئۇنىڭ پالتىنى ئۆز جايىغا قويۇپ قويۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقتۇر. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇنى باشقا بىرسىنىڭ ھويلىسىغا تاشلىۋەتسىمۇ بولىدىغاندۇ، ئەمما ئۇنىڭ بۇلارنى ئويلاپ باققۇدەك ماغدۇرى قالمىغاندى.

ھەممە ئىش ئوڭىدىن كەلدى، دەرۋازىۋەننىڭ ئۆيى قۇلۇپلانماي، مۇنداقلا يېپىپ قويۇلغاندى. قارىغاندا دەرۋازىۋەن ئۆيىدە يوقتەك قىلاتتى، لېكىن پىكىر قىلىش ئىقتىدارىنى يوقاتقان راسكولنىكوف ئۇدۇل دەرۋازىۋەننىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ، ئىشكىنى ئاچتى. ناۋادا دەرۋازىۋەن ئۇنىڭدىن: «نېمە ئىشىڭ بار؟» دەپ سورىغان بولسا، ئۇ ئېھتىمال پالتىنى ئۇنىڭ قولىغا بەرگەنمۇ بولاتتى. لېكىن، دەرۋازىۋەن يوق ئىدى. شۇڭا

ئۇ پالتىنى ئورۇندۇقنىڭ ئاستىدىكى ئىلگىرىكى جايىغا قويۇپ قويدى؛ ھەتتا ئىلگىرىكىگە ئوخشاش ئۇنى بىر تال ئوتۇن بىلەن باستۇرۇپ قويدى. كېيىن ئۇ تا ئۆزىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ بارغۇچە، ئۇنىڭغا بىرمۇ ئادەم ئۇچرىمىدى. بىرەر ئادەمنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمىدى. غوجايىن ئايالىنىڭ ئىشىكى يېپىق ئىدى. ئۇ ئۆز ئۆيىگە كىرىپ، ئىلگىرىكى چاغلاردىكىدەك ئۆزىنى دۇئانغا تاشلىدى. ئۇ ئۇخلىمىدى. لېكىن، ھوشىنىمۇ يىغالمىدى. ناۋادا شۇ چاغدا كىمدۇر بىرسى ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرگەن بولسا، ئۇ شۇ ئان چاچراپ قوپۇپ ۋارقىرىۋەتكەن بولاتتى. ئاللىقانداق ئۇششاق ـ چۇشىەك، ئۇزۇك ـ ئۇزۇك پىكىرلەر ئۇنىڭ كاللىسىدا قاينىماقتا ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۇ قانچىلىك تىرىشسىمۇ، شۇلاردىن بىرەرسىنىمۇ ئېسىدە تۇتالمىدى، زېھنىنىمۇ بىرەر نۇقتىغا يىغالمىدى.

ئىككىنچى قىسىم

1

ئۇ ئۇزۇنغىچە شۇ ھالەتتە ياتتى. بەزىدە ئۇ ئويغانغاندەكمۇ قىلاتتى. ئويغىنىپ كەتكەن بىرنەچچە مىنۇتتا ئۇ ئاللىقاچان يېرىم كېچە بولۇپ كەتكەنلىكىنى سېزەتتى. لېكىن، ئۇ تۇرۇپ كېتىشنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ باقمايتتى. ئاخىر ئۇ ھەممىلا ياقنىڭ تاڭ ئاتقاندەك يورۇپ كەتكەنلىكىنى[1] كۆردى. ئۇ دىۋاندا دۇم ياتاتتى. تېخى يېقىندىلا بىھوش ھالەتتە ئۇخلىغاچقا، ئۇنىڭ گومۇشلۇقى تېخى تۈگىمىگەنىدى. كوچا تەرەپتىن داد ـ پەرياد كۆتۈرۈپ ۋارقىرىغان قورقۇنچلۇق، ئۇمىدسىز ئاۋازلار ئاڭلاندى. ھەر كۈنى كېچە سائەت ئىككىدىن ئاشقاندا، ئۇ ئۆز دېرىزىسىنىڭ تۈۋىدىن مۇشۇنداق ۋارقىرىغان ـ جارقىرىغان ئاۋازلارنى ئاڭلاپ تۇراتتى. ئەنە شۇ شاۋقۇن ـ سۇرەن ئۈنى ئويغىتىۋەتتى. «ھە ! ئاۋۇ مەستلەر قاۋاقخانىدىن چىقىشىپتۇ ـ دە، ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ سائەت ئىككىدىن ئېشىپتۇ.» ئۇ خۇددى بىرسى دىۋاندىن تارتىپ تۇرغۇزۇۋەتكەندەك، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. «ياپىرىم ! سائەت ئىككىدىن ئېشىپ كېتىپتۇ دېسە !» ئۇ دىۋاندا ئولتۇردى ـ دە، شۇ ئانلا ھەممىنى ئەسلىدى ! كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانىنىڭ ئارىلىقىدا، ئۇ بىردىنلا ھەممىنى يادىغا كەلتۈردى.

دەسلەپكى ھەش ـ پەش دېگۈچە ئارىلىقتا ئۇ ئەقلىمىدىن ئېزىپ قالىمەنمىكىن، دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى قاتتىق توڭلاپ كەتكەنىدى. لېكىن، بۇ مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ئۇنىڭ خېلى بۇرۇنلا ئۇخلاۋېتىپ قىزىتمىلىق كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىدىن ئىدى. مانا ئەمدى ئۇ بىردىنلا شۇ قەدەر قاتتىق

---

① بۇ ۋاقىت دەل پېتىرىبۇرگتا ئاق كېچە بولىدىغان مەزگىل بولغاچقا، تاڭ سەھەر خۇددى كەچقۇرۇنغا ئوخشىپلا كەلگەندەك بىلىنىدۇ.

دىرىلداپ كەتتىكى، چىشلىرى كاسىلداپ، پۇتۇن ئەزايى ـ بەدىنى تىترەپ كەتتى. ئۇ ئىشكىنى ئېچىپ، قۇلاق سالدى. بىنادىكى ھەممە ئادەم شېرىن ئۇيقۇدا ئىدى. ئۇ ئۆزىگە، ئۆيدىكى ھەممە نېمىگە ھەيرانلىق ئىچىدە سەپسېلىپ چىقتى، تۇنۇگۈن ئاخشام ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، قانداقلارچە ئىشكىنىڭ ئىلگۈچىنىمۇ ئىلمىغانلىقىنى، كىيىملىرىنى سېلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا شىلەپىسىنىمۇ ئالماي، ئۆزىنى دۇئانغا تاشلىغانلىقىنى زادىلا چۈشىنىپ يېتەلمىدى. مانا، شىلەپىسى سىيرىلىپ چۈشۈپ، پولدا ياستۇقىغا يېقىنلا يەردە يېتىپتۇ. «ناۋادا بىرەرى كىرگەن بولسا، نېمە دەپ ئويلاپ قالغاندۇ؟ تايىنلىق، مەست بولۇپ قاپتۇ، دەپ ئويلىدى. لېكىن...» ئۇ ئوقتەك ئېتىلىپ دېرىزىنىڭ ئالدىغا باردى. تاڭ خېلىلا يورۇپ قالغانىدى. ئۇ ئالمان ـ تالمان ئۆزىنى باشتىن ـ ئاياغ كۆزدىن كەچۈرۈشكە باشلىدى. ئۇستىدىكى ھەممە كىيىمنى تەكشۈرۈپ چىقتى: قان يۇقى قالمىغاندۇ ـ ھە؟ لېكىن، مۇنداق تەكشۈرۈش بىلەن بىرەر نېمە تاپقىلى بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ غال ـ غال تىترەپ تۇرۇپ، ھەممە كىيىمىنى سالدى ـ دە، ھەممىنى بىرمۇبىر كۆزدىن كەچۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ ھەربىر كىيىمىنى ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ، تاكى ئاخىرقى تېكشىگىچە تەكشۈرۈپ چىقتى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالماي، يېنىش ـ يېنىش ئۈچ قېتىم تەكشۈرۈپمۇ ھېچنېمە تاپالمىدى. قارىغاندا ھېچقانداق ئىز قالمىغاندەك قىلاتتى؛ پەقەت بىرلا يەردە، شىمىنىڭ پۇچقىقىدىكى تىتىلىپ كەتكەن يىرىنە قان ئۈيۈپ قالغانىدى. ئۇ يوغان قەلەمتىراش بىلەن قان ئۈيۈپ قالغان يېپلارنى ئۆزۈپ تاشلىدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەردە قان يۇقى يوقتەك قىلاتتى. بىردىنلا ئۇ موماينىڭ ساندۇقىدىن ئالغان ھەمىيان ۋە باشقا نەرسىلەرنىڭ ھېلىمۇ يانچۇقىدا ئىكەنلىكىنى ئەسلىدى ! شۇ نەرسىلەرنى يانچۇقىدىن ئېلىپ يوشۇرۇپ قويۇشنى ئۇ شۇ چاغقىچە خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى ! ھەتتا كىيىملىرىنى كۆزدىن كەچۈرگەن

چاغدىمۇ ئۇ نەرسىلەرنى يادىغا كەلتۈرمىدى ! بۇلارنى قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ نەرسىلەرنى يانچۇقىدىن ئېلىپ، ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى. ھەممىسىنى يانچۇقىدىن ئېلىپ بولۇپ، يەنە بىرەر نەرسە قېلىپ قالدىمىكىن، دېگەندەك قىلىپ، يانچۇقىنى تەتۈر ئۆرۈپ قاراپ باقتى. كېيىن شۇ بىر توقاي نەرسىنىڭ ھەممىسىنى تامنىڭ بۇلۇڭىغا ئېلىپ باردى. شۇ بۇلۇڭدا، تامغا چاپلانغان قەغەز سويۇلۇپ كېتىپ، ئېچىلىپ قالغان بىر يەر بار ئىدى. ئۇ دەرھاللا ھەممە نەرسىنى شۇ يەرگە. «ھەممىسى سىغىپ كەتتى ! ھېچنېمە كۆرۈنمىگۈدەك، ھەمىيانمۇ كۆرۈنمىگۈدەك !» ئويلىدى ئۇ خۇش بولۇپ. ئارقىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئادەتتىكىدىن تېخىمۇ بەكرەك كۆپۈپ چىققان تۆشۈككە داڭ قېتىپ قاراپ قالدى. بىردىنلا قورقۇنچىدىن غال ـ غال تىترەپ كەتتى. «يا رەببىم ! ـــ غۇدۇرىدى ئۇ ئۇمىدسىزلىك بىلەن، ـــ ماڭا نېمە بولغاندۇ؟ مۇشۇنداقمۇ يوشۇرغان بارمۇ؟ شۇمۇ يوشۇرغان بوپتۇمۇ؟»

دەرۋەقە، ئۇنىڭ نەرسە ـ كېرەك ئېلىش خىيالى يوق بولۇپ، پۈلنىلا ئالمىغۇ، دەپ ئويلىغان. شۇڭلاشقا نەرسە ـ كېرەك يوشۇرغۇدەك جاينى ئالدىنئالا تەييارلاپ قويمىغانىدى. «لېكىن، شۇ تاپتا، شۇ تاپتا خۇش بولغۇدەك نېمە بار؟ ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ نەرسە ـ كېرەكنى شۇنداقمۇ يوشۇرغان بارمۇ؟ كاللام ھەقىقەتەن كاردىن چىقىپتۇ.» ئۇ ماغدۇرىدىن كېتىپ دۈڭنىغا ئولتۇرۇپ قالدى. شۇئان ئۇنى يەنە چىدىغۇسىز بەزگەك تۇتتى. ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا يېنىدىكى ئورۇندۇقتىن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا كىيگەن قىشلىق پەلتوسىنى ئالدى، پەلتو كونىراپ كىيگۈچىلىكى قالمىغان بولسىمۇ، يەنىلا ئىسسىق ئىدى. ئۇ پەلتوغا يۆگىنىپ بىھوش بىر ھالەتتە ئۇيقۇغا كەتتى.

ئارىدىن بەش مىنۇت ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا ئۇ يەنە دۈڭدىن چاچراپ تۇردى ـ دە، خۇددى تەلۈلەردەك كىيىم ـ كېچەكلىرىگە ئېتىلدى. «ھېچبىر ئىشنى تۈگەتمەي تۇرۇپلا،

ئۇخلاپ كېتىپتىمەنغۇ؟ شۇ ئەمەسمۇ، شۇ ئەمەسمۇ؟ پەلتونىڭ قولتۇقىدىكى لاتىنى ئېلىۋەتمەپتىمەن ! ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن. شۇنداق مۇھىم ئىشنى ئۇنتۇپ كەتكىنىمنى قارىمامدىغان ! ئۇ دېگەن ئېنىقلا جىنايەت پاكىتىغۇ !» ئۇ لاتىنى يۇلۇپ ئالدى ـ ده، دەرھاللا پارچە ـ پارچە قىلىۋەتتى. ئاندىن ياستۇقنىڭ تېگىدىكى كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ ئارىسىغا تىقىۋەتتى. «پارچە ـ پۇرات لاتىلار ھېچكىمدە ھېچقانداق گۇمان تۇغدۇرمايدۇ. شۇنداق بولۇشى مۇمكىن. شۇنداق بولۇشى مۇمكىن !» دېدى ئۇ يېنىش ـ يېنىشلاپ. ئۇ ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ، ئەتراپىدىكى ھەممە نېمىگە يەنە بىر قېتىم پۈتۈن دىققىتىنى يېغىپ زەن سېلىپ چىقتى، بىرەر نەرسە ئۇنتۇلۇپ قالدىمىكىن، دەپ پولىنى ۋە ھەربىر بۇلۇڭ ـ پۇچقاقنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى. ئۇ ھەممە نەرسىنىڭ، ھەتتا خاتىرىسىنىڭ، ئەڭ ئاددىي پىكىر قىلىش ئىقتىدارىنىڭ يوقالغانلىقىغا ئىشەندى. بۇ ئۇنى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئازابلىدى. «باشلاندىمۇ نېمە؟ ئەجەبا، ماڭا بېرىلىدىغان جازا بېشىمغا كېلىۋاتامدىغاندۇ؟ قارا، ئەنە، راست شۇنداق بولۇۋېتىپتۇ !» راستلا ئۇ شىمنىڭ پۇچقىقىدىن كېسىپ ئېلىۋەتكەن لاتىلارنى شۇ پېتىلا ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا، پولنىڭ ئوستىگىلا تاشلاپ قويغانىدى. ئۆيگە كىرگەن ھەرقانداق ئادەم ئۇنى كۆرەلەيتتى ! «ماڭا نېمە بولغاندۇ؟» ۋارقىرىدى ئۇ يەنە ئەسەبىيلىشىپ.

توساتتىن ئۇنىڭ كاللىسىغا غەلىتە بىر ئوي كەلدى: ئېھتىمال ئۇنىڭ ھەممە كىيىمگە قان يۇقۇپ ھەممىسىلا قان يۇقى بولۇپ كەتكەندۇ، ئۇ بولسا بۇلارنى كۆرەلمەيۋاتقاندۇ، بايقىيالمايۋاتقاندۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ چۈشىنىش ئىقتىدارى چېكىنىپ، كارغا كەلمەيدىغان... كاللىسىمۇ ئۆتمەيدىغان بولۇپ قالدى ـ ده... بىردىنلا ھەمىيانغا قان يۇقىنالمىنى ئەسلەپ قالدى. «ئاپلا، يانچۇقۇمغىمۇ چوقۇم قان يۇقتى، چۈنكى مەن ھەمىيانىنى قان يۇقى پېتىلا يانچۇقۇمغا سالغان !» ئۇ دەرھال

يانچۇقىنى تەتۇر ئۆرۈدى. راست شۇنداق ئىكەن ! يانچۇقنىڭ ئىچى دېگەندەك قان يۇقۇپ داغ بولۇپ قالغانىدى ! «مۇشۇ ئىشنى سېزىپ، ئويلاپ يېتەلمىگىنىمگە قارىغاندا، ئەقلىمنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ قويمىغان ئوخشايمەن. چۈشىنىش ئىقتىدارىم ۋە خاتىرەم ھېلىمۇ جايىدىكەن، ــ ئويلىدى ئۇ خۇشلۇقىدىن قىنى - قىنىغا پاتماي، ئۇ مەيدىسىنى كېرىپ چوڭقۇر ۋە خۇشال نەپەس ئالدى، ــ لېكىن قىزىتمىدىن كېيىن ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىپتىمەن. بىر مەزگىل ئەس - ھوشۇمنى يوقىتىپ قويۇپتىمەن.» شۇنىڭ بىلەن ئۇ شىمنىڭ سول تەرەپ يانچۇقىنى بىراقلا يىرتىۋالدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ سول پۇتىدىكى ئۆتۈكىگە ئاپتاپ چۈشۈۋىدى، ئۆتۈكىنىڭ يىرتىقىدىن چىقىپ قالغان پايپىقىدا قان يۇقى بارەدەك كۆرۈندى. ئۇ دەرھاللا ئۆتۈكىنى سالدى: راستلا قان يۇقۇپتۇ ! پايپىقىنىڭ ئۇچى قانغا چىلىشىپلا كېتىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ ئېھتىياتسىزلىق قىلىپ يىغلىپ قالغان قانغا دەسسىۋالغان بولسا كېرەك... «ئەمدى بۇنى قانداق قىلغۇلۇق؟ مانا بۇ پايپاقنى، ئەسكى لاتىنى، يانچۇقنى نەگە تاشلىسام بولار؟»

ئۇ شۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىقىمدىغىنىچە ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى. «ئوچاققا تاشلايمۇ؟ لېكىن، ھەممىدىن ئاۋۋال ئوچاقنى ئاختۇرۇشىدۇ، كۆيدۈرۈۋېتەيمۇ يا؟ لېكىن، ئوتنى نېمە بىلەن ياقىمەن؟ ھەتتا سەرەڭگىمۇ يوق. ياق، ئۇنىڭدىن كۆرە تالاغا چىقىپ، بىرەر جايغا تاشلىۋېتەي. توغرا ! ياخشىسى ئۇلارنى تاشلىۋېتەي ! ــ تەكرارلىدى ئۇ يەنە دىۋانغا ئولتۇرۇپ، ــ ھازىرلا چىقاي، دەرھاللا چىقاي، ۋاقىتنى بىكار ئۆتكۈزمەي ! ...» لېكىن، ئۇ ئۇنداق قىلمىدى، بېشىنى ياستۇقىغا قويدى، چۈنكى بايىقى چىدىغۇسىز تىترەك يەنە ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىسكەنجىگە ئالغانىدى. ئۇ يەنە پەلتوسىنى يېپىنىۋالدى. لېكىن، ئۇزۇنغىچە، ئالاھەزەل بىرنەچچە سائەتكىچە پەرىشان ھالەتتە ياتتى. ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپلا: «دەرھاللا چىقاي،

كېچىكتۇرمەي، ھەممىسىنى ئۇدۇل كەلگەن يەرگە تاشلىۋېتەي، بىرەرى كۆرۈپ قالمىسۇن. تېز چىقاي، تېزرەك چىقاي» دەپ ئويلايتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇشقا بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇنۇپ باقتى. لېكىن، تۇرالمىدى. ئاخىر ئىشكىنىڭ قاتتىق ئۇرۇلغان ئاۋازى ئۇنى پۈتۈنلەي ئويغىتىۋەتتى.

ــ ئىشكىنى ئاچ، ئۆلۈپ قالدىڭمۇ ياكى تېخى جېنىڭ بارمۇ؟ ئۇ دائىم مۇشۇنداق ئۇخلايدۇ ! ــ ۋارقىرىدى ناستاسىيە ئىشكىنى مۇشتۇمى بىلەن گومشىتىپ ئۇرۇپ، ــ كۈنبويى ئىتتەك ئۇخلىغىنى ئۇخلىغان. ئىت مىجەز، ئىشكىنى ئاچ دەيمەن. سائەت ئوندىن ئاشتى.

ــ ئۇ بەلكىم ئۆيدە يوقتۇ ! ــ بىر ئەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

«ئاپلا، دەرۋازىۋەننىڭ ئاۋازىغۇ بۇ... ئۇ نېمىدەپ كەلگەندۇ؟»

ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ دىۋانغا ئولتۇردى. يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكۈدەك قاتتىق سوقۇپ كەتتى.

ــ ئۇنداقتا ئىشكىنى كىم ئېلىپ قويىدۇ؟ ــ دېدى ناستاسىيە ئېتىراز بىلدۈرۈپ، ــ قاراڭ، ئىشكىنى ئېلىۋالغىنىنى، خوددى ئۇنى بىرسى ئوغرىلاپ كېتىدىغاندەك. ئىشكىنى ئاچ، ھەي ھاماقەت، كۆزۈڭنى ئاچ دەيمەن !

«بۇلار نېمىشقا كەلگەندۇ؟ دەرۋازىۋەن نېمىشقا كەلگەندۇ؟ ھەممە ئىشىم سېزىلىپ قاپتۇ ـ دە، قارشىلىشايمۇ ياكى ئىشكىنى ئېچىۋېتەيمۇ؟ بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرەي...»

ئۇ ئورنىدىن سەللا قوزغىلىپ ئالدىغا ئېڭىشتى ـ دە، ئىلغۇچنى ئېلىۋەتتى.

ئۇنىڭ ئۆيى شۇنچىلىك كىچىك ئىدىكى، ئورنىدىن تۇرمايمۇ ئىلغۇچنى ئېلىۋەتكىلى بولاتتى.

ئىشىك ئالدىدا دېگەندەك دەرۋازىۋەن بىلەن ناستاسىيە تۇراتتى.

ناستاسىيە قانداقتۇر غەلىتە بىر نەرسىنى ئۇنىڭغا سەپسېلىپ چىقتى. راسكولنىكوف مەنىستىمەسلىك ۋە ئومىدسىزلىك ئىچىدە

دەرۋازىۋەنگە قاراپ قويدى. دەرۋازىۋەن گەپ ـ سۆز قىلماي، ئۇنىڭغا ئىككى قاتلانغان ۋە سۇرغۇچتا پىچەتلەنگەن كۇل رەڭ قەغەزنى سۇندى.

ـــ بۇ ئىداردىن ئەۋەتىلگەن چاقىرىق قەغىزىكەن، ـــ دېدى ئۇ قەغەزنى سۇنۇپ بېرىۋېتىپ.

ـــ قايسى ئىدارىدىن؟

ـــ ساقچى ئىدارىسىدىن، سېنى ئىدارىگە بارسۇن دەپتۇ. قايسى ئىدارىلىكى ئېنىقلىغۇ.

ـــ ساقچى ئىدارىسىگە... نېمىشقا؟

ـــ مەن نەدىن بىلەي؟ چاقىرغاندىكىن بارمامسەن، ـــ دەرۋازىۋەن راسكولنىكوفقا زەن سېلىپ قارىدى. ئارقىدىن ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ـ دە، ئىشىك تەرەپكە بۇرالدى.

ـــ ئۇ قاتتىق ئاغرىۋاتقان ئوخشىمامدۇ؟ ـــ دېدى ئۇنىڭغا كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرغان ناستاسىيە، دەرۋازىۋەنمۇ كەينىگە بۇرلىپ ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ تۇردى، ـــ ئۇ تۇنۇگۈنلا قىزىپ قاپتىكەن، ـــ قوشۇپ قويدى ناستاسىيە.

راسكولنىكوف جاۋاب بەرمىدى. ئۇ خەتنى ئاچماي قولىدا تۇتقىنىچە ئولتۇرۋەردى.

ـــ بولدى، ئورنۇڭدىن تۇرما، ـــ داۋام قىلدى ناستاسىيە ئۇنىڭ پۇتىنى دۇاندىن پەسكە ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىچ ئاغرىتىپ، ـــ ئاغرىپ قاپسەن، بولدى بارما، بارالمىغۇدەكسەن. قولۇڭدىكى نېمىلەر ئۇ؟

راسكولنىكوف قولىغا قارىدى. ئۇنىڭ ئوڭ قولىدا بايىقى ئۇششاق پۇرۇچلار، پايپاق ۋە يىرتىۋېلىنغان يانچۇق تۇراتتى. ئۇ شۇلارنى سىقىمدىغىنىچە ئۇخلاپ قالغانىدى. كېيىن ئۇ شۇ ئىشنى ئويلىغىنىدا، قىزىتمىسى ئۆرلەپ ئويغىنىپ كەتكەن چېغىدا، مۇشۇ نەرسىلەرنى چىڭ سىقىمدۇالغانلىقىنى، كېيىن شۇ پېتى ئۇخلاپ قالغانلىقىنى يادىغا كەلتۈردى.

ـــ قاراڭ، ئۇنىڭ بىرمۇنچە لاتا ـ پېتىنى چاڭگاللىۋېلىپ

ئۇخلىغىنىنى، خۇددى بىر گۆھەر تېپىۋالغاندەك، ــ ناستاسىيە شۇنداق دەپ ئەسەبىيلەرچە قاقاھلاپ كۈلۈشكە باشلىدى. راسكولنىكوف قولىدىكى نەرسىلەرنى شۇ ئان پەلتوسىنىڭ ئاستىغا تىقىۋەتتى ـ دە، ناستاسىيەگە تىكىلىپ قاراپلا قالدى. شۇ تاپتا ئۇ مەسىلىلەر توغرۇلۇق تېخى ئىدىتلىق پىكىر يۈرگۈزەلمىسمۇ، ئەگەر ئۇلار ئۆزىنى تۇتقىلى كەلگەن بولسا، ئۆزىگە ھەرگىز مۇناسىۋەتسىز قىلىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلالىدى. «لېكىن... ساقچى ئىدارىسىچۇ؟»

ــ ئازراق چاي ئىچىۋالامسەن؟ ئىچكۈڭ بارمۇ؟ مەن ئەكېلەي! ئازراق ئاشقان چاي...

ــ ئىچمەيمەن.. مەن باراي، ھازىرلا باراي، ــ دېدى ئۇ غودۇڭشىپ ئورنىدىن تۇرۇپ.

ــ مۇشۇ ھالىڭ بىلەن پەلەمپەيدىنمۇ چۈشەلمەسسەنمىكىن؟

ــ مەن باراي...

ــ ئىختىيارىڭ.

ناستاسىيە دەرۋازىۋەننىڭ كەينىدىن چىقىپ كەتتى. راسكولنىكوف شۇ ئان يورۇق جايغا بېرىپ، ھېلىقى پايپاق بىلەن پۇرۇچلارنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باشلىدى. «قانغۇ يۇقۇپتۇ. لېكىن، ئانچە بىلىنىپ كەتمەيدىكەن؛ كىرلىشىپ، كىر سىڭىپ كېتىپتۇ. ئۆڭۈپ كېتىپتۇ. بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئادەم ھېچنېمىنى پەرق ئېتەلمىگۈدەك. شۇڭا خۇداغا شۈكۈر، ناستاسىيە يىراقتا تۇردى. ھېچنېمىنى پەرق ئېتەلمىدى!» ئارقىدىن ئۇ غال ـ غال تىترىگىنىچە چاقىرىق قەغەزنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدى؛ ئۇ ئۇزۇنغىچە قاراپ تۇرۇپ، مىڭ مۇشەققەتتە ئاران چۈشەندى. بۇ رايوننىڭ ئادەتتىكى چاقىرىق قەغىزى ئىدى. ئۇنىڭدا بۈگۈن سائەت توققۇز يېرىمدا شۆبە ساقچى ئىدارىسى باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىغا كېلىڭ، دېيىلگەنىدى.

«قاچانقى ئىشتۇ بۇ؟ مەن ساقچى ئىدارىسى بىلەن ھېچقاچان ئالاقە قىلىپ باقمىغان تۇرسام! نېمىشقا نەق بۈگۈنكى كۈنلۈكتە

چاقىرتقاندۇ؟ ــ ئازابلىق خۇدۇكسىرەش ئىچىدە ئويلىدى ئۇ، ــ يا پەرۋەردىگار، پاتراق تۇگمسە بولاتتى!» ئۇ تىز چۆكۈپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلماقچى بولدى ـ يۇ، لېكىن يەنە ئۆزى كۈلۈپ كەتتى. ئۇ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلغىنىغا ئەمەس، ئۆزىگە كۈلدى. ئۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ كېينىشكە باشلىدى. «بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرەي. بەربىر ئوخشاشلىغۇ! پايپاق كىيىشىم كېرەك! ــ بىردىنلا ئېسىگە ئالدى ئۇ، ــ تېخىمۇ بەكرەك چاك ـ توپا قونۇپ كىرلىشىپ كەتسە، قان يۇقى كۆرۈنمەي قالىدۇ.» لېكىن، ئۇ پايپاقنى كىيىپ بولۇپ، ئۇنىڭدىن قەرقۇپ ۋە يىرگىنىپ، ئۇنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋەتتى. تاشلاپ بولۇپ، كىيىگۈدەك باشقا پايپىقىنىك يوقلۇقىنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، نائىلاج يەنە كىيدى، ئۇ يەنە كۈلدى، «ھەممە نەرسە شەرتلىك، ھەممە نەرسە نىسپىي بولىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى بىر شەكىل، خالاس» ئالدىراشلىق ئىچىدە ئويلىدى ئۇ، لېكىن بۇ پىكىر چاقماقنىڭ يورۇقىدەك ۋاللىدا پەيدا بولۇپ شۇ ئانلا يوقالدى. ئۇ توختىماي جاقىلداپ تىترەيتتى. «ئۇنى يەنىلا كىيدىم! ئاخىر بېرىپ يەنىلا كىيدىم!» لېكىن، ئۇنىڭ كۆلكىسى دەرھاللا ئۇمىدسىزلىككە ئايلىنىپ كەتتى «ياق، چىدىيالمىغۇدەكمەن، ــ ئويلىدى ئۇ. ئۇنىڭ پۇتلىرى دىر ـ دىر تىترىمەكتە ئىدى، ــ بۇ قورقۇۋاتقانلىقىمنىڭ ئالامىتى، ــ دېدى ئۇ غودۇڭشىپ ئۆزىگە ئۆزى. قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەچكە، ئۇنىڭ بېشى قېيىپ قاتتىق ئاغرىماقتا ئىدى، ــ بۇ بىر ھىيلە! ــ ئۇلار مېنى ئالداپ شۇ يەرگە ئاپىرىۋېلىپ، تۇيۇقسىزلا قولغا ئالماقچى، ــ ئويلىدى ئۇ ئىشكىتىن چىقىپ پەلەمپەيگە كەلگۈچە ئارىلىقتا، ــ ياماڭ يېرى جۆيلۈپ قېلىۋاتىمەن... بىرەر ئېغىز ئەخمىقانە گەپنى دەپ سېلىشىم مۇمكىن...»

ئۇ پەلەمپەيگە كەلگەندە ھەممە نەرسىنىڭ ھېلىمۇ ئاشۇ تامنىڭ كامېرىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. «ئۇلار مەن يوق چاغدا كېلىپ ئۆينى ئاختۇرماقچى بولۇۋاتقان بولۇشى مۇمكىن.»

ئۇ ئەنە شۇنى ئويلىدى ـ دە، توختاپ قالدى. لېكىن، شۇ چاغدا ئۇنىڭدا بىردىنلا قاتتىق ئۇمىدسىزلىك، ئەمما باشقا كەلگەننى كۆرۈپ ببقىشقا تەۋەككۇل قىلىشتەك روھىي ھالەت پەيدا بولدى. شۇڭا ئۇ قولىنى بىر شىلتىدى ـ دە، يولىغا كېتىۋەردى.

ـــ تېزرەك بولسىلا بولاتتى !...

كوچىمۇ چىدىغۇسىز ئىسسىق ئىدى. مۇشۇ كۈنلەردە بىرەر تامچە بولسىمۇ يامغۇر ياغسىچۇ كاشكى. يەنە شۇ چاڭ ـ توزاڭ، خىش ـ كېسەك ۋە ھاك، يەنە شۇ ئۇششاق دۇكانلاردىن ۋە قاۋاقخانىلاردىن چىقىۋاتقان سېسىق پۇراق. يەنە شۇ ئۇزۇلمەي ئۇچراپ تۇرىدىغان مەستلەر، فىنلاندىيەلىك ئۇششاق سودىگەرلەر ۋە ئىسكەتسىز ھارۋىلار. يارقىن كۈن نۇرى ئۇنىڭ كۆزلىرىنى چېقىپ ئېچىشتۇرۇۋەتتى. بېشىنىمۇ قايدۇرۇۋەتتى ـــ قىزىتمىسى ئۆرلەپ قالغان ئادەم ئۆيدىن قۇياش نۇرى پارلاپ تۇرغان ئوچۇق ھاۋاغا چىقسا، ئادەتتە شۇنداق بولىدۇ.

تۇنۇگۈنكى ھېلىقى كوچىنىڭ دوقمۇشىغا كەلگەندە، ئۇ ئازاب ۋە تەشۋىش ئىچىدە كوچىغا يەر تېگىدىن قاراپ قويدى. ھېلىقى بىناغىمۇ لەپپىدە قاراپ قويدى... لېكىن شۇ ئانلا كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى.

«ناۋادا سوراپ قالسا، ئۇلارغا توغرىسىنى دەپ بېرىشىم مۇمكىن» ئويلىدى ئۇ ساقچى ئىدارىسىگە ئاز قالغاندا.

ساقچى ئىدارىسى ئۇنىڭ ئۆيىدىن ناھايىتى چارەك چاقىرىمچىلا نېرىدا ئىدى. ئۇ تېخى يېقىندىلا مۇشۇ يەرگە ـــ يېڭى بىنانىڭ تۆتىنچى قەۋىتىدىكى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيگە كۆچۈپ كەلگەنىدى. ئۇ ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئىلگىرىكى ئورنىغا بارغان. ئۇ يەردە ناھايىتى ئازراقلا ھايال بولغانىدى. لېكىن، ئۇ بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇنقى ئىش ئىدى. ئۇ دەرۋازىدىن كىرىپ، ئوڭ تەرەپتىكى پەلەمپەيدىن سەھرالىق بىر كىشىنىڭ قولىدا دەپتەر تۇتۇپ چۈشۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى: «قارىغاندا دەرۋازىۋەن ئوخشايدۇ. دېمەك، ساقچى ئىدارىسى مۇشۇ يەردىكەن» شۇنىڭ

بىلەن ئۇ تەۋەككۇل قىلىپ پەلەمپەيدىن يۇقىرىغا چىقىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ بىرەرىدىن سوراپ باققۇسى كەلمىدى.

«كىرىپلا تىز چۆكۈپ، ھەممىنى دەپ بېرىمەن...» ئويلىدى ئۇ تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىپ بولۇپ.

بەكلا تار ۋە تىك پەلەمپەينىڭ ھەممىلا يېرىگە يۇندا تۆكۈلگەنىدى. تۆت قەۋەتتىكى ئۆيلەرنىڭ ئاشخانىسىنىڭ ئىشىكى پەلەمپەيگە قارايتتى ۋە كۈنبويى دېگۈدەك ئوچۇق تۇراتتى. شۇڭلاشقا بۇ يەر ئادەتتىن تاشقىرى دىمىق ئىدى. قولتۇقىغا دەپتەر① قىستۇرۇۋالغان دەرۋازىۋەنلەر، چاكارلار، ئىش بىلەن كەلگەن ھەرەكە ـ سەرەكە ئەر ـ ئاياللار ئايىغى ئۈزۈلمەي چىقىپ ـ چۈشۈپ تۇراتتى، ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئىشىكىمۇ داغدام ئوچۇق ئىدى. راسكولنىكوف ئېچىكىرىگە كىرىپ، دەھلىزدىلا تۇرۇپ قالدى. بۇ يەردە دائىم بىرنەچچە سەھرالىق نۆۋەت ساقلاپ ئۆرە تۇراتتى. بۇ يەرمۇ ئىنتايىن دىمىق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يېڭىلا سىرلانغان ئۆيدىن سېسىق ئەلف ماي ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلگەن سىرنىڭ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشتۇرغۇدەك ئۆتكۈر پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى. ئۇ بىردەم ساقلاپ بېقىپ، ئالدىغا ئۆتۈپ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىش قارارىغا كەلدى. ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىلا پاكار ۋە تار ئىدى. بىر خىل تەقەززالىق ئۇنى توختىماي ئالدىغا ئۆتۈشكە قىستايىتتى. ئۇنىڭغا ھېچكىم دىققەت قىلمىدى. ئىككىنچى خانىدا ئۇنىڭغا قارىغاندا بىرئاز تۆزۈك كىيىنگەن بىرنەچچە كاتىپ نېمىلەرنىدۇر يېزىپ ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ تۇرقى تولىمۇ غەلىتە ئىدى. ئۇ شۇلاردىن بىرسىنىڭ ئالدىغا باردى.

ـــ نېمە ئىشىڭ بار؟

ئۇ ساقچى ئىدارىسىنىڭ چاقىرىق قەغىزىنى كۆرسەتتى.

ـــ سىز ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىمۇ؟ ـــ سورىدى كاتىپ

① بۇ يەردە نوپۇس دەپتىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

قەغەزگە لەپىدە قاراپ قويۇپ.

— شۇنداق، ئىلگىرى شۇنداق ئىدىم.

كاتىپ ئۇنىڭغا سەپسېلىپ چىقتى، لېكىن ئۇنىڭ نەزەرىدە قىزىقىشتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى، چاچلىرى ئادەتتىن تاشقىرى چىگىشلىشىپ كەتكەن بۇ ئادەمنىڭ كۆزلىرىدىن ھېسسىياتنىڭ ھېچقانداق ئالامىتىنى تاپقىلى بولمايتتى.

«بۇ ئادەمنىڭ ئاغزىدىن بىرەر خەۋەر ئۇققىلى بولمىغۇدەك. چۈنكى، ئۇ ھەممىگە ئېتىبارسىز قارايدىكەن» ئويلىدى راسكولنىكوف.

— ئاۋۇ يەرگە بېرىپ، ئىش بېجىرگۈچى بىلەن كۆرۈشۈڭ، — دېدى كاتىپ بارمىقى بىلەن ئەڭ ئىچكىرىدىكى ئۆينى كۆرسىتىپ.

راسكولنىكوف شۇ ئۆيگە كىردى (رەت تەرتىپى بويىچە ئۇ تۆتىنچى ئۆي ئىدى). تولىمۇ تار ئۆي ئادەملەر بىلەن لىق تولغانىدى، بۇ ئۆيدىكىلەر باشقا ئۆيلەردىكىلەرگە قارىغاندا خېلى رەتلىك كىيىنگەنىدى. ئىش بىلەن كەلگەنلەرنىڭ ئارىسىدا ئىككى ئايالمۇ بار ئىدى. ئۇلاردىن بىرسى ئۇچىسىغا قارىلىق كىيىمى كىيگەنىدى، خېلىلا ئاددىي كىيىنگەن بۇ ئايال ئىش بېجىرگۈچىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئۇستەلدە ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ دەپ بەرگەنلىرىنى قەغەزگە يېزىۋاتاتتى. يەنە بىر ئايال[1] تولىمۇ سېمىز ئىدى، قىزىل يۈزىگە سەپكۈن چۈشكەن، بەستىلىك، تولىمۇ پۈزۈر كىيىنگەن بۇ ئايال مەيدىسىگە شاپىلاقتەك يوغان بۇلاپكا تاقۇالغانىدى. ئۇ بىر چەتتە نېمىنىدۇر كۈتۈپ تۇراتتى. راسكولنىكوف چاقىرىق قەغىزىنى ئىش بېجىرگۈچىگە بەردى. ئىش بېجىرگۈچى قەغەزگە لەپىدە قاراپ قويۇپ: «بىر دەم تۇرۇپ تۇرۇڭ» دېدى ـ دە، يەنە قارىلىق كىيىمى كىيگەن ئايالنىڭ ئىشى بىلەن بولۇپ كەتتى.

---

① بۇ ئايال پېتېربۇرگتىكى بىر پاھىشخانىنىڭ غوجايىنى.

راسكولنىكوف يېنىك نەپەس ئالدى. «ھېلىقى ئىش ئەمەس ئوخشايدۇ» ئۇ ئاستا ـ ئاستا تېتىكلىشىشكە باشلىدى ۋە ئىلاجىنىڭ بارچە روھلۇقراق، سەگەكرەك بولۇشقا تىرىشتى.

«ئازراقلا ئەخمەقلىق قىلسام، ئازراقلا ئېھتىياتسىزلىق قىلسام، ئۆزۈمنى ئاشكارىلاپ قويۇشۇم مۇمكىن! ھەم... ئەپسۇسكى بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى بەكلا ناچار ئىكەن، ــ ئويلىدى ئۇ، ــ بەكلا دىمىق ئىكەن... بېشىم تېخىمۇ بەك قېيىپ كېتىۋاتىدۇ، مېڭەمۇ...»

راسكولنىكوف ئەھۋالىنىڭ تولىمۇ چىگىشلىكىنى سېزىپ تۇراتتى، ھەممىدىن بەكرەك ئۆزۈمنى باشقۇرالماي قالارمەنمىكىن، دەپ ئەنسىرەيتتى. ئۇ ئىلاجىنىڭ بارچە دىققىتىنى بىرەر ئىشقا مەركەزلەشتۈرۈشكە، ھېچقانداق ئالاقىسى يوق باشقا بىر ئىش توغرۇلۇق ئويلاشقا ئۇرۇنۇپ باقتى. لېكىن، ئۇنداق قىلالمىدى. ئىش بېجىرگۈچى ئۇنى ئىنتايىن قىزىقتۇردى، راسكولنىكوف ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىۋالماقچى، ئىچىدىكىنى چۈشىنىۋالماقچى بولاتتى. ئىش بېجىرگۈچى يىگىرمە ئىككى ياشلاردىكى ياشقىنا يىگىت ئىدى. قارامتۇل كەلگەن، ھېسسىياتقا باي چىرايى ئۇنى ھەقىقىي يېشىدىن چوڭراق كۆرسىتەتتى. ئۇ قۇرۇق سۆزلەت بەگزادىلەردەك ئىنتايىن مودا كىيىنگەن، چاچلىرىنى ئىككىگە ئايرىپ چىرايلىق تاراپ مايلىۋالغانىدى. ئۇنىڭ چوتكىدا تازىلانغان ئاپپاق بارماقلىرىغا ياقۇت كۆزلۈك ۋە كۆزسىز بىرنەچچە ئۈزۈك سېلىنغان، جىلىتكىسىگە بولسا، ئالتۇن زەنجىر ئېسىلغانىدى. ئۇ ھەتتا مۇشۇ ئۆيگە كىرگەن بىر چەت ئەللىك بىلەن فىرانسۇزچە بىرنەچچە ئېغىز گەپلىشىپمۇ ئالدى. يەنە كېلىپ فىرانسۇزچىنى خېلى تۇزۈك سۆزلىدى.

ــ لۇئىزا ئىۋانوۋنا. ئولتۇرۇۋېلىڭ، ــ دېدى ئۇ گەپ ئارىسىدا ھېلىقى ئىنتايىن پۇزۇر كىيىنگەن قىزىل يۈزلۈك ئايالغا خىتاب قىلىپ، ئۇ ئايال يېنىدىلا بوش ئورۇندۇق

تۇرسىمۇ، خۇددى ئولتۇرۇشقا جۇرئەت قىلالمايۋاتقاندەك ئۆزە تۇراتتى.

— Ich danke ①، — دېدى ھېلىقى ئايال تاۋار كۆتكۈچىگە شىلدىرلىتىپ ئاستاغىنا ئورۇندۇققا ئولتۇرۇۋېتىپ. ئۇنىڭ ئاق چىلتەكلىك ھاۋا رەڭ كۆتكۈچى خۇددى ھاۋا شارىدەك ئورۇندۇقنىڭ ئەتراپىغا يېيىلىپ خانىنىڭ يېرىمىنى دېگۈدەك ئىگىلىدى. ئۇنىڭدىن گۈپپىدە ئەتىرنىڭ ھىدى كەلدى. لېكىن، خانىنىڭ تەڭ يېرىمىنى ئىگىلىگەنلىكى، كىيىمىدىن ئەتىرنىڭ ھىدى كېلىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، خانىم سەل قورۇنغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئۇياتسىزلىق ۋە يۇرەكسىزلىك بىلەن ھېجىيىپ ئولتۇرسىمۇ، ئۇنىڭ نېمىدىندۇر ئەنسىرەۋاتقانلىقى ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتى.

قارىلىق كىيىمى كىيگەن ئايالنىڭ ئىشى ئاخىر تۈگىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋاتقاندا ئوپۇل ـ توپۇل بىلەن تەڭلا خانىغا مەردانە قەدەم تاشلاپ بىر ئوفىتسېر كىرىپ كەلدى. ئۇ ھەربىر قەدەم تاشلىغىنىدا پاگونىنى ئالاھىدە سىلكىپ قويياتتى. ئۇ كاكار تاقالغان شەپكىسىنى ئۈستەلگە تاشلىدى ـ دە، كىرپىلوغا ئولتۇردى. پۇزۇر كىيىنگەن ئايال ئۇنى كۆرۈپ، لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە تولىمۇ خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن ئۇنىڭغا تەزىم قىلدى؛ لېكىن ئوفىتسېر ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى. ئايال ئوفىتسېرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرۇشقىمۇ جۇرئەت قىلالمىدى. ئۇ شۆبە ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىدى. سارغۇچ بۇرۇتى ئىككى تەرەپكە قايرىلىپ تۇرىدىغان قوشۇق يۇز بۇ ئادەمنىڭ چىرايىدا ئازراق تەكەببۇرلۇقتىن باشقا ھېچقانداق ئالاھىدە ئىپادە يوق ئىدى. ئۇ خىلىلا ئاچچىق بىلەن راسكولنىكوفقا كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويدى. راسكولنىكوفنىڭ كىيىم ـ كېچەكى دېمىسىمۇ ئىنتايىن

① نېمىسچە: رەھمەت سىزگە.

لاپدۇر ئىدى، لېكىن شۇنىڭغا باقماي ئۇنىڭ ئۆزىنى توتۇشى، مۇئامىلىسى ئوچىسىدىكى كىيىمىگە زادىلا ماس كەلمەيتتى؛ راسكولنىكوفنىڭ بىپەرۋالىق قىلىپ خېلىغىچە چەكچىيىپ قاراپ قېلىشى ئوفىتسېرنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويدى.

— سېنىڭ نېمە ئىشىڭ بار ئىدى؟ — ۋارقىرىدى ئۇ قانداقتۇر جۇلدۇر چاپانلىق بىرنېمىنىڭ ھېچكىم تېنىڭ قارىيالمايدىغان يۈزىگە قادىلىپ قاراپ تۇرغىنىغا ھەيران بولۇپ.

— چاقىرتىپتىكەنسىلەر... مانا چاقىرىق قەغىز... — دېدى راسكولنىكوف ئېرەنسىز جاۋاب بېرىپ.

— قەرزنى تۆلەش تەلەپ قىلىنغان دېلوغا چېتىشلىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىكەن، — دېدى ئىش بېجىرگۈچى ھۆججەتنى تاشلاپ قويۇپ، دەرھال گەپ قىستۇرۇپ.

«قەرزنى؟ نېمە قەرزدۇ؟ — ئويلىدى راسكولنىكوف، — لېكىن... بۇ گەپچە ھېلىقى ئىش ئەمەسكەن ـ دە.» ئۇ خۇشاللىقىدا تىترەپ كەتتى. بىردىنلا ئۆزىنى قۇشتەك يېنىك ھېس قىلدى. يەلكىسىدىن بېسىپ تۇرغان ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك بولۇپ قالدى.

— ئەپەندى، سىزگە سائەت نەچچىدە كېلىش ئۇقتۇرۇلۇپتىكەن؟ — ۋارقىرىدى پورۇچىك نېمىشقىدۇر سەپرايى بارغانسېرى ئۆرلەپ، — سائەت توققۇزدا كېلىڭ دەپ ئۇقتۇرسا، سائەت ئون ئىككى بولغاندا كەپسىز.

— مەن چاقىرىق قەغىزىنى تېخى ئون بەش مىنۇتتىڭ ئالدىدىلا ئالدىم، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف كەينىگە بۇرىلىپ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، كۈتمىگەندە ئۇنىڭمۇ بىردىنلا سەپرايى ئۆرلەپ قالدى. يەنە كېلىپ، ئۇ سەپرايىنىڭ ئۆرلەپ قالغانلىقىدىن بەكلا سۆيۈنۈپ كەتتى، — مەن ئاغرىپ، قىزىتمام ئۆرلەپ قالغان تۇرۇقلۇق كەلدىم. ماڭا شۇنىڭ ئۆزىمۇ يېتەرلىك.

— ۋارقىرىمای گەپ قىلمىڭ!

— مەن ۋارقىرىمىدىم، سىلىق ـ سىپايە گەپ قىلدىم، لېكىن

سىز ماڭا ۋارقىرىدىڭىز. مەن دېگەن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى. سىزنىڭ ماڭا قالايمىقان ۋارقىرىشىڭىزغا يول قويالمايمەن.

مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنىڭ شۇنچىلىك غەزىپى كەلدىكى، ئۇ بىر مىنۇتقىچە گەپمۇ قىلالماي قالدى، پەقەت ئاغزىدىن تۈكۈرۈك ئېتىلىپ چىقتى. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى.

— ئاغا زى — ڭىز- نى يۇ - مۇڭ ! سىز ئىدارىدە تۇرۇۋاتىسىز. ھەد - دە- ڭىزدىن ئاشماڭ، ئەپەندى !

— سىزمۇ ئىدارىدە تۇرۇۋاتىسىز، — ۋارقىرىدى راسكولنىكوفمۇ، — سىز ۋارقىرىغاندىن تاشقىرى، يەنە تاماكا چېكىۋاتىسىز، دېمەك سىز مۇشۇ يەردە تۇرغانلارغا ھۆرمەتسىزلىك قىلىۋاتىسىز، — راسكولنىكوف شۇ گەپلەرنى دەۋېلىپ ئېيتقۇسىز دەرىجىدە سۆيۈنۈپ كەتتى.

ئىش بېجىرگۈچى ئۇلارغا قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى. سەپرا مىجەز پورۇچىك بەكلا ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى.

— بۇنىڭ سىز بىلەن ئالاقىسى يوق ! — ۋارقىرىدى ئۇ ئاخىر غەيرىي تەبىئىي تەلەپپۇزدا ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، — سىز تېخى تىلخەت يېزىپ، ئۇستىڭىزدىن يېزىلغان ئەيىبنامىگە جاۋاب بېرىسىز. ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ قويۇڭ. ئالېكساندر گىرىگورىيېۋېچ. بىرسى ئۇستىڭىزدىن ئەرز قىلدى ! قەرزىڭىزنى تۆلىمەپسىز ! ھىم، يەنە تېخى نوچىلىقىنى بۇنىڭ !

راسكولنىكوف ئۇنىڭ گەپلىرىگە ئارتۇقچە قۇلاق سالمىدى. ئۇ ئالمان - تالمان ئەيىبنامىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭدىكى سىرنى بىلۋېلىشقا ئالدىرىدى، ئۇ بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى. ئىككى قېتىم ئوقۇپ چىقتى، لېكىن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدى.

— بۇ نېمە زادى؟ — سورىدى ئۇ ئىش بېجىرگۈچىدىن.

— بۇ سىز بەرگەن تىلخەتكە ئاساسەن سىزدىن قەرزىڭىزنى تۆلەشنى تەلەپ قىلىپ يېزىلغان ئەرز. سىز قەرزىڭىزنى ئەرزىيەت

پۇلى، جەرىمانە ۋەھاكازالار بىلەن قوشۇپ ھازىرلا تولۇق تۆلۈپتىشكىز ياكى قاچان تۆلىيەلەيدىغانلىقىڭىزنى ئېنىق ئېيتىپ تىلخەت يېزىپ بېرىشكىز، ئاندىن قەرزىڭىزنى تۆلەپ بولمىغۇچە پايتەختتىن كەتمەسلىككە، مال ـ مۈلكىڭىزنى سېتىۋەتمەسلىك ياكى تىقىۋەتمەسلىككە ۋەدە بېرىشكىز كېرەك. قەرز ئىگىسى مال ـ مۈلكىڭىزنى كىمئارتۇق قىلىپ سېتىشقا ھەمدە قانۇن بويىچە ئۇستىڭىزدىن ئەيىبنامە سۇنۇشقا ھوقۇقلۇق.

ـــ لېكىن... مېنىڭ... ھېچكىمدە قەرزىم يوق!

ـــ بۇنىڭ بىز بىلەن ئالاقىسى يوق. مانا بۇ سىزنىڭ بۇنىڭدىن توققۇز ئاي ئىلگىرى توقۇزىنچى دەرىجىلىك خىزمەتچى زارىنتىسىنىڭ تۇل قالغان خوتۇنىغا بىر يۈز ئون بەش رۇبلى قەرز ئالغانلىقىڭىز ھەققىدە يېزىپ بەرگەن تىلخېتىڭىز. تىلخېتىڭىزنىڭ مۇددىتى ئېشىپ كېتىپتۇ. شۇڭا قانۇن بويىچە تۆلەشتىن باش تارتقانلىقىڭىز ھەققىدە ئىسپات يېزىلدى، زارىنتسىنىڭ تۇل قالغان خوتۇنى بۇ تىلخېتىڭىزنى تۆلەم قەغىزى سۈپىتىدە مەھكىمە مەسلىھەتچىسى چېبارووفقا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتىكەن. بىزنىڭ سۈرۈشتە قىلىشىمىز ئۇچۇن، بۇ تىلخېتىڭىز ئەمدى بىزگە تاپشۇرۇپ بېرىلدى. مانا شۇ سەۋەبتىن سىزنى جاۋاب ئالغىلى چاقىرتقان.

ـــ ئۇ ئايال مەن ئولتۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ غوجايىنىغۇ!

ـــ سىز ئولتۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ غوجايىنى بولسا نېمە بوپتۇ؟

ئىش بېجىرگۈچى ئۇنىڭغا ئەپسۇسلانغاندەك ۋە كەڭچىلىك قىلىۋاتقاندەك بىر ھالەتتە كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇراتتى، شۇنداقلا ئۇنىڭ قارىشىدىن ئازراق كۆرەڭلىكمۇ چىقىپ تۇراتتى، يەنى تۇنجى قېتىم جەڭگە كىرگەن يېڭى ئەسكەرگە قاراپ: «ھەي، شۇ تاپتا ئۆزۈڭنى قانداقراق سېزىۋاتىسەن؟» دەۋاتقاندەك بىر ئالامەت سېزىلىپ تۇراتتى. لېكىن، شۇ تاپتا راسكولنىكوفنىڭ ئاللىقانداق تىلخەت توغرۇلۇق، ئاللىقانداق قەرزىنى تۆلەش

توغرۇلۇق ئويلىغىلى نەدىكى چولىسى ! مۇشۇ تاپتا بۇ ئىش ئەندىشە قىلىشقا، ھەتتا دەققەت قىلىشقا ئەرزىيتىتىمۇ ! ئۇ ئۆزە تۇرۇپ ئوقۇيتتى، ئاڭلايتتى، جاۋاب بېرەتتى، ھەتتا ئۆزىمۇ سوئال سورايتتى. لېكىن، ئۇ ئەنە شۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىختىيارىدىن تاشقىرى بىر ھالەتتە قىلىۋاتاتتى. ئۆزىنىڭ ئامان قالغانلىقىغا بولغان خۇشاللىق، ئەجەللىك خەۋپىتىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقىغا بولغان سۆيۈنۈش ئاشۇ قىسقا دەمدە ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىگىلىدى، ئەمدى مۆلچەرلەشلەرگە، تەھلىللەرگە، كەلگۈسى توغرىسىدىكى قىياسلارغا ۋە تەخمىنلەرگە، شۇنداقلا گۈمانلارغا ۋە سۇرۇشتۇرۇشلەرگە ئورۇن قالمىدى. كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتىكى شۇ خۇشلۇق ـــ تولۇق، ساددا، ساپ ھايۋانىي تەبىئىي تۇيغۇ خۇشلۇقى ئىدى. لېكىن، دەل شۇ پەيتتە ئىشخانىدا چاقماق تېزلىكىدە بىر ئىش يۈز بەردى. راسكولنىكوفنىڭ ھۆرمەتسىزلىكىگە قاتتىق تېرىكىپ، ئاچچىقىدا بوغۇلۇپ ئولتۇرغان پورۇچىك يەرگە ئۇرۇلغان ئىززەت ـ ئابرۇيىنى ساقلاپ قالغۇسى كەلدى بولغاي، جىمىكى دەردىنى «پۈزۈر كىيىنگەن» ھېلىقى بىتەلەي خانىمدىن ئالدى. ئۇ خانىم بۇ ئادەم كىرگەندىن تارتىپ ئۇنىڭغا تولىمۇ ئەخمىقانە خۇش تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇراتتى.

ـــ سەنچۇ، ئار ـ نومۇس دېگەننى بىلمەيدىغان ! ـــ بىردىنلا ۋارقىرىدى ئۇ ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ. بۇ چاغدا قارىلىق كىيىمى كىيگەن ئايال چىقىپ كەتكەنىدى، ـــ تۇنۇگۈن ئاخشام سىلەرنىڭكىدە نېمە ئىش بولدى؟ ھە؟ يەنە ئۇيالماي پۈتۈن كوچىنى بېشىغا كىيىشتى. يەنە ئۇرۇش ـ جېدەل چىقىرىپ، بولۇشچە ئىچىشتى. سېنىڭ تۇرمىگە كىرگۈڭ بارمۇ يا؟ مەن سېنى ئون قېتىم ئاگاھلاندۇرغان. ساڭا ئون بىرىنچى قېتىمدا ھەرگىز كەچۈرمەيمەن، دەپ قويغان. لېكىن، سەن يەنە قىلغۇلۇقۇڭنى قىلدىڭ، ئار ـ نومۇسنى يەنە ئۇنتۇدۇڭ !

راسكولنىكوفنىڭ قولىدىكى ھۆججەت يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

ئۇ ھەيران بولۇپ، يولسىز ھاقارەتلەنگەن پۇزۇر كىيىملىك خانىمغا چەكچىيىپ قاراپلا قالدى. كۆپ ئۆتمەي بۇنىڭ زادى نېمە ئىشلىقىنى چۈشەندى ـ دە، دەرھاللا ئەنە شۇ پۇتكۇل ئىشتىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدى، شادلىق ئىچىدە قۇلاق سالغاچ، ئۇنىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن قاقاھلاپ، تازا يايراپ كۇلگۈسى كەلدى... ئۇنىڭ بارلىق نېرۋىسى تاكى ئاخىرقى چەككىچە جانلىنىپ كەتكەنىدى.

ـــ ئىلىيا پېتروۋىچ ! ـــ ئىش بېجىرگۈچى كۆيۈنگەن ھالدا گەپ باشلىدى ـ يۇ، شۇ ئانلا توختىۋالدى، چۈنكى ئۇ ئۆز تەجرىبىسىدىن قېنى قاينىاپ تۇرغان بۇ باشلىقنى توختىتىشنىڭ زورمۇزور قولىدىن تۇتۇۋېلىشتىن باشقا ھېچقانداق چارىسى يوقلۇقىنى ئوبدان بىلەتتى.

پۇزۇر كىيىنگەن خانىمغا كەلسەك، باشتا ئۇ تۇيۇقسىز چېقىلغان چاقماقتىن قورقۇپ غال ـ غال تىترەپ كەتتى. لېكىن، شۇنىسى قىزىقكى، تىل ـ ھاقارەت قانچىكى ئەۋجگە چىققانسېرى، ئۇنىڭ چىرايى شۇنچىكى ئېچىلىپ، ئۇ ھېلىقى دەھشەتلىك پورۇچىكقا تەبەسسۇم بىلەن قارىغىنىچە ئۆز جايىدىلا تېپىرلاپ، كەينى ـ كەينىدىن تىز پۈكۈپ سالام قىلدى ۋە تەقەززالىق بىلەن سۆز قىستۇرغۇدەك پۇرسەت كۈتتى. ئاخىر ئۇنىڭغا پۇرسەت كەلدى.

ـــ جانابىي كاپىتان، بىزنىڭكىدە ھېچكىم جاڭجال قىلمىدى. ھېچكىم ئۇرۇشمىدى، ـــ دېدى ئۇ بىردىنلا خۇددى يەرگە تۆكۈلگەن پۇرچاقتەك ئۆزمەي گەپ قىلىپ، تىلىدا نېمىس تەلەپپۇزى ناھايىتى قويۇق بولسىمۇ، ئۇ رۇسچىنى راۋان سۆزلەيتتى، ـــ مەن ناشايان ـ ئۇيات ئىشمۇ قىلمىدىم. ئۇلار ئۆزى مەست كەلدى. مەن سىزگە راست گەپنى دەۋاتىمەن، جانابىي كاپىتان. بۇ گۇناھلار بىزدە ئەمەس... مېنىڭ ئائىلەم قائىدە ـ يوسۇنلۇق ئائىلە، جانابىي كاپىتان، مېنىڭ پوزىتسىيەمۇ ياخشى ! جانابىي كاپىتان، مەن بۇرۇن ـ بۇرۇندىن ناشايان ـ ئۇيات ئىش قىلىشقا ئۆچ. لېكىن، ئۇلار ئۆزى غەرق

مەست كەلدى. كېيىن يەنە ئۇچ بوتۇلكا ئالدى. كېيىن بىرسى پۇتىنى كۆتۈرۈپ پۇتى بىلەن پىيانىنو چالدى. شۇنداق قائىدە ـ يوسۇنلۇق ئۆيدە، بۇ بەك قاملاشمىدى. ئۇ پىيانىنونى بىراقلا بۇزۇۋەتتى، مەن بۇ بەك قاملاشمىدى، دېدىم. ئۇ قولىغا بوتۇلكا ئېلىپ، ھەممىسىنىڭ دۇمبىسىگە بوتۇلكا بىلەن ئۇردى. شۇ چاغدا مەن دەرۋازىۋەنىنى چاقىردىم، كارل كەلدى، ئۇ كارلىنى تۆتۈپ، كارلىنىڭ كۆزىگە ئۇردى. گېنرىيېتنىكمۇ كۆزىگە ئۇردى. مېنىڭ يۈزۈمگە بەش شاپىلاق ئۇردى. قائىدە ـ يوسۇنلۇق بىر ئۆيدە شۇنداق يولسىزلىق قىلدى، جانابىي كاپىتان، مەن ۋاقىرىدىم. ئۇ دەريانا قارىغان دېرىزىنى ئېچىپ، دېرىزە ئالدىدا، چوشقا كۆچۈكىدەك ۋاقىرىدى. بۇ بەك ئۆيات ئىش بولدى. دېرىزە ئالدىدا تۇرۇپ چوشقا كۆچۈكىدەك ۋاقىرىسا، قانداق بولىدۇ ! ۋاي ! ۋاي ! ۋاي ! كارل ئونىڭ كەينىدىن كېلىپ فىراكىدىن تارتتى. ئونى نېرى ئەكەتتى. راست شۇنداق، جانابىي كاپىتان. ئونىڭ فىراكى يىرتىلدى. ئۇ ئون بەش رۇبلى تۆلەيسەن دەپ سۇرەن سالدى، جانابىي كاپىتان. مەن ئونىڭغا بەش رۇبلى تۆلەم بەردىم، ئۇ قائىدە ـ يوسۇنلۇق مېھمان ئەمەسكەن. جانابىي كاپىتان. ناشايان ـ ئۆيات ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى شۇ قىلدى. ئۇ يەنە: «مەن چوڭ ماقالە ئېلان قىلىپ، سىلەرنى ئەجۇە قىلىمەن. مەن ھەممە گېزىتكە ماقالە يېزىپ سىلەرنى رەسۋا قىلىمەن»① دېدى.

— بۇ گەپچە، ئۇ قەلەمكەشلەردىن ئىكەن ـ دە !

— شۇنداق، جانابىي كاپىتان، شۇنداق قائىدە ـ يوسۇنلۇق بىر ئۆيدە قائىدە ـ يوسۇننى شۇنداق بۇزغىنىنى دېمەمسىز...

— بولدى، بولدى، بولدى ! گېپىڭنى توختات ! مەن ساڭا ئېيتقان. نەچچە قېتىم ئېيتقان...

---

① ئەينى ۋاقىتتا پېتېربۇگتا ئەنە شۇنداق كىشىلەرنى تىللاش بىلەن جان باقىدىغان پەسكەش ئەدىبلەر بار ئىدى. ئۇلار كىشىلەرنى گېزىتلەرگە ماقالە يېزىپ تىللايمەن دەپ قىستاپ، ھەممىلا يەردە بىكارغا يەپ ـ ئىچەتتى ياكى پارا ئالاتتى.

ـــ ئىلىيا پېتروۋىچ ! ـــ ئۇنى يەنە بىر قېتىم چاقىردى ئىش بېجىرگۈچى چوڭقۇر مەنىلىك قىلىپ، پورۇچىك ئۇنىڭغا لەيپىدە قارىۋىدى، ئىش بېجىرگۈچى بېشىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس لىڭشىتىپ قويدى.

ـــ مەن ساڭا ئاخىرقى قېتىم دەپ قويايى، قەدىرلىك لاۋىزا ئىۋانوۋنا. بۇ ئەڭ ئاخىرقى قېتىمقىسى بولۇپ قالسۇن، ـــ دېدى پورۇچىك سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ ناۋادا سېنىڭ ئۇ قائىدە ـ يوسۇنلۇق ئۆيۈڭدە يەنە جېدەل ـ ماجىرا چىقىدىغان بولسا، يەنە بىر قېتىملا چىقىدىغان بولسا، مەن خوددى ئالىيجانابلارنىڭ دېگىنىدەك «جاۋابىنى سەندىن ئالمەن»، ئاڭلىدىڭمۇ؟ بىر ئەدەب، بىر قەلەمكەش، بىر قائىدە ـ يوسۇنلۇق ئۆيدە ئەسكى فىراكىنىڭ يىرتىلىپ كەتكىنىگە بەش رۇبلى جەريمانە ئالدىمۇ؟ ھىم، بۇ قەلەمكەشلەرمۇزە ! ـــ ئۇ شۇ گەپنى قىلىۋېتىپ راسكولنىكوفقا مەنسىتمىگەندەك قاراپ قويدى، ـــ ئالدىنقى كۈنى بىر قاۋاقخانىدىمۇ جېدەل بوپتۇ: تاماقنى يەۋېلىپ پۇلىنى بەرمەپتۇ. ئۇ تېخى: «مەن بىر ھەجۋىي ماقالە يېزىپ، سىلەرنى تەسۋىرلەپ چىقمەن» دەپتۇدەك. ئالدىنقى ھەپتىدە يەنە بىر ئەدەب پاراخوتتا ئىستاتىس مەسلىھەتچىسىنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى ـــ خوتۇنى بىلەن قىزىنى ئەڭ پەسكەش تىللار بىلەن تىللاپتۇ. بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا يەنە بىرىنى قەنت ـ گېزەك دۇكىنىدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. ھىم، ئۇ قەلەمكەش، ئەدەب، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، خەلقنىڭ تىلى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق ئادەملەر... تۈفى ! سەن، بولدى كېتىۋەر ! ھامان بىر كۈنى ئۆزۈم بېرىپ كۆرىمەن. ئېھتىيات قىل، جۇمۇ ! ئاڭلىدىڭمۇ؟

لۇئىزا ئىۋانوۋنا ھاپىلا ـ شاپىلا تۆت تەرەپكە تىز پۈكۈپ سالام قىلىپ كەينىگە چېكىنگىنىچە ئىشىكنىڭ ئالدىغا باردى. لېكىن، ئىشىك ئالدىدا سالاپەتلىك بىر ئوفىتسېرغا سوقۇلۇپ كەتتى. چاسا يۈزلۈك، قۇلاقلىرى يوغان ـ يوغان، ئوچۇق چىراي، ئاق سېرىق ساقىلىنى ئۆستۈرۈپ چىرايلىققىنا چېكە

ساقال قويۇۋالغان بۇ ئادەم مۇشۇ شۆبە ساقچى ئىداربىسىنىڭ باشلىقى نىكودىم فومىچ ئىدى. لۇئىزا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭغا تىز پۈكۈپ سالام بەرمەكچى بولۇپ، ئالدىرىغىنىدىن تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالغىلى قىل قالدى. ئارقىدىن ئۇششاق چامداپ لىكىلداپ يۈگۈرگەن پېتى ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ــ يەنە شۇ گۈلدۈر ـ گۈلدۈر، يەنە شۇ گۈلدۈرماما چاقماق، يەنە شۇ جۇد ـ بورانمۇ ! ــ دېدى نىكودىم فومىچ ئىلىيا پېتروۋىچقا دوستانە تەلەپپۇز بىلەن، ــ ئۇلار يەنە سەپرايىگنى ئۆرلىتىپ، قېنىگنى قاينىتىتمۇ؟ ئاۋازىگنى پەلەمپەيدىلا ئاڭلىدىم.

ــ شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ ! ــ دېدى ئىلىيا پېتروۋىچ ئالىيجانابلارچە ئېرەنسىزلىك بىلەن. ئاندىن بىرنەچچە پارچە ھۆججەتنى ئېلىپ، باشقا بىر ئۇستەلگە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ھەربىر قەدەم تاشلىغىنىدا مۇرىسىنى كىبىرلىك بىلەن سىلكىپ قويىاتتى. ئۇ قايسى پۇتىنى يۆتكىسە مۇرىسىمۇ تەڭلا شۇ تەرەپكە سىلكىنەتتى، ــ مانا بۇ كىشىگە قاراڭ، بىر قەلەمكەش. ياق، بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، يەنى سابىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، بۇ ئادەم قەرزىنى تۆلىمەي، مۇددەتلىك چەك يېزىپ بېرىپتۇ. مۇددىتى توشقاندا يا قەرزىنى قايتۇرماپتۇ، يا كۆچكىلى ئۇنىماپتۇ. قەرز ئىگىسى ئۇنىڭ ئۇستىدىن كەينى ـ كەينىدىن ئەرز قىلدى. ئۆزى بولسا بۇ يەرگە كېلىپ نارازى بولۇپ، مېنى ئالدىمدا تاماكا چەكتىڭ، دەيدۇ تېخى ! پەسكەشلىكنى بولسا ئۆزلىرى قىلىشىدۇ، قاراڭ، ئۇنىڭغا ئوبدانراق قاراڭە، ئۇنىڭ ئادەمنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك تۇرقىغا بىر قاراپ بېقىڭا !

ــ كەمبەغەللىك ئەيىب ئەمەس، دوستۇم. بۇ ھېچ گەپ ئەمەس، ئۇنىڭ پارتىلاتقۇچ دورىدەك ئادەملىكىنى ھەممىز بىلىمىز، سىركىسى سۇ كۆتۈرمەيدۇ. ئۇنىڭ بىرەر ئىشى سىزنى رەنجىتكەچكە، چىدىيالماي قاپسىز ـ دە، ــ سۆزىنى داۋام قىلدى نىكودىم فومىچ بۇرىلىپ راسكولنىكوفقا ئىلتىپات بىلەن قاراپ، ــ

لېكىن سىز بىكارلا ئۇنداق قىلىپسىز. ئۇ ئالىيجاناب ئادەم. لېكىن، بىر پارتىلاتقۇچ دورا، بەئەينى پارتىلاتقۇچ دورا ! گۇمىلا قىلىدۇ، پارتىلايدۇ. ئىش تامام ! قارىسىڭىز ھېچ ئىش يوق ! لېكىن، ئۇنىڭ يۈرىكى ئالتۇن ! قىسمىدا ئۇنى ھەممە ئادەم «پوروخ پوروچىك» دېيىشەتتى.

ــ ئۆزىمغۇ قالتىس قىسىم ئىدى ـ دە ! ــ دېدى ئىلىيا پېتروۋىچ خورسىنىپ، ئاچچىقى تېخى يانمىغان بولسىمۇ، ئۇ مۇنداق ياخشى نىيەتلىك چېقىشىشتىن مەنمۇن بولدى.

مانا شۇ چاغدا بىردىنلا راسكولنىكوفنىڭ بۇ ئادەملەرگە بىرنەچچە ئېغىز ياخشى گەپ قىلىپ قويغۇسى كەلدى.

ــ مېنى كەچۈرۈڭ، كاپىتان، ــ دېدى ئۇ ئىتتىك نىكودىم فومىچ تەرەپكە بۇرىلىپ تولىمۇ بىپەرۋالىق بىلەن، ــ سىز مېنىڭ ئەھۋالىمنىمۇ چۈشىنىپ بېقىڭ، ناۋادا بۇ جانابنى رەنجىتىپ قويغان يېرىم بولسا، ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراشقا مانا مەن تەييار. مەن بىر نامرات ۋە كېسەلمەن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى. نامراتلىق مېنى مەجبۇرەتتى. ھازىر مەن سابىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى. چۈنكى، مەن تۇرمۇشۇمنىمۇ قامدىيالماي قالدىم. لېكىن، ماڭا پات ئارىدا پۇل كېلىدۇ... ئانام بىلەن سىڭلىم پالانى ئۆلكىدە تۇرىدۇ... شۇلار ماڭا پۇل ئەۋەتكەن ھامان، مەن... قەرزىمنى تۆلەۋېتىمەن. مەن تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ غوجايىنى ئاق كۆڭۈل ئايال، مەن دەرس بېرىشتىن توختاپ قالغاچقا، ئۆينىڭ ئۈچ ئايلىق ئىجارە ھەققىنى تۆلىيەلمىدىم. شۇنىڭغا ئۇنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، ھەتتا ماڭا تاماقمۇ بەرمەيدىغان بولۇۋالدى... مەن بۇنىڭ مۇددەتلىك چەك ئىكەنلىكىنى زادىلا ئۇقماپتىمەن ! ئۇ مېنى مۇشۇ تىلخەتكە ئاساسەن قەرزىنى تۆلىسۇن دېسە، مەن قانداق تۆلىيەلەيمەن؟ ئۆزۈڭلار ئويلاپ بېقىڭلار...

ــ بۇنىڭ بىز بىلەن ئالاقىسى يوق... ــ دەپ قويدى ئىش بېجىرگۈچى.

— شۇنداق، شۇنداق، دېگىنىڭىز ئىنتايىن توغرا، شۇنداقتىمۇ چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشۈمگە رۇخسەت قىلىڭ... — دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ، لېكىن ئۇ ئىش بېجىرگۈچىگە ئەمەس، بەلكى نىكودىم فومىچقا قاراپ گەپ قىلدى، شۇنداقلا ئۇ ئىلاجىنىڭ بارىچە ئىلىيا پېترووۋىچقىمۇ گەپ قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنۈشكە تىرىشتى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى بولسا، گويا ئۇنىڭغا دىققەتىمۇ قىلمىغاندەك جاھىللىق بىلەن ھۆججەتلەرنى ئاختۇرغان بولۇپ ئولتۇراتتى، — مېنىڭ چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشۈمگە رۇخسەت قىلىڭ، مەن ئۆلكىدىن كەلگەندىن بۇيان، شۇنىڭ ئۈيىدە تۇرۇۋاتىمەن، مانا ئۇچ يىلغا يېقىنلاشتى. باشتا... باشتا... بۇنى سىلەردىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، باشتا مەن ئۇنىڭ قىزىغا ئۆيلىنىشكە ماقۇل بولغان. بۇ مۇنداقلا دەپ قويغان قۇرۇق ۋەدە ئىدى... ئۇ تېخى كىچىك قىز ئىدى... ئۇنى ياخشى كۆرمىسەممۇ، ياقتۇراتتىم... قىسقىسى، ياشلىق دەڭە، مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، شۇ چاغلاردا مەن ئولتۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ غوجايىنى ماڭا مەردلىك بىلەن قەرز پۇل بېرىپ تۇرىدىغان، مەلۇم دەرىجىدە ئاشۇنداقراق تۇرمۇش كەچۈرەتتىم... بەك يەڭگىلتەكلىك قىلىپتىكەنمەن...

— سىزدىن ھېچكىم خۇسۇسىي ئىشلىرىڭىزنى سوراۋاتقىنى يوق، جاناب، ئۇنى سورىغۇدەك ۋاقتىمىزمۇ يوق، — دېدى ئىلىيا پېترووۋچ قانداقتۇر قوپالىلىق ۋە كۆرەڭلىك بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، راسكولنىكوف بىردىن سۆزلىگۈدەك ماغدۇرىنىڭ قالمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇرۇپمۇ، ھاياجان بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى.

— رۇخسەت قىلىڭ، ئازراق گەپ قىلۋېلىشىمغا رۇخسەت قىلىڭ... بۇنىڭ نېمە ئىشلىقىنى سۆزلەپ بېرەي... مېنىڭ بۇ جەھەتتىكى گەپلىرىم... ئارتۇقچە گەپلەر. سىلەرنىڭ پىكرىڭلارغا قوشۇلمەن. لېكىن، بىر يىلنىڭ ئالدىدا، ئۇ قىز كىزىك بولۇپ قېلىپ، ئۆلۈپ كەتتى. مەن يەنىلا ئىلگىرىكىدەك ئۇنىڭ ئۈيىدە

تۇرىۋەردىم. مەن تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ غوجايىنى ھازىرقى ئۆيگە كۆچكۈچە، ماڭا گەپ قىلىپ... دوستانە گەپ قىلىپ... مەن سىزگە تامامەن ئىشىنىمەن، شۇنداقتىمۇ مەندىن بىر يۇز ئون بەش رۇبلى قەرز ئالغانلىقىڭىز توغرۇلۇق تىلخەت يېزىپ بېرەرسىزمۇ، ئالغان ھەممە قەرزىڭىز شۇنچىلىك بوپتۇ، دېدى. كەچۈرۈڭ، ئۇ راست شۇنداق دېدى. شۇنداق تىلخەت يېزىپ بەرسىڭىزلا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ قانچىلىك قەرز سورىسىڭىز شۇنچىلىك بېرىپ تۇرىمەن، تاكى سىز قەرزىڭىزنى تۆلىيەلمىگۈدەك بولمىغۇچە، ئۇنى ھەرگىز، ھەرگىز ــ ئۇ ئۆز ئاغزى بىلەن شۇنداق دېگەن ــ قىستىمايمەن دېدى... لېكىن... مانا ئەمدى كېلىپ، مەن دەرس بېرىشتىن توختاپ، ھەتتا قورسىقىمنىمۇ باقالمايۋاتقاندا، ئۇ قەرزىنى تۆلىسۇن دەپتۇ... ئەمدى بۇنىڭغا نېمە دەيمەن؟

ــ مۇنداق تەسىرلىك تەپسىلاتلارنىڭ بىزگە ھېچقانداق ئالاقىسى يوق. ئەپەندى، ــ دېدى ئىلمىيا پېتروۋنا يەنە قوپاللىق بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ بىزگە ھۆججەت يېزىپ بېرىشىڭىز ۋە كاپالەت بېرىشىڭىز كېرەك، سىزنىڭ كىملەرنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىڭىز ۋە بېشىڭىزغا قانداق سەۋدالارنىڭ چۈشكەنلىكىگە كەلسەك، ئۇلارنىڭ بىز بىلەن ئالاقىسى يوق.

ــ سەنمۇزە... ئۇنچىۋالا باغرى قاتتىقلىق قىلما، ــ دېدى نىكودىم فومىچ ئۈستىلدە غودۇكشىپ ۋە ھۆججەتلەرگە قول قويۇشقا باشلاپ. ئۇ سەل ئوڭايسىزلانغاندەك قىلىپ قالدى.

ــ قېنى يېزىڭ، ــ دېدى ئىش بېجىرگۈچى راسكولنىكوفقا.

ــ نېمىنى يازىمەن؟ ــ سورىدى راسكولنىكوف بۆلەكچىلا قوپاللىق بىلەن.

ــ مېنىڭ دەپ بەرگەنلىرىمنى يازىسىز.

راسكولنىكوف بايىقى گەپلەرنى قىلغاندىن كېيىن ئىش بېجىرگۈچىنىڭ ئۆزىگە تېخىمۇ مەنسىتمىگەندەك، يىرگەنگەندەك مۇئامىلە قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى. شۇنىسى قىزىقكى، ئۇ

بىردىنلا ئۆزىنىڭ ئەمدى ھەرقانداق ئادەمنىڭ پىكرىگە ئېرەنسىز قارايدىغانلىقىنى سېزىپ قالدى. بۇنداق ئۆزگىرىش كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلىك ئارىلىقتا يۈز بەردى. ناۋادا ئۇ ئازراقلا ئويلاپ باققان بولسا ئىدى، ئۇ ھالدا بىر مىنۇتنىڭ ئالدىدا نېمىدەپ ئۇلارغا ئۇ ئىشلارنى دەپ بەرگەندىمەن. نېمىشقا قېلىنلىق قىلىپ، ھېسسىيات ئارقىلىق ئۇلارنى تەسىرلەندۈرمەكچى بولغاندىمەن؟ بۇ ھېسسىياتلار نەدىن كەلگەن بولغىيدى؟ دەپ ھەيران بولغان بولاتتى. ئەكسىچە، ناۋادا ھازىر مۇشۇ ئۆيدىكىلەر ساقچىلار ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرى بولۇپ قالغاندىمۇ، ئۇ دوستلىرىغا دېگۈدەك بىرەر ئېغىز ئىللىق گەپ تاپالمىغان بولاتتى. ئۇنىڭ قەلبى بىردىنلا شۇ قەدەر قۇرۇقدىلىپ قالغانىدى ! ئۇ ئۇشتۇمتۇت ئازابلىق ۋە چەكسىز غېرىبلىق بىلەن كىشىلەردىن ئايرىلىپ قېلىشتەك بىر ھالەتنى سەزگىنىدە، ئۇنىڭ قەلبىنى بىردىنلا قاراڭغۇلۇق قاپلىدى. ئۇنىڭ روھىي ھالىتىدىكى مۇنداق تۇيۇقسىز ئۆزگىرىش ئۇنىڭ ئىلىيا پېتروۋنچىنىڭ ئالدىدا ئۆز ھېسسىياتىنى ئاشكارىلاپ پەسكويغا چۈشۈپ قالغانلىقىدىن ياكى پورۇچىكىنىڭ ئۇنىڭ ئالدىدا كۆرەڭلەپ، ئۇنى يەرگە ئۇرغانلىقىدىن ئەمەس ئىدى. ھەي، شۇ تاپتا ئۇنىڭ پەسكويغا چۈشكەن ـ چۈشمىگەنلىكىنى ئويلىغىلى نەدىكى چولىسى ! قانداقتۇر ھاكاۋۇرلۇق، ئاللىقانداق ئوفىتسېر، نېمىس ئايال، قەرزىنى قىستاش، ساقچى ئىدارىسى ۋەھاكازالارنى ئويلاشقا نەدىكى چولىسى ! ناۋادا ئۇ شۇ تاپتا ئوتتا كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرۈشكە ھۆكۈم قىلىنغان تەقدىردىمۇ مىت قىلمىغان، ھەتتا ھۆكۈمنىمۇ كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىمىغان بولاتتى. چۈنكى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ قەلبىدە تامامەن يات، يېپىيېڭى كۈتۈلمىگەن، شۇنداقلا ئۇ ھېچقاچان بېشىدىن كەچۈرۈپ باقمىغان بىر ئۆزگىرىش يۈز بەرمەكتە ئىدى، يەنى ئۇ ھازىر قىدەك ھېسسىياتقا بېرىلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ساقچى ئىدارىسىدىكى بۇ كىشىلەرگە، ئۇلار ھەتتا ئوفىتسېر ئەمەس، بەلكى ئۆز ئاكا ـ ئۇكىلىرى،

ئاچا ـ سىڭىللىرى بولغان تەقدىردىمۇ ئەرز ـ دادىنى ئېيتماسلىقى كېرەكلىكىنى، ئەرز ـ دادىنى ئېيتىشنىڭ زۆرۈرىيىتىمۇ يوقلۇقىنى، ھەتتا پۈتۈن ئۆمرىدە ھەرقانداق ئەھۋالدا مۇنداق قىلىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى چۈشىنىپلا قالماي، بەلكى ناھايىتى ئېنىق سېزىپ تۇراتتى. سەزگەندىمۇ پۈتۈن سەزگۈسى بىلەن سېزىپ تۇراتتى. مۇنداق غەلىتە ۋە دەھشەتلىك سەزگۈ ئۇنىڭدا تاكى شۇ مىنۇتقىچە كۆرۈلۈپ باقمىغانىدى. ئۇنى ھەممىدىن بەكرەك شۇ نەرسە قىينايتتىكى، ئاڭنى ۋە ئەقلىنى بېسىپ چۈشىدىغان بۇ سەزگۈ، بۇ ئاستە، ئۇ پۈتۈن ئۆمرىدە باشتىن كەچۈرگەن سەزگۈلەر ئىچىدىكى ئەڭ ئازابلىق سەزگۈ ئىدى.

ئىش بېجىرگۈچى ئۇنىڭغا مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئادەتتە يېزىلىدىغان ھۆججەتنىڭ: ھازىر تۆلىيەلمەيمەن، پالانى ۋاقىتقىچە (ئېنىق بىر كۈن يېزىلىدۇ) تۆلەپ بولمەن، شەھەردىن چىقىپ كەتمەيمەن، مال ـ مۈلكۈمنى سېتىۋەتمەيمەن، بىرەرىگە سوۋغا قىلىۋەتمەيمەن دېگەندەك مەزمۇنلىرىنى ئېيتىپ بېرىپ يازدۇرۇشقا باشلىدى.

ـــ ئەجەب يازالمايسىزغۇ، قەلەمىمۇ قولىڭىزدىن چۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئىش بېجىرگۈچى راسكولنىكوفقا قىزىقىپ قاراپ، ـــ مەجەزىڭىز يوقمۇ يا؟

ـــ ھەئە... بېشىم قېيىۋاتىدۇ... قېنى ئېيتىۋېرىڭ!

ـــ تۈگىدى، قول قويۇڭ.

ئىش بېجىرگۈچى ھۆججەتنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ، باشقىلارنىڭ ئىشىنى بېجىرگىلى كەتتى.

راسكولنىكوف قەلەمنى قايتۇرۇپ بەردى، لېكىن ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتمەي، جەينەكلىرىنى ئۈستەلگە تىرەپ، ئىككى قولى بىلەن بېشىنى چىڭ چاڭگاللىۋالدى. ئۇنىڭغا گويا كىمدۇر بىرسى مېڭىسىگە مىخ قېقىۋەتكەندەكلا تۇيۇلدى. مانا شۇ چاغدا

ئۇنىڭ كاللىسىغا غەلىتە بىر ئوي كېلىپ، شۇنىڭ تۇرتكىسىدە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، نىكودىم فومىچنىڭ ئالدىغا بارغۇسى، تۇنۇگۈن يۈز بەرگەن ئىشلارنى ئۇنىڭغا ئەينەن دەپ بەرگۈسى، ئاندىن ئۇنى ئۆيگە باشلاپ بېرىپ، بۇلۇڭدىكى كامارغا تىقىپ قويغان نەرسىلەرنى كۆرسەتكۈسى كەلدى. بۇ ئىستەك شۇنچىلىك كۈچلۈك ئىدىكى، ئۇ ھەتتا شۇنداق قىلغىلى ئورنىدىن تۇردى. لېكىن، شۇ چاغدا ئۇنىڭ كاللىسىغا يەنە بىر خىيال كەلدى: «يەنە بىر دەم ئويلىنىۋالايمىكىن يا؟ ياق، ياخشىسى يەنە ئويلىنىپ ئولتۇرماي، بۇ يۈكتىن قۇتۇلاي.» ئەمما، ئۇ بىردىنلا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. نىكودىم فومىچ ئىلىيا پېتروۋىچ بىلەن نېمىندۇر قىزغىن مۇھاكىمە قىلىۋاتاتتى، راسكولنىكوف ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى بىمالال ئاڭلىدى:

— بۇ مۇمكىن ئەمەس، ھەر ئىككىلىسىنى قويۇپ بېرىش كېرەك. بىرىنچىدىن، ھەممىسى بىر - بىرسىگە زىت، ئۆزئارا ئويلاپ بېقىڭ: ئەگەر ئۇ ئىشنى شۇلار قىلغان بولسا، ئۇلار نېمىدەپ دەرۋازىۋەننى چاقىرىپ كېلىدۇ؟ ئۆزىنى ئۆزى تۇتۇپ بەرگىلىمۇ؟ ياكى بۇ ئۇستاتلىق قىلغىنىمۇ؟ ياق، ئۇنداق ئەمەس، ئەگەر شۇنداق دېيىلسە، بۇ بەكلا چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولىدۇ. ئاندىن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى پېستىر ياكۇۋ كىرىپ كېتىۋاتقان چاغدا، ئۇنى دەرۋازا ئالدىدا تۇرغان ئىككى دەرۋازىۋەن بىلەن بىر سودىگەر ئايال كۆرگەن. ئۇ دەرۋازا ئالدىغچە ئۇچ دوستى بىلەن بىللە كېلىپ، دوستلىرىنىڭ ئالدىدىلا دەرۋازىۋەندىن مومايىنىڭ ئۆيىنى سورىۋېلىپ، ئاندىن دوستلىرى بىلەن خوشلاشقان. ئەگەر ئۇ شۇنداق مەقسەت بىلەن كەلگەن بولسا، مومايىنىڭ ئۆيىنى سورارمىدى؟ ئەمدى كوخقا كەلسەك، ئۇ مومايىنى ئىزدەپ بىناغا چىقىشتىن ئىلگىرى پەستىكى زەرگەرنىڭ ئۆيىدە يېرىم سائەت ئولتۇرغان. سائەت يەتتىدىن قىرىق بەش مىنۇت ئۆتكەندە، ئاندىن زەرگەرنىڭكىدىن

چىققان. مانا ئەمدى ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ...

ــ لېكىن، كەچۈرۈڭ، ئەمىسە ئۇلارنىڭ گېپى نېمە ئۈچۈن بىر ـ بىرىگە زىت؟ ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، ئۇلار ئىشكىنى چەككەن چاغدا، ئىشىك ئىچىدىن ئىلمەكلىك ئىكەن، لېكىن ئۈچ مىنۇتتىن كېيىن ئۇلار دەرۋازىۋەننى باشلاپ يۇقىرىغا چىققاندا بولسا، ئىشىك ئوچۇق تۇرۇپتۇ، بۇ زادى قانداق گەپ؟

ــ ھەممە گەپ مانا شۇ يەردە: شۇ چاغدا قاتىل چوقۇم ئۆيدە، ئۇ ئىشكىنى ئىچىدىن ئىلىۋالغان. ئەگەر كوخ ئەخمەقلىق قىلىپ، دەرۋازىۋەننى چاقىرغىلى پەسكە چۈشۈپ كەتمىگەن بولسا، ئۇنى ئۇلار نەق مەيداندىلا تۇتۇۋالغان بولاتتى. ئۇ ئەنە شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، پەسكە چۈشۈپ كەتكەن. بىر ئاماللار بىلەن ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەن. كوخ قەسەم قىلىپ: «ئەگەر مەن شۇ يەردە قالغان بولسام، ئۇ چوقۇم سەكرەپ چىقىپ، مېنى پالتا بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتى» دېدى. ئۇ تېخى ئىلتىپاتقا جاۋابەن دۈگا ـ تىلاۋەت قىلماقچى، ھى ـ ھى ـ ھى...

ــ ئەمىسە قاتىلنى ھېچكىم كۆرمىگەندىمۇ؟

ــ قانداق كۆرەلەيدۇ؟ ئۇ بىنا بەئەينى نۇھنىڭ كېمىسى①گە ئوخشايدىغان تۇرسا، ــ سۆز قىستۇردى ئىش بېجىرگۈچى ئۆز ئورنىدا گەپكە قولاق سېلىپ ئولتۇرۇپ.

ــ ناھايىتى ئېنىق، ناھايىتى ئېنىق، ــ دېدى نىكودىم فومىچ قىزغىنلىق بىلەن.

ــ ياق، بۇ ئىش زادىلا ئېنىق ئەمەس، ــ دېدى ئىلىيا پېتروۋىچ.

راسكولنىكوف شىلەپىسىنى قولىغا ئېلىپ، ئىشىككە قاراپ

---

① «ئىنجىل»دا دېيىلىشىچە، توپان سۈيى كەلگەندە نۇھ ئەلەيھىسسالام ئادەم بىلەن ھايۋانلارنى قۇتقۇزۇپ قېلىش ئۈچۈن، ئۇلارنى جۈپ ـ جۈپى بىلەن كېمىسىگە سېلىۋالغانمىش. بۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق ئائىلىلەرنىڭ بەك كۆپلۈكى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ماڭدى. لېكىن، ئۇ ئىشىك ئالدىغىچە يېتىپ بارالمىدى...

ئۇ ھوشىغا كەلگەن چاغدا، ئۆزىنىڭ بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانلىقىنى، بىر ئادەمنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن يۆلەپ تۇرغانلىقىنى، يەنە بىر ئادەمنىڭ ساپسېرىق سۇ[1] قۇيۇلغان سارغۇچ ئىستاكاننى تۇتۇپ ئۆرە تۇرغانلىقىنى كۆردى. نىكودىم فومىچ بولسا ئۇدۇلىدا، ئۆزىگە دىققەت بىلەن قاراپ تۇرۇپتۇ. راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— نېمە بولدىڭىز، ئاغرىپ قالغانمىدىڭىز؟ — خېلى قاتتىق تەلەپپۇز بىلەن سورىدى نىكودىم فومىچ.

— ئۇ ئىمزا قويۇۋاتقان چاغدىلا، قەلەمنى تۇتقۇدەكمۇ ماغدۇرى قالماپتىكەن، — دېدى ئىش بېجىرگۈچى. ئۇ ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇپ، يەنە شۇ قەغەزلەر بىلەن ھەپىلىشۋاتاتتى.

— ئاغرىپ قالغىنىڭىزغا خېلى ۋاقىت بولغانمۇ؟ — سورىدى ئىلىيا پېترووۋىچ ئورنىدىلا ئولتۇرۇپ ۋارقىراپ، ئۇمۇ ھۆججەتلەرنى ئاختۇرۇپ ئولتۇراتتى. كېسەل ھوشىدىن كەتكەندە، ئۇمۇ كېلىپ قاراپ باققان. لېكىن، كېسەل كۆزىنى ئېچىشى بىلەن تەڭ ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇۋالغانىدى.

— تۇنۇگۈندىن تارتىپ... — پىچىرلاپ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

— تۇنۇگۈن سىرتقا چىققانمىدىڭىز؟

— چىققان.

— ئاغرىق تۇرۇپ؟

— ھەئە، ئاغرىق تۇرۇپ.

— سائەت نەچچىلەردە؟

— كەچ سائەت يەتتىدىن ئاشقاندا.

— دەپ بېرىڭچۇ، نەلەرگە باردىڭىز؟

— كوچا ئايلاندىم.

— قىسقا ۋە ئېنىق جاۋاب.

---

[1] ئۇ چاغلاردا پېتېربۇرگتا تېخى تۇرۇبا سۇيى بولمىغاچقا، ئاھالىلەر دەريا سۇيى بىلەن قۇدۇق سۇيىنى ئىچىشەتتى. سۇنىڭ سۇپىتى بەكلا ناچار بولغاچقا، سۇ سېرىق كۆرۈنەتتى.

راسكولنىكوف سوئاللارغا ئاددىي، قىسقا جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ چىرايى بەئەينى خەسسەكلىك ئاقىرىپ كەتكەنىدى. لېكىن، ئۇ قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئىلىيا پېتروۋىچنىڭ مىختەك قادىلىپ قاراپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئۇزمىدى.

— ئۇ ئاران - ئاران ئۆرە تۇرۇۋاتىسا، سەن... — دېدى نىكودىم فومىچ.

— ھېچ - قى - سى - يوق، — دېدى ئىلىيا پېتروۋىچ غەلىتە تەلەپپۇز بىلەن. نىكودىم فومىچ نېمىلەرنىدۇر دېمەكچىدى. لېكىن، ئۇ ئۆزىگە دىققەت بىلەن تىكىلىپ تۇرغان ئىش بېجىرگۈچىگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى - دە، گەپ قىلمىدى. ھەممەيلەن بىردىنلا جىم بولۇپ قالدى. قىزىق.

— بوپتۇ، ئەمىسە، — دېدى ئاخىر ئىلىيا پېتروۋىچ، — بىز سىزنىڭ ۋاقتىڭىزنى ئالمايلى.

راسكولنىكوف چىقىپ كەتتى. ئۇ چىقىپ كېتىشىگە ئۇلارنىڭ بىردىنلا قىزغىن بەس - مۇنازىرىگە چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە نىكودىم فومىچنىڭ سوئال سورىغان ئاۋازى ھەممىدىن قاتتىقراق چىقاتتى... كوچىغا چىققاندا، راسكولنىكوف پۈتۈنلەي ھوشىغا كەلدى.

«ئاختۇرىدۇ، ئاختۇرىدۇ، ھازىرلا كېلىپ ئاختۇرىدۇ ! — يېنىش - يېنىش ئويلىدى ئۇ ئۆزىگە يېتىۋالغىلى ئالدىراپ، — قاراقچىلار ! ئۇلار گۇمانلىنىپ قېلىشتى !» بايىقى قورقۇنچ يەنە ئۇنى بېشىدىن تا تاپىنىغىچە ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى.

2

«ناۋادا ئۇلار ئاللىبۇرۇن ئاختۇرۇپ بولغان بولسا، قانداق قىلىمەن؟ ناۋادا قايتىپ بېرىپ، ئۇلارغا ئۇچراپ قالسام قانداق قىلىمەن؟»

لېكىن، مانا، ئۇنىڭ ئۆيى، ھېچ ئىش بولماپتۇ، ھېچكىمگە يوق؛ ھېچكىم كىرمەپتۇ. ئۆيدىكى نەرسىلەرگە ھەتتا

ناستاسیەمۇ چېقىلماپتۇ. لېكىن، يا رەببىم ! بايا ئۇ ھېلىقى نەرسىلەرنى ئاشۇ كامىاردا قالدۇرۇپ كېتىشكە قانداقمۇ پېتىنغاندۇ؟

ئۇ ئالمان ـ تالمان تامنىڭ بۇلۇڭىغا بېرىپ، قولىنى تام قەغىزىنىڭ ئاستىغا تىقتى ـ دە، نەرسىلەرنى ئېلىپ يانچۇقىغا سالدى. ھەممىسى بولۇپ سەككىز پارچە نەرسە ئىكەن. كىچىككىنە ئىككى قۇتا، ئۇلارغا ھالقا ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسە سېلىنغان بولسا كېرەك، ئۇ بۇلارغا سەپسېلىپ قاراپ ئولتۇرمىدى؛ يەنە تۆتى ئۆچكە تېرىسىدىن تىكىلگەن كىچىكرەك قاپچۇق ئىدى. بىر ئالتۇن زەنجىر گېزىتكە ئاددىيلا ئوراپ قويۇلغانىدى. گېزىتكە ئورالغان يەنە بىر نەرسە ئوردىنەدەك قىلاتتى.

ئۇ يانچۇقىنىڭ پومپىسىپ قالماسلىقى ئۈچۈن، بۇ نەرسىلەرنى پەلتوسىنىڭ بىرنەچچە يانچۇقىغا بۆلۈپ سالدى. قالغىنىنى شىمىنىڭ ئوڭ تەرەپ يانچۇقىغا سالدى. ئۇ ھەمياننمۇ نەرسىلەر بىلەن بىللە ئېلىۋالدى. ئاندىن ئىشكىنى داغدام ئوچۇق قويۇپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ئۇ ناھايىتى ئىتتىك ۋە دادىل قەدەم تاشلاپ ماڭدى. گەرچە ئۇ ئۆزىنىڭ پۈتۈنلەي ھالىدىن كەتكەنلىكىنى سېزىپ تۇرسىمۇ، ھوشى يەنىلا جايىدا ئىدى. ئۇ بىرەرىنىڭ تۇتقىلى كېلىپ قېلىشىدىن، يەنە يېرىم سائەت ياكى ئون بەش مىنۇتتىن كېيىن ئۆزىنى نازارەت قىلىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. شۇڭلاشقا، ئۇ شۇنىڭدىن ئىلگىرى جىنايەت پاكىتلىرىنى قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن يوقىتىۋېتىشى كېرەك ئىدى. ئازراق بولسىمۇ كۈچ ـ قۇۋۋىتىنىڭ باردا، ئاز ـ تولا ھۆكۈم قىلالىغۇدەك چېغىدا، شۇ ئىشنى پۈتتۈرۈۋېلىشى كېرەك... نەگە بېرىش كېرەك؟

بۇنى ئۇ ئاللىبۇرۇنلا قارار قىلىپ بولغانىدى: «ھەممىسىنى دەريا‌غا تاشلاپ، ھېچقانداق ئىزىنى قالدۇرمايمەن. شۇنىڭ بىلەن

ئىش تامام.» تۇنۇگۈن ئاخشام ئۇ قىزىپ ئېسىنى بىر بىلىپ بىر بىلمەي يېتىپ، شۇ ئىشنى يادىغا ئالغان، بىرنەچچە مىنۇت ئىچىدە مۇشۇنداق قارارغا كەلگەنىدى. شۇ چاغدا ئۇ ئورنىدىن تۇرۇشقا بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇنۇپمۇ باققان: «تېز بولاي، تېز بولاي، ھەممىسىنى تاشلىۋېتەي.» لېكىن، تاشلىۋېتىشمۇ ئىنتايىن تەس ئىش ئىكەن.

ئۇ يېكاتېرىنا قانىلىنىڭ قىرغىقىنى بويلاپ يېرىم سائەتكىچە، بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزۇنراق ئايلىنىپ يۈرگەندۇ. قانالنىڭ ئۆزىگە ئۇچرىغان بىرنەچچە پەلەمپىيىنى نەچچە قېتىملاپ كۆزىتىپ باقتى. لېكىن، پىلانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ ئىمكانىيىتىنى زادىلا تاپالمىدى: بىر بولسا، قانالغا چۈشۈش ئۈچۈن ياسالغان پەلەمپەيدە ساللار توختىتىپ قويۇلغان، ساللاردا بولسا خوتۇنلار كىر يۇيۇۋاتقان بولاتتى. بىر بولسا بىرنەچچە قولۇاق باغلاپ قويۇلغان بولاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەممىلا يەردە ئادەملەر ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرۈشەتتى، يەنە كېلىپ قىرغاقتىكى، ئەتراپتىكى ئادەملەر ئۇنى كۆرۈپ تۇراتتى، ئۇنىڭغا دىققەت قىلىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. ناۋادا بىرەر ئادەم ئالايىتەن پەلەمپەي بىلەن پەسكە چۈشۈپ، شۇ يەردىن سۇغا بىر نېمىلەرنى تاشلىسا، بۇ ئەلۋەتتە ئادەملەردە گۇمان تۇغدۇرۇپ قويىاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەمىيانلار سۇغا چۆكمەي، لەيلەپ تۇرۇۋالسا، قانداق قىلغۇلۇق؟ ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ، ئۇنى ھەرقانداق بىر ئادەم كۆرەلەيدۇ. يەنە كېلىپ خۇددى ئۇ خەقلەرنىڭ دىققەت قىلىشىغا خۇشتارەك، ئۇچرىغانلىكى ئادەم ئۇنىڭغا قارىماي، زەن سالماي ئۆتمەيدۇ. «نېمىشقا شۇنداق قىلىشىدىغاندۇ ياكى ماڭا شۇنداق تۇيۇلۇۋاتامدىغاندۇ؟» ئويلىدى ئۇ.

ئاخىر ئۇنىڭ كاللىسىغا «نېۋا دەرياسىغا بارغىنىم ياخشىراقمىدۇ يا، ـــ دېگەن ئوي كەلدى، ـــ ئۇ يەردە ئادەم ئازراق، ئانچە بەك بىلىنىپ كەتمەيدۇ، ھەرھالدا ئاسانراق، ئەڭ

مۇھىمى بۇ يەرلەردىن يىراقراق.» ئۇ بىردىنلا ئۆزىگە ھەيران بولدى. ئۇ مۇشۇنداق خەتەرلىك جايدا، توپتوغرا يېرىم سائەتكىچە پۇتى كۆيگەن توخۇدەك تىپىرلاپ يۈردى. شۇنداق تۇرۇقلۇق بۇ پىكىرنى نېمىشقىمۇ بالدۇرراق خىيالىغا كەلتۈرمىگەندۇ ! مانا ئۇ ئۇيقۇغا تېلىقىپ ۋە ئېسىنى بىر بىلىپ بىر بىلمەي ياتقان چېغىدا قارامىلىق بىلەن قىلغان قارارىنى دەپ، يېرىم سائەت ۋاقتىنى بىكار ئۆتكۈزۈۋەتتى ! ئۇ ئىنتايىن پەرىشان ۋە ئۇنتۇغاق بولۇپ كېتىۋاتاتتى. بۇنى ئۇ ئۆزىمۇ بىلەتتى. ۋاقتىنى قەتئىي چىڭ تۇتۇش كېرەك !

ئۇ B كوچىسى بىلەن نېۋا دەرياسىغا قاراپ ماڭدى. لېكىن، يول ئۇستىدە ئۇنىڭ كاللىسىغا يەنە بىر پىكىر كەلدى: «نېۋا دەرياسىغا بېرىپ نېمە قىلىمەن؟ سۇغا تاشلاپ نېمە قىلىمەن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە يىراق بىر يەرگە بېرىپ ياكى شۇ ئاراللارنىڭ بىرسىگە بېرىپ، خالىي بىر جايىنى تاپسام، نەرسىلەرنى ئورمانغا، پاكاراق بىرەر دەرەخنىڭ تېگىگە كۆمسەم، ئاندىن شۇ دەرەخنى يادىمدا تۇتۇۋالسام، بۇ تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟» شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە ئېنىق ۋە ئەقلىگە مۇۋاپىق ھۆكۈم چىقىرالمايدىغانلىقىنى سېزىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭغا مۇشۇ قارارى توغرىدەك تۇيۇلدى.

لېكىن، ئۇنىڭ ئاراللارغا بېرىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىدى. چۈنكى، يەنە بىر ئىش يۈز بەردى: B كوچىسى بىلەن مېڭىپ مەيدانغا چىقىپلا، سول تەرەپتىكى ئەتراپى ئېگىز تام بىلەن قورشالغان ھويلىنىڭ ئىشىكىنى كۆرۈپ قالدى. دەرۋازىدىن كىرگەندىن كېيىنلا ئوڭ تەرەپتە تۆت قەۋەتلىك قوشنا بىنانىڭ ئاقلانمىغان ئارقا تېمى ھويلا ئىچىدە خېلى ئىچكىرىگىچە سوزۇلۇپ كەتكەنىدى. سول تەرەپتە بولسا، قوشنا بىنانىڭ ئىشىك ـ دېرىزىسىز ئارقا تېمىغا پاراللېل سېلىنغان ياغاچ قاشا بولۇپ، ئۇمۇ دەرۋازا تۇۋىدىنلا باشلىنىپ، ھويلا ئىچىگە يىگىرمە قەدەمچە ئىچكىرىلەپ كىرەتتى ـ دە، ئاندىن بىردىنلا سول تەرەپكە بۇرىلىپ كېتەتتى. تاشقى دۇنيادىن ئايرىۋېتىلگەن بۇ

چەت جايدا، ئاللىقاندا قتۇر بىرنەمىلەر تاشلىنىپ ياتاتتى. ھويلىنىڭ ئىچكىرىسىدە، ياغاچ قاشانىڭ كەينىدىن قۇرۇم بېسىپ كەتكەن پاكارغىنا خىش ئۆينىڭ بىر بۇرجىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قارىغاندا ئۇ قانداقتۇر بىر ئۇستىخانىنىڭ بىر قىسمىدەك قىلاتتى. بۇ يەر راستىلا ھارۋا ياسىلىدىغان ياكى رېمونت قىلىنىدىغان، ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش بىرەر ئىش قىلىنىدىغان ئۇستىخانا بولسا كېرەك؛ دەرۋازا ئالدىدىن تارتىپ ھەممىلا يەرنى قاپقارا كۆمۈر قۇرۇمى بېسىپ كەتكەنىدى. «ئەڭ ياخشىسى مۇشۇ يەرگىلا تاشلاي، تاشلىۋېتىپلا كېتەي!» ئۇ بىردىنلا شۇ قارارغا كەلدى. ئۇ ھويلىدا بىرمۇ ئادەمنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، دەرۋازىدىن كىردى. ئىچكىرى كىرىپلا، دەرۋازىغا يېقىنلا جايدا، قاشا تامغا تاقاپ قويۇلغان نوننى (نۇرغۇنلىغان ئىشچىلارنىڭ، كىراكەشلەرنىڭ، ھارۋىكەشلەرنىڭ ئۆيلىرىدە دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان نو) كۆرۈپ قالدى. نوننىڭ ئۈستىگە، قاشاغا كىمدۇر بىرسى بور بىلەن مۇشۇنداق ئەھۋالدا دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان ھەزىللەردىن بىرنى يېزىپ قويغانىدى: «مەزكۇر جايدا ئۆرە تۇرۇش قەتئىي چەكلىنىدۇ»[1]. مانا بۇ تازا بەلەن بولدى، دېمەك ئۇ ئىچكىرىگە كىرىپ، بىردەم ھايال بولۇپ قالسىمۇ، ھېچكىمدە ھېچقانداق گۇمان تۇغۇلمايدۇ دېگەن گەپ. «مەشەدىن بىر جاينى تېپىپ، ھەممە نېمىنى تاشلىۋېتىپلا كېتەي!»

ئۇ ئەتراپىغا يەنە بىر قارىۋېتىپ، بىر قولىنى يانچۇقىغا سېلىشىغا، تاشقىرىقى تامنىڭ تۆۋىدە، دەرۋازا بىلەن نوننىڭ ئارىلىقىدىكى بار - يوق بىر ئارشىن[2] كەلگۈدەك جايدا ياتقان يوغان تاشنى كۆرۈپ قالدى، تېخى قول تېگىپ باقمىغان بۇ تاشنىڭ ئېغىرلىقى بىر يېرىم پۇت[3] كېلىدىغاندەك قىلاتتى. تاش كوچىغا قارايدىغان تامغا بەكلا يېقىن يەردە ياتاتتى. تامنىڭ

① كىچىك تەرەت قىلىش قەتئىي مەنئى قىلىنىدۇ، دېمەكچى.
② ئارشىن — ئۇزۇنلۇق ئۆلچىمى بىرلىكى، بىر ئارشىن 0.17 مېتىرغا تەڭ.
③ پۇت — ئېغىرلىق ئۆلچىمى بىرلىكى، بىر پۇت 38.16 كىلوگىرامغا تەڭ.

نېرىقى تەرىپى چوڭ كوچا ئىدى. كوچىدىن ئالدىراپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئاياغ تۈۋىشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇ يەردە ئۆتكۈنچىلەر بۇرۇندىنلا جىق ئىدى. لېكىن، دەرۋازىنىڭ سىرتىدىن ئۇنى ھېچكىم كۆرەلمەيتتى. پەقەت دەرۋازىدىن بىرەرى كىرىپ قالمىسلا بولاتتى. ئەمما، بۇ ئېھتىمالغا بەكلا يېقىن ئىش، شۇڭا تېزرەك ھەرىكەت قىلىشقا توغرا كېلەتتى.

ئۇ ئېڭىشىپ، تاشنى قوش قوللاپ چاڭ تۈتتى ـ دە، پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ تاشنى ئاغدۇردى. تاشنىڭ تېگىدىن كىچىكرەك ئورەك ئېچىلدى: ئۇ ئالمان ـ تالمان يانچۇقلىرىدىكى نەرسىلەرنى ئېلىپ، ھەممىسىنى ئورەككە تاشلىدى. قاپچۇق ھەممىسىنىڭ ئۈستىگە چۈشتى، شۇنداقتىمۇ ئورەكتىن ئازراققىنا يەر ئېشىپ قالدى. ئاندىن ئۇ يەنە تاشنى تۈتتى ـ دە، بىر ئايلاندۇرۇپ بۇرۇنقى ھالىتىگە كەلتۈردى. تاش ئىلگىرىكى ئىزغا شىپىدە چۈشتى. پەقەت ئازراقلا كۆتۈرۈلۈپ قالدى. ئۇ ئازراق توپا يۆلەپ، ئەتراپىنى دەسسەپ چىڭدىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ھېچنېمىنى سەزگىلى بولمىغۇدەك ھالەتكە كەلدى.

مانا شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ دەرۋازىدىن چىقىپ، مەيدان تەرەپكە قاراپ ماڭدى. بىرپەستىلا ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى بايا ساقچى ئىدارىسىدىكى ۋاقتىدىكىدەك كۈچلۈك، ھەتتا چىدىغۇسىز خۇشاللىق چۈلغىدى. «ئىزىنى يوقاتتىم ! ئەمدى ئۇ تاشنىڭ تېگىگە قاراش كىمنىڭمۇ خىيالىغا كېلەتتى؟ ئۇ تاش مۇشۇ ئۆي سېلىنغان كۈندىن تارتىپ شۇ يەردە ياتقان بولسا كېرەك، ئۇ يەنە قانچە ـ قانچە يىللارغىچە شۇ پېتى ياتىۋېرىدۇ. ئۇنى بىرەرى تېپىۋالغان تەقدىردىمۇ، كىم مېنى خىيالىغا كەلتۈرەلەيدۇ؟ ھەممىسى تۈگىدى ! جىنايەت پاكىتى يوقالدى !» ئۇ كۈلۈپ كەتتى. راست، بۇ كۈلكە كېيىنمۇ ئۇنىڭ ئېسىدە قېلىپ قالدى، شۇ چاغدا ئۇ ئەسەبىيلەرچە، بوش ـ ئاۋازسىز، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق كۈلدى. يەنە كېلىپ توختىماي كۈلدى، تاكى مەيداننى كېسىپ ئۆتكۈچە كۈلدى. لېكىن، ئۇ دەرەخلىك K كوچىسىدىكى

ئالدىنقى كۈنى ھېلىقى قىزنى ئۇچراتقان جايغا كەلگەندە كۆلكىسىنى بىردىنلا توختاتتى. ئۇنىڭ كاللىسىغا باشقا خىياللار كىرىۋالدى. بىردىنلا ئۇنىڭغا ھېلىقى قىز كەتكەندىن كېيىن ئۆزى ئولتۇرۇپ چوڭقۇر خىيال سۈرگەن ئورۇندۇقنىڭ يېنىدىن ئۆتۈش تولىمۇ قىيىن تۇيۇلدى؛ ناۋادا ئۇ شۇ تاپتا يىگىرمە كوپېيىك پۇلنىي ئەكەتكەن ھېلىقى ساقالىلىق ساقچى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان بولسا، بۇمۇ ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئېغىر كەلگەن بولاتتى: «قۇرۇپ كەتسۇن، ئۇ بىرنېمە !»

ئۇ ئەتراپىغا پەرىشانلىق ۋە قەھر ـ غەزەپ بىلەن كۆز سېلىپ كېتىۋاتاتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ پۇتۇن ئوي ـ خىيالى ئاللىقاندىقتۇر مۇھىم بىر نۇقتىغا يىغىلماقتا ئىدى، ئۇنىڭچە بۇ ھەقىقەتەن ئىنتايىن مۇھىم نۇقتا ئىدى. شۇ تاپتا، نەق شۇ تاپتا، ئۇ ئەنە شۇ مۇھىم نۇقتىغا يالغۇز ئۆزى دۇچ كەلمەكتە ئىدى ـــ ئىككى ئايدىن بۇيان مۇنداق ھالەتنىڭ تېخى بىرىنچى قېتىم يۈز بېرىشى ئىدى.

«ھەممىسى قۇرۇپ كەتسۇن ! ـــ ئويلىدى ئۇ بىردىنلا زەردىسى قاينىپ، ـــ باشلانغان بولسا باشلىنىۋەرسۇن. مېنى دېسە ئاشۇنىڭ بىلەن يېڭى ھايات دېگەنلىرىمۇ قۇرۇپ كەتسۇن ! يا رەببىم، بۇ نېمىدېگەن ئەخمەقلىق !... بۇگۈن مەن قانچىلىك يالغان ئېيتتىم. قانچىلىك شەرمەندە ئىشلارنى قىلدىم ـ ھە ! بايا ئىلىيا پېتروۋېچتەك بىر رەسۋانىڭ ئالدىدا قىلغان پەسكەشلىكلىرىم، ئۇنى ماختىغانلىرىمچۇ تېخى! لېكىن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى جۆيلۇش ! مەن ئۇلارنىڭ ھېچبىرىنى نەزىرىمگە ئىلمايمەن. ئۆزۈمنىڭ ئۇلارنى ئۇچۇرغانلىرىمنى تېخىمۇ نەزىرىمگە ئىلمايمەن ! مەن پۈتۈنلەي خاتا قىلدىم ! پۈتۈنلەي خاتا قىلدىم...»

ئۇ ئۇشتۇمتۇت توختاپ قالدى: يېڭى، پۈتۈنلەي كۈتۈلمىگەن ۋە تولىمۇ ئاددىي بىر سوئال ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويدى، ئېچىندۇردى ۋە ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى:

«ئەگەر بۇ ئىشنى باشتىن ـ ئاخىر قانداقتۇر بىر تەلۈلۈك بىلەن ئەمەس، بەلكى مەلۇم مەقسەت بىلەن قىلغان بولساڭ، ئەگەر سەندە ھەقىقەتەن ئېنىق ۋە قەتئىي مەقسەت بولسا، ئۇ ھالدا، نېمە ئۈچۈن تاھازىرغىچە ھېلىقى ھەمىيانغا قاراپمۇ باقمىدىڭ. نېمىلەرگە ئېرىشكەنلىكىڭنى نېمىشقا بىلمەيسەن. نېمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا جاپا تارتقانلىقىڭنى، شۇنداق شەرمەندە، پەسكەش، قەبىھ ئىشنى مەقسەتلىك قىلغانلىقىڭنى نېمىشقا بىلمەيسەن؟ سەن تېخى ھېلىلا ئۇنى ـــ ھېلىقى ھەمياننى تېخى كۆرۈپمۇ باقمىغان نەرسىلەر بىلەن قوشۇپ، سۇغا تاشلۇۋەتمەكچى بولۇۋىدىڭغۇ؟... بۇ زادى نېمە ئىش؟»

راست شۇنداق بولغان. تامامەن شۇنداق بولغان. ئەسلىي ئۇ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى بۇرۇنلا بىلەتتى، ئۇنىڭغا نىسبەتەن بۇ يېڭىلىقمۇ ئەمەس ئىدى؛ ئۇ يېرىم كېچىدە سۇغا تاشلۇۋېتىش قارارىغا كەلگەن چاغدىلا، قىلچە ئىككىلەنمەي، ئارىسالدىمۇ بولماي، خۇددى شۇنداق بولۇشى كېرەكتەك، ئۇنىڭدىن باشقا چارە يوقتەك مانا شۇ قارارغا كەلگەن... راست، ئۇ شۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلەتتى، ھەممىسى ئۇنىڭ ئېسىدە ئىدى. تۇنۇگۈن، ئۇ ساندۇقنى ئاختۇرۇپ، قاپچۇقلارنى ساندۇقتىن ئېلىۋاتقان چېغىدىلا شۇنداق قارارغا كېلىيلا دەپ قالغانىدى... راست شۇنداق بولغان !...

«بەك قاتتىق ئاغرىپ قالغانلىقىمدىن شۇنداق بولۇۋاتىدۇ، ـــ دەپ خۇلاسىلىدى ئۇ ئاخىر تەرىنى تۇرۇپ، ـــ ئۆزۈمنى ئۆزۈم قىينىپ قويدۇم، ئۆزۈمگە ئۆزۈم جاپا تېپىۋالدىم. نېمىلەرنى قىلىۋاتقانلىقىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن... تۇنۇگۈن، ئالدىنقى كۈنى، ساق ئۇچ كۈن، ئۆزۈمنى بەكلا قىينىۋەتتىم... كېسىلىم ساقايغاندا... ئىككىنچى ئۆزۈمنى قىينىمايمەن... ناۋادا كېسىلىم ساقايمىسا قانداقمۇ قىلارمەن؟ يا رەببىم ! بۇ ئىشلار جېنىمدىن جاق تويغۇزدى ـ دە !...» ئۇ توختىماي مېڭىۋەردى. ئۇنىڭ بىر ئىلاج قىلىپ كۆڭلىنى ئاچقۇسى كېلەتتى، لېكىن ئۇ نېمە

قىلىشنى، قانداق ئامال قىلىشنى بىلمەيتتى. يەڭگىلى بولمايدىغان يېڭى بىر تۈيغۇ ئۇنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىپ، مىنۇتسېرى كۆچەيمەكتە ئىدى: ئۇ ئۆز ئەتراپىدىكى ۋە ئۆزىگە ئۇچرىشىپ تۇرۇۋاتقان ھەممە نېمىدىن فىزىيولوگىيەلىك جەھەتتىن ئىنتايىن بىزار بولماقتا، بۇنداق بىزارلىق قاتتىق غەزەپ ـ نەپرەت، يىرگىنىش تۇسىنى ئالماقتا ئىدى. ئۇ ئۇچرىغانلىكى ئادەمدىن، ئۇلارنىڭ چىرايىدىن، يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىدىن، ھەربىرىدىن يىرگىنەتتى. ناۋادا بىرەر كىشى ئۇنىڭغا گەپ قىلىپ قالسا، ئۇ شۇ كىشىنىڭ يۈزىگە تۈكۈرگەن ياكى ئۇنى چىشلىۋالغان بولاتتى.

ئۇ ۋاسلىيېۋىچ ئارىلىدىكى كىچىك نېۋا دەرياسىغا سېلىنغان كۆۋرۈككە كەلگەندە بىردىنلا توختىدى. «ھە، ئۇ مۇشۇ ئۆيدە تۇرىدۇ، ــ ئويلىدى ئۇ، ــ نېمە ئىشتۇ بۇ، ئۆزۈمچىلا يەنە رازۇمىخىننىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتىمەنغۇ ! يەنە شۇ ئالدىنقى قېتىمقىدەك ئىش بوپتۇ... راست. قىزىق ئىش: مەن ئۆزۈم كەلگەندىمەنمۇ ياكى ئايلىنىپ يۈرۈپ، مۇنداقلا كېلىپ قالغاندىمەنمۇ؟ ئىشقىلىپ بەربىر؛ ئالدىنقى كۈنى... ئۆزۈممۇ... ھېلىقى ئىشنى قىلىپ بولۇپ، ئەتىسىلا ئۇنىڭكىگە بارىمەن دېگەن. بوپتۇلا، كىرسەممۇ كىرەي ! خۇددى مەن ئەمدى ئۇنىڭكىگە كىرەلمەيدىغاندەك...»

ئۇ رازۇمىخىننى ئىزدەپ بەشىنچى قەۋەتكە چىقتى.

رازۇمىخىن ئۆيدە ئىدى، ئۇ تارغىنا ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، نېمىلەرنىدۇر يېزىۋاتاتتى. ئىشكىنى ئۇ ئۆزى ئاچتى. ئۇلارنىڭ كۆرۈشمىگىنىگە تۆت ئاي بولغانىدى. رازۇمىخىن كونىراپ كەتكەن خالاتنى يېپىنچاقلاپ، ئايىغىنى سىپىپلا كىيىۋالغان، چاچلىرى پاخپىيىپ، ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن، يۈزىنىمۇ يۇمىغانىدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ئەجەبلىنىشنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

ــ نېمە بولدۇڭ؟ ــ ۋارقىرىدى ئۇ ئىشكىتىن كىرىۋاتقان

ساۋاقدىشىغا باشتىن ـ ئاياغ زەن سېلىپ ھەيران بولۇپ، كېيىن ئۇ بىردەم جىم بولۇپ قېلىپ، ھۇشقىيىتىپ قويدى.

ـــ تۇۋا، ھال ـ كۈنۈڭ شۇ قەدەر يامانمۇ؟ ئارىمىزدا، بۇرادەر، كىيىم ـ كېچەككە ھەممىمىزدىن بەكرەك سەن ئېتىبار بېرەتتىڭغۇ، ـــ دېدى ئۇ راسكولنىكوفنىڭ جۇل ـ جۇل كىيىملىرىگە قاراپ قوشۇمچە قىلىپ، ـــ قېنى ئولتۇر، ھارغاندۇرسەن ھەرقاچان!

راسكولنىكوف كىلىيونكا بىلەن قاپىلانغان تۇركىچە دىۋانغا ئۆزىنى تاشلىدى (بۇ دىۋان ئۆز ئۆيىدىكىدىنمۇ بەكرەك ۋەيرانە ئىدى). رازۇمىخىن شۇ چاغدا مېھمىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى بايقىدى.

ـــ سەن قاتتىق ئاغرىپسەن، بىلەمسەن ئۆزۈڭ؟ ـــ ئۇ دوستىنىڭ تومۇرىنى تۇتتى، لېكىن راسكولنىكوف قولىنى تارتىۋالدى.

ـــ ھاجىتى يوق، ـــ دېدى ئۇ، ـــ مەن ... مۇنداق بىر ئىش بىلەن كەلگەن، مېنىڭ دەرس ئۆتكۈدەك يېرىم يوق... مېنىڭ ئۆيۈم... ئەمەلىيەتتە... مەن دەرس ئۆتۈشكە موھتاجمۇ ئەمەس...

ـــ ھەي، ماڭا قارا، سەن جۆيلۇۋاتسەنغۇ! ـــ دېدى زەن سېلىپ كۆزىتىپ تۇرغان رازۇمىخىن.

ـــ ياق، جۆيلۇۋاتقىنىم يوق... ـــ راسكولنىكوف دىۋاندىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ رازۇمىخىنىنى ئىزدەپ يۇقىرىغا چىققۇچە، ئۇنىڭ بىلەن يۈزمۇ يۈز ئۇچرىشىشنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. مانا ئەمدى ئۇ ئۆز تەسىراتىدىن ھازىرقى ئەھۋالىدا دۇنيادىكى ھەرقانداق ئادەم بىلەن ـــ مەيلى ئۇنىڭ كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر يۈزمۇيۈز ئۇچرىشىشنى خالىمايدىغانلىقىنى بىردىنلا چۈشىنىپ يەتتى. ئۇنىڭ سەپرايى ئۆرلىمەكتە ئىدى. ئۇ رازۇمىخىنىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىشى بىلەن تەڭلا ئۆزىدىن نەپرەتلىنىشكە باشلىغانىدى. مانا ئەمدى ئاچچىقىغا بوغۇلۇپ نەپسى قىسىلىپ كەتتى.

— خەير - خوش ! — دېدى ئۇ توساتتىن ۋە ئىشىكە قاراپ ماڭدى.

— توختاپ تۇر، توختاپ تۇر دەۋاتىمەن. ھەي تەلۋە !

— ھاجىتى يوق ! ... — تەكرارلىدى راسكولنىكوف يەنە قولىنى تارتىۋېلىپ.

— ئۇنداق ئادەم نېمىدەپ كەلدىڭ؟ ئەقلىڭدىن ئازدىڭمۇ يا؟ بىلەمسەن، سەن مېنى... تەڭلىكتە قويۇۋاتسەن. مەن سېنى بۇ ئەھۋالىڭدا ھەرگىز قويۇپ بەرمەيمەن.

— ماقۇل، ئەمىسە قۇلاق سال، بۇ يەرگە كېلىشمىنىڭ ۋەجى، سېنىڭدىن باشقا، ياردەم قىلغۇدەك بىرمۇ تونۇش - بىلىشىم يوق... باشتا... باشقىلارغا قارىغاندا سەن ئاق كۆڭۈلرەك، دېمەكچى بولغىنىم، سەن باشقىلاردىن ئەقىللىكرەك، تەھلىل قىلالايسەن... لېكىن مەن ھازىر چۈشىنىپ يەتتىم، ماڭا ھېچنېمە لازىم ئەمەسكەن، ئاڭلىدىڭمۇ؟ پۈتۈنلەي لازىم ئەمەسكەن. ھېچكىمنىڭ ياردىمى، مېھرىبانلىقى لازىم ئەمەسكەن... مەن ئۆزۈم... يالغۇز... بولدى، بەس ! مېنى بىردەم تىنچ قوي !

— بىردەم تەخىر قىل، ھەي قۇرۇمچى ! سەن راستلا ئەقلىڭدىن ئازاي دەپسەن ! نېمە قىلىمەن دېسەڭ ئىختىيارىڭ. مېنىڭ پەرۋايىم پەلەك. ماڭا قارا، مەنمۇ دەرس بېرىشتىن توختاپ قالدىم. مەنمۇ دەرس بېرىشنى نەزىرىمگە ئىلمايمەن؛ پىت بازىردا بىر كىتابپۇرۇش بار، ئىسمى خېرۇۋىموف. ئەمەلىيەتتە بۇمۇ دەرس ئۆتكەنگە ئوخشاشلا بىر ئىش. شۇ تاپتا ئەگەر بەش سودىگەر مېنى دەرس ئۆتۈشكە تەكلىپ قىلغان تەقدىردىمۇ، دەرس بېرىشنى قويۇپ تۇرۇپ، يەنىلا مۇشۇ ئىشنى قىلغان بولاتتىم. ئۇ ئاز - تولا نەشرىياتچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ، تەبىئىي پەنلەرگە دائىر كىتابچىلارنى نەشر قىلىۋاتىدۇ. شۇنداق تېز سېتىلىۋاتىدۇ دېگىنە ! بۇ كىتابچىلارنىڭ ئىسمىلىرىلا بىرمۇنچە پۇلغا يارايدۇ ! سەن مېنى دائىم ئەخمەق دەيتتىڭغۇ، لېكىن بۇرادەر، مېنىڭدىنمۇ بەكرەك ئەخمەقلەر بار ئىكەن !

هازىر ئۇمۇ ئېقىم قوغلىشىۋاتىدۇ؛ ئۇ ئۆزى ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ. مەنچۇ، ئەلۋەتتە ئۇنى شۇنداق قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈۋاتىمەن. مانا قارا، ماۋۇ ئىككى باسما تاۋاقتىن ئوشۇقراق نېمىس تىلىدىكى ئەسلىي ئەسەر ــ مېنىڭچىغۇ، ئەخمىقانە ئالدامچىلىق، قىسقىسى، خوتۇن كىشى ئادەمىمۇ، ئەمەسمۇ، دېگەن مەسىلە تەتقىق قىلىنىدىكەن، ئەلۋەتتە. ئاخىرقى نەتىجىدە خوتۇن كىشىمۇ ئادەم، دېگەننى كۆرەڭلىك بىلەن ئىسپاتلاپ چىقىپتۇ. خېرۇئىموف ئاياللار مەسىلىسى توغرىسىدىكى مۇشۇ كىتابچىنى نەشر قىلماقچى؛ مەن تەرجىمە قىلىپ بەرمەكچى، ئۇنىڭ ئىككى يېرىم باسما تاۋاق بىر نەرسىنى ئالتە باسما تاۋاققا سوزغۇسى بار، ئاندىن بىز كىتابقا يېرىم بەت كەلگۈدەك دەبدەبىلىك ئىسىمدىن بىرنى قويىمىز، ھەربىرىنى يېرىم رۇبلىدىن ئاشكارا ساتىمىز. چوقۇم سېتىلىپ كېتىدۇ! تەرجىمە ھەققى ئۇچۇن ماڭا ھەربىر باسما تاۋىقىغا ئالتە رۇبلىدىن بېرىدۇ. دېمەك، ھەممىسى بولۇپ ئون بەش رۇبلىغا ئېرىشىمەن. ئالدىنئالا ئالتە رۇبلى ئالدىم. بۇنى تەرجىمە قىلىپ بولۇپ، كىتابنى تەرجىمە قىلىمىز. ئاندىن «Confessions»[1]نىڭ ئىككىنچى قىسمىدىكى ئەڭ تېتىقسىز جايلارغا بەلگە سېلىپ قويىدۇق. ئۇنىمۇ تەرجىمە قىلىمىز. كىمدۇر بىرسى خېرۇئىموفقا رۇسسومۇ رادىشچېۋ[2]قا ئوخشاش ئادەم دەپتىكەن.[3] ئۇنىڭغا مەن نېمە دەيتتىم. نېمە دېگۈسى كەلسە شۇنى دەۋەرمەمدۇ. نېمە كارىم! «خوتۇن كىشىمۇ ئادەممۇ؟»نىڭ يېرىمىنى تەرجىمە قىلغۇڭ بارمۇ، تەرجىمە

① فرانسۇزچە: «كۆڭۈلدىكى گەپلەر». بۇ فرانسىيە يازغۇچىسى رۇسسونىڭ مەشھۇر ئەسىرى.

② رادىشچېۋ (1749 ــ 1802) ــ رۇسىيە ئىنقىلابچىسى، «پېتېربۇرگتىن موسكۋاغا سەپەر» ناملىق ئەسىرنىڭ ئاپتورى.

③ بۇ يەردە چېرنىشېۋسكىينىڭ «پەلسەپەدىكى ئانتروپولوگىزم قائىدىلىرى توغرىسىدا» ناملىق ماقالىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇنىڭدا ئاپتور رۇسسونى تىلغا ئالغىنىدا، رادىشچېۋنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنى ئىنقىلابىي دېموكرات دەپ ئاتايدۇ.

قىلغۇڭ بولسا، ئەسلىي تېكىستنى ھازىرلا بېرەي، قەغەز، قەلەمنۇ بېرەي ــ ھەممىسىنى بېكارغا بەردى ــ ئاندىن يەنە ئۇچ رۇبلى بېرەي، مەن بىرىنچى، ئىككىنچى باسما تاۋاق ئۇچۇن ئالدىن ئالتە رۇبلى ئالغان، شۇڭا ئۇنىڭ ئۇچ رۇبلىسى ساڭا تېگىشلىك بولىدۇ. تەرجىمە قىلىپ بولغىنىڭدىن كېيىن يەنە ئۇچ رۇبلى ئالىسەن. ھە، راست، بۇنى ماڭا يارەدەم بېرىش ئۇچۇن شۇنداق قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ قالما. ئەكسىچە، سەن ئىشكتىن كىرىشىڭگە، سېنىڭ ماڭا يارەدەم بېرەلەيدىغانلىقىڭنى مۆلچەرلىدىم. بىرىنچىدىن، مەن ئىملاغا چالىراق؛ ئىككىنچىدىن، نېمىسچىدىن بىلمىدىغانلىرىم بەزىدە كارغا كەلمەي قېلىۋاتىدۇ، شۇڭا كۆپرەك خىيالىمغا كەلگىنىچە توقۇۋاتىمەن؛ توقۇغانلىرىم ئەسلىدىكىدىن ياخشىراق چىقىۋاتىدۇ، دەپ، پەقەت شۇ ئارقىلىقلا ئۆزۈمگە تەسەللى بېرىمەن. بىراق، كىم بىلىدۇ دەيسەن، ئەسلىيسىگە يەتكۈزەلمىگەن بولۇشۇممۇ مۇمكىن، ئەسلىيسىنى بۇزۇۋەتكەن بولۇشۇممۇ مۇمكىن... قانداق، تەرجىمە قىلامسەن؟

راسكولنىكوف گەپ ـ سۆز قىلماي كىتابچىنىڭ نېمىسچىسىنى ئالدى، ئۇچ رۇبلىنىمۇ ئالدى. لېكىن، يەنىلا زۇۋان سۇرمەي، خاندىن چىقىپ كەتتى. رازۇمىخىن ھەيرانلىق ئىچىدە ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. ئەمما، راسكولنىكوف بىرىنچى چوڭ كوچىغا چىقىپ بولۇپ، بىردىنلا كەينىگە بۇرالدى ـ دە، يەنە رازۇمىخىنىڭ خانىسىغا چىقتى: نېمىسچە تېكىست بىلەن ئۇچ رۇبلىنى ئۇستەلنىڭ ئۇستىگە قويۇپ قويدى ـ دە، يەنە ئۇن ـ تىنسىز خاندىن چىقىپ كەتتى.

ــ شاراب تەلۇلىكى① تۇتۇۋاتامدۇ نېمە سېنى؟ ــ ئاخىر ۋارقىرىۋەتتى رازۇمىخىن جان ـ پېنى چىقىپ، ــ قورۇق ھەيۋە

① دوستويېۋسكىي شاراب تەلۇلىكىنى نېرۋىنىڭ جىددىيلىشىشىدىن بولىدىغان بىر خىل كېسەللىك، دەپ خاتا چۈشىنىپ قالغان. بۇنى ئۇنىڭ «ئاكا ـ ئۇكا كارامازوفلار» ناملىق رومانىدىكى ئىۋان كارامازوفنىڭ كېسەللىك ئەھۋالىنى تەسۋىرلىشىدىن بىلگىلى بولىدۇ.

قىلىپ، نېمە قىلماقچىسەن ! ئادەمنى ئېلىشتۇرۇپ... ئۇنداق ئادەم نېمىشقا كەلدىڭ؟ تەلۈە !

— كېرەك ئەمەس... تەرجىمىلەر... — غودۇڭشىدى راسكولنىكوف پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ.

— ئەمىسە سەن نېمە قىلماقچى؟ — يۇقىرىدا تۇرۇپ ۋارقىرىدى رازۇمىخىن. راسكولنىكوف گەپ قىلماي چۈشۈپ كېتىۋەردى.

— ھەي، سېنى دەيمەن ! نەدە تۇرۇۋاتىسەن؟

جاۋاب چىقمىدى.

— بوپتۇ ئەمىسە... ئىختىيارىڭ...

بۇ چاغدا راسكولنىكوف كوچىغا چىقىپ بولغانىدى.

نىكولايېف كۆۋرۈكىگە كەلگەندە، تولىمۇ كۆڭۈلسىز بىر ئىش يۈز بېرىپ، ئۇ يەنە بىر قېتىم پۈتۈنلەي ھوشىغا كەلدى. بىر مەپىنى ھەيدەپ كېتىۋاتقان مەپىكەش قامچا بىلەن ئۇنىڭ دۇمبىسىگە كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالدى، چۈنكى ئۇ مەپىكەشنىڭ ئۇچ ـ تۆت قېتىم ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلىماي، ئاتلارنىڭ تېگىگە كىرىپ كەتكىلى قىل قالغانىدى. بۇ قامچا ئۇنى شۇنچىلىك چۆچۈتتىكى، ئۇ بىرلا سەكرەپ كۆۋرۈك سالاسۇنىنىڭ يېنىغا بېرىۋالدى. (ئۇ بايا نېمىشقىدۇر كۆۋرۈكنىڭ ئادەم ماڭىدىغان يېرىدە ئەمەس، بەلكى ئات ـ ھارۋا ماڭىدىغان قاپ ئوتتۇرىسىدا كېتىۋاتاتتى)، ئاچچىقىدا ئۇنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى. ئەتراپتىن كىشىلەرنىڭ كۈلكە ئاۋازلىرى كۆتۈرۈلدى.

— خوپ بولدى !

— مۇتتەھەم بىرنېمە ئوخشايدۇ.

— يالغاندىن مەست بولۇۋېلىپ، ئۆزىنى مەپىنىڭ تېگىگە ئەتەي تاشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن خەققە ئۆلۈكىنى ساتىدۇ.

— شۇنىڭ بىلەن جېنىنى باقىدۇ، ئەپەندى. شۇنىڭ بىلەن جېنىنى باقىدۇ...

ئۇ كۆۋرۈك سالاسۇنىنىڭ قېشىدا يەنىلا نېمە قىلىشىنى

بىلەلمەي، يىراقلاپ كېتىۋاتقان مەيىگە غەزەپ بىلەن تىكىلگىنىچە، دۇمبىسىنى ئۇۋۇلاپ تۇرغىنىدا، بىرسىنىڭ قولىغا پۇل تىقىشتۇرۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى. ئۇ بۇرىلىپ قارىدى. يېنىدىكىسى كىچىككىنە بېشىغا شىلەپە، پۇتىغا ئۆچكە تېرىسىدىن تىكىلگەن باشماق كىيگەن چوڭ ياشلىق سودىگەر ئايال ئىكەن، ئۇنىڭ قېشىدا قىزى بولسا كېرەك، بېشىغا شىلەپە كىيىپ، قولىدا يېشىل كۇنلۇك تۇتقان بىر قىز تۇرۇپتۇ. «ئوبدان ئۇكام، ئەيسانىڭ ھەققىدە بۇنى ئالغىن.» راسكولنىكوف پۇلنى ئالدى. ئۇلار ئۆتۈپ كېتىشتى. بۇ يىگىرمە كوپېيىكلىك تەڭگە ئىدى. ئۇستىبېشىغا ۋە تەق ـ تۇرقىغا قاراپ، ئۇلار ئۇنى كوچىمۇكوچا يۈرۈپ سەدىقە سورايدىغان ھەقىقىي تىلەمچى، دەپ ئويلاپ قالغان بولسا كېرەك. ئۇلار ئۇنىڭ قامچا يېگىنىنى كۆرۈپ، يۇرىكى ئېچىشىپ، يىگىرمە كوپېيىكنى ئىنئام قىلىۋەتكەن چېغى.

ئۇ يىگىرمە كوپېيىكلىك تەڭگىنى ئالىقىندا چىڭ سىقىمداپ، ئون قەدەمچە ماڭدى ـ دە، نېۋا دەرياسى ـــ خان سارىيى تەرەپكە بۇرالدى. ئاسمانىڭ سۇزۇكلۇكىدىن، نېۋا دەرياسىنىڭ سۈيى كۆكۈچ كۆرۈنەتتى. نېۋا دەرياسىدا مۇنداق مەنزىرە كەمدىن ـ كەم پەيدا بولاتتى. چوڭ چېركاۋنىڭ باشقا يەرلەرگە قارىغاندا مۇشۇ يەردە كىچىك چېركاۋدىن يىگىرمە قەدەمچە نېرىدىكى كۆۋرۈك ئۈستىدە ئېنىق كۆرۈنىدىغان قۇببىسى پارقىراپ تۇراتتى. ھاۋا شۇنچىلىك ساپ ئىدىكى، قۇببىنىڭ ھەربىر نەقشى ئېنىق كۆرۈنەتتى. قامچىنىڭ ئاغرىقى توختىدى، راسكولنىكوفمۇ قامچا يېگىنىنى ئۇنتۇدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ كاللىسىغا كىشىنى بىئارام قىلىدىغان ئېنىقسىز بىر پىكىر كىرىۋالدى. ئۇ شۇ يەردىن يىراقلارغا ئۇزاققىچە تىكىلىپ قاراپ تۇردى؛ بۇ ئەتراپ ئۇنىڭغا بەكلا تونۇش ئىدى. ئۇ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ـــ كۆپىنچە دەرستىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتىشىدا ـــ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ بۇ ھەيۋەتلىك مەنزىرىنى

پۇتۇن دىققىتى بىلەن تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ بەلكىم بۇ يەرنى بىرەر يۇز قېتىم تاماشا قىلغاندۇ. ئۇ ھەر قېتىم دېگۈدەك ئۆزىنىڭ غۇۋا، شۇنداقلا چۈشەندۈرگىلى بولمايدىغان تەسىراتىدىن ھەيران بولاتتى. ئۇ دائىم بۇ ھەيۋەتلىك مەنزىرە ئۆزىگە چۈشىنىپ بولمايدىغان سوغۇق تۇيغۇ بېرىدىغاندەك ھېس قىلاتتى. بۇ ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرە ئۇنىڭغا زېرىكىشلىكتەك، سۆرۈندەك بىلىنەتتى... ھەر قېتىمدىلا ئۇ ئۆزىنىڭ شۇ مەيۈس ۋە سىرلىق تەسىراتىدىن ھەيران بولاتتى. لېكىن، ئۇ ئۆزىگە ئىشەنمىگەچكە، بۇ سىرنى ئېچىشنى ئائىلاج كەينىگە سۈرەتتى. شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى سوئاللىرىنى ۋە گۈمانلىرىنى بىردىنلا ئېنىق يادىغا كەلتۈردى، ئۇنىڭغا ئەنە شۇلارنى ھازىرنىڭ ئۆزىدە يادىغا كەلتۈرۈش ھەرگىزمۇ تاسادىپىي ئەمەستەك تۇيۇلدى. خۇددى ئىلگىرىكىدەك ئوخشاشلا بىر جايدا توختاشنىڭ ئۆزىلا، ئۇنىڭغا غەلىتە بىر ھالدەك بۇنى چۈشەنگىلى بولمايدىغاندەك بىلىندى. ئۇنىڭغا گويا ئوخشاشلا بىر ئىش ئۈستىدە ھازىرمۇ خۇددى ئىلگىرىكىدەك پىكىر يۈرگۈزەلەيدىغاندەك، ئىلگىرى ـــ بۇنىڭدىن سەللا ئىلگىرى ئۆزىنى قىزىقتۇرغان تېمىلار ۋە مەنزىرىلەر ھازىرمۇ قىزىقتۇرالايدىغاندەك سېزىلدى... بۇ ئىشقا ھەتتا ئۇنىڭ كۈلگۈسى كەلدى، شۇنداقلا يەنە يۈرىكى سىرقىراپ ئاغرىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭغا ئىلگىرىكى ھەممە نېمە ـــ ئىلگىرىكى ئويلىرى، ئىلگىرىكى نىشانى، ئىلگىرىكى تەسىراتلىرى، ھەتتا مۇشۇ پۈتكۈل مەنزىرە، ئۇنىڭ ئۆزى، قىسقىسى ھەممە نېمە يەرگە چۆكۈر كۆمۈۋېتىلگەندەك، ئۆزىنىڭ ئايىغى ئاستىدىكى ئاران ـ ئاران ئىلغا قىلغۇدەك جايغا كۆمۈۋېتىلگەندەك... ئۆزى ئاسماندا ئۇچۇۋاتقاندەك، ھەممە نېمە كۆزىدىن غايىب بولۇۋاتقاندەك تۇيۇلدى... ئۇ ئۆزىمۇ سەزمەستىن قولىنى قىمىرلىتىپ، بىردىنلا يىگىرمە كۇپپېكلىك تەڭگىنى تېخىچە ئالىقىندا سىقىمداپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ قالدى. ئۇ ئالىقىنىنى ئېچىپ،

تەڭگىگە زەن سېلىپ قارىدى. ئاندىن غۇلىچىنى سوزۇپ تۇرۇپ ئۇنى دەريانا تاشلىۋەتتى ـ دە، كەينىگە بۇرىلىپ ئۆيىگە قايتتى. ئۇنىڭغا كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلىك ئارىلىقتا ئۆزى بىلەن جىمىكى ئادەم ۋە ئىشلارنىڭ ئارىلىقى قايچىدا قىرقىپ تاشلانغاندەك تۇيۇلدى.

ئۇ ئۆيىگە قايتىپ بارغىنىدا، كەچ كىرىپ گۇگۇم چۈشكەنىدى. دېمەك، ئۇ ئالتە سائەت ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ. قەيەردىن قايتىپ كەلگەنلىكى، قانداق قايتىپ كەلگەنلىكى ئۇنىڭ ئېسىدىمۇ قالمىدى. ئۇ كىيىملىرىنى سېلىپ، خۇددى ھېرىپ هالىدىن كەتكەن ئاتتەك غال ـ غال تىترىگىنىچە دۇئانغا ياتتى. پەلتوسىنى يېپىندى ـ دە، شۇ ئانلا ئۇيقۇغا كەتتى.

ئۇ قاراڭغۇ چۈشۈپ كۆز باغلانغان مەھەلدە، قاتتىق چىرقىرىغان ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. يا رەببىم، نېمە ئاۋازدۇ بۇ ! ئۇ بۇنداق غەيرىي تەبىئىي ئاۋازنى، چىرقىراشلارنى، داد ـ پەريادلارنى، چىشلارنى غۇچۇرلىتىشلارنى، كۆز ياشلىرىنى، كالتەكىلەشلەرنى، تىل ـ ھاقارەت ياغدۇرۇشلارنى ئۆمۈربويى ئاڭلاپمۇ، كۆرۈپمۇ باقمىغانىدى. ئۇ مۇنچىلىك ۋەھشىيلىكلەرنى، قەھر ـ غەزەپنى تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايتتى. ئۇ قورقۇپ كېتىپ تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇۋالدى، ئۇنىڭ قورقۇنچى كۈچىيىپ يۈرىكى سقىلىپ كەتتى. ئۇرۇش ـ تالاش، يىغا ـ زار ۋە تىل ـ ھاقارەت بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى. نەق شۇ چاغدا ئۇ بىردىنلا ئۆي غوجايىنىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قاتتىق ھەيران قالدى. ئۇ ۋارقىرايتتى، چىرقىرايتتى، يىغلايتتى، ئالدىراپ تېز گەپ قىلاتتى، لېكىن گېپىنى زادىلا ئۇققىلى بولمايتتى. ئۇ نېمىنىدۇر يالۋۇرۇپ سورايتتى ـــ ئەلۋەتتە ئۇرىۋەرمەسلىكىنى سورايدۇ ـ دە، چۈنكى كىمدۇر بىرسى ئۇنى پەلەمپەيدە رەھىمسىزلەرچە قاتتىق ئۇرماقتا ئىدى. قەھر ـ غەزەپتىن ۋە غالجىرلىشىشتىن ئۇرۇۋاتقان ئادەمنىڭ ئاۋازى شۇ قەدەر قورقۇنچلۇق تۇسكە كىرگەنىدىكى: پەقەت ئۇنىڭ ھۆركىرىگەن

بوغۇق ئاۋازىنىلا ئاڭلىغىلى بولاتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇرۇۋاتقان ئادەمنىڭ نېمىلەرنىدۇر دەۋاتاتتى. لېكىن، تېز، بوغۇلۇپ سۆزلىگەچكە، ئۇنىڭ گېپىنىمۇ ئۇققىلى بولمايتتى. راسكولنىكوف بىردىنلا خۇددى يوپۇرماقتەك تىترەپ كەتتى، ئۇ ھېلىقى ئاۋازنى تونۇپ قالدى: «بۇ ئىلىيا پېتروۋىچنىڭ ئاۋازى ئىدى. ئىلىيا پېتروۋىچ كەپتىكەن ـ دە، ئۆينىڭ غوجايىنىنى شۇ ئۇرۇۋېتىپتىكەن ـ دە ! ئىلىيا پېتروۋىچ ئۇنى تېپىۋاتىدۇ، بېشىنى پەلەمپەيگە ئۇرۇۋاتىدۇ. بۇ ناھايىتى ئېنىق، ھەر خىل ئاۋازلاردىن، يىغا ئاۋازىدىن، مۇشتنىڭ، تېپىكنىڭ ئاۋازىدىن بۇنى ئېنىقلا ئۇققىلى بولىدۇ ! بۇ زادى نېمە ئىشتۇ. ئالەم مالەم بولۇپ كەتكەندىمۇ يا؟ ئۇ يەنە ئادەملەرنىڭ ھەممە قەۋەتتىن چىقىپ، پەلەمپەيگە توپلىشىۋاتقانلىقىنى پەرق ئېتەلىدى. قىلىڭغان گەپ ـ سۆزلەر، خورسىنىشلار، يۇقىرىقى قەۋەتكە چىقىۋاتقانلارنىڭ ئاياغ تىۋىشى، چېكىلگەن ئىشكىلەرنىڭ تاقىلداشلىرى، يېپىلغان ئىشكىلەرنىڭ غىچىرلاشلىرى، يىغىلغان ئادەملەرنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرى ئاڭلاندى. لېكىن، «نېمىشقا ئۇرۇۋاتقاندۇ، زادى نېمىشقا ئۇرۇۋاتقاندۇ... بۇنداق قىلسا قانداق بولىدۇ؟» ئۇ يېنىش ـ يېنىش ئويلىنىپ، راستلا ئەقلىمدىن ئازغان ئوخشايمەن، دېگەن يەرگە كەلدى. ياق، توغرا ئەمەس. ئۇ ناھايىتى ئېنىق ئاڭلاۋاتمامدۇ !... شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇلار ھازىرلا ئۇنىڭ ئۆيىگىمۇ كىرىدۇ. «چۈنكى... بۇلارنىڭ ھەممىسى ھېلىقى ئىش... تۇنۇگۈنكى ئىش سەۋەبىدىن بولۇۋاتىدۇ... يا رەببىم !» ئۇ ئىشىكنىڭ ئىلغۇچىنى ئىلىپ قويماقچى بولدى ـ يۇ، قولىنى كۆتۈرەلمىدى... يەنە كېلىپ بۇنىڭ ھاجىتىمۇ يوق ئىدى ! قورقۇنچ خۇددى مۇزدەك ئۇنى ئەندىكتۈردى، قىينىدى، توڭدۇرۇۋەتتى... بۇ شاۋقۇن ـ سۈرەن تۇيتوغرا ئون مىنۇت داۋام قىلىپ، ئاخىر ئاستا ـ ئاستا تىنچىشقا باشلىدى. غوجايىن ئايال ئىڭرىماقتا ۋە ئېسەدىمەكتە ئىدى. ئىلىيا پېتروۋىچ تېخىچە دوق قىلىۋاتاتتى، تىللاۋاتاتتى...

مىڭ مۇشەققەتتە ئۇمۇ جەمئىدى، ئەمدى ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلانمىدى. «ئەجەبا ئۇ كەتكەنمىدۇ ! يا پەرۋەردىگار !» راست، ئەنە غوجايىن ئايالمۇ كەتتى، ئۇ تېخىچە ئىگراپ يىغلاۋاتىدۇ... مانا ئۇنىڭ ئىشىكى غىچ قىلىپ يېپىلدى... ئادەملەرمۇ تارقاشتى، پەسكە چۈشۈشتى. ئۆيلىرىگە قايتىشتى — ئۇلار ھەيران بولۇشۇۋاتىدۇ، تالىشىۋاتىدۇ، بىر - بىرسىنى چاقىرىشىۋاتىدۇ، تۇرۇپ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ۋارقىراشسا، تۇرۇپ ئاۋازىنى پەسەيتىپ پىچىرلىشىدۇ. يەنە بىرمۇنچە ئادەم بار ئوخشايدۇ. پۈتۈن بىنادىكى ھەممىسى يىغىلغان بولسا كېرەك. «لېكىن، ياپەرۋەردىگار، ئەجەبا، مۇشۇنداق ئىشنىڭ يۈز بېرىشى مۇمكىنمىدۇ؟ ئۇ بۇ يەرگە نېمىشقا، زادى نېمىشقا كەلگەندۇ !»

راسكولنىكوف پۈتۈنلەي ماغدۇرسىزلىنىپ دىۋانغا يىقىلدى. لېكىن، ئۇ ئەمدى كۆز يۇمالمىدى. ئۇ ئەنە شۇنداق ئازاب، ئەنە شۇنداق چىدىغۇسىز، ھېچقاچان بېشىدىن كەچۈرۈپ باقمىغان چەكسىز قورقۇنچ ئىچىدە يېرىم سائەتچە ياتتى. ئۇنىڭ ئۆيى بىردىنلا يورۇپ بىر تال شام بىلەن بىر قاچا شورپىنى كۆتۈرۈپ ناستاسىيە كىرىپ كەلدى. ئۇ راسكولنىكوفقا زەن سېلىپ قارىدى. ئۇنىڭ ئۇخلىمىغانلىقىنى كۆرۈپ، شامنى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويدى - دە، ئەكىرگەن نەرسىلىرىنى: بولكا، تۇز، تەخسە، قوشۇقلارنى ئۈستەلگە تىزىشقا باشلىدى.

— تۇنۈگۈندىن بۇيان ھېچنېمە يېمىگەنسەن ھەرقاچان. شۇنداق قىزىپ تۇرۇقلۇق، ئەتىدىن - كەچكىچە تالادا لاغايلاپ يۈرىسەن.

— ناستاسىيە... غوجايىن ئايالىنى نېمىشقا ئۇردى؟

ناستاسىيە ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپلا قالدى.

— غوجايىن ئايالىنى كىم ئۇرۇپتۇ؟

— بايا... يېرىم سائەتنىڭ ئالدىدا، ئىلىيا پېتروۋىچ، شۆبە ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، پەلەمپەيدە... ئۇنى

نېمىدەپ ئوردى؟ ئو... نېمە ئىش بىلەن كەپتو؟...

ناستاسىيە قوشۇمىسىنى تورۇپ، ئونىڭغا ئون ـ تىنسىز تىكىلىپ، شو ھالەتتە ئوزۇنغىچە قاردى. بوندىق تىكىلىپ قاراش ئونى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويدى، ھەتتا قورقوتوۋەتتى.

ـــ ناستاسىيە، نېمىشقا گەپ قىلمايسەن؟ ـــ قورقوۇمسىراپ سورىدى ئو ئاخىر زەئىپ ئاۋاز بىلەن.

ـــ بو قان، ـــ جاۋاب بەردى ناستاسىيە ئاخىر ئوزىگە ئوزى دەۋاتقاندەك بوشقىنا گەپ قىلىپ.

ـــ قان !... قانداق قان... ـــ غودوڭشىدى راسكولنىكوف. ئو بىردىنلا تاتىرىپ، ئاستاغىنا تامغا يۆلىنىپ قالدى. ناستاسىيە تېخىچە ئونىڭغا ئون ـ تىنسىز قاراپ تورىتتى.

ـــ غوجايىننى ھېچكىم ئورمىدى، ـــ دېدى ئو يەنە جىددىي ۋە قەتئىي ئاۋاز بىلەن. راسكولنىكوف ئاران ـ ئاران نەپەس ئېلىپ ئونىڭغا قاراپ تورىتتى.

ـــ ئوز قولىقىم بىلەن ئاڭلىدىم... مەن ئوخلىمىغان... مۇشو يەردە ئولتورغان، ـــ دېدى ئو تېخىمو بەكرەك قورقوپ، ـــ ئوزونغىچە ئاڭلىدىم... مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى كەلدى... ھەممە ئادەم ئويلىرىدىن چىقىپ پەلەمپەيگە يىغىلدى...

ـــ ھېچكىم كەلمىدى، سېنى قان تونقان ئوخشايدو. قان ئاقالماي جىگەرگە ئويوپ قالغاندا، شوندىق خىيالىي تويغو پەيدا بولىدو.... بىرەر نەرسە يېگوك بارمو زادى؟

ئو جاۋاب بەرمىدى. ناستاسىيە كەتمەي ئونىڭغا تىكىلگىنىچە بېشىدا تورىۋەردى.

ـــ ماڭا ئازراق سو بەرگىنە... ناستاسيوشكا①.

ناستاسىيە پەسكە چوشوپ كېتىپ، ھايال ئوتمەي ساپال قاچىدا سو ئاچىقتى. شونىڭدىن كېيىن نېمە ئىشلارنىڭ بولغانلىقى راسكولنىكوفنىڭ ئېسىدە قالمىدى، ئو پەقەت بىر يوتوم موزدەك سو ئىچىپ، سونىڭ قالغىنىنى مەيدىسىگە چاچقانلىقىنىلا بىلەتتى. شونىڭدىن كېيىن ئو ھوشىدىن كەتتى.

① ناستاسىيەنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

3

لېكىن، ئۇنى ئاغرىق مەزگىلىدە پۈتۈنلەي خۇدىنى بىلمەي ياتتى، دېگىلىمۇ بولمايتتى. ئۇ بىردەم توڭلىسا، بىردەم قىزىيتتى. بەزىدە جۆيلۈپ كېتەتتى، بەزىدە بولسا، خىرە ـ شىرە ھوشىغا كېلەتتى. كېيىنچە ئۇ نۇرغۇن ئىشلارنى يادىغا كەلتۈردى، بەزىدە ئۇنىڭغا ئەتراپىغا نۇرغۇن ئادەم ئولىشۋالغاندەك، ئۇنى تۈتۈپ، قەيەرلەرگىدۇر ئېلىپ كەتمەكچى بولۇۋاتقاندەك، ئۇ توغرۇلۇق بەس ـ مۇنازىرە قىلىشۋاتقاندەك، ھەتتا تالىشۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى؛ بەزىدە بولسا، ئۇ ئۆيدە ئۆزى يالغۇز قالغاندەك، ھەممە ئادەم ئۇنىڭدىن قورقۇپ ئۇنى تاشلاپ كەتكەندەك، بىرە ـ بىرە ئىشىكنى قىيا ئېچىپ، ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن ئۇنىڭغا قاراپ قويۇۋاتقاندەك، دوق قىلىۋاتقاندەك؛ ئۆزلىرى بىر ـ بىرسى بىلەن نېمىلەرنىدۇر مەسلىھەتلىشىپ، ئۇنىڭدىن كۈلۈۋاتقاندەك، ئۇنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ناستاسىيەنىڭ دائىم يېنىدا تۇرغانلىقى ئۇنىڭ ئېسىدە ئىدى: ئۇ يەنە چىرايى بەكلا تونۇش بىر ئادەمنى كۆردى، لېكىن ئۇنىڭ زادى كىملىكىنى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئېسىگە ئالالمىدى. شۇ ۋەجدىن ئۇنىڭ ئىچى پۈشتى، ئۇ ھەتتا يىغلىۋەتتى. بەزىدە ئۇنىڭغا شۇنداق يېتىۋاتقىنىغا بىر ئاي بولۇپ قالغاندەك بىلىنەتتى؛ بەزىدە بولسا، ھەممىسى ناھايىتى بىر كۈننىڭ ئىچىدىكى ئىشلاردەك تۇيۇلاتتى. ھېلىقى ئىشنى ئۇ پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتتى، لېكىن بىر ئىشنى ـــ ئۇنتۇپ قېلىشقا بولمايدىغان بىر ئىشنى ئۇنتۇپ قالغانلىقىنى زادىلا ئېسىدىن چىقارمىدى. شۇڭا ئۇ ئويلاندى، ئۇزاق ئويلاندى. ئۇ قىينىلاتتى، تىت ـ تىت بولاتتى، ئىڭرايتتى. جىلە بولغىنىدىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويىاتتى ياكى چىدىغۇسىز قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشۈپ

قالاتتى. شۇنداق چاغلاردا، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتمەكچى، قېچىپ كەتمەكچى بولاتتى. لېكىن، دائىم كىمدۇر بىرسى ئۇنى كۈچ بىلەن تۇتۇپ قالاتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە ھالىدىن كېتىپ مىلىقلاپلا قالاتتى، ھوشىدىن كېتەتتى. ئاخىر ئۇ پۈتۈنلەي ھوشىغا كەلدى.

بۇ ئىش ئەتىگەن سائەت ئوندا بولدى. ھاۋا ئوچۇق كۈنلەردە، ئەتىگەنكى مۇشۇ ۋاقىتتا ئۆينىڭ ئوڭ تېمىغا قىيپاش ھالەتتە ئاپتاپ چۈشەتتى ـ دە، ئاستا سۈرۈلۈپ، ئىشىكنىڭ يېنىدىكى بۇلۇڭنى يورۇتاتتى. ئۇنىڭ كارىۋىتىنىڭ بېشىدا ناستاسىيە بىلەن يەنە بىر ئادەم تۇراتتى. ئۆزىگە ئادەتتىن تاشقىرى قىزىقىپ قاراپ تۇرغان بۇ ئادەمنى ئۇ زادىلا تونۇمايتتى. ئۇزۇن پەلتو كىيگەن، ساقال قويۇۋالغان بۇ يىگىت قارىغاندا لاۋازىمدەك قىلاتتى. غوجايىن ئايال يېرىم ئوچۇق ئىشىكتىن تاشقىرىغا قاراپ تۇراتتى. راسكولنىكوف ئورنىدىن قوزغالدى.

ـــ ناستاسىيە، بۇ كىم؟ ـــ سورىدى ئۇ يىگىتنى كۆرسىتىپ.

ـــ قاراڭ، ئۇ ھوشىغا كەلدى ! ـــ دېدى ناستاسىيە.

ـــ ھوشىغا كەلدى، ـــ دېدى لاۋازىمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ. ئىشىكتە ماراپ تۇرغان غوجايىن ئايال ئۇنىڭ ھوشىغا كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرھال ئىشىكنى ياپتى ـ دە، كۆزدىن يوقالدى. بۇرۇندىنلا تارتىنچاق بۇ ئايالغا ئادەملەر بىلەن گەپلىشىش، بىرەر نەرسىنى چۈشەندۈرۈش ناھايىتى ئېغىر يۈكتەك تۇيۇلاتتى. ئۇ قىرىق ياشلارغا كىرىپ قالغان، ئۆزى تولىمۇ سېمىز، قاشلىرى بىلەن كۆزلىرى قاپقارا ئايال ئىدى. سېمىز ۋە ئېرىنچەك بولغاچقا، ئاق كۆڭۈلدەك كۆرۈنەتتى؛ تەق ـ تۇرقىمۇ كېلىشكەن ئىدى، لېكىن ئۇ تولىمۇ ئۇياتچان ئىدى.

ـــ سىز... كىم بولىسىز؟ ـــ يەنە سورىدى ئۇ لاۋازىمدىن.

دەل شۇ چاغدا ئىشىك داغدام ئېچىلىپ، ئېگىز بوي رازۇمىخىن سەل ـ پەل ئېگىشىپ كىرىپ كەلدى.

— كايۇتانىڭ ئۆزىلا ئىكەنغۇ بۇ، — ۋارقىرىدى ئۇ ئۆيگە كىرىپ، — دائىم بېشىمنى ئۇرۇۋالىمەن. مۇشۇمۇ ئۆي بوپتىمۇ! هوشۇڭغا كەلدىڭمۇ بۇرادەر؟ مەن هازىرلا پاشكىنكا①دىن ئاڭلىدىم.

— هازىر هوشىغا كەلدى، — دېدى ناستاسيە.

— هازىر هوشىغا كېلىشى، — ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلىدى لاۋازىم كۇلۇمسىرەپ.

— ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟ — سوراپ قالدى ئۇنىڭدىن رازۇمىخىن، — مانا قاراڭ، مېنىڭ فامىلەم رازۇمىخىن، خەقلەر دەپ يۈرگىنىدەك رازۇمىن ئەمەس، بەلكى رازۇمىخىن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى. ئاقسۆڭەكنىڭ پەرزەنتى. ئۇ مېنىڭ دوستۇم بولىدۇ. خوش، قېنى، ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟

— هېسابات ئۆيىنىڭ لاۋازىمى بولىمەن. مېنى سودىگەر شېلوپايېف ئەۋەتكەن. بۇ يەرگە بىر ئىش بىلەن كېلىشىم.

— مانا، ماۋۇ ئورۇندۇققا ئولتۇرۇڭ، — دېدى رازۇمىخىن، ئۆزى ئۇستەلنىڭ يېنە بىر تەرىپىگە قويۇلغان ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ، — بۇرادەر، كۆزۈڭنى ئېچىپسەن، بەك بەلەن بوپتۇ، — دېدى ئۇ راسكولنىكوفقا خىتاب قىلىپ، — تۆت كۈن بولدى، سەن ئاشمۇ يېمەي، سۇمۇ ئىچمەي ياتقىلى. راست، ساڭا قوشۇقتا ئازراق چاي ئىچىرەلمىدۇق. زوسىموفنى ئىككى قېتىم باشلاپ كېلىپ سېنى كۆرسەتتىم. زوسىموف ئېسىڭدىمۇ؟ ئۇ سېنى ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈپ، هېچقىسى يوق، مېڭىسىگە بىرنەرسە قاتتىق تەسىر قىلغان ئوخشايدۇ، دېدى. نېرۋا خاراكتېرلىك ئانچىكىم كېسەل ئىكەن، ئوزۇقلىنىشى بەكلا ناچارکەن، پۈتۈ بىلەن خېنىنى كەم ئىستېمال قىلغاچقا ئاغرىپتۇ، لېكىن هېچقىسى يوق. تۈزۈلۈپ كېتىدۇ. پاتلا تۈزۈلۈپ كېتىدۇ، دېدى. زوسىموف قالتىس جۇمۇ ! ئۇنىڭ داۋاسى شېپالىق بولدى. خوش

① پاشىنكا — راسكولنىكوف تۇرۇۋاتقان ئۆيىنىڭ غوجايىنى پراسكوۋىيە پاۋلوۋنانىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

ئەمدى، مەن سىزنىڭ ۋاقىتىڭىزنى ئالماي، ــ دېدى ئۇ يەنە لاۋازىمغا خىتاب قىلىپ، ــ نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىڭىزنى دەپ بېرەلەرسىزمۇ؟ بىلەمسەن روديە، بۇ ھېسابات ئۆيىنىڭ ئىككىنچى قېتىم ئادەم ئەۋەتىشى. لېكىن، ئۆتكەندە بۇ كىشى ئەمەس، باشقا بىرسى كەلگەن. مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەن. سىزنىڭ ئالدىڭىزدا كەلگەن كىم ئىدى؟

ــ ئالدىنقى كۇنىغۇ دەيمەن، ئەپەندى. توغرا، ئالدىنقى كۇنى، ئەپەندى، ئۇ كىشى ئالېكسېي سېمىيونوۋىچ بولىدۇ. ئۇمۇ بىزنىڭ ھېسابات ئۆيىمىزنىڭ خادىمى.

ــ ئۇ سىزگە قارىغاندا قابىلراقكەن، قانداق دەيسىز؟

ــ شۇنداق، ئەپەندى، ئۇ مەندىن ئىقتىدارلىق، ئەپەندى.

ــ ياشاپ كېتىڭ. قېنى، گېپىڭىزنى داۋام قىلىڭ.

ــ ئافاناسى ئىۋانوۋىچ ۋاخروشىن ئانىڭىزنىڭ ئىلتىماسى بىلەن، بىزنىڭ دۇكىنىمىز ئارقىلىق سىزگە پۇل ئەۋەتىپتىكەن. پەمىمچە، ۋاخروشىن دېگەن ئادەمنى بىرنەچچە قېتىم ئاڭلىغانسىز ھەرقاچان، ــ گەپ باشلىدى لاۋازىم توغرىدىن ـ توغرا راسكولنىكوفقا خىتاب قىلىپ، ــ ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنى شۇ تاپتا ئوبدان دەپ ھېس قىلسىڭىز، مەن بۇيرۇقنا بىنائەن سىزگە ئوتتۇز بەش رۇبلى پۇل تاشلاپ كېتىمەن. چۇنكى، سېمىيون سېمىيونوۋىچ خۇددى ئىلگىرىكىگە ئوخشاش ئافاناسى ئىۋانوۋىچ ئانىڭىزنىڭ ئىلتىماسىغا ئاساسەن ئەۋەتكەن پۇلنىڭ ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇقتىڭىزمۇ، ئەپەندى؟

ــ ھەئە... ئېسىمدە... ۋاخروشىن... ــ دېدى راسكولنىكوف ئويلىنىپ.

ــ ئاڭلىدىڭىزمۇ، ئۇ سودىگەر ۋاخروشىننى بىلىدىكەن، ــ ۋارقىرىدى رازۇمىخىن، ــ ئۇنى ھوش ـ كاللىسى جايىدا ئەمەس دېگىلى بولامدۇ؟ ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، مانا ئەمدى بىلدىم، سىزمۇ قابىل ئادەم ئىكەنسىز. بەللى ياشاڭ ! ئاقىلانە گەپلەرنى ھەممە ئادەمنىڭ ئاڭلىغۇسى كېلىدۇ.

ـــ دەل شۇ كىشى، ئەپەندى، ۋاخروشىن ئافاناسى ئىۋانوۋىچ. ئالدىنقى قېتىمدا، ئانىڭىز خۇددى مۇشۇ ئوسۇلدا ئۇنىڭ سىزگە پۇل ئەۋەتىپ بېرىشىنى ئىلتىماس قىلىۋىدى، ئۇ بۇ قېتىممۇ رەت قىلماي، ئانىڭىزنىڭ ئىلتىماسىغا ماقۇل بوپتۇ. ئالدىنقى كۇنى شۇ جايدا تۇرۇپ سىمىيون سىمىيوزوۋىچقا خەۋەر قىلىپ، سىزگە ئوتتۇز بەش رۇبلى بېرىشنى ئېيتىپتىكەن، ئەپەندى. جىمكى ئىشىڭىز ئوڭىدىن كەلسۇن.

ـــ «جىمكى ئىشىڭىز ئوڭىدىن كەلسۇن»، بايىاتىن دېگەن گەپلىرىڭىز ئېچىدە مانا مۇشۇ گېپىڭىز ھەممىدىن تەسىرلىك گەپ بولدى. «ئانىڭىز» دېگەن گېپىڭىزمۇ يامان ئەمەس، خوش، قانداق دەيسىز، سىزنىڭچە ئۇ تولۇق ھوشىغا كەلگەندىمۇ ياكى تولۇق ھوشىغا كېلەلمىگەندىمۇ، ھە؟

ـــ مېنىڭچىغۇ، ھېچ ئىش يوق، ئەپەندى. لېكىن، ماڭا قول قويۇپ بېرىشى كېرەك، ئەپەندى.

ـــ ئۇ ھەرھالدا قول قويالايدۇ ! دەپتېرىڭىز بارمۇ؟

ـــ دەپتەر مانا، ئەپەندى.

ـــ ئەكېلىڭ. قېنى، رودىيە، مەيدەڭنى كۆتۈرۈپ ئولتۇر. مەن يۆلەپ تۇراي. «راسكولنىكوف» دەپ قول قويۇپ بەر. قەلەمنى تۇتە. نېمىشقا دېسەڭ، بۇرادەر، بىزگە ھازىر پۇل دېگەن ئاش ـ نادىنمۇ زۆرۈر !

ـــ كېرەك ئەمەس، ـــ دېدى راسكولنىكوف قەلەمنى نېرى ئىتتىرىپ.

ـــ نېمە، كېرەك ئەمەس؟

ـــ قول قويمايمەن.

ـــ ھەي، تەنتەك، قول قويمىساڭ قانداق بولىدۇ؟

ـــ ماڭا پۇل... كېرەك ئەمەس...

ـــ پۇل كېرەك ئەمەس ! ھەي، بۇرادەر، قەسەم ئىچىمەنكى، سەن جۆيلۇۋاتىسەن. سىز خاتىرجەم بولۇڭ، بۇنىڭ كارى چاغلىق... ئۇ يەنە جۆيلۇگىلى تۇردى. لېكىن، گېپىمىزگە

كەلسەك، ئۇ ساق ۋاقتىدىمۇ پات - پات مۇشۇنداق بولۇپ قالىدۇ... سىز ئەقىللىك يىگىت ئىكەنسىز، بىز ئۇنى يېتەكلىسەك بولۇپبىدۇ، دېمەكچى بولغىنىم، ئۇنىڭ قولىنى قەغەز يۈزىدە بىر يۈگۈرتۈۋەتسەك ئۇ قول قويغان بولۇپبىدۇ. قېنى كېلىڭ...

— بىراق، مەن يەنە بىر كەلسەمۇ بولۇپبىدۇ، ئەپەندى.

— ياق، ياق، سىزنى يەنە ئاۋارە قىلمايلى، سىز ئەقىللىك يىگىت ئىكەنسىز... ھەي، رودىيە، مېھماننىڭ ۋاقتىنى ئالما... قارا، ئۇ ساقلاپ قالدى، — ئۇ راستلا قول قويدۇرماقچى بولۇپ، راسكولنىكوفنىڭ قولىنى تۇتتى.

— قولۇمنى قويۇۋەت، مەن ئۆزۈم... — دېدى راسكولنىكوف. ئۇ قەلەمنى ئېلىپ، دەپتەرگە قول قويدى. لاۋازىم پۇلىنى بېرىپ چىقىپ كەتتى.

— بارىكاللا ! بۇرادەر، ئازراق بىرنېمە يەپ باقامسەن؟

— يەي، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

— سىلەردە شورپا بارمۇ؟

— تۇنۇگۈنكى شورپىدىن بار، — جاۋاب بەردى ناستاسىيە، ئۇ تېخىچە شۇ يەردە ئىدى.

— بەرەڭگى بىلەن گۈرۈچ سالغانمۇ؟

— ھەئە، بەرەڭگى بىلەن گۈرۈچ سالغان.

— ماڭمۇ ياد بولۇپ كەتتى. شورپىڭىزنى ئەكېلىڭ، يەنە چايدىنمۇ ئازراق ئەكېلىڭ.

— ھازىرلا ئەكېلەي.

راسكولنىكوف بولۇۋاتقان ئىشلارغا قاتتىق ھەيران بولۇپ، بىمەنە ۋەھىمە ئىچىدە قاراپ تۇراتتى. ئۇ گەپ - سۆز قىلماي، بولغۇسى ئىشلارنى كۆتۈپ تۇرۇش قارارىغا كەلدى. «بەھوشلۇقۇم راست تۇتىگەن ئوخشايدۇ، — ئويلىدى ئۇ، — بۇ ئىشلار راست ئوخشايدۇ.»

ئىككى مىنۇتتىن كېيىن، ناستاسىيە شورپا كۆتۈرۈپ قايتىپ

كەلدى ۋە چاينى ھازىرلا ئەكېلىمەن، دېدى. ئۇ شورپا بىلەن بىللە ئىككى قوشۇق، ئىككى تەخسە ۋە تۇز، قارىمۇچ، كالا گۆشى بىلەن قوشۇپ پېچىلى قىچا تالقىنى دېگەندەك دورا ـ دەرمەكلەرنى، يەنە باشقا بىرنېمىلەرنى ئەكىردى. مۇنداق نەرسىلەرنىڭ بۇ ئۇستەلگە رەتلىك تىزىلىپ باقمىغىنىغا خېلى زامانلار بولغانىدى. داستىخانمۇ پاكىز ئىدى.

ـــ ناستاسىيە، ئەگەر پراسكوۋىيە پاۋلوۋنا سېنى يەنە ئىككى بوتۇلكا پىۋا كەلتۈرۈشكە بۇيرۇۋەتكەن بولسا، تازا بەلەن ئىش بولاتتى ـ دە، بىز گۈپپىدە ئىچىۋېتەتتۇق.

ـــ ئەجەب ئۇستىكەنسىنا سەن، ـــ دېدى ناستاسىيە غودۇڭشىپ، ئارقىدىن ئۇ رازۇمخىن تاپشۇرغان نەرسىلەرنى ئەكىرگىلى چىقىپ كەتتى.

راسكولنىكوف تېخىچە ھەيرانلىق ۋە جىددىيلىك ئىچىدە ئەتراپىغا كۆز سېلىپ ياتاتتى. رازۇمخىن دېۋانغا ئۆتۈپ، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. راسكولنىكوف ئۆزى بىمالال ئولتۇرالايتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ خۇددى ئېيىقلاردەك كالامپايلىق بىلەن راسكولنىكوفنىڭ بېشىنى سول قولىدا كۆتۈرۈپ، ئوڭ قولىدا شورپىدىن بىر قوشۇق ئالدى، ئاغزى كۆيۈپ قالمىسۇن دېگەندەك، شورپىنى بىرنەچچە قېتىم پۈۋلۈۋېتىپ، ئاندىن راسكولنىكوفنىڭ ئاغزىغا ئاپاردى. شورپا ئەسلىدىمۇ ئىلمان ئىدى. راسكولنىكوف قوشۇقتىكى شورپىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئىچىۋەتتى. ئارقىدىن ئىككىنچى، ئۈچىنچىسىنىمۇ ئىچىۋەتتى. لېكىن، رازۇمخىن ئۇنىڭغا شورپىدىن بىرنەچچە قوشۇق ئىچۈرۈپلا توختاپ قالدى ۋە يەنە ئىچۈرۈش ـ ئىچۈرمەسلىكنى زوسىموفتىن سوراپ باقاي، دېدى.

ناستاسىيە ئىككى بوتۇلكا پىۋا ئەكىردى.

ـــ چاي ئىچەمسەن؟

ـــ ئىچەي.

ـــ ناستاسىيە، چاينى تېزرەك كەلتۈرۈڭ، چاينى دوختۇرنىڭ

رۇخسەتنى ئالماي ئىچىۋەرسە بولىۋېرەر دەيمەن. ھە مانا، پىۋىمۇ كېلىپ قاپتۇ ـ دە ! ـــ ئۇ يەنە ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ، شورپا بىلەن كالا گۆشىنى ئالدىغا تارتتى ـ دە، خۇددى تاماق يېمىگىنىگە ئۇچ كۈن بولغاندەك، ئىشتىها بىلەن يېيىشكە باشلىدى.

ـــ بۇرادىرىم روديە، مەن سېنىڭكىدە ھەر كۈنى مانا مۇشۇنداق تاماق يەيدىغان بولۇپ قالدىم، ـــ غودۇڭشىدى ئۇ ئاغزىغا لىق تولدۇرۇۋالغان كالا گۆشىنى چاينىپ تۇرۇپ، ـــ بۇلارنىڭ ھەممىسنى سېنىڭ سۆيۈملۈك غوجايىنىڭ پاشېنكا قىلىۋاتىدۇ، ئۇ چىن دىلىدىن مېنى مېھمان قىلىۋاتىدۇ، ئەلۋەتتە مەن ئۇنى زورلىمىدىم، قارشىمۇ تۇرمىدىم. قارا، ناستاسىيە چاي ئەكەلدى. پۇت ـ قولى نېمىدېگەن چاققان ـ ھە ! ناستېنكا[1]، پىۋىدىن ئىچىپ قويامسەن؟

ـــ ئۆتەپ بارە، سارائ.

ـــ ئەمىسە چايدىنچۇ؟

ـــ چايدىن ئىچەي.

ـــ قۇيە، توختا. ساڭا ئۆز قولۇم بىلەن قۇيۇپ بېرەي، قېنى، ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇر.

ئۇ دەرھال بىر ئىستاكانغا چاي قۇيدى. ئارقىدىن يەنە بىر ئىستاكانغا چاي قۇيدى، يەۋاتقان تامىقىنى تاشلاپ، دىۋانغا ئۆتۈپ ئولتۇردى ـ دە، بايىقىدەك سول قولىدا كېسەلنى بېشىدىن قۇچاقلىغىنىچە يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، قوشۇقتا چاي ئىچۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ يەنە بايىقىدەكلا قوشۇقتىكى چايىنى گويا بۇ راسكولنىكوفنىڭ سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنىڭ ئەڭ مۇھىم، ھەل قىلغۇچ چارىسىدەك توختىماستىن، ئالاھىدە قىزغىنلىق بىلەن پۈۋلەپ سوۋۇتاتتى. راسكولنىكوف ئۆزىنىڭ بىمالال ئولتۇرالىغۇدەك ماغدۇرىنىڭ بارلىقىنى، بىرەرى يۆلىمىسىمۇ دىۋانىدا ئولتۇرالايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا قوشۇق ياكى

① ناستېنكا ـــ ناستاسىيەنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

ئىستاكانىنى ئۆزى تۇتالايدىغانلىقىنى، ھەتتا يەرگە چۈشۈپ ماڭالايدىغانلىقىنى سېزىپ تۇرسىمۇ، بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى، قارشىلىقمۇ قىلمىدى. لېكىن، ئۇ ئۇشتۇمتۇت غەلىتە قۇۋلۇق بىلەن، كۈچ ـ ماغدۇرۇمنى ۋاقىتسىنچە ئاشكارىلىماي تۇراي، زۆرۈر تېپىلغاندا تېخى تولۇق ھوشۇمغا كەلمىگەن بولۇۋېلىپ، بۇ يەردە نېمە ئىشلارنىڭ بولىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ باقاي، دەپ ئويلاپ قالدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىدىكى يىرگىنىش تۇيغۇسىنى يېڭىپ كېتەلمىدى. ئۇ چايدىن ئون قوشۇقچە ئىچكەندىن كېيىن، بىردىنلا بېشىنى تارتىۋېلىپ، تەتۈرلۈك قىلىپ قوشۇقنى نېرى ئىتتىرىۋەتتى ـ دە، ئۆزىنى ياستۇققا تاشلىدى. ئەمدى ئۇنىڭ بېشىغا ھەقىقىي پەي ياستۇق قويۇلغان، ياستۇق قېپىمۇ پاكىز يۇيۇلغانىدى؛ ئۇ بۇنىڭغا دىققەت قىلدى ۋە كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى.

ـــ بۈگۈن پاشىنكا بىزگە مالىنا مۇرابباسى①دىن ئازراق بەرگەن بولسا، ئۇنىڭغا ئازراق مالىنا سۈيى ئىچۈرسەك ئوبدان بولاتتى، ـــ دېدى رازۇمىخىن ئۆز ئورنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ يەنە شورپا بىلەن پۈتۈغا تۇتۇش قىلىپ.

ـــ ئۇ ساڭا مالىنانى نەدىن تېپىپ بېرىدۇ؟ ـــ سورىدى ناستاسىيە بەش بارمىقىنى ئېچىپ كۆتۈرۈپ تۇرغان تەخسىدىكى قەنتتىن ئاغزىغا سېلىپ چاي ئىچۈۋېتىپ.

ـــ ھەي دوستۇم، مالىنانى دۇكاندىن ئالسا بولىدۇغۇ. ماڭا قارا، رودىيە، سەن ئاغرىپ قالغاندىن بۇيان، نۇرغۇن ئىشلار بولۇپ ئۆتتى. ھېلىقى كۇنى قۇيرۇق تۇتقۇزماي بىزنىڭكىدىن ئالدىراپ ـ تىنەپ كېتىپ قالدىڭ، ھەتتا نەدە تۇرۇۋاتقانلىقىڭنىمۇ دەپ بەرمىدىڭ، شۇنداق ئاچچىقىم كەلدى. خەپ توختا، سېنى نەدىنلا بولمىسۇن ئىزدەپ تېپىپ، ئەدەپىڭنى بىر بەرمىسەم، دېگەن يەرگە كەلدىم ـ دە، شۇ كۈنىلا سېنى ئىزدەشكە باشلىدىم. ھەممىلا يەرگە باردىم، سېنى سۈرۈشتۇردۇم ! سېنىڭ مۇشۇ يەردە

① رۇسلار كۆپ ھاللاردا مالىنا بىلەن كېسەل داۋالايدۇ.

تۇرۇۋاتقانلىقىڭنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. لېكىن، مەن بۇ يەرنى يادىمدا تۇتۇپمۇ باقمىغان. چۈنكى، مەن بۇ يەرگە زادىلا كېلىپ باقمىغان، راست، ئىلگىرى سېنىڭ بەش بۇرجەكلىك جايدا، خارلاموفنىڭ بىناسىدا تۇرىدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم. شۇنىڭ بىلەن ئىزدە، ئىزدە، ئاخىر خارلاموفنىڭ بىناسىنى تاپتىم. كېيىن ئۇقسام، ئۇ خارلاموفنىڭ بىناسى ئەمەس، بۇخنىڭ بىناسى ئىكەن. كۆردۈڭمۇ، ئادەملەرنىڭ بەزىدە قانچىلىك خاتا تەلەپپۇز قىلىدىغىنىنى ! جان - پېئىم چىقىپ كەتتى. ئاچچىقىمدا، نېمىلا بولسا كۆرەي دەپ، ئەتىسى ئاھالىلەرنىڭ ئادرېسىنى سۈرۈشتۈرۈش ئورنىغا باردىم. قانداق بولدى دېمەمسەن، ئۇلار سېنى ئىككى مىنۇتتىلا تېپىپ بەردى. سېنىڭ ئىسمىڭ تىزىملىكتە بار ئىكەن.

— تىزىملىكتە !

— شۇ ئەمەسمۇ، مەن شۇ يەردىكى چاغدا، ئۇلار گېنېرال كوبېلوفنى ئىزدەپ، زادىلا تاپالمىدى. ھەي، دەپ كەلسەم گەپ تولا. مەن بۇ يەرگە كېلىپلا، سېنىڭ ھەممە ئىشىڭنى ئۇقتۇم، جىمىكى ئىشىڭنى ئۇقۇپ بولدۇم. بۇرادەر، ھەممىسىنى ئۇقۇۋالدىم، ھەممىسىنى بىلىۋالدىم؛ ناستاسىيەمۇ كۆردى، نىكودىم فومىچ بىلەن تونۇشۇۋالدىم. بىرەيلەن ئىلىيا پېتروۋنچنىمۇ كۆرستېپ قويدى؛ ئاندىن دەرۋازىۋەن بىلەنمۇ، زامېتوف ئەپەندى بىلەنمۇ — ھېلىقى ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئىش بېجىرگۈچىسى ئالېكساندىر گرىگورىيېۋىچمۇ — ئايىغىدا پاشىنكا بىلەنمۇ تونۇشۇۋالدىم. مانا بۇ ھەممىدىن مۇھىم. مانا، ناستاسىيەمۇ بىلىدۇ...

— ئاغزىنى تاتلىق قىلىپ قويۇپسەن - دە، — مۇغەمبەرلىك بىلەن كۈلۈپ غودۇكشىدى ناستاسىيە.

— ئەمدى سىزمۇ چېيىنىزغا قەنت سېلىپ ئىچىڭ①، ناستاسىيە نىكىفوروۋنا.

— ئۆتەپ بارە، يالاقچى ! — بىردىنلا ژارقىرىدى ناستاسىيە، ئارقىدىن پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى، — مېنىڭ فامىلەم نىكىفوروۋنا ئەمەس، پېتروۋنا، — قوشۇپ قويدى ئۇ كۈلكىدىن توختىغاندىن كېيىن.

— بۇنىڭدىن كېيىن دىققەت قىلاي، ماڭا قارا، بۇرادەر، قۇرۇق گەپنى ئاز قىلاي، باشتا ئېلېكتىر كۇنۇپكىسىنى بىرلا بېسىپ، بۇ يەردىكى بىر تەرەپلىمە قاراشلارنىڭ ھەممىسىنى بىراقلا يوق قىلىۋېتەي دېۋىدىم. لېكىن، پاشىنكا ئۇتۇپ چىقتى. بۇرادەر، ئۇنىڭ شۇنچىلىك يېقىملىقلىقىنى... راستلا خىيالىمغا كەلتۈرمەپتىكەنمەن. ھە؟ سېنىڭچە قانداقراق؟

راسكولنىكوف ئۇنچىقمىدى، لېكىن ئۇ تەشۋىشلىك كۆزلىرىنى دوستىنىڭ يۈزىدىن بىرەر مىنۇتمۇ ئۇزمەستىن قاراپ ياتاتتى. ھازىرمۇ ئۇنىڭغا كۆز ئۇزمەي قاراپ يېتىۋەردى.

— راستلا كىشىنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك ئىكەن، — دېدى رازۇمىخىن جاۋاب ئالالمىغىنىغا ئىزامۇ تارتماي خۇددى رازىلىق جاۋابىنى ئالغاندەك سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ئۇ راستلا ھەممە تەرەپتىن كىشىنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك ئىكەن.

— ئەسكىلىكىنى بۇنىڭ ! — يەنە ژارقىرىۋەتتى ناستاسىيە، ئۇزايمىدىن بولۇنۇۋاتقان گەپلەر ئۇنى ئېيتقۇسىز دەرىجىدە خۇشال قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى.

— لېكىن بۇرادەر، چاتاق شۇ يەردىكى، سەن ئىشنى باشتىلا خام قىلىپ قويۇپسەن. سەن ئۇنىڭغا باشقا بىر يول بىلەن يېقىنلىشىشىڭ كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ مىجەزىنى مۆلچەرلەش ئىنتايىن تەس ئىكەن ! لېكىن، بىز ئۇنىڭ مىجەزى توغرۇلۇق كېيىن سۆزلىشەيلى... سەن قانداق بولۇپ ئىشىكىنى شۇنچىۋالا قاتماللاشتۇرۇپ قويدۇڭ. مەسىلەن دەيلى، قانداقسىغا ئۇنى ھەتتا ساڭا تاماقمۇ بەرمەيدىغان قىلىپ قويدۇڭ؟ ئاندىن يەنە بىر گەپ.

---

① بۇ سۆز يۇقىرىدىكى «تاتلىق قىلىپ» دېگەن سۆزنىگە جاۋابەن دېيىلگەن قوش مەنىلىك سۆز.

ھېلىقى تىلخەتچۇ؟ تىلخەت بەرگىنىڭگە قارىغاندا، سەن راستلا سارائ بوپسەن ! يەنە بىر مىسال، ئۇنىڭ قىزى ناتالىيە ئېگوروۋنا ھايات ۋاقتىدا ئۇنىڭغا ئۆيلىنىشكە ماقۇل بوپتىكەنسەن... مەن ھەممىنى ئۇقتۇم ! لېكىن، بىلىمەن، ئۇ بىر نازۇك ئىش، مەنغۇ بىر ئېشەك، مېنى كەچۈرگىن، يولى كەلگەندە ئەخمەقلىق توغرۇلۇقمۇ دېگەچ ئۆتەي، بۇرادەر، بىلەمسەن، پراسكوۋىيە پاۋلوۋنا سېنىڭ تەسەۋۋۇرۇڭدىكىدەك ئۇنچىۋالا ئەخمەق ئەمەس، شۇنداققۇ؟

— شۇنداق... — دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭغا قارىماي، گەپنى چىشلىرى ئارىسىدىن چىقىرىپ، ئۇ سۆھبەتنى داۋاملاشتۇرۇشنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى چۈشەندى.

— شۇنداق ئەمەسمۇ يا؟ — ۋارقىرىدى رازۇمىخىن، ئۇ راسكولنىكوفنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇش بولغانىدى، — لېكىن ئۇ ئەقىللىكمۇ ئەمەس. شۇنداقمۇ؟ ئۇنىڭ مىجەزى بەكمۇ غەلىتە ! ماڭا ئىشەنگىن. بۇرادەر، بەزىدە ئۆزۈمنۇ نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي قالىمەن... ئۇنىڭ يېشى قىرىقتىن كەم ئەمەس، لېكىن ئۆزى ئوتتۇز ئالتە ياشقا كىردىم دەيدۇ، ئۇ شۇنداق دېيىشكە تامامەن ھەقلىق. لېكىن، مەن ساڭا قەسەم ئىچىپ بېرەلەيمەنكى، مەن ئۇنىڭغا پۇتۇنلەي مېتافىزىكا[1]غا ئاساسەن ئەقلىي جەھەتتىن شۇنداق قارايمەن. بۇرادەر، بىزنىڭ مۇناسىۋەتسىز بەئەينى سېنىڭ ئالگىبراڭغا ئوخشاشلا ئابستراكت ! مەن ئۇنى قىلچە چۈشەنمەيمەن ! ھەممىسى بىلجىرلاش. ئۇ سېنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئەمەسلىكىڭنى، دەرس بېرىشىنمۇ تاشلىۋەتكەنلىكىڭنى، كىيگۈدەك كىيىملىرىڭنىڭمۇ قالمىغانلىقىنى كۆرۈپ، قىزى ئۆلگەندىن كېيىن، ساڭا بولغان تۇغقانچىلىقىدىن ئۈمىدى ئۈزۈلۈپ، بىردىنلا قورقۇپ قاپتۇ. چۈنكى، سەن ئۆزۈڭنى

① بۇ يەردە «ئابستراكت، دەستەكچىلىك، چۈشەنگىلى بولمايدىغان» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

تارتىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئىلگىرىكىدەك مۇناسىۋەت قىلمايدىغان بولۇپ قاپسەن، شۇ ۋەجدىن ئۇ سېنى ئۆيدىن قوغلىۋەتمەكچى بوپتۇ. ئۇ خېلى بۇرۇنلا شۇ قارارغا كېلىپ بولغانىكەن، پەقەت ھېلىقى تىلخېتىڭگە كۆزى قىيماپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۆزۈڭ ئۇنىڭغا بۇ قەرزىمنى ئانام تۆلىۋېتىدۇ، دەپ ۋەدە بېرىپسەن.

— شۇ گەپنى قىلىشمىنىڭ ئۆزى شەرمەندىلىك... ئانام ئۆزى كۈنلىرىنى ئاران ـ ئاران ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ... مەن ياتقىمدىن قوغلىۋەتمىسۇن... تامقىمنى بېرىپ تۇرسۇن دەپ... ئۇنىڭغا يالغان ئېيتقان، — دېدى راسكولنىكوف ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ دانىمۇدانە گەپ قىلىپ.

— توغرا، سەن ئاقىلانە ئىش قىپسەن، چاتاق شۇ يەردىكى، دەل شۇ پەيتتە، مەھكىمە مەسلىھەتچىسى ھەم سودىگەر چېبارووف پەيدا بولۇپ قاپتۇ. ئۇ بولمىغان بولسا، پاشېنكا ھېچقانداق ئەقىل تاپالمىغان بولاتتى. ئۇ تولىمۇ تارتىنچاق ئايال؛ لېكىن، بىر سوـ دىگەر تارتىنچاقلىق دېگەننىڭ نېمىلىكىنى ھەرگىز بىلمەيدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇ ئالدى بىلەن قەرز ھۆججىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشـ تىن ئۈمىد كۈتكىلى بولامدۇ، دەپ سورىغان. سودىگەر، بولىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ ئانىسى بار. شۇ ئانىسى ئۆزى ئاچ ئولتۇرسا ئولـ تۇرىدۇكى، بىر يۈز يىگىرمە بەش رۇبلى نەپىقە پۇلىنىڭ بىر قىسمىنى ئاجرىتىپ، سۆيۈملۈك رودىيەسىنى قۇتقۇزۇپ قالىدۇ، ئۇنىڭ يەنە بىر سىڭلىسى بار. ئۇ ئاكىسى ئۈچۈن قۇل بولۇشقـ مۇ رازى بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەرگەن. ئۇنىڭ ئاساسى مانا شۇ... نېمىشقا مىدىرلايسەن؟ بۇرادەر، مەن سېنىڭ ھەممە سىرىڭنى بـ لىۋالدىم، پاشېنكا بىلەن تۇغقان بولۇشۇپ يۈرگەن چاغلىرىڭدا، ئۇنىڭغا جىمىكى يۈرەك سىرىڭنى دەپ بەرگىنىڭ بىكار ئەمەس ئىكەن. مەن شۇ تاپتا ساڭا بۇ گەپلەرنى ياخشى نىيەتتە ئېيتىۋاـ تىمەن... مۇنداق گەپ: سەممىي ۋە ھېسسىياتچان ئادەم يۈرىكـ نى ھەممىلا ئادەمگە ئېچىپ كۆرسىتىۋېرىدۇ. لېكىن، بىر سودـ

گەر قۇلاق سالغاچ يەيدىغىنىنى يەۋېرىدۇ[1]، ئاخىر بېرىپ ئۇنىمۇ يەۋېتىدۇ. خوش، شۇنىڭ بىلەن پاشىنكا ھېسابىنى قايتۇرۇش ئۇسۇلى بىلەن سېنىڭ تىلخېتىڭنى چېبارووقا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ-تۇ. ئۇ بولسا قىلچە قورۇنماستىن قەرزنى قايتۇرۇۋېلىش تەلەپىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. مۇشۇ ئىشلارنى ئاڭلىغان چېخەمدا، ۋۇجدان سورىقىغا قالماسلىق ئۈچۈن، چېبارووفنىمۇ ئەدەپلەپ قويماقچىدىم، دەل شۇ چاغدا پاشىنكا بىلەن ئوبدانلا كېلىشىپ قالدۇق. مەن ئۇنىڭغا بۇ ئىشنى يوق قىلۋېتىشنى تاپشۇردۇم، مەن ئىشنى تېگى - تەكتىدىن ھەل قىلىش ئۈچۈن شۇنداق قىلدىم. ساڭا، قەرزىنى تۆلەيدۇ، دەپ كېپىل بولدۇم، بۇرادەر، مەن ساڭا كېپىل بولدۇم، ئاڭلاۋاتامسەن؟ چېبارووفنى چاقىرىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا ئون رۇبلىنى تۇنقۇزۇپ، سېنىڭ تىلخېتىڭنى قايتۇرۇۋالدۇق. مانا، ئۇنى شەرەپ بىلەن ئۆزۈڭگە تاپشۇراي، ھازىر تىلخەتسىزمۇ لەۋزىڭ ئىناۋەتلىك بولۇۋېرىدۇ. مانا مال، قارىغىنا، ئۇ مېنىڭ قولۇمدا يىرتىلىپ تۇگەي دېدى.

رازۇمخىن تىلخەتنى ئۇستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى. راسكولنىكوف ئۇنىڭغا لەپپىدە قاراپ قويۇپ، گەپ - سۆز قىلماي تام تەرەپكە قارىۋالدى. ئۇنىڭ بۇ قىلىقى ھەتتا رازۇمخىنىمۇ ئازراق خاپا قىلىپ قويدى.

— پەمىچە، بۇرادەر، — دېدى رازۇمخىن بىردەمدىن كېيىن، — يەنە ئەخمىقانە ئىش قىلغان ئوخشايمەن. كۆڭلۈڭنى ئېچىلىپ قالارمىكىن دەپتىكەنمەن، قۇرۇق گەپلەرنى قىلىپ، ئىچ پۇشۇقۇڭنى چىقىرىپ قويماي دەپتىكەنمەن. نەدىن بىلەي، ئەكسىچە سېنى خاپا قىلىپ قويدۇم.

— ئەس - ھوشۇمنى يوقاتقان ۋاقتىمدا، بىر ئادەمنى تونۇيالمىدىم. شۇ سەنمىدىڭ ؟ — سورىدى راسكولنىكوف بىردەمدىن كېيىن، لېكىن ئۇ يەنىلا تەتۇر قاراپ يېتىۋەردى.

---

① بۇ سۆز كىرىلوفنىڭ «مۇشۇك بىلەن ئاشپەز» ناملىق مەسەلىدىن ئېلىنغان، بۇ سۆز سەن گېپىڭنى قىلىۋەر، مەنمۇ ئىشمىنى قىلىۋېرىمەن، دېگەن مەنىدە.

— ھەئە، سەن قاتتىق ئاچچىقلاپ كەتتىڭ، بولۇپمۇ مەن زامىتوفنى باشلاپ كەلگەن كۈنى.

— زامىتوفنى؟... ھېلىقى ئىش بېجىرگۈچىنىمۇ؟ ئۇنى نېمىدەپ باشلاپ كەلدىڭ؟ — راسكولنىكوف بېشىنى ئىتتىك بۇراپ، ئۇنىڭغا مىختەك قادالدى.

— نېمىشقا مۇنداق قىلىسەن. نېمىشقا مۇنداق ھولۇقمەسەن؟ ئۇنىڭ سەن بىلەن تونۇشقۇسى بار ئىكەن ! چۈنكى، ئىككىمىز سەن توغرۇلۇق نۇرغۇن گەپلەرنى قىلىشتۇق. شۇڭا ئۇنىڭ سەن بىلەن تونۇشقۇسى كېلىپ قالدى... بولمىسا، سەن توغرۇلۇق شۇنچە نۇرغۇن گەپلەرنى مەن نەدىن ئۇقالايتتىم؟ ئۇ تازا بەلەن يىگىتكەن، بۇرادەر، ياخشى يىگىتكەن... ئەلۋەتتە، مەلۇم نۇقتىدىن شۇنداق. ھازىر ئىككىمىز دوست بولۇپ كەتتۇق؛ ھەر كۈنى دېگۈدەك كۆرۈشۈپ تۇرىمىز. مەن مۇشۇ ئەتراپقا كۆچۈپ كەلدىم. ھە راست، سېنىڭ تېخى خەۋرىڭ يوق ـ ھە؟ يېڭىلا كۆچۈپ كەلدىم. ئۇنىڭ بىلەن بىللە لاۋىزانىڭكىگە ئىككى قېتىم باردۇق... لاۋىزا ئىۋانوۋنا ھېلىمۇ يادىڭدىمۇ؟

— مەن جۆيلۇدۇممۇ؟

— جۆيلۇمەيچۇ ! ئەقىل ـ ھوشۇڭنى يوقاتقان تۇرساڭ.

— نېمە دەپ جۆيلۇدۇم؟

— يا پەرۋەردىگار ! نېمە دەپ جۆيلۇدۇم دەمسەن؟ بۇ ئېنىقلىمغۇ، ئادەتتە ئادەملەر قانداق جۆيلۇسە سەنمۇ شۇنداق جۆيلۇدۇڭ... بولدىلا، بۇرادەر، ۋاقىتنى ئىسراپ قىلمۇرمەي ئىشىمىزنى قىلايلى.

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، قالپىقىنى قولىغا ئالدى.

— مەن نېمە دەپ جۆيلۇدۇم؟

— ئەستا، ئۆرۈلۈپمۇ چۆرۈلۈپمۇ سوراۋەردىڭا ! بىرەر سىرىمنى ئاشكارىلاپ قويدۇممىكىن دەپ ئەنسىرەۋاتامسەن يا؟ ئەنسىرىمە، گىراف ئايىم توغرۇلۇق بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدىڭ، لېكىن ئاللىقانداق بىر پىستە توغرۇلۇق، قانداقتۇر

هالقا، زەنجىرلەر توغرۇلۇق، كېڭەشتوۋ ئەزالىرى، يەنە قانداقتۇر بىر دەرۋازىدىن توغرۇلۇق، ئاندىن نىكودىم فومىچ توغرۇلۇق، ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىلىيا پېترووۋىچ توغرۇلۇق بەك جىق سۆزلەپ كەتتىڭ. بۇلاردىن تاشقىرى يەنە پايپىقىڭغا ئالاھىدە قىزىقتىڭ ئىنتايىن قىزىقتىڭ ! تىنماي «پايپىقىمنى تېپىپ بېرىڭلار» دەپ يېلىندىڭ. زامېتوۋ پايپىقىڭنى ئۆينىڭ جىمىكى بۇلۇڭ ـ پۇچقىقىدىن ئىزدىدى. كېيىن ئۇ پاسكىنا بىرنېمىنى ئەتىر سۈيىدە يۇيۇلغان، ئۇزۇكلەر سېلىنغان قولى بىلەن ساڭا ئېلىپ بەردى. سەن شۇندىلا ئاندىن ئارام تاپتىڭ ۋە شۇ يېرتىق پايپاقنى توپتوغرا بىر كېچە ـ كۈندۈز چىڭ سقىمداپ ياتتىڭ، ئۇنى قولۇڭدىن تارتىپمۇ ئالالمىدۇق. ئۇ ھېلىمۇ يوتقىنىڭنىڭ ئىچىدە بولسا كېرەك. ئارقىدىن يەنە شىمىڭنىڭ يېرتىقىدىن قىرقۇتىلگەن پۇرۇچنى سورىدىڭ، سورىغاندىمۇ يىغلاپ تۇرۇپ سورىدىڭ ! ئۇ زادى قانداق بىرنېمە بولغىيدى، دەپ بەكمۇ بىلگۈمىز كەلدى. لېكىن، زادىلا چۈشىنەلمىدۇق... خەيرىيەت. ئەمدى ئىشىمىزگە كېلەيلى ! مانا ئوتتۇز بەش رۇبلى پۇل، مەن ئۇنىڭدىن ئون رۇبلىنى ئېلىپ، ئىككى سائەتتىن كېيىن، ساڭا تەپسىلىي ھېسابىنى بېرىمەن. يول ئۈستىدە زوسىموفقا يولۇققاچ ئۆتىمەن. ئۇ بۇ چاغقىچە كېلىشى كېرەك ئىدى. چۈنكى، سائەت ئون بىردىن ئېشىپتۇ. ناستىنكا، مەن كەلگۈچە ئۇنىڭدىن پات ـ پات خەۋەر ئېلىپ تۇرۇڭ. سۇ ئىچىمەن دەپ قالامدۇ، باشقا بىرنېمىنى سوراپ قالامدۇ، دېگىنىنى قىلىپ بېرىڭ. كېرەكلىك نەرسىلەر بولسا، مەن ھازىرلا بېرىپ پاشېنكاغا دەپ قويىمەن. خوش ئەمىسە !

ـــ پاشېنكا دەپ كەتكەنلىرىنى تېخى ! ۋاي ھېيلىگەر ! ـــ دېدى ناستاسيە ئۇنىڭ كەينىدىن؛ ئارقىدىن ئىشىكنى قىيا ئېچىپ پەسكە قۇلاق سالدى، لېكىن تاقەت قىلالمايى، يۈگۈرگىنىچە پەسكە چۈشۈپ كەتتى. رازۇمىخىنىڭ غوجايىن ئايالغا نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى ئۇنىڭ بەكمۇ بىلگۈسى

كېلەتتى. قىسقىسى، ئۇ رازۇمىخىنغا مەپتۇن بولۇپ قالغانىدى.

ئۇ ئۆيدىن چىقىپ ئىشىكنى يېپىشىغا، راسكولنىكوف دەرھال يوتقاننى قايرىۋېتىپ، خۇددى ساراڭدەك ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئۆز ئىشىنى قىلىۋېلىش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ پاتراق چىقىپ كېتىشىنى تەقەززالىق ۋە بىزارلىق بىلەن ساقلاپ ياتقانىدى. لېكىن، ئۇ نېمە قىلماقچىدى، نېمە ئىشنى قىلماقچىدى؟ گويا ئۇنىڭ بىلەن قېرىشقاندەك، قىلماقچى بولغان ئىشى ئۇنىڭ يادىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ. «يا پەرۋەردىگار ! ئۆزۈڭ دىلىمغا سالغىن. ھېلىقى ئىشلارنى ئۇلار بىلمەيدىغاندۇ؟ ناۋادا ئۇلار بىلىپ تۇرۇپ بىلمەسكە سېلىپ، ئاغرىپ ياتقىنىمدا ئەخمەق تاپقان بولسا، كېيىن تۇيۇقسىز كىرىپ كېلىپ ماڭا: بىز ئاللىبۇرۇنلا بىلەتتۇق. ئەتەي شۇنداق قىلدۇق، دېيىشسىچۇ... مەن ھازىر قانداق قىلىشىم كېرەك؟ ئەتەي قىلىۋاتقاندەك ماۋۇ ئىشنىڭ يادىمدىن چىقىپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان. بىردىنلا ئۇنتۇپ قالدىم، بولمىسا، ھېلىلا يادىمدا بار ئىدى.

ئۇ ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇۋېلىپ ئازاب ۋە تەت ـ تەتىلىق ئىچىدە ئەتراپتىكى ھەممە نېمىگە قاراپ چىقتى: ئىشىك ئالدىغا كېلىپ ئىشكىنى ئاچتى ـ دە، تۆۋەنگە قۇلاق سېلىپ باقتى. ياق. ئۇنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشى بۇ ئەمەس. بىردىنلا ئۇ نېمىنىدۇر يادىغا ئالغاندەك، ئالمان ـ تالمان تام قەغەزنىڭ كەينىدىكى كامارنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ كامارغا قولىنى تىقىپ سىلاشتۇرۇپ باقتى. لېكىن، ئۇنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشى بۇمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇ ئەمدى مەشنىڭ ئالدىغا بېرىپ، مەشنىڭ ئاغزىنى ئاچتى ـ دە، ئىچىدىكى كۇلىنى مالتىلاشقا باشلىدى. شىمىنىڭ يىرتىقىدىن قىرقىپ ئېلىنغان پۇرۇچ بىلەن چاپىنىدىن يىرتىپ ئېلىنغان يانچۇق ئەستىرى ھېلىمۇ شۇ پەردە تۇرۇپتۇ. بۇلارنىڭ ئۆزى تاشلاپ قويغان پېتى تۇرغىنىغا قارىغاندا، ھېچكىمنىڭ كۆرمىگەنلىكى ئېنىق ! دەل شۇ چاغدا

بايا رازۇمىخىن گېپىنى قىلىپ بەرگەن پايپاق ئېسىگە كەلدى. راست، پايپاق دۇاندىكى تۆشەكنىڭ ئىچىدە، لېكىن پايپاق شۇنچىلىك كونىراپ كىرلىشىپ كەتكەنىدىكى، زامبىتوفنىڭ ئۇ پايپاقتىن بىرەر نېمىنى بايقىيالمىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

«ئاپلا ! زامبىتوف !... ساقچى ئىدارىسى !... ئۇلار مېنى ساقچى ئىدارىسىگە نېمە ئىش بىلەن چاقىرىشقاندۇ؟ چاقىرىق قەغىزى نەدىدۇ؟ ئەستا !... ئاربلاشتۇرۇۋەتتىم. مېنى ئۇلار ئۆتكەنىدە چاقىرتقان. مەن شۇ چاغدا پايپىقىمنى تەكشۈرگەن، ھازىرچۇ... ھازىر مەن ئاغرىق. ئۇنداقتا زامبىتوف بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن كەلگەندۇ؟ ئۇنى رازۇمىخىن نېمىشقا باشلاپ كەلگەندۇ؟ ــ ماغدۇرسىز پېچىرلىدى ئۇ يەنە دۇانغا ئولتۇرۇپ، ــ نېمە ئىشتۇ بۇ؟ مەن ھېلىمۇ بىھوشتىمەنمۇ ياكى بۇ ئىشلار راستىمدۇ؟ راستەكىمۇ قىلىمدۇ... ھە راست، ئەمدى يادىمغا كەلدى: قېچىشىم كېرەك ! تېزرەك قېچىشىم كېرەك، چوقۇم، چوقۇم قېچىشىم كېرەك ! توغرا... لېكىن نەگە قاچىمەن؟ كىيىملىرىم قېنى؟ ئۆتۈكۈم يوققۇ ! ھەممىنى ئەكېتىپتۇ ! تىقىپ قويۇپتۇ ! چۈشىنىشلىك ! ھە راست، پەلتوىۇم بۇ يەردىكەن، ئۇنى كۆرمەي قاپتۇ ــ دە. خۇداغا شۈكۈر. پۇللار ئۈستەلدە تۇرۇپتۇ ! مۇددەتلىك قەرز پۇل قەغىزىمۇ بار ئىكەن... پۇلنى ئېلىپ، باشقا يەردىن ئىجارىگە ئۆي ئالمەن، ئۇلار مېنى تاپالمايدۇ ! ... توغرا، ئادرېس سۈرۈشتۇرۇش ئورنى بارغۇ؟ ئۇلار مېنى تېپىۋالىدۇ، رازۇمىخىن مېنى تېپىۋالىدۇ. ئەگە ياخشىسى يىراققا كېتەي... يىراق بىر جايغا، ئامېرىكىغا قېچىپ كېتەي، ئۇلار ئامالسىز قالىدۇ ! مۇددەتلىك قەرز پۇل قەغىزىنىمۇ ئېلىۋالاي... ئۇ يەردە ئەسقېتىپ قالىدۇ... يەنە نېمىلەرنى ئېلىۋالسام بولار؟ ئۇلار مېنى ئاغرىق دەپ قېلىشتى ! ئۇلار مېنىڭ ماڭالايدىغانلىقىمنى بىلمەيدۇ، ھى ــ ھى ــ ھى... مەن ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ھەممە ئىشنى ئۇقۇپ قالغانلىقىنى بىلىپ

قالدىم ! پەقەت پەلەمپەيدىن چۈشۈۋالسامىلا بولاتتى. لېكىن، ئۇ يەرگە قاراۋۇللارنى، ساقچىلارنى قويۇپ قويۇشقان بولۇشسىچۇ؟ بۇ نېمىدۇ؟ چايمىدۇ؟ ھە، ئېشىپ قالغان پۇنكەن، يېرىم بوتۇلكا، مۇزدەككەن !»

ئۇ بوتۇلكىدىكى لىق بىر ئىستاكان چىققۇدەك پۇنى گويا يۇرىكىدە يېنۇۋاتقان ئوتنى ئۆچۈرمەكچى بولغاندەك غورتۇلدىتىپ بىراقلا ئىچىۋەتتى. لېكىن، ئاردىدىن بىر مىنۇت ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا پۇنىڭ كۈچى ئۇنىڭ بېشىغا چىقتى، تولىمۇ يېنىك ۋە يېقىملىق بىر سوغۇقلىق ئۇنىڭ دۈمبىسىنى چىمىرلىتىپ ئۆتتى. ئۇ يېتىپ يوتقانىنى يېپىندى. ئۇنىڭ ئەسلىدىلا ئاغرىق ھالىتىدىكى تەرتىپسىز پىكىرلىرى تېخىمۇ قالايمىقانلىشىشقا باشلىدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنى ناھايىتى يېنىك ۋە ئارامبەخش ئۇيقۇ ئىلكىگە ئالدى. ئۇ راھەتلىنىپ ياستۇققا باش قويدى ـ دە، كونىراپ كەتكەن پەلتوسىنىڭ ئورنىغا يۇمشاققىنا پاختىلىق يوتقانىنى ھەم يېپىنىپ، ئاستاغىنا خورسىندى ۋە قاتتىق، شېرىن ئۇيقۇغا كەتتى.

ئۇ ئۆيگە كىمنىڭدۇر كىرگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئويغىنىپ كەتتى ۋە كۆزىنى ئېچىپلا رازۇمىخىننى كۆردى. رازۇمىخىن ئىشكىنى ئۇلۇغ ئېچىپ قويۇپ، ئۆيگە كىرەيمۇ ـ كىرمەيمۇ دەپ ئىككىلىنىپ ئىشىك ئالدىدا تۇراتتى. راسكولنىكوف دەرھال بېشىنى كۆتۈرۈپ، نېمىندۇر يادىغا كەلتۈرمەكچى بولۇۋاتقاندەك، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ قالدى.

ـــ ھە، ئۇخلىماپتىكەنسەن ـ دە، مانا مەن كەلدىم ! ناستاسىيە، قېنى، بولاقنى ئەكېلىڭا ! ـــ ۋارقىرىدى رازۇمىخىن پەسكە قاراپ، ـــ مەن ھازىرلا ساڭا ھېساب بېرىمەن.

ـــ سائەت نەچچە بولدى؟ ـــ سورىدى راسكولنىكوف ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قاراپ.

ـــ ناھايىتى تاتلىق ئۇخلىۋالدىڭ، بۇرادەر، قاش قارايدى. سائەت ئالتە بولاي دېدى، ئالتە سائەتتىن ئارتۇقراق ئۇخلىدىڭ...

ـــ يا پەرۋەردىگار، ماڭا نېمە بولغاندۇ !...

— ئۇخلىساڭ نېمە بوپتۇ؟ قانغۇدەك ئۇخلىۋال ! نەگە ئالدىرايتىسىڭ؟ بىرەرى بىلەن ئۇچرىشىشقا ۋەدە بېرىپ قويغانمىدىڭ يا؟ ھازىر پۈتۈن ۋاقتىمىز ئۆزىمىزنىڭكى. سېنى ساقلاۋاتقىنىمغا ئۇچ سائەت بولدى؛ مەن ئىككى قېتىم كەلسەم، ئۇخلاۋېتىپتىكەنسەن، زوسىموفنى ئىزدەپ ئىككى قېتىم بېرىپ كەلدىم. ئۇ ئۆيىدە يوقكەن ! ھېچقىسى يوق. ئۇ كېلىدۇ !... مەن يەنە چىقىپ ئۆزۈمنىڭ بەزى ئىشلىرىمنى پۈتكۈزۈۋالدىم. بىلەمسەن، مەن بۈگۈن كۆچۈپ كەلدىم، پۈتۈنلەي كۆچۈپ كەلدىم. تاغام بىلەن بىللە، ھازىر تاغام مەن بىلەن بىللە تۇرىدۇ... بولدى بۇنى قويۇپ تۇرايلى، ئۆز ئىشىمىزغا كېلەيلى. بولاقنى ماڭا بەرگىنە، ناستىنكا. بىز ھازىرلا... ئۆزۈڭنى قانداقراق سېزىۋاتىسەن، بۇرادەر؟

— مەن ساپساق، ئاغرىقىم يوق... رازۇمىخىن، بۇ يەرگە كەلگىنىڭگە قانچە ئۆزۈن بولدى؟

— مەن ساڭا ئېيتتىمغۇ، ئۇچ سائەتتىن بۇيان ساقلاۋاتىمەن دەپ.

— ياق، ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكىسىنى دەيمەن.

— ئىلگىرىكىسىنى دېگىنىڭ نېمە دېگىنىڭ؟

— قاچاندىن بۇيان مېنىڭ يېنىمدا تۇرۇۋاتىسەن دەۋاتىمەن؟

— مەن ساڭا بايىلا دەپ بېرىۋىدىمغۇ، يادىڭدىن چىقىرىپ قويدۇڭمۇ؟

راسكولنىكوف ئويلىنىپ قالدى. بايا بولغان ئىشلارنى ئۇ خۇددى چۈشىدىكىدەك خىرە ـ شىرەلا ئېسىگە ئالالىدى. ھازىر ئۇ يالغۇز ئۆزى ھېچنېمىنى ئېسىگە ئالالماي، رازۇمىخىنغا سوئال نەزىرىدە قارىدى.

— ھىم ! — دېدى رازۇمىخىن، — ئۇنتۇپ قاپسەن ـ دە، بايا ئۆزۈمنىڭ سەزگەن؛ سەن تېخى تولۇق... مانا ئەمدى بىر ئۇخلاپ قوپۇپ ساقىيىپسەن. راست، چىرايىڭ خېلى تۈزۈلۈپ قاپتۇ. يارايسەن ! قېنى ئەمدى ئۆز ئىشىمىزغا كېلەيلى! ھازىرلا ئېسىڭگە كېلىدۇ. مانا، بۇياققا قارا. سادىغاڭ كېتەي دوستۇم.

ئۇ بولاقنى يېشىشكە باشلىدى، ئۇنىڭ بۇ بولاققا ئىنتايىن قىزىقىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

— ئىشىنەمسەن، بۇرادەر، بۇ مېنىڭ كۆڭلۈمگە پۈكۈپ يۈرگەن ئىشىم ئىدى. بىز سېنى ئادەم سىياقىدا كۆيىندۈرمىز. قېنى كېبلە، بېشىڭدىن باشلايلى، مانا قارا، بۇ كەتمەن شەپكە قاندىقراق ئىكەن؟ — دېدى ئۇ بولاقنىڭ ئىچىدىن خېلىلا چىرايلىق، لېكىن تولىمۇ ئاددىي ۋە ئەرزان شەپكىنى ئېلىپ، — كىيدۈرۈپ بېقىشىمغا رۇخسەت قىل، بولامدۇ؟

— كېيىنرەك كىيىپ باقاي، كېيىنرەك، — دېدى راسكولنىكوف بىزار بولغاندەك قولىنى شىلتىپ.

— ياق، بۇرادەر رودىيە، قارشىلاشما، كېيىنچە دېسەڭ كېچىكمىز؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە، كېچىچە ئۇخلىيالمايمەن. چۈنكى، ئۆلچەم بولمىغاچقا، تەۋەككۈلگە ئالدىم. تازا دەل كەلدى ! — ۋاراقلىرىدى ئۇ كىيدۈرۈپ بېقىپ مەمنۇن بولۇپ، — ساڭا خۇددى ئۆلچىگەندەكلا كەلدى، بۇرادەر. بىر ئادەمنىڭ كىيىمى ئىچىدە ئەڭ مۇھىمى باش كىيىم. سېنىڭ قانداق ئادەملىكىڭ باش كىيىمىڭدىن بىلىنىپ تۇرىدۇ. دوستۇم تولستياكوف كىشىلەر شىلەپە ياكى شەپكە كىيىپ باردىغان جامائەت سورۇنلىرىغا بېرىپ قالسا، دائىم باش كىيىمىنى قولىغا ئېلىۋالىدۇ. باشقىلار ئۇنى ئىتائەتچانلىقتىن شۇنداق قىلسا كېرەك دەپ ئويلىشىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ قاغىنىڭ چاڭگىسىغا ئوخشايدىغان باش كىيىمىنى باشقىلارنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن خىجىل بولۇپ شۇنداق قىلىدۇ. ئۇ ئەنە شۇنداق ئۇياتچان ئادەم ! كەلگىنە، ناستىنكا، مانا بۇ ئىككى باش كىيىم، بىرسى پالمېرستون① (ئۇ راسكولنىكوفنىڭ تولا كىيىلىپ ئىسكەتتىنى يوقاتقان يۇمىلاق شىلەپىسىنى

① پالمېرستون (1784 — 1865) — ئەنگلىيەنىڭ 19 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ياشىغان دۆلەت ئەربابى. ۋىگ پارتىيەسىنىڭ ئاتامانى. ئىلگىرى بىر خىل ئەرزىنچە پەلتو شۇنىڭ نامىدا ئاتىلاتتى. 19 - ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرىنىڭ بېشىدا مۇنداق پەلتولار مودىدىن قالدى. رازۇمىخىن راسكولنىكوفنىڭ شىلەپىسىنى مانا شۇ ۋەجدىن پالمېرستون دەپ ئاتايدۇ.

بۇلۇڭدىن ئالدى ۋە نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنى پالمېرستون دەپ ئاتىدى)، يەنە بىرسى ناھايىتى نازۇك باش كىيىمى، ساڭا قايسىسى ياقىدۇ؟ رودىيە، ئۆزۈڭ مۆلچەرلەپ باققىنا، مەن بۇ شەپكىنى قانچىگە ئالغاندىمەن؟ ناستاسيۇشكا، قېنى سەن دەپ باققىنا؟ ــ ناستاسيەگە خىتاب قىلدى ئۇ راسكولنىكوفنىڭ جاۋاب بەرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ.

ــ يىگىرمە كوپېيىككە ئالغانسەن، ــ جاۋاب بەردى ناستاسيە.

ــ يىگىرمە كوپېيىككە دەمسەن، ھەي ئەخمەق! ــ ۋارقىرىدى ئۇ ئاچچىقلاپ، ــ ھازىر يىگىرمە كوپېيىككە سەنمۇ رازى بولمايسەن، سەكسەن كوپېيىك! يەنە كېلىپ كونا بولغاچقا شۇنداق ئالدىم. توغرا، يەنى شۇنىڭغىمۇ كېلىشتۇق: بۇنى كىيىپ كونىرىتۋەتسەڭ، كېلەر يىلى ساڭا يەنە بىرنى ھەقسىز بېرىدۇ، راست شۇنداق! قېنى، ئەمدى بىز ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلىرىغا كېلەيلى. بىز ئوتتۇرا مەكتەپتە شۇنداق دېيىشەتتۇق①. ئالدىنئالا ئېيتىپ قويماي، مەن بۇ شىمدىن ئىنتايىن پەخىرلىنىمەن، ــ ئۇ كۇل رەڭ شېرىستىن تىكىلگەن يازلىق شىمنى ئېچىپ راسكولنىكوفقا كۆرسەتتى، ــ يىرتىقى يوق، داغلىرىمۇ يوق، كونىراق بولسىمۇ، خېلىلا تۇزۇك. ئوخشاش جىلىتكىدىن بىرنى سەپلىسەك، رەڭگىمۇ ئوخشاش بولسا، تازا مودا بولۇپ كېتىدۇ. ئەمدى كىيىلگەنلىكىگە كەلسەك، راستىنى ئېيتقاندا، شۇ ياخشىراق، تېخىمۇ يۇمشاق، تېخىمۇ سىلىق بولىدۇ... بىلەمسەن، رودىيە، بۇ دۇنيادا بىرەر ئىش قىلاي دېسەڭ، پەسىللەرگە دائىم دىققەت قىلىپ تۇرۇشۇڭ كېرەك. ئەگەر 1 ـ ئايدا سەرەبىل سوراشتىن ئۆزۈڭنى تارتساڭ، بىرنەچچە رۇبلى پۇلۇڭ يانچۇقۇڭدا قالىدۇ. بۇ قېتىم نەرسە ـ كېرەك سېتىۋالغىچىمۇ شۇنداق قىلدىم. ھازىر ياز پەسلى، شۇڭلاشقا مەن ساڭا يازلىق

① «ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلىرى»دىكى ئىشتات دېگەن سۆز رۇس تىلىدىكى ئىشتان، يەنى شىم دېگەن سۆزگە ئاھاڭداشراق بولغاچقا شۇنداق دەيدۇ.

نەرسىلەرنى ئالدىم. كۆزدە ئىسسىقراق كىيىملەرنى كىيىشكىگە توغرا كېلىدۇ. بۇلارنى بەربىر تاشلىۋېتىسەن... ئۇ چاغقىچە بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزلۈكىدىن يوقىلىدۇ ياكى ئۆزاق كىيگەنلىكىدىن، ياكى ئۆزىنىڭ بوشلۇقىدىن يىرتىلىدۇ. خوش، ئەمدى مۆلچەرلەپ باققىنا، سېنىڭچە بۇ قانچە پۇلغا يارايدۇ؟ ئىككى رۇبلى يېگىرمە بەش كوپېيىك ! ئېسىگىدە بولسۇن، بۇنىمۇ بايا دېگەن شەرت بىلەن ئالدىم، بۇنى كىيىپ كونىرىتىۋەتسەڭ، كېلەر يىلى يەنە بىرنى پۇلسىز ئالالىسەن. فېدىيايېفنىڭ دۇكىنى مۇشۇنداق قائىدە بويىچە سودا قىلىدۇ: بىر قېتىم پۇل خەجلىسەڭ، پۈتۈن ئۆمرۈڭگە يېتىدۇ. چۈنكى، سەن ئىككىنچى رەت بېرىپ يۇرمەيسەن. خوش، ئەمدى بىز ئۆتۈكنى كۆرۈپ باقايلى، قانداقراق ئىكەن؟ كونىلىقى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ، شۇنداقتىمۇ يەنە ئىككى ئاي كىيگىلى بولىدۇ، چۈنكى بۇ چەت ئەلدە تىكىلگەن. چەت ئەلنىڭ مېلى. ئەنگلىيە باش ئەلچىخانىسىنىڭ كاتىپى ئالدىنقى ھەپتىدە پېت بازىرىدا سېتىۋالغان. بار - يوق ئالتە كۈن كىيىپتۇ. كېيىن پۇلغا موھتاج بولۇپ قاپتۇ. باھاسى بىر رۇبلى ئەللىك كوپېيىك. مۇۋاپىق بوپتىمۇ؟

— پۈتىغا لايىق كەلمەسمىكىن ! — دېدى ناستاسىيە.

— لايىق كەلمەسمىكىن ! مانا بۇ نېمە؟ — ئۇ يانچۇقىدىن راسكولنىكوفنىڭ قوپال، لايغا مىلىنىپ كەتكەن يەكپاي ئۆتۈكىنى ئالدى، — مەن بۇنى ئالغاچ بارغان، ئۇلار بۇ ئاجايىباتقا قاراپ لايىق ئۆلچەمدىكىنى تېپىپ بەردى. بۇ ئىش پۈتۈنلەي چىن دىلدىن بېجىرىلدى. ئېچ كىيىملەرگە كەلسەك، ئۇنى غوجايىن ئايال بىلەن كېلىشۇۋالدۇق. ئالدى بىلەن مانا بۇ ئۇچ كۆڭلەك، بوز رەختتىن تىكىلگەن بولسىمۇ، مەيدىسىنىڭ شەكلى مودىلىق بولۇشى كېرەك... شۇنداق قىلىپ، شەپكە سەكسەن كوپېيىك، باشقا كىيىملەر ئىككى رۇبلى يېگىرمە بەش كوپېيىك، جەمئىي ئۇچ رۇبلى بەش كوپېيىك، ئۆتۈك بىر رۇبلى ئەللىك كوپېيىك، ئۆتۈك بەك ياخشى، جەمئىي تۆت رۇبلى

ئەللىك بەش كوپېيىك. بارلىق ئىچ كىيىم بەش رۇبلى — بۇنى توپ باھادا ئالدۇق — شۇنداق قىلىپ، ھەممىسى بولۇپ توققۇز رۇبلى ئەللىك بەش كوپېيىك. قالغىنى قىرىق بەش كوپېيىك. ھەممىسى بەش كوپېيىكلىق مىس پۇل. مانا ئال. رودىيە، ھازىر ھەممە كىيىمنىڭ پۇتۇن بولىدى. مېنىڭچە پەلتوينۇڭنى يەنە بىر مەزگىل كىيگىلى بولىدۇ. تېخى ئۇ ئالاھىدە سالاپەتلىك كۆرىنىدۇ. بۇ، كىيىمنى شارمېر[1] كىيىم ـ كېچەك دۇكىنىغا بۇيرۇتۇپ تىكتۇرگەننىڭ پايدىسى! پايپاق ۋە باشقا نەرسىلەرگە كەلسەك، ئۇلارنى ئۆزۇڭ ئېلىۋالارسەن؛ يەنە يىگىرمە بەش رۇبلى پۇلىمىز بار. پاشېنكا بىلەن ئۆينىڭ ئىجارىسىنى تۆلەشتىن غەم قىلىپ كەتمە؛ بايا ساقا دېدىم، ئىناۋەتلىك قەرز مۇددەتسىز بولىدۇ. بۇرادەر، ئەمدى ئىچ كىيىملىرىڭنى يۆتكىۋېتەيلى، بولمىسا، كېسەللىك ئاشۇ كىيىملىرىڭگە يوشۇرۇنۇۋالغان بولۇشى مۇمكىن...

— قولۇمنى قويۇۋەت! يۆتكىمەيمەن! — دېدى راسكولنىكوف قولىنى شىلتىپ. ئۇ رازۇمىخىنىڭ كىيىم ـ كېچەك سېتىۋېلىش توغرىسىدىكى چاقچاق ئارىلاش جىددىي دوكلاتىغا بىزارلىق بىلەن قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغانىدى.

— ئۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ، بۇرادەر، تاپانلىرىم بىكارغا تېشىلمىدى مېنىڭ! — دېدى رازۇمىخىن گېپىدە چىڭ تۇرۇپ، — ناستاسيۇشكا، ئۇيالماڭ. يارەملىشىۋېتىڭ، مانا مۇنداق! — ئۇ راسكولنىكوفنىڭ قارشىلىق قىلغىنىغا قارىماي، ئۇنىڭ ئىچ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلىدى، راسكولنىكوف دۇم يېتىۋېلىپ، بىر ـ ئىككى مىنۇتقىچە گەپ ـ سۆز قىلمىدى.

«ئەمدى ئۇلاردىن قۇتۇلمىقىم تەس ئوخشايدۇ» ئويلىدى ئۇ.

— بۇ نەرسىلەرنى نەدىكى پۇلغا ئالدىڭ؟ — ئاخىر سورىدى ئۇ تام تەرەپكە قاراپ.

---

① شارمېر — شۇ چاغدا پېتېربۇرگتا تۇرۇۋاتقان فىرانسىيەلىك مەشھۇر تىككۈچى.

— نەدىكى پۇلغا؟ ئەستا ! سېنىڭ پۇلۇڭغا ئالدىم. بايا بىر لاۋازىم كەلدى. ۋاخروشىن ئەۋتىپتۇ. ئاناڭ پۇل ئەۋەتىپتۇ. ئەجەبا، سەن شۇنىمۇ ئۇنتۇپ قالغان بولساڭ؟

— ئەمدى يادىمغا كەلدى... — غودۇڭشىدى راسكولنىكوف خېلى ئۇزۇنغىچە قاپقىنى تۇرۇپ ئويلىنىپ. رازۇمىخىن قوشۇمسىنى تۇرۇپ، بىئاراملىق ئىچىدە ئۇنىڭغا قاراپ قويدى.

ئىشىك ئېچىلىپ، ئېگىز بويلۇق، تولۇققىنا كەلگەن بىر ئادەم كىرىپ كەلدى. بۇ ئادەم راسكولنىكوفقا ئازراق تونۇشتەك بىلىندى.

— زوسىموف، ھەر نېمە بولسا كەلدىڭ ! — دېدى رازۇمىخىن خۇشال كۇلۇپ.

4

زوسىموف ئېگىز بويلۇق، تولۇققىنا كەلگەن، قانسىز يۈزلىرى سەل ھوۋۇققان بىر كىشى ئىدى. ساقاللىرىنى پاكىز قىرغان، ئاق سېرىق چاچلىق بۇ ئادەم كۆزگە كۆز ئەينەك تاقاپ، سېمىزغىنا بارمىقىغا يوغان ئالتۇن ئۈزۈك تاقىۋالغان، ئۆزى يېگىرمە يەتتە ياشلارغا ببرىپ قالغانىدى. ئۇچىسىغا كەڭ تىكىلگەن چىرايلىققىنا يەڭگىل پەلتو، رەڭگى سۇسراق كەلگەن يازلىق شىم كىيگەنىدى. كىيىملىرى كەڭ، زامانغا لايىق، يېڭى ئىچ كىيىملىرى ئازادە، سائەت بېغى قېلىن ۋە ئېغىر ئىدى. ئۇ خۇددى ئېرىنچەك ئادەملەردەك ئاستا ھەرىكەت قىلاتتى. لېكىن، ئۆزىنى ئەركىن تۇتۇۋالغاندەك كۆرۈنۈشكە، ئۆزىگە تەمەننا قويىدىغانلىقىنى يوشۇرۇشقا قاتتىق تىرىشسىمۇ، يەنە بىرە — بىرە چاندۇرۇپ قويياتتى. تونۇيدىغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى تەبىئىتى ئېغىر، ئەمما ئۆز ئىشىغا پۇختا ئادەم دەپىشەتتى.

— بۇرادەر، سېنى ئىككى قېتىم ئىزدەپ باردىم... قارا، ئۇ هوشىغا كەلدى ! — دېدى رازۇمىخىن ژارقىراپ.

— كۆردۈم، كۆردۈم؛ هازىر قانداقراق تۇرىسىز؟ — سورىدى زوسىموف راسكولنىكوفتىن. ئۇنىڭغا ئىنچىكىلەپ سەپسېلىپ. ئۇ شۇئان راسكولنىكوفنىڭ ئاياغ تەرىپىگە ئۆتۈپ دىۋاندا ئولتۇردى ـ ده، ئىلاجسىزلىق بارچە قولايلىقراق جايلىشىۋالدى.

— هازىرغىچە كۆڭلى ئېچىلمايۋاتىدۇ، — داۋام قىلدى رازۇمىخىن، — بايا ئۇنىڭ كۆڭلەكلىرىنى يۆتكەپ قويۇۋىدۇق. ئۇ يىغلىۋەتكىلى قىل قالدى.

— بۇ ئەلۋەتتە چۈشىنىشلىك، ئۆزى خىالىمىغان بولسا، كېيىنرەك يۆتكىسەڭلارمۇ بويتىكەن... تومۇرىنىڭ سوقۇشى ياخشى. بېشىڭىز ئازراق ئاغرىپ تۇرۇۋاتامدۇ هە؟

— مەن ساق، مەن ساپساق ! — دېدى راسكولنىكوف تەتۈرلىك قىلىپ ۋە ئاچچىقلاپ. ئۇ بىردىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ، چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكتى. لېكىن، يەنە شۇ ئانلا ياستۇقىغا ئۆزىنى تاشلاپ تامغا قاراپ يېتىۋالدى. زوسىموف ئۇنى دىققەت بىلەن كۆزەتمەكتە ئىدى.

— ناھايىتى ياخشى... هەممە ئىش جايىدا، — دېدى ئۇ ئېرىنچەكلىك بىلەن، — بىرەر نەرسە يېدىمۇ؟

ئۇلار دەپ بەردى، ئاندىن ئۇنىڭدىن راسكولنىكوفنىڭ نېمىلەرنى يېسە بولىدىغانلىقىنى سورىدى.

— هەممە نېمىنى يەۋەرسە بولىۋېرىدۇ... شورپا، چاي دېگەندەك... ئەلۋەتتە، گۈمبەمەدەك بىلەن تەرخەمەك بەرمەسلىك كېرەك، ئاندىن كالا گۆشىنىمۇ بەرمىگەن تۇزۇك، ئاندىن يەنە... هە بولدىلا، ئارتۇقچە گەپ هاجەتسىز ! — ئۇ رازۇمىخىن بىلەن كۆز ئۇرۇشتۇرۇۋالدى، — دورا ئېچىمسىمۇ بولىدۇ. هېچقانداق دورا ئېچىمسۇن؛ ئەتە يەنە كېلىپ كۆرىمەن... بۈگۈن كېلىشىمۇ مۇمكىن... لېكىن، هىم...

— ئەتە كەچقۇرۇن ئۇنى ئايلاندۇرۇپ كېلىمەن، — دېدى

رازۇمىخىن، — ئاۋۋال يۇسۇپوف باغچىسىغا ئاپىرىمەن. ئاندىن «كىرىستال ساربىي»غا ئاپىرىمەن.

— مەن بولسام، ئەتە ئۇنى ئاۋارە قىلمىغان بولاتتىم، لېكىن... ئازراق ھەرىكەت قىلغىنىمۇ... ھە مەيلى، ئەھۋالغا قاراپ ئىش قىلارمىز.

— ھەي، ئىسسىت ! مەن بۇگۈن يېڭى ئۆيگە كۆچۈپ كەلگەنلىكىمنى تەبرىكلىمەكچىدىم. ئۆيۈم ئىككى چامدامالا يەردە. ئۇمۇ داخىل بولغان بولسا بەك ئوبدان بولاتتى. ھېچبولمىغاندا بېرىپ دۇئاندا ياتقان بولسىمۇ بولاتتى ! سەن بارامسەن؟ — بىردىنلا زوسىموفقا خىتاب قىلدى رازۇمىخىن، — ئېسىڭدە بولسۇن. ئۇنتۇپ قالما، ئۆزۈڭ ۋەدە قىلغان.

— ماقۇل، لېكىن سەل كېچىكىپ بارىمەن. نېمىلەرنى تەييارلىدىڭ؟

— نېمە بولاتتى، چاي، ھاراق، توزلانغان بېلىق، ئاندىن گۆشنان يەيمىز. ئۆز ئادەملەر يىغىلماقچى.

— كىملەر كېلىدۇ؟

— كىملەر كېلەتتى؟ ھەممىسى مۇشۇ ئەتراپتىكى ئادەملەر، ھەممىسى دېگۈدەك يېڭى دوستلار، ئەلۋەتتە تاغامدىن باشقىسى، لېكىن ئۇمۇ يېقىندىلا كەلگەن. ئۇ بەزىبىر ئۇششاق ئىشلار بىلەن، پېتېربۇرگقا تېخى توڭۇگۇنلا كەلدى. بەش يىلدا ئاران بىر كۆرۈشتۇق.

— ئۇ نېمە ئىش قىلىدۇ؟

— ئۇ پۈتۈن ئۆمرىنى ناھىيەلىك پوچتا ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئۆتكۈزدى... ئاخىر ئازراقلا نەپىقىگە ئېرىشتى. ئۇ بۇ يىل ئاتمىش بەش ياشقا كىردى، گەپ قىلىپ بەرگۈدەك ھېچ ئىشى يوق... لېكىن ئۇنى بەك ياخشى كۆرىمەن. پورفىرى پېتروۋىچمۇ كېلىدۇ. ئۇ مۇشۇ رايوننىڭ تەرگەۋچىسى.. قانۇنشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنى تۈگەتكەن. ھە راست، سەن ئۇنى تونۇيسەنغۇ...

— ئۇمۇ سېنىڭ تۇغقىنىڭمۇ؟

— بىز شىرەم تۇغقان؛ نېمىشقا تەرىڭنى تۇرىسەن؟ شۇ بىر قېتىم تاكاللىشىپ قالغىنىڭلارنى دەپ كەلمەمسەن؟

— ئۇنىڭ بىلەن مېنىڭ نېمە كارىم...

— مانا بۇ گېپىڭ جايىدا ! ئاندىن يەنە بىرنەچچە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، بىر ئوقۇتقۇچى، بىر ئەمەلدار، بىر مۇزىكانت، بىر ئوفىتسېر بار. ئاندىن زامبىتوفمۇ كېلىدۇ.

— قېنى دەپ باققىنا، سەن بىلەن ياكى ئۇنىڭ بىلەن، — زوسىموف قولى بىلەن راسكولنىكوفنى كۆرسەتتى، — زامبىتوفتەك ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا قانداق ئورتاقلىق بولۇشى مۇمكىن؟

— ھەي، سىلەر ۋات ـ ۋاتلارزە ! ئاغزىڭلار ئېچىلدىمۇ بولدى. پىرىنسىپ دەيسىلەر ! — پىرىنسىپقا تاشتەك ئېسىلۋېلىپ، خۇددى پۇرژۇنىنىڭ ئۇستىدە يۇرگەندەكلا يۇرىسىلەر، ھەتتا ئۆز ئىرادەڭلەر بويىچە بۇرىلىشقىمۇ جۇئەت قىلالمايسىلەر؛ مېنىڭچە، ياخشى ئادەم بولسىلا بولدى، شۇنىڭ ئۆزى پىرىنسىپ، شۇنىڭدىن ئارتۇقىنى بىلگۈمۇ يوق. زامبىتوف ئىنتايىن ياخشى ئادەم.

— ئۇ نەپسانىيەتچىدەك قىلىدۇ.

— ھەي، نەپسانىيەتچى بولسا، كارىم نېمە ! خوش، نەپسانىيەتچى بولسا نېمە بوپتۇ ! — بىردىنلا ۋارقىرىدى رازۇمىخىن ئۆزىگە ياراشمايدىغان بىر ھالەتتە ئاچچىقلاپ، — ياكى مەن ساڭا ئۇنىڭ نەپسانىيەتچىلىكىنى ماختاپ بەردىممۇ؟ مەن پەقەت مەلۇم جەھەتتىن ئېيتقاندا ئۇ ياخشى ئادەم، دېدىم ! ئەگەر بىر ئادەمنىڭ ھەممە تەرەپتىن مۇكەممەل بولۇشىنى تەلەپ قىلساڭ، ئۇ چاغدا دۇنيادا ياخشى ئادەمدىن قانچىسى چىقىدۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا، ئىشىنىمەنكى، مەن ئۇچەي ـ باغرىم بىلەن قوشقاندا بىر باش پىيازنىڭ پۇلىغا ئاران يارىشىم مۇمكىن. يەنە كېلىپ، سېنى ئۇستەككە بەرسە !

— بەكلا ئەرزان بولۇپ كەتتى، مەن بولسام، ئىككى باش پىيازغا ئالاتتىم.

— لېكىن، مەن سېنى بىر پاش پىيازغىلا ئالاتتىم. ئادەمگە تەنە قىلىسەن تېخى ! زامىتوف تېخى ياش. مەن ئۇنى قۇلىقىدىن تارتىپ تۇرۇپ تازا ئوبدان باشلايمەن. ئۇنى باغرىمىزغا تارتىشمىمىز كېرەك، ئىتتىرىۋەتسەك بولمايدۇ، نېرى ئىتتىرىۋېتىش بىلەن، ئادەمنى تۇزەتكىلى بولمايدۇ، بولۇپمۇ بالىلارنى، ياش بالىنى ئوبدان ئاسراشقا توغرا كېلىدۇ. سىلەر — ئۆزىنى ئىلغار چاغلايدىغان كالۇالار — ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسىلەر ! سىلەر ئادەملەرگە ھۆرمەت قىلمايسىلەر، دېمەك ئۆزۈڭلارنىمۇ ھۆرمەت قىلمايسىلەر... ئەگەر بىلگۈڭ كەلسە، بىز ئورتاق بىر ئىشنى بىللە قىلىشىمىز مۇمكىن.

— قۇلىقىم سەندە.

— بىر سىرچى توغرىسىدىكى ئىشنى. بىر سىرلامچى توغرىسىدىكى ئىشنى... بىز قانداقلا بولمىسۇن ئۇنى قۇتقۇزۇشىمىز كېرەك ! لېكىن، ئۇ ھازىر ئانچە جىددىي ئەمەس. ھازىر ئىش تامامەن ئايدىڭلاشتى ! بىز ئازراق غەيرەت قىلساقلا ئىش پۈتىدۇ.

— سەن قايسى سىرچىنى دەۋاتىسەن؟

— نېمە؟ ساڭا دەپ بەرمىدىممۇ؟ راست دەپ بەرمىدىممۇ؟ ھە راست. مەن ساڭا پەقەت بېشىنىلا دەپ بەرگەن... بىر جازانىخور مومايىنى — بىر ئەمەلدارلارنىڭ تۇل خوتۇنىنى بىرسى ئۆلتۈرۈۋەتكەن، ھازىر بىر سىرچى مانا شۇ دېلوغا چېتىلىپ قالدى...

— بۇ قەستلەش دېلوسىنى مەن سەن دەپ بېرىشتىن ئىلگىرىلا ئاڭلىغان، ھەتتا بۇ ئىشقا قىزىقىپ قالغان... بۇ قىسمەن... بىر ئەھۋال سەۋەبىدىن... مەن گېزىتتىنمۇ كۆرگەن ! لېكىن...

— لىزاۋېتانىمۇ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ، — دېدى ناستاسىيە

راسكولنىكوفقا قاراپ خۇددى تۆلۈمدىن توقماق چىققاندەكلا گەپ قىلىپ. ئۇ بايانىن بېرى ئىشىك ئالدىدا بولۇنۇۋاتقان گەپلەرگە قۇلاق سېلىپ تۇراتتى.

ــ لىزاۋېتانى؟ ــ دېدى راسكولنىكوف ئاران ئاڭلانغۇدەك پەس ئاۋازدا پىچىرلاپ.

ــ ھېلىقى كونا كىيىملەرنى ئېلىپ ساتىدىغان لىزاۋېتاچۇ. ئۇنى تونۇمامسەن؟ ئۇ مۇشۇ بىناغىمۇ پات ـ پات كېلىپ تۇرىدىغان. سېنىڭ كىيىملىرىڭنىمۇ ياماپ بەرگەنغۇ؟

راسكولنىكوف تام تەرەپكە قارىۋالدى ـ دە، كىرلىشىپ كەتكەن سېرىق تام قەغىزىدىكى ئاق گۈللەرنىڭ ئارىسىدىن يوپۇرماق تومۇرلىرى جىگەر رەڭدە سىزىلغان بىر تال قوپال ئاق گۈلنى تاللىۋېلىپ، ئۇنىڭ قانچە بەرگى بارلىقىنى، گۈل بەرگىدىكى چىشلارنىڭ قانداقلىقىنى، قانچە يوپۇرماق تومۇرى بارلىقىنى تەتقىق قىلىشقا كىرىشتى. ئۇ قولى بىلەن پۈتىنىڭ ئۆيۈشۈپ، سەزگۈسىنى يوقاتقانلىقىنى سېزىپ تۇرسىمۇ، ھېلىقى گۈلگە تىكىلگىنىچە، مىدىر ـ مىدىر قىلماي ياتىۋەردى.

ــ بۇنىڭ ھېلىقى سىرچى بىلەن نېمە ئالاقىسى! ــ دېدى زوسىموف ئۆزگىچە بىر نارازىلىق بىلەن ناستاسىيەنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ. ئۇ ئېغىر خورسىنىپ جىم بولۇپ قالدى.

ــ ئۇنىمۇ قاتىل دەپ قاراۋاتىدۇ، ــ ھاياجان بىلەن داۋام قىلدى رازۇمىخىن.

ــ قانداق جىنايەت پاكىتلىرى بار ئىكەن؟

ــ جىنايەت پاكىتىنىڭ نېمە كېرىكى! يەنە كېلىپ، جىنايەت پاكىتى دېگەندىمۇ ئۇ بىرنېمىلىرى ھەرگىزمۇ جىنايەت پاكىتى بولالمايدۇ، بىزنىڭ شۇنى ئىسپاتلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. بۇمۇ ئۇلارنىڭ ھېلىقى گۇمانلىق ئىككى ئادەمنى، ئىسىملىرى نېمىدى... ھە، كوخ بىلەن پېستریاكوفنى تۇتقىنىغا ئوخشاشلا بىر ئىش. تۇفى! بۇ شۇنچىلىك ئېخمىقانە ئىشكى، ھەتتا ھېچقانداق ئالاقىسى يوق ئادەملەرنىڭمۇ يۇرىكى سىقىلىپ

كېتىدۇ ! پېستىرياكوف بۇگۈن بىزنىڭكىگە كېلىشى مۇمكىن... ھە راست. دېگەچ ئۆتەي، رودىيە، بۇ ئىشنى سەنمۇ بىلىسەن. ئۇ سەن ئاغرىشتىن ئىلگىرى يۇز بەرگەن. ئۇلار ساقچى ئىدارىسىدە مۇشۇ ئىش توغرۇلۇق سۆزلىشىۋاتقاندا، سەن ھوشۇڭدىن كېتىپ قاپتىكەنسەن. بۇ شۇنىڭدىن بىر كۈن ئىلگىرى بولغان ئىش.

زوسىموف راسكولنىكوفقا قىزىقسىنىپ قاراپ قويدى. راسكولنىكوف مىدىر ـ سىدىر قىلماي يېتىۋەردى.

ـــ بىلەمسەن، رازۇمىخىن؟ مۇنداق قارىسام، ھەممىگە چات كىرىۋالىدىغان ئادەمدەك قىلامسەن نېمە ! ـــ دېدى زوسىموف.

ـــ بەلكىم شۇنداقتۇر، لېكىن بىز بەربىر ئۇنى قۇتۇلدۇرۇۋالىمىز ! ـــ ۋارقىرىدى رازۇمىخىن مۇشتۇمى بىلەن ئۈستەلنى ئۇرۇپ، ـــ بۇ ئىشنىڭ ئوغامنى ھەممىدىن بەكرەك قاينىتىدىغان يېرى قايسى، بىلەمسەن؟ گەپ ئۇلارنىڭ يالغان ئېيتىۋاتقانلىقىدا ئەمەس، يالغان گەپنى ھەر ۋاقىت كەچۈرگىلى بولىدۇ؛ يالغان گەپنى ئەپۇ قىلىش ئورۇنلۇق. چۈنكى، ئۇ راست گەپنى تېپىپ بېرىدۇ. ياق، ئادەمنىڭ ئوغسىنى قاينىتىدىغان يېرى شۇكى، ئۇلار يالغان ئېيتىپلا قالماي، يەنە شۇ يالغان گەپلىرىگە چوقۇنۇشىدۇ. مەن پورفىرىنى ھۆرمەت قىلمەن، لېكىن... مەسىلەن ئالايلى، ئۇلارنى قايمۇقتۇرغان نەرسە زادى نېمە؟ ئىشىك ئەسلىي يېپىق ئىكەن، لېكىن ئۇلار دەرۋازىۋەن بىلەن بىللە قايتىپ كەلگەندە بولسا، ئوچۇق تۇرۇپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنلا كوخ بىلەن پېستىرياكوفنى قاتىل دەپ ھۆكۈم قىلىشىپتۇ، ئۇلارنىڭ مەنتىقىسى مانا شۇ !

ـــ بولدى قاينىما، ئۇلارنى ۋاقتىنچە تۇتۇپ تۇرۇۋاتىدۇ؛ ھەرھالدا... راست بىر گەپ، مەن كوخ دېگەن ئادەمنى كۆرگەن. ئۇ ئەسلىي ماماينىڭ قولىدىن تۆلەش مۇددىتى ئۆتۈپ كەتكەن نەرسىلەرنى ئېلىپ تۇرىدىكەن. شۇنداقمۇ؟

ـــ شۇنداق، ئۇ بىر ئالدامچى. ئۇ مۇددەتلىك قەرز چېكىنمۇ سېتىۋالىدىكەن. قىلىدىغان ئىشى شۇكەن. ئۇنىڭ بىلەن نېمە

كارىمىز ! مېنىڭ نېمىشقا قاينىاپ قالغانلىقىمنى بىلەمسەن؟ مەن ئۇلارنىڭ ئاشۇ چىرىك، چاكىنا، قالاق ئادەتلىرىگە قاينىاپ قېلىۋاتىمەن... ئەمەلىيەتتە، مانا مۇشۇ دېلودا تامامەن يېڭى بىر يولنى ئاچقىلى بولاتتى. پەقەت پىسخىك ماتېرىيالىلارغا ئاساسلىنىپمۇ، قانداق قىلىپ ھەقىقىي يىپ ئۇچىنى تېپىش كېرەكلىكىنى چۈشەندۈرگىلى بولاتتى. ئۇلار «قولىمىزدا پاكىتلىرىمىز بار» دەيدۇ. لېكىن، پاكىت ھەممىگە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ ـ دە، ھېچبولمىغاندا ئىشىنىڭ يېرىمى سېنىڭ شۇ پاكىتلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىشىڭغا باغلىق.

ـــ سەن پاكىتلارغا توغرا مۇئامىلە قىلالامسەن؟

ـــ بىر ئادەم بىرەر ئىشقا يارىمىم بېرەلەيدىغانلىقىنى سەزگەن، ھەقىقەتەن سەزگەن چېغىدا، ھەرگىزمۇ سۈكۈت قىلىپ تۇرالمايدۇ، پەقەت... ئاھ !... سەن بۇ دېلونى تەپسىلىي بىلەمسەن؟

ـــ سېنى سىرچىنىڭ ئىشى توغرۇلۇق قاچان سۆزلەپ بېرىدىكەن دەپ ساقلاپ تۇرۇۋاتىمەن.

ـــ ھە، راست ! ئاڭلا ئەمىسە. ئۇ ئىش مۇنداق بولغان. قاتىللىق دېلوسى يۈز بېرىپ ئۇچىنچى كۈنى ئەتىگەندە، ئۇلار يەنە شۇ كوخ ۋە پېستىرياكوف بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان چاغدا ـــ ئۇلار ھەربىر ھەرىكىتىنى تولۇق ئىسپاتلار ۋە گۇۋاھچىلار ئارقىلىق ئىسپاتلاپ بەرگەن بولسىمۇ ـــ بىردىنلا كۈتۈلمىگەن بىر پاكىت ئوتتۇرىغا چىقىپ قاپتۇ. دۇشكىن دەيدىغان بىر دېھقان، يەنى ۋەقە يۈز بەرگەن بىنانىڭ ئۇدۇلىدىكى قاۋاقخانىنىڭ غوجايىنى ئىچىگە ئالتۇن ھالقا سېلىنغان زەرگەر قۇتىسىنى كۆتۈرۈپ ساقچى ئىدارىسىگە كەپتۇ ھەمدە ئىشىنىڭ جەريانىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپتۇ: «ئالدىنقى كۈنى كەچقۇرۇن، سائەت سەككىزدىن ئاشقاندا» دىققەت قىلدىڭمۇ؟ دەل شۇ كۈنى شۇ سائەتتە ! سىرچى مىكولاي يۈگۈرگەن پېتى كىرىپ كەلدى. ئۇ ئالتۇن ھالقا بىلەن ياقۇت سېلىنغان مۇشۇ قۇتىنى ماڭا

كۆرسەتتى، ئۇنى ماڭا گۆرۈگە قويىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئىككى رۇبلى سورىدى. مەن ئۇنىڭدىن بۇنى نەدىن ئالدىڭ دەپ سورىسام، ئۇ، يان يولدىن تېپىۋالدىم، دېدى. مەنمۇ ئۇنىڭدىن ئارتۇق گەپ سورىمىدىم، بۇ دۇشكىنىڭ ئۆزىنىڭ گېپى ــ مەن ئۇنىڭغا قەغەز پۇلدىن بىرنى (يەنى بىر رۇبلى) بەردىم. ناۋادا ئۇ بۇ نەرسىنى ماڭا گۆرۈگە قويالمىسا، چوقۇم باشقا بىرسىگە گۆرۈگە قويىدۇ، ئۇ بەربىر بۇ پۇلغا ھاراق ئىلىپ ئىچىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە بۇ نەرسىنىڭ مەندە قالغىنى ياخشى. قويغان يېرىڭ كۆڭلۈڭگە ئايان بولسا، تاپمىقىڭ ئاسان، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، ناۋادا بىرەر چاتقى چىقىپ قالسا، بىرەر گەپ ـ سۆز ئاڭلاپ قالسام، شۇ ئانلا تاپشۇرۇپ بەرمەيمەنمۇ، دەپ ئويلىدىم. ئەلۋەتتە، بۇلارنىڭ ھەممىسى يالغان گەپ. مەن دۇشكىن دېگەننى تونۇيمەن. ئۇ گۆرۈگە مال ئالىدۇ، جازانغا پۇل بېرىدۇ، ئوغرىلارنىڭ زاڭ مالىرىنى ساقلاپ بېرىدۇ. ئۇ ئوتتۇز رۇبلىغا يارايدىغان نەرسىنى ھەرگىزمۇ «تاپشۇرۇپ بەرگىلى» مىكولايدىن ئېلىۋالغان ئەمەس. ئۇ قورقۇپ كەتكەچكىلا تاپشۇرغان گەپ. مەيلى، بۇنى قويۇپ تۇرايلى. دۇشكىن يەنە نېمىلەرنى دېدى، ئاخىرىنى ئاڭلا: «مەن ئۇ دېھقان مىكولاي دېمىنتيېفنى بالا ۋاقتىدىن تارتىپ تونۇيمەن. ئۇ مەن بىلەن بىر ئۆلكە، بىر ناھىيەدىن، ھەر ئىككىلىمىز زارايسك ناھىيەسىدىن، ھەر ئىككىلىمىز ريازان ئۆلكىسىدىن، مىكولاي ھاراقكەش بولمىسىمۇ، ئازراق ئىچىپ تۇرىدۇ. مەن ئۇنىڭ شۇ ۋەقە يۈز بەرگەن بىنادا ئىشلەۋاتقانلىقىنى، ئۆيلەرنى سىرلاۋاتقانلىقىنى بىلەتتىم. ئۇ مىترىي بىلەن بىللە ئىشلىدى. ئۇ مىترىي بىلەن بىر يەرلىك. ئۇ بىر رۇبلىنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇنى پارچىلىدى، كەينى ـ كەينىدىن ئىككى قەدەھ ھاراقنى ئىچىۋەتتى ـ دە، قالغان پارچە پۇللارنى ئاچچىقىپ كەتتى. شۇ چاغدا مىترىي ئۇنىڭ يېنىدا يوق ئىدى. ئەتىسى، بىرسى ئالیونا ئىۋانوۋنا بىلەن ئۇنىڭ سىڭلىسى لىزاۋېتا ئىۋانوۋنانى پالتا بىلەن

چېپىۋېتىپتۇ، دەپ ئاڭلىدىم، بىز ئاچا ـ سىڭىل ھەر ئىككىلىسىنى تونۇيتتۇق. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ھالقىنىڭ بىر چاتىقى بولسا كېرەك، دەپ گۇمان قىلىپ قالدىم. نېمىشقا دېسىڭىز، ئۆلگۈچىنىڭ گۆرۈگە مال ئېلىپ قەرزگە پۇل بېرىدىغانلىقىنى بىلەتتۇق. مەن ئۇلار بىلەن كۆرۈشكىلى ھېلىقى بىناغا بېرىپ، ئېھتىيات بىلەن چاندۇرماي سۈرۈشتۈرۈپ باقتىم. بىرىنچى بولۇپ، مىكولاي مۇشۇ يەردىمۇ، دەپ سورىۋىدىم، مىترېي: مىكولاي ئويناپ يۈرىدۇ، ئۆيگە تاڭ يورۇغاندا غەرق مەست كېلىپ، ئون مىنۇتچە تۇردى ـ دە، يەنە چىقىپ كەتتى، دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن مىترېي ئۇنى ئىككىنچى كۆرمەپتۇ، ئىشنى نائىلاج ئۆزى يالغۇز ئىشلەپ تۈگىتىپتۇ. ئۇلار ئىككىنچى قەۋەتتە ئىشلىدى، لېكىن پەلەمپەي ئۆلگۈچىلەرنىڭكى بىلەن بىر پەلەمپەي. مۇشۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھېچكىمگە سىر بەرمىدىم. مانا بۇلار دۈشكىنىڭ دېگەنلىرى، مەن بۇ قاتىللىق دېلوسىنىڭ باش ـ ئايىغىنى مۇمكىنقەدەر سۈرۈشتۈردۇم. ئۆيگە بارغاندىن كېيىن يەنىلا گۇمانىم يېشىلمىدى. بۈگۈن ئەتىگەن سائەت سەككىزدە ـــ ۋەقە يۈز بېرىپ ئۈچىنچى كۈنىنى دەۋاتىدۇ. چۈشىنىۋاتامسەن؟ قارىسام، مىكولاي مېنى ئىزدەپ كىرىپتۇ. ئۇنى ساق دېگىلى بولمىسىمۇ، ھەرھالدا غەرق مەست ئەمەس ئىدى، دېيىلگەن گەپلەرنى چۈشىنەلەيتتى. ئۇ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، گەپ ـ سۆز قىلمىدى. شۇ چاغدا قاۋاقخانىدا ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئادەم بار ئىدى. يەنە بىر تونۇشۇم ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئۇخلاۋاتاتتى؛ ئۇلاردىن باشقا ئۆز ئادەملىرىمىزدىن يەنە ئىككىسى بار ئىدى. مەن ئۇنىڭدىن مىترېينى كۆردۈڭمۇ، دەپ سورىۋىدىم. ئۇ ياق، كۆرمىدىم، دېدى. بۇ يەرگىمۇ كەلمىدىڭمۇ، دېسەم، ئالدىنقى كۈندىن بۇيان كېلىپ باقمىدىم، دېدى. تۈنۈگۈن ئاخشام نەدە قونۇپ قالدىڭ، دەپ سورىسام، قۇملۇقتا، كولومېنسكىيەدىكى قۇملۇقتا دېدى، ھېلىقى ھالقىنى نەدىن ئېلىۋىدىڭ، دەپ

سورىۋىدىم، يان يولدىن تېپىۋالغان، دېدى. ئۇنىڭ گەپ قىلغان چاغدىكى ھالىتى تازا جايىدا ئەمەس. مېنىڭ چىرايىمغۇ قارىمىدى. شۇ كۈنى ئاخشىمى، شۇ سائەتتە، ئاشۇ بىنادا بولغان ئىشنى ئاڭلىدىڭمۇ، دەپ سورىۋىدىم، ئۇ، ياق، ئاڭلىمىدىم، دېدى ۋە شۇ زامان كۆزلىرى چەكچىيىپ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ بىلەن مەن بولغان ئىشنى سۆزلەپ بەردىم، قارىسام، ئۇ شەپكىسىنى قولىغا ئېلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. شۇ چاغدا مەن ئۇنى تۇتۇپ قالمىسام بولمايدۇ، دەپ ئويلاپ، توختاپ تۇر مىكولاي، بىرەر رومكا ئىچىپ كەتمەمسەن، دېدىم، ئاندىن ئۆز ئادىمىمىزگە ئىشىكنى توسۇپ تۇر، دېگەننى بىلدۈرۈپ كۆزۈمنى قىسىپ قويدۇم. لېكىن، مەن پوكەينىڭ كەينىدىن چىقىپ بولغۇچە، ئۇ پارتلا قىلىپ قاچتى. چوڭ كوچىغا چىقىپ بىر تار كوچىغا ئۆزىنى ئاتتى ـ دە، بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى. شۇنىڭ بىلەن گۈمانىمۇ تۈگىدى. نېمىشقا دېسىڭىز، ئۇ ئىشنى شۇنىڭ قىلغانلىقى ئېنىقلا تۇرمامدۇ...»

ـــ شۇنداق بولمايچۇ! ـــ دېدى زوسىموف.

ـــ ئالدىرىما! مەن تېخى دەپ بولمىدىم. ئۇلار شۇ ئانىلا مىكولاينى ئىزدەشكە كىرىشتى؛ دۇشكىننى تۇتۇپ، ئۆيىنى ئاختۇردى؛ مىتىرىنىمۇ قاماپ قويدى؛ كولومېنسكىيلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئەرەختەن ـ پەرەختەن قىلىۋەتتى. ئالدىنقى كۈنى، ئۇلار كۈتمىگەندە مىكولاينى ئېلىپ كېلىشتى. ئۇنى مەلۇم شەھەرنىڭ ئەتراپىدىكى بىر سارايدا قولغا چۈشۈرۈپتۇ. ئۇ شۇ يەردە بوينىدىكى كۈمۈش كىرىستنى چىقىرىپ، شۇنىڭغا لايىق ھاراق بېرىشنى سورىغانىكەن. ئۇلار ھاراق بېرىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن، كالا قوتىنىغا كىرگەن بىر خوتۇن تامنىڭ يوچۇقىدىن ئارىتام قوتاندا مىكولاينىڭ بەلبېغىنى لىمغا باغلاپ سىرتماق قىلىپ، ئۆزى بىر ياغاچنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ، سىرتماقنى بوينىغا سالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىراپتۇ. ئادەملەر يۈگۈرۈپ كېلىشىپ، «ھە ـ ھە، سەن

مۇنداق ئادەم ئىكەنسەن ـ دە !» دەپتۇ. ئۇ: «مېنى شۆبە ساقچى ئىدارىسىگە ئاپىرىپ بېرىڭلار، مەن ھەممە جىنايىتىمنى ئىقرار قىلاي» دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار لايىقىدا ھۆرمەت قاراۋۇلى تۇرۇپ، ئۇنى بىر شۆبە ساقچى ئىدارىسىگە ـــ يەنى مۇشۇ يەرگە ئەكېلىپ تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئۇنىڭدىن ئۆزۈڭ كىم بولسەن، نېمە ئىش قىلىسەن، قانچە ياشقا كىردىڭ، يىگىرمە ئىككى ياشقا، ـــ دېگەندەك سوئاللارنى سوراپتۇ. ئۇنىڭدىن: «پالانى كوۇنى پالانى سائەتتە، سەن مېتىرىي بىلەن بىللە ئىشلەۋاتقان چېغىڭدا، پەلەمپەيدە بىرەر ئادەمنى كۆرمىدىڭمۇ؟» دەپ سوراپتىكەن، ئۇ: «ئادەملەر چىقىپ ـ چۈشۈپ تۇرغان، لېكىن بىز دىققەت قىلماپتىمىز» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. «بىرەر ئاۋازنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ مەسىلەن، بىرەر شەپىنى؟» دېسە، «ھېچقانداق ئالاھىدە ئاۋازنى ئاڭلىمىدۇق» دەپتۇ. «ئەمىسە، سەن بىر ئادەمنىڭ پالانى كوۇنى پالانى سائەتتە، بىر تۇل خوتۇننى سۆگىلىسى بىلەن قوشۇپ ئۆلتۈرۈپ، نەرسىلىرىنى بۇلاپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟» دەپ سوراپتۇ. «بۇ ئىشنى زادىلا ئاڭلىماپتىمەن. ئالدىنقى كوۇنى قاۋاقخانىدا ئافاناسى پاۋلىچتىن بىرنېچى قېتىم ئاڭلىشىم» دەپتۇ. «ئەمىسە ھالقىنى نەدىن ئالدىڭ؟»، «يان يولدىن تېپىۋالدىم»، «ئەتىسى نېمىشقا مېتىرىي بىلەن بىللە ئىشلىگىلى كەلمىدىڭ؟»، «ئۇ كوۇنى مەن ئويىنغىلى كەتكەن»، «نەلەرگە بېرىپ ئويىنىدىڭ؟»، «پالانى، پالانى يەرگە»، «دۇشكىننىڭ دۇكىنىدىن نېمىشقا قېچىپ كەتتىڭ؟»، «شۇ چاغدا بەك قورقۇپ كەتتىم»، «نېمىدىن قورقتۇڭ؟»، «قاماپ قويامدىكىن دەپ»، «ئۆزۈڭنىڭ پۇتۇنلەي گۇناھسىز ئىكەنلىكىڭنى بىلسەڭ، يەنە نېمىدىن قورقاتتىڭ؟» دەپتۇ سموف، مەيلى ئىشەن مەيلى ئىشەنمە، سوئال ـ جاۋاب مۇشۇنداق بوپتۇ. بۇنىڭ قىلچە خاتاسى يوق، ماڭا ئېنىق. بىرسى ماڭا مۇشۇنداق يەتكۇزدى. قانداقكەن؟ قانداقكەن؟

ـــ ھە، ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، جىنايى پاكىت ھەرھالدا

بار ئىكەن.

— مەن جىنايى پاكىت توغرۇلۇق گەپ قىلىۋاتقىنىم يوق، بەلكى ھېلىقى سوئال توغرۇلۇق، ئۇلارنىڭ ئۆز ماھىيىتىنى قانداق چۈشەنگەنلىكى توغرۇلۇق گەپ قىلىۋاتىمەن. ھەي، مۇتتەھەملەر ! ئۇلار ئۇنىڭغا بېسىم ئىشلەتكەن، تۆپە ـ تۆپىلەپ تەھدىت سالغان، ئاخىر ئۇ نائىلاج ئىقرار قىلغان. ئۇ شۇنداق دېگەن: «مەن ئۇنى يان يولدىن ئەمەس، مىترىپي ئىككىمىز سىرلاۋاتقان ئۆيدىن تېپىۋالغان»، «قانداق تېپىۋالدىڭ؟»، «بۇ ئىش مۇنداق بولغان. مىترىپي ئىككىمىز ئۇ ئۆينى كەچ سائەت سەككىزگىچە ساق بىر كۈن سىرلاپ، كەتمەكچى بولۇپ تۇراتتۇق. بىردىنلا مىترىپي قولىدىكى چوتكا بىلەن يۇزۇمگە سىر سۈرتۈۋېتىپ پارت قىلىپلا قاچتى، مەن ئۇنى قوغلىدىم، قوغلاپ كېتىۋېتىپ قاتتىق ۋارقىرىدىم؛ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ دەرۋازا ئالدىغا چىققاندا، مەن دەرۋازىۋەن بىلەن بىرنەچچە جانابقا سوقۇلۇپ كەتتىم. دەرۋازىۋەن بىلەن قانچە جانابنىڭ بىللە تۇرغانلىقى يادىمدا قالماپتۇ. شۇ ئىشنى دەپ دەرۋازىۋەن مېنى تىللىدى. يەنە بىر دەرۋازىۋەنمۇ مېنى تىللىدى، شۇ ئارىلىقتا دەرۋازىۋەننىڭ خوتۇنى ئۆيدىن چىقىپ، ئۇمۇ مېنى تىللىدى. بىر جاناب بىلەن ئۇنىڭ خانىمى دەرۋازىدىن كىرىۋاتقانىكەن، مىترىپي ئىككىمىز يولنى توسۇۋالغاچقا، ئۇلارمۇ بىزنى تىللىدى. مەن مىترىپىنى چېچىدىن تۇتۇۋېلىپ يەرگە بېسىپ، مۇشتۇمۇم بىلەن تازا سالدىم. ئاستىمدا ياتقان مىترىپىمۇ چېچىمدىن تۇتۇۋېلىپ مېنى ئۇردى. بىز ئەسلىي ئاچچىقىمىز كېلىپ شۇنداق قىلمىغان، بەلكى چېقىشىپ، چاقچاقلىشىپ شۇنداق قىلغان. كېيىن مىترىپي ئۆزىنى بوشتۇۋېلىپ كوچا تەرەپكە قېچىپ كەتتى. مەن كەينىدىن قوغلاپ يېتىشەلمىدىم، شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئۆيگە ئۆزۈم يالغۇز يېنىپ كەلدىم، نېمىشقا دېسىڭىز، نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇش كېرەك ئىدى. نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ، مىترىپىنى كېلىپ قالارمىكىن، دەپ ساقلاپ

تۇردۇم. دەل شۇ چاغدا، دەھەلىزگە چىقىدىغان ئىشىكنىڭ كەينىدىكى بۇلۇڭدا بىرنېمىنى دەسسىۋالدىم. قارىسام قەغەزگە يۆگەكلىك بىر قۇتا ئىكەن، قەغەزنى ئېچىپ قارىسام، قۇتىدا بىرنەچچە كىچىك ئىلگەك بار ئىكەن، ئىلگەكلەرنى ئېچىپ قارىسام، قۇتىدىن ھالقا چىقتى...

— ئىشىكنىڭ كەينىدىكى؟ قۇتا ئىشىكنىڭ كەينىدىمىكەن؟ ئىشىكنىڭ كەينىدە؟ — دېدى راسكولنىكوف بىردىنلا ۋارقىراپ. ئۇ چۆچۈپ ئالاقزەدىلىك بىلەن رازۇمىخىنغا قارىدى ـ دە، قوللىرى بىلەن دىۋاننى تىرەپ، ئاستا ـ ئاستا كۆتۈرۈلدى.

— ھەئە... شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ ساڭا نېمە بولدى؟ نېمىشقا مۇنداق قىلىپ كېتىسەن؟ — رازۇمىخىنمۇ ئولتۇرغان ئورنىدىن كۆتۈرۈلدى.

— ھېچنېمە !... — ئاران ئاڭلانغۇدەك ئاۋازدا جاۋاب بەردى راسكولنىكوف. ئارقىدىن بېشىنى ياستۇقىغا قويدى ـ دە، تام تەرەپكە قارىۋالدى. ھەممەيلەن خېلى ئۇزۇنغىچە جىم بولۇپ قالدى.

— كۆزى ئەمدىلا ئىلىنگەن بولسا، قارا باستى بولغاي، — دېدى رازۇمىخىن زوسىموفقا سوئال نەزەرىدە قاراپ، زوسىموف بېشىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس چايقاپ قويدى.

— بولدى، گېپىڭنى داۋاملاشتۇر، — دېدى زوسىموف، — كېيىن قانداق بوپتۇ؟

— كېيىن قانداق بولاتتى؟ ئۇ ھالقىنى كۆرۈپلا، ئۆي بىلەن مىترىبىنى پاك ـ پاكىز ئۇنتۇپ، شەپكىسىنى ئاپتۇ ـ دە، دۇشكەننىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپتۇ، بىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، ھالقىنى يان يولدىن تېپىۋالدىم دەپ يالغان ئېيتىپ دۇشكەندىن بىر رۇبلى ئاپتۇ ۋە ھاراق ئىچكىلى مېڭىپتۇ. قاتىللىق دېلوسى توغرۇلۇق ئۇ يەنە شۇ ئىلگىرىكى گېپىنى تەكرارلاپتۇ: «زادىلا خەۋىرىم يوق، تېخى ئالدىنقى كۈنىلا ئاڭلىدىم»، «ئەمىسە، نېمىشقا شۇ چاغقىچە يېنىپ كەلمىدىڭ؟»، «قورقۇپ كەتتىم»،

«نېمىشقا ئېسىلىپ ئۆلۈۋالماقچى بولدۇڭ؟»، «ئويلاپ يېتەلمىدىم»، «نېمىلەرنى ئويلىدىڭ؟»، «قاماپ قويىدىغان بولدى دەپ»، بولغان ئىش مانا شۇ، ئەمدى ئۆزۈڭ ئويلاپ باق، ئۇلار مانا مۇشۇلاردىن قانداق خۇلاسىگە كەلگەندۇ؟

ــ ئويلىغۇدەك نېمىسى بار؟ يىپ ئۈچى تېپىلمىپتۇ، مەيلى قانداقلا بولمىسۇن ھەرھالدا تېپىلمىپتۇ. بۇ پاكىت. سېنىڭ ئۇ سىرچىگىنى ھەرھالدا قويۇۋەتكىلى بولمايدۇ.

ــ لېكىن، ئۇلار ھازىر سىرچىنى توغرىدىن ـ توغرا قاتىل دەپ قاراۋاتىدۇ. ئۇلار بۇنىڭدىن قىلچە گۇمان قىلمايۋاتىدۇ...

ــ يالغان. سەن بەكلا ھاياجانلىنىپ كېتىۋاتىسەن. ئەمىسە ھالقا قانداقلارچە ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى؟ شۇنى ئېيتىراپ قىلمىشىڭ كىچىككى، شۇ كۇنى، شۇ سائەتتە، ھالقا مومايىنىڭ ساندۇقىدىن نىكولاي[1]نىڭ قولىغا ئۆتكەن، ئۇنىڭ قولىغا ئۆتۈپ قېلىشىدا ھەرھالدا بىر سەۋەب بار ـ دە. بۇ تەكشۈرۈشتە ناھايىتى مۇھىم ئەھۋال.

ــ قانداقلارچە ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى ! قانداقلارچە ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى؟ ــ ۋارقىرىدى رازۇمىخىن، ــ سەن دېگەن بىر دوختۇر، ئالدى بىلەن ئادەملەرنى تەتقىق قىلىش سېنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ. سېنىڭ ئادەملەرنىڭ تەبىئىيىتىنى تەتقىق قىلىش پۈرسىتىڭ ھەرقانداق ئادەمنىڭكىدىن كۆپ. ئەجەبا شۇ ماتېرىياللاردىن نىكولاينىڭ تەبىئىيىتىنى پەرق ئېتەلمىدىڭمۇ؟ ئۇنىڭ سوراقتا ئىقرار قىلغانلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭلا ئىنتايىن توغرا پاكىت ئىكەنلىكىنى بىر قاراشتىلا بايقىيالمىدىڭمۇ؟ ھالقا ئۇ قانداق دېگەن بولسا، خۇددى شۇنداق بىر ئەھۋالدا ئۇنىڭ قولىغا چۈشكەن، ئۇ قۇتىنى دەسسەۋالغان، ئۇنى مانا شۇنداق تېپىۋالغان !

ــ ئىنتايىن توغرا پاكىت دېگىنىنى ! باشتا يالغان ئېيتقانىدىم، دەپ ئۆزى ئىقرار قىلىپتۇغۇ؟

① نىكولاي ــ مىكولاينىڭ ئەسلىي ئىسمى.

ـــ ماڭا قۇلاق سال. گېپىمنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ تۇر: دەرۋازىۋەن، كوخ، پېستريياكوف، يەنە بىر دەرۋازىۋەن، بىرىنچى دەرۋازىۋەننىڭ خوتۇنى، شۇ چاغدا ئۇلارنىڭكىدە ئولتۇرغان يەنە بىر خوتۇن، دەل شۇ چاغدا ھارۋىدىن چۈشۈپ، خوتۇننى قولتۇقلاپ ئىشىكتىن كىرىپ كېلىۋاتقان مەھكىمە مەسلىھەتچىسى كرىۋكوف بولۇپ جەمئىي سەككىز ياكى ئون گۇۋاھچى بىر ئېغىزدىن نىكولاي دمىترىنى[1] يەرگە بېسىۋېلىپ ئۇرۇۋاتاتتى، دمىترىمۇ ئۇنىڭ چېچىدىن تۇتۇۋېلىپ ئۇنى ئۇرۇۋاتاتتى، ئۇلار يولدا توغرىسىغا يېتىۋېلىپ، يولنى توسۇۋالغانىدى. ھەممە ئادەم ئۇلارنى «خۇددى ئۇششاق بالىلاردەك» (بۇ، گۇۋاھچىلارنىڭ ئەينەن سۆزى) دەپ سۆكتى؛ ئۇلار بىر ـ بىرىنى بېسىۋېلىپ، ۋارقىرىشىپ، پومىداقلىشىپ، قاقاھلاپ كۈلۈشتى. ھەر ئىككىلىسى بەس ـ بەس بىلەن قاقاھلاپ كۈلۈپ، چىرايلىرىنى ھەزىلكەشلەردەك ھەر قىسما قىلىشتى، كېيىن يەنە ئۇششاق بالىلاردەك بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ، كوچا تەرەپكە كېتىشتى، دەپ گۇۋاھلىق بېرىشتى، ئاڭلىدىڭمۇ؟ ئەمدى مۇنداق بىر نۇقتىغا دىققەت قىل: بىنادىكى ئىككى جەسەت تېخى سوۋۇمىغان، ئاڭلىدىڭمۇ؟ ئادەملەر كىرگەن چاغدا، تېخى سوۋۇپ كەتمەپتىكەن. ئەگەر ئۇلارنى شۇ ئىككىسى ئولتۇرگەن ياكى نىكولاي ئۆزى يالغۇچ ئولتۇرگەن بولسا، يەنە كېلىپ ئۇ قولۇپنى بۇزۇپ ساندۇقنى ئېچىپ، نەرسىلەرنى بۇلىغان ياكى بۇلاشقا مەلۇم ئۇسۇلدا ئىشتىراك قىلغان بولسا، ئۇ ھالدا مەن سەندىن بىر سوئال سوراپ باقاي: ئۇلارنىڭ شۇ چاغدىكى روھىي ھالىتى، مەسىلەن ۋارقىراشلىرى، قاقاھلاپ كۈلۈشلىرى، دەرۋازا ئالدىدا ئۇششاق بالىلاردەك پومىداقلىشىشلىرى ـــ پالتا بىلەن، قان بىلەن، ئاجايىپ مۇغەمبەرلىك بىلەن، تولۇق ئېھتىياتچانلىق بىلەن، بۇلاڭ ـ تالاڭ ۋەھاكازالار بىلەن ماس كېلەمدۇ؟ ئۇلار بەش

[1] مىترىنىڭ ئەسلىي ئىسمى.

مىنۇتنىڭ ياكى ئون مىنۇتنىڭ ئالدىدا ئادەم ئۆلتۈرۈپ (چۈنكى جەسەتلەر تېخى سوۋۇمىغان)، ئۇ يەرگە ھازىرلا ئادەملەرنىڭ بارىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە بىردىنلا جەسەتلەرنى تاشلاپ، ئىشكىنىمۇ داغدام ئوچۇق قويۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۆلۈۋالغان نەرسىلىرىنى تاشلاپ قويۇپ، خۇددى ئۇششاق بالىلاردەك پومىداقلىشىپ، قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ، ھەممە ئادەمنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتقان بۇ ئەھۋالنى ئون گۈۋاھچى كۆرگەن!

ــ ئەلۋەتتە، بۇ بەكلا غەلىتە ئىش ! شۇبھىسىزكى، مۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. لېكىن...

ــ ياق، بۇرادەر، بۇنىڭدا لېكىن ـ پېكىنگە ئورۇن يوق. ئەگەر شۇ كۈنى، شۇ سائەتتە نىكولاينىڭ قولىغا چۈشكەن ھالقا ئۈنى ئەيىبلەشنىڭ مۇھىم ماددىي ئاساسى قىلىنسا ــ لېكىن ئۇنىڭ ئىقرارى تامامەن ئەقىلگە سىغىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇ پەقەت مۇنازىرە ئۇسۇلىدىكى ئاساس بولالايدۇ ــ ئۇ ھالدا ئۇنىڭ گۇناھسىزلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلارنىمۇ كۆزدە تۇتۇش كېرەك. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بۇلار ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان پاكىتلار. قېنى، سەن قانداق قارايسەن، قانۇنشۇناسلىقىمىزنىڭ ماھىيىتىدىن ئېيتقاندا، ئۇلار مۇشۇنداق بىر پاكىتنى قوبۇل قىلامدۇ، قىلمامدۇ ياكى قوبۇل قىلالامدۇ ـ قىلالمامدۇ (پەقەت پىسخولوگىيە نۇقتىسىدىن قارىغاندا، پەقەت روھىي ھالەتتىن قارىغاندا، بۇ مۇمكىن ئەمەس)، ئۇنى رەت قىلغىلى بولمايدىغان پاكىت دەپ قارىساق، ئۇ ھالدا بارلىق ئەيىبلەشلەرنى ۋە ئۇنىڭ ماددىي ئىسپاتلىرىنى، مەيلى ئۇلارنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر①، تولۇق ئىنكار قىلىشقا بولىدۇ. ياق، ئۇلار قوبۇل

① ئۇ چاغدا سوت جازا ھۆكۈم قىلىشتا، پەقەت ئېنىق جىنايەت پاكىتلىرىنىلا ئاساس قىلاتتى. ئەگەر ئىشەنچلىك، بۇزۇلمىغان دەلىل ـ ئىسپاتلار بولمىسا، ۋاسىتىلىك دەلىل ـ ئىسپاتلار ھەرقانچە كۆپ بولغان بىلەنمۇ جىنايىتىنى بېكىتكىلى بولمايتتى. مۇنداق ئەھۋالدا، جاۋابكار پەقەت گۇمانلىق ياكى قاتتىق گۇمانلىق دەپلا قارىلاتتى.

قىلمايدۇ، ھەرگىز قوبۇل قىلمايدۇ، چۈنكى ئۇلار قۇتقۇنى، ھېلىقى ئېسىلىپ ئۆلۈۋالماقچى بولغان ئادەمنى تاپتى، «ئەگەر ئۇ ئۆزىنى گۇناھسىز دەپ بىلسە، ئېسىلىپ ئۆلۈۋالمەن دەپمۇ يۈرمىگەن بولاتتى»، ئاساسىي مەسىلە مانا شۇنىڭدا. مەنمۇ ئەنە شۇنىڭدىن ھاياجانلىنىۋاتىمەن ! بۇنى چۈشىنىشىڭ كېرەك !

— ھاياجانلىنىۋاتقانلىقىڭنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن ! توختاپ تۇر. بىر ئىشنى سورايمەن دەپ ئۇنتۇپتىمەن: ھالقا سېلىنغان قۇتىنىڭ راستلا مومايىنىڭ ساندۇقىدىن چىققانلىقىنى ئىسپاتلىيالايدىغان نېمىلەر بار؟

— بۇ ئىسپاتلانغان، — دېدى رازۇمخىن گويا خالىمىغاندەك تەرىنى تۇرۇپ، — ئۇ ھالقىنى كوخ تونۇدى ۋە ئىگىسىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسىنى دەپ بەردى. ئۇ ئادەم ھالقىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

— چاتاق. ئەمدى يەنە بىر نۇقتا: كوخ بىلەن پېستریاكوف بىناغا چىققان چاغدا، نىكولاينى كۆرگەنلەر بارمىكەن؟ بۇنى بىرەر يول بىلەن ئىسپاتلىغىلى بولمامدىكەن؟

— ھەممە گەپ ئۇنى ھېچكىمنىڭ كۆرمىگەنلىكىدە، — ئەلەم بىلەن جاۋاب بەردى رازۇمخىن، — چاتاق مانا شۇ يەردە، كوخ بىلەن پېستریاكوف بىناغا چىقىپ كېتىۋاتقان چېغىدا، ئۇلارنى كۆرمەي ئۆتۈپ كەتكەن، گەرچە ئۇلارنىڭ گۇۋاھلىقى ھازىرنىڭ ئۆزىدە ھېچقانچە رول ئوينىيالمىسىمۇ، ئۇلار: «بىز ئۇ ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆردۇق. بۇ يەردە بىرەرى ئىشلەۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلاپتىمىز. لېكىن، ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ دەققەت قىلماپتۇق، شۇ چاغدا ئىچىدە ئىشچىلارنىڭ بار ـ يوقلۇقى توغرۇلۇق ئېنىق بىرنېمە دەپ بېرەلمەيمىز» دەيدۇ.

— ھىم... دېمەك، ئۇلارنىڭ شۇ چاغدا پومىداقلاشقانلىقى، قاقاھلاپ كۈلۈشكەنلىكى بىردىنبىر ئاساس ئىكەن ـ دە، بىز بۇنى كۆچلۈك دەلىل ـ ئىسپات دەپ تۇرايلى. لېكىن... قېنى ئۆزۈك ئېيتقىنا: سەن ئۆزۈك بۇ پاكىتلارنى قانداق

چۈشەندۇرسەن؟ ئەگەر ئۇ راستلا ئۆزى دېگىنىدەك ھالقىنى تېپىۋالغان بولسا، ئۇنداق ھالقىنى تېپىۋالغانلىقىنى نېمە بىلەن چۈشەندۇرسەن؟

ــ نېمە بىلەن چۈشەندۇرەتتىم؟ بۇنداق چۈشەندۇرۇپ ئولتۇرغۇدەك يېرى يوق: ئىش ناھايىتى ئېنىق، ھېچبولمىغاندا، تەكشۈرۈشتە قانداق يول تۇتۇش لازىملىقى ئېنىق تۇرۇپتۇ، بۇنى ئاشۇ قۇتىنىڭ ئۆزى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. بۇ ھالقىنى ھەقىقىي قاتىل چۈشۈرۈپ قويغان. كوخ بىلەن پېستىریاكوف ئىشكىنى چەككەن چاغدا، قاتىل ئىلگەكنى ئېلىپ، ئۆيگە سولىنىۋالغان. كوخ ئەخمەقلىق قىلىپ پەسكە چۈشۈپ كەتكەن؛ دەل شۇ چاغدا قاتىل قېچىپ چىقىپ، پەسكە چۈشۈپ كەتكەن، چۈنكى ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن باشقا يول يوق. پەلەمپەيدە، نىكولاي بىلەن دمىترىي بىر ـ بىرىنى قوغلاپ بوش ئۆيدىن چىققان چاغدا، ئۇ كوخ بىلەن پېستىریاكوفنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالماسلىق ئۈچۈن، شۇ بوش ئۆيگە كىرىپ، ئىشكىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالغان. دەرۋازىۋەن بىلەن باشقىلار يۇقىرىغا چىقىپ كەتكۈچە ئۇلارنىڭ ئايىغ تىۋىشى بېسىققۇچە شۇ يەردە تۇرغان، دمىترىي بىلەن نىكولاي بىر ـ بىرىنى قوغلاپ كوچىغا چىقىپ كەتكەن. ئادەملەر تارقىغان، دەرۋازا ئالدىدا بىرمۇ ئادەم قالمىغان چاغدا، ھېچ ئىش بولمىغاندەكلا بىنادىن چۈشۈپ كەتكەن. ئۇنى كۆرگەنلەر بولۇشى مۇمكىن، لېكىن ئۇياق ـ بۇياقتا ئۆتۈپ تۇرۇۋاتقانلار كۆپ بولغاچقا، ئۇنىڭغا دىققەت قىلمىغان. ھالقا سېلىنغان قۇتا چوقۇم ئىشكىنىڭ كەينىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرغان ۋاقىتتىدا، ئۇنىڭ يانچۇقىدىن چۈشۈپ قالغان. بۇنى ئۇ ئۆزىمۇ سەزمىگەن. بۇ قۇتا شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، ئۇ دەل شۇ يەردە تۇرغان ! بۇ ئىشنىڭ پۈتكۈل جەريانى مانا شۇنداق.

ــ بەكلا مۇرەككەپ بولۇپ كەتتى ! ياق، بۇرادەر، بەكلا مۇرەككەپ بولۇپ كەتتى. قىل سىغمىغۇدەك مۇرەككەپ بولۇپ كەتتى !

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟ نېمىشقا؟

— چۈنكى، ھەممە ئىش شۇنداق چىپچىدە كېلىپ كەتتى... قىلچە يوچۇق تاپالمىغۇدەك... خۇددى تىياتىرلاردىكىدەك.

— ھەي! — رازۇمىخان ئەمدىلا گەپ قىلماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا ئىشىك ئېچىلىپ، بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھېچقايسىسى تونۇمايدىغان ناتونۇش بىر ئادەم كىرىپ كەلدى.

5

ئۇ ئانچە ياشمۇ ئەمەس، لېكىن تەكەببۇر، سۆلەتلىك، چىرايىدىن ئېھتىياتچانلىق بىلەن غەلىتىلىك چىقىپ تۇرىدىغان بىر ئادەم ئىدى. باشتا ئۇ ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ، «نەگە كىرىپ قالدىم؟» دېگەندەك قىلىپ، كىشىنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرگۈدەك ئاشكارا ھەيرانلىق بىلەن ئەترapىغا ئەلەڭلەپ قاراشقا باشلىدى. راسكولنىكوفنىڭ پاكارغىنا تار «كايۇتا»سىغا قانداقتۇر خۇدۇكسىرەش، ھەتتا خۇپسەنلىك ئارىلاش چۆچۈش ۋە ھاقارەتلىنىش ھالىتىدە سەپسېلىپ چىقتى. ئاندىن ئۇ نەزىرىنى يەنە شۇنداق ھەيرانلىق ئىچىدە راسكولنىكوفنىڭ كۆزىگە يۆتكەپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپلا قالدى؛ راسكولنىكوف كىرلىشىپ كەتكەن كىچىككىنە دىۋاندا ياتاتتى. تېخى كىيىنمىگەن، چاچلىرىنى تارىمىغان، يۇزىنىمۇ يۇمىغان راسكولنىكوفمۇ ئۇنىڭغا كۆز ئۇزمەي قارىدى، ئارقىدىن ئۇ ئادەم چاچلىرى پاخپىيىپ كەتكەن، كىيىملىرى رەتسىز رازۇمىخىنغا ئالدىرىماي سەپسالدى. رازۇمىخىنمۇ ئورنىدىن قوپماي، قانداقتۇر تەكەببۇرانە سوئال نەزىرىدە ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. بىر مىنۇت ئەنە شۇنداق جىددىي جىمجىتلىق ئىچىدە ئۆتتى – دە، كېيىن كۇتكەندىكىدەك كەيپىيات سەل يۇمشىدى. ھېلىلا كىرگەن بۇ ئادەم بەزىبىر ئېنىق ئالامەتلەردىن بۇ

«كايوتا»دا كىبىرلىك ۋە سۆلەت بىلەن ھېچنېمىگە ئېرىشكىلى بولمايدىغانلىقىنى ئۇقۇپ قالدى بولغاي، ئازراق يۇمشىدى. ئۇ يەنىلا چىرايىنى ئاچمىسمۇ، لېكىن ئەدەپ بىلەن بىر سۆزنى دانە ـ دانە چىقىرىپ زوسىموفقا مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ رودىئون رومانىچ راسكولنىكوف، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ياكى ئىلگىرىكى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى سىز بولامسىز؟

زوسىموف خالار ـ خالماس قىمىرلاپ قويدى. ئۇ جاۋاب بەرمەكچى بولۇپ تۇرغىنىدا، بۇ سوئال بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق رازۇمىخىن گەپنى تارتىۋالدى:

ـــ ئۇ ئەنە دىۋاندا ياتىدۇ ! نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟

«نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى» دېگەن تەكەللۇپسىز سوئال تەكەببۇر مۆتىۋەرنى قاتتىق ئېسەنگىرىتىۋەتتى، ئۇ ھەتتا رازۇمىخىن تەرەپكە بۇرالغىلى قىل ـ قىل قېلىپ، ھەرھالدا ۋاقىتنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى ـ دە، شۇ ئان زوسىموف تەرەپكە بۇرالدى.

ـــ راسكولنىكوف ئەنە، ـــ دېدى زوسىموف خۇشياقمىغاندەك راسكولنىكوفنى بېشى بىلەن كۆرسىتىپ، ئارقىدىن ئۇ ئەسىنىدى. ئەسىنگەندىمۇ نېمىشقىدۇر ئاغزىنى بەكلا يوغان ئېچىپ ئەسىنىدى ۋە خېلى ئۇزۇنغىچە شۇ ھالەتتە تۇرۇپ قالدى. ئاندىن ئالدىرىماستىن جىلىتكىسىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ، تولىمۇ يوغان، كۆپۈنكى ۋە قاپقاقلىق ئالتۇن سائىتىنى ئالدى ـ دە، ئېچىپ قارىدى. كېيىن يەنە ئالدىرىماستىن سائىتىنى يانچۇقىغا سېلىپ قويدى.

راسكولنىكوف ھېچنېمىنى ئويلىمىسىمۇ، يېڭى كىرگەن ئادەمگە كۆز ئۇزمەي قارىغىنىچە گەپ ـ سۆز قىلماي ئوڭدا ياتاتتى. ئەمدى ئۇ تامدىكى ھېلىقى غەلىتە گۈلگە قارىمىدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئىنتايىن تاتىراڭغۇ چىرايىدىن خۇددى يېڭىلا ئېغىر ئوپېراتسىيەدىن چىققان ياكى ھېلىلا قىيناقتىن قۇتۇلغان

ئادەمنىڭ چىرايىدەك قاتتىق ئازابلىنىشنىڭ ئالامىتى بىلىنىپ تۇراتتى. يېڭى كىرگەن جاناب ئۇنىڭ دىققىتىنى ئاستا ـ ئاستا، لېكىن بارغانسېرى بەكرەك ئۆزىگە جەلپ قىلىشقا باشلىدى. كېيىن ئۇنىڭدا شۇبھە تۇغدۇردى. ئاندىن ئىشەنچسىزلىك پەيدا قىلدى، ھەتتا ئۇنى چۆچۈتكەندەكمۇ قىلدى. زوسىموف ئۇنى كۆرسىتىپ: «راسكولنىكوف ئەنە» دېگىنىدە، ئۇ بىردىنلا دىككىدە ئورنىدىن قوپۇپ ئولتۇردى. ئاندىن ياقتۇرمىغاندەك بىر ھالەتتە، لېكىن ئۇزۇك ـ ئۇزۇك، زەئىپ ئاۋازدا دېدى:

ـــ ھەئە ! مەن راسكولنىكوف ! مەندە نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟

مېھمان ئۇنىڭغا ئىنچىكىلەپ سەپسېلىپ، ۋەزىنلىك قىلىپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى:

ـــ مەن پېتېر پېتروۋىچ لۇژىنى بولىمەن. مەن، ئىسمىم سىزگە ئانچە بەك ناتونۇش ئەمەستۇ، دېگەن ئۈمىدتە.

راسكولنىكوف ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي باشقا بىر گەپنى كۈتكەندەك، پېتېر پېتروۋىچنىڭ ئىسمىنى بىرىنچى قېتىم ئاڭلاۋاتقاندەك ۋە نېمە توغرۇلۇقتۇر ئويلىنىپ قالغاندەك ئۇنىڭغا چەكچىيىپ قارىدى ـ يۇ، جاۋاب بەرمىدى.

ـــ نېمە؟ ئەجەبا سىز ھازىرغىچە ھېچقانداق خەت ـ خەۋەر ئالمىغان بولسىڭىز؟ ـــ سورىدى پېتېر پېتروۋىچ خىلىلا نارازى بولۇپ.

بۇ سوئالغا جاۋابەن راسكولنىكوف ئاستاغىنا ئۆزىنى ياستۇقىغا تاشلاپ، قوللىرىنى بېشىنىڭ ئاستىغا قويدى ـ دە، تورۇسقا قارىۋالدى. شۇ تاپتا لۇژىننىڭ چىرايىدىن كەيپىنىڭ بۇزۇلغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. زوسىموف بىلەن رازۇمىخىن ئۇنى ئەمدى بايىقىدىنمۇ بەكرەك قىزىقىش بىلەن تاماشا قىلىشقا باشلىدى، ئاخىرى بىرىپ لۇژىنى پۈتۈنلەي ئوڭايسىزلىنىپ قالدى.

ـــ مەن تېخى، مەن خىيالىمدا، ـــ دېدى ئۇ دۈدۈقلاپ، ـــ

ئون نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا، ھەتتا ئىككى ھەپتىنىڭ ئالدىدا ئەۋەتىلگەن خەت...

— ماڭا قاراڭ، نېمىشقا ئىشكىنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋالمسىز؟ — دېدى رازۇمىخىن بىردىنلا ئۈنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — ئەگەر گېپىڭىز بولسا، ئولتۇرۇڭ. ئۇ يەر ناستاسىيە ئىككىڭلارغا تارلىق قىلمۇاتىدۇ، ناستاسيۇشكا، ئۇ ئادەمگە يول بەرگىن، ئۆتۈۋالسۇن ! قېنى بۇياققا ئۆتۈڭ، مانا ئورۇندۇق، كېلىپ ئولتۇرۇڭ ! قېنى، ئۆتسىڭىزچۇ !

ئۇ ئورۇندۇقنى ئۇستەلدىن سەللا نېرى سۈرۈپ، ئۇستەل بىلەن تىزىنىڭ ئارىلىقىدىن ئازراققىنا جاي ئاچتى ـ دە، مېھماننىڭ شۇ جايدىن «قىسىلىپ ئۆتۈشى»نى كۈتۈپ تۇردى. ئۇ شۇنداق بىر پەيتنى تاللىغانىدىكى، تەكلىپنى رەت قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا مېھمان پۈتلىشىپ، سوقۇلۇپ، شۇ تارغىنا ئارىلىقتىن قىستىلىپ ئۆتۈپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردى ـ دە، رازۇمىخىنغا شۇبھە بىلەن قاراپ قويدى.

— لېكىن، كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، — دېدى رازۇمىخىن يەڭگىللىك بىلەن، — رودىيەنىڭ ئاغرىپ ياتقىنىغا بۈگۈن بەش كۈن بولدى. بۈگۈن بەشىنچى كۈنى. ئۇچ كۈنگىچە بىھوش ياتتى، مانا ئەمدى ھوشىغا كەلدى، ھەتتا ئىشتىھا بىلەن تاماق يېدى. مانا بۇ كىشى ئۈنىڭ دوختۇرى. يېڭىلا ئۈنىڭ كېسىلىنى كۆردى. مەن رودىيەنىڭ ساۋاقدىشى، مەنمۇ ئىلگىرى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيتتۇم، ھازىر ئۈنىڭغا قاراۋاتىمەن، شۇڭا سىز بىزگە قارىماڭ، بىزدىن قورۇنۇپمۇ يۈرمەڭ، دەيدىغان گېپىڭىز بولسا، دەۋېرىڭ.

— رەھمەت سىزگە، لېكىن بۇ يەردە گەپ قىلسام كېسەلنى ئاۋارە قىلىپ قويارمەنمۇ؟ — زوسىموفتىن سورىدى پېتېر پېتروۋىچ.

— ياقەي، — دېدى زوسىموف ئېرىنچەكلىك بىلەن، — ھەتتا كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ قويۇشىڭىز مۇمكىن، — ئۇ گېپىنى

تۇگىتىپ يەنە ئەسىندى.

— ئۇ، ئۇ خېلى بۇرۇنلا ئېسىگە كەلگەن، بۇگۈن ئەتىگەندىن تارتىپ خېلى ياخشى، — دېدى رازۇمىخىن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ. ئۇنىڭ تەكەللۇپسىز مۇئامىلىسىدىن تولىمۇ ساددىلىق چىقىپ تۇراتتى، شۇڭا پېتىر پېتروۋىچ ئازراق ئويلىنىۋېلىپ، سەل جانلىنىپ قالدى، بۇنىڭغا ئېھتىمال ئۇستىبېشى جۇل - جۇل، گەپلىرى قوپال بۇ ئادەمنىڭ ئۆزىنى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى دەپ تونۇشتۇرغانلىقى قىسمەن سەۋەب بولغان بولۇشى مۇمكىن.

— ئانىڭىز... — گەپ باشلىدى لۇزىنى.

— ھىم ! — ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ تامىقىنى قىرىپ قويدى رازۇمىخىن. لۇزىنى ئۇنىڭغا سوئال نەزەرىدە قارىدى.

— مەن ئۆزۈم، ئانچىكىم، قېنى گېپىڭىزنى قىلىۋېرىڭ...

لۇزىنى مۇرىسىنى قىسىپ قويدى.

— مەن ئۇلارنىڭ ھۇزۇرىدىكى ۋاقتىمدىلا، ئانىڭىز سىزگە بىر خەت يازغان. بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنمۇ، سىزنىڭ ھەممە ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقانلىقىڭىزنى ئېنىق ئۇقاي دەپ، بىرنەچچە كۈننى ئەتەي ئۆتكۈزۈۋەتتىم، مانا ئەمدى، مېنىڭ ھەيران بولۇۋاتقىنىم...

— بىلىمەن، بىلىمەن ! — دېدى راسكولنىكوف بىردىنلا قاتتىق تاقەتسىزلىنىپ ۋە رەنجىپ، — شۇ سىزمۇ؟ بولغۇسى كۈيۈ ئوغۇل؟ ھە، بىلىمەن !... بولدى قىلىڭ !

پېتىر پېتروۋىچ قاتتىق رەنجىدى، لېكىن گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشلار زادى نېمىنى چۈشەندۈرىدىغانلىقىنى بەكمۇ بىلگۈسى كېلەتتى. بىردەم ھەممەيلەن جىم بولۇپ قالدى.

ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىۋاتقىنىدا يۇزىنى شۇ تەرەپكە ئازراق بۇرىغان راسكولنىكوف مانا ئەمدى خودىدى بايا ئۇنى ئېنىقراق كۆرۈۋېلىشقا ئۇلگۈرەلمىگەندەك ياكى ئۇنىڭدىكى قانداقتۇر بىر يېڭى نەرسىدىن ھەيران بولۇۋاتقاندەك، بىردىنلا باشقىچە بىر

نەزەردە، يەنە كېلىپ ئىنتايىن ھەۋەس بىلەن ئۇنىڭغا يېڭىباشتىن تىكىلىپ قارىدى. شۇ ۋەجدىن ئۇ ھەتتا بېشىنى ياستۇقتىن ئالايىتەن سەل ـ پەل كۆتۈردى. دەرۋەقە پېترۇۋچنىڭ پۈتكۈل تاشقى قىياپىتىدە قانداقتۇر بىر ئۆزگىچىلىك بولۇپ، بۇ ئۆزگىچىلىك ھېلىلا راسكولنىكوف ئۇنى شۇ قەدەر ئەدەپسىزلىك بىلەن ئاتىغان «كۈيۈ ئوغۇل» دېگەن نامغا ماس كېلىدىغاندەك قىلاتتى. بىرىنچىدىن پېتېر پېترۇۋچ پايتەختكە كەلگەندىن بۇيانقى بىرنەچچە كۈندە لايىقىنى مۇناسىپ ھالدا كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن پۈزۈر كىيىنگەن ۋە ئۆزىنى خېلىلا تۈزەشتۈرگەنىدى. بۇ بىلىنىپلا تۇراتتى، ھەتتا ئېنىقلا كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ئەيىبلىگىلىمۇ بولمايتتى. مۇنداق ئەھۋالدا، ئۇنىڭ تاشقى قىياپىتىنىڭ پۈتۈنلەي يېڭىلانغانلىقىنى ھېس قىلىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ھەتتا ئادەتتىن تاشقىرى كۆرەڭلىك بىلەن ھېس قىلىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئەلۋەتتە كەچۈرۈشكە بولاتتى. نېمىشقا دېسەڭمىز، پېتېر پېترۇۋچ ھازىر «كۈيۈ ئوغۇل»لۇق ئورنىدا تۇرۇۋاتىدۇ ـ دە. ئۇنىڭ پۈتۈن كىيىمى يېڭىلا كىيىم دۇكىنىدىن ئېلىنغانىدى. بەكلا يېڭىلىقىنى، بۇلارنى كىيىشتىكى نىيەتنىڭ بەكلا ئېنىقلىقىنى دېمىسەڭمىز، ھەممە نەرسە جايىدا ئىدى، ھەتتا چىرايلىق، يېپىيېڭى يۇمىلاق شلىپىمۇ بىر مەقسەتنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. پېتېر پېترۇۋچ نېمىشقىدۇر بۇ شلىپىنى ئادەتتىن تاشقىرى ئەتىۋارلاپ، ئادەتتىن تاشقىرى ئېھتىياتچانلىق بىلەن قولىدا تۇتۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاچ بىنەپشە رەڭلىك تولىمۇ نەپىس، ھەقىقىي جۇڭبن[1] پەلىيىمۇ بۇنىڭغا ئىسپات بولالايتتى، ئۇنىڭ پەلەينى كىيىمەي، سۆلەت ئۈچۈن تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرسەڭمىزلا چۈشىنەلەيتتۇق. پېتېر پېترۇۋچنىڭ كىيىملىرىنىڭ كۆپىنچىسى ياشلارغا يارىشىدىغان ئاچ

① جۇڭبن ـــ فىرانسىيەنىڭ پەلەي ئىشلەپچىقارغۇچى سودىگىرى، ئۇنىڭ ئىشلەپچىقارغان پەلەيلىرى بىر مەزگىل داڭق قازانغانىدى.

رەڭلەردىكى كىيىملەر ئىدى، يەنى ئۇ چىرايلىق ئاچ قوڭۇر رەڭلىك يازلىق چاپان، سۇس رەڭلىك نېپىز رەختتىن شىم ۋە جىلىتكە، يېڭىلا سېتىۋېلىنغان يۇمشاق كۆڭلەك كىيىپ، ئەڭ يېنىك يىپەكتىن تىكىلگەن يوللۇق ھال رەڭ گالىستۇك تاقۇالغاندى، ھەممىدىن بەلەن يېرى: مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى پېتىر پېتروۋىچقا بەكلا ياراشقاندى. ئۇنىڭ سۇزۇك، ھەتتا چىرايلىققىنا كەلگەن يۇزى قىزىق بەش ياشقا كىرگەن بۇ ئادەمنى ئۇنىڭسىزمۇ خېلىلا ياش كۆرسىتەتتى. توق رەڭ چېكە ساقاللىرى خۇددى ئىككى پارچە كاتلېتتەك ئىككى تەرەپتىن يۇزىنى چىرايلىققىنا زىننەتلەپ، پاكىز قىرىپ پارقىرىتىۋېتىلگەن ئېڭىكىگە يېقىن جايدا ئاجايىپ گۈزەل بىر ھالەتتە توزغۇپ تۇراتتى، ھەتتا ئۇنىڭ ئازراقىنا ئاق سانجىغان، ئەدىلىكتە ساتىراچنىڭ قولىدا تارالغان ۋە بۇدۇرلەنگەن چاچلىرىمۇ ئۇنىڭ تاشقى قىياپىتىنى خۇنۇك، كۇلكىلىك كۆرسەتمەيتتى، ئەمما ئادەتتە كىشىلەر بۇدۇرلەنگەن چاچ ھەرھالدا ئادەمنىڭ چىرايىنى توي قىلىۋاتقان نېمىسلارنىڭ چىرايىغا ئوخشىتىپ قويىدۇ، دېيىشەتتى. ناۋادا ئۇنىڭ ئاشۇ مەردانە، خېلىلا چىرايلىق چىرايىدا قانداقتۇر ئادەمگە ياقمايدىغان، ئادەمنىڭ چىشىغا تېگىدىغان بەزىبىر ئالامەتلەر بار دېيىلسە، ئېھتىمال ئۇ باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن دېيىلگەن بولۇشى مۇمكىن. راسكولنىكوف جانابي لۇژىننىڭ چىرايىنى ھېچقانداق تەكەللۇپسىز تاماشا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى ـ ده، يەنە ئۆزىنى ياستۇققا تاشلاپ، يەنە ئىلگىرىكىدەك تورۇسقا قارىۋالدى.

شۇنداقتىمۇ جانابي لۇژىنى بۇ غەلىتە قىلىقلارغا ۋاقىتىنچە ئېتىبار قىلماسلىق قارارىغا كەلگەندەك ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

— سىزنى مۇشۇنداق ئەھۋالدا كۆرگەنلىكىمگە ئىنتايىن، ئىنتايىن ئەپسۇسلانماقتىمەن، — يەنە گەپ باشلىدى ئۇ جىمجىتلىقنى بۇزۇشقا تىرىشىپ، — بىتاب بولۇپ

قالغانلىقىڭىزنى بىلسەم، بالدۇرراق كېلەر ئىكەنمەن. لېكىن، ئۆزىڭىز بىلىسىز، ئۇششاق ئىشلاردىن بىكار بولالمايمەن !... ئۇنىڭ ئۈستىگە سېناتتا ئادۋوكاتلىق ئىشىمغا مۇناسىۋەتلىك مۇھىم بىر ئىشنى بېجىرىۋاتىمەن. بۇلارنىڭ سىرتىدىكى ئىشلار مەن دەپ ئولتۇرمىسامۇ ئۆزىڭىزگە مەلۇم. شۇ تاپتا ئۆيىڭىزدىكىلەرنىڭ ــ ئانىڭىز بىلەن سىڭلىڭىزنىڭ يولىغا قاراپ تۇرۇۋاتىمەن...

راسكولنىكوف نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولغاندەك مىدىرلاپ قويدى، ئۇنىڭ چىرايىدىن هاياجانلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. پېتېر پېتروۋىچ بىرنېمە دەمدىكىن دەپ گەپتىن توختاپ، بىردەم كۈتتى. لېكىن، ئۇنىڭدىن سادا چىقمىغاندىكىن، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ئۇلارنىڭ يولىغا قاراپ تۇرۇۋاتىمەن. هازىرچە ئولتۇرۇپ تۇرغۇدەك ئۆيىنىمۇ تېپىپ قويدۇم...

ــ قەيەردىن؟ ــ سورىدى راسكولنىكوف زەئىپ ئاۋازدا.

ــ مەشەگە يېقىن، باكالېيېفنىڭ بىناسىدىن...

ــ ۋوزنېسېنسكىي كوچىسىدا ئىكەن ـ دە، ــ دېدى رازۇمىخىن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ ئۇ يەردە سودىگەر يۇشىنگە قاراشلىق ئىككى قەۋەتلىك بىر بىنا بار. ئەڭ تۆۋەن دەرىجىلىك ياتاقلار. مەن ئۇ يەرگە بارغان.

ــ شۇنداق ياتاقلار...

ــ خۇدا ئۇرغان بىر يەر ئۇ، پاسكىنا، سېسىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە گۇمانلىق؛ ئۇ يەردە هەر خىل ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇ يەردە تۇرىدىغانلارنى هېچ ئۇققىلى بولمايدۇ... مەن ئۆزۈمۇ ئۇ يەرگە ئۇياتلىق بىر ئىش بىلەن بارغان. لېكىن، باهاسى ئەرزان.

ــ مەن ئەلۋەتتە ئۇنچىلىك جىق ئەهۋاللارنى بىلمەيدىكەنمەن. چۈنكى، ئۆزۈمۇ تېخى يېقىندىلا كەلدىم، ــ دېدى پېتېر پېتروۋىچ خۇدۇكسىرىگەندەك ئىزاهلاشقا ئالدىراپ، ــ لېكىن ئىنتايىن، ئىنتايىن پاكىز ئىككى ئېغىز ئۆيى بار

ئىكەن. قىسقىلا بىر مەزگىل تۇرىدىغان گەپ دەڭە... بىر يۇرۇش ھەقىقىي ئۆينىمۇ تېپىپ قويدۇم. ئۇ كېلگۈسىدە تۇرىدىغان ئۆيىمىز، — ئۇ راسكولنىكوف تەرەپكە بۇرلىپ خىتاب قىلدى، — ھازىر ئۇنى زىننەتلەۋاتىدۇ؛ مەنمۇ ھازىر ۋاقتىنچە ئەڭ تۆۋەن دەرىجىلىك ياتاقتا قىسىلىپ تۇرۇۋاتىمەن. بۇ يەردىن ئىككىلا چامدام نېرىدا. لىپپېۋېخزېل خانىمنىڭكىدە. ئاندرېي سېمىيونىچ لېبېزياتنىكوف دەيدىغان ياشقىنا بىر دوستۇمنىڭ خانىسىدا، باكالېيېفنىڭ ياتاق ئۆيلىرى بارلىقىنى ماڭا شۇ دەپ بەردى.

— لېبېزياتنىكوف؟ — دېدى راسكولنىكوف خۇددى بىرنەرسىنى يادىغا ئېلىۋاتقاندەك سوزۇپقىنا.

— ھەئە، ئاندرېي سېمىيونىچ لېبېزياتنىكوف. بىر مىنىستىر - لىقتا ئىشلەيدىكەن. ئۇنى تونۇمسىز؟

— ھەئە... ياق... — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

— كەچۇرۈڭ. سوئاللىرىڭىزدىن ماڭا شۇنداقراق تۇيۇلدى. ئىلگىرى مەن ئۇنىڭغا ھامىيلىق قىلغان.... ناھايىتى ئوبدان يىگىت... ئاندىن قالسا... مەنمۇ بۇرۇندىن ياشلارغا يېقىنلىشىشقا ئامراق. ئۇلاردىن بەزى يېڭىلىقلارنى ئۇقۇپ تۇرغىلى بولىدۇ، — پېتېر پېتروۋىچ ئۇمىدۋارلىق بىلەن ھەممەيلەنگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى.

— قايسى جەھەتتىن دەيسىز؟ — سورىدى رازۇمىخىن.

— ئەڭ جىددىي، يەنى ئىشىنىڭ ئەڭ تۈپكى ماھىيىتى جەھەتتىن، — دېدى پېتېر پېتروۋىچ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۇ بۇ سوئالدىن بەكلا خۇرسەن بولغانىدەكلا قىلاتتى، — بىلەمسىز، مېنىڭ پېتېربۇرگقا كېلىپ باقمىغىنىمغا ئون يىل بولدى. بىزدىكى بارلىق يېڭىلىقلار، ئىسلاھات، غايە ۋەھاكازالار بىزنىڭ ئۆلكىمىزگىمۇ يېتىپ باردى؛ لېكىن، بۇلارنى ئېنىقراق كۆرۈپ تۇرۇش، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن، پېتېربۇرگتا بولۇش كېرەك ئىكەن. راست، مەن شۇنداق ئويغا كېلىپ بولغان، بىزنىڭ ياش ئەۋلادلىرىمىزنى كۆزىتىپ تۇرغاندىلا، نۇرغۇن

نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغىلى، نۇرغۇن نەرسىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ. سىلەردىن يوشۇرمايمەن: مەن شۇنىڭغا خۇش...

— نېمىگە خۇش؟

— سوئاللىرىڭىزنىڭ دائىرىسى بەكلا كەڭ. بەلكىم مېنىڭ ئويلىغانلىرىم خاتادۇ، لېكىن مەن تېخىمۇ روشەن قاراشلارنىڭ، تېخىمۇ نۇرغۇن ئاتالمىش تەنقىدىي روھنىڭ، تېخىمۇ نۇرغۇن ئالغا ئىنتىلىش نىيىتىنىڭ بارلىققا كەلگەنلىكىنى بايقىغانىدەك قىلدىم...

— بۇ گېپىڭىز توغرا، — خۇشياقمىغاندەك جاۋاب بەردى زوسىموف.

— بىكار گەپ! ئالغا ئىنتىلىش نىيىتى دېگەن نەرسە زادىلا يوق، — دېدى رازۇمىخىن ئۇنىڭ سۆزىنى دەستەك قىلىپ، — ئالغا ئىنتىلىش نىيىتى ناھايىتى تەستە بارلىققا كېلىدۇ، ئۇ ھەرگىز ئاسماندىن چۈشمەيدۇ. مانا ئىككى يۈز يىلغا يېقىنلاشتى، بىزنىڭ ھەر خىل ئىشلار بىلەن بولغان ئارىلىقىمىز ئۇزۇلۇپ قالدى... ھەر خىل غايىلەرغۇ ئاز ئەمەستەك قىلىدۇ، — ئۇ پېتىر پېتروۋىچقا مۇراجىئەت قىلدى، — گەرچە گۆدەكلەرچە بولسىمۇ، ياخشىلىققا ئىنتىلىش ئارزۇسى يوق ئەمەس، بۇ يەردە ئالدامچىلار ھەددى ـ ھېسابسىز كۆپىيىپ كەتكەن بولسىمۇ، ھەققانىي ئىشلارنى ھەرھالدا تاپقىلى بولىدۇ. لېكىن، ئالغا ئىنتىلىش نىيىتى دېگەن نەرسە يوق. ئالغا ئىنتىلىش نىيىتىدىن ئېغىز ئېچىش ئۇنداق ئاسان ئەمەس.

— قاراشلىرىڭىزغا قوشۇلالمايمەن، — بەكلا مەمنۇنىيەت بىلەن ئېتىراز بىلدۈردى پېتىر پېتروۋىچ، — ئەلۋەتتە، ئادەملەردە مەستانە بولۇپ كېتىدىغان، خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويىدىغان ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ، ھەممە نېمىنىڭ مۇكەممەل بولۇشىنى تەلەپ قىلغىلى بولمايدۇ. مەستانىلىكنىڭ ئۆزى ئىشقا بولغان قىزغىنلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ، ئاندىن شۇ ئىشقا مۇناسىۋەتلىك تاشقى مۇھىتنىڭ ناتوغرىلىقىنىمۇ چۈشەندۈرىدۇ.

ئەگەر نەتىجە كۆپ بولمىسا، بۇ ۋاقىتنىڭ ئانچە ئۇزۇن بولمىغانلىقىدىن، خالاس. ۋاستىلەر توغرۇلۇق سۆزلەپ ئولتۇرماي، شەخسەن مېنىڭ قارىشىمچە، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بەزىبىر ئىشلار قىلىنىدى: بەزىبىر پايدىلىق يېڭى ئىدىيەلەر تارقىتىلدى، بەزىبىر پايدىلىق يېڭى ئەسەرلەر ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، ئىلگىرىكى قۇرۇق رومانتىك نەرسىلەرنىڭ ئورنىغا قويۇلدى. ئەدەبىياتتا بىرقەدەر پىشىپ يېتىلمىش ئالامەتلىرى كۆرۈلدى: نۇرغۇنلىغان زىيانلىق خۇراپاتلىقلار تۈگىتىلدى، كۇلكىنىڭ دەستىكىگە ئايلىنىپ قالدى... بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتقاندا، بىز ئۆتمۈشتىن ئەبەدىي ئارقىغا يانمىغۇدەك بىر ھالەتتە قول ئۇزدۇق، مېنىڭچە، مانا شۇنىڭ ئۆزى بىر مۇۋەپپەقىيەت...

— يەنە شۇ كونا گەپ ! ئۆزىنى كۆرسىتىۋاتىدۇ، — دېدى راسكولنىكوف كۇتمىگەندە.

— نېمە؟ — سورىدى پېتىر پېتروۋىچ راسكولنىكوفنىڭ سۆزىنى ئاڭلىيالماي، لېكىن ئۇ جاۋاب ئالالمىدى.

— بۇلارنىڭ ھەممىسى توغرا گەپلەر، — دېدى زوسىموف دەرھاللا گەپ قىستۇرۇپ.

— شۇنداق ئەمەسمۇ؟ — داۋام قىلدى پېتىر پېتروۋىچ خۇشاللىق بىلەن زوسىموفقا لەپپىدە قاراپ قويۇپ، — سىزمۇ قوشۇلۇشىڭىز كېرەك، — دېدى ئۇ ئەمدى رازۇمىخىنغا خىتاب قىلىپ، ئۇنىڭ چىرايىدا شۇ قەدەر كۆرەڭلىك ئالامىتى پەيدا بولدىكى، ئۇ رازۇمىخىننى «يىگىتچاق» دەۋەتكىلى قىل ـ قال قالدى، — زور تەرەققىيات، ھازىرقى زامان تىلى بىلەن ئېيتقاندا ئىلغارلىق بارلىققا كەلدى. ھېچبولمىغاندا پەن ۋە ئىقتىسادشۇناسلىق ھەقىقىتى يۈزىسىدىن ئېيتقاندا...

— يەنە شۇ كونا مۇقام !

— ياق، بۇ كونا مۇقام ئەمەس ! مەسىلەن ئالايلى، ناۋادا بىرسى ماڭا ئىلگىرى: «مېھرىبان بول» دېگەن بولسا، مەنمۇ

مېھرىبان بولغان بولسام، ئاقۇتتى قانداق بولار ئىدى؟ ــ داۋام قىلدى پېتىپ پېتىروۋېچ بىرئاز ئالدىراپ، ــ ئاقىۋتتى مانا مۇنداق بولاتتى. مەن چاپىنىمنى ئىككىگە بۆلۈپ، يېرىمىنى بىرىگە بېرەتتىم، شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىمىز يېرىم يالىڭاچ بولۇپ قالاتتۇق. خۇددى رۇس ماقالىدا دېيىلگەندەك: «ئىككى توشقاننى تەڭ قوغلاپ، بىرىنمۇ تۇتالمايتتىم». لېكىن، پەن بىزگە شۇنداق ئۆگىتىدۇ، ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنى ياخشى كۆر، چۈنكى دۇنيادىكى ھەممە نەرسە شەخسىي مەنپەئەت ئۈستىگە قۇرۇلغان. ئۆزۈڭنىلا ياخشى كۆرسەڭ، ئۆز ئىشلىرىڭنى ئوبدان بېجىرسەن، چاپىنىڭمۇ پۈتۈن پېتى قالىدۇ، ئىقتىسادشۇناسلىق ھەقىقىتى بۇنىڭغا مۇنۇلارنى قوشۇمچە قىلىدۇ: جەمئىيەتتە ئۈتۈقلۇق بېجىرىلگەن خۇسۇسىي ئىشلار قانچىكى كۆپەيسە، يەنى پۈتۈن چاپان قانچىكى كۆپەيسە، جەمئىيەتنىڭ ئاساسى شۇنچىكى مۇستەھكەم بولىدۇ. ئومۇمنىڭ ئىشلىرىمۇ شۇنچىكى ياخشى بېجىرىلىدۇ. شۇڭا، مەن بىر ئۆزۈمنىڭ بېيىشىنىلا كۆزدە تۇتسام، ئۆز نۆۋىتىدە ھەممە ئادەم ئۆچۈن بايلىققا ئېرىشكەندەك بولىمەن، بۇنىڭ بىلەن كىشىلەر يېرىم چاپاندىن كۆپرەك نەرسىگە ئېرىشەلەيدۇ، ئەمما بۇ شەخسىلەرنىڭ ئاندا ــ ساندا قىلىپ قويغان خەير ــ ئېھسانلىرىنىڭ ئەمەس، بەلكى ئومۇمىيۈزلۈك گۈللىنىشنىڭ نەتىجىسى بولىدۇ. بۇ تولىمۇ ئاددىي ئوي، لېكىن بەختكە قارشى ئەسەبىيلىك ۋە قۇرۇق خىيال توسۇپ تۇرغاچقا، ئۇزاق زامانلاردىن بۇيان ئۇنى كىشىلەر قوبۇل قىلالماي كەلدى، ئانچە كۆپ ئەقىل ــ پاراسەت بولمىغان تەقدىردىمۇ شۇنى كۆرۈش مۇمكىنكى...

ــ كەچۈرۈڭ، مېنىڭ ئانچە كۆپ ئەقىل ــ پاراسىتىم يوق، ــ دېدى رازۇمىخىن تەكەللۇپسىزلا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ شۇڭا بىز بولدى قىلايلى. بىلەمسىز، بايىقى گەپلىرىم مەقسەتلىك دېيىلگەندى. لېكىن، مۇنداق ئۆز ــ ئۆزىگە مەست بولۇپ دېيىلگەن قۇرۇق گەپلەرنى، مۇنداق ئايىغىغا چىققىلى بولمايدىغان

كونا مۇقاملارنى يەنە دېسىڭىز يەنە شۇ، يەنە دېسىڭىز يەنە شۇ، تەكرارلىماقتىن باشقا ئىش يوق. ئۇچ يىلدىن بۇيان ئۇنىڭدىن شۇنچىلىك تويۇپ كەتتىمكى، ئۆزۈم ئەمەس، باشقىلار دېسىمۇ قىزىرىپ كېتىدىغان بولۇپ قالدىم. سىزغۇ بىلىملىكلىكىڭىزنى بىزگە كۆرسىتىپ قويغىلى شۇنداق قىلدىڭىز، بۇنى تامامەن كەچۈرۈشكە بولىدۇ. مەن سىزنى ئەيىبلىمەيمەن. مېنىڭ پەقەت كىم ئىكەنلىكىڭىزنى بىلگۈم كېلىۋاتىدۇ، چۈنكى ئۆزىڭىز بىلمىسىز، يېقىندا ئومۇمىي ئىشلارغا شۇنچىلىك نۇرغۇن سانائەتچى ئارىلىشىۋالدىكى، ئۇلار ئۆز مەنپەئەتىنى دەپ، ئۆزلىرى ئارىلاشقان جىمكى ئىشنى باشقىچىلا بىرنېمە قىلىۋەتتى. شۇڭا ئۇلار پۈتكۈل ئىشنى ۋەيران قىلىۋەتتى. بولدىلا، دېمەيلا قويايلى!

— مۆھتەرەم جاناب، — دېدى لۇڑىنى ئادەتتىن تاشقىرى غۇرۇر بىلەن چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ، — مۇنچىۋالا بىھۆرمەتلىك بىلەن چۈشەندۈرۈشىڭىزگە قارىغاندا، مېنىمۇ...

— ھە، يوغسۇ، يوغسۇ... ھەددىمۇ! بولدى، دېمەيلا قويايلى! — دېدى رازۇمىخىن گەپنى بىراقلا ئۈزۈپ. ئاندىن بايىقى ئۇزۇلۇپ قالغان گېپىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن، بىردىنلا زوسىموف تەرەپكە بۇرالدى.

پېتىر پېتروۋىچ ھەرھالدا ئەقىللىك ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئىزاھاتىغا شۇ ئانلا ئىشەندى. ئىشقىلىپ ئۇ ئىككى مىنۇتلاردىن كېيىن بۇ يەردىن كېتىش قارارىغا كېلىپ بولغانىدى.

— بىز تونۇشۇۋالدۇق، — دېدى ئۇ راسكولنىكوفقا خىتاب قىلىپ، — بىزنىڭ مۇناسىۋىتىمىز سىز ساقلىغاندىن كېيىن، سىزگە مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن تېخىمۇ قويۇقلىشىدۇ دېگەن ئۈمىدتىمەن... سىزگە شېپالىق تىلەيمەن...

راسكولنىكوف ھەتتا بېشىنى بۇراپمۇ قويمىدى. پېتىر پېتروۋىچ ئورنىدىن تۇردى.

— ئۇنى چوقۇم نەرسە - كېرەكلىرىنى گۆرۈگە قويغان بىرسى ئۆلتۈردى، — دېدى زوسىموف مۇئەييەنلەشتۈرۈپ.

— توغرا، شۇنداق، — دېدى رازۇمخىن تەستىقلاپ، — پورفىرىي ئويلىغانلىرىنى دەپ بەرگىلى ئۇنىمىدى، لېكىن ئۇ نەرسە - كېرەكلىرىنى گۆرۈگە قويغانلارنى سوراق قىلىۋاتىدۇ...

— نەرسە - كېرەكلىرىنى گۆرۈگە قويغانلارنى سوراق قىلىۋاتىدۇ؟ — سورىدى راسكولنىكوف ۋارقىراپ.

— ھەئە، نېمە بولدى؟

— ھېچنېمە.

— ئۇلارنى نەدىن تېپىپتۇ؟

— بىر قىسمىنى كوخ دەپ بېرىپتۇ؛ باشقىلارنىڭ ئىسمى نەرسە - كېرەك ئۇرالغان قەغەزگە يېزىقلىق ئىكەن. يەنە بەزىلىرى ئۆزلىرى ئاڭلاپ كېلىشىپتۇ.

— ھە، ئۇ ئەبلەخ تازىمۇ ھىيلىگەر، بەكلا تەجرىبىلىك بىرنېمە ئىكەن - دە ! نېمىدېگەن دادىللىق ! نېمىدېگەن كەسكىنلىك - ھە !

— ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس ! — گەپكە لوقما سالدى رازۇمخىن، — ھەممىگىلارنى قايمۇقتۇرۇۋاتقان نەرسە شۇ. مېنىڭچە، ئۇ ھىيلىگەرمۇ ئەمەس، تەجرىبىلىكمۇ ئەمەس، ئېھتىمال بۇ ئۇنىڭ مۇشۇنداق ئىشنى بىرىنچى قېتىم قىلىشى بولسا كېرەك ! ناۋادا بۇ ئالدىن پىلانلانغان، ئۇ ئادەم تولىمۇ ھىيلىگەر ئىكەن دېيىلسە، بۇنىڭغا ئادەمنىڭ ئانچە ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ. ئەگەر قاتىل تەجرىبىسىز ئىكەن دېيىلسە، ئۇ ھالدا نەتىجە ئېنىقلا بولۇپ قالىدۇ: بىر تاسادىپىي پۈرسەت ئۇنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇپ قالغان. تاسادىپىي ئىش ئوخشىدىن كېلىپ قالغاندا، نى - نى ئىشلارنى قىلىۋەتكىلى بولىدۇغۇ؟ گېپىمىزگە كەلسەك، ئۇ ھەتتا يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان قىيىنچىلىقلارنىمۇ مۆلچەرلىمىگەن بولسا كېرەك ! ئۇ نېمىلەرنى قىپتۇ دېمەمسەن، ئون - يىگىرمە رۇبلىلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ، يانچۇقىنى شۇلار بىلەن تولدۇرغان. مومايىنىڭ ساندۇقىدىكى كونا كىيىملىرىنى ئاختۇرغان، ئەمما كېيىن بەش تارتمىلىق ئىشكاپنىڭ يۇقىرى تارتمىسىدىكى زىبۇ - زىننەت قۇتىسىدىن

بىرمۇنچە چەكنىڭ سىرتىدا بىر يېرىم مىڭ رۇبلى نەق پۇل چىققان ! ئۇ ھەتتا ئوغرىلىق قىلىشنىمۇ بىلمەيدىكەن، پەقەت ئادەم ئۆلتۈرۈشنىلا بىلىدىكەن ! مەن ساڭا ئېيتسام، بۇ ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىم جىنايەت ئۆتكۈزۈشى، چوقۇم بىرىنچى قېتىم؛ شۇڭا ھودۇقۇپ كەتكەن ! ئۇ ئىشنى ئالدىن پىلانلىۋالغانلىقىدىن ئەمەس، پەقەت تاسادىپىيلىق سەۋەبىدىن قۇتۇلۇپ كەتكەن.

ـــ يېقىندا ئۆلتۈرۈلگەن مومىنىڭ پارىخىنى قىلىشۋاتقان ئوخشىمامسىلەر، ـــ گەپكە قوشۇق سالدى پېتېر پېتروۋىچ زوسىموفقا قاراپ. بۇ چاغدا ئۇ قالپىقى بىلەن پەلىينى قولىغا ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ بولغاندى، شۇنداقتىمۇ مېڭىش ئالدىدا يەنە بىرنەچچە ئېغىز ئاقىلانە گەپ قىلىپ قويغۇسى كەلدى. ئۇنىڭ ياخشى تەسىرات قالدۇرۇپ كەتكۈسى بار ئىدى، ئۇنىڭ مەنمەنلىكى ئەقىل ـ ئىدراكىدىن غالىب كەلدى.

ـــ ھەئە، ئاڭلىغانمىدىڅىز؟

ـــ ئاڭلىمايچۇ. قوشنام تۇرسا...

ـــ ئەھۋالنى تەپسىلىي بىلەمسىز؟

ـــ ئۇنچىلىك ئەمەس، لېكىن مەن مۇشۇنىڭدىن پەيدا بولغان باشقا بىر ئەھۋالغا ـــ بىر پۇتۇن مەسىلىگە دېسەمۇ بولىدۇ ـــ قىزىقىپ قالدىم. يېقىنقى بەش يىلدىن بۇيان، تۆۋەن تەبىقىدىكىلەر ئارىسىدا جىنايى ئىشلارنىڭ كۆپىيىپ قالغانلىقىنى دېمەيلا قويايلى؛ بۇلاڭچىلىق، ئوت قويۇش ۋەقەلىرىنىڭ ھەممىلا يەردە ئۇزۇكسىز يۈز بېرىۋاتقانلىقىنىمۇ دېمەي تۇراي؛ مېنىڭ ھەممىدىن بەكرەك ھەيران بولىدىغىنىم، جىنايى ئىشلار يۇقىرى تەبىقىدىكىلەر ئارىسىدىمۇ كۆپىيىۋاتىدۇ ياكى مۇناسىپ ھالدا ئېشىۋاتىدۇ، دېسەكمۇ بولىدۇ. بىر يەردە سابىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ چوڭ يولدىلا پوچتىنى بۇلىغانلىقىنى ئاڭلىساق، يەنە بىر يەردە ئىجتىمائىي ئورنى ناھايىتى يۇقىرى بەزى ئادەملەرنىڭ ساختا پۇل ياسىغانلىقىنى

ئاڭلاپ قالـمـز. يـېقىنـدا موسكۇادا تـارقـتـىلغان مۇكـاپاتلـىق زايومنى تەقلىد قىلىپ ياسىغان جىنايەتچىلەر قولغا ئېلىنىدى، باش جىنايەتچىلەردىن بىرسى دۇنيا تارىخى دەرسىنىڭ لېكتورى ئىكەن؛ چەت ئەلدە باش ئەلچىخانىمىزنىڭ كاتىپىنى يوشۇرۇن ئۇلتۇرۇپتۇ... پۇل ئۇچۇن ۋە بىلىپ بولمايدىغان سەۋەبلەر تۇپەيلىدىن... ئەگەر ھېلىقى جازانىخور مومايىنى ئىجتىمائىي ئورنى خېلى يۇقىرى بىرسى ئۇلتۇرگەن بولسا (چۇنكى، دېھقانلارنىڭ ئالتۇن جابدۇقلارنى گۇرۇگە قويۇشى مۇمكىن ئەمەس ـ دە)، ئۇ ھالدا بۇنى جەمئىيىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت قاتلىمىدا ئەخلاق بۇزۇلغان دېيىشتىن باشقا يەنە نېمە دەپ ئىزاھلاش مۇمكىن؟

ـــ ئىقتىسادىي جەھەتتە زور ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى[1] ... ـــ دېدى زوسىموف.

ـــ نېمە دەپ ئىزاھلاش مۇمكىن؟ ـــ دېدى رازۇمىخىن گەپكە ساپاق ئىزدەپ، ـــ بۇنى ئۆگەنگەن خۇيىنىڭ بەكمۇ چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەنلىكىدىن، ئالغا ئىنتىلىش نىيىتىنىڭ بەكمۇ كەملىكىدىن دەپ ئىزاھلاش مۇمكىن.

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

ـــ موسكۇادا باشقىلار ھېلىقى لېكتوردىن: نېمىدەپ زايومنى تەقلىد قىلىپ ياسىدىڭىز، دەپ سورىغاندا، ئۇ: «ھەممە ئادەم ھەر خىل يوللار بىلەن بېيىۋاتىدۇ، شۇڭا مېنىڭمۇ پاتراق بېيىغۇم كەلدى» دەپ جاۋاب بەرگەن، ئەسلىي سۆزى ئېسىمدە يوق، ئىشقىلىپ مەزمۇنى شۇنداقراق. ئۇ ھېچقانداق كۇچ سەرپ قىلمايلا پات پۇرسەتتە نۇرغۇن پۇلنى قولغا كىرگۈزۇشنى ئۇمىد قىلغان! ھەممىلا ئادەم تەييار ئاشنى يېيىشكە، باشقىلارغا تايىنىپ جان بېقىشقا، باشقىلار چاينىپ بەرگەن ناننى يۇتۇشقا ئۆگىنىپ

① بۇ يەردە 1861 ـ يىلى رۇسىيەدە يانچىلىق تۈزۈمىنىڭ بىكار قىلىنغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

كەتكەن. ئوھوم، ئاشۇ ئۇلۇغ پەيت يېتىپ كەلسە، ئۇ چاغدا ھەر بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئەسلىي قىياپىتىنى ئاشكارىلايدۇ①...

— لېكىن يەنە ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، ئەخلاقچۇ؟ ئاندىن شۇنداق دېگىلى بولسا، قائىدە ـ پىرىنسىپچۇ...

— سىز نېمانچە غەم يەپ كېتىسىز؟ — دېدى راسكولنىكوف كۈتمىگەندە گەپكە ئارىلىشىپ، — ئۇ سىزنىڭ نەزەرىيەڭىز بويىچە ئاللىبۇرۇن ئىشقا ئېشىپ بولغان.

— قانداقسىغا مېنىڭ نەزەرىيەم بويىچە بولىدۇ؟

— سىز ھازىرلا كۆككە كۆتۈرگەن نەزەرىيە بويىچە بولغاندا، ئاخىرقى ھېسابتا ئادەم ئۆلتۈرۈشكە بولىدۇغۇ...

— يوق گەپنى قىلمىسىڭىزچۇ ! — ۋارقىرىدى لۇژىنى.

— ياق، بۇ توغرا ئەمەس، — دېدى زوسىموف ئۆز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ.

شۇ پەيتتە چىرايى تامدەك تاتىرىپ، ئۈستۈنكى كالپۇكى تىترەپ تۇرغان راسكولنىكوف ئېغىر ـ ئېغىر نەپەس ئېلىپ ياتاتتى.

— ھەر ئىشنىڭ چېكى بولىدۇ، — مەنمەنلىك بىلەن داۋام قىلدى لۇژىنى، — ئېقتىسادىي ئىدىيە سىزنى ئادەم ئۆلتۈرۈشكە تەكلىپ قىلىش دېگەنلىك ئەمەس، ناھايەت بىر پەرەز...

— راستىمۇ شۇ گېپىڭىز؟ — دېدى راسكولنىكوف يەنە بىردىنلا لۇژىننىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ئۇنىڭ ئاچچىق دەستىدىن تىترەپ چىقىۋاتقان ئاۋازىدىن يەنە قانداقتۇر رەنجىش ئارىلاش خۇشلۇقمۇ بىلىنىپ تۇراتتى، — راستىمۇ شۇ گېپىڭىز؟ سىز لايىقىڭىزنىڭ... رازىلىقىنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا: ھەممىدىن بەكرەك خۇش بولغىنىم... سىز كەمبەغەل... چۈنكى

① بۇ يەردە 1861 ـ يىلى يانچىلار ئازاد قىلىنغاندىن كېيىن، رۇسىيەدە كاپىتالىزمنىڭ شىددەت بىلەن راۋاجلانغانلىقى، نەتىجىدە بىر قىسىم ئۇششاق پومېشچىكلار بىلەن ئۇششاق ئاقسۆڭەكلەرنىڭ تېزلا ۋەيران بولغانلىقى، بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ھەممىگە تەۋەككۈل قىلغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

مېنىڭچە كېيىنرەك بويىنغا مىنىپ تۇرۇپ باشقۇرۇش... ئاغزىنى ئاچۇرماسلىق ئۈچۈن كەمبەغەللىكنى قىزىغا ئۆيلەنگەن ياخشىراق. سىز مېنىڭ ياخشىلىقىمنى كۆرگەن دېگىلىمۇ بولىدۇ، دەپسىز. شۇنداقمۇ؟

ــ مۆھتەرەم جاناب، ــ ۋارقىرىدى لۇزىنى ئەلەم ۋە غەزەپ بىلەن شەلپەردەك قىزىرىپ ۋە ئوڭايسىزلىنىپ، ــ مۆھتەرەم جاناب... سىز مېنىڭ گېپىمنى بۇرمىلاۋاتىسىز. مېنى كەچۈرۈڭ، لېكىن سىزگە دېمەي ئىلاجىم يوق، سىزگە يېتىپ كەلگەن ئۇ پىتنە ـ پاساتنىڭ، توغرىراقى سىزگە يەتكۈزۈلگەن ئۇ خەۋەرنىڭ قىلچە مۇۋاپىق ئاساسى يوق. مېنىڭ... گۇمانىمچە بەزىلەر... قەستەسى... بۇ بىر ئېتىلغان ئوق... قەستەسى، ئانىكىز... مېنىڭ نەزىرىمچە، كۆپ پەزىلەتلىك بولسىمۇ، لېكىن پىكىر قىلىش جەھەتتە بىرئاز ھېسسىياتچان ۋە رومانتىك... شۇنداقتىمۇ مەن ئۇنى بۇ ئىشنى مۇنداق خىيالغا كەلگەنچە بۇرمىلىۋېتەر، دەپ ئويلىماپتىكەنمەن... يەنە كېلىپ ئاخىر بېرىپ... ئاخىر بېرىپ...

ــ گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، ــ ۋارقىرىدى راسكولنىكوف گەۋدىسىنى ياستۇقتىن سەل كۆتۈرۈپ، چاقناپ تۇرغان ئۆتكۈر كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ، ــ گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ.

ــ نېمە گەپ؟ ــ لۇزىنى توختىدى ـ دە، ھاقارەتلىنىپ رەنجىگەن بىر ھالەتتە كۈتۈپ تۇردى. ئارىدا بىرنەچچە سېكۇنتقىچە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى.

ــ ئەگەر سىز... ئانامنى يەنە بىر قېتىم تىلغا ئالسىڭىز... بىرلا قېتىم تىلغا ئالسىڭىز... سىزنى پەلەمپەيدىن پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىمەن!

ــ ساڭا نېمە بولدى؟ ــ ۋارقىرىدى رازۇمىخىن.

ــ ھە، مۇنداق دەڭ! ــ لۇزىنى تامدەك تاتىرىپ لەۋلىرىنى قاتتىق چىشلىدى، ــ گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، جاناب، ــ دېدى ئۇ توختاپ ـ توختاپ ۋە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ،

شۇنداقتىمۇ ئۇ ئاچچىقىدىن بوغۇلۇپ ھاسىراپ كەتتى، ــ بايا، ئىشكىتىن كىرگەندىلا، مېنى ياقتۇرمىغانلىقىڭىزنى سەزگەنىدىم، شۇنداقتىمۇ كۆپرەك ئەھۋال ئۇقۇپ باقاي دەپ، ئەتەي يېنىڭىزدا ئولتۇردۇم. مەن بىر كىپسەلنى، تۇغقىنىمنى ھەرھالدا كەچۈرەلەيتتىم. لېكىن ئەمدى... سىزنى... ھېچقاچان...

ــ مەن كىپسەل ئەمەس ! ــ ۋارقىرىدى راسكولنىكوف.

ــ ئۇنداقتا تېخىمۇ شۇنداق...

ــ كۆزۈمدىن يوقىلىڭ !

لۇژىنىمۇ گېپىنى تۈگەتمەيلا تاشقىرىغا ماڭغانىدى. ئۇ يەنە ئۇستەل بىلەن ئورۇندۇقنىڭ ئارىسىدىن قىسىلىپ ئۆتكەنده تېزرەك ئۆتۈۋالسۇن، دەپ رازۇمىخىن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. لۇژىنى ھېچكىمگە قارىماي، ھەتتا بايا تىن بېرى بىمارنى ئۆز ھالىغا قويۇڭ، دېگەننى قىلىپ باش لىڭشىتىپ ئىشارەت قىلىپ ئولتۇرغان زوسىموفقا باش لىڭشىتىپمۇ قويماي چىقىپ كەتتى؛ ئېڭىشىپ ئىشىكتىن چىققۇچە، شىلەپىسىنى ئالاھىدە ئېھتىيات بىلەن مۇرىسى بىلەن تەڭ قىلىپ كۆتۈرۈۋالدى. بۇ ئەھۋالدا لۇژىنىنىڭ ئېگىلىپ تۇرغان بېلى گويا ئۇنىڭ ئىنتايىن ئېغىر ھاقارەتنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئىپادىلەپ تۇرغاندەكلا بىلىنىدى.

ــ نېمە قىلغىنىڭ بۇ، زادى نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ ــ دېدى رازۇمىخىن ھەيران بولۇپ بېشىنى چايقاپ.

ــ كېتىڭلار، ھەممىڭلار كېتىڭلار ! ــ ئەسەبىيلىك بىلەن ۋارقىرىدى راسكولنىكوف، ــ مېنى بىردەم تىنچ قويۇڭلار، مېنى تولا قىينىۋەرمەڭلار ! مەن سىلەردىن قورقمايمەن، ھېچكىمدىن قورقمايمەن، ئەمدى مەن ھېچكىمدىن قورقمايمەن ! بۇ يەردىن يوقىلىڭ ! مېنى يالغۇز قويۇڭ. يالغۇز، يالغۇز، يالغۇز !

ــ بىز كېتەيلى، ــ دېدى زوسىموف رازۇمىخىنغا ئىشارەت قىلىپ.

— نېمە دەيدىغانسەن، ئۇنى مۇشۇ ھالەتتە تاشلاپ كېتەمدۇق؟

— بىز كېتەيلى ! — زوسىموف قەتئىيلىك بىلەن تەكرارلىدى ـ دە، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. رازۇمىخىن ئىككىلىنىپ بىردەم تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى.

— ئەگەر ئۇنىڭ رايىغا باقمىساق، بۇنىڭدىنمۇ بەكرەك يامانلىشىپ كېتىشى مۇمكىن، — دېدى زوسىموف پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ، — ئۇنى ھەرگىز خاپا قىلىشقا بولمايدۇ...

— ئۇنىڭغا زادى نېمە بولغاندۇ؟

— ئۇنى توغرا يولغا سالالىساقلا، شۇ يېتەرلىك ئىدى ! بايا ئۇ خىلىلا ياخشى بولۇپ قالغان... بىلەمسەن، ئۇنىڭ كۆڭلىدە بىر سىر بارەك قىلىدۇ ! ئۇنىڭ كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتەلمەيدىغان، يۈرەك ـ باغرىنى ئېزىۋاتقان بىر سىرى بار... مەن ھەممىدىن بەكرەك مانا شۇنىڭدىن ئەنسىرەۋاتىمەن؛ چوقۇم شۇنداق !

— بۇنىڭ سەۋەبى بايىقى جاناب پېتېر پېتروۋىچ بولسا كېرەك! ئۇلارنىڭ گەپلىرىگە قارىغاندا، ئۇ رودىيەنىڭ سىڭلىسىغا ئۆيلەنمەكچى ئوخشايدۇ، رودىيە بۇ ئىشنى ئاغرىشتىن سەل ئىلگىرى كەلگەن خەتتىن ئۇققان چېغى...

— شۇنداق، ئۇنىڭمۇ مۇشۇنداق بىر چاغدا كەلگىنىنى قارىمامدىغان؛ ئۇ ھەممە ئىشنى نابۇت قىلىۋېتىشى مۇمكىن. سەن دىققەت قىلدىڭمىكىن، ئۇ ھېچنېمىگە كۆڭۈل بۆلمەيدۇ. ھەممىگە گاچا بولۇۋالىدۇ. پەقەت بىرلا ئىش — ھېلىقى مومايىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ئۇنى قاتتىق ھاياجانلاندۇرۇۋېتىۋاتىدۇ.

— توغرا، توغرا ! — دېدى رازۇمىخىن ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاپلا، — مەن بەك دىققەت قىلدىم. ئۇ بۇ ئىشقا قىزىقىپمۇ تۇرىدۇ، قورقۇپمۇ تۇرىدۇ. ئۇ ئاغرىپ قالغان كۈنى ساقچى ئىدارىسىدە بىرسى ئۇنى قورقۇتۇۋەتكەنكەن، ئۇ ھوشىدىن كېتىپ قاپتۇ.

— بۈگۈن ئاخشام ئۇ ئىشنى يەنە تەپسىلىيرەك سۆزلەپ

بەرگىن، كېيىن مەنمۇ ساڭا بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرىمەن. ئۇ مېنى قىزىقتۇرۇۋاتىدۇ، بەكلا قىزىقتۇرۇۋاتىدۇ! يېرىم سائەتتىن كېيىن يەنە كېلىمەن... لېكىن، ياللۇغلىنىش پەيدا بولمايدۇ...

— رەھمەت ساڭا! ئۇنىڭغىچە مەن پاشىنكانىڭ يېنىدا بولىمەن، ئۇنى ناستاسىيە ئارقىلىق كۆزىتىپ تۇرىمەن...

راسكولنىكوف ئۆزى يالغۇز قالغان چاغدا، تەقەززالىق ۋە پەرىشانلىق بىلەن ناستاسىيەگە قارىدى، ئۇ تېخىچە كەتمەي تۇراتتى.

— ئەمدى ئازراق چاي ئىچىۋالامسەن؟ — سورىدى ئۇ.

— بىرەەم تۇرۇپ! ئۇيقۇم كېلىۋاتىدۇ! سەن چىقىپ كېتىۋەر...

ئۇ تىترەپ كېتىپ تام تەرەپكە قارىۋالدى؛ ناستاسىيە چىقىپ كەتتى.

6

ناستاسىيە چىقىپ كېتىشىگە، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشىكنىڭ ئىلغۇچىنى ئىلدى ـ دە، بايا رازۇمىخىن ئەكېلىپ ئېچىپ كۆرسەتكەندىن كېيىن يەنە چىگىپ قويغان بوپىنى يېشىپ، كىيىنىشكە باشلىدى. شۇنىسى قىزىقكى، ئۇ ئەمدى بىردىنلا ئېغىر ـ بېسىق بولۇپ قالدى. ئەمدى ئۇنىڭ بايىقىدەك تەلۋىلەرچە جۆيلۈشلىرىمۇ، ئۇدا بىرنەچچە كۈن داۋام قىلغان ئالاقزەدىلىكىمۇ يوقالغاندەك قىلاتتى. بۇ، غەلىتە، بىردىنلا پەيدا بولغان ئاللىقانداق خاتىرجەملىكنىڭ ئەڭ دەسلەپكى دەقىقىلىرى ئىدى. ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكەتلىرى توغرا، ئىدىتلىق ئىدى. يەنە كېلىپ ھەربىر ھەرىكەتلىرىدىن قەتئىي نىيىتى بىلىنىپ تۇراتتى. «بۇگۈنلا پۈتتۈرۈۋېتىش كېرەك، بۇگۈنلا پۈتتۈرۈۋېتىش كېرەك!...» پىچىرلىدى ئۆزىگە ئۆزى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھېلىمۇ كەم ماغدۇر

ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. لېكىن، ئېغىر ـ بېسىقلىق، پىكىر جەھەتتىكى قەتئىيلىك دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن ئىنتايىن كۈچلۈك ئىچكى جىددىيلىك ئۇنىڭغا كۈچ ۋە ئىشەنچ بېغىشلىغانىدى. شۇنداق دېگەن بىلەنمۇ، ئۇ يەنىلا كوچىدا يىقىلىپ قالماسمەن دېگەن ئۇمىدته ئىدى. ئۇ باشتىن ـ ئاياغ يېڭى كىيىملىرىنى كىيىپ بولۇپ، ئۇستەلنىڭ ئۈستىدىكى پۇللارغا قارىدى ـ دە، ئازراق ئويلىنىۋېلىپ، پۇللارنى يانچۇقىغا سېلىپ قويىدى، پۇل جەمئىي يىگىرمە بەش رۇبلى ئىدى، ئۇ رازۇمىخىن كىيىم ـ كېچەك سېتىۋالغان ئون رۇبلىدىن ئاشقان بەش كوپېيىكلىك پۇللارنىمۇ ئېلىۋالدى. ئاندىن ئىلگەكنى ئاستا چۈشۈرۈپ، ئۆيدىن چىقتى. بىنادىن چۈشۈۋېتىپ، ئۇ يەنە ئىشىكى داغدام ئوچۇق تۇرغان ئاشخانىغا قارىدى. ناستاسىيە ئىشىك تەرەپكە كەينىنى قىلىپ، ئېڭىشىپ ساماۋارنىڭ تېگىنى پۈۋلەۋاتاتتى. شۇڭا ھېچنېمىنى ئاڭلىمىدى. يەنە كېلىپ ئۇنى چىقىپ كېتەر، دەپ كىمۇ ئويلايدۇ دەڭە؟ بىر مۇنۇتتىن كېيىن، ئۇ كوچىغا چىقىۋالدى.

سائەت سەككىزلەر بولۇپ، كۈن ئولتۇرۇۋاتقان چاغ ئىدى. ھاۋا ئىلگىرىكىدەكلا دىمىق، شۇنداقتىمۇ ئۇ سېسىق، چاڭ ـ توزانلىق، شەھەردە قاتتىق بۇلغانغان ھاۋانى ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۈمۈردى. ئۇنىڭ بېشى يەنە قېيىشقا باشلىدى؛ لېكىن، قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىدە، سارغىيىپ كەتكەن جۈدەڭگۈ يۈزىدە بىردىنلا قانداقتۇر بىر ياۋايى كۈچ جىلۋىلەندى. ئۇ نەگە بېرىشىنى بىلمەيتتى ۋە ئۇنى ئويلاپمۇ قويمايتتى. ئۇ پەقەت بىرلا نەرسىنى بىلەتتى: «بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بۇگۈنلا پۈتكۈزۈۋېتىش، بىراقلا پۈتكۈزۈۋېتىش، دەرھاللا پۈتكۈزۈۋېتىش كېرەك؛ ئۇنى پۈتكۈزمىگۈچە ئۆيگە قايتمايمەن. چۈنكى بۇنداق ياشاشنى خالىمايمەن» دەيتتى. قانداق پۈتكۈزىدۇ؟ قانداق چارىلەر بىلەن پۈتكۈزىدۇ؟ بۇنىڭغا مۇناسىپ ئۇنىڭ ھېچقانداق چارىسى يوق ئىدى، ئۇنىڭ ھەتتا بۇ توغرۇلۇق ئويلىغۇسىمۇ كەلمەيتتى. ئۇ

پىكىرلەرنى ئۆزىدىن نېرى قوغلايتتى. چۈنكى، پىكىرلەر ئۇنى ئازابلايتتى. ئۇ پەقەت بىرلا نەرسىنى ھېس قىلاتتى ۋە بىلەتتى. ھەممە نېمىنى ئۆزگەرتىش كېرەك. ئۇنداقمۇ يا بۇنداقمۇ، «قانداقلا بولسا بەربىر». ئۇ ھېچنېمىگە قارىمايدىغان تەۋرەنمەس ئىشەنچ ۋە ئىرادە بىلەن شۇ سۆزنى تەكرارلايتتى.

ئۇ كونا ئادىتى بويىچە ئۆزى ئادەتتە سەيلە قىلىدىغان يول بىلەن ئۇدۇل ئوت - چۆپ بازىرىغا قاراپ ماڭدى. ئوت - چۆپ بازىرىغا يېقىنلا يەردىكى بىر مىلىچ مال دۇكىنىنىڭ ئالدىدا، قاپقارا چاچلىق ياشقىنا شارمانكىچى يول بويىدىلا تۇرۇپ قانداقتۇر بىر يىغلاڭغۇ رومانسىنى چالماقتا ئىدى. ئۇ شارمانكىنى ئۆزىنىڭ ئالدىدا يول ياقىسىدا تۇرغان بىر قىزغا چىلىپ بېرىۋاتاتتى، ئون بەش ياشلارغا كىرىپ قالغان قىز خۇددى خېنىملاردەك ياسانغان، يەنى كۆپتۇرمە ئېتەكلىك يوپكا، ئۇنىڭ ئۈستىگە كالتە پىلاش كىيگەن، قوللىرىغا پەلەي، بېشىغا قىپقىزىل پەي قادالغان چىغ شىلەپە كىيىۋالغانىدى، لېكىن ئۇنىڭ كىيىملىرى بەكلا كونا ئىدى. ئۇ دۇكاندار ئىككى كوپېيىك بېرەرمىكىن دېگەن ئۈمىدتە سەرگەردان ناخشىچىلارغا خاس تىترەڭگۈ، لېكىن خېلىلا يېقىملىق ۋە كۈچلۈك ئاۋاز بىلەن بىر رومانسىنى ئېيتىۋاتاتتى. راسكولنىكوف ناخشا ئاڭلاۋاتقان ئىككى - ئۈچ تاماشىبىنىڭ يېنىدا توختاپ، بىرپەس ئاڭلىغاندىن كېيىن يانچۇقىدىن بەش كوپېيىكلىك پۇلدىن بىرنى چىقىرىپ قىزنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. قىز ناخشىسىنى ئەڭ تەسىرلىك، ئەڭ جىگە كۆتۈرۈلگەن يېرىدە توختىتىپ شارمانكىچىغا: «بولدى!» دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى، ئاندىن ھەر ئىككىلىسى ئاستا مېڭىپ، نېرىقى دۇكان تەرەپكە قاراپ كېتىشتى.

— سىز كوچىدا ئېيتىلىدىغان ناخشىلارنى ياقتۇرامسىز؟ — كۈتمىگەندە سورىدى راسكولنىكوف ھېلىلا ئۆزى بىلەن بىللە شارمانكىچىنىڭ يېنىدا تۇرغان، يېشى خېلى بىر يەرگە بېرىپ

قالغان ئۆتكۈنچىدىن، ئۇ ئادەم تەق ـ تۇرقىدىن بىكار تەلەپ ئادەمدەك قىلاتتى. ئۇ ھەيران بولۇپ، راسكولنىكوفقا غەلىتە بىر ھالەتتە قاراپ قويدى، ـــ مەن ياقتۇرمەن، ـــ دېدى راسكولنىكوف سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، لېكىن ئۇنىڭ قىياپىتى كوچىدا ئېيتىلىدىغان ناخشا بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق بىر ئىش توغرۇلۇق گەپ قىلىۋاتقان ئادەمنىڭ قىياپىتىگىلا ئوخشايتتى، ـــ مەن شارمانكىنىڭ تەڭكەشلىكىدە ئېيتىلغان ناخشىلارنى سوغۇق، قاراڭغۇ، نەم كۆز ئاخشىمى ـــ شۇنداق، نەمخۇش ئاخشامدا ئاڭلاشنى ياخشى كۆرمەن. شۇنداق چاغدا ئۆتكۈنچىلەرنىڭ ھەممىسى تاتىرىپ، ئاغرىق چىراي بولۇپ قالىدۇ؛ ئەگەر شامال چىقمىسا، نەم قار چۈشۈپ تۇرسا، تېخىمۇ ياخشى، گېپىمنى چۈشىنىۋاتامسىز؟ كوچىلاردىكى گاز چىراغلارنىڭ يورۇقى قارنىڭ ئارا ـ ئارىسىدىن جىمىرلاپ كۆرۈنىدۇ...

ـــ بىلمەيدىكەنمەن... كەچۈرۈڭ... ـــ غودۇڭشىدى ئۇ ئادەم. ئۇ راسكولنىكوفنىڭ سوئاللىرىدىن ۋە غەلىتە تۇرقىدىن قورقۇپ كېتىپ، كوچىنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتتى.

راسكولنىكوف ئۇدۇل مېڭىپ ئوت ـ چۆپ بازىرىنىڭ ھېلىقى بۇرجىكىگە، ھېلىقى كۈنى دۇكانچى ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى لىزاۋېتا بىلەن گەپلىشىپ تۇرغان جايغا كەلدى؛ لېكىن ئۇلار يوق ئىدى. ئۇ بۇ يەرنى تونۇپ مېڭىشتىن توختىدى ـ دە، ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قارىدى. ئاندىن ئۇن دۇكىنىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ھاڭۇبقىپ قاراپ تۇرغان قىزىل كۆڭلەكلىك يىگىتكە مۇراجىئەت قىلدى.

ـــ مۇشۇ بۇرجەكتە بىر يايمىچى خوتۇنى بىلەن بىللە سودا قىلاتتىغۇ دەيمەن ـ ھە؟

ـــ سودا قىلىۋاتقانلار كۆپقۇ، ـــ دېدى يىگىت راسكولنىكوف ـ قا تەكەببۇرانە قاراپ قويۇپ.

ـــ ئۇنىڭ ئىسمى نېمە ئىدى؟

ـــ چوقۇندۇرغاندا نېمە دەپ قويغان بولسا شۇ بولىدۇ ـ دە.

— سەنمۇ زارايسكتىن ئوخشىمامسەن؟ قايسى ئۆلكىدىن؟ — يىگىت راسكولنىكوفغا يەنە قاراپ قويدى.

— بىزنىڭ ئۇ يەر، ھەزرىتىم، ئۆلكە ئەمەس، ناھىيە، ئاكام سەپەرگە كېتىپ، ئۆيدە مەن قالغان، شۇڭا بىلمەيدىكەنمەن... كەچۈرىسىز — دە، ھەزرىتىم. ئەپۇ قىلىۋېتىڭ!

— يۇقىرى قەۋەتتىكى ئاشخانىمۇ؟

— يۇقىرى قەۋەتتىكى ئاشپۇزۇل، بىلىيارىمۇ بار؛ مەلىكىلەرمۇ تېپىلىدۇ... شۇنداق لېۋەن دەڭە!

راسكولنىكوف مەيدانىنى كېسىپ ئۆتتى، ئۇ يەردىكى دوقمۇشتا نۇرغۇن ئادەم توپلىشىپ قىستىلىشىپ تۇرۇشاتتى. يەنە كېلىپ ھەممىسى دېھقانلار ئىدى. ئۇ ئادەملەرنىڭ يۈزلىرىگە قارىغاچ مېڭىپ، ئادەملەر ئەڭ زىچ جايغا قىستىلىپ كىردى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ ئۆچرىغانلا ئادەم بىلەن گەپلەشكۈسى كېلەتتى. لېكىن، دېھقانلار ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمايتتى، ئۇلار توپ — توپ بولۇۋېلىپ، نېمىلەر توغرۇلۇق گەپلىشۋاتاتتى. ئۇ توختاپ بىردەم ئويلىنىۋېلىپ ئوڭغا بۇرالدى — دە، يولنىڭ ياقىسى بىلەن مېڭىپ، B كوچىسى تەرەپكە كەتتى. ئۇ مەيداندىن ئۆتۈپلا بىر تار كوچىغا كىرىپ قالدى...

قىسقىغىنا مۇشۇ تار كوچىدىن ئۇ ئىلگىرىمۇ پات — پات ئۆتۈپ قالاتتى. بۇ ئەگرى كوچا بىلەن مەيداندىن باغلىق كوچىغا چىققىلى بولاتتى. كېيىنكى كۈنلەردە ئىچى پۇشۇپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ قالسا، «كۆڭلىنى تېخىمۇ بەكرەك بۇزۇش ئۈچۈن»، ئۇنىڭ مۇشۇ ئەتراپقا كېلىپ ئايلىنىپ كەتكۈسى كېلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ھازىر ئۇ ھېچنېمىنى ئويلىمايلا مۇشۇ كوچىغا كىردى. بۇ كوچىدا بىر ئېگىز بىنا بار ئىدى، ئۇنىڭ ئىچى پۈتۈنلەي مەيخانا ۋە ئاشخانا ئىدى؛ گويا «قوشنىلارنىڭكىگە كىرىپ چىقىدىغان»دەكلا كىيىنگەن يالاڭباشتاق، كۆڭلەكچان خوتۇنلار يۈگۈرگىنىچە ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇراتتى. ئىككى — ئۈچ جايدا، ئۇلار تۆت — بەشتىن بولۇپ پىيادىلەر يولىغا، بولۇپمۇ بىنانىڭ

تۆۋەنكى قەۋىتىدىن پەسكە چۈشىدىغان جايغا يىغىلىۋالاتتى، بۇ يەردىن ئىككى باسقۇچ تۆۋەن چۈشسە، تۇرلۇك تۈمەن كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىغا كىرگىلى بولاتتى①. شۇ سورۇنلارنىڭ بىرىدىن پۈتۈن كوچىنى تىترەتكۈدەك تاراق ـ تۇرۇق، شاۋقۇن ـ سۈرەن، جاراڭ ـ جۇرۇڭ ئاۋازلار بىلەن ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. سورۇن تازا قىزىغانىدى. بىر توپ خوتۇن ئىشىك ئالدىدا قىسىلىشىپ تۇرۇشاتتى؛ بەزىلىرى پەلەمپەيدە، بەزىلىرى پىيادىلەر يولىدا ئولتۇرۇشاتتى، يەنە بەزىلىرى ئۆرە تۇرۇپ پاراڭلىشىۋاتاتتى. ياندىكى تاشيولدا تاماكا چىشلىۋالغان مەست ئەسكەر قەيەرگىدۇر كىرمەكچىدەك، لېكىن نەگە كىرىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قېلىپ تاپالمايۋاتقاندەك تىل ـ ھاقارەت ياغدۇرغىنىچە ئايلىنىپ يۈرەتتى. جۇلدۇر چاپانلىق بىر كىشى جۇلدۇر چاپانلىق يەنە بىر كىشى بىلەن جېدەللىشىۋاتاتتى، قاتتىق مەست بولۇپ كەتكەن يەنە بىر كىشى كوچىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ياتاتتى. راسكولنىكوف بىرمۇنچە ئايال يىغىلىپ تۇرغان يەرگە كېلىپ توختىدى. ئۇلار بوغۇق ئاۋازدا گەپلىشىۋاتاتتى. ھەممىسىلا چىت كۆڭلەك بىلەن ئۆچكە تېرىسىدىن تىكىلگەن باشماق كىيگەن، يالاڭباش ئىدى. ئۇلاردىن بەزىلىرى قىرىق ياشتىن ئېشىپ كەتكەن، بەزىلىرى بولسا ئەمدىلا ئون يەتتە ياشقا كىرگەن. ھەممىسىنىڭ دېگۈدەك كۆزى تاياق يەپ كۆكىرىپ كەتكەنىدى.

پەستىن چىقىۋاتقان ناخشا ئاۋازى ۋە پۈتكۈل گۇلدۇر ـ گۇپپاڭ، ۋاراڭ ـ جۇرۇڭ ئاۋازلار نېمىشقىدۇر راسكولنىكوفنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالدى... مۇشۇ يەردە تۇرۇپ، قاقاھلاپ كۈلۈشلەر، چىرقىراشلار ئىچىدە، كىمنىڭدۇر ئىنچىكە، چىرقىراق ئاۋازدا ئېيتىۋاتقان ناخشىسى بىلەن گىتارنىڭ ئاۋازىغا كەلتۈرۈپ بېرىلىپ تانسا ئويناۋاتقان بىرلىرىنىڭ

① بۇ يەردە پاھىشخانىلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئۆكچىلىرىنى رىتىملىق تاراقلىتىشلىرىنى ئاڭلىغىلى بولاتتى. ئۇ غەمكىن، خىيالچان بىر ھالەتتە پۈتۈن دىققىتى بىلەن قۇلاق سالغاچ، ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ پەسكە ئېڭىشىپ، پىيادىلەر يولىدىن ئىچكىرىگە قىزىقىپ قارىدى.

ئەي سۆلەتلىك، سۆيۈملۈك ساقچى،
سەۋەبسىزلا ئۇرمىغىن مېنى !

ناخشىچى ئىنچىكە ئاۋازدا كۈيلىمەكتە ئىدى. گويا ھەممە ئىش ناخشىنى ئېنىق ئاڭلاش ـ ئاڭلىيالماسلىققا باغلىقتەك، راسكولنىكوفنىڭ ناخشىدا نېمىلەرنىڭ دېيىلىۋاتقانلىقىنى بەكمۇ ئاڭلىغۇسى كېلىپ كەتتى.

«كىرەيمۇ ـ كىرمەيمۇ؟ ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ قاقاھلاپ كۈلۈشۈۋاتىدۇ ! تازا مەست بولۇشۇپتۇ. مەنمۇ غەرق مەست بولغۇچە ئىچەيمىكىن؟»

ـــ كىرمەمسىز ئىچكىرىگە، قەدىرلىك بايۋەچچە؟ ـــ سورىدى ئايالىلاردىن بىرسى ئانچە بەك بوغۇلۇپ كەتمىگەن، خېلىلا جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن. ئۇ بەكلا ياش ئىدى، ھەتتا كىشىنىڭ كۆڭلىگە تەگمىگۈدەك ـــ شۇ يەردىكى ئايالىلارنىڭ ئىچىدە بىردىنبىر چىرايلىق قىز ئىدى.

ـــ پاھ، ئەجەب چىرايلىقكەنسەنغۇ، ـــ دېدى راسكولنىكوف قەددىنى سەل ـ پەل رۇسلاپ ئۇنىڭغا قاراپ.

بۇ ماختاش بەكلا ياقتى بولغاي، ئۇ پىسكىڭىدە كۈلۈپ قويدى.

ـــ ئۆزىڭىزمۇ كېلىشكەن يېگىت ئىكەنسىز، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ ۋاي ـ ۋۇي نېمانداق ئورۇقتۇ، ـــ دېدى يەنە بىر خوتۇن بوم ئاۋاز بىلەن، ـــ دوختۇرخانىدىن يېڭىلا چىقىشىڭىزمۇ؟

ـــ قارىسامكى، ھەممىسى گېنېرالىلارنىڭ قىزلىرىغا ئوخشايدىكەنۇ، ئېسىت، بۇرۇنلىرى پاناق ئىكەن ـ ده، ـــ دېدى يېڭىلا كەلگەن شىركەيپ سەھرالىق كۈتمىگەندە گەپكە

ئارىلىشىپ. ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى كۆل رەڭ كەڭ چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرى يېشۈتىلگەندى، سەت چىرايىدىن مۇغەمبەرلەرچە كۈلكە چىقىپ تۇراتتى، ــ قاراڭلار، قالتىس قىزىپ كېتىپتۇغۇ!

ــ ھامىنى كەلگەندىكىن، ئىچىگە كىر!

ــ كىرمەمدىغان! گۆھىرىم!

ئۇ دەلدەڭشىگىنىچە پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

راسكولنىكوف يولىنى داۋام قىلدى.

ــ ماڭا قارىڭا، بايۋەچچە، ــ قىز ئۇنىڭ كەينىدىن چاقىردى.

ــ نېمە ئىش؟

ئۇ خىجىل بولۇپ يەرگە قارىۋالدى.

ــ ھىم، جېنىم بايۋەچچە. سىز بىلەن بىرنەچچە سائەت بىللە بولۇشقا مەن ھەرقاچان تەييار، ھازىرمۇ نېمىشقىدۇر ئېچىلىپ كېتىۋاتىمەن. قەۋەتلا ئوماق يىگىتكەنسىز. شاراب ئىچكۈدەك پۇل تاشلاپ كېتەلمەسسىزمۇ!

راسكولنىكوف قولىنى يانچۇقىغا سالدى ــ دە، بەش كوپېيىكلىك پۇلدىن ئۈچنى ئېلىپ ھەمىسىنى ئۇنىڭغا بەردى.

ــ ۋىيىيەي، ئەجەبمۇ قولىڭىز ئوچۇقكەنغۇ، بايۋەچچە!

ــ ئىسمىڭ نېمە؟

ــ مېنى دوكلىدا، دەپ ئىزدىسىڭىز بولىدۇ.

ــ توۋا، شۇمۇ قىلمىقمۇ، ــ دېدى بىردىن توپ ئىچىدە تۇرغان بىر ئايال دۈكلىداغا قاراپ بېشىنى چايقاپ، ــ ھېچ بىلمىدىم، پۇل سورىغىلى قانداقمۇ ئاغزىڭ بارىدىكىن! مەن بولسامچۇ، ئۇيالغىنىمدىن يەرگىلا كىرىپ كېتەتتىم...

راسكولنىكوف گەپ قىلغان ئايالغا ئەجەبلىنىپ قارىدى. ئوتتۇز ياشلارغا بېرىپ قالغان بۇ چوقۇر قىزىنىڭ يۈز ــ كۆزلىرى كۆكىرىپ، ئۇستۈنكى كالپۇكى ئازراق ئىششىپ قالغاندى. ئۇ خاتىرجەم ۋە جىددىي بىر ھالەتتە گەپ قىلىپ باشقىلارنى

ئەيىبلىمەكتە ئىدى.

«قايسى كىتابتا كۆرۈۋىدىمكىنە، ــ ئويلىدى راسكولنىكوف كېتىۋېتىپ، ــ قايسى كىتابتا كۆرگەن بولغىيدىم[1]، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان بىر ئادەم، قەتل قىلىنىشتىن بىر سائەت ئىلگىرى، ناۋادا ماڭا ناھايىتى ئېگىز قىيانىڭ ئۈستىدە، ئىككى پۇتۇم ئاران پاتقۇدەك يارنىڭ ئۈستىدە ياشاشقا توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئەتراپىم تېگى يوق ھاڭ، دېڭىز، ئەبەدىي قاراڭغۇلۇق، ئەبەدىي يالغۇزلۇق ۋە ئەبەدىي بوران - چاپقۇن بولۇپ تۇرىدىغان جاي بولغاندىمۇ، شۇ بىر غېرىچچە يەردە ئۆمۈربويى، مىڭ يىل، ھەتتا ئەبەدىي تىك تۇرۇپ ياشاشقا توغرا كەلسىمۇ، رازى ئىدىم، ئۆلۈپ كەتكەنگە قارىغاندا مۇشۇنداق بولسىمۇ ياشاش مىڭ مەرتىۋە ياخشى ! پەقەت ياشىساملا، ياشىساملا بولدى، ياشىساملا بولدى ! مەيلى قانداقلا بولسۇن تىرىك قالسام، ياشىساملا بولدى ! دەپتىكەن ياكى شۇنداق دەپ ئويلاپتىكەن. بۇ گەپ نەقەدەر توغرا ــ ھە ! يا رەببىم، نېمىدېگەن ھەق گەپ ــ ھە! ئىنسان دېگەن پەسكەش بولىدۇ ! ــ بىرپەستىن كېيىن ئۇ يەنە بىر ئېغىز گەپنى قوشۇپ قويدى، ــ ئىنسانىنى پەسكەش دېگەن ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ پەسكەش.»

ئۇ باشقا بىر كوچىغا چىقتى. «ھە ! «بىللۇر ساريىي !» رازۇمىخىن بايا «بىللۇر ساريىي»نىڭ گېپىنى قىلىۋاتقان، لېكىن مەن زادى نېمە قىلماقچى بولغىيدىم؟ ھە راست، گېزىت ئوقۇماقچىدىم... زوسىموف گېزىتتىن كۆردۈم دېگەندەك قىلىۋاتقان...»

ــ گېزىتلەر بارمۇ؟ ــ سورىدى ئۇ پاكىز ۋە كەڭتاشا ئاشخانىغا كىرىپ. بىرنەچچە خانىلىق بۇ ئاشخانىدا ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى. ئىككى - ئۈچ مېھمان چاي ئىچىۋاتاتتى، يىراقراق بىر خانىدا تۆت - بەشەيلەن شامپان ئىچىۋاتاتتى.

---

① بۇ يەردە فرانسىيە يازغۇچىسى ۋېكتور ھېيۇگونىڭ «پارىژ بۇۋى مەريەم چېركاۋى» ناملىق رومانى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

راسكولنىكوفقا شۇلارنىڭ ئارىسىدا زامىتوفمۇ بارەك كۆرۈندى. لېكىن، ئارىلىق يىراق بولغاچقا، پەرق ئېتەلمىدى.

«بولسا بولمامدۇ!» ئويلىدى ئۇ.

ــ ھاراق ئەكېلەيمۇ؟ ــ سورىدى خىزمەتچى.

ــ بىر پىيالە چاي ئەكەل. ئاندىن ماڭا گېزىتلەرنى ئەكېلىپ بەر، كونىلىرىنى، يېقىنقى تۆت ــ بەش كۈننىڭ گېزىتىنى، ساڭا چاي پۇلى بېرىمەن.

ــ خوپ، جاناب، مانا بۇ بۇگۈنكىلىرى، ھاراقتىنمۇ كەلتۈرەيمۇ؟

كونا گېزىتلەر بىلەن چاي كەلتۈرۈلدى. راسكولنىكوف ئولتۇرۇۋېلىپ ئىزدەشكە باشلىدى: «ئىزلېر[1] ــ ئىزلېر ــ ئاستېكلار[2] ــ ئاستېكلار ــ ئىزلېر ــ بارتولا ــ ماسسىمو ــ ئاستېكلار ــ ئىزلېر ــ تۈفى، قۇرۇپ كەتكۇر! ھە، مانا بۇ يەردە بىرنەچچە خەۋەر بار ئىكەن: بىر ئايال بىنانىڭ پەلەمپىيىدىن يىقىلىپ چۈشتى ــ بىر سودىگەر ھاراق ئىچىپ جېنىدىن جۈدا بولدى ــ قۇملۇققا ئوت كەتتى ــ پېتېربۇرگ ئارىلىغا ئوت كەتتى[3] ــ يەنە شۇ پېتېربۇرگ ئارىلىغا ئوت كەتتى ــ يەنە شۇ پېتېربۇرگ ئارىلىغا ئوت كەتتى ــ ئىزلېر ــ ئىزلېر ــ ماسسىمو ــ ھە مانا، بۇ يەردىكەن...»

ئۇ ئۆزى ئىزدىگەن خەۋەرنى خېلى تېستە تاپتى ــ دە، ئوقۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قۇرلاردىن ئاتلاپ ــ ئاتلاپ ئۆتمەكتە ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ «خەۋەر»نى تولۇق ئوقۇپ

---

① ئىزلېر ــ ئۆز ۋاقتىدىكى پېتېربۇرگنىڭ شەھەر ئەتراپىغا جايلاشقان مەشھۇر «ئارىشالىق» بېغىنىڭ غوجايىنى.

② شۇ چاغدا پېتېربۇرگتا ئىككى پەتەك ــ ماسسىمۇ ئىسىملىك بىر ئوغۇل بالا بىلەن بارتولا ئىسىملىك قىز كۆرگەزمە قىلىنغان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇلار مېكسىكىدىكى ئاستېكلارنىڭ ئەۋلادى ئىكەن.

③ پېتېربۇرگ ئارىلى ــ پېتېربۇرگنىڭ بىر رايونى. ئۇنى پېتېربۇرگ شەھىرىنىڭ مەركىزىدىن بىرلا دەريا ئايرىپ تۇرىدۇ. ئۇ يەردىكى ئۆيلەرنىڭ كۆپىنچىسى ياغاچ ئۆي بولغاچقا، پات ــ پات ئوت كېتىپ تۇرىدۇ.

چىقتى، ئاندىن كېيىنكى سانلاردىن ئەڭ يېڭى قوشۇمچە خەۋەرلەرنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئۇ گېزىتلەرنىڭ بەتلىرىنى ئىچى تىتىلداپ تاقەتسىزلىك بىلەن ئۆرۈگەچكە، قوللىرى توختىماي تىترەيتتى. كۆتمىگەندە كىمدۇر بىرسى ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇ ئولتۇرغان ئۈستەلدە ئولتۇردى. ئۇ بۇرىلىپ قارىۋىدى، زامىتوف ئىكەن. زامىتوف يەنىلا بۇرۇنقىدەك قوللىرىغا ئۇزۇك سېلىپ، كىيىمگە زەنجىر ئېسىۋالغان، قاپقارا بۇدۇر چاچلىرىنى ئىككى تەرەپكە ئايرىپ مايلىۋالغان، ئۇچىسىغا چىرايلىق جىلىتكە، سەل - پەل كونىرىغان كاستۇم بىلەن خېلىلا كىرلەشكەن كۆڭلەك كىيىۋالغانىدى. ئۇنىڭ كەيپى چاغ، ھېچبولمىغاندا ئۇ ناھايىتى شاد ئىدى. ئۆزىمۇ سەمىمىيلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. شامپان ئىچكەچكە، بۇغداي ئۆڭ يۈزى بىلىنەر - بىلىنمەس قىزىرىپ قالغانىدى.

— ۋۇي ! بۇ يەردە ئىكەنسىزغۇ؟ — گەپ باشلىدى ئۇ ئەجەبلىنىپ ۋە گويا راسكولنىكوف بىلەن ئۇزاق زامانلاردىن بۇيان تونۇش كىشىلەردەك، — تېخى تۇنۇگۈنلا رازۇمىخىندىن سىزنى ھېلىمۇ بىھوش ياتىدۇ، دەپ ئاڭلىۋىدىم، قىزىق ئىش ! بىلەمسىز، مەن سىزنى يوقلاپ بارغان...

راسكولنىكوف ئۇنىڭ يېنىغا كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا، گېزىتلەرنى بىر چەتكە سۈرۈپ قويۇپ، بۇرىلىپ زامىتوفقا قارىدى. ئۇنىڭ لەۋلىرىدە سوغۇق كۈلۈمسىرەش جىلۋىلەندى، بۇ سوغۇق كۈلۈمسىرەشتىن قانداقتۇر يېڭى تاقەتسىزلىك ۋە سەۋرسىزلىك چىقىپ تۇراتتى.

— بىلىمەن، بىرىپىتىكەنسىز، — جاۋاب بەردى ئۇ، — ئاڭلىدىم. مېنىڭ پايپاقلىرىمنى ئىزدەپسىز... بىلەمسىز، رازۇمىخىن سىزگە بەكلا قايىل. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئىككىڭلار لاۋزا ئىۋانوۋنانىڭكىگە بىرىپسىلەر. ئېسىڭىزدىمۇ، ھېلىقى كۈنى، ئۇنى دەپ پارتلاتقۇچ دورىغا ئوخشايدىغان پۈرۈچقا توختىمايلا كۆز قىسىۋىدىڭىز، ئۇ زادىلا ئۇقالمىدى،

ئېسىڭىزدىمۇ؟ ئۇنىڭ ئۇقالمىغۇدەك نېمىسى بار؟ بۇ ناھايىتى ئېنىقلىغۇ، شۇنداقمۇ؟

— ئۇ شۇنداق جېدەلخور يىگىت!

— پارتلاتقۇچ دورىمۇ؟

— ياق، دوستىڭىز رازۇمىخىن...

— جانابىي زامبىتوف، كۇنلىرىڭىز ئوبدان ئۆتۈۋاتىدىغۇ دەيمەن ـ ھە. پۇل خەجلىمەي كۆڭۈل ئاچىدىغان يەرلەرگە بېرىۋېرىسىزغۇ①. سىزنى ھازىر شامپان بىلەن مېھمان قىلغان كىم ئۇ؟

— ئۆزىمىز... بىللە ئىچىشۋاتقان... مېھمان قىلغان دېدىڭىزمۇ؟!

— تاپان ھەققىڭىز ـ دە! سىز ھەممىدىن بەھرىمەن بولۇشقا ھەقلىق! — راسكولنىكوف كۈلۈۋەتتى، — ھېچقىسى يوق، ئاق كۆڭۈل يىگىت، ھېچقىسى يوق! — قوشۇپ قويدى ئۇ زامبىتوفنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ، — يامان نىيەت بىلەن دەۋاتقىنىم يوق، «كۆڭلۈمنىڭ يېقىنلىقىدىن چاقچاق قىلىپ قويدۇم.» خۇددى ھېلىقى مومايىنىڭ ئەزىز سېپىدە ئىشچىلار مىتكانى دۇمبالۇپتىپ دېگەندەك... سىز قانداق بىلىسىز؟

— مەن بىلگىم سىزدىنمۇ كۆپرەك ئىشلارنى بىلىشىم مۇمكىن.

— سىز بەكلا غەلىتە ئىكەنسىز. سىز ھېلىمۇ تازا ساقىيىپ كەتمىگەندەك قىلىسىز، سىرتقا چىقمىسىڭىز بوپتىكەن...

— سىزگە غەلىتىدەك تۇيۇلۇۋاتسىمۇ؟

— ھەئە، گېزىت ئوقۇۋاتامسىز؟

— گېزىت ئوقۇۋاتىمەن.

— ئوت كەتكەن توغرۇلۇق نۇرغۇن خەۋەر بېسىلىپتۇ.

— ياق، مەن ئوت كەتكەنلىكى ھەققىدىكى خەۋەرلەرنى

① بۇ يەردە پاھىشخانىلار بىلەن مەيخانىلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. زامبىتوف ساقچى ئىدارىسىدە ئىشلىگەچكە، ھەممىلا يەردە پۇلسىز يەپ ـ ئىچىپ يۈرەلەيدۇ.

ئوقۇمىدىم، ــ شۇ چاغدا ئۇ زامبتوفقا سىرلىق قاراپ قويدى، ئۇنىڭ قىيسايغان لەۋلىرىدە يەنە مەسخىرىلىك كۈلكە جىلۋىلەندى، ــ ياق، ئوت كەتكەنلىكى ھەققىدىكى خەۋەرلەرنى ئوقۇمىدىم، ــ تەكرارلىدى ئۇ زامبتوفقا قاراپ كۆزىنى قىسىپ، ــ لېكىن قەدىرلىك ياش دوستۇم، قېنى ئېيتىڭە، مېنىڭ نېمىلەرنى ئوقۇغانلىقىمنى بەكمۇ بىلگۈڭىز كېلىۋاتىدۇ، شۇنداقمۇ؟

ــ ياقەي، قىلچە بىلگۈم يوق؛ ئانچىكىم سوراپ قويدۇم. سوراشقا بولمامتى يا؟ سىز نېمىشقا دائىم...

ــ ئاڭلاپ تۇرۇڭ، سىز تەربىيە كۆرگەن، ئەدەبىيات ئوقۇغان ئادەم، شۇنداققۇ؟

ــ مەن ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئالتىنچى يىللىقىغچە ئوقۇغان[1]ــ جاۋاب بەردى زامبتوف خىلىلا ئېپتىخارلىق بىلەن.

ــ ئالتىنچى يىللىققچە دەڭ ! ھەي ـ ھەي، قۇشقىچىمەي ! چاچلىرىڭىز بۆلۈكلۈك، قوللىرىڭىزدا لىق ئۇزۇك... سىز دۆلەتمەن ئادەم ! پاھ، شۇنداق سۆيۈملۈك يىگىت ! ــ دەل شۇ چاغدا راسكولنىكوف زامبتوفنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ ئەسەبىيلەرچە قاقاھلاپ كۈلدى. زامبتوف دەرھال ئۆزىنى قاچۇردى، ئۇنى خاپا بولدى دېگەندىن كۆرە، ھەيران قالدى دېگەن تۇزۇكرەك ئىدى.

ــ ئەستا، سىز بەكلا غەلىتە ئىكەنسىز ! ــ دېدى زامبتوف جىددىي ھالەتتە، ــ ماڭا سىز ھېلىمۇ جۆيلۈۋاتقانەكلا تۇيۇلۇۋاتىسىز.

ــ جۆيلۈۋاتىمەنما؟ بىكار گەپ. قۇشقىچىم ! سىز مېنى غەلىتە دېدىڭىز، شۇنداققۇ؟ ئەمىسە، ماڭا قىزىقامسىز؟ ھە؟ قىزىقامسىز؟

ــ قىزىقمەن.

ــ يەنى، گېزىتتىن نېمىلەرنى ئوقۇدۇم، نېمىلەرنى ئىزدىدىم. شۇنى بىلگۈڭىز بار، شۇنداقمۇ؟ قاراڭ، شۇنچە نۇرغۇن

① ئۇ چاغلاردا ئوتتۇرا مەكتەپلەر ئالتە يىللىق ئىدى.

گېزىتنى ئەكەلدۇردۇم ! بۇ شۇبھىلىك، شۇنداقمۇ؟

ــ بوپتۇ، دەۋېرىڭ.

ــ قۇلىقىڭىز دىڭمۇ؟

ــ قانداق قۇلاقكەن ئۇ دىڭ قىلغۇدەك؟

ــ قانداق قۇلاقلىقىنى كېيىن دەپ بېرىمەن. ھازىرچۇ، ئەڭ قەدىردان دوستۇم، مەن سىزگە دەپ بېرىمەن... ياق. ئۇنىڭدىن كۆرە «ئىقرار قىلىمەن» دېگىنىم تۈزۈك... ياق، بۇمۇ بولمىدى. توغرىسى، مەن بوينۇمغا ئالىمەن، سىز يېزىۋالمىسىز، ئەمدى توغرا بولدى ! ئەمدى بوينۇمغا ئالاي. مېنىڭ ئوقۇغۇنۇم، قىزىققىنىم... ئاختۇرغىنىم. ئىزدىگىنىم... ــ راسكولنىكوف كۆزلىرىنى قىسىپ بىردەم تۇرۇۋالدى، ــ مېنىڭ ئىزدىگىنىم ــ مەن بۇ يەرگە شۇ ئىش بىلەن كەلگەن ــ ئىزدىگىنىم، ھېلىقى مومايىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ھەققىدىكى خەۋەرلەر، ــ دېدى ئۇ ئاخىر يۈزىنى زامېتوفنىڭ يۈزىگە بەكلا يېقىن ئاپىرىپ پىچىرلاپ، زامېتوف مىدىر ـ مىدىر قىلماي، يۈزىنىمۇ قاچۇرماي، ئۇنىڭغا قادىلىپ قاراپ تۇردى. كېيىن زامېتوفقا شۇنىسى غەلىتە تۇيۇلدىكى، ئۇلار بىر ـ بىرىگە تىكىلگىنىچە گەپ ـ سۆز قىلماي بىر مىنۇتقىچە تۇرۇشتى.

ــ خوش، شۇ خەۋەرنى ئوقۇغان بولسىڭىز نېمە بوپتۇ؟ ــ بىردىنلا ۋارقىرىدى زامېتوف ھېچنېمىنى چۈشەنمەي تاقەتسىزلىنىپ، ــ ئۇنىڭ مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى؟ ئۇنىڭ بىلەن مېنىڭ نېمە كارىم؟

ــ ھېلىقى مومای شۇ، ــ داۋام قىلدى راسكولنىكوف زامېتوفنىڭ ۋارقىراشلىرىغا قىلچە پەرۋا قىلماي بايىقىدەك پىچىرلاپ، ــ ئېسىڭىزدىمۇ، ساقچى ئىدارىسىدە سىلەر شۇ توغرۇلۇق گەپلىشىۋاتقاندا، مەن ھوشۇمدىن كېتىپ قالغان. مانا ئەمدى چۈشەنگەنسىز؟

ــ بۇ نېمە گەپ زادى؟ «چۈشەنگەنسىز» دېگىنىڭىز نېمىسى؟ ــ دېدى زامېتوف سەل سارىسىمگە چۈشۈپ.

راسكولنىكوفنىڭ قېتىپ قالغان، لېكىن جىددىي چىرايى بىرپەستىلا ئۆزگىرىپ، ئۇ گويا ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايۋاتقان ئادەمدەك، يەنە بايىقىغا ئوخشاش بىردىنلا ئەسەبىيلەرچە قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. مانا شۇ چاغدا بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرىكى ھېلىقى بىر دەقىقە ئۇنىڭ يادىغا كەلدى. ئۆزىنىڭ پالتىنى كۆتۈرۈپ ئىشكىنىڭ كەينىدە تۇرغانلىقى، ئىلگىرى سەكرەشلىرى، ئىشكىنىڭ تېشىدا تۇرغانلارنىڭ تىللاشلىرى، ئىشكىنى ئېچىشقا ئۇرۇنۇشلىرى، ئۆزىنىڭ بىردىنلا ئۇلارغا قاتتىق ۋارقىرىغۇسى، ئۇلار بىلەن تىللاشقۇسى، ئۇلارغا تىلىنى چىقىرىپ كۆرسەتكۈسى، ئۇلارنى مەسخىرە قىلغۇسى، ئۇلارغا قاراپ كۈلگۈسى، قاقاھلاپ تېلىقىپ كۈلگۈسى كەلگەنلىكى كۆز ئالدىدا شۇقەدەر ئېنىق گەۋدىلەندى!

— سىز بىر بولسا سارالڭ، بىر بولسا... — دېدى زامېتوف، ئۇ گويا تۇيۇقسىز كاللىسىغا كېلىپ قالغان بىرەر ئويدىن قورقۇپ كەتكەن ئادەمدەك بىردىنلا توختاپ قالدى.

— بىر بولسا؟ «بىر بولسا» نېمە؟ ھە، نېمە؟ قېنى، دەڭە!

— ھېچنېمە، — جاۋاب بەردى زامېتوف زەردە بىلەن.

ھەر ئىككىيلەن جىم بولۇپ قېلىشتى. ھازىر تەلۈلەرچە قاقاھلاپ كۈلگەن راسكولنىكوف بىردىنلا جىمىپ ئويچان ۋە غەمكىن بولۇپ قالدى. ئۇ جەينەكلىرىنى ئۈستەلگە قويۇپ، بىر قولىدا بېشىنى تىرەپ ئولتۇراتتى. زامېتوفنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەندەكلا قىلاتتى. جىمجىتلىق خېلى ئۇزاق داۋام قىلدى.

— چېيىڭىزنى نېمىشقا ئىچمەيسىز؟ سوۋۇپ قالدى، — دېدى زامېتوف.

— ھەـ؟ نېمە؟ چاي؟... ھە، راست... — راسكولنىكوف ئىستاكاندىكى چايدىن بىر ئوتلىدى، ئاغزىغا بىر چىشلەم نان سالدى. ئاندىن بىردىنلا زامېتوفقا قاراپ، ھەممىنى يادىغا كەلتۈرگەندەك بولدى. ئۇ بىردىنلا ئۆزىگە كەلگەندەك قىلدى. ئۇنىڭ چىرايىدا بايىقى مەسخىرىلىك كۈلكە ئەسلىگە كەلدى. ئۇ

چاي ئىچىشنى داۋام قىلدى.

ــ يېقىندىن بۇيان مۇشۇنداق ئالدامچىلىق دېلولىرى كۆپىيىپ كەتتى، ــ دېدى زامبتوف، ــ يېقىندىلا «موسكۋا خەۋەرلىرى»دىن ئوقۇدۇم، موسكۋادا يالغان پۇل ياسىغان بىرمۇنچە ئادەمنى قولغا ئاپتۇ. بىر پۈتۈن گۇرۇھ ئىكەن. يالغان پۇل ياساپتۇ.

ــ ھە، بۇنىڭغا خېلى ئۇزاق بولدىغۇ ! مەن بۇنى بىر ئايدىن ئىلگىرى گېزىتتىن كۆرگەن، ــ خاتىرجەم جاۋاب بەردى راسكولنىكوف، ــ دېمەك، سىزنىكىچە، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئالدامچىمۇ؟ ــ قوشۇپ قويدى ئۇ سوغۇق كۈلۈپ.

ــ ئالدامچى بولماي نېمە ئەمىسە؟

ــ ئۇلار؟ ئۇلار ساپلا بالىلار، ئالدامچىلار ئەمەس، سېرىق تۇك بالىلار ! شۇنداق بىر ئىشنى قىلىشقا، ئۇلار ئەللىك نەچچە ئادەمنى يىغىپتۇ. ئەجەبا شۇنداق قىلغىلى بولاتتىمۇ؟ مۇنداق ئىشقا ئۈچ ئادەممۇ ئارتۇقلۇق قىلمىدۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇلار بىر ــ بىرسىگە ئىشىنىشى، ھەربىرى باشقا بىرسىگە ئۆزىدىنمۇ بەكرەك ئىشىنىدىغان بولۇشى كېرەك ! ئۇنداق بولمىغاندا، بىرەرى مەست بولۇپ جۆيلۈپ، سىزنى ئاشكارىلاپ قويسا، ھەممە ئىش يوققا چىقىدۇ ! سېرىق تۇك چۈجىلەر ! ئۇلار بانكىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىدىن پۇلنى ئالماشتۇرۇپ كېلىشكە ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدىغان ئادەملەرنى يالىشىپتۇ؟ مۇشۇنداق ئىشنى ئۇچرىغانلا ئادەمگە تاپشۇرغىلى بولاتتىمۇ؟ خوش، بۇ سېرىق تۇك چۈجىلەرنى غەلىبە قازاندى، ھەربىرى بىر مىليون رۇبلىدىن پۇل ئالماشتۇرۇۋالدىمۇ دەيلى، كېيىن قانداق بولىدۇ؟ بىر ئۆمۈر شۇنداق ئۆتكىلى بولامدۇ؟ ھەربىرى باشقا بىرىگە ئۆمۈرلۈك باغلىنىپ قالىدۇ ! بۇنىڭدىن كۆرە ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغان ياخشىراق ! ئۇلار ھەتتا پۇلنى ئالماشتۇرۇشنىمۇ بىلمەيدىكەن. بىرسى ئىش بېجىرىش ئورنىغا بېرىپ، بەش مىڭ رۇبلىنى قولىغا ئېلىشى بىلەن تەڭ، ئۇنىڭ قوللىرى تىترەپ كەتكەن. ئۇ

دەسلەپكى تۆت مىڭنى ساناپ ئېلىپ، ئاخىرقى مىڭ رۇبلىنى سانىمايلا ئالغان. ئۇ پۇلنى يانچۇققا سېلىپ، پاتراق تىكىۋېتىش ئۈچۈن شۇنداق قىلغان. شۇنىڭ بىلەن گۈمانلاندۇرۇپ قويغان. ھەممە ئىشنى مانا شۇ ئەخمەق بۇزغان ! شۇنداقمۇ قىلغان بارمۇ؟

— ئۇنىڭ قوللىرى تىترەپ كېتىپتىمۇ؟ — دېدى زامبتوف ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاپ، — ياق، شۇنداق بولۇشى مۇمكىن. ياق، مەن شۇنداق بولۇشى مۇمكىنلىكىگە تامامەن ئىشىنىمەن. بەزىدە چىدىغۇسىز پەيتلەرمۇ بولۇپ قالىدۇ.

— شۇنىڭغىمۇ؟

— سىزنىڭ چىدىيالمىشىڭىز مۇمكىنمۇ؟ ياق، مەن چىدىيالمايمەن ! يۇز رۇبلى ئىنئامنى دەپ شۇنداق دەھشەتلىك ئىشنى قىلغىنىنى قارىڭ ! يالغان پۇلنى كۆتۈرۈپ نەگە بارغان دەڭ — بانكىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىغا بارغان. يالغان پۇلنى تونۇشقا كەلگەندە ئۇ يەردىكىلەر قىلنى قىرىققا ئايرىيالايدۇ دەڭە! ياق، مەن بولسام ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويغان بولاتتىم، سىز ئۆزىڭىزنى يوقاتماسمىدىڭىز؟

بىردىنلا راسكولنىكوفنىڭ بەكلا «قۇم قازىلىق» قىلغۇسى كېلىپ كەتتى. ئۇ دۇمبىسىنىڭ دەمۇدەم ئۇيۇشۇپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى سەزدى.

— مەن ھەرگىز ئۇنداق قىلمايتتىم، — دېدى راسكولنىكوف گەپنى يىراقتىن باشلاپ، — مەن پۈل ئالماشتۇرسام مۇنداق قىلاتتىم: بىرىنچى مىڭ رۇبلىنى ئۇيان - بۇيان ئۆرۈپ ئۇچ - تۆت قېتىم سانايتتىم. پۇللارنىڭ ھەربىرىگە زەن سېلىپ قاراپ چىقاتتىم. ئاندىن ئىككىنچى مىڭ رۇبلىنى ساناشقا باشلاپ، يېرىمىغا كەلگەندە توختايتتىم - دە، ئارىسىدىن ئەللىك رۇبلىلىق پۇلدىن بىرنى چىقىرىپ، يالغان پۇل ئەمەستۇ، دېگەندەك قىلىپ، ئۇنى يورۇقتا تۇتۇپ قارايتتىم. ئاندىن تەتۈر ئۆرۈپ يەنە يورۇقتا تۇتۇپ قاراپ باقاتتىم. «ئەنسىرەپ قالدىمچۇ، — دەيتتىم مەن، — بىزگە تۇغقان كېلىدىغان بىر ئايال ئىككى

كۇنىڭ ئالدىدا قاراپ تۇرۇپ يىگىرمە بەش رۇبلى زىيان تارتتى»، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا بۇ ئىشنىڭ جەريانىنى سۆزلەپ بېرەتتىم. ئۇچىنچى مىڭ رۇبلىنى ساناشقا باشلىغان چاغدا، مەن ئۇلارغا: «كەچۈرۈڭلار، بۇ مىڭ رۇبلىنى ساناۋېتىپ يەتتە يۈزگە كەلگەندە ئېزىپ كېتىۋىدىم، شۇڭا ئازراق گۈمان قىلىپ قالدىم» دەيتتىم ـ دە، ئۇچىنچى مىڭ رۇبلىنى تاشلاپ قويۇپ، يەنە ئىككىنچى مىڭ رۇبلىنى ساناشقا باشلايمەن ـــ بەش مىڭ رۇبلىنى شۇ تەرىقىدە ساناپ چىقاتتىم. ھەممىنى ساناپ بولۇپ، ئاخىرىدا سانىغان مىڭ رۇبلى بىلەن ئىككىنچى قېتىم سانالغان مىڭ رۇبلىنىڭ ھەربىرىدىن بىردىن قەغەز پۇلنى چىقىرىۋېلىپ، يورۇققا تۇتۇپ قاراپ باقاتتىم ـ دە، يەنە گۇمان قىلىپ قالغاندەك قىلىپ: «تېگىشىپ بەرگەن بولسىڭىز» دەيتتىم. شۇنىڭ بىلەن ھېساباتچىنى قارا تەرگە چۆمدۇرۇپ، ھازدۇراتتىم، تاكى مۇشۇنىڭدىن پاتراق قۇتۇلايچۇ دېگەن يەرگە كەلگۈچە شۇنداق قىلىۋېرەتتىم. ئاخىر ھەممە ئىش پۈتكەندە، ئىشىك ئالدىغا باراتتىم. ئەمدى ئىشكنى ئېچىپ چىقىپ كېتىشىم كېرەكقۇ ـــ لېكىن، ياق، كەچۈرۈڭ. مەن يەنە قايتىپ كېلەتتىم ـ دە، بىرەر سوئال سورايتتىم ياكى بىرەر ئىشنى ئىزاھلاپ قويياتتىم ـــ مەن بولسام، مانا شۇنداق قىلاتتىم!

ـــ ۋاي ـ ۋۇي، نېمىدېگەن دەھشەت! ـــ دېدى زامبىتوف كۇلۇپ، ـــ لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپلەر. راستلا شۇنداق قىلىشقا توغرا كەلسە، چوقۇم ھودۇقۇپ كېتىسىز. سىزگە ئېيتسام، مېنىڭچە ھېلىغۇ سىز بىلەن مەن ئىككەنمەن، ھەتتا مۇشۇنداق ئىشلارغا پىشىپ كەتكەن، ئۆلۈمگىمۇ پەرۋا قىلمايدىغان ئادەملەرمىز، بۇنداق ئىشتا مەيدىسىگە ئۇرالمايدۇ. يىراقتىن ئىزدەشىنىڭ ھاجىتى يوق ـــ كۆز ئالدىمىزدىلا بىر مىسال تۇرۇپتۇ. رايونىمىزدا بىرەيلەن بىر مومايىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. قاتىل جېنىدىن تويغان بىرنېمە ئوخشايدۇ. ئۇ كۇپكۇندۇزدىلا ھەممىگە تەۋەككۇل قىلىپ، شۇ ئىشنى قىپتۇ.

ناھايىتى بىر مۆجىزە — تاسادىپىيىلىق سەۋەبىدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ — شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ قوللىرى يەنىلا تىترىگەن، ئۇ ھەتتا ئوغرىلىق قىلىشنىمۇ بىلمەيدىكەن. ئۇ چىدىيالمىغان؛ دېلو ئەھۋالىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى...

راسكولنىكوف ئۆزىنى ھاقارەتلەنگەندەك ھېس قىلىپ قالدى.

— كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ ! ئەمىسە ھازىرلا بېرىپ ئۇنى تۇتۇپ كەلمەمسىلەر ! — دېدى راسكولنىكوف زەھەرخەندىلىك بىلەن زامېتوفنىڭ چىشىغا تېگىپ.

— ئۇ نېمىدى، ئۇنى ھامان تۇتىمىز.

— كىم؟ سىزمۇ؟ سىز تۇتامسىز؟ ئاسان ئەمەس ! سىز ھەممىدىن مۇھىم دەپ قارايدىغان ئىش: بىرەرى پۇلنى بولۇشىغا خەجلەۋاتامدۇ؟ ناۋادا ئۇ ئەسلىدە پۇلى يوق تۇرۇپ، پۇلنى توپىدەك سورۇۋاتقان بولسا — شۇ بولماي كىم بولاتتى؟ مۇشۇنداق بولغاندا، ھەتتا بىر كىچىك بالىمۇ سىزنى ئالدىيالايدۇ، ئەگەر ئۇ خالىسا !

— ئۇلار ئەسلىدىمۇ شۇنداق قىلىشىدۇغۇ ! — جاۋاب بەردى زامېتوف، — ئادەمنى ئۆلتۈرگۈچە ئۇستاتلىق قىلىدۇ، جېنىنىمۇ تىكىپ قويىدۇ، ئاندىن قاۋاقخانىغا بېرىپ قولغا چۈشىدۇ. ئۇلار شارت ـ شارت پۇل چىقىرىۋاتقان ۋاقتىدا تۆتۈلۈپ قالىدۇ. ئۇلار سىزدەك ھىيلىگەر ئەمەس. سىز بولسىڭىز ئەلۋەتتە قاۋاقخانىغا بارمايتتىڭىز، شۇنداقمۇ؟

راسكولنىكوف قاپىقىنى تۇرۇپ، زامېتوفقا تىكىلدى.

— سىز تەمىنى تېپىپ قالغاندەك قىلمىسىز، ئەگەر مەن بولسام قانداق قىلىدىغانلىقىمنى بىلگۈڭىز كېلىۋاتامدۇ؟ — سورىدى ئۇ خاپا بولۇپ.

— راستلا بىلگۈم كېلىۋاتىدۇ، — قەتئىيلىك بىلەن دېدى زامېتوف تەرىنى تۇرۇپ. ئۇنىڭ تەلەپپۇزى، قاراشلىرى نېمىشقىدۇر ئەمدى ئىنتايىن جىددىي تۇس ئالغانىدى.

— بەكلا بىلگۈڭىز كېلىۋاتامدۇ؟

ـــ بەكلا بىلگۈم كېلىۋاتىدۇ.

ـــ بولىدۇ، دەي ئەمىسە، مەن مانا مۇنداق قىلغان بولاتتىم، ـــ دەپ باشلىدى راسكولنىكوف، بىردىنلا يەنە يۈزىنى زامبىتوفنىڭ يۈزىگە تاقاپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ ۋە پىچىرلاپ. بۇ قېتىم زامبىتوفنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى، ـــ مەن مانا مۇنداق قىلاتتىم: پۇللار بىلەن نەرسىلەرنى ئېلىپ، ئۇ يەردىن چىقاتتىم ـ دە، باشقا يەرگە بارماي، دەرھاللا پەقەت قۇرۇق تېمىلا قېلىپ، بىرمۇ ئادەم قالمىغان تاشلاندۇق جايغا ـــ بىرەر كۆكتاتلىققا ياكى شۇنىڭغا ئوخشاشراق بىرەر يەرگە باراتتىم. شۇ يەردىن بىرەر فۇت ياكى بىر يېرىم فۇت كەلگۈدەك بىرەر تاشنى ئالدىن كۆرۈپ قويۇاتتىم. ئۇ تاش ئېھتىمال ئۆي سېلىنىپ بولغان كۈندىن تارتىپ قورشاۋ تامنىڭ ئىچىدىكى بىرەر بۇرجەكتە قېلىپ قالغان تاش بولۇشمۇ مۇمكىن. مەن ئۇ تاشنى ئورنىدىن يۆتكەپ (تاشنىڭ تېگىدە چوقۇم كىچىككىنە بىر ئازگال بار)، نەرسىلەر بىلەن پۇللارنى شۇ ئازگالغا تاشلايتتىم، ھەممىنى تاشلاپ بولۇپ، تاشنى ئىلگىرىكىگە ئوخشاش قىلىپ جايغا قويۇپ قويۇاتتىم ـ دە، پۇتلىرىم بىلەن بېسىپ چىڭداپ، ئۇ يەردىن كېتىپ قالاتتىم. مەن ئۇنى بىر يىل، ئىككى يىل، ھەتتا ئۈچ يىلغىچە ئالمايتتىم. مانا ئەمدى تېپىپ بېقىڭ! ھېچقانداق يىپ ئۇچى تاپالمايسىز!

ـــ سىز سارىڭ ئىكەنسىز! ـــ دېدى زامبىتوفمۇ نېمىشقىدۇر پىچىرلاپ، شۇنداقلا ئۇ بىردىنلا نېمىشقىدۇر راسكولنىكوفتىن ئۆزىنى قاچۇردى. راسكولنىكوفنىڭ كۆزلىرى چاقناپ تۇراتتى؛ چىرايى ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك تاتىرىپ كەتكەنىدى؛ ئۇستۇنكى كالپۇكى لىپىدە بىر تارتتى ـ دە، تىترەشكە باشلىدى. ئۇ ئېڭىشىپ، زامبىتوفقا ئىلاجنىڭ بارىچە يېقىن كېلىپ، ھېچقانداق ئاۋاز چىقارماستىن لەۋلىرىنى مىدىرلاتتى؛ يېرىم مىنۇتچە ۋاقىت ئەنە شۇنداق ئۆتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە قىلۋاتقانلىقىنى بىلەتتى، لېكىن ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالمىدى.

ئۆز ۋاقتىدا ئىشكىنىڭ ئىلغۇچى ئىشكىتە توختىماي لىكىلداپ سەكرەپ تۇرغۇدەك، شۇ تاپتا بىر ئېغىز دەھشەتلىك سۆز ھېلىلا چىقىپ كەتكۈدەك بولۇپ، تىلىنىڭ ئۇچىدىلا ئىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ سۆز مانا ھازىرلا ئاغزىدىن چىقىپ كېتىدۇ، ئۇ مانا ھازىرلا شۇ سۆزنى دەۋېتىدۇ!

— ئەگەردە ھېلىقى موماي بىلەن لىزاۋېتانى مەن ئۆلتۈرگەن بولسامچۇ؟ — دەۋەتتى ئۇ كۈتمىگەندە، لېكىن شۇ ئانلا ھوشىنى يىغىۋالدى.

زامبىتوف ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدى، ئۇنىڭ يۈزىمۇ تامدەك تاتىرىپ كەتتى ۋە بىر ياققا قىيسىپ، ھىجىيىۋاتقاندەك بىر ھالەتكە كەلدى.

— بۇ مۇمكىنمۇ؟ — دېدى ئۇ ئاران ئاڭلانغۇدەك پەس ئاۋاز بىلەن.

راسكولنىكوف ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن قاراپ قويدى.

— ئېتىراپ قىلىۋېرىڭ، سىز بۇ گەپكە ئىشەندىڭىز، شۇنداقمۇ؟ توغرىمۇ؟ ئىشەندىڭىز، توغرىمۇ؟

— قىلچە ئىشەنمىدىم! شۇ تاپتا ھەرقانداق چاغدىكىدىن بەكرەك ئىشەنمىدىم! — دېدى زامبىتوف ئالدىراپ.

— ئاخىر قولغا چۈشتى! كىچىككىنە قۇشقاچ ئاخىر قولغا چۈشتى! «ھەرقانداق چاغدىكىدىن بەكرەك ئىشەنمىدىم» دېدىڭىز، دېمەك، ئىلگىرى ئىشىنىپتىكەنسىز. شۇنداقمۇ؟

— قىلچە ئىشەنمىگەن! — ۋارقىرىدى زامبىتوف ئۆزىنى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغاندەك ھېس قىلىپ.

— دېمەك، سىز ئىشەنمەيسىز؟ ئۇنداقتا مەن ساقچى ئىدارىسىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، كەينىمدىن نېمىلەر توغرۇلۇق سۆزلەشتىڭلار؟ پارتىلاتقۇچ دورا نېمە ئۈچۈن مەن ھوشۇمدىن كەتكەندىن كېيىنمۇ مېنى سوراق قىلمدۇ؟ ھەي، بۇياققا كېلىڭ، — ئۇ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، شەپكىسىنى ئېلىپ خىزمەتچىنى چاقىردى، — قانچە بېرىمەن؟

ـــ جەمئىي ئوتتۇز كوپېيىك، ـــ دېدى خىزمەتچى يۇگۈرۈپ كېلىپ.

ـــ ساڭا يىگىرمە كوپېيىك چاي پۇلى قوشۇپ بېرەي. قارا‌ڭ. قانچىلىك پۇلۇم بار ئىكەن ! ـــ دېدى ئۇ پۇللارنى تۇتۇپ تۇرغان تىترەڭگۇ قوللىرىنى زامبىتوفقا سوزۇپ، ـــ قىزىلىمۇ بار، كۆكىمۇ بار. جەمئىي يىگىرمە مەش رۇبلى. بۇ پۇل نەدىن كەلدى؟ بۇ يېڭى كىيىملەر نەدىن كەلدى؟ مېنىڭ بىر تىيىنمۇ پۇلۇم يوقلۇقىنى سىز بىلىسىزغۇ ! سىلەر ئايال غوجايىنىدىن سۇرۇشتۇرگەنسىلەر ھەرقاچان... بولدى. بەس ! Assez cause①. خەير ـ خوش... كۆڭۈللۈك كۆرۈشكەيمىز.

ئۇ چىقىپ كەتتى، ئىنتايىن كۈچلۈك ئەسەبىيلىك ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىگىلىگەن، مۇنداق ئەسەبىيلىككە يەنە ئازراق بېسىۋالغۇسىز مەمنۇنىيەتمۇ ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ چىرايى تۇتۇلغان، ئۆزى ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن، يۈزىمۇ خۇددى ھېلىلا ئاغرىقى تۇتقان ئادەمنىڭكىدەك مايماق كەتكەنىدى. ئۇ بارغانسېرى ماغدۇرىدىن كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ غەيرىتى ھازىر دەسلەپكى ھاياجان، دەسلەپكى غەزەپ ـ نەپرەت بىلەن تەڭ بىردىنلا پەيدا بولاتتى ـ دە، يەنە شۇنداق تۇيغۇنىڭ ئاجىزلىشىشىغا ئەگىشىپ تېزلا ئاجىزلىشاتتى.

زامبىتوف ئۆزى يالغۇز قالغاندىن كېيىن، خىيالغا چۆمۈپ ئۆز ئورنىدا خېلى ئۇزاق ئولتۇرۇپ قالدى. راسكولنىكوف ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭ مەلۇم نۇقتا توغرىسىدىكى بارلىق ئويىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتكەنىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاخىر ئۆز ئالدىغا بىر قارارغا كەلدى.

«ئىلىيا پېتروۋىچ ئەخمەق ئادەم ئىكەن !» ئويلىدى ئۇ كەسكىن بىر قارارغا كېلىپ.

راسكولنىكوف كوچىغا قارىغان ئىشىكنى ئېچىپلا پەلەمپەيدە

① فىرانسۇزچە «گەپنى يىغىشتۇرايلى» دېگەن مەنىدە.

ئىچكىرىگە كىرىپ كېلىۋاتقان رازۇمىخىن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ھەر ئىككىلىسى بىر قەدەم ئارىلىق قالغۇچە بىر - بىرىنى كۆرمەي، ئۇسۇشۇپ كەتكىلى تاس - تاس قېلىشتى. ھەر ئىككىلىسى خېلىغىچە بىر - بىرىگە قاراپ تۇرۇشتى. رازۇمىخىن باشتا قاتتىق ھەيران قالدى. كېيىن بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك غەزەپ ئۇچقۇنى چاقنىدى، بۇ ھەقىقىي غەزەپ ئىدى.

— ھە، سەن مۇشۇ يەردە ئىكەنسەن - دە ! — ۋارقىرىدى ئۇ ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ، — يانقان يېرىگىدىن تۇرۇپلا قېچىپسەن - دە! مەن سېنى دۇئانىڭ تېگىدىن ئىزدەپ كېتىمپتىمەن ! ھەتتا ئۆگزىگىمۇ چىقىپتىمەن ! سېنى دەپ، ناستاسىيەنى ئورۇۋەتكىلى قىل قالدىم... سەن بولساڭ بۇ يەردە يۈرۈپسەن، رودكا ! بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ راستىڭنى ئېيتقىنا ! گەپ قىلساڭچۇ ! ئاڭلاۋاتامسەن گېپىمنى؟

— سىلەر ماڭا بىرەدەمۇ ئارام بەرمىدىڭلار. مېنىڭ يالغۇز قالغۇم بار ئىدى. مانا شۇ گەپ، — خاتىرجەم جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

— يالغۇز؟ شۇ تاپتا دەسسەپمۇ تۇرالمىساڭ، چىرايىڭ تامدەك تاتىرىپ كەتكەن تۇرسا، ھەتتا ئاران - ئاران نەپەس ئېلىۋاتساڭ ! ھۇ سارىڭ !... «بىللۇر ساريى»غا نېمىدەپ كەلدىڭ ! راستىڭنى ئېيت !

— مېنى قويۇۋەت ! — دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇپ. رازۇمىخىننىڭ جان - پېنى چىقىپلا كەتتى. ئۇ راسكولنىكوفنى مۇرىسىدىن چىڭ تۇتۇۋالدى.

— مېنى قويۇۋەت؟ سەن تېخى «مېنى قويۇۋەت» دېگۈدەك بولدۇڭما؟ بىلەمسەن، ھازىر سېنى نېمە قىلىدىغانلىقىمنى؟ سېنى قۇچاقلاپلا چەمبەرچاس باغلاپ، قولتۇقۇمغا قىستۇرىمەن - دە، ئۇدۇل ئۆيگە ئاپىرىپ سولۇۋېتىمەن.

— ماڭا قارا، رازۇمىخىن، — دېدى راسكولنىكوف تولىمۇ

خاتىرجەملىك بىلەن ئاستا گەپ باشلاپ، ــ ئەجەبا سەن كۆرمەيۋاتامسەن؟ مېنىڭ خەير ـ ساخاۋەتلىرىڭنى قوبۇل قىلغۇم يوق. خەير ـ ساخاۋەتلىرىڭنى كۆزىگە ئىلمايدىغان بىر ئادەمگە خەير ـ ساخاۋەت قىلمەن دەپ... ساڭا نېمە جاپا؟ بولۇپمۇ خەير ـ ساخاۋىتىڭ ۋەجىدىن ئازابلىنىدىغان ئادەملەرگە خەير ـ ساخاۋىتىڭنى تېڭىپ نېمە قىلسەن؟ مەن ئاغرىپ قالغان چاغدا، نېمىدەپ مېنى ئىزدەپ كەلدىڭ؟ بەلكىم مەن ئۆلۈپلا تۇگىشىشنى بەكلا خالايدىغاندىمەن؟ بۇگۈن ساڭا ئۇقتۇرغانلىرىم يېتەرلىك بولمىدىمۇ، مەن ساڭا دېدىمغۇ، سەن مېنى قىينىۋاتقىنىڭ، سەن مېنى... جاق تويدۇرۇۋەتتىڭ ! راست دەيمەن، ئادەمنى ئازابلاپ نېمە قىلسەن ! راست گەپنى دېسەم، مانا مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ساقىيىپ كېتىشىمگە دەخلى قىلمۇاتىدۇ، نېمىشقا دېسەڭ، مانا شۇلار ئاچچىقىمنى كەلتۈرۈۋاتىدۇ. ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، بايا زوسموف چىقىپ كەتتى. ئۇ مېنىڭ ئاچچىقىمنى كەلتۈرمەسلىك ئۈچۈن شۇنداق قىلدى. خۇدانىڭ ھەققىدە، سەنمۇ مېنى ئۆز ھالىمغا قوي ! سېنىڭ مېنى زورلۇق بىلەن تۇتۇۋالغىنىغا نېمە ھەققىڭ بار؟ ئەجەبا گەپلىرىمدىن ئەقىل ـ ھوشۇمنىڭ پۇتۇنلەي جايىدا ئىكەنلىكىنى سەزمەيۋاتامسەن؟ قېنى دېگىنە، ماڭا ئۆگەتكىنە، قانداق قىلسام مېنى تىنچ قويىسەن، قانداق قىلسام ماڭا بولغان خەير ـ ساخاۋەتلىرىڭنى توختىتىسەن؟ مېنى ۋاپاغا جاپا قىلدىڭ دېسەڭلەرمۇ مەيلى، پەسكەش دېسەڭلەرمۇ مەيلى، پەقەت مېنى تىنچ قويۇڭلار، خۇدانىڭ ھەققىدە مېنى تىنچ قويۇڭلار ! تىنچ قويۇڭلار !

ئۇ گېپىنى باشلىغان چېغىدا ئىنتايىن خاتىرجەم، دېمەكچى بولۇۋاتقان زەھەرخەندە گەپلىرىدىن بەكلا مەمنۇن ئىدى، لېكىن ئاخىرىغا بېرىپ، خۇددى بايا لۈزىنىغا گەپ قىلغان چېغىدىكىدەك ئادەتتىن تاشقىرى ھاياجانلىنىپ، ئاچچىقىدا بوغۇلۇپلا قالدى.

رازۇمىخىن سەل ئويلىنىۋېلىپ، ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتتى.

ـــ ماڭ، كەتسەڭ كەتكىنە، ـــ دېدى ئۇ ئويچانلىق بىلەن ئاستاغىنا، ـــ توختا، ـــ بىردىنلا ژارقىرىدى ئۇ راسكولنىكوف ئورنىدىن قوزغىلىشىغا، ـــ گېپىمگە قۇلاق سال، مەن ساڭا شۇنى دەپ قويايكى، سىلەر ھەممىڭلار ـــ بىرەرىڭمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس ـــ كامالەتكە يەتكەن مەمەدانلار، ماختانچاقلار! بېشىڭلارغا كىچىككىنە سەۋدا چۈشتىمۇ، بولدى، يېڭىلا كاكلاپ چىققان مېكىيانەڭ كەچكىچە قا ـ قا ـ لايسىلەر، ھەتتا شۇنىڭ ئۆزىدىمۇ شاتۇتتەك باشقىلارنى دورايسىلەر. سىلەردە مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈش دېگەن نەرسىدىن ئەسەرمۇ يوق. ھەممىڭ كىت مېڭىسى پاستىسىدىن ياسالغان نېمىلەر①. سىلەرنىڭ تومۇرۇڭلاردا ئېقىۋاتقىنى قان ئەمەس، قان زەردابى. مەن سىلەرنىڭ ھېچقايسىڭلارغا ئىشەنمەيمەن. سىلەر ھەرقانداق ئەھۋالدا، قانداق قىلسام ئادەمگە ئوخشاپ قالمايمەن دەپ، شۇنىڭغىلا كۆڭۈل بۆلىسىلەر ! توختا ! ـــ راسكولنىكوفنىڭ يەنە كەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بايىقىدىنمۇ بەكرەك غەزەپ بىلەن ژارقىرىدى رازۇمىخىن، ـــ مەن گېپىمنى دەۋالاي ! ئۆزۈڭ بىلىسەن، يېڭى ئۆيگە كۆچۈش مۇناسىۋىتى بىلەن، بۇگۈن ھەممەيلەن مېنىڭكىگە يىغىلماقچى، بۇ چاغقىچە كېلىپ بولغان بولۇشى مۇمكىن. مەن مېھمانلارنى كۈتۈۋالارسەن دەپ، تاغامنى ئۆيگە قارىتىپ قويغان (ئۆزۈم ھازىرلا بېرىپ كەلدىم)، ئەگەر رودىيە، سەن ئەخمەق بولمىساڭ، چاكىنا ئەخمەق بولمىساڭ، ھەقىقىي ئەخمەق بولمىساڭ... ئەگەر ساختا ئەجنەبىي بولمىساڭ... ئۆزۈڭ بىلىسەن، رودىيە، سېنىڭ ئەقىللىڭ ئىكەنلىكىگە مەن ئىقرار. ئەمما، سەن يەنىلا ئەخمەق ! ئەگەر سەن ئەخمەق بولمىساڭ، بۇگۈن مېنىڭكىگە بېرىپ، بىر ئاخشام

① بۇ يەردە ئىپار كىتىنىڭ بېشىدىن ئاجرىتىپ ئېلىنىدىغان بىر خىل پاستا كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇ دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ، ئۇنىڭدىن خۇش پۇراق ماددىلار ئىشلىگىلىمۇ بولىدۇ. بۇ يەردە بۇ سۆز كارغا كەلمەيدىغان «لاتاپۇرۇچ» دېگەن مەنىدە ئىشلىتىلگەن. رازۇمىخىن بۇ يەردە راسكولنىكوفنى بوشاڭ، ئۆزىنىڭ مۇستەقىل پىكرى يوق، دېمەكچى بولىدۇ.

شۇ يەردە بولار ئىدىڭ، بۇ ئۆتكىنچىڭ چەمىنى بىھۇدە ئۇپراتقىنچىدىن ياخشىراق ئىدى ! كوچىغا چىقىپ بوپسەن، ئەمدى ئىلاج يوق ! مەن ساڭا يۇمشاق سافادىن بىرنەچچىنى تېپىپ بېرەي. بىزنىڭ غوجايىنىنچىكىدە بار ئىكەن... چاي ئىچىپ تاماشا كۆر... ئەگەر بولالمىساڭ، سېنى سافاغىلا ياتقۇزۇپ قويايي. ئىشقىلىپ بىزنىڭ ئارىمىزدا بىردەم يېتىۋالىسەن... زوسىموفمۇ بارىدۇ. بارغىن، بولامدۇ؟

— ياق.

— جۆيلۇمە ! — چىدىيالماي ۋارقىرىدى رازۇمىخىن، — سەن نەدىن بىلىسەن؟ سەن ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ ئىگە بولالمايدىغان تۇرساڭ ! بۇ توغرۇلۇق سەن ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسەن... مەنمۇ خەقلەر بىلەن مىڭ قېتىملاپ ئۇرۇشۇپ، مىڭ قېتىملاپ ياراشقان... ئۆزۈڭدىن ئۆزۈڭ خىجىل بولۇپ، يەنە بېرىپ يارىشىدىغان گەپ ! ئېسىڭدە بولسۇن، پوچىنكوف بىناسى، ئۇچىنچى قەۋەت...

— جانابىي رازۇمىخىن، سىز بىرسىگە ياخشىلىق قىلىش ئۈچۈن، كالتەك يەپ قالسىڭىزمۇ رازى بولىسىزغۇ دەيمەن ـ ھە.

— كالتەك يەپ؟ مەنما؟ كىمكى شىلتىڭ ئاتسا، شۇنىڭ بۇرنىنى ئۇزۇۋالمەن، پوچىنكوف بىناسى، 47 ـ ئۆي، مۇلكىي ئەمەلدار بابۇشكىنىڭ ئۆيىدە...

— بارمايمەن، رازۇمىخىن، — راسكولنىكوف بۇرىلىپ مېڭىپ كەتتى.

— بەسلىشىمەن، چوقۇم بارىسەن ! — ئۇنىڭ كەينىدىن ۋارقىرىدى رازۇمىخىن، — ئەگەر بارمىساڭ... ئىككىنچى يۇزۇڭگە قارىمايمەن ! ھەي، توختا، زامبىتوف ئېچىدىمۇ؟

— ئېچىدە.

— ئۇنى كۆردۇڭمۇ؟

— كۆردۇم.

— گەپلەشتىڭمۇ؟

— گەپلەشتىم.

— نېمىلەرنى دېيىشتىڭلار؟ بولدىلا، كەتسەڭ كەتكىنە، ماڭا دېيىشىڭنىڭمۇ ھاجىتى يوق ! پوچىكوفنىڭ بىناسى، 47 ـ ئۆي. بابۇشكىننىڭ ئۆيى. ئېسىڭدە تۇتۇۋال.

راسكولنىكوف باغ كوچىسىغا بېرىپ بۇرالدى. رازۇمىخىن نېمىنىدۇر ئويلاپ ئۇنىڭ كەينىدىن بىرەدەم قاراپ تۇردى ـ دە، ئاخىر قولىنى شىلتىپ، بىنانىڭ ئىچىگە كىردى. لېكىن، ئۇ پەلەمپەينىڭ يېرىمىغا چىقىپ بولۇپ يەنە توختاپ قالدى.

«ئاپلا ! — ئاۋازىنى چىقىرىپ دېگۈدەك ئويلىدى ئۇ، — ئۇنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى جايىدا تۇرمامدۇ، لېكىن نېمىشقىدۇر... مەنمۇ ئەخمەق ئىكەنمەن ! سارائۇمۇ ھەممىشە ئاغىل ـ تاغىل گەپ قىلىۋەرمەيدىغۇ؟ مېنىڭچە، زوسىموفنىڭ قورقىقىنى مۇشۇ بولسا كېرەك، — ئۇ بارمىقى بىلەن پېشانىسىگە نوقۇپ قويدى، — ناۋادا... ئۇنى يالغۇز قويۇپ بەرگىنىم نېمىسى؟ ئۇ ئۆزىنى سۇغا تاشلىشى مۇمكىنغۇ... ھەي، بىپەرۋالىقىمنى قارىمامدىغان ! ياق، بولمىغۇدەك !» شۇنىڭ بىلەن ئۇ كەينىگە بۇرىلىپ راسكونىكوفنى قوغلاپ ماڭدى. لېكىن، راسكولنىكوف ئاللىقاچان غايىب بولغانىدى. ئۇ يەرگە تۆكۈردى ـ دە، كەينىگە بۇرىلىپ، زامبىتوفتىن سوراپ باققىلى شاپاشلاپ «بىللۇر سارىيى» تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

راسكولنىكوف ئۇدۇل B كۆۋرۈكىگە باردى، كۆۋرۈكنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ ئىككى جەينىكىنى سالاسۇنىنىڭ ئۇستىگە قويدى ـ دە، دەريا يۈزىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باشلىدى. رازۇمىخىندىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئۇ شۇ قەدەر ماغدۇرىدىن كەتتىكى، مۇشۇ يەرگىمۇ مىڭ مۇشەققەتتە ئاران يېتىپ كېلەلىدى. ئۇنىڭ كوچىدا بىرەر جايىنى تېپىپ ئولتۇرۇۋالغۇسى ياكى يېتىۋالغۇسى كەلدى. ئۇ دەريا يۈزىگە ئېڭىشىپ، ئولتۇرۇپ كەتكەن قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىغا، ئاستا ـ ئاستا قويۇقلىشىپ كېتىۋاتقان گۇگۇم قاراڭغۇلۇقىدا قارىيىپ كۆرۈنۈۋاتقان قاتار ـ قاتار ئۆيلەرگە، سول قىرغاق تەرەپتە

يىراقتىكى بىر ئۆينىڭ كەچكى شەپەقنىڭ ئاخىرقى نۇرىدا گويا بىرپەستىلا ئوت كەتكەندەك قىپقىزىل نۇر چېچىپ چاقناپ تۇرغان دېرىزىسىگە قارىدى. ئۇ قانالنىڭ قارامتۇل سۇيىگە قارىدى. ئۇ گويا مانا شۇ سۇغا بەكلا دىققەت بىلەن تىكىلىپ قاراۋاتقاندەك قىلاتتى. ئاخىر بىر قىزىل چەمبەر ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پىرقىراشقا، ئۆيلەر پىلدىرلاشقا، ئۆتكۈنچىلەر، ساھىللار، ئات ھارۋىلار ــ مانا شۇنىڭ ھەممىسى ئۇسسۇلغا چۈشۈپ چۆرگىلەشكە باشلىدى. ئۇ بىردىنلا شۇركۈنۈپ كەتتى، ئۇنى غەلىتە ۋە خىرە ـ شىرە بىر خىيال ھوشىدىن كېتىشتىن ساقلاپ، يېڭىباشتىن قۇتقۇزۇپ قالدى. ئۇ كىمدۇر بىرسىنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىغانلىقىنى سەزدى. بۇرىلىپ قاراپ ئېگىز بويلۇق، بېشىغا ياغلىق چىگگەن، سوزۇنچاق ياداڭغۇ يۈزى سارغىيىپ كەتكەن، قىپقىزىل كۆزلىرى چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بىر ئايالنى كۆردى. ئايال ئۇنىڭغا داڭ قېتىپ قاراپ تۇرغىنى بىلەن، تۇرقىدىن ھېچنېمىنى كۆرەلمەيۋاتقاندەك، ھېچكىمنى تونۇيالمايۋاتقاندەك قىلاتتى. كۇتمىگەندە ئۇ ئوڭ قولىنى سالاسۇنىڭ ئۇستىگە قويدى، ئوڭ پۇتىنى كۆتۈرۈپ سالاسۇندىن ئارتىلدۇردى. ئاندىن سول پۇتىنمۇ سالاسۇندىن ئۆتكۈزدى ـ دە، ئۆزىنى قانالغا تاشلىدى. پاسكىنا سۇ ئىككىگە بۆلۈنۈپ، ئۆز قۇربانىنى بىردەمدىلا يۇتۇۋەتتى، لېكىن ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ ئايال سۇنىڭ يۈزىگە لەيلەپ چىقىپ، ئاستا ـ ئاستا پەسكە قاراپ ئېقىشقا باشلىدى، بېشى بىلەن پۇتى سۇغا چۆكۈپ، دۇمبىسى يۇقىرىغا قاراپ قالدى، يوپكىسى خۇددى ياستۇقتەك كۆپۈپ سۇنىڭ يۈزىدە ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى.

ــ بىر خوتۇن ئۆزىنى سۇغا تاشلىدى ! بىر خوتۇن ئۆزىنى سۇغا تاشلىدى ! ــ تەڭلا ۋارقىرىدى بىرنەچچە ئون ئاۋاز. ئادەملەر يۈگۈرۈپ كېلىشتى. ئىككى قىرغاقتا تاماشا كۆرگىلى كەلگەنلەر يىغىلىپ كەتكەندى. كۆۋرۈكتە راسكولنىكوفنىڭ ئەتراپىغىمۇ نۇرغۇن ئادەم يىغىلىپ، ئارقا تەرەپتىن ئۇنى

قىستىغىلى تۇردى.

ــ ۋاي خۇدايىمەي، بۇ بىزنىڭ ئافروسىنيۇشكاغۇ ! ــ يېقىنلا بىر يەردە ۋارقىرىدى بىر ئايال يىغا ئارىلاش، ــ ۋاي خۇدايىم، ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىڭلار ! ئاق كۆڭۈل جانابلار، ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىڭلار !

ــ قولۇاقنى چاقىرىڭلار ! قولۇاقنى ! ــ ۋارقىرىدى يىغلىغانلار.

لېكىن، قولۇاق كېرەك بولمىدى. بىر ساقچى يۈگۈرگىنىچە پەلەمپەيدىن چۈشۈپ، قانالنىڭ بويىغا باردى ـ دە، شىنىلى بىلەن ئۆتۈكىنى شارتىتىدە يېشىپ تاشلاپ سۇغا سەكرىدى. ئانچە كۈچەشنىڭ ھاجىتىمۇ قالمىغانىدى: ئۆزىنى سۇغا تاشلىغان ئۇ ئايالنى سۇ ئېقىتىپ پەلەمپەيگە ئىككى قەدەملا كەلگۈدەك جايغا ئەكېلىپ قويغانىدى. ساقچى ئوڭ قولىدا ئۇ ئايالنى كىيىمىدىن تۇتۇپ، سول قولىدا شېرىكى سۇنغان خادىنى تۇتۇۋالدى. ئۆزىنى سۇغا تاشلىغان ئايال ھەش ـ پەش دېگۈچە قىرغاقىغا ئېلىپ چىقىلىپ، پەلەمپەيگە ياتقۇزۇلدى. ئۇ تىزلا كۆزىنى ئېچىپ، قەددىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى ۋە چۈشكۈرۈشكە، مىشقىرىشقا باشلىدى. ئۇ ھۆل كىيىملىرىنى نېمىشقىدۇر قوللىرى بىلەن تىنماي ئېرتاتتى. ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى.

ــ ئۇ ھاراق ئىچىپ خۇدىنى يوقىتىپتۇ. ۋاي خۇدايىم. ھاراق ئىچىپ خۇدىنى يوقىتىپتۇ ! ــ دېدى بايىقى ئايال ئافروسىنيۇشكانىڭ يېنىغا كېلىپ يىغلاپ، ــ ئۇ تېخى بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدىلا ئېسىلىپ ئۆلۈۋالماقچى بوپتىكەن، ئۇنى سىرتماقتىن قۇتقۇزۇۋېلىشقان. بايا دۇكانغا چىقىپ كېلەي دەپ، ئۇنىڭغا قىزمىنى قارىتىپ قويسام، قاراڭلار، بۇ يەرگە كېلىپ بۇ ئىشنى تېپىپتۇ ! ئۇ ئۇششاق تىجارەتچى. تاغا، ئۇ ئۇششاق تىجارەتچى. ئۆيى ئەنە ئاۋۇ يەردە... چەتتىن سانىغاندا ئىككىنچى بىنا.

ئادەملەر تارقىلىشقا باشلىدى، ساقچىلار تېخىچە ئۆزىنى سۇغا

تاشلىغان خوتۇن بىلەن ئاۋارە ئىدى. كىمدۇر بىرسى ساقچى ئىدارىسىگە ئاپىرىش كېرەك، دېدى... راسكولنىكوف مانا شۇلارنىڭ هەممىسىگە غەلىتىلا بىر ئېرەنسىزلىك ۋە بىپەرۋالىق بىلەن قاراپ تۇراتتى. بىردىنلا ئۇ يىرگىنىپ كەتتى، «ياق، بەكمۇ يىرگىنچلىككەن... سۇغا سەكرەش... ئەرزىمەيدۇ، — پەس ئاۋازدا غودۇڭشىدى ئۇ، — هېچقانداق نەتىجە چىقمايدۇ، — قوشۇپ قويدى ئۇ يەنە، — ساقلىغۇدەك هېچ ئىش يوق. ساقچى ئىدارىسى دېگىنى نېمىسى... زامىتوف نېمىشقا ساقچى ئىدارىسىدە يوق؟ سائەت توققۇزدىن ئاشقاندا ساقچى ئىدارىسى خىزمەت قىلاتتىغۇ...» ئۇ سالاسۇنغا كەينىنى قىلىپ، ئەتراپىغا قارىدى.

«بوپتۇ، شۇنداق قىلاي! بۇمۇ بولغۇدەك!» دېدى ئۇ كېسىپ. ئاندىن كۆۋرۈكتىن ساقچى ئىدارىسى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ كۆڭلى غەش، ئىچى قۇپقۇرۇقلا ئىدى. هەرقانداق نەرسىنى ئويلىغۇسى كەلمەيتتى، هەتتا ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى ئېزىۋاتقان ئەلەمنىمۇ ئەمدى يوقالغانىدى. بايا ئۆيىدىن چىققان چېغىدىكى «هەممىنى ئاياغلاشتۇرۇش كېرەك!...» دەيدىغان جاسارىتىمۇ مانا ئەمدى قاياقلارغىدۇر غايىب بولغانىدى. بۇلارنىڭ ئورنىدا پەقەت پەرۋاسىزلىقلا قالغانىدى.

— راست، بۇ چارىمۇ بولغۇدەك! — ئويلىدى قانالنىڭ قىرغىقىنى بويلاپ روهسىز بىر هالەتتە ئاستا كېتىۋېتىپ، — قانداقلا بولسۇن، ئۇنى ئاياغلاشتۇرۇشۇم كېرەك. چۈنكى مەن... لېكىن، مۇشۇ چارە تۇرۇكمىدۇ؟ بولدىلا، بەربىر! بىر غۇلاچ يەر بولسىلا كۇپايە... هەي! ئەمما، مۇشۇنداق ئاياغلاشتۇرسام بولارمۇ؟ راستلا ئاياغلاشقانمىدۇ؟ ئۇلارغا دېسەم بولارمۇ، دېمىسەم بولارمۇ؟ هەي... بولدىلا! مەن بەكلا چارچىدىم. تېزرەك بىرەر جاينى تېپىپ ئولتۇرۇۋالسام ياكى يېتىۋالسام، ئوبدان بولاتتى ـ ده! بەكمۇ ئەخمىقانە ئىش قىلدىم. لېكىن، ئۇ ئىشلارغا پەرۋايىم پەلەك. تۇۋا، كاللا دېگەنگە ئاجايىپ ئەخمىقانە خىيالىلار

كېلىدىكەن ـ هە !...

ساقچى ئىدارىسىگە ئۇدۇل مېڭىپ، ئىككىنچى دوقمۇشقا بارغاندا سولغا بۇرالسىلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. لېكىن، ئۇ ئىككىنچى دوقمۇشقا يېرىپ توختىدى. بىردەم ئويلىنىۋېلىپ، باشقا بىر تار كوچىغا بۇرالدى، ئاندىن يەنە بۇرىلىپ، ئىككى كوچىنى بېسىپ ئۆتتى. بۇنداق قىلىشتا ئۇنىڭ ھېچقانداق مەقسىتى يوق ئىدى، بەلكىم ئۇ ۋاقىتنى بىرەر مىنۇتچە بولسىمۇ سوزۇش، ئازراق بولسىمۇ ۋاقىتنى ئۇتۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلغاندۇ. ئۇ بېشىنى يەردىن ئالماي مېڭىۋەردى. كۆتمىگەندە كىمدۇر بىرسى ئۇنىڭ قۇلىقىغا نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىغاندەك قىلىپ قالدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ ھېلىقى ئۆينىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرغانلىقىنى كۆردى. ھېلىقى ئاخشامدىن بۇيان، بۇ يەرگە كېلىپ باقمىغان. بۇ دەرۋازا ئالدىدىن ئۆتۈپمۇ باقمىغانىدى.

قارشى تۇرغىلى ۋە چۈشەنگىلى بولمايدىغان قانداقتۇر بىر كۈچ ئۇنى ئالدىغا قەدەم تاشلاشقا مەجبۇر قىلماقتا ئىدى. ئۇ بىنانىڭ ئىچىگە كىردى، بىرىنچى دەرۋازىدىن ئۆتتى. ئاندىن ئوڭ تەرەپتىكى بىرىنچى ئىشىكتىن كىردى ـ دە، ئۆزىگە تونۇش پەلەمپەي بىلەن تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىشقا باشلىدى. تار ۋە تىك پەلەمپەي قاپقاراڭغۇ ئىدى. ئۇ پەلەمپەينىڭ ھەربىر ئەگمىگە كەلگەندە توختاپ، قىزىقىش بىلەن ئەتراپىغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى. بىرىنچى قەۋەتنىڭ ئەگمىدە دېرىزىنىڭ كېشىكى قومۇرۇۋېلىنغانىدى. «ئۇ چاغدا بۇنداق ئەمەس ئىدى، ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ مانا، ئىككىنچى قەۋەتتىكى نىكولاشكا بىلەن مېتكا ئىشلىگەن ئۆي، ئىشىكنى يېڭىدىن سىرلاپتۇ. قۇلۇپ سېلىپ قويۇپتۇ. دېمەك، ئىجارىگە بەرمەكچى، ـــ ئارقىدىن ئۇ ئۈچىنچى... تۆتىنچى قەۋەتكە چىقتى، ـــ مۇشۇ يەر شۇ !» ئۇ ھېلىقى ئىككى ئېغىزلىق ئۆينىڭ ئىشىكىنىڭ داغدام ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى، ئۆيدە ئادەم بار ئىدى.

ئۇلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ بۇنداق بولۇشىنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇ سەل ئىككىلىنىپ تۇرۇپ، ئاخىر بىرنەچچە باسقۇچنى بىسىپ ئۆتۈپ ئۆيگە كىردى.

بۇ ئۆينىمۇ زىننەتلىۋېتىپتۇ؛ ئىچىدە ئىشچىلار بار ئىكەن. بۇمۇ ئۇنى ھەيران قالدۇرغاندەك قىلدى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭغا ھەممە نەرسە ئۆزى مۇشۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن چاغدىكىدەك بولۇشى كېرەكتەك، ھەتتا جەسەتلەرمۇ يولدا ياتقان بولۇشى مۇمكىنەدەك بىلىنەتتى. لېكىن، ھازىر ئۆي قۇيقۇرۇق تۇرۇپتۇ. ئۆي سايمانلىرىنىڭ بىرەرىمۇ يوق؛ قىزىق ئىش ! ئۇ دېرىزە تەرەپكە ئۆتۈپ، دېرىزە تەكچىسىدە ئولتۇردى.

ئۆيدە ئىككى ئىشچى ئىشلەۋېتىپتۇ. ھەر ئىككىلىسى ياش، لېكىن بىرسىنىڭ يېشى سەل چوڭراق، يەنە بىرسى بەكلا ياش ئىكەن. ئۇلار تاملاردىكى كونىراپ كەتكەن ئىلگىرىكى سىرىق قەغەزلەرنىڭ ئورنىغا ئاچ بىنەپشە رەڭ گۈللۈك يېڭى ئاق قەغەزلەرنى چاپلاۋاتاتتى. نېمىشقىدۇر راسكولنىكوف بۇنى زادىلا ياقتۇرمىدى. ئۇ گويا ھەممە نەرسىنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىگە بەكمۇ ئەپسۇسلىنىۋاتقاندەك، يېڭى چاپلانغان قەغەزلەرگە ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ ئولتۇردى.

ھېلىقى ئىشچىلار نېمە ئىش بىلەندۇر كىچىكىپ قالغان بولسا كېرەك، ئالدىراپ ـ سالدىراپ قەغەزلەرنى يىغىشتۇرۇپ، كېتىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتاتتى. راسكولنىكوفنىڭ پەيدا بولۇپ قېلىشى ئۇلارنىڭ دىققىتىنى تارتمىدى. ئۇلار بىرنېمىلەر توغرۇلۇق سۆزلىشىۋاتاتتى. راسكولنىكوف قوللىرىنى گىرەلەشتۈرۈپ ئۇلارنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سالدى.

ـــ ئۇ نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا قاق سەھەردە ئالدىمغا كەپتۇ، ـــ دېدى چوڭراقى ياشراقىغا، ـــ تاڭ سەھەردىلا كەپتۇ. ئۆزى گۈلدەك ياسىنىۋاپتۇ. «نېمىشقا مېنىڭ ئالدىمدا مۇنداق مېھرىبانلىق قىلىسەن، نېمىشقا مېنىڭ ئالدىمدا مۇنداق ناز قىلىسەن»، دېسەم «تىت ۋاسلىۋېچ، ھازىردىن تارتىپ ئۆزۈمنى

پۇتۇنلەي سىزنىڭ ئىختىيارىڭىزغا تاپشۇرىمەن» دېدى. ئىش شۇنداقكەن ـ دە ! ئەمدى ئۇنىڭ ياسىنىشىنى كۆرسەڭ، ژۇرنالدىكىدەك، بەئەينى ژۇرنالدىكىدەك !

ـــ ئاكا، ژۇرنال دېگىنىڭىز نېمە ئۇ؟ ـــ سورىدى ياشراقى. ئۇ قارىغاندا بۇ «ئاكا»سىدىن دائىم بىرنېمىلەرنى سوراپ تۇرسا كېرەك.

ـــ ئۇكا، ژۇرنال دېگەن رەڭلىك سۈرەت. ئۇنى ھەر شەنبە كۈنى چەت ئەلدىن مۇشۇ يەردىكى تىككۇچىلەرگە ئەۋەتىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭدا كىمنىڭ قانداق كىيىم كىيىشى، ئەرلەر قانداق كىيىم، ئاياللار قانداق كىيىم كىيىشى كېرەكلىكىنى ئۆگىتىدۇ، ئىچىدە ساپ سۈرەت. ئەرلەرنى كۆپىنچە بەل پۇرمە پەلتو كىيگەن ھالەتتە سىزىشىدۇ، ئاياللارنىچۇ، ئۇكا، ئالا ـ بۇلىماچ كىيىملەرنى[1] كىيىنگەن ھالەتتە سىزىشىدۇ. ئۇ كىيىملەرنى كۆرسەڭ، ئاغزىڭ ئېچىلىپلا قالىدۇ.

ـــ پېتىربۇرگتا تېپىلمايدىغان نەرسە يوق ئىكەن ـ دە، ـــ ژارقىرىدى ياشراقى زوقلىنىپ، ـــ ئاتا ـ ئانىدىن باشقا ھەممە نېمە تېپىلىدىكەن !

ـــ شۇلاردىن باشقا ھەممە نېمە تېپىلىدۇ، ئۇكا، ـــ دېدى چوڭراقى ئۆگەتكۈچى تەلەپپۇزىدا مۇئەييەنلەشتۇرۇپ.

راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىلگىرى كىچىك ساندۇق، كارىۋات، ئىشكاپ قويۇلغان ئۆيگە كىردى. ئۆيدە ئۆي سايمانلىرى يوق ئىدى. بۇ ئۆي ئۇنىڭغا بەكلا كىچىكتەك كۆرۈندى. تاملاردىكى قەغەزلەر ھېلىمۇ ئىلگىرىكى پېتى ئىدى. بۇلۇڭدىكى بۇت تەكچىسى تام قەغىزىدىن ئېنىقلا بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ بىردەم قاراپ تۇرۇپ، يەنە بايىقى دېرىزىنىڭ ئالدىغا يېنىپ كەلدى. ئىشچىلارنىڭ چوڭراقى ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ تۇراتتى.

---

① بۇ سۆز ئەسلىي سوفلىيور ـ دراما دىيالوگىنى دەپ بەرگۈچى دېگەن مەنىدە، بۇ يەردە پاھىشە دېگەن مەنىدە ئىشلىتىلگەن.

— نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟ — بىردىنلا سورىدى ئۇ راسكولنىكوفتىن.

راسكولنىكوف جاۋاب بېرىش ئورنىغا ئورنىدىن تۇرۇپ دەھلىزگە چىقىپ كەتتى. قوڭغۇراقنىڭ يېپىنى تۇتۇپ تارتىپ باقتى. يەنىلا شۇ قوڭغۇراق، يەنىلا شۇ قاڭالتىرنىڭ ئاۋازى. ئۇ ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىم تارتىپ باقتى؛ ئۇنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سالغاچ ئەسلەپ، شۇ چاغدىكى ئازابلىق ۋە دەھشەتلىك خۇنۇك سەزگۈنى بارغانسېرى روشەن، بارغانسېرى ئېنىق ئېسىگە ئالدى. قوڭغۇراق ھەربىر جاراڭلىسا، ئۇ بىر تىترەپ كېتەتتى، لېكىن كۆڭلى بارغانسېرى ئېچىلماقتا ئىدى.

— زادى نېمە ئىشىڭ بار؟ سەن نېمە ئادەم؟ — ۋارقىرىدى ئىشچى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، راسكولنىكوف ئىچكىرىگە كىردى.

— ئىجارىگە بىر ئۆي ئالماقچىدىم، — دېدى ئۇ، — قاراپ بېقىۋاتىمەن.

— ئىجارىگە ئۆي ئالغىلى كېچىدە كەلگەن نەدە بار؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە دەرۋازىۋەن بىلەن بىللە كېلىشىڭ كېرەك ئىدى.

— پولنى پاكىز يۇيۇپ قويۇپتۇ، يەنە سىرلىماقچىمۇ؟ — دېدى راسكولنىكوف سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — قان قالمىدىمۇ؟

— نېمە قان؟

— بىر مومايىنى سىكلىسى بىلەن بىللە ئۆلتۈرۈۋېتىپتىكەن- غۇ؟ مانا مۇشۇ يەردە قان دېگەن كۆل بولۇپ كېتىپتىكەن.

— سەن زادى نېمە ئادەم؟ — ۋارقىرىدى ئىشچى بىئارام بولۇپ.

— مەنما؟

— ھەئە، سەن.

— بىلگۈڭ كېلىۋاتامدۇ؟... يۈرە، ئىككىمىز ساقچى ئىدارىسىگە بارايلى، مەن شۇ يەردە دەپ بېرەي.

ئىشچىلار ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ قالدى.

— بىز ماڭايلى، كەچ بولۇپ كەتتى. يۇرە، ئالىيوشكا، ئىشككە قۇلۇپ سالايلى، — دېدى ئىشچىلارنىڭ چوڭراقى.

— بولىدۇ، بىز ماڭايلى، — دېدى راسكولنىكوف بىپەرۋالىق بىلەن. ئۇ بىرىنچى بولۇپ ئۆيدىن چىقىپ، پەلەمپەيدىن ئاستا چۈشۈشكە باشلىدى. دەۋازا ئالدىغا چىقىقاندا، — ھەي، دەرۋازىۋەن! — دەپ ۋارقىرىدى.

بىناغا كىرىدىغان جايدا — كوچىدا بىرنەچچە ئادەم ئۆتكەن — كەچكەنگە قاراپ تۇراتتى. ئۇلار ئىككى دەرۋازىۋەن، بىر سەھرالىق خوتۇن، خالات كىيگەن بىر قول ھۇنەرۋەن، يەنە بىر نەچچە كىشى ئىدى. راسكولنىكوف ئۇدۇل شۇلارنىڭ ئالدىغا باردى.

— نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟ — سورىدى دەرۋازىۋەنلەردىن بىرسى.

— سەن ساقچى ئىدارىسىگە باردىڭمۇ؟

— ھېلىلا بېرىپ كەلدىم، نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟

— ئۇلار ھازىرمۇ ئىشلەۋاتامدۇ؟

— ئىشلەۋاتىدۇ.

— مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى بارمىكەن؟

— بايا بار ئىدى. نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟

راسكولنىكوف جاۋاب بەرمەي، ئۇنىڭ يېنىدا ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

— ئۇ ئۆي كۆرگىلى كەپتىكەن، — دېدى ئىشچىلارنىڭ چوڭراقى يېقىن كېلىپ.

— قايسى ئۆينى؟

— بىز ئىشلەۋاتقان ئۆينى. ئۇ: «قانىنى نېمىشقا يۇيۇۋەتتىڭلار؟ بۇ يەردە قاتىللىق دېلوسى يۈز بەرگەن، مەن شۇ ئۆينى ئىجارىگە ئالغىلى كەلگەن» دەيدۇ. ئۇ قوڭغۇراقنى چېلىپ، يىپىنى ئۈزۈۋەتكىلى قىل قالدى. ئۇ، يۇرە، ساقچى ئىدارىسىگە بارىمىز، مەن ھەممىنى شۇ يەردە دەپ بېرىمەن، دەيدۇ. ئۇ بىز

بىلەنلا قاپتۇ.

دەرۋازىۋەن ھەيران بولۇپ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، راسكولنىكوفقا باشتىن - ئاياغ قاراپ چىقتى.

— ئۆزۈڭ زادى نېمە ئادەم؟ — ۋارقىرىدى ئازراق ھەيۋە بىلەن.

— مەن رودىئون رومانوۋىچ راسكولنىكوف بولىمەن. ئىلگىرىكى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، شىلىنىڭ بىناسىدا[1] تۇرۇۋاتىمەن، 14 - ئۆيدە مۇشۇ يەردىكى بىر تار كوچىدا، بۇ يەرگە يېقىن، دەرۋازىۋەندىن سورىسىڭ بولىدۇ... ئۇ مېنى تونۇيدۇ، — بۇ گەپلەرنى راسكولنىكوف قانداقتۇر ئېرىنچەكلىك بىلەن ئويچانلىق تەلەپپۇزىدا دېدى. ئۇ قايرىلىپمۇ قارىماي، قاراڭغۇلۇق قاپلىغان كوچىغا قاراپ تۇرىۋەردى.

— سىز ئۇ ئۆيگە نېمە قىلغىلى كىردىڭىز؟

— كۆرۈپ باققىلى.

— ئۇنىڭ كۆرگۈدەك نېمىسى بار؟

— ئۇنى تۈتۈپلا، ساقچى ئىدارىسىگە ئاپىرىپ بەرمەيمىزمۇ! — دېدى ھېلىقى قول ھۇنەرۋەن كۇتمىگەندە گەپكە ئارىلىشىپ. لېكىن، ئارقىدىنلا جىم بولۇپ قالدى.

راسكولنىكوف كەينىگە بۇرىلىپ، ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ، دىققەت بىلەن زەن سالدى. ئاندىن يەنە بايىقىدەك بوش ۋە خۇشياقمىغاندەك تەلەپپۇزدا دېدى:

— يۇرە ئەمىسە!

— ئۇنى ئېلىپ بارايلى، — دېدى قول ھۇنەرۋەن بارغانسېرى غەيرەتكە كېلىپ، — ئۇ نېمىدەپ ھېلىقى ئىشنى تىلغا ئالىدۇ؟ ئۇنىڭ خىيالى نېمە؟ ھە؟

— مەست ئەمەسكەن بولمىسا، ئۇنىڭ نىيىتىنى پەرۋەردىگار

---

① 1847 - يىلى 2 - ئايدىن 1849 - يىلى 4 - ئايغىچە دوستويېۋسكىيمۇ شىلىنىڭ بىناسىدا تۇرغان. ئۇ پېتېراشېۋسكىي دېلوسى سەۋەبىدىن 1849 - يىلى 4 - ئاينىڭ 23 - كۈنى شۇ يەردە قولغا ئېلىنغان.

ئۆزى بىلمىدۇ، — دېدى ئىشچى غودۇكشىپ.

— زادى نېمە ئىشكىنىز بار ئىدى؟ — دېدى دەرۋازىۋەن يەنە ۋارقىراپ. ئۇنىڭ راستلا ئاچچىقى كەلگەنىدى، — نېمىدەپ بىزگە كانىدەك چاپلىشۋالىسىز؟

— ساقچى ئىدارىسىگە بېرىشتىن قورقۇپ قالدىڭمۇ؟ — دېدى راسكولنىكوف ئۇنى مەسخىرە قىلغاندەك.

— نېمىدەپ قورقۇدەكمەن؟ سىز نېمىشقا بىزگە چاپلىشىپلىۋالىسىز؟

— ئالدامچى ! — دېدى سەھرالىق ئايال ۋارقىراپ.

— ئۇنىڭ بىلەن كارىڭ ـ كارىڭ قىلىشقۇدەك ئىش يوق، — دېدى يەنە بىر دەرۋازىۋەن ۋارقىراپ. بۇ بەستىلىك دېھقان چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېتمىگەن، بەلبېغىغا نۇرغۇن ئاچقۇچنى باغلىۋالغانىدى، — يوقال !... راستلا ئالدامچى ئىكەنسەن... يوقال !

ئۇ راسكولنىكوفنى مۇرىسىدىن تۈتۈپ، كوچىغا ئىتتىرىۋەتتى. راسكولنىكوف يىقىلىپ كەتكىلى قىل قالدى ـ يۇ، لېكىن يىقىلمىدى. ئۇ قەددىنى رۇسلاپ، ئەتراپتىكى تاماشا كۆرۈۋاتقانلارغا ئۇن ـ تىنسىز قاراپ قويدى ـ ده، ئۆز يولىغا ماڭدى.

— غەلىتە ئادەم ئىكەن ! — دېدى ئىشچى.

— بۇ ئاي بۇ كۈندە ھەممىلا ئادەم مۇشۇنداق غەلىتە بولۇپ كەتتى، — دېدى سەھرالىق خوتۇن.

— ھەرنېمە دېگەنبىلەن ئۇنى ساقچى ئىدارىسىگە ئاپىرىپ بەرسەك بولاتتى، — قوشۇپ قويدى ھۈنەرۋەن.

— ئۇنىڭ بىلەن كارىڭ ـ كارىڭ قىلىشقۇدەك ئىش يوق، — دېدى بەستىلىك دەرۋازىۋەن كېيىپ، — سېپى ئۆزىدىن ئالدامچى نېمىكەن ! ساقچى ئىدارىسىگە ئاپىرىپ بەرسەك، ئۇ تېخى خۇش بولىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن كارىڭ ـ كارىڭغا چۈشۈپ كەتسەك، ئايىغىغا ئاچقالمايمىز... بىز بىلمىز ئەمەسمۇ !

«بارايمۇ، بارمايمۇ؟» ئويلىدى راسكولنىكوف، ئۇ گويا كىمدۇر بىرسىنىڭ ئاخىرقى قارارىنى دەپ بېرىشىنى كۈتۈۋاتقاندەك، كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاچالدا توختاپ، ئەتراپىغا قارىدى. لېكىن، ئەتراپتىن ھېچقانداق ئەكس سادا چىقمىدى؛ ھەممە نەرسە خۇددى ئۇ ئاياغ ئاستىدا دەسسەپ تۇرغان تاشلاردەك جىمجىت، تىمتاس ئىدى. ئۇنىڭغا نىسبەتەن ھەممە نەرسە ئۆلگەندى. ئۇنىڭ بىر ئۆزىگە نىسبەتەن... كۈتمىگەندە ئۇ ئىككى يۈز قەدەمچە يىراقتىكى كوچىنىڭ نېرىقى بېشىدا، بارغانسېرى قويۇقلىشىۋاتقان قاراڭغۇلۇق ئىچىدە، توپلىشىۋالغان ئادەملەرنى كۆرۈپ قالدى، گەپلەشكەن، ۋارقىرىغان ئاۋازلارنىمۇ ئاڭلىدى. ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا قانداقتۇر بىر ھارۋا تۇراتتى... كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا پىلىلداپ چىراغ يانماقتا ئىدى. «نېمە ئىش بولغاندۇ؟» راسكولنىكوف ئوڭ تەرەپكە بۇرىلىپ، ئادەملەر توپلىشىۋالغان يەرگە قاراپ ماڭدى. ئۇ ھەممە ئىشنى دېگۈدەك سۈرۈشتۇرۇشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى ۋە شۇنى ئويلاپ سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى. چۈنكى، ئۇ ساقچى ئىدارىسىگە بېرىش قارارىغا كېلىپ بولغاچقا، ھەممە نېمىنىڭ تامام بولىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلەتتى.

7

كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئويناقلاپ تۇرىدىغان ئىككى بوز ئات قوشۇلغان، تولىمۇ كۆركەم پەيتون تۇراتتى. پەيتوندا ئادەم يوق. پەيتونچى پەيتوننىڭ ئالدا ئاتلارنىڭ چۈلۈۋۇرىنى تۈتۈپ تۇراتتى. ئەتراپقا بىرمۇنچە ئادەم يىغىلىۋالغانىدى. ئەڭ ئالدىدا ساقچىلار تۇراتتى. ساقچىلاردىن بىرسى يېنىق پانارنى تۇتۇپ، چاقلارنىڭ يېنىدا ياتقان بىر نەرسىنى يورۇتۇپ تۇراتتى. ئادەملەر مۇھاكىمە قىلىشاتتى، ۋارقىرىشاتتى، خورسىنىشاتتى. پەيتونچى نېمە

قىلىشىنى بىلەلمەي، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ:

ـــ ياماڭ بولدى ! يا پەرۋەردىگار. ئەجەب ياماڭ بولدى ! ـــ دەپ قويياتتى.

راسكولنىكوف جېنىنىڭ بارىچە قىسىلىپ كىرىپ، مۇشۇنداق پاراكەندىچىلىك ۋە تاماشىغا سەۋەب بولغان نەرسىنى ئاخىر كۆردى. يەردە ئاتلار دەسسەۋەتكەن ئادەم ياتاتتى. قارىغاندا ھوشىدىن كەتكەن بولسا كېرەك، ھەممىلا يېرى قانغا بويالغانىدى. بۇ ئادەم بەكلا جۇل ـ جۇل بولسىمۇ يەنىلا «يۇقىرى تەبىقىدىكىلەر»گە خاس كىيىملەرنى كىيگەنىدى. ئۇنىڭ بېشىدىن، يۈزىدىن قان ئېقىۋاتاتتى؛ يۈزى دەسسىلىپ، شىلىنىپ، ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى. جاراھەتنىڭ ئېغىرلىقى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

ـــ يا پەرۋەردىگار ! ـــ نالە قىلدى پەيتونچى، ـــ ھەممىنى كۆرۈپ ئۇلگۈرگىلى بولاتتىمۇ ! مەن پەيتوننى ئىتتىك ھەيدىگەن ياكى ۋارقىرىمىغان بولسام كاشكى، مەن ھودۇقماي شۇنداق ئاستا كېتىۋاتقان بولمىسا. ھەممە ئادەم كۆردى. ھەممەيلەن ماڭا گۇۋاھ، ھەممەيلەنگە مەلۇملۇق، مەست ئادەم دېگەن يولنىمۇ ئوڭشاپ ماڭالمايدۇ... قارىسام، ئۇ دەلدەڭشىپ كوچىنىڭ ئۇ قېتىدىن بۇ قېتىغا ئۆتۈپ كېتىۋېتىپتىكەن، يىقىلىپ چۈشكىلى قىل قالدى تېخى، مەن بىر ۋارقىرىدىم، ئىككى ۋارقىرىدىم، ئۈچ ۋارقىرىدىم، ئاتلارنىڭ تىزگىنىنى تارتتىم، ئۆزى ئۈدۈل ئاتلارنىڭ ئايىغى ئاستىغا كېلىپ يىقىلدى ! ئەتەي شۇنداق قىلدىمۇ ياكى بەكلا مەست بولۇپ كەتكەنمۇ، ھېچ ئۇقالمىدىم... ئاتلار تېخى ياش، ئۇركۈگىلى ئارانلا تۇرىدۇ... ئاتلار يولقۇنۇپ، تىزگىنىنى تارتىشمىغا ئۇ چىرقىراپ كەتتى. ئۇ چىرقىرىغانسېرى ئاتلار تېخىمۇ بەك... شۇنىڭ بىلەن مانا مۇشۇ ئىش بولدى.

ـــ راست شۇنداق بولدى ! ـــ دېدى توپلىشىۋالغانلاردىن بىرسى گۇۋاھلىق بېرىپ.

ـــ ئۇنىڭ ۋارقىرىغىنى راست. ئۇ ئۇچ قېتىم ۋارقىرىدى، ـــ دېدى يەنە بىرسى گۇۋاھ بولۇپ.

ـــ ئۇ راۋۇرۇس ئۇچ قېتىم ۋارقىرىدى، ھەممىمىز ئاڭلىدۇق، ـــ دېدى باشقا بىرسى ۋارقىراپ.

دەرۋەقە پەيتونچى ئانچە بەك قايغۇرمىغان ۋە قورقۇپمۇ كەتمىگەنىدى. بۇ پەيتوننىڭ دۆلەتمەن ۋە ئابرۇيلۇق بىرسىگە تەۋە ئىكەنلىكى، ئۇ ئادەمنىڭ قەيەردىدۇر بۇ پەيتوننىڭ كېلىشىنى ساقلاپ تۇرۇۋاتقانلىقى بىلىنىپلا تۇراتتى؛ ساقچىلار ئىشنى ئىمكانقەدەر پاتراق پۈتكۈزۈپ كېتىۋالغىلى ئالدىرىشىۋاتاتتى. ئات دەسسىۋەتكەن ئادەمنى ساقچى ئىدارىسىگە، ئاندىن دوختۇرخانىغا ئاپىرىشقا توغرا كېلەتتى. لېكىن، ئۇنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

شۇ ئارىلىقتا راسكولنىكوف قىستىلىپ كىرىپ، تېخىمۇ بەكرەك ئېڭىشىپ قارىدى. دەل شۇ چاغدا پانار بىردىنلا ھېلىقى بىتەلەي ئادەمنىڭ چىرايىنى يورۇتتى. راسكولنىكوف ئۇنى تونۇدى.

ـــ مەن ئۇنى تونۇيمەن ! تونۇيمەن ! ـــ ۋارقىرىدى ئۇ ئالدىغا ئۆتۈشكە ئىنتىلىپ، ـــ ئۇ بىر خىزمەتچى، خىزمىتىدىن توختاپ قالغان، 9 ـ دەرىجىلىك خىزمەتچى مارمېلادوف. ئۇ مۇشۇ ئەتراپتا تۇرىدۇ. يېقىن، كوزېلنىڭ بىناسىدا... دەرھال دوختۇر چاقىرىڭلار ! پۇلىنى مەن تۆلەيمەن، مانا قارىڭ ! ـــ ئۇ يانچۇقىدىن پۇلىنى ئېلىپ، ساقچىغا كۆرسەتتى. ئۇ قاتتىق ھاياجانلانغانىدى.

ئات دەسسىۋەتكەن ئادەمنىڭ كىملىكىنىڭ ئېنىقلانغىنىغا ساقچىلار بەكلا خۇرسەن بولۇشتى. راسكولنىكوف ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى بىلەن تۇرۇۋاتقان يېرىنىمۇ دەپ بەردى، بۇ ئىش گويا ئۆز دادىسىغا ئالاقىدار ئىشتەك، ئۇ ساقچىلارغا بىھوش ياتقان مارمېلادوفنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇڭلار، دەپ يالۇۋردى.

— مانا مۇشۇ يەردىلا، ئۇچ بىنانىڭ نېرىسىدىلا، — دەيتتى ئۇ ھەدەپ، — كوزىلىنىڭ بىناسىدا، باي نېمىسىنىڭ بىناسىدا... ئۇ مەست بولۇپ قېلىپ، ئۆيىگە كېتىۋاتقان چېغى. مەن ئۇنى تونۇيمەن... ئۇ بىر ھاراقكەش... ئۇنىڭ ئۆيى، خوتۇنى، تىكەندەك بىرلا قىزى بار. دوختۇرخانىغا ئايلىنىپ ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىدۇ. شۇ بىنادا چوقۇم دوختۇر بار. پۇلىنى مەن تۆلەيمەن، پۇلىنى مەن تۆلەيمەن !... ئۆيىدە نېمىلا بولسۇن ئۆز ئادەملىرى قارايدۇ، دەرھال قۇتقۇزالايدۇ. بولمىسا دوختۇرخانىغا يېتىپ بارغۇچە ئۆلۈپ قالىدۇ.

ئۇ ھەتتا چاندۇرماستىن ساقچىنىڭ قولىغا پۇل تۇتقۇزۇپ قويدى؛ ئەسلىدە ئىش ئۇنىڭسىزمۇ ئېنىق، ئەقىلگە مۇۋاپىق ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆي يېقىن بولغاچقا پاتراق قۇتقۇزغىلى بولاتتى، شۇنىڭ بىلەن ئات دەسسەۋەتكەن يارىدارنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ مېڭىشتى؛ بىرنەچچەيلەن ئۆزلۈكىدىن يارەدەم بەردى. كوزىلىنىڭ بىناسى بۇ يەردىن ئوتتۇز قەدەمچە نېرىدا ئىدى. راسكولنىكوف مارمېلادوفنىڭ بېشىنى ئېھتىيات بىلەن كۆتۈرۈپ ئارقىدا يول كۆرسىتىپ ماڭدى.

— بۇياققا، بۇياققا ! پەلەمپەيدىن چىققۇچە بېشىنى يۇقىرى قىلىڭلار؛ بۇرىلىڭلار... ھە بولدى ! پۇلىنى مەن تۆلەيمەن، ھەممىڭلارنى رازى قىلىمەن ! — دەيتتى ئۇ غودۇڭشىپ.

كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئادەتتىكىدەك ئازراقلا بوش ۋاقتى چىقىپ قالسا، قوللىرىنى كۆكرىكىدە مەھكەم ئالماپ، ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلىپ، يۆتىلىپ، كىچىككىنە خانىسىدا دېرىزە ئالدىدىن مەشىنىڭ يېنىغچە، ئاندىن يەنە مەشىنىڭ يېنىدىن دېرىزە ئالدىغچە مېڭىپلا يۈرەتتى. يېقىندىن بۇيان ئۇ ئۆزىنىڭ ئون ياشلىق چوڭ قىزى پولېنكا بىلەن گەپلىشىشكە ئامراق بولۇپ قالغانىدى؛ پولېنكا نۇرغۇن ئىشلارنى چۈشىنىپ كېتەلمىسىمۇ، ئانىسىنىڭ نېمىگە موھتاجلىقىنى ناھايىتى ياخشى بىلەتتى. شۇڭا ئۇ دائىم دېگۈدەك زېرەكلىك چاقناپ تۇرغان يوغان

كۆزلىرىنى ئانىسىغا تىكىپ، ئۆزىنى ھەممىنى چۈشىنىۋاتقاندەك كۆرسىتىشكە تىرىشاتتى. شۇ تاپتا پولېنكا ئەتىگەندىن تارتىپلا تاۋى يوق ئىنىسىنى يېشىندۇرۇپ، ئۇخلىتىپ قويماقچى بولۇۋاتاتتى. ئۇ بالا كېچىسى يۇيۇپ قويۇلمىغان كۆڭلەكنىڭ ئالماشتۇرۇلۇشىنى كۈتۈپ، ئورۇندۇقتا قەددىنى تۈپتۈز تۇتۇپ، چىرايىغا جىددىي تۈس بېرىپ، تاپانلىرىنى بىر ـ بىرىگە چاپلىغىنىچە پۈتلىرىنى سوزۇپ مىدىر ـ سىدىر قىلماي ئولتۇراتتى. پۈتلىرىنىڭ ئۈچى بىر ـ بىرىدىن كىچىككىنە ئايرىلىپ تۇراتتى. ئۇ ئۇخلىتىش ئۈچۈن يېشىندۇرۇلۇۋاتقان جىمىكى ئەقىللىك بالىلارغا ئوخشاش ئاغزىنى دومسايتىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ئانىسى بىلەن ئاچىسىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭدىن كىچىك، كىيىملىرى تىتىلىپ كەتكەن قىزچاق پەردىنىڭ ئالدىدا ئۆز نۆۋىتىنى كۈتۈپ تۇراتتى. پەلەمپەيگە قارايدىغان ئىشىك ئوچۇق ئىدى. مۇشۇنداق قىلغاندا باشقا ئۆيلەردىن كىرىدىغان تاماكا ئىسىنى ئاز ـ تولا بولسىمۇ چىقىرىۋەتكىلى بولاتتى، بولمىسا تاماكىنىڭ ئىسى ئۆپكە كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغان بۇ بىچارە ئايالنى قىينايتى، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق يۆتەلدۇرۇۋېتەتتى. مۇشۇ ھەپتە كىرگەندىن بۇيان كاتېرىنا ئىۋانوۋنا تېخىمۇ بەكرەك ئورۇقلاپ، مەڭزى ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك قىزىرىپ كەتكەندى.

ـــ سەن ئىشەنمەيسەن، پولېنكا، سەن ھەتتا تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايسەن، ـــ دەيتتى ئۇ ئۆيده ئۇيۇق ـ بۇيۇققا مېڭىپ، ـــ بوۋاق بىلەن بىللە تۇرىدىغان چاغلىرىمىزدا، بىز شۇنداق كۆڭۈللۈك، شۇنداق بايباشات ياشايتتۇق، مۇشۇ ھاراقكەش مېنى ۋەيران قىلمىغىنىدا ! بوۋاق مۇلكىي پولكوۋنىك① ئىدى، ئۆلكە باشلىقى بولۇشىغا ئازلا قېلىۋىدى، ناھايىتى بىرلا قەدەم قالغان. شۇڭا خەقلەر ئۇنى

① مۇلكىي پولكوۋنىك ـــ 4 ـ دەرىجىلىك ئەمەلدار بولۇپ، مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى بولالايدۇ، ئۆلكە باشلىقى بولۇش ئۈچۈن گېنېرال بولۇش كېرەك.

يوقلاپ بارغان چېغىدا: «ئۇزان مىخايلىچ، بىز سىزنى ئۆلكە باشلىقىمىز دەپلا قاراپ كېلىۋاتىمىز!» دېيىشەتتى. مەن... ئۆھۆ! مەن... ئۆھۆ ـ ئۆھۆ ـ ئۆھۆ... ئاھ، شور پېشانەم! ـــ ۋارقىرىۋەتتى ئۇ بەلغەم تۆكۈرۈپ، مەيدىسىنى چىڭ چاڭگالىلاپ، ـــ مەن... ھەي، ئاخىرقى بالدا... باش ئاقسۆڭەكتىكىدە... مېنى كىنەز ئايىم بېزىزېمبلىنايا كۆرۈپ قالدى... پولىيە[1] كېيىن مەن داداڭ بىلەن توي قىلماقچى بولغاندا، ئۇ مېنى قۇتلۇقلىدى ـــ ئۇ دەرھال يادىغا ئېلىپ: «ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدا شال يېپىنىپ تانسا ئويىنىغان چىرايلىق قىز مۇشۇغۇ؟...» دەپ سورىدى. ھېلىقى يىرتىلغان يەرنى ياماپ قويايلى. يىڭنە ئەكەل، قانداق ئۆگەتسەم، دەرھال شۇنداق ياماپ قوي. بولمىسا، ئەتە... ئۆھۆ! ئەتە... ئۆھۆ ـ ئۆھۆ ـ ئۆھۆ!... تېخىمۇ يوغىناپ كېتىدۇ! ـــ ۋارقىرىدى ئۇ كۈچىنىپ... ـــ شۇ چاغدا ئوردا كۈتكۈچىسى شېگولسكوينىڭ پېتېربۇرگتىن يېڭىلا كېلىشى ئىدى... ئۇ مېنى مازوركىغا[2] تارتتى، ئەتىسى ئۇ مەن بىلەن توي قىلىڭ، دەپ مەندىن رازىلىق سوراپ كەپتۇ؛ لېكىن، مەن يۇمشاقلىق بىلەن رەت قىلىپ، كۆڭلۈمنى ئاللىقاچان باشقا بىرىگە بېرىپ بولغان، دېدىم. باشقا بىرسى دېگىنىم سېنىڭ داداڭ ئىدى، پولىيە؛ بوۋاڭنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلدى... سۇ تەييار بولدىمۇ؟ كۆڭلەكنى ماڭا ئېلىۋەت، پايپاق قېنى؟... لىدا، ـــ دېدى ئۇ كىچىك قىزىغا قاراپ، ـــ بۇگۈنچە بىر ئامال قىلىپ كۆڭلەكسىز يات... پايپاقنى بىر چەتكە قوي... بىراقلا يۇيۇۋېتىمەن... ھېلىقى قەلەندەر، ھاراقكەش نېمىشقا شۇ چاغقىچە كەلمەيدىغاندۇ؟ كۆڭلىكىنى تېتىما ـ تېتىما قىلىۋېتىپتۇ. ساق يېرىنى قويماپتۇ... ھەممىسىنى بىراقلا يۇيۇۋەتسەم، ئەتە كەچتىمۇ ئاۋارە بولۇپ يۈرمەيتتىم! ۋاي

---

① «پولېنكا، پولىيە» دېگەن ئىسىملار كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ چوڭ قىزى پولېنانىڭ ئەركىلەتمە ئىسىملىرى.

② مازوركا ـــ پولياكچە ئۇسسۇلنىڭ نامى.

خۇدايىم ! ئۆھۆ ـ ئۆھۆ ـ ئۆھۆ ! يەنە تۇتتى بۇ يۆتەل ! ئۇ نېمىدۇر؟ ـــ ئۇ دەھلىزدە بىرمۇنچە ئادەمنىڭ نېمىنىدۇر كۆتۈرۈپ ئۆز ئۆيىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز ۋارقىرىۋەتتى، ـــ نېمىدۇر ئۇ؟ ئۇلار نېمىنى كۆتۈرۈپ كېلىشىۋاتقاندۇ؟ ۋاي خۇدايىم !

ـــ نەگە قويىمىز؟ ـــ سورىدى بىر ساقچى پۈتۈنلەي قانغا بويىلىپ بىھوش ياتقان مارىلادوفنى ئۆيگە ئەكىرگەندىن كېيىن ئەترايغا قاراپ.

ـــ دۇئانغا قويۇڭلار ! دۇئانغا، بېشىنى بۇياققا قارىتىڭلار، ـــ دېدى راسكولنىكوف يول كۆرسىتىپ.

ـــ ئۇنى كوچىدا ئات دەسسىۋېتىپتۇ ! مەست ئىكەنتۇق ! ـــ دېدى دەھلىزدىكىلەردىن بىرسى ۋارقىراپ.

كاتېرىنا ئىۋانوۋنا تامدەك تاتىرىپ، نەپەسىمۇ بوغۇلۇپ تۇرۇپلا قالدى. بالىلارمۇ قورقۇپ قېتىپلا قالدى. كىچىككىنە لىدوچكا① چىرقىراپ ئۆزىنى پولېنكانىڭ باغرىغا ئاتتى ـ دە، ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ، غال ـ غال تىترەپ كەتتى.

راسكولنىكوف مارمېلادوفنى ياتقۇزۇپ بولۇپ، دەرھال كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئالدىغا باردى.

ـــ خۇدا ھەققى، تىنچلىنىڭ، قورقماڭ ! ـــ دېدى ئۇ ئالدىراپ گەپ قىلىپ، ـــ ئۇ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، پەيتون دەسسىۋېتىپتۇ. ھېچ ۋەقەسى يوق، ئۇ ھازىرلا ھوشىغا كېلىدۇ. ئۇنى ئۆيگە ئەكېلىشنى ئۆلارغا مەن دېگەن. مەن بۇ ئۆيگە كەلگەن، ئېسىڭىزدىمۇ... ئۇ كۆزىنى ئاچىدۇ. پۇلىنى مەن بېرىمەن !

ـــ جېنىڭنى سېلىپ بېرىپسەن ـ دە ! ـــ ئۇمىدسىزلىك بىلەن ۋارقىردى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئېرىنىڭ يېنىغا بېرىپ.

---

① «لىدا، لىدوچكا» دېگەن ئىسىملار كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ كىچىك قىزى لىدىيەنىڭ ئەركىلەتمە ئىسىملىرى. تۇتنىچى قىسمىنىڭ تۇتنىچى بابىدىن تارتىپ، ئاپتور ئۇنى لىدوچكا دېمەي لىۋدىيە دەپ ئاتايدۇ.

راسكولنىكوف ئۇنىڭ دەرھاللا ئۆزىنى يوقىتىپ هوشىدىن كېتىپ قالىدىغان خوتۇنلاردىن ئەمەسلىكىنى شۇ ئان پەملىدى. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئارىلىقتا بىتەلەي ئەركەكنىڭ بېشى ياستۇققا چىقىپ بولدى. بۇنى شۇ چاغقىچە تېخى هېچكىم خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنى يېشىندۇرۇپ، بەدىنىنى تەكشۈردى. ئۇ ئالدىراپ تۇرسىمۇ، زادىلا هولۇقمىدى. ئۇ ئۆزىنى ئۇنتۇپ، تىترەپ تۇرغان لەۋلىرىنى چىڭ چىشلىگىنىچە، كۆكرىكىدىن ئېتىلىپ چىقىشقا تەييار تۇرغان پايادىنى بېسىپ تۇراتتى.

شۇ ئارىلىقتا راسكولنىكوف بىرسىنى دوختۇر چاقىرىپ كېلىشكە كۆندۈردى. ئەسلىي بۇ بىنانىڭ نېرىسىدىلا بىر دوختۇر بار ئىدى.

— مەن دوختۇرنى چاقىرغىلى ئادەم ئەۋەتتىم، — دېدى ئۇ كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا يېنىش - يېنىش، — غەم قىلماڭ. پۇلىنى مەن بېرىۋېتىمەن. سۇ بارمۇ؟... ماڭا ياغلىق ياكى لۆڭگە بېرىڭ، نېمىلا بولسا بولۇۋېرسۇن. تېز بولۇڭ... ئۇنىڭ قانچىلىك جاراھەتلەنگەنلىكىنى تېخى بىلمەيمىز... خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇ جاراھەتلەندى. لېكىن، ئۆلمىدى... قېنى دوختۇر نېمە دەيدىكىن!

كاتېرىنا ئىۋانوۋنا دېرىزىنىڭ ئالدىغا باردى؛ بۇلۇڭدىكى كونا ئورۇندۇقتىكى يوغان ساپال داستا كېچىسى بالىلار بىلەن ئېرىنىڭ كىيىملىرىنى يۇيۇش ئۈچۈن تەييارلانغان سۇ تۇراتتى. مۇنداق كېچىلىك تازىلىقنى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۆزى قىلاتتى. ئۇ هەر هەپتىدە ئىككى قېتىم، بەزىدە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك كىر يۇيۇاتتى. چۈنكى، هەممەيلەننىڭ ئالماشتۇرغۇدەك ئارتۇق كىيىمى قالمىغان، هەربىرىنىڭ پەقەت بىر قۇردىنلا كىيىمى قالغانىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بولسا پاسكىنىچىلىققا زادىلا چىدىمايتتى. ئۇ ئۆيدىكىلەر ئەتىسى ئەتىگەندە پاكىز كىيىملەرنى كىيىۋۇن دەپ، هەممەيلەننى ئۇخلىتىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ كەم ماغدۇرلۇقىغا قارىماي يېرىم كېچىگىچە كىر يۇيۇپ هۆل كىيىملەرنى ئارغامچىغا يېيىپ

قويۇشقا رازى ئىدىكى، ئۆينىڭ مەينەتچىلىككە چۆكۈپ قېلىشىنى خالىمايتتى. ئۇ داستىكى سۇنى راسكولنىكوفقا ئېلىپ بەرمەكچى بولۇپ، داسنى كۆتۈرۈشىگە يېقىلىپ چۈشكىلى قىل قالدى. راسكولنىكوف لۆڭگە تېپىپ ھۆللەپ، مارمېلادوفنىڭ قانغان بويالغان يۇزىنى ئېرىتىشكە باشلىغانىدى. قوللىرى بىلەن كۆكرىكىنى چاڭگاللىۋالغان كاتېرىنا ئىۋانوۋنا قىينىلىپ ئاران - ئاران نەپەس ئېلىپ بىر چەتتە تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ داۋالىنىشقا موھتاج ئىدى. راسكولنىكوف مانا شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى، ئات دەسسەپ جاراھەتلەندۈرگەن مارمېلادوفنى بۇ يەرگە ئەكەلمەسلىكى كېرەكلىكىنى چۈشىنىشكە باشلىدى. ساقچىمۇ ئىككىلىنىپ بىر چەتتە قاراپ تۇراتتى.

— پولىيە، — ۋارقىرىدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا، — تېز بېرىپ سونيە ئاچاڭنى چاقىرىپ كەل، تېز بول، ئەگەر ئۆيدە بولمىسا، بىرەرىگە، دادامنى ئات دەسسىتىۋېتىپتۇ، قايتىپ كەلگەن ھامان ئۆيگە كەلسۇن دەيدۇ، دەپ ئېيتىپ قوي... تېز مالۇ. پولىيە ! ھە مانا، ياغلىق ئارتىۋال.

— تېس بېيىپ كە ! — بىردىنلا ۋارقىرىدى كىچىك ئوغۇل ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ. كېيىن يەنە ئىلگىرىكىدەك كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، تاپانلىرىنى يېقىپ، پۈت بارماقلىرىنى ئاجرىتىپ شوك ئولتۇرۇپ قالدى.

بۇ چاغدا ئۆيدىكى ئادەمنىڭ جىقلىقىدىن ئۆيدە دەسسىگۈدەك يەر قالمىغانىدى. ساقچىلاردىن بىرسىلا قېلىپ، قالغانلىرى كېتىشكەنىدى. قېپىقالغان ساقچى بىردەم تۇرۇپ بېقىپ، قىستىلىپ ئۆيگە كىرىۋالغانلارنى ھەيدەپ پەلەمپەيگە چىقىرىۋەتتى. لېكىن، لىپپىۋېخزېل خانىمنىڭ ئىجارىكەشلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۆيلىرىدىن چىقىپ ئاۋۇال ئىشىك ئالدىدا تۇرۇۋالدى، كېيىن توپ - توپى بىلەن ئۆيىگىلا كىرىۋېلىشتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ جان - پېنى چىقىپلا كەتتى.

— ئۇنى تىنچراق ئۆلگىلى قويۇڭلار ! — ۋارقىرىدى ئۇ يىغلىۋالغانلارغا، — سىلەرگە ئويۇن بوپتۇ ـ دە بۇ ! يەنە تېخى تاماكا چېكىۋاتقىنىنى قارىمامدىغان بۇلارنىڭ ! ئۆھۇ، ئۆھۇ، ئۆھۇ ! شىلەپەڭلارنى ئالمايلا كىرىۋېرىڭلار ! دېمىدىمۇ، ئەنە بىرسى شىلەپە كىيىۋاپتۇ... يوقىلىڭلار ! ھېچبولمىسا، ئۆلۈكنى بولسىمۇ ھۆرمەت قىلىڭلار !

ئۇ يۆتىلى تۇتۇپ بوغۇلۇپ قالدى، لېكىن ئۇنىڭ پوپوزىسى كار قىلدى. ئۇلار كاتېرىنا ئىۋانوۋنادىن ھەرھالدا ئاز ـ تولا ھېيىقىشاتتى. ئىجارىكەش قوشنىلار قانداقتۇر غەلىتە بىر ئىچكى مەمنۇنىيەت بىلەن، بىر ـ بىرلەپ ئۆزلىرىنىڭ ئىشكى ئالدىغا يېنىپ بېرىشتى. كۇتۇلمىگەندە بىر ھېرىنىڭ بېشىغا بەختسىزلىك چۈشكەندە، ھەتتا ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن كىشىلىرىنىڭ كۆڭلىدىمۇ كۆپىنچە ھاللاردا مۇشۇنداق ھېسسىيات پەيدا بولىدۇ. گەرچە ئۇلار چىن دىلىدىن ھېسداشلىق قىلىپ قاتتىق ئېچىنسىمۇ، مۇنداق ھېسسىياتتىن ھېچقايسىسى خالىي بولالمايدۇ.

لېكىن، تاشقىرىدا كىمدۇر بىرسى دوختۇرخانىنىڭ گېپىنى قىلىپ قالدى، يەنە بىرسى بۇ يەردە خەقلەرنى بۇنداق ئاۋارە قىلمىسا بوپتىكەن، دېدى.

— ئۆلگىلىمۇ بولمامدىكەن بۇ يەردە ! — ۋارقىرىدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇ ئىشىك ئالدىدىكىلەرگە تازا بىر ھەيۋە قىلماقچى بولۇپ، ئىشىك ئاچقىلى ئىشىك ئالدىغا بېرىۋىدى، لېكىن ئىشىك ئالدىدا لىپىپۈپخزىل خانىم بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئۇ يۈز بەرگەن بەختسىزلىكتىن يېڭىلا خەۋەر تېپىپ، بۈيرۇقۇازلىق قىلغىلى يېتىپ كەلگەنىدى. ئۇ ئىنتايىن ئورۇشقاق ۋە شاللاق نېمىس ئايال ئىدى.

— ۋاي، خۇدايىم ! — دېدى ئۇ ئالمىنىغا ئورۇپ، — سىزنىڭ ئېرىڭىزنى مەست ئاتلار دەسسىگەن. ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىش كېرەك ! مەن دېگەن غوجايىن !

ـــ ئامالىيە لىيۇدۇڭگوۋنا[1]! ئويلاپ بېقىڭ، بۇ نېمە دېگىنىڭىز، ـــ دېدى كاتېرىنا ئۇنىۋانوۋنا تەكەببۇرلۇق بىلەن (ئۇ ئۆزىنىڭ غوجايىنى بىلەن گەپلەشكەن چاغلىرىدا «ئۆز سالاھىيىتىنى ئېسىدە تۇتسۇن» دەپ، بۇرۇن ـ بۇرۇندىنلا تەكەببۇرانە تەلەپپۇزدا گەپ قىلاتتى. ئۇ ئەنە شۇ ئادىتىنى ھازىرمۇ تاشلىمىغانىدى). ئامالىيە لىيۇدۇگوۋنا...

ـــ مەن سىزگە بىر مەرتە دېگەن، مېنى ئامالىيە لىيۇدۇگوۋنا دېمەڭ دەپ. مەن ئامال ئۇۋان!

ـــ سىز ئامال ئۇۋان ئەمەس. ئامالىيە لىيۇدۇگوۋنا. مەن سىزگە جانابىي لېبېزياتنىكوفتەك پەسكەشلىك بىلەن خۇشامەت قىلىشنى خالىمايمەن، شۇ تاپتا ئۇ ئىشكىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ كۈلۈۋاتىدۇ (دېگەندەك ئىشكىنىڭ كەينىدىن بىرسىنىڭ كۈلكىسى ۋە «ئۇلار جاڭجاللىشىپ قالدى!» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى)، ئامالىيە لىيۇدۇگوۋنا دەپ چاقىرىشمىنىڭ سىزگە نېمىشقا ياقمايدىغانلىقىنى زادىلا چۈشەنمىسەممۇ، سىزنى ئەبەدىي شۇنداق دەپ چاقىرىۋېرىمەن. سېمىيون زاخاروۋىچقا نېمە بولغانلىقىنى مانا ئۆزىڭىز كۆرۈپ تۇرۇپسىز. ئۇ سەكراتتا ياتىدۇ. مېنىڭ ئىلتىماسىم، مۇنۇ ئىشىكنى يېپىپ، ھەرقانداق ئادەمنى كىرگۈزمەڭ. ھېچبولمىغاندا ئۇنى تىنچراق ئۆلگىلى قويۇڭلار! ئۇنداق قىلمىسىڭىز مەن سىزگە راست گەپنى دەپ قويماي، سىزنىڭ قىلمىقلىرىڭىزدىن ئۆلكە باشلىقى ئالىيلىرى ئەتىلا خەۋەر تاپىدۇ. كىنەز مېنى قىز چېغىمدىن تارتىپلا بىلىدۇ، ئۇ سېمىيون زاخاروۋىچنىمۇ ئوبدان تونۇيدۇ، ئۇنىڭغا نۇرغۇن قېتىم يارەدەم قىلغان. ھەممىگە مەلۇم، سېمىيون زاخاروۋىچنىڭ دوستلىرى ۋە ھامىيلىرى ناھايىتى نۇرغۇن ئىدى، ئۇ پەقەت ئالىيجاناب غۇرۇر

---

① مارمېلادوفنىڭ ئائىلىسى تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ غوجايىنى. ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى «ئامالىيە ئۇۋانوۋنا لىپپېۋېخرىبل». لېكىن، مارمېلادوف ئۇنى «ئامالىيە فېدوروۋنا» دەپ ئاتايدۇ. مارمېلادوۋا بولسا «ئامالىيە لىيۇدۇگوۋنا» دەپ ئاتايدۇ.

سەۋەبىدىن ئۇلار بىلەن باردى ـ كەلدى قىلمايدىغان بولۇپ قالغان. چۈنكى، ئۇ بەختكە قارشى مۇشۇنداق بىر ئاجىزلىقنىڭ بارلىقىنى بىلەتتى. ھازىر (ئۇ راسكولنىكوفنى ئىشارەتلەپ كۆرسەتتى)، بىر سېخىي يىگىت ياردەم بېرىۋاتىدۇ، بۇ يىگىت ناھايىتى باي، مۇناسىۋەت دائىرىسىمۇ ناھايىتى كەڭ. سېمىيون زاخاروۋىچ ئۇنى كىچىكىدىن تارتىپ تونۇيتتى، خاتىرجەم بولۇڭ ئامالىيە لىيۇدۇنگوۋنا...

ئۇ بۇ گەپلەرنى ئىنتايىن تېز دېدى، يەنە كېلىپ سۆزىنىڭ سۈرئىتىنى بارغانسېرى تېزلەتتى. لېكىن، ئۇ ئاغزىغا تەگمەي گەپ قىلىۋاتقىنىدا يۆتەل تۇتۇپ كېتىپ، سۆزىنى ئۈزۈۋەتتى. شۇ ئارىلىقتا سەكراتتا ياتقان مارمېلادوف كۆزىنى ئېچىپ ئىڭراشقا باشلىدى، ئۇ شۇ ئانلا مارمېلادوفنىڭ يېنىغا باردى. مارمېلادوف كۆزىنى ئېچىپ، ھېچنېمىنى پەرق ئېتەلمەي يېنىدا تۇرغان راسكولنىكوفقا تىكىلدى. ئۇ چوڭقۇر، ئاستا ۋە قىينىلىپ نەپەس ئالاتتى، جاۋغىيىدىن قان سىرغىپ تۇراتتى. پېشانىسى بولسا تەرلەپ كەتكەنىدى. ئۇ راسكولنىكوفنى تونۇيالماي، ئارامسىزلىنىپ كۆز قارچۇقىنى توختىماي پىلدىرلاتتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭغا جىددىي، لېكىن مەيۈس نەزەردە قاراپ تۇراتتى. كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش ئاقاتتى.

— يا پەرۋەردىگار ! ئۇنىڭ كۆكرىكى پۈتۈنلەي ئېزىلىپ كېتىپتۇ ! شۇنچە نۇرغۇن قان ئېقىپتۇ ! شۇنچە نۇرغۇن ! — دېدى ئۇ ئۇمىدسىزلىنىپ، — ئۇنىڭ تاش كىيىملىرىنى يەشتۇرۇۋېتەيلى. ئازراق ئۇرۇلگىن، سېمىيون زاخاروۋىچ، ئەگەر ئۇرۇلسەڭ، — دېدى ئۇ ئېرىگە ۋارقىراپ.

مارمېلادوف ئۇنى تونۇدى.

— پوپنى چاقىرىڭلار ! — دېدى ئۇ بوغۇق ئاۋاز بىلەن.

كاتېرىنا ئىۋانوۋنا دېرىزە ئالدىغا بېرىپ پېشانىسىنى رامغا تىرىدى ـ دە:

— ئاھ، شور پېشانە ! — دېدى پەريات ئۇرۇپ.

ـــ پوپنى چاقىرىڭلار، ـــ تەكرارلىرى سەكراتتا ياتقان مارمىلادوف بىردەم جىم ياتقاندىن كېيىن.

ـــ چاقىرغىلى كەتتى، ـــ دېدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭغا قاراپ؛ مارمىلادوف ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ جىم بولۇپ قالدى. ئۇ قورقۇش ۋە غەمكىنلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى ئىزدەيتتى؛ كاتېرىنا ئىۋانوۋنا يېنىپ كېلىپ، ئۇنىڭ باش تەرىپىگە ئۆتتى. مارمىلادوف بىرئاز تىنچلانغاندەك قىلدى. لېكىن، بۇ ئانچە ئۇزۇنغا بارمىدى. ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭ كۆزلىرى بۇلۇڭدا خۇددى تۇتقاق كېسىلى تۇتۇپ قالغاندەك تىترەپ، بالىلارغا خاس ھەيرانلىق بىلەن ئۆزىگە قاراپ تۇرغان ئامراق كەنجى قىزى لىدوچكاغا تىكىلدى.

ـــ ئا... ئا... ـــ كۆرسەتتى ئۇ ئارامسىزلىنىپ. ئۇ نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولاتتى.

ـــ يەنە نېمە دەيسەن؟ ـــ ۋارقىردى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا.

ـــ يالاڭ ئاياغ ! ـــ پىچىرلىدى ئۇ تەلۋىلەرنىڭكىگە ئوخشاپ قالغان كۆزلىرى بىلەن قىزنىڭ يالاڭ ئاياغ پۇتىغا تىكىلىپ.

ـــ بولدى گەپ قىلما ! ـــ غەزەپ بىلەن ۋارقىردى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا، ـــ ئۇنىڭ نېمىشقا يالاڭ ئاياغ يۈرگەنلىكىنى ئۆزۈڭ بىلىسەن !

ـــ خۇداغا شۈكۈر، دوختۇر كەلدى ! ـــ ۋارقىردى راسكولنىكوف خۇشال بولۇپ.

دوختۇر كىردى، ئۇ رەتلىك كىيىنگەن چوڭ ياشلىق نېمىس ئىدى. ئۇ ئۆيگە كىرىپلا شۇبھە بىلەن ئەتراپقا قارىدى. كېسەلنىڭ بېشىغا بېرىپ، تومۇرىنى تۇتتى، بېشىنى ئىنچىكىلەپ تەكشۈردى، ئاندىن كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى يارىدەمگە چاقىرىپ، كېسەلنىڭ قان سىڭىپ كەتكەن كۆڭلىكىنى يېشىپ، كۆكرىكىنى ئاچتى. ئۇنىڭ پۇتۇن كۆكرىكى دەسسىلىپ، گۆش ـ تېرىلىرى تىتىلىپ كەتكەن، ئوڭ تەرىپىدە بىرنەچچە تال قوۋۇرغىسى سۇنغان، سول تەرىپىدە ـــ دەل يۈرەكنىڭ ئۈستىدە

خەتەرلىك سارغۇچ قارا داغ پەيدا بولغاندى. بۇ قاتتىق دەسسىگەن ئات تۇيىقىنىڭ ئىزى ئىدى. دوختۇر قوشۇمسىنى تۇردى. ساقچى ئۇنىڭغا بۇ ياردارنىڭ ھارۋا چاقىغا ئىلىنىپ قېلىپ، چاق بىلەن تەڭ پىرقىراپ، ئوتتۇز قەدەمچە يەرگە سۆرۈلۈپ بارغانلىقىنى دەپ بەردى.

— ھەيرانمەن، قانداق بولۇپ كۆزىنى ئاچتىكەنە ئۇ، — دېدى دوختۇر راسكولنىكوفقا پىچىرلاپ.

— سىزنىڭچە قانداقراق؟ — سورىدى ئۇ.

— ھازىرلا ئۆلىدۇ.

— ھېچقانداق ئۇمىد يوقمۇ؟

— قىلچە ئۇمىد يوق. بىر دەمگىچە نەپىسى توختايدۇ... ئۇنىڭ ئۇستىگە بېشىدىكى جاراھەت بەك خەتەرلىك... ھىم. قان ئالساقمىغۇ بولىدۇ... لېكىن... بۇنىڭ پايدىسى يوق. ئۇ بەش ياكى ئون مىنۇتتىن كېيىن جەزمەن ئۆلىدۇ.

— ئۇنداقتا ئەڭ ياخشىسى قان ئېلىپ بېقىڭ.

— بولىدۇ... لېكىن سىزگە ئېيتىپ قويايلى، بۇنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق.

شۇ ئارىلىقتا يەنە ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. دەھلىزدىكىلەر ئىككى تەرەپكە سوزۇلدى. پوپ — مۇقەددەس تائام[1] كۆتۈرگەن ئاپىياق چاچلىق ۋىجىككىنە بىر بوۋاي ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولدى. ساقچى ئۆيگە كىرمەستىلا ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ چىققاندى. دوختۇر شۇ ئان ئورنىنى ئۇنىڭغا بوشىتىپ بەردى، ئۆلار بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىشىۋالدى. راسكولنىكوف دوختۇرنىڭ يەنە بىر دەم تۇرۇپ تۇرۇشىنى ئىلتىماس قىلدى، ئۇ مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ قېپقالدى.

ھەممەيلەن بىرنەچچە قەدەم كەينىگە چېكىندى. تۇۋا ـ ئىستىغپار ئانچە ئۇزۇنغا سوزۇلمىدى. سەكراتتا ياتقان

---

① بۇ يەردە پىچىنە بىلەن ۋىنو كۆزدە تۇتۇلىدۇ. خرىستىيان مۇرىتلىرى بۇلارنى ھەزرىتى ئەيسانىڭ تېنى بىلەن قېنىنىڭ سىمۋولى دەپ ئىشىنىدۇ.

مارمېلادوف نېمە ئىشلارنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى ئانچە چۈشىنىپمۇ كەتمىدى. ئۇ پەقەت ئۇزۇك ـ ئۇزۇك، ئۇققىلى بولمايدىغان تاۋۇشلارنى چىقىرىپ ياتاتتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋغا لىدوچكانى قولىدىن تۇتۇپ، كىچىك ئوغلىنى ئورۇندۇقتىن چۈشۈرۈپ، ئوچاق تەرەپتىكى بۇلۇڭغا ئۆتۈپ تىزلاندى، بالىلارنى بولسا ئۆزىنىڭ ئالدىغا تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزدى. قىزچاق غال ـ غال تىترەيتتى. يالاڭ يەك تىزلىنىپ ئولتۇرغان ئوغۇل بولسا، ئالدىرىماستىن كىچىككىنە قوللىرىنى كۆتۈرۈپ قائىدە بويىچە چوقۇندى، پېشانىسىنى پولغا تەگكۈزۈپ باش قويدى. ئۇزايدىن بۇ ئۇنىڭغا قىزىق تۇيۇلۇۋاتقاندەك قىلاتتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا لېۋىنى چىشلەپ كۆز ـ ياشلىرىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇپ تۇراتتى. ئۇمۇ دۇئا ئوقۇپ ئىبادەت قىلىۋاتاتتى، بىرە ـ بىرە بالىلارنىڭ كۆڭلىكىنى تارتىپ تۈزەشتۈرۈپ قويياتتى، ئۇ ئورنىدىنمۇ تۇرماي، ئىبادىتىنىمۇ ئۈزۈپ قويماي كىيىم ئىشكاپىدىن رومالنى ئېلىپ، قىزىنىڭ ئوچۇق مۇرىسىگە تاشلاپ قويدى. شۇ ئارىلىقتا تاماشا كۆرگۈسى كېلىپ كەتكەنلەر ئىچكىرىكى ئۆينىڭ ئىشىكىنى يەنە ئاچتى، دەھلىزدە تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلارمۇ بارغانسېرى كۆپەيدى. مۇشۇ پەلەمپەي بىلەن چۈشۈپ ـ چىقىدىغانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك يىغىلدى. لېكىن، بوسۇغىدىن ئاتلاشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىدى. ھەممە يەرنى كىچىككىنە بىر تال شام يورۇتۇپ تۇراتتى.

شۇ ئارىدا، ئاچىسىنى چاقىرىپ كەلگىلى كەتكەن پولىنكا ئالدىراپ ـ تېنەپ دەھلىزدىكىلەرنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ ئۆيگە كىردى. ئۇ يوگۇرۈپ كەلگەچكە ھاسىراپ كەتكەنىدى، ئۇ رومالنى يېشىپ، كۆزلىرى بىلەن ئانىسىنى ئىزدەپ تاپتى ـ دە: «كېلىۋاتىدۇ ! كوچىدا ئۇچرىشىپ قالدۇق !» دېدى ئانىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئانىسى ئۇنىمۇ ئۆزىنىڭ يېنىغا تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزدى. بىر قىز ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن قورقۇمسىراپ قىسىلىپ ئۆتۈپ، ئۇن ـ تىنسىز ئۆيگە كىردى. ئۇ ئۆيدىكى

كەمبەغەلچىلىك، ئۇزۇكچىلىك، ئۆلۈم ۋە ئۇمىدسىزلىك ئىچىدە ئۇنىڭ بىردىنلا پەيدا بولۇشى هەممىگە بەكمۇ غەلىتە تۇيۇلدى. ئۇنىڭ كىيگەنلىرى بەكلا كونىراپ كەتكەن، باهاسى ئەرزان كىيىملەر ئىدى، لېكىن ئۇ شۇغۇللىنىۋاتقان ئالاهىدە كەسىپنىڭ تەلىپى ۋە قائىدە ـ يوسۇنى بويىچە، شەرمەندە مەقسىتىنى ئوچۇق بىلدۈرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن ئەنە شۇنداق گۈلدەك ياسىنىۋالغانىدى. سونىيە دەهلىزدە، ئىشىك ئالدىدا توختاپ قالدى، بوسۇغىدىن ئاتلىمىدى. ئۇ ئەتراپىدىكى هەممە نېمىگە پەرىشانلىق بىلەن قارايتتى. گويا هېچنېمىنى هېس قىلالمايۋاتقاندەك، ئۇچىسىدىكى تۆت قولدىن ئۆتكۈزۈپ سېتىۋېلىنغان، بۇ يەردە كىيىسە زادىلا قامىلاشمايدىغان ئالا ـ بۇلماچ يوپكىسىنى، يوپكىسىنىڭ كەينىدىكى ئادەمنىڭ كۈلگۈسى كەلگۈدەك تولمۇ ئۇزۇن قۇيرۇقىنى[1]، پۈتۈن ئىشكىنى توسۇۋالغان هەددىدىن زىيادە كەڭ ئېتەك يوپكىسىنى، ئوچۇق رەڭلىك بەتىكىسىنى، ئاخشاملىرى لازىم بولمىسىمۇ قولىدا تۇتۇپ تۇرغان كىچىككىنە كۈنلۈكىنى، چوققىسىغا قىپقىزىل پەي قىستۇرۇلغان يۇمىلاق چىغ شىلەپىسىنى ئۇنتۇپ قالغانىدەكلا قىلاتتى. بالىلارچە قىزغىن كىيىۋېلىنغان چىغ شىلەپە ئاستىدا، ئۇنىڭ تامىدەك تاتىرىپ كەتكەن، قورقۇش ئالامىتى چىقىپ تۇرغان كىچىككىنە يۈزى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئاغزى ئېچىلىپ قالغان، كۆزلىرى قورققىنىدىن چەكچىيىپ كەتكەنىدى. ئون سەككىز ياشلاردىكى سونىيە جۈغى كىچىك، سېرىق چاچلىق، كۆك كۆزلۈك، خىلىلا چىرايلىق قىز ئىدى. ئۇ كارىۋاتقا، پوپقا كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇراتتى، يۈگۈرۈپ كەلگەچكە هاسىراپ كەتكەنىدى. ئادەملەرنىڭ پىچىرلىشىشلىرىنى ۋە بەزى گەپلىرىنى ئاڭلاپ قالدى بولغاي، ئۇ بېشىنى سېلىپ ئالدىغا بىر چامداپ بوسۇغىدىن ئۆتۈپ ئۆيگە كىردى ـ دە، يەنىلا ئىشكىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ قالدى.

① مۇنداق پاسوندىكى كىيىملەر 1930 ـ يىللارنىڭ ئاخىرىدىلا مودىدىن قالغان، بۇ كىتاب 1960 ـ يىللاردا يېزىلغان، شۇڭا ئۇ چاغدا بەكلا كۆلكىلىك كۆرۈنىدۇ.

تۇۋا ـ ئىستىغپار ۋە مۇقەددەس تائام مۇراسىملىرى[1] ئاياغلاشتى. كاتىرىنا ئىۋانوۋنا ئېرىنىڭ يېنىغا باردى. پوپ بىر چەتكە ئۆتتى، كېتىش ئالدىدا ئۇ كاتىرىنا ئىۋانوۋناغا خوشلىشىش ۋە تەسەللى يۈزىسىدىن بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلدى.

ـــ ئەمدى مەن بۇ بالىلار بىلەن قانداق قىلىمەن؟ ـــ دېدى ئۇ بالىلارنى كۆرسىتىپ، غەزەپ بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

ـــ ئىگىمىز رەھىمىدىل، ئەڭ ئۇلۇغ ئىگىمىز ئۆزى مەدەت قىلغاي ! ـــ دېدى پوپ.

ـــ ھىم ! رەھىمىدىل بولغىنى بىلەن ئۇنىڭ بىزگە قارىغۇدەك چولىسى يوق.

ـــ بۇنداق دېسىڭىز چوڭ گۇناھ بولىدۇ، خانىم، ـــ دېدى پوپ بېشىنى چايقاپ.

ـــ مانا بۇ چوڭ گۇناھ ئەمەسمۇ؟ ـــ ۋارقىرىدى كاتىرىنا ئىۋانوۋنا سەكراتتا ياتقان ئېرىنى كۆرسىتىپ.

ـــ ئۆزىمۇ بىلمەي مۇشۇ بەختسىزلىككە سەۋەبچى بولغانلار بەلكىم سىزنى رازى قىلىشار، ھېچبولمىغاندا كىرىم جەھەتتىكى زىيانلىرىڭىزنى...

ـــ مېنىڭ گېپىمنى چۈشەنمىدىڭىز ! ـــ غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى كاتىرىنا ئىۋانوۋنا قولىنى شىلتىپ، ـــ نېمىدەپ زىيانلىرىمىزنى تۆلەپ بەرگۈدەك؟ ئۇ ئۆزى مەست بولۇپ ئاتىنىڭ ئاياغ ئاستىغا يىقىلغان تۇرسا ! ئاندىن نەدىكى كىرىمكەن ئۇ؟ بىزگە ئۇ ھېچقانداق كىرىم قىلىپ باقمىغان، بىزگە پەقەت زۇلۇم سېلىپلا كەلگەن. بۇ ھاراقكەش ھەممە بىساتىمىزنى ھاراقتا تېگىشىپ تۈگەتتى ! نەرسە ـ كېرەكلىرىمىزنى ئوغرىلاپ چىقىپ، قاۋاقخانىلارغا ئاپىرىپ بەردى. بالىلارنىڭ ئۆمرىنى،

---

① مۇنداق مۇراسىملاردا خىرىستىيان دىنىنىڭ قائىدىسى بويىچە پوپ ئەيسا پەيغەمبىرنىڭ «قازا قىلغانلىقى»نى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن پېچىنە بىلەن ۋىنو تارقىتىپ بېرىدۇ.

مېنىڭ ئۆمرۈمنى قاۋاقخانىلاردا ۋەيران قىلىپ تۈگەتتى ! خۇداغا شۈكۈر، مانا ئەمدى ئۆلگىلىۋاتىدۇ ! زىيىنىمىز ئەمدى بىرئاز ئازيىدۇ !

ــ ئۇ سەكراتتا ياتىدۇ، ئۇنى كەچۈرۈۋېتىڭ، خانىم، بۇنداق گەپلەرنى دېسىڭىز گۇناھ بولىدۇ، ئېغىر گۇناھ بولىدۇ.

كاتىبرىنا ئىۋانوۋنا بايا كېسەلنىڭ ئەتراپىدا پايپېتەك بولغان، ئۇنىڭغا سۇ بەرگەن، بېشىدىكى تەر ۋە قانىنى سۈرتكەن، ياستۇقىنى ئوڭشاپ قويغان، ئارىلاپ ــ ئارىلاپ پوپقا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلغانىدى. مانا ئەمدى ئۇ كۈتمىگەندە تەلۋىلىكى تۇتقاندەك پوپقا قاينىپلا كەتتى.

ــ ئاھ، ھەزرىتىم ! دېگەنلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ، قۇرۇق گەپ ! كەچۈرۈڭ دەيسىز ! بۇگۈن ئەگەر پەيتوننىڭ تېگىدە قالمىغان بولسا، ئۆيگە غەرق مەست كېلەتتى. ئۇ ھازىر بىرلا كۆڭلەك بىلەن قالدى. شۇ كۆڭلىكىمۇ كىرگە پېتىپ، يىرتىلىپ جۇل ــ جۇل بولۇپ كەتتى. ئۇغۇ كېلىپلا ئۆلۈكتەك ئۇخلاپ كېتەتتى. مەنچۇ، تاكى تاڭ ئاتقۇچە ئۇنىڭ كىر ــ قېتىنى، بالىلارنىڭ كىيىملىرىنى يۇيۇپ چىقاتتىم، دېرىزىنىڭ تېشىغا يېيىپ قۇرۇتاتتىم، تاڭ ئاتقاندا، يىرتىقىنى يامىغىلى ئولتۇراتتىم. مەن پۈتۈن كېچىنى مانا شۇنداق ئۆتكۈزەتتىم!... شۇنداق تۇرسا، يەنە كەچۈرگۈدەك نېمە ئىش بار؟ مەن ئۇنى ئاللىبۇرۇنلا كەچۈرۈۋەتكەن !

ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك قاتتىق يۆتەل ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى. ئۇ قول ياغلىقىغا تۈكۈردى، ئاندىن قول ياغلىقىنى پوپقا كۆرسەتتى. يەنە بىر قولى بىلەن ئاغرىپ كەتكەن كۆكرىكىنى چاڭگاللىۋالدى. قول ياغلىق قاپقارا قان بولۇپ كەتكەنىدى.

پوپ بېشىنى تۆۋەن سالدى ۋە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى.

مارمېلادوفنىڭ نەپىسى ئۇزۇلەي ــ ئۇزۇلەيلا دەپ قالغانىدى. ئۇ كۆزلىرىنى بېشىدا ئېڭىشىپ تۇرغان كاتىبرىنا ئىۋانوۋنانىڭ

يۈزىدىن زادىلا ئۈزمىدى. ئۇ كاتىبرىنا ئىۋانوۋناغا نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولاتتى؛ ئاخىر گەپ قىلماقچى بولۇپ، ناھايىتى تەستە تىللىرىنى مىدىرلىتىپ، نېمىلەرنىدۇر دېدى، شۇنداقتىمۇ كاتىبرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئەپۇ سورىماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ، شۇ ئانلا ئۇنىڭغا بۈيرۇق ئاھاڭىدا ۋارقىرىدى:

ــ ئاغزىڭنى يۇم ! ھاجىتى يوق ! نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىڭنى بىلىمەن ! ... ــ شۇنداق بىلەن كېسەل ئاغزىنى يۇمدى، لېكىن دەل شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ ئالاق ـ جالاق قىلىپ تۇرغان كۆزلىرى ئىشىك ئالدىغا چۈشتى، ئۇ سونىيەنى كۆرۈپ قالدى.

شۇ چاغقىچە ئۇ قىزىغا دىققەت قىلمىغانىدى: سونيە بۇلۇڭدا قاراڭغۇراق يەردە تۇرغانىدى.

ــ ئۇ كىم؟ ئۇ كىم؟ ــ دېدى ئۇ كۈتمىگەندە قاتتىق ھاياجانلىنىپ نەپىسى ئۈزۈلگەن بىر ھالەتتە خىرقىراپ. ئۇ تەشۋىشلىك نەزەر بىلەن قىزى تۇرغان ئىشىك تەرەپكە تىكىلىپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇشقا تىرىشتى.

ــ جىم يات ! جىم يات دەيمەن ! ــ ۋارقىرىدى كاتىبرىنا ئىۋانوۋنا.

ئۇ ئاخىر غەيرىي تەبىئىي بىر كۈچ بىلەن بىلەكلىرىگە تايىنىپ گەۋدىسىنى كۆتۈردى. خۇددى قىزىنى تونۇيالمايۋاتقاندەك كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، خىلى ئۇزۇنغىچە ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇردى. ئۇ قىزىنى مۇشۇنداق كىيىم بىلەن بىرىنچى قېتىم كۆرۈشى ئىدى. كۈتمىگەندە ئۇ قىزىنى تونۇپ قالدى. نۇرغۇن ھاقارەتكە ئۇچراپ يۈرىكى ئېزىلىپ كەتكەن سونيە ئۆزىنىڭ كىيىنىشىدىن ئۇيلىپ يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ، سەكراتتا ياتقان دادىسى بىلەن ۋىدالىشىش نۆۋىتىنى ئىتائەتمەنلىك بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى. مارمېلادوفنىڭ چىرايىدا

قاتتىق ئازابلىنىش ئالامىتى كۆرۈندى.

ـــ سونيە ! قىزىم ! مېنى كەچۈر ! ـــ ۋارقىرىدى ئۇ، ئارقىدىن سونيەگە قولىنى سوزماقچى بولۇۋىدى، بىردىنلا تايانچىنى يوقىتىپ، دۈڭدىن پولغا دۈم چۈشتى، كىشىلەر يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ دۈڭغا ئالدى. لېكىن، بۇ چاغدا ئۇنىڭ نەپىسى ئۈزۈلەيلا دەپ قالغانىدى. سونيە بوشقىنا ۋارقىرىۋەتتى ـ دە، دادىسىنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ دادىسىنى قۇچاقلىدى. شۇ قۇچاقلىغىنىچە مىدىر ـ مىدىر قىلمىدى. مارمېلادوف ئۇنىڭ قۇچىقىدا جان ئۈزدى.

ـــ ئۇ مۇرادىغا يەتتى، ـــ ۋارقىرىدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭ جەسىتىنى كۆرۈپ، ـــ ئەمدى قانداق قىلىمەن؟ نېمەم بىلەن ئۇنى يەرلىكىگە قويىمەن؟ بۈلارنى، مانا بۈلارنى ئەمدى نېمەم بىلەن باقمەن؟

راسكولنىكوف كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ كاتېرىنا ئىۋانوۋنا، ـــ دېدى ئۇ، ـــ ئۆتكەن ھەپتە مەرھۇم ئېرىڭىز ماڭا پۈتۈن كەچۈرمىشىنى، ھازىرقى پۈتكۈل ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەرگەن... ماڭا ئىشىنىڭ، ئۇ سىز توغرۇلۇق سۆزلىگىنىدە، قىزغىنلىق ۋە ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن سۆزلىگەن. شۇ كۈنى ئاخشىمى مەن ئۇنىڭ سىلەرگە نەقەدەر سادىق ئىكەنلىكىنى، بولۇپمۇ سىزنى نەقەدەر ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ۋە ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىنى چۈشەندىم، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا، ئۇ بەتبەخت بىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغان بولسىمۇ، شۇ ئاخشامدىن تارتىپ، ئۇنىڭ بىلەن دوست بولۇپ قالدىم، ـــ ئەمدى ماڭا ئىجازەت بەرسىڭىز، مەرھۇم دوستۇمنىڭ ئالدىدا ئازراققىنا بۇرادەرلىك قەرزىمنى ئادا قىلسام... مانا بۇ... يىگىرمە رۇبلى... شۇنداقتەك قىلىۋاتقان ـــ ئەگەر ئۇ بىرەر كەم ـ كوتىڭىزغا ياراپ قالسا، ئۇ ھالدا... مەن ... قىسقىسى، مەن يەنە كېلىمەن... چوقۇم كېلىمەن... ئەتىلا كېلىشىم مۇمكىن... خەير ـ خوش !

ئۇ ئىتتىك ـ ئىتتىك چاماپ ئۆيدىن چىقىپ، ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن قىستىلىپ ئوتۇپ پەلەمپەيگە بېرىۋالدى، لېكىن ئۇ كۈتمىگەندە ئادەملەر ئارىسىدا نىكودىم فومىچنى كۆرۈپ قالدى. نىكودىم فومىچ بەختسىزلىك يۈز بەرگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىر ياقلىق قىلغىلى شەخسەن ئۆزى كەلگەنىدى. ساقچى ئىدارىسىدە يۈز بەرگەن ۋەقەدىن كېيىن، ئۇلار تېخى كۆرۈشمىگەنىدى، شۇنداقتىمۇ نىكودىم فومىچ ئۇنى بىر قاراپلا تونۇۋالدى.

ــ ھە، سىزمىدىڭىز؟ ــ سورىدى ئۇ راسكولنىكوفتىن.

ــ ئۇ ئۆلدى، ــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف، ــ دوختۇر كەلدى، پوپمۇ كەلدى. ھەممە ئىش ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئۇ بىچارە ئايالنى ئانچە بەك ئاۋارە قىلىپ كەتمەك، ئۇنىڭسىزمۇ ئۇنىڭ ئۆپكىسىنىڭ يېرىمى قالغان. ئەگەر مۇمكىن بولسا، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ قويارسىز... بىلمەن، سىز ئاق كۆڭۈل ئادەم... ــ ئۇ نىكودىم فومىچنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ، سوغۇققىنا كۈلۈمسىرەپ قوشۇپ قويدى.

ــ لېكىن، ئۇستىبېشىڭىز قانغا بويىلىپ كېتىپتۇغۇ، ــ دېدى نىكودىم فومىچ چىراغ يورۇقىدا راسكولنىكوفنىڭ جىلىتكىسىنىڭ بىرنەچچە يېرىدىكى قانىنى كۆرۈپ.

ــ شۇنداق، قانغا بويىلىپ كەتتى، ئۇستىبېشىمنىڭ ھەممە يېرى قان، ــ دېدى راسكولنىكوف قانداقتۇر باشقىچە بىر قىياپەتتە، ئارقىدىن كۈلۈپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ پەلەمپەي بىلەن پەسكە چۈشۈشكە باشلىدى.

ئۇ پەلەمپەيدىن ئاستا، ھولۇقماي چۈشتى، قىزىتمىسى ئۆرلەپ تۇرسىمۇ، ئۇنى ئۆزى سەزمەيتتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى بىردىنلا پەيدا بولغان، كۆتۈرەڭگۈ ۋە قۇدرەتلىك ھاياتىي كۈچكە ئىگە، ئۆزى ھېچقاچان ھېس قىلىپ باقمىغان يېڭى بىر تۇيغۇغا تولغانىدى. بۇ تۇيغۇ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان، لېكىن كۈتمىگەندە كەچۈرۈم قىلىنغانلىقى جاكارلانغان ئادەمنىڭ

تۇيغۇسىغا ئوخشىشى مۇمكىن.① پەلەمپەيىنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە، ئۆيگە قايتقان پوپ ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى. راسكولنىكوف ئۇنىڭغا ئۇن ـ تىنسىز تەزىم قىلىپ، ئۇنى ئالدىغا ئۆتكۈزۈۋەتتى، لېكىن ئۇ پەلەمپەيدىن ئەمدىلا چۈشۈپ بولاي دېگەندە، ئارقا تەرەپتىن ئالدىراپ چۈشۈپ كېلىۋاتقان بىرسىنىڭ ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلاپ قالدى. كىمدۇر بىرسى ئۇنى قوغلاپ كېلىۋاتاتتى. بۇ پولىنكا ئىدى؛ ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشكەچ: «ماڭا قاراڭ ! ماڭا قاراڭ !» دەپ ۋارقىرىدى.

راسكولنىكوف بۇرىلىپ ئۇنىڭغا قارىدى. قىز پەلەمپەيىنىڭ ئاخىرقى باسقۇچلىرىدىن ئاتلاپ ـ ئاتلاپ چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئۇنىڭدىن بىر باسقۇچ يۇقىرىدا توختىدى، هويلىغا تەرەپتىن خىرە ـ شىرە يورۇق چۈشۈپ تۇراتتى. راسكولنىكوف ئۆزىگە بالىلارچە كۈلۈپ قاراپ تۇرغان قىزنىڭ ئۇرۇق، لېكىن يېقىملىق چىرايىنى ئېنىق كۆردى. قارىغاندا ئۇ قانداقتۇر بىر تاپشۇرۇقنى ئادا قىلغىلى يۈگۈرۈپ كەلگەندەك، بۇ تاپشۇرۇق ئۇنى بەكمۇ مەمنۇن قىلمۇتكەندەك كۆرۈنەتتى.

ـــ ماڭا قاراڭ، سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمىدى؟... سىز نەدە تۇرۇۋاتىسىز؟ ـــ سورىدى ئۇ هاسىراپ تۇرۇپ.

راسكولنىكوف ئىككى قولىنى ئۇنىڭ مۈرىلىرىگە قويۇپ، قاتتىق سۆيۈنۈش ئىچىدە ئۇنىڭغا قاراپ قالدى. ئۇ قىزغا قاراپ تويماي ئۇنىڭدىن كۆزلىرىنى ئالالمىدى، نېمىشقا شۇنداقلىقىنى ئۇ قىزمۇ بىلمەيتتى.

ـــ سىزنى كىم ئەۋەتتى؟

ـــ سونيە ئاچام ئەۋەتتى، ـــ جاۋاب بەردى قىزچاق تېخىمۇ

---

① دوستويېۋسكىي بۇ يەردە ئۆز تەسىراتىنى، شۇنداقلا پېتېراشېۋسكىي گۇرۇپپىسىنىڭ دېلوسى سەۋەبىدىن كېسىلىپ كەتكەن يولداشلىرىنىڭ تەسىراتىنى ئەسلەيدۇ. 1849 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى ئۇلار پېتېربۇرگتىكى سېمىيونوف مەشىق مەيدانىدا ئۆلۈم جازاسىغا هۆكۈم قىلىنغان. كۇتىمگەندە جازا ئىجرا قىلىنىش ئالدىدا ئۆلۈم جازاسى ئېغىر ئەمگەككە سېلىش جازاسىغا ئۆزگەرتىلگەن.

خۇشال كۈلۈپ.

ــ ئۆزۈممۇ سىزنى سونيە ئاچسى ئەۋەتتىمكىن، دەپ ئويلىغان.

ــ مېنى ئانامۇ ئەۋەتتى. سونيە ئاچام مېنى ئەۋەتكىلىۋاتقاندا ئانامغا پىنمغا كېلىپ: «تېزرەك يۇگۇرگىن، پولىنكا» دېدى.

ــ سىز سونيە ئاچىكىزنى ياخشى كۆرەمسىز؟

ــ ئۇنى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرىمەن، ــ دېدى پولىنكا ئالاھىدە قەتئىيلىك بىلەن، ئۇنىڭ كۈلكە يېغىپ تۇرغان چىرايى بىردىنلا جىددىيلەشتى.

ــ سىز مېنىمۇ ياخشى كۆرەرسىزمۇ؟

قىزچاق جاۋاب بەرمىدى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ يۈزىنى يېقىن ئەكىلىۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنى سۆيۈپ قويماقچى بولۇپ، تولغان لەۋلىرىنى دورايتىۋالغانلىقىنى كۆردى. كۈتمىگەندە قىزچاق ئورۇقلاپ تاياقتەك بولۇپ قالغان بىلەكلىرى بىلەن راسكولنىكوفنى چىڭ قۇچاقلاپ، بېشىنى ئۇنىڭ مۈرىسىگە قويدى ــ دە، يۈزىنى ئۇنىڭغا بارغانسېرى قاتتىق يېقىپ، ئېسىدەپ يىغلاپ كەتتى.

ــ دادامغا ئىچىم ئاغرىيدۇ ! ــ دېدى ئۇ بىردەمدىن كېيىن يىغىدىن ھۆل بولۇپ كەتكەن يۈزىنى كۆتۈرۈپ ۋە ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ــ بېشىمىزغا بالا ــ قازا ئۈستىلەپ كېلىۋاتىدۇ، ــ كۈتمىگەندە قوشۇپ قويدى ئۇ «چوڭلار»غا ئوخشاش گەپ قىلماقچى بولغان بالىلاردەك ئۆزىگە جىددي تۈس بېرىپ.

ــ دادىكىز سىزنى ياخشى كۆرەمتى؟

ــ ئۇ لىدوچكانى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرەتتى، ــ ئىنتايىن ئەستايىدىل جاۋاب بەردى ئۇ، خۇددى چوڭلار گەپ قىلغاندەكىدەك كۈلمەي، ــ ئۇ لىدوچكانى ياخشى كۆرەتتى، چۈنكى لىدوچكا تېخى كىچىك ھەم ئاغرىق، دادام ئۇنىڭغا دائىم ئوبدان يېمەكلىكلەرنى ئەكېلىپ بېرەتتى، بىزگە كىتاب ئوقۇشنى ئۆگىتەتتى، ماڭا گىراماتىكا بىلەن ئىلاھىيەتنى

ئۆگىتەتتى، ــ ئىپتىخارلىق بىلەن قوشۇپ قويدى ئۇ، ــ ئانام ھېچنېمە دېمەيتتى، لېكىن ئۇنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىمىزنى ياقتۇرمىغانلىقىنى بىلەتتۇق، دادامۇ بىلەتتى. ئانام ماڭا فىرانسۇز تىلىنى ئۆگەتمەكچىدى. نېمىشقا دېسەڭىز، مېنىڭ تەربىيەلىنىدىغان ۋاقتىم بولدى.

ــ سىز دۇئا ئوقۇشنى بىلەمسىز؟

ــ ھەئە، ئەلۋەتتە بىلىمىز ! بىز دۇئا ئوقۇشنى بۇرۇنلا ئۆگەنگەن؛ مەن چوڭ بولۇپ قالدىم. شۇڭا ئۆزۈم ئىچىمدە دۇئا ئوقۇۋېرىمەن؛ كولىيە بىلەن لىدوچكا كىچىك بولغاچقا ئانام بىلەن بىللە ئاۋازىنى چىقىرىپ ئوقۇيدۇ. ئۇلار ئاۋۋال «بۇۋى مەريەم»نى ئوقۇيدۇ. ئاندىن يەنە: «يا پەرۋەردىگار، ئاچىمىز سونيەنى ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن، ئۇنىڭغا ئۆزۈڭ مەدەتكار بولغايسەن !» دەپ ئوقۇيدۇ، ئاندىن يەنە: «يا پەرۋەردىگار، ئىككىنچى دادىمىزنى ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن، ئۇنىڭغا ئۆزۈڭ مەدەتكار بولغايسەن !» دەپ ئوقۇيدۇ. نېمىشقا دېسەڭىز، بىرىنچى دادىمىز بۇرۇنلا ئۆلۈپ كېتىپتىكەن. ھازىرقىسى ئىككىنچى دادىمىز. لېكىن، بىز ئۇ دادىمىزغىمۇ ئاتاپ دۇئا قىلىمىز.

ــ پولېنكا، مېنىڭ ئىسىم رودىئون، خالىغان بىر چاغدا ماڭىمۇ ئاتاپ دۇئا قىلىپ قويۇڭلار: «بەندەڭ رودىئونغىمۇ» دېسەڭلارلا بولىدۇ.

ــ بۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن ئۆمرۈم بويى سىزگە دۇئا قىلىمەن، ــ دېدى قىزچاق قىزغىنلىق بىلەن. كۆتىمىگەندە ئۇ كۈلۈپ كەتتى ـ دە، ئۆزىنى راسكولنىكوفقا ئېتىپ، ئۇنى چىڭ قۇچاقلىۋالدى.

راسكولنىكوف ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسىنى، ئادرېسىنى دەپ بەردى، ئەتە چوقۇم كېلىمەن، دەپ ۋەدە بەردى. قىزچاق خۇش بولۇپ قايتىپ كەتتى. ئۇ كوچىغا چىققاندا سائەت ئوندىن ئاشقانىدى. بەش مىنۇتتىن كېيىن، ئۇ كۆۋرۈكتە بايا ھېلىقى خوتۇن ئۆزىنى دەريياغا تاشلىۋالغان يەرگە كەلدى.

ـــ بولدى بەس، ـــ دېدى ئۇ چىن ئېتىبار بىلەن قەتئىي قىلىپ، ـــ يوقىلىش خىيالىي مەنزىرىلەر، يوقىلىش بىھۇدە ۋەھىمىلەر، يوقىلىش ئەرۋاھلار ! ... ياشاش كېرەك ! بايىلا باشتىن كەچۈرگەنلىرىمنىڭ ئۆزى ھاياتلىق ئەمەسمۇ؟ مېنىڭ ھاياتىم ھېلىقى موماي بىلەن بىللە ئاياغلاشقىنى يوق ! ئۇنىڭ جېنى جەننەتتە ئارام تاپسۇن ـــ بەس، چوڭ ئانا، گۆرىڭىزدە تىنچ يېتىڭ ! ئەمدى، ھەممىگە ئەقىل ۋە يورۇقلۇق ھۆكۈمرانلىق قىلسۇن... ئەمدى كۆرىمىز ! ئەمدى بىر كۈچ سىنىشىپ كۆرىمىز ! ـــ دېدى ئۇ ھەممىنى كۆزگە ئىلمايۋاتقانىدەك، قانداقتۇر بىر قارا كۈچكە گەپ قىلىۋاتقان ۋە ئۇنىڭغا جەڭ ئېلان قىلىۋاتقانىدەك بىر ھالەتتە، ـــ مەن بىر ئارشىن يەردە ياشاشقا قوشۇلغانىدىمغۇ !

«... مەن ھازىر بەكلا ئاجىزلىشىپ كەتتىم. لېكىن... كېسىلىم ساقىيىپ قالغانىدەكمۇ قىلىدۇ. بايا ئۆيدىن چىققان چېغىمدىلا، كېسىلىمنىڭ ساقىيىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىۋېدىم. ھە راست، پوچىنكوفنىڭ بىناسى بۇ يەردىن ئىككى چاملاملا نېرىدا. ئارىلىق ھەرقانچە يىراق بولغان تەقدىردىمۇ، رازۇمىخىننىڭ ئالدىغا بېرىشىم كېرەك. ئىككىمىز بەسلەشكەن ئىشتا ئۇ ئۇتۇۋالسۇن. كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالسۇن ـــ ھېچقىسى يوق، ئۇ بىر خۇشال بولۇپ قالسۇن !... ماغدۇر كېرەك، ماغدۇر، ماغدۇر بولمىسا، ھېچقانداق ئىشنى قىلغىلى بولمايدۇ. لېكىن، ماغدۇرغا پەقەت ماغدۇر ئارقىلىقلا ئېرىشكىلى بولىدۇ ـــ ئۇلار مانا شۇنى بىلمەيدۇ !» مەغرۇرلۇق ۋە ئىشەنچ بىلەن قوشۇپ قويدى ئۇ. ئاندىن قەدەملىرىنى ئاران ـ ئاران ئېلىپ كۆۋرۈكتىن چۈشتى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى مەغرۇرلۇق ۋە ئىشەنچ مىنۇتسېرى كۈچەيمەكتە، ھەربىر مىنۇتتا ئالدىنقى مىنۇتتىكىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان باشقىلا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالماقتا ئىدى. لېكىن، ئۇنى مۇنچۇالا ئۆزگەرتىۋەتكۈدەك زادى قانداق ئالاھىدە ئىش يۈز بەردى؟ بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ خۇددى

چۆكۈپ كېتىۋېتىپ بىر تال پاخالنى تۇتۇۋالغان ئادەمدەك، بىردىنلا ئۆزىنىڭمۇ «ياشاپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى، ئۆزىنىڭ يەنە ياشىشى كېرەكلىكىنى، ئۆز ھاياتىنىڭ ھېلىقى قېرى خوتۇن بىلەن بىللە تۇغۇپ كەتمىگەنلىكىنى» ھېس قىلىپ قالدى. ئېھتىمال ئۇ بەكمۇ ئالدىراپ شۇنداق خۇلاسىگە كېلىپ قالغاندۇ، لېكىن ئۇ بۇنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىدى.

«مەن ئۇنىڭدىن پەرۋەردىگارنىڭ بەندىسى رودىئوننىمۇ تىلغا ئېلىپ قويۇشنى سورىدىم، ــ بۇ ئىش بىردىنلا ئۇنىڭ خىيالىغا كېلىپ قوشۇپ قويدى، ــ شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ، بۇنى ھەر ئېھتىمالغا قارشى شۇنداق قىلدىم!» ئاندىن ئۆزىنىڭ بالىلارچە قىلىقىغا ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ روھىي ھالىتى ئىنتايىن ياخشى ئىدى.

ئۇ رازۇمخىننى ئاسانلا تېپىۋالدى؛ پوچېنكوف بىناسىدىكىلەر بۇ يېڭى مېھمانىنى ئاللىبۇرۇنلا تونۇپ كېتىشكەنىدى. شۇڭا دەرۋازىۋەن ئۇنىڭغا شۇ ئانلا يول كۆرسىتىپ قويدى. پەلەمپەينىڭ يېرىمىغا چىقىشىغا، نۇرغۇن ئادەمنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرى ۋە قىزغىن پاراڭلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. پەلەمپەيگە قارايدىغان ئىشىك داغدام ئوچۇق ئىدى؛ ۋارقىراشقان ۋە بەس ـ مۇنازىرە قىلىشقان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. رازۇمخىننىڭ خانىسى خېلىلا چوڭ ئىدى. ئۇنىڭغا ئون بەشچە ئادەم يىغىلغانىدى. راسكولنىكوف دەھلىزدىلا توختىدى. غوجايىن ئايالىنىڭ ئىككى ئايال خىزمەتكارى ئارىتام ئۆيدە ئىككى چوڭ ساماۋار، بوتۇلكىلار، ئايال غوجايىننىڭ ئاشخانىسىدىن ئېلىپ چىقىلغان تەخسە ـ تەخسە گۆشنان، زاكۇسكىلار بىلەن ھەپىلىشۋاتاتتى. راسكولنىكوف بىرسىنى رازۇمخىننى چاقىرتىپ چىقىشقا بۇيرۇدى. رازۇمخىن خۇشلۇقىدا قىن ـ قىنىغا پاتماي يۈگۈرۈپ چىقتى. ئۇنىڭ ھاراقنى خېلى جىق ئىچكەنلىكىنى بىر قاراپلا بىلگىلى بولاتتى. گەرچە ئۇ ھېچقاچان مەست بولۇپ باقمىغان بولسىمۇ، بۇ قېتىم

ئۇنىڭ خىيالىغا كەيپ بولغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

— قۇلاق سال، — دېدى راسكولنىكوف ئالدىراپ، — مەن بۇ يەرگە ئىككىمىز بەسلەشكەن ئىشتا سېنىڭ ئۇتقانلىقىڭنى دەپ قويغىلى كەلدىم. ئۆز بېشىغا نېمىلەرنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ھەقىقەتەن ھېچكىم بىلەلمەيدۇ. مەن ئىچكىرىگە كىرەلمەيمەن. شۇنچىلىك ماغدۇرسىزلىنىپ كەتتىمكى، ئارانلا ئۆرە تۇرۇۋاتىمەن. شۇڭا، ساڭا سالام ۋە خەير ـ خوش ! ئەتە مېنىڭ قېشىمغا بارغىن...

— مۇنداق قىلايلى، سېنى ئۆيۈڭگىچە ئاپىرىپ قويايلى ! ماغدۇرسىزلىنىپ كەتتىم دېدىڭغۇ، شۇڭا...

— مېھمانلارنى قانداق قىلىسەن؟ ھېلى بېشىنى چىقىرىپ قارىغان بۇدۇر چاچلىق ئادەم كىم؟

— ئۇمۇ؟ كىم بىلىپتۇ ئۇنى ! تاغامنىڭ دوستى بولسا كېرەك، بەلكىم ئۆزى كەلگەندۇ... مېھمانلارنى تاغام كۈتۈۋېرىدۇ. ئۇ بەك بەلەن ئادەم. ئەپسۇس، سەن ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇۋالمايدىغان بولدۇڭ ـ دە. لېكىن، ئۆتەپ بېرىشسۇن ئۇنداق نېمىلەرلا شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ مېنى ئىزدىگۈدەك ئەھۋالى يوق. مەنمۇ ئازراق ھاۋا يەپ كىرىشىم كېرەك. شۇڭا، بۇرادەر، سەن تازا دەل ۋاقتىدا كەلدىڭ؛ يەنە ئىككى مىنۇت ئۆتكەن بولسا، خۇدا ھەققى، ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان بولاتتىم. راست دەيمەن ! ئۇلار ئاغزىغا كەلگەننى دېيىشىۋاتىدۇ... سەن بىر ئادەمنىڭ ئاغزىغا كەلگەننى دەۋېرىشتە قانچىلىك دەرىجىگە بېرىپ يېتىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايسەن ! توۋا نېمىشقا تەسەۋۋۇر قىلالمىغۇدەكسەن؟ ئەجەبا بىزمۇ ئاغزىمىزغا كەلگەننى دەۋاتامدۇق؟ مەيلى، ئاغزىغا كەلگەننى دېيىشىۋەرسۇن؛ كېيىن ئاغزىغا كەلگەننى دەۋەرمەيدىغان بولۇشىدۇ... سەن بىردەم ئولتۇرۇپ تۇر، مەن زوسىموفنى چاقىرىپ چىقاي.

روسىموف تەقەززالىق بىلەن دېگۈدەك راسكولنىكوفنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كەلدى، روشەنكى ئۇ راسكولنىكوفقا ئالاھىدە

قىزىقاتتى؛ ئۇنىڭ چىرايى تېزلا ئېچىلىپ كەتتى.

— ھازىرلا بېرىپ ئۇخلىشىڭىز كېرەك، — دېدى كېسەلگە ئىمكانقەدەر تەپسىلىي سەپسېلىپ چىققاندىن كېيىن كەسكىن گەپ قىلىپ، — ئۇخلاشنىڭ ئالدىدا دورا ئىچىشىڭىز كېرەك. ئىچەمسىز؟ مەن تېخى ھېلىلا تەييارلاپ قويغان، مانا ماۋۇ بىر بولاق تالقان دورا.

— ئىككى بولاق بولسىمۇ مەيلى، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

ئۇ دورىنى شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا ئىچىۋەتتى.

— ئۇنى ئاپىرىپ قويماقچى بولغىنىڭ بەك ئوبدان بوپتۇ، — دېدى زوسىموف رازۇمىخىنغا، — ئەتە قانداق بولىدۇ، كۆرۈپ باقايلى، بۈگۈنكى ئەھۋالى بەك ياخشى. ئالدىنقى كۈندىكىگە قارىغاندا ئەھۋالى جىق ياخشى. بۆشۈكتىن تۆشۈككىچە ئۆگىنىپتۇ دېگەن شۇ ـ دە...

— بىلەمسەن، ھازىر چىقىپ كېلىۋاتقىنىمىزدا روسىموفنىڭ ماڭا پىچىرلاپ نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى؟ — دەۋەتتى رازۇمىخىن ئىككىسى كوچىغا چىقىشى بىلەن، — بۇرادەر، مەن ساڭا گەپنىڭ توغرىسىنى دەۋېرەي. نېمىشقا دېسەڭ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەخمەق. زوسىموف ماڭا يول بويى بىرنېمىلەرنى دەپ ماڭ. ئۇمۇ ساڭا گەپ قىلغاچ ماڭسۇن، يېنىپ كەلگەندە ھەممە گەپنى ماڭا دەپ بەر، دېدى. نېمىشقا دېسەڭ، ئۇنىڭ خىيالىچە... ئۇنىڭ قارىشىچە سەن... سارائىمىشسەن ياكى سارائ بولۇش ئالدىدا تۇرارمىشسەن. ئۆزۈڭ ئويلاپ باق! بىرىنچىدىن، سەن ئۇنىڭغا قارىغاندا نەچچە ھەسسە ئەقىللىك؛ ئىككىنچىدىن، ئەگەر سەن سارائ بولمىساڭ، ئۇنىڭ بۇنداق تېتىقسىز خىياللىرىغا دىمىقىدا كۈلۈپ قويساڭلا بولىدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، بىر پارچە سېمىز گۆشكە ئوخشايدىغان بۇ ئادەم ئۆزىنىڭ كەسپى بويىچە تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى، لېكىن ئۇ ھازىر روھىي كېسەللىكلەرگە خۇددى تەلۈلەردەك مەپتۇن بولۇپ قاپتۇ. سېنىڭ

بۇگۈن زامبتوف بىلەن قىلىشقان سۆھبىتىڭ ئۇنىڭ ساڭا بولغان قارىشىنى ئۆزگەرتمىگەنلىكىنى ئېيتتى.

ـــ زامبتوف ھەممە گەپنى ساڭا دەپ بەردىمۇ؟

ـــ ھەممىنى دەپ بەردى، ئۇ توغرا قىلدى. مەن ھەممە ئىشنى تېگى ـ تەكتىگىچە چۈشەندىم. زامبتوفمۇ چۈشەندى... شۇنداق، قىسقىسى، رودىيە... گەپ شۇنىڭدىكى... مەن ئازراق مەست بولۇپ قالدىم... لېكىن بۇنىڭ كارى چاغلىق... گەپ شۇنىڭدىكى، مۇنداق خىيال... چۈشىنىۋاتامسەن؟ ئۇلار راستلا شۇنداق ئويلىشىۋاتىدۇ... چۈشىنىۋاتامسەن؟ يەنى ئۇلارنى ھېچقايسىسى ئاڭازىنى چىقىرىپ دېيىشكە جۈرئەت قىلالمىدى، چۈنكى بۇ بىر تېتىقسىز خىيال، بولۇپمۇ ھېلىقى سىرچىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، بۇلارنىڭ ھەممىسى توزغاقتەك توزۇپ كەتتى، ئەبەدىي يوقىشتۇرۇۋېتىلدى. لېكىن، ئۇلار نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق ئەخمەق؟ شۇ كۈنى مەن زامبتوفنى بىرنەچچىنى سالدىم ـــ بۇرادەر، بۇ ئىشنى پەقەت ئىككىمىزلا بىلىمىز، بۇنى ھېچكىمگە تىنغۇچى بولما، بۇنىڭدىن خەۋىرىڭ بارلىقىنى ھېچكىمگە چاندۇرما. بايقىشىمچە ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش تەسكەن. ئىش لاۋزانىڭكىدە يۈز بەردى. لېكىن، بۇگۈن، بۇگۈن ھەممە ئىش ئايدىڭلاشتى. ئاساسلىقى ھېلىقى ئىلىيا پېتروۋېچ ! شۇ چاغدا ئۇ سېنىڭ ساقچى ئىدارىسىدە ھوشۇڭدىن كەتكەنلىكىڭدىن پايدىلانماقچى بوپتۇ، كېيىن ئۆزىمۇ خجىل بوپتۇ؛ مەن بىلىمەن ـ دە...

راسكولنىكوف تەشنالىق بىلەن قۇلاق سالدى. رازۇمخىن مەستلىكتە ئاغزىنى يېغالماي، سىرنى ئاشكارىلاپ قويدى.

ـــ مېنىڭ ھوشۇمدىن كېتىشىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، شۇ چاغدا ھاۋا بەك دىمىق ئىدى، ئاندىن سىرنىڭ پۇرىقى كۇچلۇك ئىدى، ـــ دېدى راسكولنىكوف.

ـــ چۈشەندۇرۇپ كەتكىنىنى بۇنىڭ ! گەپ پەقەت سىردىلا ئەمەس. سەن توپتوغرا بىر ئاي قىزىدىڭ. بۇنىڭغا زوسىموف

گۈزاھ ! لېكىن، سەن ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايسەن؛ ھېلىقى شاكىچىك ھازىر شۇنداق قاتتىق ئازابلىنىپ يۇرىدۇ ! ئۇ: «مەن ئۇ كىشىنىڭ چىمچىلىقىغىمۇ تەڭ كېلەلمەيدىكەنمەن !» دەيدۇ. ئۇ سېنىڭ چىمچىلىقىڭنى دەيدۇ. بۇرادەر، بەزى چاغلاردا ئۇمۇ ياخشى ھېسسىياتقا كېلىپ قالىدۇ. لېكىن، ساۋاقنى دېسەك، بۇگۈن سەن «بىللۇر سارىيى»دا ئۇنىڭغا ساۋاق بېرىپ، ناھايىتى ياخشى قىلدىڭ ! بىلەمسەن، سەن ئۇنى قاتتىق قورقۇتۇۋېتىپسەن، ئۇ قورققىنىدىن تۇتقاق كېسىلى بولۇپ قالغىلى قىل قاپتۇ ! ئۇنى شۇ تېتىقسىز جۆيلۇشلىرگە ئىشەندۈرگەندەك قىپسەن، ئارقىدىن بىردىنلا ئۇنىڭغا تىلىڭنى چىقىرىپ: «ھە، قانداق، تۇتۇۋالالىدىڭمۇ !» دەپسەن. تازا ئوبدان بوپتۇ ! ھازىر ئۇ گۈمران بولدى، بىتچىت بولدى ! دەرۋەقە، سەن ئىقتىدارلىق ئىكەنسەن ! ئۇلارغا شۇنداق قىلىش كېرەك ! ئەپسۇسكى، شۇ چاغدا مەن بولماي قاپتىمەن ! ھازىر ئۇنىڭ سېنى بەكلا كۆرگۈسى بار. پورفىرىنىڭمۇ سەن بىلەن بەكلا تونۇشقۇسى بار...

ـــ ھە... ئۇمۇ... لېكىن، ئۇلار نېمىدەپ مېنى ساراڭغا چىقىرىۋېتىدۇ؟

ـــ ساراڭغا چىقىرىۋەتكەن ئىش يوق. بۇرادەر، مەن ساڭا جىقراق ۋاقىلىۋەتكەن ئوخشايمەن... بىلەمسەن، يېقىندا بىر ئىش ئۇنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرغان، يەنى سەن پەقەت شۇ ئىشقىلا قىزىقىپسەن؛ سېنىڭ ئۇ ئىشقا نېمە ئۈچۈن قىزىقىپ قالغانلىقىڭ ئېنىقلاندى؛ ھەممە ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن... ھېلىقى كۈنى ئۇ ئىشىنىڭ ساڭا قانداق تەسىر قىلغانلىقى ۋە ئۇنىڭ كېسىلىڭ بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەنلىكى... بۇرادەر، مەن ئازراق مەست بولۇپ قالدىم، لېكىن ئۇنىڭ قانداق بىرنېمىلىكىنى كىم بىلىپتۇ دەيسەن، ئۇنىڭ ئۆزىچە بىر خىيالى بار... مەن ساڭا ئېيتسام، ئۇ روھىي

كېسەللىكلەرگە مەھلىيا بولۇپ كەتتى. ئەمما، سەن تۇكۇرۇۋەت ئۇنداق بىرنېمىگە...

ھەر ئىككىلىسى يېرىم مىنۇتچە جىم بولۇپ قېلىشتى.

— قۇلاق سال، رازۇمىخىن، — گەپ باشلىدى راسكولنىكوف، — مەن ساڭا گەپنىڭ توغرىسىنى دەۋېرەي. مەن ھازىرلا ئۆلگەن بىر ئادەمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كەلدىم، بىر خىزمەتچى ئۆلدى... مەن شۇ يەردە پۇللىرىمنىڭ ھەممىسىنى شۇلارغا بېرىۋەتتىم... بۇنىڭ سىرتىدا، بايا مېنى بىرسى سۆيۈپ قويدى. مەن ئادەم ئۆلتۈرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇ ئوخشاشلا مېنى سۆيۈپ قويماتتى... قىسقىسى، مەن ئۇ يەردە يەنە بىرەيلەننى... قىزىل پەي قادىۋالغان بىرسىنى كۆردۈم... مەن يەنە بىھۇدە ۋالاقلىغىلى تۇردۇم؛ شۇ تاپتا قىلچە مادارىم قالمىدى. مېنى يۆلىۋال... قارا، پەلەمپەيگە كېلىپ قالدۇق...

— نېمە بولۇۋاتىسەن؟ نېمە بولۇۋاتىسەن؟ — ئەنسىرەپ سورىدى رازۇمىخىن.

— ئازراق بېشىم قېيىۋاتىدۇ. لېكىن، گەپ بۇنىڭدا ئەمەس؛ گەپ شۇنىڭدىكى، يۈرىكىم قاتتىق ئېزىلىپ كەتتى، قاتتىق ئېزىلىپ كەتتى ! خۇددى خوتۇن خەقلەرگە ئوخشاش... راست ! قارىغىنا، ئۇ نېمە؟ قارىغىنا ! قارىغىنا !

— ھە نېمە؟

— كۆرمەيۋاتامسەن؟ مېنىڭ ئۆيۈمدە چىراغ يېنىق تۇرىدۇ، ئەنە كۆردۈڭمۇ؟ ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن كۆرۈنۈۋاتىدۇ...

ئۇلار پەلەمپەينىڭ ئەڭ ئېگىز باسقۇچىدىن پەستەرەك، غوجايىن ئايالنىڭ ئىشكى ئالدىدا تۇرغاچقا، راسكولنىكوفنىڭ ئۆيىدە چىراغ يېنىپ تۇرغانلىقىنى ھەقىقەتەن كۆرۈپ تۇراتتى.

— قىزىق ئىش ! ناستاسىيە بولسا كېرەك، — دېدى رازۇمىخىن.

— ئۇ ھېچقاچان مېنىڭ ئۆيۈمگە مۇنداق چاغدا كىرىپ

باقمىغان. مۇنداق چاغدا ئۇ ئۇخلاپ قالىدۇ، لېكىن... ماڭا بەربىر ! خەير - خوش !

— نېمە دەۋاتىسەن؟ مەن سېنى ئۆيۈڭگىچە ئاچىقىپ قويىمەن. ئىككىمىز بىللە كىرىمىز !

— بىللە كىرىدىغانلىقىمىزنى بىلىمەن، شۇنداقتىمۇ سەن بىلەن مۇشۇ يەردە قول ئېلىشىپ خوشلىشۇالاي دەيمەن. ئەكەل، قولۇڭنى، خەير - خوش !

— سەن نېمە بولۇۋاتىسەن، رودیە؟

— ھېچنېمە، يۇرە. سەن ماڭا گۇۋاھ بولىسەن...

ئۇلار پەلەمپەي بىلەن يۇقىرىغا كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى. ئاشۇ چاغدا رازۇمىخىن بىردىنلا زوسىموفنىڭ دېگىنى راست ئوخشىمامدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى. «ھەي ! تولا ۋاتىلداپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىپ قويدۇم !» غودۇڭشىدى ئۇ ئۆزىگە ئۆزى. ئۇلار ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە، ئۆينىڭ ئىچىدىن كىملەرنىڭدۇر گەپلىشىۋاتقانلىقى ئاڭلاندى.

— نېمە گەپ ئۆزى؟ — ۋارقىرىدى رازۇمىخىن.

راسكولنىكوف بىرىنچى بولۇپ ئىشىكنىڭ تۇتقۇچىنى تۇتتى - دە، ئىشىكنى ئاچتى. ئۇ ئىشىكنى ئاچتى - يۇ، ئىشىك ئالدىدا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

ئانىسى بىلەن سىڭلىسى دىۋانىدا ئۇنى بىر يېرىم سائەتتىن بۇيان ساقلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ ھەتتا بۇگۈن ئۇلارنىڭ يولغا چىققانلىقىدىن، كېلىۋاتقانلىقىدىن، شۇنداقلا پات ئارىدا كېلىپ قېلىشى مۇمكىنلىكىدىن خەۋەر تاپقاندى، شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا ئۇلارنى ساقلىمىغاندۇ، ئۇلارنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەندۇ؟ شۇ بىر يېرىم سائەت ئىچىدە، ئۇلار بەس - بەس بىلەن ناستاسىيەدىن ئۇنى - بۇنى سوراشتى. شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ ئالدىدا تۇرغان ناستاسىيە ئۇلارغا ھەممىنى ئېقىتماي - تېمىتماي دەپ بەردى. ئۇلار ئۇنىڭ «بۇگۈن قېچىپ كەتكەنلىكىنى»،

ئۆزىنىڭ ئاغرىقلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ناستاسىيەنىڭ گەپلىرىدىن ئۇنىڭ خۇدىنى تازا بىلىپ كەتمەيدىغانلىقىنى ئۇقۇپ، قورقىنىدىن گاڭگىراپلا قېلىشتى. «ياپەرۋەردىگار، ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ !» ئانا ـ بالا ئىككىيلەن يىغلىشىپ، توپتوغرا بىر يېرىم سائەتنى قاتتىق ئازاب ئىچىدە ئۆتكۈزدى.

راسكولنىكوفنى خۇشاللىق، شاد ـ خۇراملىق كۈتۈۋالدى، يەنى ئانىسى بىلەن سىڭلىسى تەڭلا ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى. لېكىن، ئۇ ئۆلۈكتەك قېتىپ تۇراتتى؛ كۈتىمىگەندە چىدىغۈسىز بىر تۈيغۇ خۇددى چاقماقتەك ئۇنى ئۇردى. راسكولنىكوف ئۇلارنى قۇچاقلىماقچى بولدى ـ يۇ، لېكىن قوللىرىنى كۆتۈرەلمىدى. ئانىسى بىلەن سىڭلىسى ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ سۆيەتتى، كۈلەتتى، يىغلايتتى... ئۇ ئالدىغا بىر قەدەم چامدىشىغا دەلدەڭشىپ كەتتى ـ دە، هوشىدىن كېتىپ يەرگە يىقىلدى.

هولۇقۇش ـ قورقۇش ئارىلاش چىرقىراشلار، ئىگىراشلار ئاڭلاندى... ئىشىك ئالدىدا تۇرغان رازۇمىخىن شۇ ئان يۈگۈرۈپ ئۆيگە كىردى ـ دە، كۈچلۈك قوللىرى بىلەن ئۇنى كۆتۈرۈپ دەرھال دىۋانغا ياتقۇزدى.

ـــ ھېچقىسى يوق ! ھېچقىسى يوق ! ـــ ۋاراقىرىدى رازۇمىخىن راسكولنىكوفنىڭ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىغا قاراپ، ـــ هوشىدىن كەتتى، ھېلىلا ئۆتۈپ كېتىدۇ ! بايا دوختۇر ئۇنى ياخشى بولۇپ كەتتى، پۈتۈنلەي ساقايدى، دېگەن. ئازراق سۇ ئەكېلىڭلار ! ئەنە، ئۇ هوشىغا كېلىۋاتىدۇ، هوشىغا كېلىۋاتىدۇ !...

رازۇمىخىن «ئۇنىڭ هوشىغا كېلىۋاتقانلىقىنى» كۆرۈستۈپ قويغىلى دونپچكانى بىلىكىدىن تۈتۈپ ئېگىشتۈرمەكچى بولۇپ، بىلىكىنى ئۇگىسىدىن چىقىرىۋەتكىلى تاس قالدى. راسكولنىكوفنىڭ ئانىسى بىلەن سىڭلىسى رازۇمىخىننى خۇددى پەرىشتىدەك كۆرۈپ، قاتتىق هاياجان ۋە مىننەتدارلىق بىلەن

ئۇنىڭغا قارىدى. ئۇلار مۇشۇنداق بىر «چاققان يىگىت»نىڭ (پۇلخېرىيە ئالېكساندورنا راسكولنىكوف شۇ كۈنى كەچتە قىزى دونيە بىلەن گەپلىشىپ ئولتۇرغان چېغىدا ئۇنى شۇنداق دەپ ئاتىغانىدى) رودىيە ئاغرىپ قالغان چاغدا، ئۇنىڭغا جان كۆيدۈرۈپ قارىغانلىقىنى ناستاسىيەدىن ئاڭلىغانىدى.

ئۈچىنچى قىسىم

1

راسكولنىكوف قەددىنى رۇسلاپ دىۋاندا ئولتۇردى.

ئۇ بايات‌ىن بىرى ئانىسى بىلەن سىڭلىسىغا تەسەللى بېرىمەن دەپ، گەپلىرى قوۋلاشمىسىمۇ ئاجايىپ قىزغىنلىق بىلەن ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ۋاتىلداۋاتقان رازۇمىخىنغا ماغدۇرسىز قولىنى شىلتىپ، ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى. ئاندىن ئۇ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ، بىر - ئىككى مىنۇتقىچە گەپ - سۆز قىلماي، ھېلى ئۇنىڭغا، ھېلى بۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارىدى. ئۇنىڭ بۇنداق قاراشلىرى ئانىسىنى قورقۇتۇۋەتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ قاراشلىرىدا قانداقتۇر قاتتىق ئازابلىنىش، شۇنداقلا ھەتتا تەلۋىلەرگە خاس ھاڭۋاقتىلىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. پولخېرىيە راسكولنىكوف يىغلىۋەتتى.

ئاۋدوتيە رومانوۋنا[1]نىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەندى، ئۇنىڭ ئاكىسى تۇتۇپ تۇرغان قوللىرى توختىماي تىترەيتتى.

— قايتىپ كېتىڭلار... ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېتىڭلار، — دېدى راسكولنىكوف رازۇمىخىننى كۆرسىتىپ ئۇزۇپ - ئۇزۇپ گەپ قىلىپ، — ئەتە كۆرۈشەيلى، ئەتە ھەممە ئىش... كەلگىنىڭلارغا خېلى ئۇزاق بولدىمۇ؟

— كەچقۇرۇن كەلدۇق، رودىيە، — جاۋاب بەردى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، — پويىز كېچىكىپ، خېلى ۋاق قالدۇق. لېكىن، رودىيە، ئەمدى يېنىڭدىن ھەرگىز نېرى كەتمەيمەن. مەن مۇشۇ يەردە ياتىمەن، سېنىڭ قېشىڭدا...

— مېنى قىينىماڭلار، — دېدى ئۇ زەردە بىلەن قولىنى شىلتىپ.

---

① راسكولنىكوفنىڭ سىڭلىسى دونيە، دونيە — ئاۋدوتيەنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

— ئۇنىڭ قېشىدا مەن قالاي ! — ۋارقىرىدى رازۇمىخىن، — ئۇنىڭ يېنىدىن بىر مىنۇتمۇ نېرى كەتمەيمەن. مېھمانلىرىم نېمە بولسا بولار ! مېنى دېسە ئاچچىقىدا يېرىلىپ كېتىشەر ! ئۇلارغا تاغام باش بولۇپ تۇرىدۇ.

— سىزگە نېمە دەپ، نېمە دەپ رەھمەت ئېيتسام بولار ! — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا رازۇمىخىننىڭ قولىنى يەنە بىر قېتىم چىڭ سىقىپ، لېكىن راسكولنىكوف ئۇنىڭ سۆزىنى يەنە بۆلۈۋەتتى.

— مەن چىدىيالمايمەن، چىدىيالمايمەن، — دېدى ئۇ غەزەپ بىلەن تەكرارلاپ، — مېنى قىينىماڭلار ! بولدى، كېتىڭلار... مېنى قىينىماڭلار !...

— يۇرۇڭ، ئانا، ھېچبولمىغاندا تالادا بىردەم تۇرۇپ تۇرايلى، — دېدى قورقۇپ كەتكەن دونيە پىچىرلاپ، — ئۇ بىزنى كۆرۈپ ئازابلىنىۋاتقاندەك قىلىدۇ.

— ئۇچ يىلغىچە كۆرۈشمەي، ئەمدى ئۇنىڭ دىدارىغا بولسىمۇ تويغۇچە قارىۋالسام بولمامدۇ؟ — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا يىغلاپ تۇرۇپ.

— توختاپ تۇرۇڭلار، — ئۇلارنىڭ سۆزىنى يەنە بۆلۈۋەتتى راسكولنىكوف، — سىلەر ھە دېسىلا پىكىر ـ خىيالىمنى بۆلۈۋېتىپ، كاللام ئېلىشىپلا كەتتى... لۇژىننىڭ كۆردۇڭلارمۇ؟

— كۆرمىدۇق، رودىيە، لېكىن ئۇ بىزنىڭ كەلگەنلىكىمىزنى بىلىدۇ. بىز ئاڭلىدۇق، رودىيە، پېتېروۋچ تولىمۇ ئوبدان ئادەم، ئۇ بۇگۈن سېنى يوقلاپ كەپتۇغۇ، — سەل ـ پەل چۆچۈپرەك قوشۇپ قويدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

— ھەئە... ئوبدان ئادەمكەن، دونيە، مەن بايىلا لۇژىننىغا ئىككىنچى كېلىدىغان بولساڭ، پەلەمپەيدىن تاشلىۋېتىمەن، دېدىم. ئۇنى قوغلىۋەتتىم...

— نېمە دەيدىغانسەن، رودىيە ! سەن بەلكىم.. سەن بىزگە... — پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا قورقۇپراق گەپ باشلىدى ـ يۇ، يەنە

رودیەگە قاراپ بېقىپ گېپىنىڭ ئايىغىنى يۇتۇۋەتتى.

ئاۋدوتيە رومانوۋنا بىرنېمە دەمدىكىن دەپ كۈتۈپ، ئاكىسىغا كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇراتتى. ئىككى ئوتتۇرىدا بولۇپ ئۆتكەن جېدەلنى ناستاسىيە ئۇلارغا ئۆزىنىڭ چۈشەنگىنىچە ۋە ئىپادىلىيەلىگىنىچە سۆزلەپ بەرگەندى. ئانا ـ بالا بۇنىڭغا ھەيران بولۇشۇپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنى ئۇزاق ساقلاپ، قاتتىق ئازابلىنىپ ئولتۇرۇشاتتى.

ـــ دونيە، ـــ دېدى راسكولنىكوف كۈچىنىپ گەپ قىلىپ، ـــ مەن بۇ نىكاھنىڭ ئوقۇلۇشىنى ئۈمىد قىلمايمەن، شۇڭلاشقا سەن ئەتە گەپنى باشلىغان ھامان، لۇژىنى بىلەن ئاراڭنى ئوچۇق قىلىۋەت. ئۇنى ئىككىنچى كۆزىمىز كۆرمەسۇن.

ـــ ۋاي خۇدايىم ! ـــ ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

ـــ ئاكا، نېمە دەۋاتقانلىقىڭنى ئۆزۈڭ ئويلاپ باق ! ـــ دېدى ئاۋدوتيە رومانوۋنا چېچىلىپ، لېكىن ئۇ شۇ ئانلا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ مۇلايىملىق بىلەن داۋاملاشتۇردى، ـــ سەن ھازىر گەپ قىلساڭ بولمايدىغان ئوخشايدۇ، بەكلا چارچاپ كېتىپسەن.

ـــ ئەس ـ ھوشۇم جايىدا ئەمەسمىكەن؟ ياق... سەن مېنى دەپ لۇژىنىغا تەگمەكچى بولۇۋاتىسەن. مەن سېنىڭ ئۆزۈڭنى قۇربان قىلىشىڭنى قوبۇل قىلالمايمەن. شۇڭا، بىر پارچە خەت يېزىڭ، ئەتىگىچە يېزىپ بول، ئۇنى رەت قىل... ئەتە ئەتىگەندە ماڭا كۆرسەتسەڭ. شۇنىڭ بىلەن ئىش پۈتىدۇ.

ـــ مەن ئۇنداق قىلالمايمەن ! ـــ دېدى ئازار يەپ قالغان قىز ۋارقىراپ، ـــ سېنىڭ نېمە ھەددىڭ...

ـــ دونېچكا، سەنمۇ چېچىلغىلى تۇردۇڭغۇ، ئۇنداق قىلما، ئەتە... كۆرمەيۋاتامسەن... ـــ دېدى سارا سىمگە چۈشۈپ قالغان ئانا دونيەگە قاراپ، ـــ ھەي، يەنىلا بىزنىڭ كەتكىنىمىز تۈزۈك ئوخشايدۇ !

ـــ ئۇ جۆيلۇۋاتىدۇ، ـــ دېدى رازۇمىخىن مەستىلىكتە

كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ، ــ بولمىسا، مۇشۇنداق گەپنىمۇ قىلاتتىمۇ ! ئەتە ئۇ مۇشۇ ئالا ـ تاغىل گەپلىرىنى پاك ـ پاكىز ئۇنتۇپ كېتىدۇ... بۇگۈن ئۇنىڭ لۇڭنىنى قوغلىۋەتكىنى راست. ئۇ راستلا شۇنداق قىلدى. ھىم، ئۇ ئادەمنىڭمۇ ئاچچىقى كەلدى... ئۇ بۇ يەردە مەمەدانلىق قىلىپ، ئۆزىنىڭ بىلىمدارلىقىنى بازارغا سالدى. كېيىن قۇيرۇقىنى قىسىپ غىپپىدە تىكىۋەتتى...

ــ ئۇنداقتا بۇ راست ئىكەن ـ دە؟ ــ ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

ــ ئەتىگىچە ئامان بول، ئاكا، ــ دېدى دونيە يۇرىكى ئېچىشىپ، ــ ئانا، بىز ماڭايلى... خوش ئەمىسە، رودىيە.

ــ گېپىمنى ئاڭلىدىڭمۇ، سىڭلىم؟ ــ دېدى راسكولنىكوف ئاخىرقى كۈچىنى يىغىپ گېپىنى تەكرارلاپ، ــ مەن جۆيلۇۋاتقىنىم يوق؛ بۇ نىكاھ ــ پەسكەشلىك. مەيلى مەن ئەسكى بولاي، لېكىن سەن ئۇنداق بولماسلىقىڭ كېرەك... بىرسى بولسىلا كۇپايە. مەن ئەسكى بولسامۇ، ئۇنداق نېمىنى ھەرگىز سىڭلىم دېمەيمەن. يا ماڭا تۇر، يا لۇژىنىغا تۇر ! ئەمدى مېڭىڭلار !...

ــ سارىڭ بولدۇڭمۇ ! مۇستەبىت ! ــ ھۆركىرىدى رازۇمىخىن. لېكىن، راسكولنىكوف ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمىدى. بەلكىم ئۇنىڭ جاۋاب بەرگۈدەك ماغدۇرىمۇ قالمىغاندۇ. ئۇ دېۋاندا تام تەرەپكە قاراپ يېتىۋالدى. ئۇ پۈتۈنلەي ماغدۇرىدىن كەتكەنىدى. ئاۋدوتيە رومانوۋنا رازۇمىخىنغا قىزىقىپ قاراپ تۇراتتى؛ ئۇنىڭ قاپقارا كۆزلىرىدىن نۇر چاقنايتتى. ئۇنىڭ مۇنداق قارىشى ھەتتا رازۇمىخىنىنى شۇركۇندۇرۇۋەتتى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

ــ مەن ئۇنىڭ يېنىدىن ھەرگىز نېرى كەتمەيمەن، ــ دېدى ئۇ ئۇمىدى ئۈزۈلگەندەك رازۇمىخىنغا ئاستا پىچىرلاپ، ــ مەن مۇشۇ يەردە قالىمەن، نەدە ياتسامۇ بەربىر... سىز دونيەنى

ئاپىرىپ قويۇڭ.

— ئۇنداق قىلىسىڭىز ئىشنى بۇزۇپ قويىسىز ! — دېدى تاقىتى تاق بولغان رازۇمىخىنىمۇ پىچىرلاپ، — قانداقلا بولمىسۇن، چىقىپ كېتەيلى، پەلەمپەيگە چىقىپ تۇرايلى. ناستاسىيە چىراغنى ياق ! سىزگە قەسەم ئىچىپ بېرىمەنكى، — دېدى ئۇ پەلەمپەيگە چىققاندا ئاۋازىنى سەل كۆتۈرۈپ، — ئۇ تېخى يېقىندىلا دوختۇر بىلەن مېنى ئۇرۇۋەتكىلى قىل قالدى ! چۈشىنىۋاتامسىز؟ دوختۇرنى دەڭە ! ھەتتا دوختۇرمۇ زىتىغا تەگمەسلىك ئۈچۈن، ئۇنىڭغا يول قويۇپ چىقىپ كەتتى، مەنمۇ نائىلاج پەستە ئۇنى پايلاپ تۇردۇم. لېكىن، ئۇ شۇ ئانىلا كىيىملىرىنى كىيىپ تىكۈپتىپتۇ. مۇشۇ تۇن نىسبىدە ئۇنىڭ زىتىغا تېگىپ قويسىڭىز، ئۇ يەنە قېچىپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزىگە زىيانلىق ئىشلارنى قىلىپ قويىدۇ...

— ۋاي خۇدايىم، نېمىلەر دەيدىغانسىز !

— ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاۋدوتيە رومانوۋنانى مېھمانخانىدا يالغۇز تاشلاپ قويسىڭىزمۇ بولماس. نەدە تۇرۇۋاتقانلىقىمىزنى ئويلاپ قويۇڭ ! پېتىپر پېتروۋىچ دېگەن ئەبلەخ سىلەرگە ياخشىراق ياتاق تاپالمىغاندىمۇ... لېكىن بىلەمسىز، مەن ئازراق مەست بولۇپ قالدىم، شۇڭا... گەپ بىلەن ئازار بېرىپ قويغان بولسام، كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ...

— ئەمىسە مەن مۇشۇ بىنانىڭ ئايال غوجايىنىنى تاپاي، — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا گېپىنى چىڭ تۇرۇپ، — ئۇنىڭدىن دونيە ئىككىمىزگە بىر كېچە قونغۇدەك يەر تېپىپ بېرىشنى ئۆتۈنەي، مەن ئۇنى مۇنداق ئەھۋالدا تاشلاپ كېتەلمەيمەن، راست تاشلاپ كېتەلمەيمەن.

ئۇلار مۇشۇ گەپلەرنى دېيىشكەندە غوجايىن ئايالنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى پەلەمپەي ئېغىزىدا تۇرۇشاتتى. ناستاسىيە پەلەمپەينىڭ تۆۋىنىدە چىراغ تۇتۇپ ئۇلارنى يورۇتۇپ تۇراتتى. شۇ تاپتا رازۇمىخىن ئادەتتىن تاشقىرى ھاياجانلانغانىدى. يېرىم سائەتنىڭ

ئالدىدا ئۇ راسكولنىكوفنى ئۆيىگە ئەكېلىپ قويغۇچە، تولا كاپشىپ كەتتى. بۇنىڭغا ئۇ ئۆزىمۇ ئىقرار ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ بۇگۈن ئاخشام هاراقنى خېلى جىق ئىچكەن بولسىمۇ، يەنىلا تېتىك، ئەقىل ـ هوشىمۇ هەرهالدا جايىدا ئىدى، شۇ تاپتىكى ئەهۋالىدىن قارىغاندا ئۇ ئىچ ـ ئىچىدىن سۆيۈنۈپ تۇرغانىدەك، ئىچكەن هاراقلىرى هەسسىلەپ كۈچىيىپ، بىردىنلا بېشىغا چىقىۋالغانىدەك قىلاتتى. ئىككى خانىم بىللە تۇرغان رازۇمىخىن ئۇلارنىڭ قوللىرىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ، ئاغزى بېسىقماستىن ئۇلارغا نەسىهەت قىلاتتى، نېمىشقا شۇنداق قىلىشلىرى كېرەكلىكىنى ئوچۇق ـ يورۇقلۇق بىلەن چۈشەندۈرەتتى، سۆزىنىڭ قايىل قىلىش كۈچىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن بولسا كېرەك، هەربىر ئېغىز گېپىنى قىلىپ بولۇپ ئۇلارنىڭ قوللىرىنى خۇددى ئامبۇردا قىسقانىدەك ئاغرىپ كەتكۈچە چىڭ سىقاتتى. ئاۋدوتيە رومانوۋناغا تەپ تارتماستىن خۇددى يەۋېتىدىغانىدەك تىكىلىپ قارايتتى. بەزىدە ئۇلار ئاغرىققا چىدىيالماي قوللىرىنى ئۇنىڭ ئۇستىخىنى يوغان قوللىرىدىن تارتىۋالماقچىمۇ بولۇشاتتى. لېكىن، ئۇ بۇنى سېزىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئۇلارنىڭ قوللىرىنى ئۆزى تەرەپكە تېخىمۇ كۈچەپ تارتاتتى. ناۋادا ئۇلار ئۇنى هازىرلا ئۆزىنى پەلەمپەيدىن تاشلاشقا بۇيرۇغان بولسا ئىدى، ئۇلارغا خىزمەت كۆرسىتىش ئۈچۈن، ئۇ ئويلاپمۇ ئولتۇرماي ۋە ئىككىلەنمەي، ئۇلارنىڭ دېگىنىدەك قىلغان بولاتتى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئۇنىڭ بەكلا غەلىتە يىگىتلىكىنى سېزىپ تۇرسىمۇ، يەنە كېلىپ قوللىرى قاتتىق ئاغرىپ كېتىۋاتسىمۇ، ئەس ـ يادى رودىيەسىدە بولغاچقا ۋە رازۇمىخىنى خۇددى پەرىشتىدەك كۆرگەچكە، ئۇنىڭ بۇنداق غەلىتە قىلىقلىرىغا ئانچە دىققەت قىلىپمۇ كەتمىدى. ئاۋدوتيە رومانوۋنامۇ تەشۋىشلىنىپ تۇرسىمۇ، يەنە كېلىپ ئۇ قورقۇنچاقلاردىن بولمىسىمۇ، ئاكىسى بىلەن يېقىن ئۆتىدىغان بۇ ئادەمنىڭ كۆزلىرىدە باشقىچىرەك بىر ئوتنىڭ چاقناپ

تۇرغانلىقىنى كۆرگەندە، ئەجەبلەنمەي تۇرالمىدى، ھەتتا قورۇنغاندەك بولدى، ناستاسىيەنىڭ بۇ غەلىتە ئادەم توغرىسىدىكى گەپلىرى ئۇنىڭدا چەكسىز ئىشەنچ ھاسىل قىلغاچقىلا، ئۇ ئانسىنى ئېلىپ قېچىپ كەتمەي ئۆزىنى تۇتۇپ تۇراتتى. ئۆزلىرىنىڭ رازۇمىخىندىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىنىمۇ چۈشىنەتتى. ئەمما، ئون مىنۇتلاردىن كېيىن، ئۇ خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالدى. رازۇمىخىنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى، كەيپىياتى مەيلى قانداقلا بولسا بولسۇن، ئۇ بىرپەستىلا ئىچ ـ باغرىنى تۆكۈۋېتەتتى، شۇڭا ھەممىلا ئادەم ئۆزىنىڭ قانداقراق بىر ئادەم بىلەن مۇئامىلە قىلىۋاتقانلىقىنى بىردەمدىلا بىلىۋالاتتى.

ـــ غوجايىن ئايالىنىڭكىگە كىرىشكە ھەرگىز بولمايدۇ. بۇ بەكلا تېتىقسىزلىق بولۇپ قالىدۇ، ـــ دېدى ئۇ ۋاراقىراپ ھەمدە پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانى توسۇپ، ـــ سىز ئۇنىڭ ئانىسى بولسىڭىزمۇ، مۇشۇ يەردە قېپقالسىڭىز، ئۇنى سىرالماڭ قىلىپ قويىسىز. كىم بىلىدۇ، كېيىن نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىدۇ ! ماڭا قارالماڭ، مەن مۇنداق قىلماقچى: ھازىرچە ناستاسىيە ئۇنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ تۇرىدۇ، مەن سىلەرنى ئاپىرىپ قويىمەن. نېمىشقا دېسىڭىز، سىلەر كوچىدا يالغۇز ماڭساڭلار بولمايدۇ؛ مۇشۇ ئىشنىڭ ئۆزىنىلا ئېيتساق، بىزنىڭ پېتېربۇرگ[1]... بولدىلا، بۇلارنى دېمەيلا قويماي !... ئاندىن سىلەرنى تاشلاپ، يۇگۇرۇپ كېلىمەن ـ ده، چارەك سائەتتىن كېيىن، ئۇنىڭ قانداق بولۇپ قالغانلىقى، ئۇخلىغان ـ ئۇخلىمىغانلىقى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنى سىلەرگە دوكلات قىلىشقا مۇتلەق كېپىللىك قىلىمەن. ئاندىن ماڭا قارالماڭ ! ئاندىن سىلەرنىڭ يېنىڭلاردىن ئۇدۇل ئۆيگە بارىمەن ـــ ئۆيۈمدە نۇرغۇن مېھمانلىرىم بار.

① شۇ چاغدا پېتېربۇرگنىڭ جەمئىيەت تەرتىپى ئىنتايىن قالايمىقان ئىدى، بۇلاڭچىلىق، باسقۇنچىلىق، قاتىللىق، ئوت قويۇش قاتارلىق دېلولار دائىم يۈز بېرىپ تۇراتتى.

هەممىسى مەست، ئۇ يەردىن زوسىموفنى ــ ئۇنى داۋالاتقان دوختۇرنى ــ باشلاپ كېلىمەن، ئۇ ھازىر مېنىڭكىدە، مەست ئەمەس. ئۇ مەست بولمايدىغان ئادەم، ئۇ ھېچقاچان مەست بولۇپ باقمىغان. ئۇنى ئاۋۋال رودكانىڭ قېشىغا ئاپىرىمەن، ئاندىن سىلەرنىڭ يېنىڭلارغا باشلاپ بارىمەن، شۇنىڭ بىلەن سىلەرگە بىر سائەتنىڭ ئىچىدە ئۇ توغرۇلۇق ئىككى قېتىم خەۋەر يەتكۈزىمەن ــ بىر خەۋەرنى دوختۇرنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلايسىلەر، چۈشەندىڭلارمۇ، دوختۇرنىڭ ئۆزىدىن ئاڭلايسىلەر؛ مېنىڭ ئاغزىمدىن ئاڭلىغىنىڭلارغا قارىغاندا، بۇ باشقىچىرەك بولىدۇ ! ئەگەر ئەھۋالى چاتاقراق بولسا، سىلەرنى يەنە مۇشۇ يەرگە باشلاپ كېلىمەن. ئەگەر ئەھۋالى ياخشى بولسا، خاتىرجەم ئۇخلاۋېرىسىلەر. مەن مۇشۇ يەردە دەھلىزدە تۇنەيمەن. ئۇ ئۇقمايدۇ، زوسىموفنى غوجايىن ئايالىنىڭكىدە قوندۇرۇپ قالىمەن، ئۇنىڭ شۇ يەردە بولغىنى ياخشى، قېنى ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، ئۇنىڭغا كىمنىڭ بولغىنى ياخشى، سىلەرنىڭمۇ ياكى دوختۇرنىڭمۇ؟ ئەلۋەتتە، دوختۇرنىڭ بولغىنى ياخشىراق، ئۇ كۆپرەك ئەسقاتىدۇ. شۇڭلاشقا سىلەر قايتىپ كېتىڭلار. غوجايىن ئايالىنىڭ ئۆيىگە بارساڭلار بولمايدۇ. مەن بارسام بولۇۋېرىدۇ، سىلەر بارساڭلار بولمايدۇ: ئۇ سىلەرنى كىرگۈزمەيدۇ، چۈنكى... ئۇ بىر ئەخمەق خوتۇن. گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، ئۇ مېنى دەپ ئاۋدوتىيە رومانوۋنانى كۈنلەيدۇ. سىزنى كۈنلەيدۇ... ئاۋدوتىيە رومانوۋنا... گەپ يوق كۈنلەيدۇ... ئۇ شۇنداق مەجەزنى ئۇققىلى بولمايدىغان بىر خوتۇن ! لېكىن مەنمۇ بىر ئەخمەق ! ئۇنىڭ بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن ! بىز ماڭايلى ! ماڭا ئىشىنەمسىلەر؟ ھە ماڭا ئىشىنەمسىلەر ـ ئىشەنمەمسىلەر؟

ــ يۇرۇڭ، ئانا، ــ دېدى ئاۋدوتىيە رومانوۋنا، ــ ئۇ دېگىنىدەك قىلىدۇ. ئۇ رودىيەنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇپ قاپتۇ، ئەگەر دوختۇر راستلا مۇشۇ يەردە قونۇپ قېلىشقا ماقۇل بولسا، ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق يەنە نېمە بار؟

— بەللى ـ بەللى، سىز... سىز... سىز مېنى چۈشەندىڭىز. چۈنكى سىز بىر پەرىشتە ـ دە ! — ۋاقىرىدى رازۇمخىن خۇشال بولۇپ، — بىز ماڭايلى ! ناستاسىيە ! دەرھال يۇقىرىغا چىقىپ چىراغنى يېقىپ، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ تۇر. مەن يېرىم سائەتكە قالماي يېنىپ كېلىمەن...

پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئۇنىڭ گېپىگە ئانچە بەك ئىشىنىپ كەتمىسمۇ، قارشىلىق قىلمىدى. رازۇمخىن ئۇلارنى قولتۇقلاپ پەلەمپەيدىن چۈشتى، گەپ شۇنداق كەلسىمۇ، پولخېرىيە ئالېكساندورۇنا ئۇنىڭدىن يەنىلا خاتىرجەم بولالمىدى: «ئۆزىغۇ چاقىقان، ئاق كۆڭۈل يىگىتتەك قىلىدۇ، شۇنداقتىمۇ دېگەنلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالارمۇ؟ تۇرغان تۇرقى بۇ تۇرسا !...»

— ھە، چۈشەندىم، سىز مېنىڭ ھازىرقى مۇشۇ تۇرقۇمنى ئويلاۋاتىسىز، ھەرقاچان، — دېدى رازۇمخىن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىپ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئويى ئۇزۇلۇپ قالدى. رازۇمخىن كوچىدا يوغان ـ يوغان چامداپ ماڭغاچقا، ئىككى ئايال ئۇنىڭغا ئاران ـ ئاران يېتىشىپ كېتىۋاتاتتى، ئۇ بۇنىڭغا دىققەتمۇ قىلمىدى، — بىكار گەپ ! باشقىچە قىلىپ ئېيتسام... مەن خۇددى ئەخمەقتەك مەست بولۇپ قالدىم، لېكىن گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس؛ مەن ھاراق ئىچكەنگە مەست بولمىدىم... سىلەرنى كۆرۈشۈمگە، ھاراق بېشىمغا چىقىۋالدى... ماڭا قارىماڭلار ! مېنى ئەيىبكە بۇيرۇماڭلار! مەن جۆيلۇۋاتىمەن. مەن سىلەرنىڭ لايىقىڭلار ئەمەس !... پۈتۈنلەي لايىقىڭلار ئەمەس !... سىلەرنى ئاپىرىپ قويغاندىن كېيىن، دەرھال دەريا‌غا بېرىپ ئىككى چېلەك سۇنى بېشىمدىن قۇيىمەن ـ دە، شۇ ئانلا ئۆزۈمگە كېلىمەن... سىلەرنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلسەڭلار ئىدى ! كۇلمەڭلار، خاپىمۇ بولماڭلار ! ھەرقانداق ئادەمدىن خاپا بولساڭلار بولىۋېرىڭلار، لېكىن مەندىن خاپا بولماڭلار ! مەن دېگەن ئۇنىڭ دوستى. شۇڭلاشقا سىلەرنىڭمۇ دوستۇڭلار. مەن شۇنداق بولۇشنى ئۈمىد قىلىمەن... مەن بۇنى

سەزگەن... بۇلتۇر، شۇنداق بىر قىسقىلا پەيت بولغان... نېمىلەرنى دەپ كەتتىم ئۆزى. مەن ھېچنېمىنى سەزمىدىم. چۈنكى، سىلەر ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولدۇڭلار. بۇگۈن كېچىچە ئۇخلىيالمايدىغان ئوخشايمەن... تېخى يېقىندىلا زوسموف ئۇنى سارايغا بولۇپ قالارمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلغان... شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويساق بولمايدۇ.

— نېمىلەرنى دەيدىغانسىز ئەمدى؟ — ۋارقىرىۋەتتى ئانا.

— دوختۇر راست شۇنداق دېدىمۇ؟ — سورىدى قورقۇپ كەتكەن ئاۋدوتيە رومانوۋنا.

— دېيىشنى دېدى، لېكىن ئەمەلىيەت ئۇنداق ئەمەس، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس. دوختۇر ئۇنىڭغا دورا ياساپ بەردى، تالقان دورا. مەن كۆردۈم، نەق شۇ چاغدا سىلەر كېلىپ قالدىڭلار... ئېھ ! ئەگەر سىلەر ئەتە كەلگەن بولساڭلار، تازا ئوبدان بولاتتى ! بىز ئۇنىڭ يېنىدىن كېتىپ توغرا قىلدۇق. بىر سائەتتىن كېيىن، زوسموف سىلەرگە ھەممىنى دەپ بېرىدۇ. ئۇ ھەرگىز مەست بولمايدۇ. مەنمۇ زادى مەست بولمايتتىم... توۋا، نېمىشقا مۇشۇنچىۋالا مەست بولۇپ كەتتىمكىنە؟ سەۋەبى، ئۇلار مەن بىلەن بەس ـ مۇنازىرە قىلىشتى، ھۇ ئۆلگۈرلەر ! مەن ئۇلار بىلەن بەس ـ مۇنازىرە قىلىشماسلىققا قەسەم قىلىۋەتكەن !... ئۇلار ئاغزىغا كەلگىنىنى دەۋېرىدۇ ! ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغىلى قىل قالدىم. ئۇ يەرگە تاغامنى رەئىس قىلىپ قويۇپ كەلدىم. ئوھو، ئىشىنەمسىلەر؟ ئۇلار ئادەمدە شەخسىيەتچىلىك بولمىسا، ئاندىن كامالەتكە يېتىدۇ، دەپ قارايدۇ. بىر ئادەم قانچىكى ئۆزى بولمىسا، ئۆزىگە قانچىكى ئوخشىمىسا، شۇنچىكى ياخشى بولارمىش ! بۇنى ئۇلار ئەڭ زور ئىلگىرىلەش دەپ قارايدۇ.①

① دوستويېۋسكىينىڭ سوتسىيالىزمغا قارشى تۇرۇشتا ئەڭ كۆپ قوللىنىدىغان دەلىللىرىدىن بىرسى. ئۇ سوتسىيالىزم شەخسلىكنى، ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى يوقىتىپ، ئادەملەرنى ئوپئوخشاش قىلىش دېمەكتۇر، دەپ قارايدۇ. ئۇنىڭ «ئالۋاستىلار» ناملىق رومانىغا قارالا.

ناۋادا ئۇلار شۇ بىلجىرلاشلىرىنى ئۆزلىرى ئىجاد قىلغان بولسا، بۇمۇ بولاتتى، لېكىن ئەمەلىيەتتە...

ــ ماڭا قارا! ــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا سەل قورقۇمسىراپ، لېكىن بۇ ئوتنىڭ ئۇستىگە ياغ چاچقاندەكلا بىر ئىش بولدى.

ــ سىز قانداق ئويلايسىز؟ ــ ۋارقىرىدى رازۇمىخىن ئاۋازىنى بارغانسېرى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ــ سىز مېنى ئۇلارنىڭ جۆيلۇشلىرىگە خاپا بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاۋاتامسىز؟ بىكار گەپ! مەن باشقىلارنىڭ جۆيلۇگىنىنى ياخشى كۆرىمەن. ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ جىسمىكى مەۋجۇدات ئالدىدىكى بىردىنبىر ئالاھىدە ئىمتىيازى. يېڭىلىش ئارقىلىق ھەقىقەتكە ئېرىشكىلى بولىدۇ! مەن ئاغزىمغا كەلگىنىنى دېگەنلىكىم ئۈچۈن ئادەممەن. ئون تۆت قېتىم ھەتتا بىر يۈز ئون تۆت قېتىم سەۋەنلىك ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ، ھەرقانداق بىر ھەقىقەتكە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا بۇ بىر شەرەپ. لېكىن، بىز ئۆز ئەقلىمىز بىلەنمۇ ئاغزىمىزغا كەلگەننى دېيىشنى بىلمەيمىز! سىز ماڭا ئاغزىڭىزغا كەلگەننى دەڭ. لېكىن، ئۆز ئەقلىڭىز بىلەن دەڭ، ئۇ ھالدا مەن سىزنى سۆيۈپ قويۇشۇم مۇمكىن. ئۆز ئەقلى بىلەن ئاغزىغا كەلگەننى دېيىش باشقىلارنىڭ ئەقلى بىلەن راست گەپنى دېيىشكە قارىغاندا ياخشىراق. ئۆز ئەقلىڭ بىلەن ئاغزىڭغا كەلگەننى دېدىڭمۇ، دېمەك سەن ئادەم. باشقىلارنىڭ ئەقلى بىلەن راست گەپنى دەيدىغان بولساڭ، ئۇ ھالدا سەن ناھايەت بىر دوراميچى شاتۇتى! ھەقىقەت قېچىپ كەتمەيدۇ، لېكىن تۇرمۇشنى قامال قىلغىلى بولىدۇ. بۇنىڭغا مىسال ناھايىتى كۆپ. مەسىلەن ئالايلى، ھازىر بىز قانداقراق؟ بىز ئىلىم ــ پەن، مەدەنىيەت، تەپەككۇر، كەشپىيات، غايە، ئىستەك، لىبېرالىزم، ئەقىل ــ پاراسەت، تەجرىبە ۋەھاكازالاردا، ھەممە، ھەممىدە، ھەممە جەھەتتە، تېخىچە ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تەييارلىق سىنىپىدا تۇرۇۋاتىمىز. بىز باشقىلارنىڭ ئەقلى بىلەن تىرىكچىلىك

قىلىشقا ئامراق، ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە قالمايدۇ ئەمەسمۇ ! شۇنداق ئەمەسمۇ؟ دېگەنلىرىم توغرىمۇ؟ — ۋارقىردى رازۇمخىن خانىملارنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ سىلكىپ، — دېگەنلىرىم توغرىمۇ؟

— يا رەببىم، مەن بىلمەيدىكەنمەن، — دېدى بىچارە پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

— شۇنداق، شۇنداق... دېگەنلىرىڭىزگە تولۇق قوشۇلمىسامۇ، — دېدى ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئەستايىدىل قوشۇمچە قىلىپ، ئارقىدىنلا چىرقىرىۋەتتى، چۈنكى رازۇمخىن بۇ قېتىم ئۇنىڭ قولىنى بەكلا ئاغرىتىۋەتكەنىدى.

— شۇنداق؟ سىز شۇنداق دەۋاتامسىز؟... بەللى ـ بەللى، بۇ گەپچە، سىز... سىز... — دېدى رازۇمخىن خۇشاللىقتىن قىن ـ قىنىغا پاتماي، — سىز ئاق كۆڭۈللۈكىنىڭ، پاكلىقىنىڭ، ئەقىل ـ ئىدراكىنىڭ... بۇلىقى ئىكەنسىز، كامالەتكە يەتكەن ئىكەنسىز ! قولىڭىزنى ماڭا بېرىڭ، ماڭا بېرىڭ... سىزمۇ قولىڭىزنى ماڭا بېرىڭ ! مەن مۇشۇ يەردىلا تىز چۆكۈپ قولۇڭلارنى سۆيۈپ قويای دەيمەن...

شۇنىڭ بىلەن ئۇ كوچىدىلا تىز چۆكتى، ھېلىمۇ ياخشى كوچىدا بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى.

— مۇنداق قىلماڭ. خوش بولۇپ كېتەي، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — ۋارقىرىۋەتتى ھودۇقۇپ كەتكەن پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

— تۇرۇپ كېتىڭ، تۇرۇپ كېتىڭ ! — دېدى دونىيەمۇ تەشۋىشلىنىپ ۋە كۈلۈپ.

— سىلەر قولۇڭلارنى بەرمىگۈچە، ھەرگىز تۇرمايمەن ! مانا ئەمدى بولدى، بولدى، ئورنۇمدىن تۇردۇم. بىز ماڭايلى ! مەن بىر بەختسىز ئەخمەق. سىلەرگە لايىق ئادەم ئەمەس. مەن مەست بولۇپ قالدىم. ئالدىڭلاردا بەكمۇ خىجىلمەن... مەن سىلەرنى ياخشى كۆرۈشكە ئەرزىمەيمەن. لېكىن، سىلەرنى ھۆرمەت قىلىش

ھەربىر ئادەمنىڭ مەجبۇرىيىتى، ئەگەر ئۇ ئادەم يۈزدە يۈز ھايۋان بولمىسىلا ! مېنىڭ ئالدىڭلاردا تىز چۆكۈشۈمنىڭ ۋەجى مانا شۇ... سىلەر تۇرىدىغان جاي مانا مۇشۇ، رودىئون تېخى يېقىندىلا سىلەرنىڭ پېتىر پېتروۋىچنىڭلارنى قوغلىۋەتتى، بۇنىڭدا ئۇ توغرا قىلدى... ئۇ سىلەرنى مۇشۇنداق ئەڭ تۆۋەن دەرىجىلىك ياتاقلا ئورۇنلاشتۇرۇشقا قانداق جۈرئەت قىلىدىكىن؟ بۇ بەكلا تېتىقسىزلىق ! بۇ يەردە قانداق ئادەملەر تۇرىدۇ. بىلەمسىلەر؟ لېكىن، سىز ئۇنىڭ لايىقى تۇرسىڭىز ! سىز ئۇنىڭ لايىقى، شۇنداقمۇ؟ خوش، مەن سىزگە ئېيتسام، مۇشۇنىڭدىن قارىغاندا، سىزنىڭ بولغۇسى ئېرىڭىز تولىمۇ پەسكەش ئادەم ئىكەن.

ـــ ماڭا قاراڭ، جانابىي رازۇمىخىن، سىز شۇنى ئۇنتۇپ قېلىۋاتىسىز... ـــ دەپ گەپ باشلىدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

ـــ راست، توغرا دېدىڭىز، مەن چەكتىن بەكلا ئاشۇرۇۋەتتىم، مەن ئىنتايىن خىجىل، ـــ دېدى رازۇمىخىن بىردىنلا چۈشىنىپ، ـــ لېكىن... لېكىن... گېپىمگە ئاچچىقلىنىڭ كەلمىسۇن ! نېمىشقا دېسىڭىز، مەن راستچىللىق بىلەن گەپ قىلدىم، كۆڭلۈمدە باشقا نەرسە يوق... ھىم ! ئۇنداق قىلىش بەكمۇ ئىپلاسلىق بولغان بولاتتى. قىسقىسى، مەن سىزگە... ھىم ! بولدىلا، دېمەيلا قويماي. سەۋەبىنى دېگۈم يوق، دېيىشكە پېتىنالمايمەن... لېكىن، ئۇ بۇگۈن كەلگەن چاغدا، ئۇنىڭ بىزنىڭ خىلىمىزدىكى ئادەملەردىن ئەمەسلىكىنى چۈشەندۇق. بۇ ئۇنىڭ ساتىراشخانىدا چاچلىرىنى بۇدۇرلىتىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئەمەس، ئۇنىڭ ئۆزىنى ئەقىللىك قىلىپ كۆرسىتىشكە ئالدىراپ كەتكەنلىكى ئۈچۈنمۇ ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ پايلاقچى ۋە ئىككى يۈزلىمىچى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ تولىمۇ پىخسىق، ھارامزادە بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇلارنى بىر قاراپلا بىلىۋالغىلى بولىدۇ. سىلەر ئۇنى ئەقىللىك دەپ ئويلامسىلەر؟ ياق، ئۇ دۆت، تازىمۇ دۆت بىرنېمە، ھە، ئۇ سىزگە مۇناسىپمىدۇ؟ يا رەببىم !

بىلەمسىلەر، خانىملار؟ — ئۇ بىنانىڭ پەلەمپىيىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، بىردىنلا توختاپ قالدى، — مېنىڭ ئۆيۈمدىكىلەرنىڭ ھەممىسى مەست بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ناھايىتى سەممىي ئادەملەر؛ بىز بىللە ئولتۇرۇپ ئاغزىمىزغا كەلگەننى دەۋېرسەكمۇ — بىلەمسىلەر، مەنمۇ ئاغزىمغا كەلگەننى دەۋېرىمەن — ھامان بىر كۈنى ھەقىقەتنى تاپمىز. چۈنكى، بىزنىڭ ماڭغان يولىمىز توغرا يول، پېتىر پېتروۋېچنىڭ... ماڭغان يولى توغرا يول ئەمەس. مەن بايىلا ئۇلارنى قاتتىق تىللىۋەتكەن بولسامۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ھۆرمەت قىلىمەن، زامىتوفنى ھۆرمەت قىلمىسامۇ، ئۇنى ياخشى كۆرىمەن. چۈنكى، ئۇ ناھايىتى بىر كۈچۈك. مەن ھەتتا توڭگۇز زوسىموفنىمۇ ياخشى كۆرىمەن. چۈنكى، ئۇ سەممىي، يەنە كېلىپ دوختۇرلۇقتا پىشقان... بولدى، بەس، ھەممە گەپنى دەپ بولدۇم. مېنى كەچۈرگەيسىلەر، كەچۈردۈڭلارمۇ؟ شۇنداقمۇ؟ قېنى ماڭايلى، مەن بۇ يەرنىڭ يوللىرىنى بىلىمەن. بۇ يەرگە پات ـ پات كېلىپ تۇرىمەن. قاراڭلار، مانا بۇ ئۇچىنچى ئۆيدە بىر سەتچىلىك بولۇپ ئۆتكەن... ھىم، سىلەر قايسى ئۆيدە، قايسى دېدىگىز؟ سەككىزىنچىدە؟ ماقۇل ئەمىسە، كېچىدە ئىشىكنى ئېچىدىن تاقىۋېلىڭلار. ھېچكىمنى كىرگۈزمەڭلار. مەن يېرىم سائەتتىن كېيىن سىلەرگە خەۋىرىنى بېرىمەن. ئاندىن يەنە يېرىم سائەتتىن كېيىن، زوسىموفنى باشلاپ كېلىمەن. سىلەر ئۇنى كۆرىسىلەر ! خەير ـ خوش، مەن چاپتىم ئەمىسە !

— يا پەرۋەردىگار، دونبېچكا، مۇشۇنداق كېتىۋەرسە قانداق بولۇپ كېتەر؟ — دېدى تەقەززا بولۇپ ۋە تەشۋىشلىنىپ تۇرغان پولخېرىيە قىزىغا قاراپ.

— بولدى غەم قىلماڭ، ئانا، — جاۋاب بەردى دونيە شىلەپىسى بىلەن پالاشنى سېلىۋېتىپ، — بۇ جاناب نەلەردىدۇر ئىچىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئۇنى بىزگە خۇدايىم ئۆزى ئەۋەتىپتۇ. ئۇنىڭغا ئىشەنسەك بولىدۇ. خاتىرجەم بولۇڭ. ئۇنىڭ ئۇستىگە،

ئۇ ئاكام ئۇچۇن ھەممىنى قىپتۇ...

ــ ھەي، دونيچكا، ئۇ كىلەمدۇ، كەلمەمدۇ، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ ! رودىيەنى نېمىشقىمۇ شۇ ئەھۋالدا تاشلاپ كەلگەندىمەن؟... ئۇنى مۇنداق ئەھۋالدا كۆرەرمەن دەپ زادى، زادى ئويلىماپتىكەنمەن ! ئۇ بەكلا باغرى تاش بولۇپ كېتىپتۇ، بىزنى كۆرەر كۆزى يوق ئوخشايدۇ...

ئۇ كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

ــ ياق، ئانا، ئۇنداق ئەمەس. سىز يىغلاپ تۇرغاچقا ئېنىق كۆرەلمىدىڭىز. ئۇ قاتتىق ئاغرىپ قالغاچقا، ئىچى بەك پۇشسا كېرەك، ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا.

ــ ۋاي، بۇ كېسەل نەدىنمۇ چاپلاشقاندۇ ! يەنە نېمە ئىشلار بولۇپ كېتەر ! نېمە ئىشلار بولۇپ كېتەر ! ئۇنىڭ بايا ساڭا دېگەن گەپلىرىنى كۆرمەمدىغان، دونيە ! ــ دېدى ئانا. ئۇ قىزىنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۇن، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە سەل قورۇنۇپ قاراپ قويدى. دونيە ئاكىسىنىڭ يېنىنى ئېلىپ گەپ قىلغاچقا، ئۇنىڭ كۆڭلى خېلىلا تەسكىن تاپتى. دېمەك، ئۇ ئاكىسىنى كەچۈرۈپتۇ. قىزىنى يەنە بىر چېكىپ بېقىش ئۈچۇن، ئۇ يەنە بىر گەپنى قوشۇپ قويدى، ــ ئىشەنچىم كامىل، ئۇ ئەتىگىچە پەيلىدىن يېنىپ قالىدۇ.

ــ مەن بىلىمەن، ھېلىقى ئىش توغرۇلۇق ئۇ ئەتىمۇ شۇ گەپنى قىلىدۇ، ــ دېدى ئاۋدوتىيە رومانوۋنا گەپنى ئۆزۈپلا، ئەلۋەتتە، بار پېشكەللىكىمۇ مانا شۇنىڭدا ئىدى. چۈنكى، پولخېرىيە ئىۋانوۋنا بۇنىڭدا بىر ئىشنى تىلغا ئېلىشتىن بەكمۇ ئەيمىنەتتى.

دونيە كېلىپ ئانىسىنى سۆيۈپ قويدى. ئانىسى ئۇنى ئۇن - تىنسىز چاڭ قۇچاقلىدى. ئاندىن ئولتۇرۇپ تەقەززالىق بىلەن رازۇمخىننى كۈتكەچ، قورققان ھالدا قىزىنى كۆزىتىشكە باشلىدى. دونيە چوڭقۇر خىيال ئىچىدە قوللىرىنى ئالماپ، ئۆيدە ئۇياق - بۇياقتا مېڭىپ يۈرەتتى. ئۇمۇ رازۇمخىننى كۈتمەكتە

ئىدى. ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئۆيدە ئۇياق ـ بۇياقتا مېڭىپ خىيال سۈرۈشكە ئادەتلەنگەنىدى. بۇنداق چاغلاردا ئانىسى قىزىنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋېتىشتىن بەكمۇ ئېھتىيات قىلاتتى. مەست بولۇپ قالغان رازۇمىخىنىڭ قەلبىدە بىردىنلا ئاۋدوتيە رومانوۋناغا بولغان كۈچلۈك مۇھەببەت ئوتى لاۋۇلداپ يېنىشقا باشلىدى. بۇ ئەلۋەتتە كۈلكىلىك ئىش ئىدى. لېكىن، كىشىلەر ئاۋدوتيە رومانوۋنانى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ شۇ تاپتا قوللىرىنى ئالماپ، غەمكىن بىر قىياپەتتە خىيال سۈرۈپ ئۇياق ـ بۇياقتا مېڭىپ يۈرگىنىنى كۆرگەن بولسا ئىدى، خېلى جىق ئادەم ئۇنى كەچۈرگەن بولاتتى. يەنە كېلىپ ھازىرقىدەك ئۆزىنى يوقتىپ قويغان بىر ئەھۋالدا ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئىنتايىن چىرايلىق، ئېگىز بويلۇق، سەرۋى قامەت، خۇش پېچىم، ساغلام، ئۆزىگە قاتتىق ئىشىنىدىغان قىز ئىدى. ئۆزىگە ئىشىنىش ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىدە ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. لېكىن، بۇ ئۇنىڭ جىلۋىگەرلىكىگە ۋە مۇلايىملىقىغا قىلچە نۇقسان يەتكۈزمەيتتى. ئۇنىڭ چىرايى ئاكىسىنىڭكىگە ئوخشايتتى، لېكىن ئۇنى چىرايلىق دېيىشكە بولاتتى. ئۇنىڭ چېچى قېنىق قوڭۇر، ئاكىسىنىڭكىگە قارىغاندا سەل ئاچراق ئىدى. قارىغا مايىل كۆزلىرى نۇرلۇق، تولىمۇ تەكەببۇر ئىدى. لېكىن، بەزىدە بۇ كۆزلەر بىر پەستىلا كىشىگە ھەددىدىن زىيادە مېھىر بىلەن تىكىلەتتى. يۈزى تاتىراڭغۇ بولسىمۇ، بۇ كېسەللىكتىن ئەمەس ئىدى، چىرايىدىن سۈزۈكلۈك ۋە ساغلاملىق چىقىپ تۇراتتى. ئاغزى سەل ـ پەل كىچىك ئىدى. غۇنچىدەك مەسۇم، قىپقىزىل تۆۋەنكى لېۋى ئاستىنقى ئېڭىكى بىلەن قوشۇلۇپ ئازغىنا ئالدىغىراق چىققانىدى. ئۇنىڭ ئاجايىپ گۈزەل چىرايىدىكى ئەنە شۇ بىردىنبىر نۇقسانىمۇ ئۇنىڭ چىرايىغا بۆلەكچە بىر جازىبە بېغىشلاپ، ئۇنى ئازراق تەكەببۇر كۆرسىتەتتى. ئۇنىڭ چىرايى كۆپىنچە چاغلاردا خۇشاللىقتىن كۆرە جىددىي بىر ئويچانلىققا مايىلدەك كۆرۈنەتتى. بۇ چىرايغا كۈلكە نەقەدەر يارىشار ئىدى ـ ھە ! ياشلارغا خاس خۇشال،

خۇشخۇي كۆلكه ئۇنساڭ گۈزەللىكىنى نەقەدەر ئېچىپ تۇرار ئىدى ـ هه ! قېنى قايناپ تۇرىدىغان، ساددا، سەممىي، پاك، ئاق كۆڭۈل، پەھلىۋانلاردەك كۈچلۈك بىر قىزنى پۈتۈن ئۆمرىدە كۆرۈپ باقمىغان، يەنە كېلىپ كەيپ بولۇپ قالغان رازۇمىخىنىڭ بىر كۆرۈپلا هوشىنى يوقىتىپ قويۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئىش شۇنداق توغرا كېلىپ قالدىكى، ئۇ دونيەنى بىرىنچى قېتىم، جېنىدىن ئەزىز كۆرىدىغان ئاكىسى بىلەن كۆرۈشۈپ خۇشاللىقىدا تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەن بىر چاغدا كۆردى. كېيىن ئاكىسىنىڭ يولسىزلىق، باغرى تاشلىق ۋە رەھىمسىزلىك بىلەن بەرگەن بۇيرۇقىنى ئاڭلىغىنىدا ئاچچىقى كەلگەن دونيەنىڭ تۆۋەنكى لەۋزىنىڭ قانداق تىترەپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن رازۇمىخىن ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالمىدى.

رازۇمىخىنىڭ پەلەمپەيدە تۇرۇپ مەستلىكتە راسكولنىكوف تۇرۇۋاتقان ئۆيىنىڭ غوجايىنى پراسكوۋيا پاۋلوۋنا مەجەزى غەلىتىلا بىر خوتۇن، ئۇ مېنى ئاۋدوتيە رومانوۋنادىنلا ئەمەس، هەتتا پولخېرىيە ئالېكساندروۋنادىنمۇ كۈنلىشى مۇمكىن دېگىنى هەق گەپ ئىدى. چۈنكى، پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا قىرىق ئۈچ ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، گۈزەللىكىنى يوقاتمىغان بولۇپ، هەقىقىي يېشىدىن خېلىلا ياش كۆرۈنەتتى. ئوچۇق كۆڭۈللۈكلۈكىنى، ئىنكاسىنىڭ تېزلىكىنى، كۆڭلىنىڭ تۈزلۈكىنى، پاكلىقىنى ۋە قىزغىنلىقىنى تاكى قېرىپ كەتكۈچە ساقلاپ قالالىغان ئاياللارنىڭ هەممىسى دېگۈدەك شۇنداق بولىدۇ ـــ بىز بۇ يەردە بىر ئېغىز گەپنى قىستۇرغاچ ئۆتەيلى، مانا شۇ خۇسۇسىيەتلىرىنى ساقلاپ قېلىش ئۆز گۈزەللىكىنى تاكى قېرىغۇچە ساقلاپ قېلىشنىڭ بىردىنبىر ئۇسۇلى. ئۇنىڭ چېچى ئاقىرىشقا ۋە شالاڭلاشقا باشلىغان، كۆزلىرىنىڭ ئەتراپىدا بىلىنەر ـ بىلىنمەس قورۇقلار پەيدا بولغان، غەمنىڭ ۋە قايغۇ ـ هەسرەتنىڭ دەستىدىن ئىككى مەڭزى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بولسىمۇ، چىرايى يەنىلا بۇرۇنقىدەك گۈزەل ئىدى. ئۇنى

دونىچكانىڭ پورتېرىتى دېيىشكە بولاتتى، ناھايىتى ئۇ دونىچكادىن يىگىرمە ياشلا چوڭ ئىدى. ئاندىن ئۇنىڭ تۆۋەنكى لېۋى دونىچكانىڭكىدەك سەل ئالدىغىراق چىقمىغانىدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ناھايىتى ھېسسىياتچان ئايال ئىدى. لېكىن، ھېچقاچان ھەددىدىن ئاشۇرۇپمۇۋەتمەيتتى. ئۇ تارتىنچاق، چىقىشقاق ئىدى. لېكىن، ئۇ بۇلارنىڭ چېگراسىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى؛ ئۇ نۇرغۇن ئىشلاردا يول قويالايتتى، ھەتتا ئۇ ئۆز ئېتىقادىغا زىت نۇرغۇن ئىشلاردىمۇ شۇنداق قىلاتتى. لېكىن، ئۇ ھالاللىقتا، ئۆزىنى تۇتۇشتا ئىنساب ۋە ئېتىقادقا ئۆزى بەلگىلىگەن سىزىقتىن ھەرگىز نېرى ئۆتمەيتتى، بۇ سىزىقتىن ئۆتۈشكە ئۇنى ھەرقانداق ئىش مەجبۇر قىلالمايتتى.

رازۇمىخىن كېتىپ ئاردىدىن توپتوغرا يىگىرمە مىنۇت ئۆتكەندە، كىمدۇر بىرسى ئىشىكنى بوش، لېكىن جىددىي ئىككى قېتىم چەكتى، رازۇمىخىن قايتىپ كەلگەنىدى.

— مەن كىرمەي، ۋاقتىم قىس، — دېدى ئۇ ئىشىك ئېچىلىشىغا ئالدىراپ گەپ قىلىپ، — ئۇ خورەك تارتىپ تازا شېرىن ئۇخلاۋېتىپتۇ. ئۇنىڭغا ئون سائەت شۇنداق ئۇخلاشنى نەسىپ قىلغاي ئىلاھىم. ئۇنىڭغا ناستاسىيە قاراپ قالدى؛ مەن كەلگۈچە يېنىدىن نېرى كەتمە دەپ قويدۇم. مەن ئەمدى زوسىموفنى باشلاپ كېلىمەن، ئۇ سىلەرگە ھەممە ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىدۇ. ئاندىن يېتىپ ئۇخلاڭلار، كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن، قاتتىق چارچاپسىلەر.

شۇنى دەپلا ئۇ دەھلىزدە ئىتتىك ـ ئىتتىك مېڭىپ كېتىپ قالدى.

— نېمىدېگەن قابىل... ساداقەتمەن يىگىت ـ ھە ! — دېدى ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتكەن پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

— بەك ياخشى ئادەمدەك قىلىدۇ، — دېدى ئاۋدوتيە رومانوۋنا بىرئاز قىزغىن جاۋاب بېرىپ، ئاندىن ئۇ يەنە ئۆيدە ئۇيىاق ـ بۇياقتا مېڭىشقا باشلىدى.

ئاردىدىن يەنە بىر سائەتچە ۋاقىت ئۆتكەندە، دەھلىزدە ئاياغ تىۋىشى ئاڭلىنىپ، كىمدۇر بىرسى ئىشىكنى چەكتى. ئانا ـ بالا ساقلاپ ئولتۇرغانىدى، بۇ قېتىم ئۇلار رازۇمىخىنغا تولۇق ئىشەنىدى. ئۇ راستلا زوسىموفنى باشلاپ كەلگەنىدى. زوسىموف زىياپەتتىن چىقىپ راسكولنىكوفنى كۆرۈپ كېلىشكە دەرھال قوشۇلدى؛ لېكىن ئايالىارنىڭ ئالدىغا خۇددى بوينىدىن سۆرىگەندەك ئاران تەستە كەلدى، چۈنكى ئۇ مەست بولۇپ قالغان رازۇمىخىنىڭ گەپلىرىگە ئانچە ئىشىنىپ كەتمىگەنىدى. لېكىن، ئۇلارنى كۆرۈپ ئۇنىڭ غۇرۇرى دەرھاللا تەسكىن تاپتى، ھەتتا ئۇ نەزەرگە ئېلىنغانلىقىغا خۇشال بولدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى گويا پەيغەمبەرنى كۈتكەندەك كۈتۈپ ئولتۇرغانلىقلىرىنى چۈشەنىدى. ئۇ ساق ئون مىنۇت سۆزلەپ پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانى تامامەن قايىل قىلدى ۋە خاتىرجەم قىلدى. ئۇ مۇھىم كىسەللىككە دىياگنوز قويۇلۇۋاتقان يىگىرمە يەتتە ياشلىق بىر دوختۇردا بولۇشقا تېگىشلىك ئىھتىياتچانلىق ۋە ئىنتايىن جىددىيلىك بىلەن گەپ قىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن چوڭقۇر ھېسداشلىق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ سۆھبەتنىڭ تۈپ مەزمۇنىدىن قىلچە چەتلىمىدى. بۇ ئىككى خانىم بىلەن شەخسەن تېخىمۇ يېقىنراق تونۇشۇش ئارزۇسىنىمۇ بىلدۈرۈپ باقمىدى. ئىشىكتىن كىرىپلا ئاۋدوتيە رومانوۋنانىڭ كۆزنى قاماشتۇرغۇدەك نۇرجامال قىز ئىكەنلىكىنى بايقىدى. لېكىن، شۇ ئانىلا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، تاكى سۆھبەت تۈگىگۈچە ئۇنىڭغا قىلچە دىققەت قىلمىغاندەك، پەقەت پولخېرىيە ئالېكساندروۋناغىلا گەپ قىلدى. بۇ ئىش ئۇنى ئىچكى جەھەتتىن ئىنتايىن مەمنۇن قىلدى. كېسەلنىڭ ئۆزى توغرۇلۇق ئۇ مانا مۇنۇلارنى دېدى: ئۇنىڭچە كېسەلنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ئىنتايىن ياخشى ئىكەن، ئۇنىڭ كۆزىتىشچە، ئۇنىڭ كېسەللىككە گىرىپتار بولۇشنىڭ سەۋەبى، كېيىنكى بىرنەچچە ئايدا ئۇ ماددىي جەھەتتىن ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا قالغان، بۇنىڭدىن تاشقىرى يەنە مەنىۋى

جەھەتتىن بەزىبىر سەۋەبلەرمۇ بار ئىكەن. «بۇنى ناھايىتى نۇرغۇن ماددىي ۋە مەنىۋى تەسىرلەرنىڭ مەھسۇلى. تەشۋىشلەرنىڭ، غەم ـ قايغۇلارنىڭ، خاتىرجەمسىزلىكلەر ۋە بەزى ئويلارنىڭ... ۋەھاكازالارنىڭ مەھسۇلى دېيىشكە بولىدۇ» قوشۇپ قويدى. زوسىموف ئاۋدوتيە رومانوۋنانىڭ بۇ گەپلەرگە ئالاھىدە دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىۋاتقانلىقىنى تاسادىپەن بايقاپ قېلىپ، پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا تەشۋىش ۋە قورقۇش ئىچىدە «روھىي خەستىلىكنىڭ بەزىبىر ئالامەتلىرى كۆرۈلگەنلىكى» ھەققىدە سوئال قويۇۋىدى، ئۇ خاتىرجەملىك ۋە ئوچۇق ـ يورۇقلۇق بىلەن كۈلۈپ، بۇ گەپلەرنىڭ ھەددىدىن زىيادە كۆپتۇرۇۋېتىلگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى. ئۇ مۇنداق دېدى: ئەلۋەتتە، كېسەلنىڭ كاللىسىغا جاھىلانە بىر ئوي كىرىۋالغان، ئۇ مانا شۇ ئويغا قاتتىق بېرىلىپ كەتكەن، شۇنىڭدىن تەلۋىلىكنىڭ بەزىبىر ئالامەتلىرىنى بايقاشقا بولىدۇ ــ چۈنكى ئۇ ــ زوسىموف، ھازىر مەخسۇس تېببابەتچىلىكتىكى مۇشۇنداق قىزىقارلىق تۈرنى تەتقىق قىلىۋاتىدۇ ــ ئەمما شۇنىمۇ ئەسكە ئېلىش لازىمكى، بىمار تاكى بۇگۈنگىچە بىھوشلۇق ھالىتىدىرەك تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە... ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئەلۋەتتە، يېقىن كىشىلىرىنىڭ كېلىشى ئۇنىڭ ساقىيىشىغا ياردەم بېرىدۇ، ئۇنى غەمدىن خالاس قىلىدۇ. ئۇنىڭ دەردىگە داۋا بولىدۇ. زوسىموف شۇلارنى دەپ بولۇپ، يەنە چوڭقۇر مەنىلىك قىلىپ: «ئەگەر يېڭى، ئالاھىدە قوزغاتقۇچ تەسىرلەرنىڭ ئالدى ئېلىنسا» دەپ قوشۇپ قويدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ خوشلاشتى. ئۆزىنى سۆلەتلىك تۇتۇپ، مۇلايىملىق بىلەن تەزىم قىلدى، ئانا ـ بالا ئۇنىڭغا بەخت تىلەپ بەزىبىر گەپلەرنى دېدى، قىزغىنلىق بىلەن مىننەتدارلىقىنى ۋە رەھمەت ـ تەشەككۈرلىرىنى بىلدۈردى. ئاۋدوتيە رومانوۋنا ھەتتا ئۇ ئېغىز ئاچقۇچە ئۆزلۈكىدىن نازۇك قولىنى ئۇنىڭغا سۇندى. ئۇ چىقىپ كېتىۋاتقىنىدا بۇ يەرگە كەلگەنلىكىدىن ئىنتايىن خۇشال بولدى، بولۇپمۇ ئۆزىدىن بەكرەك مەمنۇن بولدى.

ـــ قالغان ئىشلارنى ئەتە سۆزلىشەيلى؛ ئەمدى يېتىپ قېلىڭلار، ئەلۋەتتە، ھازىرلا يېتىۋېلىڭلار ! ـــ دېدى رازۇمخىن زوسىموف بىلەن بىللە چىقىپ كېتىۋېتىپ جېكىلەپ، ـــ ئەتە سىلەرگە ئىمكانقەدەر بالدۇرراق خەۋەر ئېلىپ كېلىمەن.

ـــ كىشىنىڭ تازىمۇ زوقىنى كەلتۈرگۈدەك قىز ئىكەن، ئاۋدوتيە رومانوۋنا، ـــ دېدى زوسىموف ئىككىيلەن كوچىغا چىققاندا تاڭلىينى قېقىپ.

ـــ كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرگۈدەك؟ كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرگۈدەك دېدىڭما؟ ـــ ھۆركىرىدى رازۇمخىن بىردىنلا زوسىموفقا ئېتىلىپ ۋە ئۇنى كانىيىدىن بوغۇپ، ـــ ناۋادا سەن ئۇنىڭغا كۆز ئالايتقۇدەك بولساڭ... ئۇقتۇڭمۇ؟ ئۇقتۇڭمۇ؟ دەيمەن؟ ـــ ۋارقىرىدى ئۇ زوسىموفنى ياقىسىدىن تۇتۇپ سىلكىگىنىچە تامغا نەقتاپ، ـــ ئاڭلىدىڭمۇ؟

ـــ قويۇۋەت، ھاراقكەش ئالۋاستى ! ـــ دېدى زوسىموف يۇلقۇنۇپ. رازۇمخىن قويۇۋەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا بىردەم زەن سېلىپ قاراپ تۇردى ـ دە، بىردىنلا قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى. رازۇمخىن ئۇنىڭ ئالدىدا قوللىرىنى ساڭگىلىتىپ، ئېغىر ۋە جىددىي خىيالغا پاتقان بىر ھالەتتە تۇراتتى.

ـــ ئەلۋەتتە، مەنغۇ بىر ئېشەك، ـــ دېدى ئۇ قاپىقىدىن قار ياغدۇرۇپ، ـــ لېكىن بىلەمسەن، سەنمۇ بىر ئېشەك.

ـــ ياق، بۇرادەر، مەن ھەرگىز ئېشەك ئەمەس، مەن ئەخمىقانە ئىشلار توغرىسىدا باش قاتۇرۇپ يۈرمەيمەن.

ئۇلار گەپ ـ سۆز قىلىشماي ماڭدى، پەقەت راسكولنىكوفنىڭ ياتىقىغا ئاز قالغاندا رازۇمخىن قاتتىق ئەندىشە ئىچىدە جىمجىتلىقنى بۇزدى.

ـــ ماڭا قارا، ـــ دېدى ئۇ زوسىموفقا، ـــ سەن ناھايىتى ياخشى يىگىت. لېكىن، سېنىڭ ئەسكى خۇيلىرىڭ جىق. يەنە كېلىپ بىر خوتۇنباز، خوتۇنباز بولغاندىمۇ ئىپلاس خوتۇنباز. سەن بىر ئەسەبىي، ئاجىز، خىيالىڭغا كەلگەننى قىلىدىغان

يىگىت. نەپسى بالا يوغان قورساق، سەن راھەت ـ پاراغەتلىك تۇرمۇش كەچۈرسەن، خالىغانچە ئەسكىلىك قىلسەن ـــ مەن بۇنى ئىپلاسلىق دەيمەن، چۈنكى ئۇ ئادەمنى ئىپلاسلىقىا باشلايدۇ. سەن ئۆزۈڭنى مۇھاپىزەت قىلىشتا، مانا شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىڭ. مەن راستىمنى ئېيتسام، سېنىڭ قانداق قىلىپ بىر ياخشى دوختۇر، ھەتتا پىداكار دوختۇر بولۇپ قالغانلىقىڭنى زادىلا چۈشەنمەيمەن. ئۆزۈڭ بىر دوختۇر تۇرۇپ پەر تۆشەكتە ياتسەنۇ، كېچىلىرى ئاغرىقلار كېسىلىنى كۆرگىلى ئورنۇڭدىن تۇرالمايسەن ! يەنە ئىككى ـ ئۈچ يىللاردىن كېيىن، سەن كېچىلىرى كېسەل كۆرگىلى ئورنۇڭدىن قوپمايدىغان بولۇپ قالسەن... ھە، بولدىلا، گەپ بۇنىڭدا ئەمەس. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم: بۇگۈن كېچە غوجايىن ئايالىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالسەن (مەن ئۇنى مەشھۇر مەشھەتتە ئاران كۆندۈردۈم). مەن ئاشخانىدا ياتىمەن. دېمەك خالىساڭ، ئىككىڭلار تېخىمۇ يېقىندىن تونۇشۇپ قېلىشىڭلار مۇمكىن. بۇ ئىش ھەرگىز سەن ئويلىغاندەك ئەمەس! بۇرادەر، بۇ ئىشنىڭ ھەتتا سايىسىمۇ يوق...

ـــ مەن ھېچقانداق ئىشنى ئويلاپ باقمىدىم.

ـــ بۇرادەر، ئۇ ئايال تارتىنچاقلىقتا، جىمغۇرلۇقتا، نومۇسچانلىقتا، پاكلىقتا چېكىگە يەتكەن، ئاندىن ئۇنىڭ خورسىنىدىغان، شامدەك ئېرىپ تۈرىدىغان تەرەپلىرىمۇ بار. ئۇ شامدەك ئېرىپلا تۈرىدۇ ! دۇنيادىكى جىمىكى جىن ـ ئالۋاستىلارنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى ئۇچۇن، مېنى ئۇنىڭ ئىلكىدىن قۇتقۇزۇۋال ! ئۇ ئادەمنى بەكلا جەلپ قىلىدۇ. ياخشىلىقىڭنى قايتۇرىمەن، جېنىمنى پىدا قىلىپ بولسىمۇ، ياخشىلىقىڭنى چوقۇم قايتۇرىمەن !

زوسىموف بايىقىدىنمۇ قاتتىقراق قاقاھلاپ كۈلدى.

ـــ قارا، سېنىڭ ئۇنىڭغا شۇنچە مەپتۇن بولۇپ كەتكىنىڭنى ! ئەمىسە ئۇنى نېمىدەپ ماڭا ئۆتۈنۈپ بېرىسەن؟

ـــ خاتىرجەم بول، خاۋاتىرلەنگۈدەك ھېچقانچە ئىش يوق.

ئاغزىڭغا كەلگىنىنى ۋالاقلاۋەرسەڭ بولىۋېرىدۇ، نېمە دېسەڭ مەيلىڭ، پەقەت ئۇنىڭ يېنىدا دېسەڭلا بولىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سەن دوختۇر، ئۇنىڭ بىرەر كېسىلىنى تېپىپ داۋالاپ قوي. قەسەم ئىچمەنكى، ھەرگىز پۇشايماندا قالمايسەن. ئۇنىڭ كونا پاسوندىكى چاققانغىنا پىيانىنوسى بار، ئۆزۈڭ بىلىسەن، ئۇنى مەنمۇ ئانچە ـ مۇنچە چالالايمەن. مەن ئۇنىڭكىدە بىر ناخشىنى ـــ ھەقىقىي رۇس ناخشىسىنى ئېيتىمەن. «قان يىغلىسام مەيلىمۇ...» دېگەن ناخشىنى. ئۇ ھەقىقىي رۇس ناخشىلىرىغا ئامراق، مۇناسىۋىتىمىز شۇ ناخشىدىن باشلانغان؛ سەن پىيانىنونى بەك چىرايلىق چالسەن، مۇزىكا مۇئەللىمىسەن، رۇبىنشتېين[1]سەن ... خاتىرجەم بول، ھەرگىز پۇشايماندا قالمايسەن!

ـــ نېمە گەپ ئۆزى، ئۇنىڭغا ۋەدە بېرىپ قويغانمىدىڭ؟ ياكى تىلخەت يېزىپ بەرگەنمىدىڭ؟ كىم بىلىدۇ، ساڭا ئۆيلىنىمەن، دەپ ۋەدە بەردىڭمۇ تېخى...

ـــ ياقەي، ئۇنداق ئىش يوق! ئۇ خوتۇن ئۇنداقلاردىنمۇ ئەمەس، ئۇنىڭغا چېبارووف دېگەن بىرسى...

ـــ ھە، ئەمىسە ئۇنى تاشلىۋەتكەنسەن!

ـــ ئۇنداق تاشلىۋەتكىلى بولمايدۇ ـ دە!

ـــ نېمىشقا تاشلىۋەتكىلى بولمىغۇدەك؟

ـــ ھەي، نېمىشقىلىقىنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. ئىشقىلىپ ئۇنداق قىلغىلى بولمايدۇ! بۇنىڭدا كىشىنى جەلپ قىلىدىغان بىر ئامىل بار، بۇرادەر.

ـــ ئەمىسە نېمىدەپ ئۇنى يولدىن ئازدۇردۇڭ؟

ـــ ئۇنى مەن يولدىن ئازدۇرمىدىم، ئەخمەقلىقىمدىن بولسا كېرەك، مېنى ئۇ يولدىن ئازدۇردى. مەن بولامدىمەن، سەن بولامسەن، ئۇ بۇنىڭغا دىققەت قىلىپ كەتمەيدۇ. پەقەت يېنىدا

---

① رۇبىنشتېين (1829 ـــ 1894) ـــ 19 ـ ئەسىردە ئۆتكەن رۇس كومپوزىتورى. پىيانىنو ماھىرى ۋە دىرىژورى.

ئۇزۇن ـ قىسقا تىنىپ ئولتۇرىدىغان بىر ئادەم بولسىلا بولدى... بۇرادەر، بۇ ئەھۋالنى مەن ساڭا تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن ـــ ھەي. سەن ماتېماتىكىنى پۈختا بىلىسەن، بىلىمەن، تاھازىرغىچە تەتقىق قىلىۋاتىسەن... دېمەك، سەن ئۇنىڭغا ئىنتېگرالدىن دەرس ئۆت. ۋىجدانىم بىلەن ئېيتسام، چاقچاق قىلىۋاتقىنىم يوق. رەسمىي گەپنى قىلىۋاتىمەن. بۇ ئۇنىڭغا بەربىر ئوخشاشلا گەپ. ئۇ توپتوغرا بىر يىلغىچە ساڭا تەلمۇرۇپ، ئۇھ تارتىپ ئولتۇرالايدۇ. قارا، بىر ئىشنى دېگەچ ئۆتەي. بىر قېتىم مەن ئۇنىڭغا ئۇدا ئىككى كۇنگىچە پروسىيەنىڭ ئاقسۆڭەكلەر پالاتاسى ھەققىدە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق پاراڭ قىلىپ بەردىم، بولمىسا ئۇنىڭغا باشقا نېمىنى دەپ بېرىمەن؟ ـــ ئۇ توختىمايلا خورسىنىپ، ئاخىر تەرلەپ كەتتى ! لېكىن، ئۇنىڭغا مۇھەببەت توغرۇلۇق ئېغىز ئېچىپ سالما، ئۇ خىجىل بولغىنىدىن تارتىشىپ قالىدۇ. ئەمما، ئۆزۇڭنى ئۇنىڭ ئالدىدىن كېتەلمەيۋاتقاندەك قىلىپ كۆرسەت، شۇنىڭ ئۆزىلا كۇپايە. ئۇنىڭ ئۆيى شۇنداق راھەت. خۇددى ئۆز ئۆيۈڭگە ئوخشاشلا ـــ كىتاب كۆرسەڭمۇ، خەت يازساڭمۇ بولىدۇ. ئولتۇرغۇڭ كەلسە ئولتۇرساڭ، ياتقۇڭ كەلسە ياتساڭ بولىدۇ. سەل ئېھتىيات بىلەن، ھەتتا ئۇنى سۆيۈپ قويساڭمۇ بولىدۇ.

ـــ مەن چېكەمگە تاڭاتتىممۇ ئۇنى؟

ـــ ھەي، مەن ساڭا ئېنىق چۈشەندۈرەلمىگەن ئوخشايمەن ! بىلەمسەن، ئىككىلار خۇدا قوشقان بىر جۈپلەر ! مەن ئىلگىرىمۇ سېنى ئويلىغان... سەن بۇ قەدەمنى ھامىنى باسىسەن ! دېمەك، بالدۇرراق بېسىش ياكى كېيىنرەك بېسىش سەن ئۇچۇن بەربىر ئەمەسمۇ؟ ئاغىنە، بۇ دېگەن مامۇق يوتقاندىكى تۇرمۇشنىڭ باشلىنىشى ـــ ھەي ! گەپ مامۇق يوتقاندىلا ئەمەس ـ دە ! بۇ يەردە جەلپ قىلىش كۇچىمۇ بار؛ بۇ يەر دۇنيانىڭ ئاخىرقى نۇقتىسى. ياكور تاشلايدىغان يېرى. جەمجىت دالدا پىرىستان،

دۇنيانىڭ كىندىكى، دۇنيانى كۆتۈرۈپ تۇرۇۋاتقان ئۈچ كىت①. يۇمشاق قۇيماقلار، يېغى تېمىپ تۇرغان گۆشنانلار، كەچكى چايلار، بوشقىنا خورسىنىشلار، ئىسسىققىنا جىلىتكىلەر، ئىسسىققىنا كاڭلار جاننىڭ راھىتى ـ ده ـــ ئۇھ، بىر قارىسىڭ سەن ئۆلگەن، يەنە بىر قارىسىڭ سەن تىرىك ـــ ھەر جەھەتتىن پەيزى ! بولدىلا ! ئاغىنە، شۇنچە جىق ۋاتىلداپتىمەن، ئەمدى ئۇخلايلى ! ماڭا قارا، مەن كېچىسى پات ـ پات ئويغىنىپ كېتىمەن، ئويغانغان چاغلىرىمدا ئۇنىڭدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىمەن. لېكىن، ھېچقىسى يوق. ھېچ گەپ يوق. ھەممە ئىش جايىدا، سەنمۇ ئانچە تەشۋىشلىنىپ كەتمە، ئەگەر خالىساڭ، بىرەر قېتىم بېرىپ كۆرۈپ قويارسەن. ئەگەر بىرەر ئەھۋال بولۇپ قالسا، مەسىلەن جۆيلۇسە ياكى قىزىپ قالسا، ياكى باشقىچە ئەھۋال بولۇپ قالسا، دەرھال مېنى ئويغات. لېكىن، بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس...

2

رازۇمىخىن ئەتىسى ئەتىگەنلىكى سائەت يەتتىدىن ئاشقاندا قاتمۇقات غەم ـ غۇسسىگە چۆكۈپ، كەيپى ئۇچقان بىر ھالەتتە ئويغاندى. شۇ كۈنى ئەتىگەندە ئۇ ئۆزىنىڭ بىردىنلا كۈتۈلمىگەن بىر تالاي يېڭى ۋە مۇشكۈل مەسىلىگە دۇچ كەلگەنلىكىنى بايقىدى. ئىلگىرى ئۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇشۇنداق كەيپىياتتا ئويغىنارمەن دەپ زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. تۇنۇگۈن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ جىمىكى تەپسىلاتى ئۇنىڭ ئېسىدە ئىدى. ئاددەتتىن تاشقىرى بىر ۋەقەگە دۇچ كېلىپ، ئۇنىڭدىن ئۆزىگە پۈتۈنلەي ناتونۇش، ئىلگىرىكىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان

① خىرىستىيان دىنى دۇنيانى ئۈچ كىت كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، دەپ قارايدۇ.

بىر تەسىرات ئالغانلىقىنى، شۇنداقلا قەلبىدە ئوت بولۇپ يېنىۋاتقان ئارزۇلىرىنى ھەرگىزمۇ ئىشقا ئاشۇرالمايدىغانلىقىنى ئېنىق چۈشىنىپ، بىلىپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا ئۇ قاتتىق خجىل بولماقتا ئىدى. شۇ ۋەجدىن ئۇ دىققىتىنى ئىلاجىنىڭ بارچە «لەنىتى تۇنۇگۈن» زىممىسىگە ئارتىپ كەتكەن تېخىمۇ جىددىي تەشۋىشلەرگە ۋە مۇشكۈلاتلارغا بۇرنۇپتىشكە ئالدىرىدى.

تۇنۇگۈنكى ئىشلاردىن ئەسكە ئالالىغانلىرىنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن بەكرەك قورقۇنچلۇقى شۇ ئىدىكى، ئۇ «شەرمەندە، پەسكەش» قىلىقلارنى قىلدى. بۇنى مەستلىكىدىن ئەمەس، بەلكى ئەخمىقانە ھەسەتخورلۇق ۋەجدىن قىلدى، يەنى ئۇ بىر قىزنىڭ قىيىن ئەھۋالدا قالغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنىڭ لايىقى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ۋە مەجبۇرىيىتىنى بىلمەي تۇرۇپ، ھەتتا لايىقى بىلەن پىششىقراق تونۇشماي تۇرۇپ، لايىقىنى ئۇ قىزنىڭ ئالدىدىلا بولۇشچە تىللىدى. ئۇنىڭ ئۇ ئادەمگە شۇ قەدەر قوپاللىق ۋە يېنىكلىك بىلەن باھا بېرىشكە نېمە ھەققى بار؟ ئۇنىڭغا قازىلىقنى كىم قويۇپتۇ؟ ئەجەبا ئاۋدوتىيە رومانوۋنادەك بىر ئادەم پۇلنى دەپ ئۆزىگە مۇناسىپ كەلمەيدىغان بىر ئادەمگە بېقىنىپمۇ كېتەرمۇ؟ شۇنىڭغا قارىغاندا ئۇنىڭمۇ ئارتۇقچىلىقلىرى بارمۇ يا؟ لېكىن، ھېلىقى ياتاقچۇ؟ ئەمما، ئۇ ئۇنىڭ شۇنداق تۆۋەن دەرىجىلىك ياتاق ئىكەنلىكىنى نەدىنمۇ بىلسۇن؟ ئۇ باشقا ئۆينىڭ ئېپىنى قىلۇپتىپتۇغۇ... تۈۋفى، بۇلار نېمىدېگەن پەسكەشلىك ـ ھە ! ئۇ ئەمدى مەست ئىدىم، دەپ ئۆزىنى ئاقلىيالايتتىمۇ؟ مۇنداق ئەخمىقانە باھانە ئۇنى تېخىمۇ يەرگە ئۇرىدۇ ! مەست ئادەم راست گەپ قىلىدۇ دېگەندەك، ئۇ ھەممە راست گېپىنى دېدى، «ئۇنىڭ ھەسەتخورلۇقى، قوپاللىقى ئۇنىڭ جىمكى ئىپلاسلىقلىرىنى ئاشكارىلىدى. ئەجەبا ئۇنىڭ ـــ رازۇمىخىننىڭ مۇشۇنداق ئازدۇر ـ كۆپتۇر خام خىياللىرىغا يول قويۇش كېرەكمىدى؟ مۇشۇنداق بىر قىزنىڭ ئالدىدا ئۇ نېمىدى؟ ئۇ ناھايىتى بىر جېدەلخور ھاراقكەش، تۇنۇگۈنكى پوچىغۇ؟

ئۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى سېلىشتۇرۇش تولىمۇ نومۇسسىزلىق، كۆلكىلىك ئەمەسمۇ؟» رازۇمىخىن شۇلارنى ئويلاپ، ئۇيالغىنىدىن شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. دەل شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە خۇددى ئەتەي قىلغاندەك، تۇنۇگۈن ئاخشام پەلەمپەيدە تۇرۇپ، ئۆي غوجايىنىنىڭ ئۆزىنى ئاۋدوتيە رومانوۋنادىن كۇنلىشى مۇمكىنلىكى توغرىسىدا قىلغان گەپلىرىنى بىردىنلا ئېنىق ئەسلەپ قالدى... بۇنىڭغا چىداش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئاشخانىدىكى ئوچاقتا ئۇ مۇشتۇمى بىلەن بىرنى ئۇرۇۋېدى، قولى يارىلاندى، ئوچاقنىڭمۇ بىر خىشى ئۇچۇپ كەتتى.

— ئەلۋەتتە، — دېدى ئۇ بىرپەستىن كېيىن ئۆزىنى كەمستىش تۇيغۇسى بىلەن ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلىپ غودۇڭشىپ، — ئەلۋەتتە، بۇ سەت قىلىقلارنى يېپىش ۋە ئورنىنى تولدۇرۇش ئەمدى ئەبەدىي مۇمكىن ئەمەس... شۇڭا ئۇنى ئويلىغانىنىڭ پايدىسى يوق، گەپ ـ سۆز قىلماي ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىش كېرەك... جىممىدە مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىشى كېرەك... ئۇلاردىن ئەپۇ سوراپ يۇرمەسلىك، گەپ ـ سۆز قىلماسلىق كېرەك... ئەمدى، ھەممە ئىش تۈگىدى !

ئۇ كىيىنمۇېتىپ، ئۆزىنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ئادەتتىكى چاغلاردىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ بەكرەك ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈپ چىقتى. ئۇنىڭ باشقا كىيىملىرىمۇ يوق ئىدى، بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ كىيىشى ناتايىن ئىدى. «مەن ئۇنى ئەتەي كىيمەيمەن»، لېكىن قانداقلا بولمىسۇن، ئۇيناشقاندەك ئىش قىلىپ مەينەت پېتى بارسا بولمايدۇ ـ دە، چۈنكى ئۇنىڭ بىراۋلارنىڭ ھېسسىياتىغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈش ھەددى ئەمەس، بولۇپمۇ ئۇلار ئۇنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولۇپ تۇرغان ۋە ئۇنىڭ كېلىشىنى ئىلتىماس قىلغان بىر چاغدا تېخىمۇ شۇنداق. ئۇ چوتكا بىلەن كىيىملىرىنى پاكىز تازىلىدى. ئۇ كۆڭلەكنى پاكىز كىيگەچكە كۆڭلىكى خېلى تۈزۈك ئىدى.

بۇگۈن ئەتىگەندە ئۇ يۇز ـ كۆزىنى ئەستايىدىل يۇدى —

ناستاسیه‌دین سوپۇن ئېلىپ چېچىنى، بوينىنى، بولۇپمۇ قولىنى پاكىز يۇدى. ساقىلىنى ئېلىش ـ ئالماسلىق مەسلىسىگە كەلگەندە (پراسكوۋىيە پاۋلوۋنا مەرھۇم ئېرى جانابي زارنىتسىندىن قالغان ئۆتكۇر بىر ئۇستىرىنى ساقلاپ كېلىۋاتاتتى)، بۇ مەسلىنى يەنىلا قەتئي ئىنكار قىلدى: «مۇشۇنداق تۇرىۋەرسۇن ! بولمىسا ئۇلار ئەتەي ساقلىنى ئېلىپ كەپتۇ، شۇنىڭغا قارىغاندا... دەپ ئويلاپ قالىدۇ.» چوقۇم شۇنداق دەپ ئويلاپ قالىدۇ ! ساقالنى ھەرگىز ئالماسلىقىم كېرەك !

«ئۇنىڭ ئۇستىگە... يامان يېرى، مەن شۇ قەدەر قوپال، مەينەت ئادەم، يۇرۇش ـ تۇرۇشۇمۇ ئاشخانىلاردىكى كۇتكۇچىنىڭكىگە ئوخشايدۇ. ئەمما، مەن ئۆزۇمنىڭ دۇرۇس ئادەملەرگە ئوخشاپ كېتىدىغانلىقىمنىمۇ بىلىمەن... خوش، مەن دۇرۇس ئادەم بولسام، بۇنىڭ مەغرۇرلانغۇدەك نېمىسى بار؟ ھەربىر كىشى دۇرۇس ئادەم بولۇشى كېرەكقۇ... ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك ياخشى ئادەم بولۇشى كېرەكقۇ... بۇنىڭدىن تاشقىرى (بۇ ئىش يادىمدا) مەن بەزىبىر سەت ئىشلارنىمۇ قىلىپ قويغان... گەرچە بۇنى ۋىجدانغا خىلاپ ئىش دېگىلى بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا قىلىپ قويدۇم ـ دە !... ئۇنىڭ ئۇستىگە بەزىدە كۆڭلۈمگە نېمە ئىشلارنى كەلتۈرمىدىم ـ ھە ! ھىم ئۆزۈڭنى ئاۋدوتىيە رومانوۋنا بىلەن يانمۇيان قويۇپ كۆرگىنىچۇ قېنى ! ھەي، قۇرۇپ كەتسۇن ! بولدىلا ! بۇنىڭدىن كېيىن ئەتەي مۇشۇنداق مەينەت، شاللاق، قوپال بولۇۋالمەن، پەرۋا قىلمايمەن ! ھەتتا ھازىرقىدىنمۇ ئاشۇرۇۋېتىمەن !...»

ئۇ ئەنە شۇنداق ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلىۋاتقاندا، پراسكوۋىيە پاۋلوۋنانىڭ مېھمانخانىسىدا قونۇپ قالغان زوسىموف كىرىپ كەلدى.

ئۇ ئۆيىگە قايتىماقچى بولۇپ، ماڭغۇچە ئالدىراشلا بېرىپ كېسەلنى كۆرۈپ كېتەي، دەپ كەلگەنىدى. رازۇمىخىن ئۇنىڭغا راسكولنىكوف خۇددى سوغۇردەك ئۇخلاۋاتىدۇ، دېدى. زوسىموف

ئۇنىڭغا راسكولنىكوفنى تاكى ئۆزى ئويغانمىغۇچە ئويغاتماسلىقنى تاپلىدى ھەمدە ئۆزىنىڭ سائەت ئوندىن ئاشقاندا كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

— ئۇ ئۆيدە بولسىلا بولدى، — قوشۇپ قويدى ئۇ، — ھەي، جىن ئۇرغۇر ! ئۆز بىمارىنى تۇتۇپ تۇرالمىغان بىر كىشى ئۇنىڭ كېسىلىنى قانداقمۇ داۋالىيالىسۇن؟ راست، بىلەمسەن، ئۇ ئۇلارنىڭ قېشىغا بارارمۇ ياكى ئۇلار بۇ يەرگە كېلەرمۇ؟

— مېنىڭچە، ئۇلار كېلىدۇ، — دېدى رازۇمىخىن ئۇنىڭ بۇنى نېمىشقا سوراۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ، — ئەلۋەتتە ئۆزلىرىنىڭ ئائىلىۋى ئىشلىرى توغرۇلۇق گەپلىشىدۇ. مەن كېتىمەن. سەن دېگەن دوختۇر، قېيقېلىشقا مەندىن بەكرەك ھوقۇقلۇق.

— مەن توۋا ـ ئىستىغپار قوبۇل قىلىدىغان پوپ ئەمەس. كېلىپلا كېتىمەن. ئۇلارسىزمۇ نۇرغۇن ئىشلىرىم بار.

— بىر ئىشتىن قاتتىق ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن، — دېدى رازۇمىخىن قاپىقىنى تۇرۇپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — تۇنۇگۈن مەست بولۇپ قاپتىكەنمەن، قايتىپ كېلىۋېتىپ، رودىيەگە بىرمۇنچە ئەخمىقانە گەپلەرنى... ھەر خىل ئىشلارنى دەپ سالدىم... شۇ قاتاردا سېنىڭ ئۇنى سەۋدايى بولۇپ قالمىغىيدى دېگىنىڭمۇ ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى.

— شۇ گەپنى تۇنۇگۈن خانىملارغىمۇ دەپ سالغانسەن ھەرقاچان !

— بىلىمەن، تازىمۇ ئەخمىقانە ئىش قىلدىم ! مېنى ئۇرساڭمۇ مەيلى ! سەن راستلا مۇقىم بىر پىكىرگە كەلگەنمىدىڭ؟

— يوق گەپ، مەن ساڭا دەپ قويايى، مەن ھېچقانداق مۇقىم پىكىرگە كەلمىدىم ! مېنى ئۇنىڭ قېشىغا ئاپارغۇچە ئۆزۈڭ ئۇنى ماڭا خۇددى سەۋدايى بولۇپ قالغاندەك قىلىپ تەسۋىرلەپ بەردىڭ... توغرا، تۇنۇگۈن بىز ئوتنىڭ ئۈستىگە ياغ چاچتۇق، توغرىراقى سەن ئوتنىڭ ئۈستىگە ياغ چاچتىڭ. سەن ھېلىقى...

سىرچىلار توغرىسىدىكى گەپلەرنى قىلدىڭ. دېيىشكەن گەپلىرىمىزنى قارىغىنا، ئۇنى مانا شۇ گەپلەر ئەقلىدىن ئازدۇرغان بولسا كېرەك ! شۇ چاغدا مەن ساقچى ئىدارىسىدە يۈز بەرگەن ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى بىلگەن بولسام، بىر مۇتتەھەمنىڭ شۇ ئىشتىن گۇمانلىنىپ... ئۇنىڭغا ھاقارەت كەلتۈرگەنلىكىنى بىلگەن بولسام، ھىم... تۇنۇگۈن سېنىڭ ئۇ گەپلەرنى قىلىشىڭغا ھەرگىز يول قويمىغان بولاتتىم. سەۋدايى بولۇپ قالغانلار بىر تامچە سۈنى دېڭىز دەپ قارىشىدۇ، يالغان گەپلەرنى راست دەپ ئىشىنىپ قالىدۇ... يادىمدا تۇرۇپتۇ. تۇنۇگۈن زامىتوفنىڭ دەپ بەرگەنلىرى گۇمانىمنىڭ تەڭ يېرىمىنى يوق قىلىۋەتتى. راست شۇنداق ! مەن مۇنداق بىر ئىشنى بىلىمەن. گۇمانخورلۇق كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان قىرىق ياشلىق بىر كىشى سەككىز ياشلىق بىر بالىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن. سەۋەبى، ئۇ ھېلىقى بالىنىڭ ھەر كۈنى داستىخان ئۈستىدە ئۆزىنى مەسخىرە قىلىشىغا چىدىيالمىغان ! شۇ چاغدا راسكولنىكوف جۇل - جۇل كىيىم بىلەن بارغان، ئۇنىڭغا ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قوپاللىق قىلغان. كېسەللىك ئەمدىلا باشلىنىۋاتقان بىر چاغدا شۇنداق بىمەنە گۇمانلىنىشقا دۇچ كەلگەن ! يەنە كېلىپ ئۇ گۇمانخورلۇق كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان بىر كىشى دېگىنە ! ئۇنىڭغا يونغان دېگەندەك، ئۇ يەنە ئابرۇيىپەرەسلىكى ئىنتايىن كۈچلۈك، ئالاھىدە بىر ئادەم ! ئۇنىڭ كېسىلىنىڭ شۇنىڭدىن باشلانغان بولۇشى ئېھتىمالغا بەك يېقىن ! ھەي، ئۇنى قويۇپ تۇرايلى !... راست دېمەكچى، زامىتوف خېلى دۇرۇس يىگىتكەن، لېكىن، ھىم... تۇنۇگۈن ئاخشام ئۇ ھېلىقى گەپلەرنى دېمەسلىكى كېرەك ئىدى. ئۇ ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك مەمەدان بالا ئىكەن!

— ئۇ بۇ ئىشلارنى كىملەرگە دېدى؟ سەن بىلەن ماڭىلمۇ؟

— پورفىرىيگىمۇ دېدى.

— پورفىرىيگە دېسە نېمە بوپتۇ؟

ـــ هه راست، ئۇ ئىككىسى ـــ ئۇنىڭ ئانىسى بىلەن سىڭلىسى سېنىڭ گېپىڭنى ئاڭلارمۇ؟ بۇگۈن راسكولنىكوفقا سەل ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلىش كېرەك ئىدى...

ـــ ئۇلارغا گەپ ئۆتكۈزگىلى بولار؟ ـــ خۇشياقمىغانىدەك جاۋاب بەردى رازۇمىخىن.

ـــ ئۇ لۇژىننى نېمىشقا شۇنچىۋالا ياماق كۆرۈپ قالغانىدۇ؟ ئۇ كاتتا باي ئىكەن، قىزمۇ قارشى ئەمەستەك قىلىدۇ... ئۇلارنىڭ بىر تىيىنمۇ پۇلى يوق ئىكەنغۇ؟

ـــ ئەجەبا ئۇلارنىڭ تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ قاپسەنغۇ؟ ـــ غەزەپ بىلەن ۋاراقىرىدى رازۇمىخىن، ـــ ئۇلارنىڭ پۇلىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى مەن نەدىن بىلەي؟ ئۆزۈڭ بېرىپ سوراپ باق. بىرەر نەرسە ئۇقۇپ قالارسەن بەلكىم...

ـــ هەي، سەن بەزىدە شۇنداق ئەخمەق بولۇپ كېتىسەنكىن ! تۇنۇگۈنكى هاراقنىڭ كەيپى تېخى تارقالمىغان ئوخشايدۇ... خوش ئەمىسە ! بىر كېچە قوندۇرغانلىقى ئۈچۈن، مېنىڭ ئورنۇمدا پراسكوۋىيە پاۋلوۋناڭغا رەھمەت ئېيتىپ قوي. ئۇ ئۆيگە ئىچىدىن قۇلۇپ سېلىۋالدى. ئىشىكنىڭ تېشىدا تۇرۇپ سالاملاشسام جاۋابمۇ بەرمىدى، ئەتىگەن سائەت يەتتىدە تۇرۇپ كەتتى. ساماۋارنى ئۇنىڭغا ئاشخانىدىن ئۆتۈپ دەھلىز ئارقىلىق ئەكىرىپ بېرىشتى... خانىمنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىدىم...

سائەت توپتوغرا توققۇزدا رازۇمىخىن باكالىيېۋ ساريېغا كەلدى. هەر ئىككىلا خانىم ئۇنى خېلىدىن بۇيان تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ ئولتۇراتتى. ئۇلار ئورۇنلىرىدىن سائەت يەتتىلەردە، هەتتا ئۇنىڭدىن بالدۇرراق تۇرۇپ كەتكەنىدى. ئۇ خانىغا خۇددى قاراڭغۇ كېچىدەك تۇتۇق كىرىپ قولاشمىغان تەزىمدىن بىرنى قىلدى. لېكىن، بۇ ئىشىغا شۇ ئانلا ئاچچىقى كەلدى ـــ ئەلۋەتتە، ئۇ ئۆزىگە ئۆزى ئاچچىقلىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ قىياسى خاتا بولۇپ چىقتى: پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئۇنىڭ

ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ، ئىككى قولىنى تۇتۇۋالدى ـ دە، سۆيۈۋالغۇدەك قىلىپ كەتتى. رازۇمخىن قورقۇش ئارىلاش ئاۋدوتيە رومانوۋناغا لەپىدە قاراپ قويدى. لېكىن، ئۇنىڭ تەكەببۇرلۇق چىقىپ تۇرىدىغان چىرايىدا شۇ تاپتا مىننەتدارلىق ۋە دوستلۇقنىڭ ئىپادىلىرى، ئۇ خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان سەمىمىي ھۆرمەت جىلۋىلىنىپ تۇراتتى (ئۇ ئەسلىي ئۇلار ماڭا مەسخىرىلىك ۋە ئۆز ئىختىيارىغا باقمايدىغان، يوشۇرغىلىمۇ بولمايدىغان يىرگىنىش نەزەرىدە قارىشىدىغۇ، دەپ ئويلىغانىدى)، بۇ ئۇنىڭغا تىل ـ ھاقارەت ئاڭلىغاندىنمۇ بەكرەك ئېغىر كەلدى. بۇنىڭ ئەكسىچە بولغىنىدا ئىدى، ئۇنىڭغا خىلىلا يېنىك چۈشكەن بولاتتى. ھېلىمۇ ياخشى گەپلەشكۈدەك تېما تەييار ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ گەپنى شۇ تېمىغا بۇرىۋەتتى.

پولىخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئوغلىنىڭ «تېخىچە ئويغانمىغانلىقىنى»، لېكىن «ھەممە ئىشنىڭ جايىدا» ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ناھايىتى ئوبدان بوپتۇ، چۈنكى بىر ئىشنى سۆزلىشۈۋېلىشمىز تولا زۆرۈر ئىدى، دېدى. ئارقىدىن رازۇمخىندىن چاي ئىچكەن ـ ئىچمىگەنلىكىنى سوراپ، ئۆزلىرى بىلەن بىللە چاي ئىچىشكە تەكلىپ قىلدى. چۈنكى، ئۇلار رازۇمخىننى ساقلاپ، تېخىچە چاي ئىچمىگەنىدى. ئاۋدوتيە رومانوۋنا قوڭغۇراقنى چالغانىدى، كىيىملىرى جۇل ـ جۇل، ئۆزىمۇ ناھايىتى مەينەتچىلىككە چۆكۈپ كەتكەن بىر كىشى كىردى، ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئۇنىڭغا چاي ئەكىرىشنى بۇيرۇدى. ھەرھالدا داستىخان سېلىنىپ چاي كەلتۈرۈلدى. لېكىن چىنە ـ چەينەكلەر شۇ قەدەر مەينەت ئىدىكى، ئانا ـ بالا قاتتىق خىجىل بولۇشتى. رازۇمخىن بۇ سارايىنى تازا بىر تىللىماقچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللەپ، دەرھال لۇژىننىنى ئەسلىدى ـ دە، ئوڭايسىزلىنىپ ۋە قورۇنۇپ جىم بولۇپ قالدى. پولىخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئۇنىڭدىن ئۈست ـ ئۇستىلەپ سوئال سوراشقا باشلىغاندا بولسا، ئۇ بەكلا خۇشال بولۇپ كەتتى.

ئۇ قىرىق بەش مىنۇت گەپ قىلىپ، سورالغان سوئاللارغا جاۋاب بەردى، ئانا ـ بالا ھېلىدىن ـ ھېلىغا سوئال سوراپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتەتتى، شۇنداقتىمۇ رازۇمخىن ئۇلارغا رودئۇن راسكولنىكوفنىڭ يېقىنقى بىر يىللىق ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم ۋە ئەڭ زۆرۈر ئىشلاردىن ئۆزى بىلمىدىغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى بايان قىلدى، ئاخىرىدا ئۇنىڭ ئاغرىق ئەھۋالىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. لېكىن، ئۇ دېمەسلىككە تېگىشلىك ئىشلارنى ئاتلاپ كەتتى، جۇملىدىن ساقچى ئىدارىسىدىكى ئىشنى ۋە شۇ سەۋەبلىك بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەرنى دەپ ئولتۇرمىدى. ئانا ـ بالا رازۇمخىننىڭ گەپلىرىنى تەشنالىق بىلەن ئاڭلاشتى؛ رازۇمخىن ھەممە گەپنى دەپ بولدۇم، ئاڭلىغانلارمۇ قانائەتلەندى، دېگەن ئويغا كەلگەن بىر چاغدا، ئانا ـ بالىنىڭ ئۇ تېخى رەسمىي گەپنى باشلىمىدى، دەپ ئولتۇرغانلىقىنى سېزىپ قالدى.

ـــ دەپ بېقىڭا، قېنى، دەپ بېقىڭا ! سىزنىڭچە قانداق؟... ھە راست، كەچۈرۈڭ، مەن ھازىرغىچە سىزنىڭ ئىسمىم ـ شەرىپىڭىزنى بىلمەيمەن ! ـــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا تاقەتسىزلىنىپ.

ـــ دمىترىي پروكوۋىچ[1].

ـــ ئەمىسە، دمىترىي پروكوۋىچ، مېنىڭ شۇنى قەۋەتلا بىلگۈم كېلىدۇ... ئومۇمەن ئېيتقاندا... ھازىر ئۇنىڭ نەرسىلەرگە قارىشى قانداق... يەنى، دېمەكچى بولغىنىم، سىزگە قانداق دېسەم بولار، مەسىلەن ئالايلى، ئۇ نېمىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ، نېمىلەرنى يامان كۆرىدۇ؟ ئۇ بۇرۇندىنلا شۇنداق ئاسان خاپا بولۇپ قالامتى؟ ئەگەر مۇمكىن بولسا، دەپ بەرسىڭىز، ئۇ نېمىلەرنى ئارزۇ قىلىدۇ؟ ياكى مۇنداقلا دەيلى، نېمىلەرنى خىيال قىلىدۇ؟ ئۇنىڭغا ھازىر ئالاھىدە تەسىر قىلىۋاتقان نەرسە زادى نېمە؟

---

① دمىترىي پروكوۋىچ ـــ رازۇمخىننىڭ ئۆزىنىڭ ۋە دادىسىنىڭ ئىسمى.

قىسقىسى، خىيالىمدا...

— ئاھ، ئانا، شۇنچە نۇرغۇن سوئالغا ئۇ قانداقمۇ جاۋاب بېرىپ بولالايدۇ ! — دېدى دونىيە.

— ئۇھ، پەرۋەردىگار، مەن ئۇنى مۇشۇنداق ئەھۋالدا كۆرەرمەن دەپ زادى ـ زادى ئويلىماپتىكەن، دىمترىي پروكوۋىچ !

— بۇ ناھايىتى تەبىئىي، — جاۋاب بەردى دىمترىي پروكوۋىچ، — مېنىڭ ئانام يوق. تاغام مېنى كۆرگىلى ھەر يىلى كېلىپ تۇرىدۇ. ئۇ ئەقىللىك ئادەم بولسىمۇ، ھەر قېتىم كەلگىنىدە دېگۈدەك مېنى تاشقى قىياپىتىمدىن تونۇيالماي قالىدۇ. سىلەرنىڭ كۆرۈشمىگىنىڭلارغا ئۇچ يىل بوپتۇ. ئەلۋەتتە ئۆزگىرىش تېخىمۇ زور بولىدۇ ـ دە. مەن سىلەرگە نېمە دېيىشىم مۇمكىن؟ مېنىڭ رودئىون بىلەن تونۇشقىنىمغا بىر يېرىم يىل بولدى. ئۇ غەمكىن، مەيۈس، تەكەببۇر، يېقىندىن بۇيان (بەلكىم بۇنىڭغا خىلى ئۆزۈن بولغاندۇ) ئۇ خاپىغان ۋە گۇمانخور بولۇپ قالدى. ئۇ ئالىيجاناب ۋە ئاق كۆڭۈل، ھېسسىياتىنى ئاشكارىلاشنى ياقتۇرمايدۇ. رەھىمسىزلىك قىلسا قىلىدۇكى، كۆڭلىدىكى گەپنى دېيىشنى خالىمايدۇ. بەزىدە قارىسىڭىز گۇمانخورلۇق كېسىلىدىن خالاس بولۇپ كەتكەندەك قىلىدۇ، لېكىن مۇئامىلىسىنىڭ سوغۇقلۇقى، بېپەرۋالىقى بىلەن باغرى تاشلىق دەرىجىسىگە بېرىپ يېتىدۇ. راست دەيمەن، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بىر ـ بىرىگە زىت ئىككى خىل تەبىئەت نۆۋەتلىشىپ ئۆزىنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغاندەكلا تۇيۇلىدۇ. بەزى چاغلاردا ئۇ ئىنتايىن كەم سۆز بولۇپ قالىدۇ. ھەمىشە ۋاقتىم يوق، خەقلەر ماڭا دائىم كاشىلا قىلىدۇ، دەپ قاقشايدۇ. لېكىن، ئۇ ھېچ ئىش قىلماي، كەچكىچە سوزۇلۇپ ياتىدۇ. كۈلكە ـ چاقچاقنى ياقتۇرمايدۇ. بۇ ئۇنىڭ چاقچاق قىلىشنى بىلمەسلىكىدىن ئەمەس، بەلكى مۇنداق ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارغا ئىسراپ قىلغۇدەك ۋاقتىنىڭ يوقلۇقىدىن بولسا كېرەك. ئۇ ئەزەلدىن بىراۋنىڭ گېپىنى ئاخىرىغىچە ئاڭلاپ باققان ئەمەس، مۇئەييەن

بىر مەزگىلدە ھەممە ئادەم قىزىققان ئىشقا ئۇ زادىلا قىزىقىپ باققان ئەمەس. ئۇ ئۆزىگە بەكلا تەمەننا قويمىدۇ، ئۇنىڭ مۇشۇنداق قىلىشقا ئازدۇر ـ كۆپتۇر ھەققى بارەكىمۇ قىلمىدۇ. خوش، يەنە نېمىلەر قالدى؟ مېنىڭچە، سىلەرنىڭ كەلگۈسىڭلار ئۇنىڭغا دورىدەك شىپا بولىدۇ.

ـــ ئاھ، دېگىنىڭىز كەلسۇن، ئىلاھىم ! ـــ دەۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا رازۇمىخىننىڭ رودىيە توغرىسىدىكى گەپلىرىنى ئاڭلاپ قاتتىق ئازابلىنىپ.

رازۇمىخىن ئاخىر غەيرىتىگە ئېلىپ ئاۋدوتيە رومانوۋناۋغا دادىللىق بىلەن قارىدى. ئۇ گەپ قىلىۋېتىپ ئۇنىڭغا پات ـ پات يەرنىڭ تېگىدىن قاراپ قويىاتتى ـ يۇ، لېكىن كۆزىنى شۇ ئانىلا باشقا ياقىقا ئېلىپ قاچاتتى. ئاۋدوتيە رومانوۋنا بولسا، بەزىدە ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ سۆزىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سالسا، بەزىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى ـ دە، ئادىتى بويىچە قوللىرىنى گىرەلەشتۇرۇپ، لەۋلىرىنى چىڭ يۇمۇپ، ئۆيدە ئۇياق ـ بۇياققا ماڭاتتى. ئارىلاپ ـ ئارىلاپ بىرەر سوئال سوراپ قويىاتتى. لېكىن، قەدىمىنى توختاتمايتتى. خىيال سۈرۈشىنى داۋاملاشتۇرىۋېرەتتى. گەپ قىلىۋاتقان ئادەمنىڭ گېپىنى ئاخىرىغىچە ئاڭلىماسلىق ئۇنىڭغىمۇ ئادەت بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئۇچىسىغا نېپىز قارا رەختتىن تىكىلگەن كۆڭلەك كىيىپ، بوينىغا ئاق ھېللىلە ياغلىق چىگىۋالغانىدى. رازۇمىخىن نۇرغۇن ئالامەتلەردىن بۇ ئىككى ئايالنىڭ تولىمۇ يوقسۇل ھالەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى بايقىدى. ناۋادا ئاۋدوتيە رومانوۋنا خانىشلارەدەك كىيىنگەن بولسا ئىدى، ئۇ ھالدا رازۇمىخىن ئۇنىڭدىن قىلچە قورقمىغان بولاتتى. ھازىر ئۇلارنىڭ ئىنتايىن يوقسۇل ھالەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئاۋدوتيە رومانوۋنانىڭ تولىمۇ ناچار كىيىنگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرغاچقا، ئۇنىڭ قەلبىنى قورقۇنچ چىرمىۋالدى. شۇڭا، ئۇ ھەربىر ئېغىز سۆزىدىن، ھەربىر ھەرىكىتىدىن خۇدۇكسىرىدى. بۇ ئەلۋەتتە ئۇنىڭسىزمۇ ئۆزىگە

ئانچه ئىشەنمەي تۇرۇۋاتقان رازۇمىخنىغا تېخىمۇ ئېغىر كەلمەكتە ئىدى.

— ئاكامنىڭ تەبىئىتى توغرۇلۇق سىز بىزگە نۇرغۇن قىزىقارلىق ئىشلارنى سۆزلەپ بەردىڭىز. يەنە كېلىپ... خالىس گەپ قىلدىڭىز. مېنىڭچە، سىز ئۇنى ئىنتايىن ھۆرمەت قىلىدىكەنسىز، — دېدى ئاۋدوتيە رومانوۋنا كۈلۈمسىرەپ، — ئۇنىڭ قېشىدا بىرەر ئايال بولۇشى كېرەك. بۇ گەپمۇ توغرىدەك قىلىدۇ، — قوشۇپ قويدى ئۇ ئويلىنىپ.

— مەن ئۇنداق دېمىدىم، لېكىن سىزنىڭ بۇ گېپىڭىز بەلكىم توغرىدۇر. شۇغىنىسى...

— نېمە؟

— ئۇ ھېچكىمنى ياقتۇرمايدۇ، بەلكى ئەبەدىي ھېچكىمنى ياخشى كۆرمەسلىكى مۇمكىن، — دېدى رازۇمىخىن قىلچە ئەيمەنمەي.

— سىز ئۇنى ياخشى كۆرۈشنى بىلمەيدۇ، دېمەكچىمىدىڭىز؟

— بىلمەسىز، ئاۋدوتيە رومانوۋنا، سىز ئاكىڭىزغا بەك ئوخشايدىكەنسىز، قۇيۇپ قويغاندەك، — دەۋەتتى ئۇ كۈتمىگەندە تامدىن تارتىشا چۈشكەندەكلا گەپ قىلىپ، لېكىن شۇ ئانلا ئۇنىڭ ئاكىسى توغرۇلۇق ھېلىراقتا ئۆزى دېگەن گەپلەرنى ئەسلەپ، ئىختىيارسىز شەلپەردەك قىزىرىپ، ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى. ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئۇنىڭغا قاراپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— رودىيە توغرۇلۇق ھەر ئىككىڭلار خاتا ئويلاپ قالغان بولۇشۇڭلار مۇمكىن، — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا سەل ئەجەبلەنگەندەك قىلىپ، — مەن ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى دەۋاتقىنىم يوق. دونېچكا پېتېر پېتروۋىچنىڭ مۇنۇ خەتتە يازغانلىرى... ئىككىمىزنىڭ قىياسىمىز خاتا بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، دىمىترىي پروكوۋىچ، سىز ئۇنىڭ نەقەدەر ھەمدەم خىيالىلىقىنى ۋە بەڭباشلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايسىز، مەن

ئۇنىڭ مىجەزىنى زادىلا بىلىپ بولالمىدىم. ئۇ ئون بەش ياشقا كىرگەن چېغىدىمۇ شۇنداق ئىدى، مەن ھازىرمۇ شۇنىڭغا كامىل ئىشىنىمەنكى، ئۇ كۆتىمىگەندە ھېچكىم ھېچقاچان خىيالىغا كەلتۈرمەيدىغان بىر ئىشنى قىلىپ قويۇشى مۇمكىن... يىراقتىكىنى قويۇپ تۇرايلى، بىلەمسىزكىن، بىر يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا، ئۇ ئۇشتۇمتۇت يوقىلىڭ خىيالغا بېرىلىپ، بىر قىزغا — ئىسمى نېمىدى؟ غوجايىن ئايال زارىتىسىنانىڭ قىزىغا ئۆيلەنمەكچى بولدى. شۇ چاغدا ئۇ مېنى شۇنداق ھەيران قالدۇرغان، قاتتىق چۆچۈتۈپ، جېنىمدىن جۇدا قىلىۋەتكىلى قىل قالغان.

— سىز شۇ ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى بىلەمسىز؟ — سورىدى ئاۋدوتيە رومانوۋنا.

— سىزنىڭچە، — داۋام قىلدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ھاياجان بىلەن، — سىزنىڭچە مېنىڭ كۆز ياشلىرىم، يالۇرۇشلىرىم، كېسەللىكىم، ئېھتىمالكى، دەردكە چىدىمايى ئۆلۈپ كېتىشىم، بىزنىڭ كەمبەغەللىكىمىز ئۈنى شۇ چاغدىكى نىيىتىمدىن ياندۇرالارمىدى؟ ياق، ئۇ جىمىكى توسالغۇنى بىمالال ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتىۋېرەتتى. ئەجەبا، ئەجەبا ئۇ بىزنى ياخشى كۆرمەمدىغاندۇ!

— ئۇ ئىش توغرۇلۇق ئۇ ماڭا بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلىپ باقمىدى، — دېدى رازۇمىخىن ئېھتىيات بىلەن جاۋاب بېرىپ، — لېكىن زارىتىسىنا خانىمدىن بەزى گەپلەرنى چالا - پۇچۇق ئاڭلىغان، مەلۇم جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئۇمۇ گەپكە تازا ئۇستىلاردىن ئەمەس. مېنىڭ ئاڭلىغانلىرىم بىرئاز غەلىتىرەك...

— نېمە، نېمىلەرنى ئاڭلىغانىدىڭىز؟ — تەڭلا سورىدى ئانا - بالا.

— بۇ ئىشنىڭ بەكمۇ ئالاھىدە يېرىمۇ يوق، مېنىڭ ئاڭلىغانلىرىم ناھايىتى، زارىتسا خانىمنىڭ ئۆزىمۇ بۇ تويغا ئانچە بەك رازى بولۇپ كەتمەپتىكەن. تويغا ئاز قالغاندا، قىز

تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كېتىپتۇ، شۇنداق بىلەن توي توختاپ قاپتۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى، ئاڭلىشىمچە ئۇ قىز چىرايلىقمۇ ئەمەس ئىكەن، يەنى ھەتتا بەكمۇ سەت ئىكەن... ئاغرىقچان... مىجەزىمۇ بەكلا غەلىتە ئىكەن... لېكىن، بەزىبىر پەزىلەتلىرىمۇ بار ئوخشايدۇ. گەپ يوق بەزىبىر پەزىلەتلىرىمۇ بار، ئۇنداق بولمىسا، بۇنى چۈشىنىش مۇمكىن ئەمەس... ئۇنداق ھېچقانداق قىز مېلى يوق ئىكەن. ئەلۋەتتە، روديە قىز مېلىنداق بار ـ يوقلۇقى بىلەن ئانچە ھېسابلىشىپمۇ كەتمەيدۇ... ئومۇمەن مۇنداق ئىشلارغا بىرنېمە دېيىش قىيىن.

ـــ ئىشىنىمەنكى، ئۇ بىر ياخشى قىز، ـــ دېدى ئاۋدوتىيە رومانوۋنا قىسقىلا قىلىپ.

ـــ مېنىڭمۇ خۇدايىم ئۆزى كەچۈرەر. شۇ چاغدا ئۇ قىزنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە بەكلا خۇش بولۇۋېدىم. گەرچە ئۇلاردىن قايسىسىنىڭ قايسىسىنى ـــ ئوغلۇمنىڭ ئۇ قىزنى ياكى ئۇ قىزنىڭ ئوغلۇمنى ـــ گۆرگە تىقىشىنى بىلمىسەممۇ، ـــ دەپ قويدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا. ئارقىدىن ئۇ ئېھتىيات بىلەن دۇدۇقلاپ دېگۈدەك روديە بىلەن لۇزىننىڭ تۇنۇگۈن نېمىلەرنى تالاشقانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ گەپ قىلىۋېتىپ دونيەگە پات ـ پات يەر تېگىدىن قاراپ قويدى، بۇ گەپلەرنى دونيەنىڭ ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمەيدىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانى باشقا ھەرقانداق ئىشتىن كۆرە مۇشۇ ئىشنىڭ ھەممىدىن بەك بىئارام ۋە تەقەززا قىلىۋاتقانلىقى، ھەتتا قورقۇتۇۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى، رازۇمىخىن بۇ ئىشنىڭ پۈتكۈل جەريانىنى بىر باشتىن تەپسىلىي سۆزلىدى. ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ يەكۈنىنى قوشۇپ قويدى. ئۇ توغرىدىن ـ توغرا راسكولنىكوفنىڭ پېتىر پېتروۋىچنى قەستەن ھاقارەتلىگەنلىكىنى ئەيىبلىدى. ئۇنىڭ ئاغرىقلىقىنىمۇ ئانچە ھېسابقا ئېلىپ ئولتۇرمىدى.

ـــ ئۇ شۇنداق قىلىشنى ئاغرىپ قېلىشنىڭ ئالدىدىلا

كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان، ــ قوشۇمچە قىلدى ئۇ.

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان، ــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا مەيۈسلىنىپ، لېكىن ئۇ رازۇمخىنلىك بۇ قېتىم پېتىر پېتروۋېچ ھەققىدە شۇ قەدەر ئېھتىياتچانلىق ۋە ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن گەپ قىلغانلىقىنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى. بۇ ھالەت ئاۋدوتيە رومانوۋنانمۇ ھەيران قالدۇردى.

ــ پېتىر پېتروۋېچ ھەققىدە سىز شۇنداق پىكىردىمۇ؟ ــ سورىدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا تاقىتى تاق بولۇپ.

ــ قىزىكىنلىك لايىقى ھەققىدە مېنىڭ باشقىچە پىكىردە بولۇشۇممۇ مۇمكىن ئەمەسقۇ، ــ دېدى رازۇمخىن كەسكىن، ئەمما قىزغىن جاۋاب بېرىپ، ــ مېنىڭ مۇنداق دېيىشىم پەقەت ئەدەپ يۈزىسىدىنلا ئەمەس، چۈنكى... چۈنكى... ئۇ ئادەمنى قىزىكىز ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن تاللىغان. ئەگەر تۇنۇگۈن ئۇنى قاتتىق تىللىغان بولسام، ئۇ تۇنۇگۈن مەسلىكتە خۇدۇمنى يوقاتقانلىقىمدىن بولغان ئىش. ئۇنىڭ ئۈستىگە... تەلۇلىكىممۇ تۇتۇپ قالغان چېغى. توغرا، تەلۇلىكىم تۇتۇپ، ھوشۇمنى يوقىتىپ، سارالىلا بوپتىمەن... بۇنىڭدىن بەك خىجىل بولۇۋاتىمەن، ــ ئۇ ھۇپىدە قىزىرىپ، جىم بولۇپ قالدى. ئاۋدوتيە رومانوۋنامۇ قىزىرىپ كەتتى، لېكىن جىمجىتلىقنى بۇزمىدى. لۇزىنى ھەققىدە گەپ باشلانغان مىنۇتتىن تارتىپ، ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى.

شۇ چاغدا پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا قىزىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلمىگەچكە، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدى. ئاخىر ئۇ ھېلىدىن ـ ھېلىغا قىزىغا قاراپ قويۇپ دۇدۇقلىغىنىچە، ھازىر بىر ئىشتىن بەكلا ئەنسىرەۋاتقانلىقىنى ئېيتتى.

ــ قاراڭ، دىمىتري پروكوۋېچ... ــ دېدى ئۇ، ــ مەن دىمىتري پروكوۋېچقا ھەممە گەپنى ئوچۇق ـ ئاشكارا دەۋېرەيمۇ، دونېچكا؟

— دەۋەرگىن، ئانا، — دېدى ئاۋدوتيە رومانوۋنا تەمكىنلىك بىلەن.

— مۇنداق ئىش، — ئالدىراپ گەپ باشلىدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا گويا دەردىنى تۆكۈشكە ئىجازەت ئېلىپ، ئۇستىدىن بېسىپ تۇرغان تاغنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغاندەك بولۇپ، — بىز بۇگۈن ئەتىگەندە، پېتېر پېتروۋىچتىن بىر خەت ئالدۇق. بۇنى ئۇ بىزنىڭ يېتىپ كەلدۇق... دەپ خەۋەر بېرىپ يازغان خېتىمىزگە جاۋابەن يېزىپتۇ. قاراڭ، ئۇ ئەسلىي تۇنۇگۈن بىزنى ۋوگزالدا كۈتۈۋېلىشقا ۋەدە بەرگەن. لېكىن، ئۇ ئالدىمىزغا ئۆزى چىقماي، بىر خىزمەتكارنى چىقىرىپتۇ، ئۇنىڭغا مۇشۇ ساراينىڭ ئادرېسىنى بېرىپ، بىزنى مەشىگە ئەكېلىپ قويۇشنى تاپىلاپتۇ، ئاندىن پېتېر پېتروۋىچ ئۇنىڭغا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەتە ئەتىگەندە بارىمەن، دەپتۇ. ئەمما، بۇگۈن ئەتىگەنمۇ كەلمەي، بىرسىدىن مانا ماۋۇ خەتنى ئەۋەتىپتۇ... ياخشىسى ئۆزىڭىز ئوقۇپ بېقىڭ. خەتتىكى بىر گەپ مېنى ئەندىشىگە سېلىپ قويدى... ئۇنىڭ نېمە گەپلىكىنى ھازىر ئۆزىڭىز كۆرىسىز. ئاندىن... ئۆز پىكرىڭىزنى بىزگە ئوچۇق - يورۇق دەۋېرىڭ، دېمىتري پروكوۋىچ! رودىيەنىڭ مىجەز - خۇلقىنى ھېچكىم سىزنىڭچىلىك بىلمەيدۇ، ئاندىن ھېچكىم بىزگە سىزنىڭچىلىك مەسلىھەت بېرەلمەيدۇ. مەن سىزگە ئالدىن دەپ قويايى، دونېچكا ئاللىبۇرۇن بىر قارارغا كېلىپ بولدى. لېكىن، مەن تېخىچە نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن، شۇڭا مەن... مەن سىزنى ساقلاپ تۇرغان.

رازۇمىخىن تۇنۇگۈنكى چېسلا يېزىلغان خەتنى ئېچىپ، تۆۋەندىكىلەرنى ئوقۇدى:

مەرھەمەتلىك خانىم ئاۋدوتيە ئالېكساندروۋنا، ئىجازەتلىرى ئىلە سىلىگە شۇنى مەلۇم قىلماقچىمەنكى، كۈتمىگەندە تولا زۆرۈر ئىشىم چىقىپ قېلىپ، ئىككىلىرىنىڭ ئالدىلىرىغا چىقىپ كۈتۈۋالالمايدىغان بولدۇم. شۇ ۋەجدىن پۈتى چاققان بىر مۇلازىمنى ئەۋەتتىم، شۇنداقلا

ئەتە ئەتىگەندىمۇ ئىككىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش شەرىپىگە ئېرىشەلمەيدىغان بولدۇم، چۈنكى سېناتتا كېچىكتۈرگىلى بولمايدىغان بىر ئىشىم چىقىپ قالدى. ئاندىن سىلى ئوغۇللىرى بىلەن، ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئاكىسى بىلەن دىدارلاشقان چاغدا، ھەربىرلىرىگە مالالىق يەتكۈزمەي دېدىم. ھەربىرلىرىنى زىيارەت قىلغىلى ھەمدە ھۆرمەت - ئېھتىرامىمنى بىلدۈرگىلى ھۇزۇرلىرىغا ئەتە كەچتە سائەت دەل سەككىزدە بارماقچىمەن. ئەينى زامانىدا ئەدەپسىزلىك بولسىمۇ، سىلەردىن شۇنى سەممىي، شۇنداقلا قەتئىي تەلەپ قىلمەنكى، بىز دىدارلاشقاندا، رودىئون رومانوۋىچ شۇ سورۇندا بولمىسۇن، چۈنكى پېقىرلىرى تۇنۇگۈن ئۇنى زىيارەت قىلىپ بارغىنىمدا، ئۇ ئاغرىق ئۇستىدە تۇرۇپ، پېقىرلىرىغا ھەددىدىن زىيادە ھاقارەت قىلدى. بۇنىڭدىن سىرت يەنە بىر ئىشنى سىلىگە تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ قويۇشۇم زۆرۈر، دەپ ھېسابلايمەن ھەمدە بۇ تۇغرۇلۇق ئۆزلىرىنىڭ پىكىرلىرىنى ئاڭلاشنى ئۈمىد قىلىمەن. يەنە شۇنى ئالدىن ئېيتىپ قويايكى، ناۋادا ئىلتىماسىم ئېتىبارسىز قالدۇرۇلۇپ، رودىئون رومانوۋىچ بىلەن ئۇچرىشىپ قالسام، ئۇ ھالدا نائىلاجلىقتىن شۇ ئانلا كېتىمەن. ئۇ چاغدا ھەممىنى ئۆزلىرىدىن كۆرۈشسىلە. مېنىڭ بۇلارنى يېزىشىمنىڭ ۋەجى مانا مۇنداق: مەن زىيارەت قىلىپ بارغاندا رودىئون رومانوۋىچ ئېغىر كېسەلدەك كۆرۈنگەنىدى. ئىككى سائەتتىن كېيىن بىردىنلا ساقىيىپ قاپتۇ. ئۇ ئۆيىدىن چىقالمغانىكەن، دېمەك ھەربىرلىرىنى يوقلاپ بېرىشمۇ مۇمكىن. ئاتىنىڭ ئايىغىدا قېلىپ ئۆلگەن بىر ھاراقكەشنىڭ ئۆيىدە كۆرگەنلىرىم مېنى بۇنىڭغا تولۇق ئىشەندۈردى. ئۇ مانا شۇ جايدا مېيىتنى ئۇزىتىشقا يارىدىم دېگەن نام بىلەن ھېلىقى ھاراقكەشنىڭ ئەخلاقسىز پەزىلەتتە بۇزۇلۇپ، ئابرۇيى تۆكۈلۈپ كەتكەن قىزىغا يىگىرمە بەش رۇبلىچە پۇل بەردى. بۇ مېنى قاتتىق ھەيران قالدۇردى. چۈنكى، مەن سىلىنىڭ بۇ پۇللارنى قانچىلىك قىينىلىپ تاپقانلىقلىرىنى ئوبدان بىلىمەن. ئاخىرىدا سەممىي ھۆرمىتىمنى قوبۇل ئەتكەيلا. قەدىرلىك ئاۋدوتيە رومانوۋناغا ئالاھىدە ئېھتىرامىمنى يەتكۈزۈپ قويغايلا.

سادىق چاكارلىرى
پ. لۇژىنى

— ئەمدى مەن قانداق قىلسام بولار. دمىترىي پوروكوۋچ؟ — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا يىغلىۋەتكۈدەك بولۇپ، — مەن رودىيەگە قانداقمۇ كەلمە دېيەلەيمەن؟ تۇنۇگۈن ئۇ شۇنداق قاتتىق تۇرۇپ پېتىپ پېتروۋچنى رەت قىلىۋېتىگىلار، دېدى. لۇزىنى بولسا، رودىيەنى كەلمىسۇن دەپتۇ ! ئەگەر ئۇ بىلمەپ قالسا، ئەتەيگە بولسىمۇ كېلىدۇ، ئۇ ھالدا... ئۇ ھالدا نېمە ئىشلار بولۇپ كېتەر؟

— ئۇنداقتا، ئاۋدوتيە رومانوۋنا قانداق قارارغا كەلگەن بولسا شۇنداق قىلىڭ، — دېدى رازۇمخىن شۇ ئانلا خاتىرجەم جاۋاب بېرىپ.

— ۋاي خۇدايىمەي ! ئۇ دەيدۇ... خۇدا ئۆزى بىلىدۇ ئۇنىڭ نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى، ئۇمۇ ئويلىغانلىرىنى چۈشەندۈرۈپ دېگىلى ئۇنىمايدۇ ! ئۇچۇ، ياخشىسى... ئۇنىڭ نېمىسى ياخشىكىنتاڭ، بەلكىم بىرەر غەرىزى بولسا كېرەك، بۇگۈن سائەت سەككىزدە رودىيە قەستەن بولسىمۇ كەلسۇن، ئۇلارنى ئۇچراشتۇرايلى، دەيدۇ... مېنىڭغۇ، بۇ خەتنى ئۇنىڭغا كۆرسەتكۈم يوق، سىزنى بىرەر ئەپچىل چارە تاپسا، ئۇنى بۇ يەرگە كەلتۈرمەيلى دېگۈدەك... نېمىشقا دېسىڭىز، ئۇنىڭ ئاسانلا سەپرايى ئۆرلەپ قالىدۇ... بۇنىڭدىن تاشقىرى ھېچ چۈشەنمىدىم، قايسىبىر ھاراقكەش ئۆلۈپتۇدەك، ئۇنىڭ بىر قىزى باربمىش، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى ئازراققىنا پۇللىرىنىڭ ھەممىسىنى شۇ قىزغا بېرىۋېتىپتۇدەك... ئۇ پۇللارنى مەن...

— جىق جاپا تارتىپ ئاران تاپقانتىڭىز، ئانا، — قوشۇمچە قىلدى ئاۋدوتيە رومانوۋنا.

— تۇنۇگۈن ئۇنىڭ كەيپى جايىدا ئەمەس ئىدى، — دېدى رازۇمخىن ئويچانلىق بىلەن، — تۇنۇگۈن ئۇنىڭ قاۋاقخانىدا قىلغان ئىشلىرىنى بىلگەن بولساڭلار ياخشى بولاتتى. گەرچە ئۇ

ئاجايىپ ئاقىلانە ئىش قىلغان بولسىمۇ... ھىم ! تۇنۇگۈن ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆيگە قايتىپ كېلىۋاتقىنىمدا، ئۇ راستلا كىمدۇر بىرسىنىڭ ئۆلگەنلىكى، يەنە كىمدۇر بىر قىز توغرۇلۇق بىرنېمىلەرنى دېگەندەك قىلغان، لېكىن ئۇنىڭ بىر ئېغىز گېپىنىمۇ چۈشەنمىدىم... سەۋەبى، تۇنۇگۈن ئۆزۈمۇ...

ــ ياخشىسى، ئانا، ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆزىمىز بارايلى. خاتىرجەم بولۇڭ، نېمە قىلىش كېرەكلىكى شۇ يەردە دەرھاللا مەلۇم بولىدۇ. ئاندىن... ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى، ۋىيەي ! سائەت ئوندىن ئېشىپ كېتىپتۇ ! ــ ئۇ بوينىدىكى نازۇك ۋېنېتسىيە زەنجىرىگە ئېسىلىق تۇرغان ئىنتايىن ياخشى ئىمالالانغان ئالتۇن سائەتكە قاراپ ئىختىيارسىز ۋارقىرىۋەتتى. بۇ ئالتۇن سائەت ئۇنىڭ ئۇستىبېشىغا زادىلا ماس كەلمەيتتى. «كۇيۇ ئوغۇلنىڭ سوۋغىسى» ئويلىدى رازۇمخىن.

ــ ۋىيەي، ۋاقتى بوپتۇ !... ماڭايلى، دونېچكا، ماڭايلى ! ــ ھولۇقۇپ ئېسەنگىرەپ قالدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، ــ شۇ چاغقىچە بارمىساق، ئۇ بىزنى تۇنۇگۈن خاپا بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالىدۇ. ۋاي، خۇدايىمەي !

ئۇ شۇ گەپلەرنى دېگەچ ئالدىراپ ـ سالدىراپ كىيىملىرىنى، شىلەپىسىنى كىيدى؛ دونېچكامۇ كىيىمىنى كىيىپ بولدى. رازۇمخىن ئۇنىڭ پەلەيلىرىنىڭ خېلىلا كونىرغانلىقىنى، ھەتتا بىرمۇنچە يېرىنىڭ تېشىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قالدى. كىيىملىرىنىڭ مۇنداق ئوپئوچۇقلا ناچارلىقى ئۇنىڭ تاشقى قىياپىتىگە ئۆزگىچە بىر قەدىر ـ قىممەت بېغىشلىغانىدى. ئادەتتە ناچار كىيىملەرنى كىيىپ يۈرىدىغان، لېكىن قانداق كىيىنىشنى بىلمىدىغان ئادەملەرنىڭ تاشقى قىياپىتى مانا شۇنداق قەدىر ـ قىممەتكە ئىگە بولىدۇ. رازۇمخىن دونېچكاغا ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن قارىدى ھەمدە ئۇنى باشلاپ ماڭغانلىقىدىن قانتتىق پەخىرلەندى. «تۇرمىدە ئولتۇرۇپ پايپىقىنى ئۆزى يامىغان

خانىش①، دەل شۇ چاغدىلا ھەقىقىي خانىشقا ئوخشىغان، ئەڭ ھەشەمەتلىك مۇراسىملارغا قاتناشقان ۋە ھۆزۈرىغا كىرگەنلەرنى قوبۇل قىلغان چېغىدىكىدىنمۇ گۈزەلرەك كۆرۈنگەن بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى ئۇ.

— ۋاي خۇدايىم، — ۋارقىردى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، — ئۆز ئوغلۇم بىلەن كۆرۈشۈشتىن، سۆيۈملۈك بالام، جېنىم روديەم بىلەن كۆرۈشۈشتىن قورقارمەن، دەپ خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمەپتىكەنمەن. شۇ تاپتا بەكلا قورقۇپ كېتىۋاتىمەن !... قورقۇپ كېتىۋاتىمەن. دىمىترىي پروكوۋېچ ! — قوشۇپ قويدى ئۇ رازۇمىخىنغا يۈرەكئالدىلىق بىلەن قاراپ قويۇپ.

— قورقماڭ، ئانا، — دېدى دونيە ئۇنى سۆيۈپ، — ياخشىسى ئۇنىڭغا ئىشىنىڭ، مەن ئۇنىڭغا ئىشىنىمەن.

— ۋاي خۇدايىمەي ! مەنمۇ ئىشىنىمەن، لېكىن كېچىچە ئۇخلىيالمىدىم، — قاقشىدى بىچارە ئايال.

ئۇلار كوچىغا چىقتى.

— بىلەمسەن، دونېچكا، بۈگۈن ئەتىگەن كۆزۈم ئازراقلا ئىلىنىپتىكەن، مەرھۇم مارفا پېترونا چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ... ئاپپاق كىيىنىۋاپتۇدەك... ئالدىمغا كېلىپ قولۇمدىن تۇتۇپ، بېشىنى چايقىغۇدەك، خۇددى مېنى ئەيىبلەۋاتقاندەك، ماڭا ھومىيىپ ـ ھومىيىپ قارايمىش... ياخشىلىقنىڭ ئالامىتىمىدۇ؟ ۋاي خۇدايىمەي، دىمىترىي پروكوۋېچ تېخى خەۋەر تاپمىدىڭىز ھەرقاچان. مارفا پېتروۋنا ئۆلۈپ كەتتى !

— راست، خەۋىرىم يوق، قايسى مارفا پېتروۋنا؟

— تۈيۈقسىز ئۆلۈپ كەتتى ! ئويلاپ بېقىڭ...

— ئانا، بولدى، كېيىن دەرسىز، — گەپكە ئارىلاشتى دونېچكا، — بۈياق مارفا پېترووۋنانىڭ كىملىكىنى بىلمەيدىغان

---

① بۇ يەردە فىرانسىيە پادىشاھى لۇئى XVI نىڭ خوتۇنى ماريىا ئانتوئانېتا كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇ بۈيۈك فىرانسىيە ئىنقىلابى مەزگىلىدە تۇرمىدە ياتقان.

تۇرسا.

ــ هه، بىلمەمتىڭىز؟ مەن سىزنى تېخى ھەممىنى بىلمىدىغان چېغى دەپتىمەن. كەچۈرۈڭ، دىمىترىي پروكوۋېچ، بىرنەچچە كۈن بولدى. بېشىم قېيىپلا كەتتى. سىزنى ئۇچرىتىپ خۇددى خىزىرغا يولۇققاندەك بولدۇق. شۇڭلاشقا سىزنى ھەممىدىن خەۋەردار چېغى دەپ ئويلاپ كېتىپتىمەن. سىزنى تۇغقىنىمدەك كۆرگىنىم... مۇنداق دېسەم، كۆڭلىڭىزگە كېلىپمۇ قالمىسۇن ! ۋاي خۇدايىمەي، ئوڭ قولىڭىزغا نېمە بولدى؟ ئۈرۈۋالدىڭىزمۇ؟

ــ ھەئە، ئۈرۈۋالدىم، ــ غودۇڭشىدى ئۆزىنى بەكلا بەختىيار ھېس قىلغان رازۇمىخىن.

ــ بەزىدە كۆڭلۈمگە كەلگىنىنى دەپ سالمىدىغان ئىشىم بار. شۇڭا دائىم دونېچكا گېپىمنى توغرىلاپ تۇرىدۇ... شۇنداقتىمۇ، ۋاي خۇدايىم، ئۇنىڭ تۇرۇۋاتقان ئۆيى نېمانچىمۇ كىچىكتۇ ! ئۇ ئويغانغاندىمۇ ! ھېلىقى ئايال، ئۇ تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ ئىگىسى. شۇنىمۇ ئۆي دەمدىغاندۇ؟ ماڭا قاراڭ، سىز ئۇنى ھېسسىياتىنى ئاشكارىلاشنى ياقتۇرمايدۇ، دېدىڭىز، ئۇنداقتا مېنىڭ... ئاجىزلىقىم ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپمۇ كېتەرمۇ؟... دىمىترىي پروكوۋېچ، ماڭا ئۆگىتىپ قويالارسىزمۇ؟ مەن ئۇنىڭغا قانداق قىلىشىم قىلسام بولار؟ بىلمەسسىز، مەن بەكلا غەم قىلىپ كېتىۋاتىمەن.

ــ ئەگەر قاپىقىنىڭ تۇرۇلگەنلىكىنى كۆرسىڭىز، ئارتۇقچە گەپ سوراپ ئولتۇرماڭ، بولۇپمۇ سالامەتلىكىنى كوچىلاپ سوراپ كەتمەڭ، ئۇ ياقتۇرمايدۇ.

ــ ۋاي، دىمىترىي پروكوۋېچ، ئانا بولۇش نېمانچىمۇ تەستۇ! يەنە شۇ پەلەمپەيگە كېلىپ قالدۇق.... نېمانچىمۇ سۈرلۈك پەلەمپەي بۇ !

ــ ئانا، چىرايىڭىز تاتىرىپ كېتىپتۇ، ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، جېنىم ئانا، ــ دېدى دونېچكا ئانىسىغا ئەركىلەپ، كېيىن ئۇ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ قوشۇپ قويدى، ــ سىزنى

كۆرسه ئۇنىڭ بېشى ئاسمانغا يېتىدۇ، لېكىن سىز ئۆزىڭىزنى قىيناپ يۈرىسىز.

ــ توختاپ تۇرۇڭلار، ئويغاندىمىكىن، مەن كىرىپ قاراپ باقاي.

شۇنىڭ بىلەن رازۇمىخىن ئالدىدىراق ماڭدى، ئانا ـ بالا ئۇنىڭ كەينىدىن ئاستا ـ ئاستا يۇقىرىغا چىقىشقا باشلىدى. تۆتىنچى قەۋەتتىكى غوجايىن ئايالىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلگەندە، ئۇلار ئىشكىنىڭ ئازراقمىنا قىيا ئوچۇق تۇرغانلىقىغا، بىر جۈپ ئۆتۈك قارا كۆزنىڭ قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئۆزلىرىگە سەپسېلىۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلىپ قالدى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئوچراشقان چاغدا، ئىشىك بىردىنلا شۇنداق قاتتىق يېپىلدىكى، پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا چۆچۈپ كەتكىنىدىن ۋارقىرىۋەتكىلى تاس قالدى.

3

ــ ئۇ ساقايدى، ئۇ ساقايدى ! ــ ئۇلارنىڭ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ خۇشال ۋارقىرىدى زوسىموف. ئۇنىڭ كەلگىنىكە ئون مىنۇتچە بولغانىدى. ئۇ يەنىلا دۋاننىڭ بۇرجىگىدە ــ تۇنۇگۈن ئولتۇرغان يېرىدە ئولتۇراتتى. راسكولنىكوف دۋاننىڭ يەنە بىر بېشىدا ئولتۇراتتى. ئۇ تولۇق كېيىنىپ، ھەتتا يۇز ـ كۆزىنى تازا ئوبدان يۇيۇپ، چاچلىرىنى تارىۋالغانىدى. ئۇنىڭ مۇنداق قىلىپ باقمىغىنىغا خېلى ئۇزاق بولغانىدى. ئۆينىڭ ئىچى بىردىنلا ئادەم بىلەن تولدى، شۇنداقتىمۇ ناستاسيە ئۇلارنىڭ كەينىدىن قىستىلىپ كىرىپ، بولۇنغان گەپلەرگە قۇلاق سېلىشقا باشلىدى.

دەرۋەقە، راسكولنىكوف تۇنۇگۇنكىگە قارىغاندا سەللىمازا ساقىيىپ كەتكەنىدەك كۆرۈنەتتى، لېكىن چىرايى بەكلا

تاتىراڭغۇ، كۆڭلى پەرىشان، تەرى تۇتۇق ئىدى. تاشقى قىياپەتتىدىن ئۇ يارىلانغان ياكى جىسمانىي جەھەتتىن قانداقتۇر بىر ئاغرىقنىڭ ئېغىر ئازابىنى تارتقان ئادەمگە ئوخشايتتى، يەنى قاپاقلىرى تۇرۇلگەن، لەۋلىرى چىڭ يۇمۇلغان، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ كەمدىن - كەم گەپ قىلاتتى. گويا نائىلاجلىقتىن ياكى مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىش زۆرۈرىيىتىدىن زورمۇزور بىرەر - ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويۇۋاتقاندەكلا قىلاتتى. ھەربىر گەپتىن بولسا بىرە - بىرە قانداقتۇر بىئاراملىق سېزىلىپ قالاتتى.

ئەگەر ئۇنىڭ قولى داكا بىلەن تېڭىلغان ياكى بارمىقىغا تاڤتادىن تىكىلگەن پەلەي كىيگۈزۈپ قويۇلغان بولسا ئىدى، ئۇ ھالدا ئۇ تامامەن، مەسىلەن ئالايلى، بارمىقى قاتتىق ئىشىپ ئاغرىۋاتقان ياكى قولى يارىلانغان، ياكى شۇنىڭغا ئوخشاشراق بىرەر ھادىسىگە ئۇچرىغان ئادەمگە بەكلا ئوخشاپ كەتكەن بولاتتى.

دەرۋەقە، ئانىسى بىلەن سىڭلىسى كىرگەن چاغدا، ئۇنىڭ تاتىراڭغۇ ۋە غەمكىن چىرايى بىردەملىك ئېچىلغاندەك قىلدى، لېكىن بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئىلگىرىكى ئىچى تىتىلداش ۋە پەرىشانلىقىنىڭ ئورنىنى ئەمدى تېخىمۇ چوڭقۇر ئازاب ئىگىلىگەندەك بولدى. ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئوچۇقچىلىق بىرپەستىلا يوقالدى، لېكىن ئازاب چىقىپ تۇراتتى. تېخى ئەمدىلەتىن كېسەل كۆرۈشكە باشلىغان ياش دوختۇرلاردەك كېسەلنى قېتىرقىنىپ كۆزىتىپ ۋە ئۆگىنىپ ئولتۇرغان زوسموف راسكولنىكوفنىڭ يېقىن كىشىلىرى كەلگەندە خۇش بولۇش ئورنىغا، قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدىغان بىر - ئىككى سائەتلىك قىيناقچا چىداشقا ئامالسىز رازى بولۇپ ئولتۇرغان ئادەمگە ئوخشاپ قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. كېيىن ئۇ سۆھبەت ئۈستىدە ھەربىر ئېغىز گەپنىڭ كېسەلنىڭ قانداقتۇر بىر جاراھىتىگە تېگىپ، جاراھىتىنى تاتىلاپ

تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆزىتىپ تۇردى، شۇنداقلا ئۇ تېخى تۇنۇگۈنلا گويا سەۋدايىلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولغاندەك بولۇپ قالغان، ھەرقانداق بىر ئېغىز گەپ سارايغا قىلىپ قويۇش ئېھتىمالى بولغان بىر ئادەمنىڭ بۇگۈن ئۆزىنى تۇتۇۋالغانلىقىغا، ھېسسىياتىنى يوشۇرالمغانلىقىغا ھايران قالدى.

— راست، پۇتۇنلەي دېگۈدەك ساقايغانلىقىمنى ئۆزۈمۇ سېزىۋاتىمەن، — دېدى راسكولنىكوف ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنى قىزغىن سۆيۈپ قويۇۋېتىپ. بۇ ھالدىن پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانى شۇ ئانلا ئېچىدىن خۇشال بولۇپ كەتتى، — گەپلىرىمۇ تۇنۇگۈنكىدەك ئەمەس، — قوشۇپ قويدى ئۇ رازۇمخىنىڭ قولىنى دوستانە سىقىۋېتىپ.

— ئۇ بۇگۈن ھەتتا مېنىمۇ بەكلا ھەيران قالدۇردى، — دېدى زوسىموف ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىدىن ئىنتايىن سۆيۈنۈپ، چۈنكى ئۇ شۇ ئون مىنۇت ئىچىدە راسكولنىكوفقا دەيدىغانىنى دەپ بولۇپ، گەپكە ساپاق تاپالمايۋاتقىنىدا، — ئەگەر مۇشۇنداقلا بولسا، يەنە ئۇچ - تۆت كۈندىن كېيىن ئىلگىرىكى ھالىتىگە كېلىدۇ، يەنى بۇنىڭدىن بىر ئاي ياكى ئىككى ئاي ئىلگىرىكى ھالىتىگە كېلىدۇ... ئۇچ ئاي ئىلگىرىكى ھالىتىگە كېلىشىمۇ مۇمكىن. بۇ كېسەللىكنىڭ باشلانغىنىغا ئۇزاق بولغان، ئۇنىڭ يوشۇرۇن دەۋرىمۇ ئۇزۇن... شۇنداقمۇ؟ بۇنىڭدا ئۆزىڭىزنىڭ ئەيىبلىك ئىكەنلىكىڭىزنى ئەمدىغۇ ئىقرار قىلارسىز؟ — دېدى ئۇ كېسەلنىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇشتىن ھېلىمۇ ئەنسىرەپ تۇرۇۋاتقاندەك ئېھتىيات بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

— بەلكىم شۇنداقتۇ، — سوغۇقلا جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

— مۇنداق دېيىشمىنىڭ سەۋەبى، — داۋام قىلدى زوسىموف قاتتىق سۆيۈنۈپ، — سىزنىڭ پۇتۇنلەي ساقىيىپ كېتىشىڭىز ھازىر ئەمدى ئاساسەن ئۆزىڭىزگىلا باغلىق بولۇپ قالدى. ھازىرقىدەك سىز بىلەن گەپلىشىش مۇمكىنچىلىكىدىن

پايدىلىنىپ سىزگە دەپ قويايلى. سىزدە كىبسەللىك ھالىتىنىڭ پەيدا بولۇشىغا تەسىر كۆرسەتكەن ئەڭ دەسلەپكى، يەنى تۈپكى سەۋەبلەرنى تۈگىتىش كېرەك، مانا شۇ چاغدىلا سىز تولۇق ساقىيىپ كېتەلەيسىز، ئۇنداق بولمىغاندا ھەتتا كېسىلىڭىز بەكرەك يامانلىشىپ كېتىشى مۇمكىن. ئەڭ دەسلەپكى سەۋەبلەرنى ئەلۋەتتە مەن بىلمەيمەن، لېكىن بۇنى ئۆزىڭىز بىلىشىڭىز كېرەك. سىز ئەقىللىك ئادەم، ئەلۋەتتە ئۆز ئەھۋالىڭىزنى كۆزەتكەن بولۇشىڭىز مۇمكىن. مېنىڭچە، كېسىلىڭىزنىڭ باشلىنىشى ئازدۇر ـ كۆپتۇر سىزنىڭ ئالىي مەكتەپتىن چېكىنىپ كېتىشىڭىزگە بېرىپ تاقىلىدۇ. سىز بىكار يۈرمەسلىكىڭىز كېرەك، شۇڭا مېنىڭچە بولغاندا، خىزمەت قىلسىڭىز ۋە بىرەر قەتئىي نىشانىنى بەلگىلىۋالغان بولسىڭىز، بۇ سىزگە ناھايىتى زور مەنپەئەت قىلغان بولاتتى.

ـــ راست، راست، دېگەنلىرىڭىز تامامەن توغرا... پاتراق ئالىي مەكتەپكە كىرىۋالسام، ئۇ چاغدا ھەممە ئىش... ئاسانلا ھەل بولۇپ كېتەتتى...

زوسىموف خانىملارغا ئاز ـ تولا ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويۇش نىيىتىدە شۇ ئاقىلانە مەسلىھەتنى دېگەنىدى. لېكىن، ئۇ گەپنى تۈگىتىپ كېسىلىگە لەپپىدە قارىدى ـ دە، ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئېنىق كىنايىلىك كۈلكىنى كۆرۈپ، خېلىلا ئوڭايسىزلىنىپ قالدى. ئەمما، مۇنداق ھالەت ئانچە ئۇزاققا بارمىدى. ئارقىدىنلا پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا زوسىموفقا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈشكە باشلىدى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ تۈنۈگۈن يېرىم كېچىدە ئۆزلىرىنى يوقلىغىلى سارايغا بارغانلىقىغا ئالاھىدە تەشەككۈر ئېيتتى.

ـــ نېمە ! ئۇ يېرىم كېچىدە ئالدىڭلارغا باردىمۇ؟ ـــ سورىدى راسكولنىكوف خۇددى چۆچۈگەندەك، ـــ دېمەك، يولدا ھېرىپ كېلىپمۇ ئۇخلىماپسىلەر ـ دە؟

ـــ ئاھ، رودىيە، ئۇ دېگەن سائەت ئىككىدىن ئىلگىرىكى ئىش،

دونیه ئىككىمىز ئۆيدىمۇ سائەت ئىككىدىن ئاشمىغۇچە ياتمايتتۇق.

— مەنمۇ ئۇنىڭغا نېمە دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشۈمنى بىلمەيمەن، — داۋام قىلدى راسكولنىكوف بىردىنلا قاپىقىنى تۇرۇپ، كۆزلىرىنى يەرگە تىكىپ، — پۇلنىڭ گېپىنى قويۇپ تۇرايلى. بۇ ئىشنى تىلغا ئالغانلىقىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرۈڭ، — دېدى ئۇ زوسىموفقا قاراپ، — بىلمىدىم، مېنىڭ نەرسە سىزنىڭ شۇنچىۋالا دىققەت ـ ئېتىبارىڭىزغا ئەرزىيدىكىن؟ مەن راستلا چۈشىنەلمىدىم... ئاندىن... ئاندىن بۇ ئىش مېنى قاتتىق ئازابلايدۇ، چۈنكى نېمىشقىدۇر چۈشىنەلمەيۋاتىمەن: راست، مەن سىزگە گەپنىڭ ئوچۇقىنى دەۋاتىمەن.

— بولدى هاياجانلانماڭ، — دېدى زوسىموف زورمۇزور كۈلۈپ، — سىزنى مېنىڭ تۇنجى كېسىلىم دەپ تەسەۋۋۇر قىلساق، بىزدەك ئەمدىلەتىن كېسەل كۆرۈشكە باشلىغان ياش دوختۇرلار دەسلەپكى كېسەللىرىنى خۇددى ئۆز بالىسىدەك ئاسرىشىدۇ، بەزىلىرى هەتتا ئۇلارنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ. بىلەمسىز، مېنىڭ كېسەللىرىم ئانچە كۆپ ئەمەس.

— ئۇ توغرۇلۇق دېمەيلا قويايلى، — قوشۇپ قويدى راسكولنىكوف رازۇمىخىنىنى كۆرسىتىپ، — ئۇ مەندىن هاقارەت ۋە ئاۋارىچىلىكتىن بۆلەك هېچنېمىگە ئېرىشەلمىدى.

— ئۇ ئەمدى ئاغزىغا كەلگەننى كاپشىغىلى تۇردى ! بۇگۈن بەكلا هېسسىياتچان بولۇپ كېتىپسەنمۇ، نېمە؟ — ۋارقىرىۋەتتى رازۇمىخىن.

ناۋادا ئۇنىڭ كۆزى ئۆتكۈررەك بولسا ئىدى، بۇ يەردە هېسسىياتچانلىق ئەمەس، بەلكى باشقىچە هەتتا تامامەن ئەكسىچە بىر نەرسىنىڭ بارلىقىنى بايقىغان بولاتتى. بۇنى ئاكسىنىڭ هەربىكەتلىرىگە تەشۋىشلىك، بىئاراملىق ئىچىدە كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرغان ئاۋدوتيە رومانوۋنا سېزىپ قالدى.

— ئانا، سىزگە هەتتا گەپ قىلىشقىمۇ پېتىنالمايۋاتىمەن، —

داۋام قىلدى ئۇ گويا ئاللىبۇرۇن پىششىق يادلىۋالغان دەرسىنى تەكرارلاتقان تەرزدە گەپ قىلىپ، ــ سىزنىڭ تۇنۇگۈن مۇشۇ يەردە مېنى ساقلاپ ئولتۇرۇپ قانچىلىك ئازابلانغانلىقىڭىزنى مانا بۇگۈن ئاز ــ تولا ھېس قىلىۋاتىمەن، ــ ئۇ شۇنى دەپ بولۇپ كۈتمىگەندە ئۇن ــ تىنسىز كۈلۈمسىرەپ، بىر قولىنى سىڭلىسىغا سۇندى. لېكىن، بۇ كۈلۈمسىرەشتە ساپ ۋە سەمىمىي بىر ھېسسىيات غىل ــ پاللا پەيدا بولۇپ يوقالدى. دونيە ئاكسىنىڭ ئۇزاتقان قولىنى دەرھال مىننەتدارلىق بىلەن قىزغىن ۋە خۇشال ــ خۇرام قىسىپ قويدى. تۇنۇگۈنكى ئىختىلاپتىن كېيىن بۇ ئۇنىڭ سىڭلىسىغا بىرىنچى قېتىم مۇراجىئەت قىلىشى ئىدى. ئاكا ــ سىڭىل ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ــ تىنسىز يارىشىشنى كۆرگەن ئانا شۇ ئانلا ئېچىلىپ بەختكە چۆمدى.

ــ مەن ئۇنىڭ مانا شۇ يېرىنى ياخشى كۆرىمەن ! ــ دېدى ھەممىلا ئىشنى مۇبالىغە قىلىۋېتىدىغان رازۇمىخىن پىچىرلاپ. ئۇ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ بىردىنلا كەينىگە بۇرالدى، ــ ئۇ پات ــ پات مۇشۇنداق كۆڭلىدىكىنى ئاشكارىلاپ تۇرىدۇ...

«ئۇ ئەجەپ ياخشى قىلدى ــ ھە، ــ ئويلىدى ئانسى ئىچىدە، ــ بۇ ھەرىكىتى نەقەدەر ئالىيجاناب. ئۇ تۇنۇگۈن سىڭلىسى ئىككىسى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن ئۇقۇشماسلىقنى نەقەدەر ئاددىي ھالدا، لېكىن سىپايىلىك بىلەن تۈگەتتى ــ ھە، ــ مۇشۇنداق بىر پەيتتە قولىنى ئۇزاتتى، يېقىملىقىنا قاراپ قويدى... ئۇنىڭ كۆزلىرى نېمىدېگەن چىرايلىق، پۈتكۈل چىرايى نېمىدېگەن گۈزەل ــ ھە ! ئۇ ھەتتا دونېچكادىنمۇ چىرايلىق... لېكىن، ۋاي خۇدايىمەي، ئۇ قانداق كىيىملەرنى كىيىۋالغاندۇ، كىيىملىرى نېمانچىمۇ ناچاردۇ ! ئافاناسىي ئىۋانوۋېچنىڭ دۇكىنىدىكى يۇگۇر ــ يېتىمچى ۋاسيەنىڭ كىيىمىمۇ ئۇنىڭكىدىن ياخشىراق !.. مەيلىمچە بولسا، شۇ تاپتا ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى ئاتسام، ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ... پۈخادىن چىقىۋچە يىغلىسام، لېكىن

قورقۇۋاتىمەن... قورقۇۋاتىمەن... ۋاي خۇدايىمەي، ئۇنىڭدىن قانداقتۇر بىر پۇراق كېلىدۇ ! ... ئۇ شۇنداق مۇلايىم گەپ قىلىدۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭدىن قورقىمەن ! مەن ئۇنىڭدىن زادى نېمىشقا قورقىدىغاندىمەن...»

ــ ئاھ، رۇديە، دەپ بەرسەم ئىشەنگۈڭ كەلمەيدۇ، ــ دېدى ئۇ راسكولنىكوفنىڭ ئاخىرقى بىرنەچچە ئېغىز گېپىگە جاۋاب بەرگىلى ئالدىراپ بىردىنلا گەپ باشلاپ، ــ دونېچكا ئىككىمىز تۇنۇگۈن ھېچقاچان... كۆرمىگەن كۇننى كۆردۇق ! مانا ئەمدى ھەممە ئىش ئۆتۈپ كەتتى، ئاياغلاشتى. ئىككىمىز ئۆزىمىزنى يەنە بەختىيار سېزىۋاتىمىز ــ ئەمدى ساڭا دەپ بەرسەكمۇ بولىۋېرىدۇ. ئۆزۈڭ ئويلاپ باق، بىز پويىزدىن چۈشۈپلا سېنى قۇچاقلاش ئۈچۈن، سېنىڭ ئالدىڭغا چاپتۇق. لېكىن، ھېلىقى خوتۇن... ھە، ئۆزىمۇ بار ئىكەنغۇ ! تىنچلىقمۇ ناستاسىيە !... ئۇ كۇتمىگەندە بىزگە سېنى قىزىتمىسى ئۆرلەپ ئاغرىپ قالغان، لېكىن بايىراقتا دوختۇرنىڭ كۆزىگىمۇ كۆرۈنمەي، غىپپىدە قېچىپ كېتىپتۇ، خۇددىنمۇ تۇزۈك بىلمەيدىغان ئەھۋالدا سىرتقا چىقىپ كېتىپتۇ، بىرنەچچە ئادەم ئۇنى ئىزدەپ چىقىپ كەتتى، دېدى. قانچىلىك تەقەززا بولغانلىقىمىزنى دېسەمۇ بەربىر ئىشەنمەيسەن ! شۇنىڭ بىلەن پوروچىك پوتانچىكوفنىڭ قانداق ئۆلگەنلىكى ئېسىمگە كېلىپ قالدى. ئۇ بىزنىڭ تونۇشىمىز، داداڭنىڭ دوستى، ئۇنى سەن ئەسلىيەلمەسەڭ كېرەك رۇديە. ئۇمۇ قىزىتمىسى ئۆرلەپ قالغاندا مۇشۇنداق سىرتقا چىقىپ كېتىپ، ھويلىدىكى قۇدۇققا چۈشۈپ كېتىپتىكەن، ئۇنى قۇدۇقتىن ئەتىسى تارتىۋېلىشقان، ئەلۋەتتە، بىز ئىشنى تېخىمۇ يامانلاشتۇرماي جورىدۇق. بىز تېخى يارىمى تېگىپ قالارمىكىن دەپ پېتىر پېتروۋىچنى ئىزدىمەكچىمۇ بولدۇق... نېمىشقا دېسەڭ، بىز ئىككىمىز يېنىمىزدا ھېكىم يوق، يالغۇزلا قالدۇق، ــ دېدى ئۇ يىغلامسىراپ ئاۋازىنى سوزۇپ، لېكىن ئۇ «ھەممەيلەن يەنە ئىنتايىن بەختلىك بولغان» بولسىمۇ، پېتىر پېتروۋىچنى تىلغا

ئېلىشىنىڭ يەنىلا خېلى خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى يادىغا ئېلىپ، بىردىنلا توختاپ قالدى.

— شۇنداق، شۇنداق... بۇ ئىشلار كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدۇ، — دېدى راسكولنىكوف غوڭشىپ. لېكىن، ئۇ شۇ قەدەر پەرىشان ۋە پەرۋاسىز ھالەتتە ئىدىكى، دونېچكا ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ قويدى.

— يەنە نېمە دېمەكچىدىم؟ — دېدى ئۇ ئارقىدىنلا نېمىنىدۇر ئەسلەشكە تىرىشىپ، — ھە، راست، ئانا، ئاندىن سەن، دونېچكا، مېنى بۇگۈنمۇ ئالدىمىزغا كەلگۈسى كەلمەي، يەنە بىزنىڭ بېرىشىمىزنى كۈتۈپ ئولتۇردى، دەپ قالماڭلار.

— ۋاي، بۇ نېمە دېگىنىڭ، رودىيە؟ — ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ياقىسىنى تۈتۈپ.

«ئۇ پەقەت مەجبۇرىيەت يۈزىسىدىنلا جاۋاب بېرىۋاتامدىغاندۇ؟ — ئويلىدى دونېچكا، — ئۇ بىرسى بىلەن ئەپلەشسە ياكى بىرسىدىن كەچۈرۈم سورىسا، خۇددى ئىبادەت قىلىۋاتقاندەك ياكى دەرس يادلاۋاتقاندەك ئىش قىلىدىكەنە.»

— مەن ھېلىلا ئويغىنىپ بارماقچى بولۇپ تۇرغان، لېكىن كىيىم ـ كېچەك سەۋەبىدىن توختاپ قالدىم. تۇنۇگۈن قان يۇقىنى يۇيۇۋەت دەپ... ئۇنىڭغا... ناستاسيەگە دەپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن... كىيىملىرىمنى تېخى ھېلىلا كىيىپ تۇرۇشۇم.

— قان يۇقى؟ نەدىكى قان يۇقى؟ — سورىدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ھولۇقۇپ.

— ھېچ ئىش يوق... خاتىرجەم بولۇڭ، تۇنۇگۈن ئېسىمنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي، كوچا ئايلىنىپ كېلىۋېتىپ، ئات ھارۋىنىڭ تېگىدە قېلىپ ئۆلگەن بىر ئادەمگە ئۇچراپ قالغان... بىر خىزمەتچى ئىكەن...

— ئېسىمنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي؟ ئەمىسە ئەجەب ھەممە ئىش ئېسىڭدە قاپتۇغۇ، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى رازۇمىخىن.

— ئۇغۇ شۇنداق، — نېمىشقىدۇر ئالاھىدە ئېھتىياتچانلىق بىلەن جاۋاب بەردى راسكولنىكوف، — ھەممە ئىش ئېسىمدە قاپتۇ، ھەتتا ئەڭ ئىنچىكە يەرلىرىگىچە، لېكىن قارا، شۇنىسى قىزىقكى، نېمىشقا شۇنداق قىلدىم، نېمىشقا ئۇ يەرگە باردىم، نېمىشقا شۇنداق دېدىم، بۇلارنى زادىلا دەپ بېرەلمەيمەن.

— ئۇ ھەممىگە مەلۇملۇق ھادىسە، — گەپكە قوشۇلدى زوسىموف، — ئىشلار بەزىدە شۇنداق ئەپچىللىك، ئىنتايىن چاققانلىق بىلەن قىلىنغىنى بىلەن، ھەربىرىنىڭ باشقۇرۇلۇشى، ھەربىرىنىڭ بېشى قالايمىقان بولىدۇ، ئۇ ھەر خىل كېسەللىك ھالىتىنىڭ تەسىرىگە باغلىق بولىدۇ. خۇددى چۈشكە ئوخشايدۇ.

«بىر قارىغاندا، ئۇنىڭ مېنى سارىڭ دەپ قارىشىمۇ يامان ئىش ئەمەستەك قىلىدۇ» ئويلىدى راسكولنىكوف.

— ساغلام ئادەملەرنىڭمۇ شۇنداق قىلىشى مۇمكىنغۇ، — دېدى دونېچكا زوسىموفقا بىئارام‌لىق ئىچىدە قاراپ.

— گېپىڭىز ناھايىتى ئورۇنلۇق، — جاۋاب بەردى زوسىموف، — مانا شۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بىز ھەممىمىز كۆپىنچە ھاللاردا ھەقىقەتەن سارىڭغا ئوخشاپ قالىمىز. كىچىككىنە پەرق شۇكى، «بىمار»لارنىڭ سارىڭلىقى بىزنىڭكىگە قارىغاندا خېلىلا ئېغىر بولىدۇ، شۇڭلاشقا بۇنىڭ چېگرا‌سىنى ئېنىق ئايرىش كېرەك. راست، ھەر جەھەتتىن كامالەتكە يەتكەن ئادەم يوق دېيەرلىك. بىرنەچچە ئون مىڭ، ھەتتا بىرنەچچە يۈز مىڭ ئادەمنىڭ ئىچىدىن بىرەرى چىقىپ قېلىشى مۇمكىن، مۇنداقلارنىڭ سانى ناھايىتى ئاز بولىدۇ.

ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان تېمىدا قىزىق پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەن زوسىموف بىپەرۋالىق قىلىپ «سارىڭ» دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چىقىرىپ سېلىشىغا، ھەممەيلەننىڭ تەرى تۇرۇلۇپ كەتتى. راسكولنىكوف ھېچنېمىگە دىققەت قىلماي خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ قانىسىز لەۋلىرىدە غەلىتە بىر تەبەسسۇم جىلۋىلىنەتتى. ئۇ نېمىلەر توغرۇلۇقتۇر ئويلانماقتا ئىدى.

— هه راست، هېلىقى هارۋىنىڭ تېگىدە قالغان ئادەم قانداق بولدى؟ گېپىڭنى بۆلۈۋەتتىم، — دېدى رازۇمىن.

— نېمە؟ — دېدى راسكولنىكوف گويا يېڭىلا ئويغانغان ئادەمدەك، — هە راست. مەن ئۇنى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدۇم. شۇڭا كىيىملىرىم قان يۇقۇپ بۇلغىنىپ كەتتى... ئانا. سىزگە دېگەچ ئۆتەي، تۇنۇگۈن مەن كەچۈرگۈسىز بىر ئىشنى قىلىپ قويدۇم، راستلا خۇدۇمنى يوقتىپ قويۇپتىمەن. مەن سىز ئەۋەتكەن پۇلنىڭ هەممىسىنى... مېيىتنى ئۇزىتىۋېلىڭ دەپ... شۇ كىشىنىڭ خوتۇنىغا بېرىۋەتتىم. ئۇ ئەمدى تۇل قالدى، ئۆزىنىڭ سىل كېسىلى بار، بەكمۇ بىچارە بىر خوتۇن... ئۈچ بالىسى بار، ئاچ ئولتۇرۇشىدۇ. ئۆيلىرى قۇپقۇرۇق... يەنە بىر قىزى بار... ئۇلارنى كۆرگەن بولسىڭىز، ئۇ پۇلنى سىزمۇ بېرىۋەتكەن بولاتتىڭىز... لېكىن، مەن ئىقرار، ئۇ پۇلنى بېرىۋېتىشكە هېچقانداق هەققىم يوق ئىدى، چۈنكى سىزنىڭ ئۇ پۇللارنى قانداق قىلىپ تاپقانلىقىڭىزنى تازا ئوبدان بىلىمەن. بىر ئادەم باشقىلارغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن شۇنداق قىلىشقا هوقۇقلۇق بولۇشى كېرەك، بولمىسا ئىتنىڭ بالىلىرى، مېنى دېيىشسەڭ، قىرىلىپ كېتىش! دېگەندەكلا ئىش بولىدۇ، — ئۇ كۈلۈپ كەتتى، — شۇنداقمۇ، دونيە؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، — قەتئىي جاۋاب بەردى دونيە.

— ئاپىلا ! سېنىڭمۇ... ئىشلەتكۈڭ بار ئىكەن ـ دە ! — غوڭشىدى ئۇ سىڭلىسىغا هومىيىپ ۋە مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك هىجىيىپ، — مەن بۇنى ئويلىشىم كېرەك ئىدى... بۇ ماختاشقا ئەرزىيدۇ؛ سەن ياخشىسى... سەن شۇنداق بىر سىزىقا بېرىپ قالىسەنكى، ئۇنىڭدىن ئۆتسەڭ... بەختسىز بولىسەن... ئۆتمىسەڭ... تېخىمۇ بەختسىز بولۇشۇڭ مۇمكىن... لېكىن بۇلارنىڭ هەممىسى بولمىغۇر گەپلەر ! — زەردە بىلەن قوشۇپ قويدى ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي پاراڭغا چۈشۈپ كەتكىنىگە

ئاچچىقى كېلىپ، ــ ئانا، شۇنىلا دېمەكچىدىم، مېنى كەچۈرۈڭ، ــ دېدى ئۇ سۆزىنى چورتلا ئۈزۈپ.

ــ قويغىنا، رودىيە، قىلغان ئىشىڭنىڭ ھەممىسىنىڭ ياخشىلىقىغا ئىشىنىمەن، ــ دېدى ئانىسى جانلىنىپ.

ــ كېيىنكى كۈنلەردە ئىشەنمەس بولۇپ قالمىسۇن، ــ جاۋاب بەردى ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ. ئارقىدىن بىرپەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى، بولۇنۇۋاتقان سۆھبەتتىن، جىمجىتلىقتىن، يارىشىشتىن ۋە كەچۈرۈشتىن ئاللىقانداقتۇر بىر جىددىيلىك چىقىپ تۇراتتى. بۇنى ھەممەيلەن سېزىپ تۇراتتى.

«ئۇلار مەندىن قورقۇپ تۇرۇۋاتقاندەك قىلىدۇ» ئويلىدى راسكولنىكوف، ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىغا قارىدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا راستلا جىم ئولتۇرغانسېرى ھولۇقماقتا ئىدى.

«كۆرۈشمەستە ئۇلارنى بەك ياخشى كۆرىدىغاندەك قىلاتتىم» خىيالىدىن ئۆتكۈزدى راسكولنىكوف.

ــ بىلەمسەن، رودىيە، مارفا پېتروۋنا ئۆلۈپ كەتتى ! ــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا بىردىنلا گەپ قىستۇرۇپ.

ــ قايسى مارفا پېتروۋنا؟

ــ ۋاي خۇدايىمەي، مارفا پېتروۋناچۇ. سۈندرىگايلوفنىڭ خانىمى. خەتلىرىمدە ئۇ توغرۇلۇق پات ـ پات يېزىپ تۇراتتىمغۇ.

ــ ھە... توغرا، ئېسىمگە كەلدى... ئۇ ئۆلۈپ كەتتىما؟ قويۇڭا، راست ئۆلدىمۇ؟ ــ ئۇ ھوشىغا كەلگەندەك بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى، ــ ئەجەبا ئۇ ئۆلۈپ كەتتىما؟ قانداق ئۆلدى؟

ــ ئۆزۈڭ ئويلاپ باق. ئۇ تۇيۇقسىزلا ئۆلۈپ كەتتى، ــ دېدى ئۇنىڭ قىزىقىشىدىن ئىلھاملانغان پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئالدىراپ گەپ قىلىپ، ــ ساڭا خەت سالغان كۈنى، دەل شۇ كۈنى ! ئىشىنەمسەن، ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە ئاشۇ قورقۇنچلۇق ئېرى سەۋەبچى. ئاڭلىساق، ئۇ كۈنى تازا قاتتىق ئۇرۇپتىكەن.

ــ ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى شۇنداقمىدى؟ ــ سورىدى ئۇ

سىڭلىسىدىن.

— ياق، بۇنىڭ ئەكسىچە ئىدى. ئۇ خوتۇنىغا دائىم سەۋر — تاقەت ھەتتا ئەدەپ بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان، نۇرغۇن ئىشلاردا ھەتتا ئۇنىڭ مىجەزىگە بېقىپ ئىش قىلىدىغان. توپتوغرا يەتتە يىل شۇنداق ئۆتۈشكەن... بىلمىدىم نېمە بولدىكىن، سەۋر قاچىسى بىردىنلا توشۇپ كېتىپتۇغۇتاك.

— يەتتە يىلغىچە چىداپ كەلگەن بولسا، ئۇ ئۇنچىۋالا قورقۇنچلۇق ئادەم ئەمەس ئىكەن. دونىچكا، ئۇنى ئاقلاۋاتقانىدەك قىلىسەن، شۇنداقمۇ؟

— ياق، ياق، ئۇ بەكلا قورقۇنچلۇق ئادەم! ئۇنىڭدىنمۇ قورقۇنچلۇق ئادەمنى تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايمەن! — جاۋاب بەردى دونيە سەسكەنگەندەك قىلىپ، ئارقىدىن قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئويلىنىپ قالدى.

— ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇ ئىش ئەتىگەندىلا يۈز بېرىپتىكەن، — ئالدىراپ داۋام قىلدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، — شۇ ئىش يۈز بەرگەندىن كېيىن ئۇ شۇ ئانىلا ھارۋىنى قوشۇشنى بۇيرۇپتۇ. ناشتا قىلۇېلىپ شەھەرگە كىرمەكچىكەن، چۈنكى ھەر قېتىم شۇنداق ئىش يۈز بەرگەندە، ئۇ شەھەرگە كىرىپ كېتىدىكەن؛ ئاڭلىساق، ئۇ ئىشتىها بىلەن تازا ئوبدان ناشتا قىپتىكەن...

— تاياق يېگەندىن كېيىنمۇ؟

— لېكىن، ئۇ شۇنىڭغا... ئادەتلىنىپ قاپتىكەن، ناشتا قىلىپ بولۇپلا، شەھەرگە كېچىكىپ قالماي دەپ، دەرھالا يۇيۇنۇش ئۆيىگە كىرىپتۇ... بىلمەسەن، ئۇ شۇ يەردە يۇيۇنۇپ داۋالىنىدىكەن. ئۇلارنىڭكىدە بىر سوغۇق بۇلاق بار، ئۇ ھەر كۈنى شۇ سوغۇق بۇلاق سۈيىدە يۇيۇنۇپ تۇرىدىكەن. ئۇ سۇغا كىرىشىگە سەكتە بولۇپ قاپتۇ!

— سەكتە بولماي قالاتتىمۇ! — دېدى زوسموف.

— ئېرى ئۇنى قاتتىق ئۇرۇپتىمىكەن؟

— بۇغۇ بەربىر، — دېدى دونيە.

— ھىم ! لېكىن، ئانا، ماڭا دەپ بېرىۋاتقان گەپلىرىڭىزنى قارىڭا، — دەۋەتتى ئىچى تىتىلداپ كەتكەن راسكولنىكوف ھېچنېمىنى ئويلىمايلا.

— ۋاي جېنىم بالام، نېمىلەرنى دېيىشىمنى بىلمەيلا قالدىم، — دەپ سالدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

— نېمە، ھەممىڭلار مەندىن قورقۇپ تۇرۇۋاتامسىلەر؟ — سورىدى ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ.

— توپتوغرا، — دېدى دونيە ئاكىسىغا تىك قاراپ ۋە تەرىنى تۇرۇپ، — ئانام ھېلى پەلەمپەيدىن چىقىۋېتىپ ھەتتا قورقمىدىن چوقۇنۇپمۇ قويدى.

راسكولنىكوفنىڭ چىرايى خۇددى تارتىشىپ قالغاندەك پۇرۇشۇپ كەتتى.

— ۋاي، نېمىلەرنى دەۋاتمىدىغانسەن، دونيە ! خاپا بولما، رودىيە... بۇ نېمە قىلغىنىڭ، دونيە؟ — دېدى ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالغان پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، — نېمىسىنى يوشۇراي، پويىزغا چىققاندىن تارتىپ مۇشۇ يەرگە يېتىپ كەلگۈچە يول بويى قانداق ئۇچرىشىشىمىزنى، قانداق گەپلىشىشىمىزنى ئويلاپ كېلىۋىدىم... بەختكە چۆمۈپ كەتكىنىمدىن يولمۇ كۆزۈمگە كۆرۈنمىگەن ! نېمىلەرنى دەپ كەتتىم، خۇدايىم ! مەن ھازىرمۇ بەختلىك... سەن ئۇنداق دېمەسلىكىڭ كېرەك ئىدى، دونيە... سېنى كۆرۈپ تۇرغىنىمنىڭ ئۆزى مەن ئۈچۈن بەخت، رودىيە...

— بولدى قىلىڭ ئانا، — دېدى راسكولنىكوف ئانىسىغا قارىماي، لېكىن ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ غودۇكشىپ، — بىز تېخى قانغۇچە گەپلىشىۋالىمىز.

راسكولنىكوف شۇنى دەپ بولۇپ، بىردىنلا ھولۇقۇپ، تامدەك تاتىرىپ كەتتى. تېخى يېقىندىلا بېشىدىن كەچۈرگەن ھېلىقى دەھشەتلىك سەزگۈ يەنە ئۇنىڭ يۈرىكىگە قورقۇنچ سېلىپ،

يۈرىكىنى مۇزلىتىۋەتتى. شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە ئۇ يەنە ھېلىلا دەھشەتلىك يالغان گەپتىن بىرنى قىلغانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلدى. ياق، ئۇ ئەمدى ھەرگىزمۇ قانغۇچە گەپلەشكۈدەك ۋاقىت تاپالمايدۇ. ئەمدى ئۇنىڭ ھەرقانداق ئادەم بىلەن ھەرقانداق ئىش توغرۇلۇق گەپلىشىشى ئەبەدىي مۇمكىن ئەمەس. كاللىسىغا كەلگەن ئاشۇ ئازابلىق پىكىرنىڭ كۈچلۈك تەسىرىدىن ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئارىلىقتا ھەممىنى ئۇنتۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە ھېچكىمگە قارىماي، تاشقىرىغا ماڭدى.

ـــ ساڭا نېمە بولدى؟ ـــ ۋارقىرىدى رازۇمىخىن ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇۋېلىپ.

راسكولنىكوف ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قاراشقا باشلىدى. ھەممەيلەن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ قالدى.

ـــ سىلەر نېمىشقا مۇنداق مەيۇس ئولتۇرىسىلەر؟ ـــ دېدى ئۇ كۈتمىگەندە بىردىنلا ۋارقىراپ، ـــ بىرنېمە دېسەڭلارچۇ ! راست، مۇنداق ئولتۇرغانىنىڭ نېمە پايدىسى؟ قېنى، گەپ قىلىڭلار، پاراڭلىشايلى... بىر يەرگە يىغىلدۇق. لېكىن، جىم ـ جىم ئولتۇرۇۋاتىمىز... قېنى، بىرنېمە دەڭلەر !

ـــ خۇداغا شۈكۈر ! مەن ئۇنى يەنە تۇنۇگۈنكىدەك قىلارمىكىن دېۋېدىم، ـــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا چوقۇنۇپ.

ـــ ساڭا نېمە بولدى، رودیە؟ ـــ سورىدى ئاۋدوتىيە رومانوۋنا خۇدۇكسىرەپ.

ـــ ھە، ھېچنېمە ! بىر ئىش ئېسىمگە كېلىۋىدى، ـــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف ۋە بىردىنلا كۈلۈۋەتتى.

ـــ ھە، بىرەر ئىشنى ئېسىڭگە ئالغان بولساڭ، ھېچقىسى يوق!... بولمىسا، خىيالىمغا... ـــ غودۇڭشىدى زوسىموف دېۋاندىن تۇرۇپ، ـــ لېكىن، مەن ساڭايى، يەنە كېلىشىم مۇمكىن... ئەگەر ئۇچراپ قالسام...

ئۇ تەزىم قىلىپ چىقىپ كەتتى.

— نېمىدېگەن ياخشى ئادەم! — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

— راست، بەك ياخشى ئادەم، ئىنتايىن ياخشى ھەم بىلىملىك، ھەم ئەقىللىك... — دېدى كۇتمىگەندە راسكولنىكوف ئىنتايىن تېز ۋە ئادەتتىن تاشقىرى جانلىنىپ، ئۇ ئىلگىرى ھېچقاچان مۇنداق قىلىپ باقمىغانىدى، — ئاغرىشتىن ئىلگىرى ئۇنى قەيەردە كۆرگەنلىكىمنى زادىلا ئېسىمگە ئالالمىدىم... ئۇنى نەدىدۇر كۆرگەندەك قىلىمەن... مانا بۇ كىشىمۇ بەك ياخشى كىشى، — دېدى ئۇ رازۇمىخىننى ئىشارەت قىلىپ، — ئۇ ساڭا ياقامدۇ، دونيە؟ — سورىدى ئۇ سىڭلىسىدىن ۋە بىردىنلا نېمىشقىدۇر كۈلۈپ كەتتى.

— بەكلا ياقىدۇ، — جاۋاب بەردى دونيە.

— ھى، سەنمۇ بىر... توڭگۇزسەن - دە! — دېدى رازۇمىخىن، ئۇ خىجىل بولغىنىدىن شەلپەردەك قىزىرىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا بىلىنەر - بىلىنمەس كۈلۈمسىرەپ قويدى، لېكىن راسكولنىكوف قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— نەگە باربسەن؟

— مەنمۇ... كېتەي.

— سەن كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ، ئولتۇر! زوسىموف كېتىۋىدى، سەنمۇ كەتمەكچى بولۇۋاتىسەن. كەتمە... سائەت نەچچە بولدى؟ ئون ئىككى بولۇپ قالغاندۇ؟ دونيە، سائىتىڭ ئەجەب چىرايلىق ئىكەنغۇ! نېمىشقا يەنە جىم بولۇپ قالدىڭلار؟ ھەممە گەپنى مەنلا قىلىۋاتىمەن!...

— بۇنى ماڭا مارفا پېتروۋنا سوۋغا قىلغان، — جاۋاب بەردى دونيە.

— ئىنتايىن قىممەت سائەت، — قوشۇپ قويدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

— ھە... بەكلا يوغان ئىكەن، ئايالىلارنىڭ سائىتىگە

ئوخشىمايدىكەن.

— مەن مۇشۇندىقىنى ياخشى كۆرىمەن، — دېدى دونيە.

«دېمەك، لايىقى سوۋغا قىلغان ئەمەسكەن - دە» ئويلىدى رازۇمىخىن نېمىشقىدۇر خۇشال بولۇپ.

— مەن تېخى لۇزۇننى سوۋغا قىلدىمكىن، دەپتىمەن، — دېدى راسكولنىكوف.

— ياقەي، ئۇ تېخى دونېچكاغا ھېچنېمە سوۋغا قىلىپ باقمىدى.

— ھە راست ! ئانا، مېنىڭ بىرسىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ ئۆيلەنمەكچى بولغانلىقىم ئېسىڭىزدىمۇ؟ — كۇتىمگەندە سوراپ قالدى ئۇ ئانىسىغا قاراپ. ئۇنىڭ گەپىنىڭ مەزمۇنىنى بىردىنلا ئۆزگەرتىشى، يەنە كېلىپ شۇنداق تەلەپپۇزدا گەپ قىلىشى ئانىسىنى ھەيران قالدۇردى.

— ھە، ئېسىمدە، جېنىم بالام، — پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا دونېچكا ۋە رازۇمىخىن بىلەن كۆز ئۇچراشتۇرۇۋالدى.

— ھە، شۇنداق ! مەن سىزگە قانداق دەپ بەرسەم بولار؟ جىق ئىشلار مېنىڭمۇ ئېسىمدە قالماپتۇ. ئۇ قىز كېسەل كۆرپىسى ئىدى، — داۋام قىلدى ئۇ كۆزىنى يەردىن ئالماي، يەنە خىيالغا چۆكۈپ، — ئۇ دائىم ئاغرىپ قالىدىغان، يوقسۇللارغا سەدىقە بېرىشنى ياخشى كۆرەتتى، ئولتۇرسا - قوپسا مۇناستىرغا كىرسەملا دەيتتى. بىر كۈنى ئۇ مۇشۇ ئىش توغرۇلۇق گەپ قىلىۋېتىپ، بىردىنلا ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى. راست، راست... ئېسىمدە... ئېسىمدە شۇنداق ئېنىق. ئۇنىڭ چىرايى شۇنداق... سەت ئىدى. بىلمىدىم، شۇ چاغدا ئۇنىڭ نېمىسىنى ياقتۇرۇپ قېلىۋىدىمكىن، خىيالىمچە، ئۇ دائىم ئاغرىپ قالىدىغان بولغاچقا، شۇنداق قىلغان بولسام كېرەك... ناۋادا ئۇ توكۇر ياكى دوك بولغان بولسا، بەلكىم ئۇنى تېخىمۇ ياخشى كۆرۈپ قالغان بولاتتىم... — ئۇ ئويچانلىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويدى، — مانا شۇنداق... بۇ بىر باھاردىكى چۈش...

— ياق، بۇ پەقەت باھاردىكى چۈشلا ئەمەس، — دېدى دونېچكا جانلىنىپ.

ئۇ سىڭلىسىغا دىققەت بىلەن قاراپ قويدى، لېكىن ئۇنىڭ گېپىنى ئېنىق ئاڭلىيالمىدى ياكى چۈشىنەلمىدى. ئارقىدىن ئۇ چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ، ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئانىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى سۆيۈپ قويدى. ئاندىن يەنە ئورنىغا بېرىپ ئولتۇردى.

— سەن ئۇنى ھازىرمۇ ياخشى كۆرىسەن ! — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ھاياجان بىلەن.

— ئۇنىما؟ ھازىرمۇ دەمسىز؟ ھە، راست... سىز ئۇنى دەۋېتىپسىز ـ دە ! ياق، ھازىر ئۇ ئىشلار ماڭا بىر ئەسىرنىڭ ئالدىدىكى ئىشلاردەك تۇيۇلىدۇ... ئاندىن ئۇزاق ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەتراپىمدىكى ئىشلارمۇ خۇددى بۇ يەردە يۈز بەرمىگەندەكلا بىلىنىدۇ...

راسكولنىكوف ھەممەيلەنگە دىققەت بىلەن قاراپ چىقتى.

— ھەتتا سىلەرمۇ... ماڭا خۇددى مىڭلارچە چاقىرىم يىراقتىن كۆرۈنۈۋاتقاندەك تۇيۇلىسىلەر... لېكىن، نېمىدەپ مۇنداق ئىشلارنى دېيىشىپ ئولتۇرىدىغاندىمىز ! نېمىشقا ھەدەپ گەپ سوراۋېرىدىغانسىلەر؟ — قوشۇپ قويدى ئۇ غەشلىكى كېلىپ، ئارقىدىن تىرنىقىنى چىشلىگىنىچە، يەنە ئۇن ـ تىنسىز خىيالغا چۆكۈپ كەتتى.

— تۇرۇۋاتقان ئۆيۈڭ نېمانداق ناچار، رودىيە؟ گروب[1]نىڭ ئۆزىلا ئىكەنغۇ، — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا بىردىنلا ئادەمنى تۇنجۇقتۇرۇپ قويغۇدەك جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، — مېنىڭچە مۇشۇنداق غەمكىن بولۇپ كېتىشىڭگە مۇشۇ ئۆيۈڭمۇ سەۋەبكار.

— ئۆيىما؟ — جاۋاب بەردى ئۇ پەرىشانلىق بىلەن، — راست،

① گروب — مېيىت سېلىنىدىغان ساندۇق.

بىر ياقتىن مۇشۇ ئۆيمۇ سەۋەبكار... مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان... لېكىن، بىلەمسىز، ھېلى سىز بەكلا غەلىتە بىر ئويىڭىزنى ئېيتتىڭىز، ئانا، ــ ئاخىرقى بىر ئېغىز گەپنى قوشۇپ قويدى ئۇ غەلىتە كۈلۈپ.

ئۇ كۆرۈشمىگىنىگە ئۇچ يىل بولغان يېقىن كىشىلىرى بىلەن دىدارلاشقاندا تولىمۇ يېقىملىق تەلەپپۈز بىلەن گەپ قىلدى، لېكىن نېمىلا توغرۇلۇق گەپلەشمىسۇن، گەپلىرى پەقەت قولاشمىدى، ئەگەر شۇنداق ھالەت يەنە بىرئاز ۋاقىت داۋاملاشقان بولسا، ئۇ ھەرگىزمۇ بەرداشلىق بېرەلمىگەن بولاتتى. لېكىن، بىر جىددىي ئىشنى قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن بۇگۈن ھەل قىلۋېتىشى كېرەك ئىدى ــ ئۇ بۇگۈن ئەتىگەن ئويغانغان چاغدىلا شۇنداق قارارغا كېلىپ بولغانىدى. مانا ئەمدى ئۇ شۇ ئىشنىڭ بولغانلىقىدىن خۇشال، چۈنكى ئۇنى بۇنداق قىيىن ھالەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ باھانىسى قىلىشقا بولاتتى.

ــ ماڭا قارا، دونيە، ــ دېدى ئۇ جىددىيلىك، شۇنداقلا سوغۇقلۇق بىلەن، ــ ئەلۋەتتە، مەن تۇنۇگۈنكى ئىشىم ئۈچۈن كەچۈرۈم سورايمەن. لېكىن، مېنىڭچە ساڭا شۇنى ئەسلىتىپ قويۇشۇم كېرەك، ئاساسلىق مەسىلىدە مەن ھەرگىزمۇ يول قويمايمەن. لۇزىنى بولىدىكەن مەن يوق، مەن بولىدىكەنمەن لۇزىنى يوق. بوپتۇ، مەن ئەسكىمۇ بولاي، لېكىن سەن ئەسكى بولماسلىقىڭ كېرەك. بىرىمىز ئەسكى بولساقلا كۈپايە، ئەگەر سەن لۇزىنى بىلەن توي قىلىدىغان بولساڭ، مەن سېنىڭدەك سىڭلىمدىن شۇ ئانلا كېچىپ كېتىمەن.

ــ رودىيە، رودىيە ! تۇنۇگۈنكى گېپىڭنى يەنە دېگىلى تۇرىدۇڭغۇ، ــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئەلەم بىلەن، ــ نېمىشقا ئۆزۈڭنى ھەمىشە ئەسكى دەيسەن؟ مەن بۇنىڭغا چىدىيالمايمەن ! تۇنۇگۈنمۇ شۇنداق قىلدىڭ...

ــ ئاكا، ــ جاۋاب بەردى دونيەمۇ سوغۇق، لېكىن قەتئىي تەلەپپۈز بىلەن، ــ بۇنىڭدا سىز پۈتۈنلەي خاتا قىلىۋاتىسىز.

مەن كېچىچە ئىنچىكىلەپ ئويلاپ، خاتالىقىڭىزنىڭ نەدىلىكىنى ئاخىر تاپتىم. گەپ شۇنىڭدىكى، سىز مېنى كىم ئۈچۈندۇر ئۆزىنى قۇربان قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلايدىغانده‌ك قىلىسىز. ئۇنداق ئىش يوق. مەن ئۆزۈم ئۈچۈن توي قىلغىلىۋاتىمەن. چۈنكى، مەن ئېچ ـ ئىچىمدىن ئازابلىنىپ يۈرۈۋاتىمەن؛ ئاندىن قالسا، ئەگەر مەن تۇغقانلىرىمغا ئاز ـ تولا نەپ يەتكۈزەلىسەم، بۇنىڭدىن ئەلۋەتتە خۇشال بولىمەن، لېكىن بۇ مېنىڭ شۇنداق قارارغا كېلىشىمدىكى ئاساسلىق سەۋەب ئەمەس...

«ئۇ يالغان ئېيتىۋاتىدۇ، ــ ئويلىدى راسكولنىكوف ئاچچىقىدا تىرنىقىنى چىشلەپ، ــ تەكەببۇرلۇقىنى قارىمامدىغان! بىرسىگە ياخشىلىق قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى بوينىغا ئالغۇسى كەلمەيۋاتىدۇ ! ئاھ، رەزىل ئادەملەر! ھەتتا ئۇلارنىڭ ياخشى كۆرۈشمۇ ئۆچ كۆرگەنگە ئوخشاشلا... ئاھ، ئۇلارنىڭ جىمىسىنى... كۆرەر كۆزۈم يوق !»

ــ بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتقاندا، ــ داۋام قىلدى دونېچكا، ــ پېتىر پېتروۋىچقا تەگمەكچى بولۇشۇم ئىككى مۇشكۈلاتتىن يېنىكرەكىنى تاللىغىنىم. ئۇ مەندىن ئۈمىد قىلغانىڭ ھەمىسىنى مەن سەمىمىي ئادا قىلىمەن، شۇڭا مەن ئۇنى ئالدىغان بولمايمەن... ھازىر سىز نېمىشقا ئۇنداق كۈلدىڭىز؟

دونيە قىپقىزىل قىزىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە غەزەپ چاقناپ تۇراتتى.

ــ ھەمىسىنى ئادا قىلامسەن؟ ــ سورىدى راسكولنىكوف زەھەرخەندىلىك بىلەن.

ــ مەلۇم دائىرە ئىچىدە، پېتىر پېتروۋىچنىڭ قانداق ۋە قايسى يوسۇندا تەكلىپ قويۇشىدىن ئۇنىڭ نېمىلەرگە موھتاجلىقىنى دەررۇلا بىلىۋالدىم. ئەلۋەتتە، ئۇ ئۆزىگە بەكلا تەمەننا قويۇشى مۇمكىن. لېكىن، مەن ئۇنىڭ مېنىڭ قەدىرىمگىمۇ يېتىشىنى ئۈمىد قىلمەن... نېمىشقا يەنە

كۆلىسىز؟

ــ ئۆزۈڭ نېمىشقا قىزىرسەن؟ ھەي سىڭلىم. سەن يالغان ئېيتىۋاتسەن. پەقەت ئاياللارغىلا خاس جاھىللىقىڭغا ئېلىپ، ئەتەي يالغان ئېيتىۋاتسەن. مېنىڭ توسقىنىمغا قارىماي، ئۆزۈڭنىڭ ئويلىغىنىڭدەك قىلماقچى بولۇۋاتسەن... سەن لۇڑىننى ھۆرمەت قىلمايسەن. مەن ئۇنى كۆردۈم، ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشتىم. سەن ئۆزۈڭنى پۈلغا ساتماقچى بولۇۋاتسەن، نېمىلا دېگىنىڭ بىلەن، بۇ پەسكەشلىك بولىدۇ. ھەر ھالدا قىزاردىڭ، مەن شۇنىڭغا خوش!

ــ توغرا ئەمەس، يالغان ئېيتىۋاتقىنىم يوق، ــ ژارقىرىدى دونېچكا ئاخىر ئۆزىنى تۇتالماي، ــ ئەگەر ئۇنىڭ مېنى ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىغا، قەدىرلىگە يېتىدىغانلىقىمغا ئىشەنچ قىلالمىسام، ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ تەگمەيمەن. ئۇنى ھۆرمەت قىلالايدىغانلىقىمغا قەتئىي ئىشەنچ قىلالمىسام، يەنىلا ئۇنىڭغا تەگمەيمەن. ھېلىمۇ ياخشى مەن بۇنى ئىشەنچلىك ئىسپاتلىيالايمەن، ھەتتا بۇگۈننىڭ ئۆزىدىلا ئىسپاتلاپ چىقالايمەن. بۇ نىكاھ ھەرگىز سىز دېگەندەك پەسكەش نىكاھ ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇستىگە، دېگەنلىرىڭىز ھەق بولۇپ، مەن شۇنداق پەسكەش ئىشنى قىلىش قارارىغا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ماڭا مۇشۇنداق گەپ قىلىشقا يۈزىڭىز قانداق چىدىدى؟ سىز نېمىدەپ مەندىن قەھرىمانلىق كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلىسىز؟ بەلكىم مۇنداق قەھرىمانلىق ئۆزىڭىزدىمۇ يوق بولغىيدى؟ بۇ مۇستەبىتلىك، زوراۋانلىق! ئەگەر مەن بىرەر ئادەمگە زىيان سالار بولسام، ناھايىتى ئۆزۈمگىلا زىيان سالمەن شۇ... مەن تېخى ھېچكىمنى ئۆلتۈرۈپ باقمىدىم!... ماڭا نېمىشقا مۇنداق قارايسىز؟ نېمىشقا بۇنداق تاتىرىپ كېتىسىز؟ رودىيە، نېمە بولدىڭىز؟ رودىيە، جېنىم ئاكا...

ــ يا پەرۋەردىگار! سەن ئۇنى ھوشىدىن كەتكۈزۈۋەتتىڭ! ــ ژارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

ــ ياق... ياق... ھېچقىسى يوق... ھېچنېمە بولمىدىم!...

بەشىم ئازراق قېيىپ كەتتى، ھوشۇم جايىدا... ھەدىسىلا ھوشىدىن كەتتى دەۋېرىدىكەنسىلەر !... ھە، راست... نېمە دېمەكچىدىم؟ ھە، سەن بۇگۈن ئۆزۈڭنىڭ ئۇنى ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىڭنى، ئۇنىڭمۇ سېنىڭ... قەدرىڭگە يېتىدىغانلىقىنى قانداق ئىسپاتلىماقچى، سەن شۇنداقراق بىرنېمە دېگەندەك قىلدىڭغۇ؟ سەن مۇشۇ بۇگۈنلا دېگەندەك قىلدىڭغۇ؟ مەن خاتا ئاڭلاپ قالمىغاندىمەن؟

— ئانا، پېتىر پېتروۋىچنىڭ خېتىنى ئاكامغا بېرىڭ، — دېدى دونېچكا.

پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن خەتنى راسكولنىكوفقا ئۇزارتتى. ئۇ خەتنى ئىنتايىن قىزىقىش ئىچىدە قولىغا ئالدى. لېكىن، خەتنى ئاچقۇچە، ئۇ دونېچكىغا قانداقتۇر ھەيرانلىق نەزىرىدە قاراپ قويدى.

— قىزىق، — دېدى ئۇ بىردىنلا كاللىسىغا كېلىپ قالغان يېڭى پىكىردىن ھەيران بولغىنىدەك ئاستا گەپ قىلىپ، — يوقىلاڭ ئىشقا ئارىلىشىپ ماڭا نېمە كەپتۇ؟ مۇنچۇالا ۋارقىراش - جارقىراشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ كىمگە تەگكۈڭ كەلسە تېگىۋەرمەمسەن !

بۇ گەپلەرنى ئۇ گويا ئۆزىگە ئۆزى دەۋاتقاندەك دېۋىدى، لېكىن ئاۋازى چىقىپ كەتتى. شۇڭا، ئۇ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قېلىۋاتقاندەك، خېلى ئۇزۇنغىچە سىكلىسىغا قاراپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ئۇ ئاخىر خەتنى ئاچتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن قانداقتۇر ھەيرانلىق تېخىچە جىلۋىلىنىپ تۇراتتى؛ ئاندىن ئۇ خەتنى ئاستا، لېكىن كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇشقا باشلىدى ۋە ئىككى قېتىم ئوقۇپ چىقتى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا بەكلا بىئارام بولۇپ كەتتى. باشقىلارمۇ بىرەر ئالاھىدە ۋەقەنىڭ يۈز بېرىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشاتتى.

— مېنى ھەيران قالدۇرغان يېرى، — دېدى ئۇ بىردەم

ئويلىنىۋېلىپ، خەتنى ئانىسىغا قايتۇرۇپ بېرىۋېتىپ، لېكىن ئۇنىڭ گەپلىرى بىرەر ئادەمگە قارىتىلغانىدەك ئەمەس ئىدى، ــ ئۇ دەۋا ئىشلىرىنى بېجىرىدۇ. ئادۋوكات، ھەتتا گەپ قىلىشلىرىمۇ شۇنداق... سۆلەتلىك... لېكىن بۇ خېتىنىڭ مەزمۇنى ۋە تىلى راۋان ئەمەسكەن.

ھەمەيلەن بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىمىرلاپ قويدى، چۈنكى ئۇلار مۇنداق گەپنىڭ چىقىشىنى كۈتمىگەنىدى.

ــ بىلەمسەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق يېزىشىدۇ، ــ دېدى رازۇمىخىن دەرھاللا گەپ قىلىپ.

ــ بۇ خەتنى سەنمۇ ئوقۇدۇڭمۇ؟

ــ ئوقۇدۇم.

ــ ئۇنىڭغا بىز ئوقۇتتۇق، رودىيە، بىز... ھازىرلا ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلەشكەن، ــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا نېمە قىلىشنى بىلەلمەي.

ــ دەۋا ئەرزىدەكلا يېزىلىپتۇ، ــ دېدى رازۇمىخىن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ دەۋا ئەرزلىرى تا ھازىرغىچە مۇشۇنداق يېزىلىۋاتىدۇ.

ــ دەۋا ئەرزىدەك؟ توغرا، نەق دەۋا ئەرزلىرىدەك يېزىلغان، ئەمەلدارلار جامائىتىنىڭ ئىستىلى... مەزمۇنى ۋە تىلى راۋان ئەمەس دېگىلى بولمايدۇ. بەكمۇ نەپىس دېگىلىمۇ بولمايدۇ. ئىشقىلىپ ئەمەلدارلار جامائىتىنىڭ يېزىقچىلىق ئىستىلى!

ــ پېتېر پېتروۋىچ ئۆزىنىڭ ئانچە كۆپ تەربىيە كۆرمىگەنلىكىنى قىلچە يوشۇرمايدۇ. لېكىن، ئۇ قۇرۇق قول ئىگىلىك تىكلىگەنمەن دەپ ماختىنىدۇ، ــ دېدى ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئاكىسىنىڭ يېڭى بىر تەلەپپۇزدا گەپ قىلغانلىقىغا ئازراق رەنجىپ.

ــ بوپتۇ، ئۇ ماختانغان بولسا، بەلكىم ماختانغۇچىلىكى باردۇ، مەن قارشى ئەمەس. سىڭلىم، ئاكامنىڭ خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، قىلىۋاتقان يەڭگىلتەكلىكىنى قارىمامدىغان دەپ خاپا

بولۇۋاتقاندەك قىلىسەن. ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن، قەستەن مۇشۇنداق ئەرزىمەس ئۇششاق ئىشلارنى تۇتۇۋېلىپ سېپايىگەرچىلىك قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاۋاتقان ئوخشايسەن. دەل بۇنداق ئەكسىچە، مەن خەتنىڭ يېزىلىش شەكلىدىن بەزىبىر پىكىرلەرنى ئېيتمىگە ئالدىم، ھازىرقى ۋەزىيەتتە بۇ ھەرگىز ئارتۇقلۇق قىلمايدۇ. خەتتىكى بىر جۈملە سۆز ئىنتايىن ئېنىق ۋە دىققەت قىلىشقا ئەرزيدۇ، ئۇنىڭدا «ئۇ چاغدا ھەممىنى ئۆزلىرىدىن كۆرسىلە» دېيىلگەن. بۇنىڭدىن تاشقىرى يەنە بىر جۈملىدە سىلەرگە تەھدىت سالىتۇ. مەن بارسام، ئۇ كېتىپ قالغۇدەك. كېتىمەن دېگىنىنىڭ ئۆزى بىر تەھدىت؛ ئەگەر گېپىگە كىرمىسەڭلار، ئۇ سىلەرنى تاشلۇۋەتكۈدەك، يەنە كېلىپ ئۇ سىلەرنى پېتىرىبۇرگقا چاقىرتىپ ئەكېلىپ بولۇپ تاشلۇۋەتكۈدەك. خوش، سەن قانداق ئويلايسەن: ئەگەر لۇزىنىنىڭ مۇشۇ گېپىنى ئۇ (ئۇ رازۇمىخىننى كۆرسەتتى) ياكى زوسىموف دېگەن بولسا ياكى ئارىمىزدىن بىرسىمىز يازغان بولساق، ئەجەبلەنمەسمىدۇق؟

— يا - ياق، — جاۋاب بەردى دونيە جانلىنىپ، — ماڭا ئايان، ئۇ خەت بەكلا تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن يېزىلغان، ئۇ خەت يېزىشنى راستلا بىلمىسە كېرەك... سىزنىڭ ئويلىغانلىرىڭىز توغرا، ئاكا، مەن ھەتتا كۈتمىگەنىدىمكى...

— بۇ دەۋا ئەرزلىرىنىڭ شەكلىدە يېزىلغان، دەۋا ئەرزلىرىنىڭ شەكلى بويىچە پەقەت مۇشۇنداقلا يېزىش مۇمكىن، ئۇنىڭ يازغانلىرى ئېھتىمال يازماقچى بولغانلىرىدىن قويالراق چىققان بولسا كېرەك، شۇنداقتىمۇ ئازراق كەيپىڭنى ئۇچۇرماي ئامالىم يوق. بۇ خەتتىكى يەنە بىر جۈملىدە ماڭا تۆھمەت قىلىنىپتۇ. يەنە كېلىپ بۇ ئىنتايىن پەسكەشلىك بىلەن قىلىنغان تۆھمەت. تۇنۇگۈن پۈلۈمنى بىر تۇل خوتۇنغا، سىل كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ، ئۆمرى ئاز قالغان بىر ئايالغا بەردىم، ئۇنىڭغا پۇلنى «مېيىت ئۇزىتىش باھانىسىدە» ئەمەس،

بەلكى مېيىت ئۇزىتىش ئۇچۇن بەردىم. ئاندىن ئۇ يازغانىدەك ئۇنىڭ قىزىغا ــ «ئەخلاق ـ پەزىلەتتە بۇزۇلۇپ، ئابرۇيى تۆكۈلۈپ كەتكەن» قىزىغا (ئۆمرۈمدە ئۇنى تېخى تۇنۇگۇن بىرىنچى قېتىم كۆرۈشۈم) ئەمەس، بەلكى تۇل خوتۇنىنىڭ ئۆزىگە بەردىم. مۇشۇ ئىشتىن مەن ئۇنىڭ مېنى يامان ئاتلىق قىلىپ، ئارىمىزغا نىزا سالغىلى تەقەززا بولۇپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. بۇنىمۇ دەۋا ئەرزلىرىنىڭ شەكلىدە ئىپادىلەپتۇ، دېمەك، مەقسىتىنى بەك ئاشكارا ئىپادىلەپتۇ، ھەتتا تەقەززا بولغىنىدىن ساددىلىق دەرىجىسىگىچە بېرىپ يېتىپتۇ. ئۇ ئەقىللىك ئادەم، لېكىن ئاقىلانە ئىش قىلىش ئۇچۇن ئەقىللىك بولۇشلا كۇپايە قىلمايدۇ. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ قانداق ئادەملىكىنى تازا ئېنىق كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە... مېنىڭچە ئۇ سېنىڭ قەدرىڭگىمۇ يەتمەيدۇ. مەن بۇ گەپلەرنى ساڭا پەقەت ئىبرەت ئېلىشىڭ ئۈچۇنلا دەۋاتىمەن، چۇنكى مەن چىن دىلىمدىن ياخشى بولۇشۇڭنى تىلەيمەن...

دونېچكا جاۋاب بەرمىدى؛ ئۇ تېخى يېقىندىلا بىر قارارغا كەلگەنىدى، ئۇ پەقەت كەچ كىرىشىنى كۈتمەكتە ئىدى.

ــ ئۇنداقتا، رودىيە، سەن قانداق قارارغا كەلدىڭ؟ ــ سورىدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا. مۇنداق تۇيۇقسىز پەيدا بولغان، يېڭى، تەرتىپلىك تەلەپپۇز ئۇنى بايقىدىنمۇ بەكرەك بىئارام قىلىۋەتكەنىدى.

ــ «قارار» دېگىنىڭىز نېمە دېگىنىڭىز؟

ــ پېتېر پېتروۋىچ خېتىدە سېنى بۇگۇن ئاخشام كەلمىسۇن دەپتۇغۇ، ئەگەر سەن كەلسەڭ... ئۇ كەتكۇدەك. ئەمىسە سەن... بارامسەن ـ بارمامسەن؟

ــ بۇ ئىشنى ئەلۋەتتە مەن قارار قىلماسلىقىم، ئالدى بىلەن سىز قارار قىلىشىڭىز كېرەك. ئەگەر پېتېر پېتروۋىچنىڭ مۇنداق تەلىپى ئوغىڭىزنى قاينىتمىغان بولسا؛ ئاندىن قالسا، دونيە قارار قىلىش كېرەك. ئەگەر ئۇنىڭمۇ ئاچچىقىنى

كەلتۈرمىگەن بولسا، سىلەرگە قانداق قىلىش ياخشىراق بولسا، مەن شۇنداق قىلىۋېرىمەن، ــ دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ.

ــ دونبېچكا بىر قارارغا كېلىپ بولدى، مەن ئۇنىڭ پىكرىگە پۈتۈنلەي قوشۇلىمەن، ــ دېدى پولخېرىيە ئالىبكساندروۋنا ئالدىراپ.

ــ ئاكا، مەن سىزدىن ئاكا، ئاشۇ ئۈچرىشىشتا بىز بىلەن بىللە بولۇشىڭىزنى ئىلتىماس قىلىمەن، قەتئىي ئۆتۈنىمەن، ــ دېدى دونيە، ــ بارامسىز؟

ــ چوقۇم بارىمەن.

ــ مەن سىزنىڭمۇ سائەت سەككىزدە قېشىمىزغا بېرىشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن، ــ دېدى ئۇ رازۇمىخىنغا، ــ ئانا، مەن ئۇنىمۇ تەكلىپ قىلىمەن.

ــ ناھايىتى ئوبدان بولدى، دونبېچكا. بوپتۇ، سىلەرنىڭ دېگىنىڭلارچە بولسۇن، ــ قوشۇپ قويدى پولخېرىيە ئالىبكساندروۋنا، ــ مېنىڭ كۆڭلۈمۇ ئارام تېپىپ قالدى؛ مۇغەمبەرلىك قىلىشنى، يالغان ئېيتىشنى بەك يامان كۆرىمەن؛ ئۇنىڭدىن كۆرە راست گەپنىڭ ھەممىسىنى دەيلى... ئەمدى پېتىر پېتروۋىچ خاپا بولامدۇ ـ بولمامدۇ، ئۆزىنىڭ ئىختىيارى.

4

دەل شۇ چاغدا ئىشىك ئاستا ئېچىلىپ، ئۆيگە قورقۇمسىراپ يان ـ يېنىغا ئەلەڭلەپ قارىغىنىچە بىر قىز كىرىپ كەلدى. ھەممەيلەن ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭغا قىزىقىپ قاردى. راسكولنىكوف بىر قاراشتىلا ئۇنى تونۇيالمىدى. بۇ قىز سوفىيە سېمىيونوۋنا مارمېلادوۋا ئىدى. راسكولنىكوف ئۇنى تۇنۇگۈن بىرىنچى قېتىم كۆرگەن. لېكىن، ئۇ چاغدا شۇنداق بىر مۇھىتتا، يەنە كېلىپ شۇنداق كىيىمدە كۆرگەچكە، بۇ قىزنىڭ

قىياپىتى راسكولنىكوفنىڭ خاتىرىسىدە پۈتۈنلەي باشقىچە بىر ھالەتتە قېپقالغانىدى. مانا ئەمدى بولسا، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئىنتايىن ياش، ياشلىقىدىن گۈزەل قىزلارغا ئوخشاپ كېتىدىغان، ناھايىتى ئاددىي، ھەتتا ئىنتايىن ناچار كىيىنگەن، تولىمۇ ئەدەپلىك، ئوچۇق چىراي، لېكىن چىرايىدىن قورقۇش ئالامىتى خېلى ئېنىقلا چىقىپ تۇرغان بىر قىز تۇراتتى. ئۇ ئۇچىسىغا ئۆي ئىچىلىك ئاددىي كۆڭلەك، بېشىغا كونىراپ كەتكەن كونىچە شىلەپە كىيگەنىدى. قولىدا يەنىلا تۇنۇگۈنكىدەك كىچىككىنە كۇنلۇك تۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ كۇتمىگەندە ئۆيدە شۇنچە نۇرغۇن ئادەم بارلىقىنى كۆرۈپ، قورۇنۇش بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا گۈزەل قىزلاردەك قورقۇپ كەتكىنىدىن نېمە قىلىشىنى بىلەلمەيلا قالدى. ئۇ ھەتتا چىقىپ كەتمەكچىمۇ بولدى.

— ھە... سىزمىدىڭىز؟ — دېدى راسكولنىكوف ئىنتايىن ھەيران بولۇپ، ئۇ ئۆزىمۇ بىردىنلا ئۇيالغىنىدىن ئوڭايسىزلىنىپ قالدى.

ئۇ شۇ ئانلا ئانسى بىلەن سۆھبەتلىشىۋاتقان «ئەخلاق ـ پەزىلەتتە بۇزۇلۇپ، ئابرۇيى تۆكۈلۈپ كەتكەن» بىر قىز بارلىقىنى لۇژىنىنىڭ خېتىدىن ئاللىبۇرۇنلا ئۇقۇپ بولغانلىقىنى يادىغا ئالدى. ئۇ تېخى ھېلىلا لۇژىنىنىڭ تۆھمىتىگە ئېتىراز بىلدۈرگەن ۋە ئۇ قىزنى ئۆمرۈمدە بىرىنچى قېتىم كۆرۈشۈم دېگەنىدى، مانا ئەمدى كۇتمىگەندە شۇ قىز ئۆزى كىرىپ كەلدى. لۇژىنىنىڭ ئۇ قىزنى «ئەخلاق ـ پەزىلەتتە بۇزۇلۇپ، ئابرۇيى تۆكۈلۈپ كەتكەن» دېگەندەك گەپلىرىگە ئېتىراز بىلدۈرمىگەنلىكى ھېلىمۇ ئۇنىڭ يادىدا ئىدى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ كاللىسىدىن خىرە ـ شىرە بىر ھالەتتە غەل ـ پاللا پەيدا بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن، ئۇ بىردەم زېن سېلىپ قارىغاندىن كېيىن، ئىزا ـ ئاھانەتكە چىداپ يۈرگەن بۇ قىزنىڭ شۇنداق بىر غېرىبانە ھالەتتە بوينىنى قىسىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ، بىردىنلا ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قالدى. ئۇ قىز

قورقمىنىدىن قېچىپ كەتمەكچى بولغىنىدا، ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرى پىچاقتا تىلغاندەك قاتتىق ئاغرىپ كەتتى.

ـــ سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى زادىلا ئويلىماپتىكەنمەن، ـــ دېدى ئۇ ئالدىراپ ۋە كۆز ئىشارىتى بىلەن قىزنى توختىتىپ، ـــ قېنى مەرھەمەت قىلىپ ئولتۇرۇڭ. سىزنى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئەۋەتتى ھەرقاچان، كەچۈرۈڭ. بۇ يەرگە ئەمەس، ئەنە ئاۋۇ يەرگە ئولتۇرۇڭ...

راسكولنىكوفنىڭ ئۈچ ئورۇندۇقىدىن بىرسىدە ئىشككە يېقىن ئولتۇرغان رازۇمىخىن سونىيە كىرگەن چاغدا ئۇنى ئۆتكۈزۈۋېتىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغىنىدى. راسكولنىكوف قىزغا باشتا دىۋاننىڭ بايا زوسىموف ئولتۇرغان نېرىقى بېشىنى كۆرسەتمەكچى بولغانىدى، لېكىن دىۋاننىڭ كارىۋاتلىق ۋەزىيىسىنىمۇ ئۆتەيدىغانلىقىنى، ئۇنى بۇ يەردە ئولتۇرغۇزۇشنىڭ بەكلا ئامراقلىقنىڭ ئىپادىسى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ قالدى، شۇ ۋەجدىن ئۇ قىزغا ئالمان ـ تالمان ھېلىلا رازۇمىخىن تۇرۇپ كەتكەن ئورۇندۇقنى كۆرسەتتى.

ـــ سەن بۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇر، ـــ دېدى رازۇمىخىنغا بايا زوسىموف ئولتۇرغان يەرنى كۆرسىتىپ.

سونىيە ئولتۇردى، قورقمىنىدىن ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى دېگۈدەك تىترەيتتى، ئۇ ئىككى خانىمغا قورۇنۇپقىنا قاراپ قويدى. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، بۇ خانىملار بىلەن قانداقلارچە يانمۇيان ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى ئۇ ئۆزىمۇ ئۇقماي قالغانىدى. ئۇ يەنە شۇنى ئېسىگە ئېلىپ قورقمىنىدىن بىردىنلا چاچراپ تۇرۇپ كەتتى ۋە قاتتىق قورۇنۇش ئىچىدە روسكولنىكوفقا مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ مەن... مەن... ئالدىراپ تۇرىمەن. كەچۈرۈڭ، سىزنى ئاۋارە قىلدىم، ـــ دېدى ئۇ دۈدۈقلاپ، ـــ مېنى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئەۋەتتى؛ ئۇنىڭ ئەۋەتكۈدەك باشقا ئادىمىمۇ يوق... كاتېرىنا ئىۋانوۋنا سىزنى ئەتە ئەتىگەندە... مېيىت ئۇزىتىشقا

بېرىشىپ بەرسە دەيدۇ... دۇئادىن كېيىن... مىتروفانىي قەبرىستان[1]نغا قويغۇدەك... ئاندىن بىزنىڭكىگە... ئۇنىڭكىگە... نەزىرگە كەلسۇن دەيدۇ... ماڭا بەك تاپىلاپ ئېيىت... كەلمەي قالمىسۇن، دېدى.

سونيە دۇدۇقلاپ، گېپىنى داۋام قىلالمىدى.

— ئىلاج بار بارىمەن... بارىمەن، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف. ئۇمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، دۇدۇقلاپ قېلىپ گېپىنى دەپ بولالمىدى، — قېنى مەرھەمەت قىلىپ ئولتۇرۇڭ، — دېدى ئۇ كۇتىمىگەندە، — سىزگە دەيدىغان گېپىم بار، قېنى سىز ئالدىرايدىغانسىز ھەرقاچان، مەرھەمەت قىلىڭ، بىردەمدىلا...

ئۇ ئورۇندۇقنى قىز تەرەپكە ئازراق سۈرۈپ قويدى. سونيە يەنە ئولتۇردى. ئۇ يەنە قورۇنۇپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمىگەندەك خانىملارغا لەپپىدە قاراپ قويدى ـ دە، يەنە ئىتتىك يەرگە قارىۋالدى.

تامدەك تاتىرىپ كەتكەن راسكولنىكوف بىردىنلا قىزىرىپ، پۈتۈن بەدىنى چىمىرلاۋاتقاندەك سەسكىنىپ كەتتى، كۆزلىرىمۇ چاقناپ كەتتى.

— ئانا، — دېدى ئۇ قەتئىيلىك، شۇنداقلا دادىللىق بىلەن، — بۇياق مەن سىزگە ھېلىلا گېپىنى قىلىپ بەرگەن، تۇنۇگۈن ھارۇنىڭ ئاستىدا قېلىپ ئۆلۈپ كەتكەن بىتەلەي جاناب مارمېلادوفنىڭ قىزى سوفيە سېمىيونوۋنا مارمېلادوۋا بولىدۇ...

پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا كۆزلىرىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىسىپ سونيەگە قاراپ قويدى. ئۇ رودىيەنىڭ قەتئىي، كىشىنىڭ چىشىغا تەگكۈدەك كىبىرىدىن ئوڭايسىزلانغان بولسىمۇ، بۇ كۆڭۈللۈك پۇرسەتنى يەنىلا قولدىن بەرمىدى. دونېچكا بىچارە قىزنىڭ چىرايىغا جىددىي بىر ھالەتتە پۈتۈن دىققىتى بىلەن تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى، ئاللىقانداقتۇر ھەيرانلىق ئىچىدە

[1] بۇ پېتېربۇرگتىكى بىر كەمبەغەللەر قەبرىستانى.

ئۇنىڭغا زەن سالماقتا ئىدى. سونىيە راسكولنىكوفنىڭ ئۆزىنى تونۇشتۇرغانلىقىنى ئاڭلاپ بېشىنى كۆتۈرمەكچى بولدى ـ يۇ، لېكىن بايىقىدىنمۇ بەكرەك ھولۇقۇپ كەتتى.

ـــ سىزدىن شۇنى سورىۋالماقچىدىم، ـــ دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭغا ئىتتىك ـ ئىتتىك گەپ قىلىپ، ـــ بۇ ئىشنى بۇگۈن قانداقراق تۈگەتتىڭلار؟ سىلەرنى ئاۋارە قىلمىدىمۇ؟... مەسىلەن، ساقچىلار.

ـــ ياق، ھەممە ئىشنى تۈگەتتۇق... چۈنكى ئۆلۈش سەۋەبى ئېنىقلا تۇرسا؛ بىزنى ئاۋارە قىلمىدى؛ لېكىن، قولۇم ـ قوشنىلار ئاچچىلاپ كېتىۋاتىدۇ.

ـــ نېمىدەپ؟

ـــ جەسەت ئۇزۇن تۇرۇپ كەتتى دەپ... ھازىر كۈن ئىسسىق، پۇراق چىقىپ... شۇڭا بۇگۈن كەچلىك ئىبادەت ۋاقتىدا، مېيىتنى قەبرىستانغا يۆتكىۋەتمەكچى، ئەتىگىنچە كىچىك چېركاۋدا تۇرۇپ تۇرغۇدەك، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا باشتا ئۇنىمىغان، لېكىن ئامال يوقلۇقىنى ئۇقتى بولغاي...

ـــ ئەمىسە بۇگۈن ئىكەنده؟

ـــ ئۇ كىشى سىزنى چېركاۋدىكى مېيىت ئۇزىتىشقا قالماي كەلسۇن دەيدۇ، ئاندىن ئۆيىدىكى نەزىرگە داخىل بولسۇن دەيدۇ.

ـــ ئۇ نەزىر بەرمەكچىمۇ؟

ـــ ھەئە، كىچىكرەك؛ ئۇ تۇنۇگۈن بەرگەن ياردەمىڭىز ئۈچۈن كۆپتىن ـ كۆپ مىننەتدار ئىكەنلىكىنى ئېيتتى... سىز بولمىغان بولسىڭىز، مېيىتنى يەرلىككە قويغۇدەكمۇ ھالىمىز يوق ئىدى.

ئۇنىڭ لەۋلىرى بىلەن تۆۋەنكى ئېڭىكى بىردىنلا تىترەپ كەتتى. لېكىن، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى ـ دە، يەنە ئىتتىك يەرگە قارىۋالدى.

گەپ ئارىلىقىدا راسكولنىكوف قىزغا دىققەت بىلەن زەن سالدى. قىزنىڭ يۈزى ياداڭغۇ، بەكلا ياداڭغۇ ۋە قانسىز ئىدى.

يۇز قۇرۇلۇشى خېلىلا سەت، بېشىمۇ، كىچىككىنە بۇرنىمۇ، تۆۋەنكى ئېڭىكىمۇ ئۇچلۇق ئىدى. ئۇنى ھەتتا چىرايلىق دېگىلى بولمايتتى. لېكىن، كۆپكۆك كۆزلىرى شۇ قەدەر يېقىملىق ئىدىكى، بۇ كۆزلەر چاقنىغان چېغىدا، ئۇنىڭ چىرايىغا ئاجايىپ ئاق كۆڭۈللۈك ۋە سەمىمىيلىك تۇسىنى بېرىپ، كىشىنى ئىختىيارسىز ئۆزىگە مەپتۇن قىلىۋالاتتى. ئۇنىڭ يۇزىدىن ۋە تەق - تۇرقىدىن يەنە شۇنداق بىر ئالاھىدىلىك كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتىكى، گەرچە ئۇ ئون سەككىز ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، كىچىككىنە قىزچاقلارغىلا ئوخشايتتى، ئەمەلىي يېشىدىن خېلىلا ياش، ھەتتا بىر گۆدەك بالىدەكلا كۆرۈنەتتى. بۇ بەزىدە ئۇنىڭ ئايرىم كۆلكىلىك ھەرىكەتلىرىدە ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئازراقلا پۇلى نەزىر ئۆتكۈزگىلى يېتەمدىكەن... — سورىدى راسكولنىكوف سۆھبەتنى جاھىللىق بىلەن داۋاملاشتۇرۇپ.

— گروبنىڭ ئادەتتىكىلىرىدىن ئالماقچى... ھەممىنى ئاددىيلا قىلماقچى، شۇڭا ئانچە كۆپ كەتمەيدۇ... كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئىككىمىز بايا ئولتۇرۇپ ھېسابلاپ باقتۇق؛ نەزىرگە ئازراق پۇل ئاشىدىكەن. كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ بەكلا شۇنداق قىلغۇسى بار. بىلەمسىز، ئۇنداق قىلمىسا بولمايدۇ... بۇ ئۇنىڭغا تەسەللى بولۇپ قالىدۇ... ئۇ ئۆزى شۇنداقراق، سىزمۇ بىلسىز...

— بىلمەن، بىلمەن.... ئەلۋەتتە... ئۆيۈمگە نېمىشقا بۇنچىۋالا سەپسېلىپ كەتتىڭىز؟ ئانامغۇ ئۇنى گروبنىڭ ئۆزىلا ئىكەن، دەۋاتىدۇ.

— تۇنۇگۈن ھەممە پۇلىڭىزنى بىزگە بېرەتتىڭىز، — دېدى سونېچكا كۆچلۈك، لېكىن پەس ئاۋازدا ئىتتىك - ئىتتىك گەپ قىلىپ، كېيىن ئىتتىكلا يەرگە قارىۋالدى. ئۇنىڭ لەۋلىرى بىلەن تۆۋەنكى ئېڭىكى يەنە تىترەپ كەتتى. راسكولنىكوفنىڭ ئۆيىدىكى جاھازلارنىڭ شۇنچىۋالا ئاددىيلىقى ئۇنى خېلى بۇرۇنلا ھەيران

قالدۇرغاندى. مانا ئەدى بۇ گەپلەر تەبئىي بىر ھالەتتە ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ كەتتى. ئارقىدىن ئۆيدە جىمجىتلىق باشلاندى، دونبچكانىڭ كۆزلىرى نېمىشقىدۇر نۇرلىنىپ كەتتى، پولخېرىيە ئالبكساندروۋنا سونبچكاغا يېقىملىق نەزەردە قاراپ قويدى.

— رودىيە، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — چۈشلۈك تاماقنى ئەلۋەتتە بىللە يەرمىز. دونبچكا، بىز ماڭايلى... رودىيە، سەن ياخشىسى ئازراق سەيلە قىلىپ كەل. ئاندىن بىردەم يېتىپ ئارام ئال. ئاندىن بىزنىڭ قېشىمىزغا بار، تېزرەك بارغىن... بىز سېنى... بەكلا چارچىتىۋەتتۇقمىكىن دەيمەن...

— بولىدۇ، بولىدۇ، باراي، — جاۋاب بەردى ئۇ ھولۇقۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ، — لېكىن ئازراق ئىشىم بار ئىدى...

— سىلەر تاماقنىمۇ باشقا ـ باشقا يېمەكچىمۇ؟ — ۋارقىرىدى رازۇمىخىن راسكولنىكوفقا ھەيرانلىق ئىچىدە تىكىلىپ، — بۇ زادى نېمە قىلغىنىڭ؟

— بولىدۇ، بولىدۇ، چوقۇم باراي... ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە... سەن بىردەم تۇرۇپ تۇر. ئانا، ھازىرچە ئۇنىڭ سىلەرگە لازىمى يوقتۇ؟ ياكى مەن ئۇنى سىلەردىن تارتىپ ئېلىۋاتىمەنمۇ يا؟

— ھە، ياق، ياق. دىمىترىي پروكوۋېچ، تاماقتا سىزمۇ بىز بىلەن بىللە بولۇڭ، ماقۇلمۇ؟

— مەرھەمەت قىلىپ كېلىڭ، جۇمۇ، — ئىلتىماس قىلدى دونيە.

رازۇمىخىن ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ تەزىم قىلدى. كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئارىلىقتا نېمىشقىدۇر ھەممەيلەن تەڭلا خىجىلچىلىق ھېس قىلىپ قالدى.

— خوش ئەمىسە، رودىيە، كۆرۈشكۈچە دەيمەن. «خوش» دېگەن گەپ بىلەنغۇ خۇشۇم يوق. خوش ئەمىسە، ناستاسىيە... ھەي ! يەنە «خوش» دەپ سالدىم !...

پولخېرىيە ئالبكساندروۋنامۇ سونبچكا بىلەن تەزىم قىلىپ خوشلاشماقچى بولدى ـ يۇ، لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇنداق

قىلمىدى. شۇڭا خانىدىن ئىتتىك ـ ئىتتىك مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

لېكىن، ئاۋدوتىيە رومانوۋنا خۇددى ئۆز نۆۋىتىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك ئانىسىنىڭ كەينىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ سونيەنىڭ يېنىدىن ئۆتكۈچە ھۆرمەت ۋە ئەدەپ بىلەن تولۇق تەزىم قىلىپ ئۆتتى. سونيچكا ئوڭايسىزلىنىپ، سەل ھودۇقۇپ، ئالدىراپ ـ سالدىراپ جاۋابەن تەزىم قىلدى. لېكىن، خۇددى ئاۋدوتىيە رومانوۋنانىڭ ھۆرمەت ـ ئېتىبارى ئۇنى ئوڭايسىزلاندۇرغاندەك ۋە ئېغىر ئازابقا سېلىپ قويغاندەك، ئۇنىڭ چىرايىدا ھەتتا ئاللىقانداقتۇر كېسەللىك ھالىتىگە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر خىل ئالامەت جىلۋىلەندى.

ـــ خەير ئەمىسە، دونيە ! ـــ ۋارقىرىدى راسكولنىكوف ئۇلار دەھلىزگە چىقىپ بولغاندا، ـــ ماڭا قول بەرمىدىڭغۇ !

ـــ قول بەردىمغۇ، ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ ـــ جاۋاب بەردى دونيە مۇلايىملىق بىلەن، لېكىن ئوڭايسىزلىق ئىچىدە ئاكىسى تەرەپكە بۇرىلىپ.

ـــ بەرگەن بولساڭ نېمە بوپتۇ، يەنە بىر قېتىم قول ئېلىشۋېتەيلى !

شۇنىڭ بىلەن ئۇ سىڭلىسىنىڭ قولىنى چاڭ سىقىپ قويدى، دونيچكا ئۇنىڭغا قاراپ كۈلدى ـ دە، ھۇپپىدە قىزىرىپ، قولىنى ئىتتىك تارتىۋالدى، ئۇ نېمىشقىدۇر بەختكە چۆمۈپ، ئانىسىنىڭ كەينىدىن ماڭدى.

ـــ مانا ئەمدى ئوبدان بولدى، ـــ دېدى راسكولنىكوف ئۆيگە قايتىپ كىرگەندىن كېيىن سونيەگە خاتىرجەم قاراپ، ـــ ئۆلگەنلەرگە خۇدا ئۆزى رەھمەت قىلار، لېكىن تىرىكلەر يەنە ياشىشى كېرەك ! توغرىمۇ؟ توغرىمۇ؟ شۇنداق ئەمەسمۇ؟

سونيە ھەتتا ھەيران بولغانەك ئۇنىڭ بىردىنلا نۇرلىنىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ تۇرۇپلا قالدى؛ راسكولنىكوفمۇ قىزغا بىرنەچچە سېكۇنتقىچە تىكىلىپ قاريدى. قىزنىڭ مەرھۇم دادىسى

دەپ بەرگەن پۈتۈن ئەھۋالى، ئەنە شۇ كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلىك ئارىلىقتا ئۇنىڭ كاللىسىدا غىل ـ پاللا پەيدا بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى...

ـــ يا پەرۋەردىگار، دونيچكا، ـــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا كوچىغا چىققان ھامان گەپ باشلاپ، ـــ ماۋۇ ئىشنى قارىمامدىغان، ئاشۇ يەردىن چىقىپ كەتكىنىمىزگە خۇشال بولۇۋاتىمەن دېسە، نېمىشقىدۇر ئۆزۈمنى ئەركىنىرەك سېزىۋاتىمەن. توۋا، تۈنۈگۈن پويىزدا كېلىۋېتىپ، شۇنىڭغىمۇ خۇشال بولارمەن دەپ ئويلىغانمىدىم!

ـــ ئانا، سىزگە يەنە بىر قېتىم دەپ قويسام بولغۇدەك، ئۇنىڭ كېسىلى ھېلىمۇ ئېغىركەن. سىز سەزمىدىڭىزمۇ؟ بەلكىم ئۇ بىزنى سېغىنىپ، ئازابلىنىپ، شۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغاندۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىڭ، شۇنداق قىلسىڭىز، نۇرغۇن ـ نۇرغۇن ئىشلارنى كەچۈرۈۋەتكىلى بولىدۇ.

ـــ ھەي، ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمىگەن سەن ئۆزۈڭ! ـــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا شۇ ئانىلا ئىچى ئېچىشىپ، قاتتىق ـ قاتتىق گەپ قىلىپ، ـــ بىلەمسەن، دونيە، ئىككىڭلارغا قاراپ ئولتۇرسام، سەن ئاكاڭغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەنسەن: تېشىڭلاردىن كۆرە ئىچىڭلار بەكرەك ئوخشايدىكەن؛ ھەر ئىككىڭلار مەيۈس، غەمكىن، ھەر ئىككىڭلار قىزىققان، تەكەببۇر، ھەر ئىككىڭلار مەرد... ئاكاڭ ئۆزىنىلا ئويلايدىغانلارنى ھەرگىزمۇ دورىيالمايدۇ، شۇنداقمۇ، دونيە؟... لېكىن بۇگۈن ئاخشام نېمە ئىشلار بولۇپ كېتەر، دەپ ئويلىسام، پۈتۈن بەدىنىم تىكەنلىشىپ كېتىدۇ!

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، ئانا، ھامىنى بولىدىغان ئىشنىڭ بولغىنى ياخشى.

ـــ دونيچكا، ھازىرقى ھالىمىزنى ئۆزۈڭ بىر ئويلاپ باق! ئەگەر پېتىر پېتروۋىچ نىكاھلىنىشتىن يېنىۋالسا، ئۇ چاغدا

قانداقمۇ قىلارمىز؟ ــ ئويلىمايلا دەپ سالدى بىچارە پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

ــ ئەگەر شۇنداق قىلسا، ئۇنىڭ يەنە نېمە قىممىتى بولماقچىدى، ــ كېسىپلا جاۋاب بەردى دونېچكا مەنسىتمەسلىك بىلەن.

ــ بىز ئۇنىڭ يېنىدىن كېتىپ توغرا قىلدۇق، ــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا دەرھال ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ ئۇ بىر يەرگە بارغىلى ئالدىراپ تۇرغانىدەك قىلىدۇ؛ ئۇنىڭ تالا ــ تۇزگە چىقىپ، ئازراق ھاۋا يېگىنىمۇ تۇزۇك... ئۇنىڭ ئۆيى بەكلا دىمىق ئىكەن... لېكىن، بۇ يەرنىڭ نەرىدە ساپ ھاۋا بارکىنتاڭ؟ بۇ يەرنىڭ كوچىلىرىمۇ ھاۋا كىرمەيدىغان ئۆيگە ئوخشايدىكەن. يا پەرۋەردىگار، قانداق شەھەر بۇ !... توختا... چەتكە ئۆتۈۋال... ئاۋۇلار سوقۇۋېتىدۇ، كۆتۈرۈۋالغىنى نېمىدۇ ! ھە، فورتېپيانو ئىكەن ــ دە، قۇرۇپ كەتكۇرلەر... قارىغىنا، بىر ــ بىرىنى ئىتتىرىشكىنىنى... مەن ھېلىقى قىزدىنمۇ قورقۇپ تۇرىمەن...

ــ قايسى قىزدىن، ئانا؟

ــ ئۆيدە قالغان ھېلىقى سوفيە سېمىيونوۋنادىن دەيمەن...

ــ ئۇنىڭ نېمىسىدىن قورقىسىز؟

ــ ماڭا شۇنداق زايە بولۇۋاتىدۇ، دونيە. راست ئىشەنسەڭ ــ ئىشەنمىسەڭ ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى. ئۇ كىرىپ كەلگەن چاغدىلا، دىلخەستىلىكىنىڭ يىلتىزى شۇمكىن، دەپ قالدىم.

ــ ئۇنداق ئىش يوق، ــ ئەلەم بىلەن ژارقىرىۋەتتى دونيە، ــ سىزگە بەكلا تېتىقسىز بىرنېمىلەر زايە بوپتۇ. ئانا ! ئاكام ئۇ قىز بىلەن تېخى تۇنۇگۈنلا تونۇشۇپتۇ، بايا ئۇ قىز كىرگەندە، ئاكام ئۇنى تونۇيالماي قالدىغۇ.

ــ بوپتۇ، قېنى ئۆزۈڭ كۆرۈپ قالارسەن... ئۇ قىز كۆڭلۈمنى پاراكەندە قىلىپلا تۇرىدۇ. قېنى ئۆزۈڭ كۆرۈپ قالارسەن، كۆرۈپ قالارسەن ! ئۇ مېنى بەكلا قورقۇتۇۋەتتى؛ ئاكاڭ تونۇشتۇرۇشقا باشلىغاندا، ئۇ ماڭا قاراپ تۇرۇپتىكەن، قاراشلىرى

شۇنداق ئۆزگىچە، ئورۇندۇقتىن تۇرۇپ كەتكىلى قىل قالدىم. ئېسىگىدىمۇ؟ بەكلا غەلىتە؛ پېتىر پېروۋېچ خېتىدە ئۇنى ھېلىقىدەك دەپتىكەن، لېكىن ئاكاڭ ئۇنى بىزگە تونۇشتۇردى، ساڭىمۇ تونۇشتۇردى ! شۇنىڭدىن قارىغاندا، ئۇنى بەكلا قەدىرلەيدىغان ئوخشايدۇ !

ـــ نېمە دەپ يازسا يازمامدۇ ! بىزنىڭ ئۇستىمىزدىنمۇ خەقلەر گەپ تېرىشتىغۇ، خەتلىرىدە يېزىشتىغۇ، ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ مەن ئۇنىڭغا ئىشەندىم... ئۇ ياخشى قىز ئىكەن، قالغىنىنىڭ ھەممىسى بىلجىرلاش !

ـــ دېگىنىڭدەك بولسۇن ئىلاھىم !

ـــ پېتىر پېتروۋېچ شەرمەندە ئىغۋاگەر ئىكەن، ـــ دېدى دونېچكا كۈتمىگەندە قىلچە ئەيمەنمەي.

پولخېرىيە ئالىبكساندروۋنا زۇۋان سۇرمىدى. گەپ شۇنىڭ بىلەن ئۈزۈلۈپ قالدى.

ـــ مۇنداق گەپ، سەن بىلەن بىر ئىش توغرۇلۇق سۆزلەشمەكچىدىم، ـــ دېدى راسكولنىكوف رازۇمىخىننى دېرىزە تەرەپكە تارتىپ...

ـــ ئەمىسە مەن كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا سىزنى كېلىدىكەن دەپ بارايمۇ... ـــ دېدى سونيە كەتمەكچى بولۇپ ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ ھازىرلا تۇگەيدۇ، سوفيە سېمىيونوۋنا، بىزنىڭ سىزدىن يوشۇرغۇدەك سىرىمىز يوق، سىز دەخلى قىلمايسىز... سىزگە دەيدىغان ئىككى ئېغىز گەپىم بار... مۇنداق گەپ، ـــ ئۇ گەپنى تۇگەتمەي بىردىنلا ئۈزۈپ قويۇپ، رازۇمىخىن تەرەپكە بۇرالدى، ـــ سەن تونۇيسەنغۇ ھېلىقى... ئىسمى نېمىدى... پورفىرىي پېتروۋېچنى؟

ـــ تونۇمايچۇ ! ئۇ مېنىڭ تۇغقىنىم. نېمە ئىشىڭ بار ئىدى؟ ـــ سورىدى رازۇمىخىن ئالاھىدە قىزىقىپ.

— ئۇ ھازىر ھېلىقى دېلونى... ھە، ھېلىقى قاتىللىق دېلوسىنى بېجىرىۋاتىدۇغۇ... تۇنۇگۈن سىلەر شۇ ئىش توغرۇلۇق سۆزلىشىپتىكەنسىلەرغۇ!

— ھەئە... نېمە بولدى؟ — رازۇمىخاننىڭ كۆزلىرى بىردىنلا چەكچىيىپ كەتتى.

— ئۇ نەرسە - كېرەكلىرىنى گۆرۈگە قويغان ئادەملەرنى سۈرۈشتۇرۇۋاتىپتۇ، ئۇ يەرگە مەنمۇ ئازراق نەرسەمنى گۆرۈگە قويغان. پۈلغا يارىمايدىغان ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەر، بىرسى سىگىلمىنىڭ ئۇزۇكى، ئۇنى سىگىلىم مەن ماڭدىغان چاغدا يالداما قىلىپ بەرگەن. بىرسى دادامنىڭ كۈمۈش سائىتى. ھەممىسى بولۇپ بەش - ئالتە رۇبلىلىق بىر نەرسە، لېكىن خاتىرە بۇيۇمى بولغاچقا، مەن ئۇچۇن بەكلا قىممەتلىك. ئەمدى مەن قانداق قىلىشىم كېرەك؟ مېنىڭ ئۇلارنى يوقىتىپ قويغۇم يوق، بولۇپمۇ سائەتنى. بايا دونېچكانىڭ سائىتى توغرۇلۇق گەپ بولۇنغاندا، ئانام سائەتنى سوراپ قالارمىكىن، دەپ تىترەپ كەتتىم. دادامدىن قالغان نەرسىلەردىن پەقەت شۇ سائەتلا ساقلىنىپ قالغان. ئەگەر ئۇمۇ يوقالسا، ئانامنىڭ كۆڭلى يېرىم بولىدۇ. خوتۇن خەقلەرنى بىلىسەنغۇ! شۇڭا قانداق قىلىشىم كېرەك، ماڭا مەسلىھەت بەر! بىلىمەن، ساقچى ئىدارىسىگە بېرىپ خەۋەر قىلىشىم كېرەك. لېكىن، ئەگەر توغرىدىن - توغرا پورفېرىينىڭ ئۆزىگىلا دېسەك، تېخىمۇ ياخشىراق بولماسمۇ؟ سېنىڭچە قانداق؟ بۇ ئىشنى تېزرەك پۈتكۈزۈۋەتسەك بولاتتى، قاراپ تۇر، تاماق كەلگۈچە ئانام سائەتنى گەپ يوق سورايدۇ.

— بۇنىڭ ئۇچۇن ساقچى ئىدارىسىگە بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق، پورفېرىينى تاپساقلا بولىدۇ، — دېدى رازۇمخىن ئادەتتىن تاشقىرى ھاياجان بىلەن، — ماۋۇنى قارا، مەن ئىنتايىن خۇشال!

— ئەمسە نېمىنى ساقلاپ تۇرىمىز. ھازىرلا باراىلى، ئىككى چامداملا يەر. گەپ يوق تاپالايمىز.

— بوپتۇ ئەمسە... ماڭايلى...

— ئۇ سەن بىلەن تونۇشقىنىغا ئىنتايىن، ئىنتايىن، ئىنتايىن، ئىنتايىن خۇشال بولىدۇ! مەن ئۇنىڭغا ھەر ۋاقىت سېنىڭ گېپىڭنى جىق قىلىپ بەرگەن. جىق گېپىڭنى قىلىپ بەرگەن... تېخى تونۇگۇنلا گېپىڭنى قىلىشقانىدۇق. ماڭايلى! ... ئۇنداقتا، سەن ئۇ مومايىنى تونۇيدىكەنسەن — دە؟ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەسكەن!... كا — را — مەت بىر ئىش بولۇپ چىقتى — دە، بۇ — نىڭ — ئا — يىغى! ... ھە، راست سوفيە ئۇۋانوۋنا...

— سوفيە سېمويونوۋنا، — تۇزىتىپ قويدى راسكولنىكوف، — سوفيە سېمىيونوۋنا، بۇ كىشى مېنىڭ دوستۇم رازۇمىخىن، ئۇ ناھايىتى ياخشى ئادەم...

— ئەگەر ئىككىڭلار ھازىر سىرتقا چىقىدىغان بولساڭلار... — رازۇمىخىنغا قاراشقىمۇ جۇرئەت قىلالماي تۇرغان سونيە گەپ باشلاپ قويغىنىغا تېخىمۇ بەكرەك خىجىل بولۇپ، جىم بولۇپ قالدى.

— ماڭايلى، — دېدى راسكولنىكوف بىر قارارغا كېلىپ، — سىزنىڭكىگە بۇگۇنلا كىرگەچ ئۆتىمەن. سوفيە سېمىيونوۋنا. لېكىن، ماڭا دەپ بېرىڭچۇ، سىز نەدە تۇرۇۋاتىسىز؟

راسكولنىكوف ھولۇقۇپ قالغان ئادەمدىنمۇ كۆرە، ئالدىراپ قالغان ئادەمگە بەكرەك ئوخشايتتى، ئۇ قىزدىن كۆزلىرىنى قاچۇردى، سونيە ئادرېسىنى دەپ بەرگۈچە شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇلار بىللە تاشقىرىغا قاراپ مېڭىشتى.

— ئىشىكىڭگە قولۇپ سالمامسەن؟ — سورىدى رازۇمىخىن ئۇنىڭ كەينىدە مېڭىپ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ.

— ھېچقاچان قولۇپلاپ باقمىدىم! ... ئىككى يىلدىن بۇيان قولۇپ ئالمەن دەپلا كېلىۋاتىمەن، — پەرۋاسىزلا قوشۇپ قويدى ئۇ، — قولۇپقا ھاجىتى چۈشمىگەن ئادەملەر بەختلىك ئادەملەر،

شۇنداقمۇ؟ ــ دېدى ئۇ سونيەگە قاراپ كۈلۈپ.

ئۇلار كوچىغا چىقىپ دەرۋازا ئالدىدا توختىدى.

ــ سىز ئوڭ تەرەپكە ماڭمامسىز. سوفيە سېمىيونوۋنا، ھە راست، مۇنداقلا سوراپ باقايچۇ، سىز مېنى قانداق تاپتىڭىز؟ ــ سورىدى ئۇ قىزدىن گويا ئۇنىڭغا ھېچ ئالاقىسى يوق باشقا بىر ئىشنى سۆزلەپ بەرمەكچى بولغاندەك، ئۇنىڭ قىزنىڭ مۇلايىم، بۇلاقتەك كۆزلىرىگە قارىغۇسى كېلەتتى. لېكىن، نېمىشقىدۇر زادىلا قارىيالمايتتى.

ــ ئادرېسىڭىزنى تۇنۇگۈن پولېچكا[1]غا ئۆزىڭىز دەپ بېرىپتىكەنسىزغۇ!

ــ پولىيە؟ ھە، راست... پولېچكا! ھېلىقى... قىزچاق... ئۇ سىزنىڭ سىڭلىڭىزمۇ؟ ئۇنىڭغا ئادرېسىمنى ئۆزۈم دەپ بېرىپتىمەنمۇ؟

ــ نېمە، ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟

ــ ياق... ئېسىمدە...

ــ سىزنىڭ گېپىڭىزنى ماڭا مەرھۇم دادام قىلىپ بەرگەن... لېكىن، ئۇ چاغدا فامىلىڭىزنى بىلمەيتتىم. ئۇ ئۆزىمۇ بىلمەيدىكەندۇق... تۇنۇگۈن فامىلىڭىزنى ئۇقۇپ، مانا بۇگۈن كەلدىم. بىراق، يەنىلا جانابىي راسكولنىكوف قەيەردە تۇرىدۇ، دەپ سورىدىم.... سىزنىڭ ئىجارىگە ئالغان ئۆيدە تۇرىدىغانلىقىڭىزنى بىلمەيدىكەنمەن... خەير ـ خوش... مەن كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا دەپ باراي...

قىز ئۇلارنىڭ يېنىدىن كېتىۋالالىغىنىغا ئىنتايىن خۇرسەن ئىدى؛ ئۇلار كۆرەلمەيدىغان يەرگە پاتراق يېتىۋېلىش ئۈمىدىدە سونيە بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي ئىتتىك ـ ئىتتىك ماڭدى. ئۇ مانا شۇ يىگىرمە قەدەمچە يەرنى تۇگىتىۋالسىلا، دوقمۇشقا بېرىپ ئوڭ تەرەپكە بۇرىلىپ، چوڭ كوچىغا چىقىۋالاتتى. ئۇ ئۆزى يالغۇز

---

① «پولېچكا، پولىيە، پولىنكا» دېگەنلەر مارمېلادوفنىڭ قىزى پولېنا مىخايلوۋنا-نىڭ ئەركىلەتمە ئىسىملىرى.

قالغان چاغدا، يەنە ئالدىراپ ئىتتىك ماڭدى. ھېچكىمگە قارىمىدى، ھېچنېمىگە ئېتىبار قىلمىدى. پەقەت خىيال سۈرۈپ، ئەسلەپ، دېيىلگەن ھەربىر ئېغىز گەپنى، ھەربىر ئەھۋالنى ئويلىغاچ ماڭدى. ئۇ مۇنداق ھېسسىياتنى ھېچقاچان، ھېچقاچان بېشىدىن كەچۈرۈپ باقمىغانىدى. پۈتۈن بىر يېڭى دۇنيا خىرە ـ شىرە، چۈشەنگىلى بولمايدىغان بىر ھالەتتە ئۇنىڭ قەلبىگە كىرىپ كەلگەنىدى. ئۇ بىردىنلا راسكولنىكوفنىڭ ئۆيىگىزگە كىرگەچ ئۆتمەن دېگىنىنى ئەسلەپ قالدى. بەلكىم چۈشتىن بۇرۇن بېرىپ قېلىشى ياكى ھازىرلا بېرىپ قېلىشى مۇمكىن !

ـــ ئەڭ ياخشىسى بۇگۈن بېرىپ قالمىسۇن، ھەرگىز بۇگۈن بېرىپ قالمىسۇن، ـــ پىچىرلىدى ئۇ خۇددى قورقۇپ كېتىپ ئاللىكىملەرگە يېلىنغان بالىلاردەك، يېلىنىپ، ـــ يا رەببىم ! مېنىڭ قېشىمغا... ئاشۇ ئۆيۈمگە بارسا... كۆرۈپ قالىدۇ... ۋاي خۇدايىم !

شۇ پەيتتە، ئۇ ناتونۇش بىر جانابنىڭ ئۆزىدىن كۆز ئۈزمەي، ئىزمۇئىز تەقىپ قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى سەزمىدى. قىز دەرۋازىدىن چىقىشىغىلا، ئۇ قىزنىڭ كەينىگە چۈشكەنىدى. رازۇمىخىن، راسكولنىكوف ئۇچى كوچىدا پىيادىلەر يولىدا تۇرۇپ گەپلىشىۋاتقاندا، ھېلىقى ئادەم ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئويلىمىغاندا سونيەنىڭ: «مەن يەنىلا جانابىي راسكولنىكوف قەيەردە تۇرىدۇ، دەپ سورىدىم» دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، بىردىنلا چۆچۈپ كەتتى. ئۇچەيلەنگە تېز، لېكىن دىققەت بىلەن زەن سېلىپ چىقتى، ئۇ سونيەنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ تۇرغان راسكولنىكوفقا ھەممىدىن بەكرەك دىققەت قىلدى؛ ئاندىن بىناغا كۆز سېلىپ، ئۇنى كۆڭلىگە پۈكۈۋالدى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇ ئۆتۈپ كېتىۋاتقۇچە بولغان قىسقىلا ۋاقىت ئىچىدە بولۇپ ئۆتتى. يولۇچى قىلچە چاندۇرماي يولنى داۋاملاشتۇرىۋەردى. ئۇ نېمىنىدۇر كۈتكەندەك قەدىمىنى ئاستىلاتتى. ئۇ سونيەنى كۈتمەكتە ئىدى، چۈنكى ئۇ ئۇلارنىڭ

خوشلىشۇاتقانلىقىنى، سونيەنىڭ ئۆيگە قايتماقچى بولۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەنىدى.

«بۇ قىز نەدە تۇرىدىغاندۇ؟ بۇ چىراينى نەدىدۇر كۆرگەندەك قىلىمەن، ــ ئويلىدى ئۇ سونيەنىڭ چىراينى ئەسلەپ، ــ بۇنى ئۇقۇۋالمىش كېرەك.»

دوقمۇشقا كەلگەندە، ئۇ يولنى كېسىپ ئۆتۈپ، نېرىقى تەرەپكە ئۆتۈۋالدى. ئۇ بۇرىلىپ قاراپ، سونيەنىڭمۇ مۇشۇ تەرەپكە قاراپ ئۆزى بىلەن بىر كوچىدا كېلىۋاتقانلىقىنى ۋە ھېچنېمىنى سەزمىگەنلىكىنى كۆردى. سونيەمۇ دوقمۇشقا كېلىپ، نەق مۇشۇ كوچىغا بۇرالدى. ئۇ سونيەنىڭ كەينىگە چۈشۈپ، كوچىنىڭ نېرىقى پىيادىلەر يولىدا سونيەگە كۆزىنى ئۇزمەي دىققەت قىلىپ ماڭدى. ئەللىك قەدەمچە ماڭغاندىن كېيىن، ئۇ يەنە سونيە كېتىۋاتقان تەرەپتىكى پىيادىلەر يولىغا ئۆتتى ـ دە، ئۇنىڭغا يېتىشىۋېلىپ، ئوتتۇرىدا بەش قەدەم ئارىلىق تاشلاپ ماڭدى.

ئۇ ئەللىك ياشلارغا كىرىپ قالغان، ئوتتۇرا بويدىن ئېگىزرەك، سېمىز ئادەم ئىدى، مۇرىلىرى كەڭ ۋە كۆپۈنكى بولغاچقا، ئازراق دوكتەك كۆرۈنەتتى. ئازادە ۋە پۇزۇر كىيىنگەن بۇ ئادەم ناھايىتى سالاپەتلىك بىرەر بەگدەك قىلاتتى. ئۇ قولىدا نەپىس ھاسا تۇتۇپ، ھەربىر قەدەم تاشلىغىنىدا، پىيادىلەر يولىنى بىر توقۇلدىتىپ كېتىپ باراتتى؛ قوللىرىغا بولسا يېپىيېڭى پەلەي كىيگەنىدى. ئۇنىڭ ياڭاق سۆڭىكى بۆرتۇپ چىققان كەڭ يۇزى كىشىنىڭ خىلىلا ئامراقلىقىنى كەلتۈرەتتى، ئۇنىڭكىدەك نۇر يېغىپ تۇرىدىغان چىراي پېتىربۇرگتا كەمدىن ـ كەم ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭ ھېلىمۇ قويۇق ئاچ سېرىق چېچىغا ئازراق ئاق ئارىلىغانىدى. بەلگۈرجەك شەكلىدە ياسىتىلغان كەڭ ۋە قويۇق ساقىلى، ھەتتا چېچىدىنمۇ بەكرەك ئاچ سېرىق ئىدى. ئۇنىڭ كۆكۈچ، سوغۇق كۆزلىرى بولسا، ئادەمگە تىك قادىلىپ ۋە خىيالچان قارايتتى؛ لەۋلىرى قىپقىزىل ئىدى. قىسقىسى، بۇ

ئادەم ئۆزىنى ناھايىتى ياخشى كۆتسە كېرەك، ئۇ ھەقىقىي يېشىدىن خېلىلا ياشتەك كۆرۈنەتتى.

سونيە قانال بويىغا چىققاندا، پىيادىلەر يولىدا شۇ ئىككىسىدىن باشقا ھېچكىم قالمىغانىدى. ئۇ قىزنىڭ خىيالغا چۆكۈپ، پەرىشان بىر ھالەتتە كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. سونيە ئۆيىگە يېتىپ كېلىپ، دەرۋازىدىن كىردى. ھېلىقى ئادەممۇ ئازراق ئەجەبلەنگەندەك قىلىپ ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىۋەردى. ھويلىغا كىرگەندىن كېيىن، قىز ئوك تەرەپتىكى بۇرجەككە بۇرالدى ـ دە، ئۆيىگە ئېلىپ چىقىدىغان پەلەمپەي تەرەپكە قاراپ ماڭدى. «ھوي !» دېدى ناتونۇش كىشى پەس ئاۋاز بىلەن قىزنىڭ كەينىدىن يۇقىرىغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، سونيە ئۇنى شۇ چاغدىلا بايقىدى. ئۇ ئۇچىنچى قەۋەتكە چىقىپ، تۇققۇزىنچى نومۇرلۇق ئۆينىڭ ئىشكى ئالدىدا توختاپ قوڭغۇراقنى تارتتى. ئىشككە بور بىلەن «تىككۇچى كاپىرناموف» دەپ يېزىپ قويۇلغانىدى. «ھوي!» دېدى يەنە ھېلىقى ناتونۇش ئادەم. ئۇ بۇنداق غەلىتە ئۇچرىشىشقا قاتتىق ھەيران بولماقتا ئىدى، ئۇ قوشنا ئۆينىڭ ئىشىك قوڭغۇرىقىنى تارتتى.

ـــ سىز كاپىرناموفنىڭكىدە تۇرىدىكەنسىز ـ دە، ـــ دېدى ئۇ سونيەگە قاراپ كۈلۈپ، ـــ ئۇ تۇنۇگۈن مېنىڭ بىر جىلىتكەمنى ئۆزگەرتىپ بەرگەن. مەن مەشھەدە، سىزگە ئارتىتام ئۆيدە، رېسىلىنىڭكىدە، گېرترۇدا كارلوۋانىڭكىدە تۇرىمەن. شۇنداق توغرا كەلگىنىنى قارىمامدىغان !

سونيە ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن قارىدى.

ـــ ئىككىمىز قوشنا ئىكەنمىز، ـــ دېدى ئۇ نېمىشقىدۇر ئالاھىدە خۇشال بولۇپ، ـــ مەن شەھەرگە تېخى ئالدىنقى كۈنىلا كەلگەن. بوپتۇ، خوش ئەمىسە.

سونيە جاۋاب بەرمىدى، ئىشىك ئېچىلىشىغا ئۇ غىپپىدە ئۆيگە كىرىپ كەتتى. نېمىشقىدۇر ئۇنى ۋەھىمە باستى...

ئۇلار پورفىرىينىڭكىگە كېتىۋاتقاندا، رازۇمىخىن ئادەتتىن

تاشقىرى جانلىنىپ كەتتى.

— بەك ئوبدان بولدى، بۇرادەر ! — دېدى ئۇ يېنىش - يېنىش، — مەن بەك خۇشال ! بەكلا خۇشال !

«ئۇ نېمىشقا خۇشال بولىدىكەن؟» ئويلىدى راسكولنىكوف ئۆزىچە.

— سېنىڭمۇ ئۇ مومايغا نەرسەڭنى گۆرۈگە قويغانلىقىڭنى بىلمەيدىكەنمەن. ئاندىن... ئاندىن... بۇ خېلى بۇرۇنقى ئىشمۇ؟ مېنىڭ دېگىنىم، سېنىڭ ئۇ يەرگە بارغىنىڭغا خېلى ئۇزۇن بولغانمۇ؟

«تازىمۇ ساددا ئەخمەقكەن - دە بۇ !» ئويلىدى راسكولنىكوف.

— قاچان دېدىڭما؟ — دېدى ئۇ قەدىمىنى توختىتىپ ئەسلەپ، — ئۇنىڭ يېنىغا ئۇ ئۆلۈشتىن ئىككى - ئۈچ كۈن ئىلگىرى بارغانىدەك قىلىمەن. لېكىن، مەن ھازىر ئۇ نەرسىلەرنىڭ پۈلىنى تۆلىگىلى كېتىۋاتقىنىم يوق، — ئالدىراپ قوشۇپ قويدى ئۇ نەرسىلىرىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانىدەك قىلىپ، — ھازىر قولۇمدا بىرلا كۈمۈش رۇبلى قالدى... ھەممىسى تۈنۈگۈنكى بىردەملىك لەنىتى ئېسىمنى يوقتىشىنىڭ كاساپىتى !

ئۇ ئېسىمنى يوقتىش دېگەن سۆزلەرنى ئالاھىدە قاتتىق ئۇرغۇ بىلەن ئېيتتى.

— ھە، راست، راست، — دەرھاللا قوشۇلدى رازۇمىخىن نېمىگە قوشۇلغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەي، — شۇ چاغدا شۇنچىۋالا قىلىپ كەتكەنلىكىڭنىڭ سەۋەبى شۇ ئىكەن - دە... ھەرھالدا ھەيران بولۇۋىدىم... بىلەمسەن، ئېسىڭنى يوقاتقان چېغىڭدا ئاللىقانداق ئۇزۇكلەرنىڭ، زەنجىرلەرنىڭ گېپىنى ئاڭزىڭدىن چۈشۈرمىگەنىدىڭ !... توغرا، توغرا... مانا ئەمدى ئۇقتۇم، مانا ئەمدى ھەممە نېمە ئېنىق بولدى.

«مانا قارا ! مۇشۇنداق خىيال ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تارقاپ كېتىپتۇ - دە ! مۇنۇ ئادەم مېنى دەپ ئوتقا كىرىشكىمۇ تەييار،

بۇمۇ ئوبدان بولدى. ئېسىمىنى يوقىتىپ ياتقان ۋاقتىمدا نېمە ئۈچۈن ئۈزۈكنىڭ گېپىنى قىلغانلىقىمنى ئاخىر چۈشەندى ! مۇنداق خىيال ئۇلارنىڭ كاللىسىدا يىلتىز تارتىپ كەتكەن بولسا كېرەك ! ...» ئويلىدى روسكولنىكوف.

— ئۇنى ئۇچرىتالارمىزمۇ؟ — سورىدى ئۇ.

— ئۇچرىتىمىز، ئۇچرىتىمىز، — ئالدىراپ جاۋاب بەردى رازۇمىخىن، — ئۇ بەك ئوبدان ئادەم، ئاداش، ھېلى كۆرۈپ قالىسەن ! ئۆزى سەل كالامپايراق. مېنىڭ دېگىنىم، ئۇ نازاكەتلىك ئادەم، مەن يەنە بىر مەنىدىكى كالامپايلىقنى دەۋاتىمەن. ئۇ ئەقىللىك، بەكلا ئۆتكۈر، ھەتتا ئەقلى توشقان ئادەم، لېكىن پىكىر قىلىش ئۇسۇلى ئۆزگىچىرەك... ئۇ گۇمانخور، ھەممىلا نېمىدىن گۇمان قىلىۋېرىدۇ، يەنە كېلىپ ئار - نومۇس دېگەننى بىلمەيدۇ... ئادەمنى ئالداشقا ئامراق، يەنى ئادەمنى ئالداشقا ئەمەس، ئادەمنى ئەخمەق ئېتىشكە ئامراق... ئۇنىڭ ئۇسۇلى — يەنىلا شۇ ئاتام ئېيتقان بايىقى پاكىتقا بەكرەك ئەھمىيەت بېرىش ئۇسۇلى... لېكىن، ئۆز ئىشىغا پۇختا، ئىنتايىن پۇختا... ئۆتكەن يىلى ئۇ ھېچقانداق ئىز قالمىغان بىر قاتىللىق دېلوسىنى ئېنىقلىدى ! ئۇنىڭ سەن بىلەن ئىنتايىن، ئىنتايىن، ئىنتايىن تونۇشقۇسى بار ئىدى !

— نېمىشقا ئەمدى، شۇنداق تونۇشقۇسى كېلىپ قاپتۇ؟

— ئەمدى، قارا... بىلمەسەن، يېقىندىن بۇيان، ئاغرىپ قالغىنىڭدىن بۇيان، ئۇنىڭغا دائىم گېپىڭنى قىلىپ كەلدىم، نۇرغۇن قېتىم... ھە راست، ئاڭلاپ تۇر... ئۇ سېنىڭ قانۇن ئوقۇغانلىقىڭنى، مۇھىتنىڭ قىستىشى بىلەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيالماي قالغانلىقىڭنى ئاڭلاپ، «ۋاي ئىسىت !» دېگەن ! شۇڭا كېسىپ ئېيتمەنكى... يالغۇز ئاشۇ ئىش سەۋەبىدىنلا ئەمەس، مۇشۇنداق نۇرغۇن ئىشلار سەۋەبىدىن شۇنداق؛ تۇنۇگۇن، زامىتوف... ماڭا قارا، روديە، تۇنۇگۇن مەست بولۇپ قېلىپ، ئۆيگە قايتقۇچە بىرمۇنچە ۋالاقلاپ كېتىپتىمەن... ئاغىنە. مەن

سېنى شۇ گەپلەرنى يوغىنىتىۋەتمىگىدى دەپ ئەنسىرىگەن، بىلەمسەن...

— قايسى گەپنى؟ مېنى ساراڭغا چىقىرىۋەتكەن ئىشنىما؟ بەلكىم شۇلارنىڭ دېگىنى توغرىدۇ.

ئۇ زورمۇزور كۈلۈپ قويدى.

— شۇنداق... شۇنداق... تۈۋى، ئۇنداق ئەمەس !... ھە راست، ساڭا نېمىلەرنى دېگەن بولسام، شۇنىڭ ھەممىسى (يەنە ئۇنىڭدىن باشقىلىرىمۇ) بىكار گەپ، ھەممىسى بىر مەستىنىڭ جۆيلۈشى.

— ناماقۇل بولۇشنىڭ نېمە ھاجىتى ! مەن بۇلاردىن شۇنداق بىزار ! — ۋاقىرىدى راسكولنىكوف ئۆزىنى قاتتىق ئاچچىقى كەلگەندەك كۆرسىتىپ. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ قىلىقىنىڭ كۆپى يالغان ئىدى.

— بىلمەن، بىلمەن، چۈشىنىۋاتىمەن. گېپىمگە ئىشەن. چۈشىنىۋاتىمەن، ھەتتا دېيىشتىن خىجىل بولۇۋاتىمەن...

— خىجىل بولۇۋاتساڭ، بولدى دېمەيلا قوي.

ھەر ئىككىلىسى جىم بولۇپ قالدى. رازۇمىخىن ئىنتايىن خۇشال ئىدى. بۇنى سېزىپ تۇرغان راسكولنىكوفنىڭ چىشلىرى كىرىشىپلا كەتتى. رازۇمىخىننىڭ بايىراقتا پورفىرىي ھەققىدە دېگەنلىرى ئۇنى دەككە ـ دۈككىگە سېلىپ قويغانىدى.

«بۇ ئادەمگىمۇ بىچارە سۈپەترەك كۆرۈنۈش كېرەك، — ئويلىدى ئۇ چىرايى تاتارغان، يۈرىكى گۈپۈلدەپ سالغان بىر ھالەتتە، — يەنە مۇمكىنقەدەر تەبىئىيرەك كۆرۈنۈش كېرەك. ياخشىسى، ھەرقانداق كۆرۈنۈشكە تىرىشمىسام، شۇ ئۆزى ئەڭ تەبىئىي بولىدۇ. ئىمكانقەدەر ھېچقانداق كۆرۈنۈشكە تىرىشماسلىقىم كېرەك ! بولمىغۇدەك، تەبىئىيلىك بولمايدۇ... توغرا، باشقا كەلگەننى كۆرۈش كېرەك... ھازىرلا.... ئۇ يەرگە بارغىنىم تۇزۇكمىدۇ، بارمىغىنىم تۇزۇكمىدۇ؟ پەرۋانىنىڭ ئۆزىنى ئوتقا ئاتقىنىدەك بىر ئىش بولغۇدەك. يۈرىكىم سېلىپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ ياخشى ئەمەس !...

— مانا مۇشۇ كۆل رەڭ بىنا، — دېدى رازۇمىخىن.

«ئەڭ مۇھىمى، پورفىرىي مېنىڭ تۇنۇگۈن ھېلىقى دەججالنىڭكىگە بارغانلىقىمنى... ئاندىن قان يۇقىنى سۈرۈشتۈرگەنلىكىمنى بىلەلمەمدىغاندۇ؟ مەن ئۇنىڭكىگە كىرىپ، بۇ ئىشنى دەرھال ئېنىقلىشىم كېرەك، ئۇنىڭ چىرايىدىن بىلىۋېلىشىم كېرەك؛ بولمىسا... جاننى تىكىپ بولسىمۇ، بىلىۋېلىشىم كېرەك!»

— بىلەمسەن، — دېدى ئۇ رازۇمىخىنغا قاراپ مۇغەمبەرلىك بىلەن ھەجىيىپ، — ئاغىنە، بۇگۈن قارىسام تولىمۇ ھاياجانلىنىپ تۇرغاندەك قىلىسەن، شۇنداقمۇ؟

— ھاياجانلىنىپ؟ مەن قىلچە ھاياجانلانمىدىم، — دېدى رازۇمىخىن راستلا جىددىيلىشىپ.

— توغرا ئەمەس، ئۇكا، راستلا كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. بايا ئورۇندۇقتا ئولتۇرغىنىڭدىمۇ خۇددى تۇتاقلىقى تۇتۇپ قالغان ئادەمدەك ئورۇندۇقنىڭ قىرىدىلا ئولتۇردۇڭ، بۇنداق ئولتۇرغىنىڭنى زادىلا كۆرۈپ باقمايتىكەنمەن. ھېچقانداق سەۋەبسىزلا ئورنۇڭدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتىڭ. تۇرۇپلا ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ كەتتىڭ، تۇرۇپلا نېمىشقىدۇر چىرايىڭ ئاجايىپ ئېچىلىپ كەتتى. سەن ھەتتا شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتىڭ، بولۇپمۇ سېنى تاماقتا تەكلىپ قىلغاندا، بەكلا قىزىرىپ كەتتىڭ.

— ئۇنداق ئىش يوق؛ يالغان ئېيتىۋاتىسەن!... بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— سەن باشلانغۇچ مەكتەپ بالىلىرىدەك ھېيىلىگەرلىك قىلىپ نېمە قىلىسەن؟ خۇدايا توۋا، ئۇ يەنە قىزىرىپ كەتتىغۇ.

— سەن بەئەينى توڭگۇز ئىكەنسەن!

— نېمانچه خجىل بولسەن؟ رومېئو[1]، توختاپ تۇر، مەن بۇگۈن بىرەر جاي تېپىپ بۇ ئىشنى ئۇلارغا دەپ بەرمىسەم. ها — ها — ها... ئانامنى بىر كۈلدۈرەي... يەنە بىر كىشىلەرنىمۇ بىر كۈلدۈرەي...

— ماڭا قارا، ماڭا قارا، ماڭا قارا دەيمەن، بۇ دېگەن جىددىي ئىش. بۇ دېگەن... ئەگەر دەپ قويساڭ، بۇ قىلىقسىزلىق بولىدۇ، جىن ئۇرغۇر! — قورقمىدىن پۈتۈن بەدىنى مۇزلاپ كەتكەن رازۇمىخىنىڭ گەپلىرىمۇ قولاشماي قالدى، — سەن ئۇلارغا نېمىنى دېمەكچى؟ مەن، ئۇكا... تۇغما، سەن راستلا تۆگۈزنىڭ ئۆزى ئىكەنسەن!

— سەن بەئەينى ئەتىيازدىكى قىزىل گۈلگىلا ئوخشاپ قالدىڭ! بىلەمسەن، بۇ ئوخشىتىش ساڭا شۇنداق ماس كەلدى؛ بويى ئون ۋېرشوك[2] كېلىدىغان رومېئو! بۇگۈن يۈزۈڭنى شۇنداق پاكىز يۇيۇپسەن، ھەتتا تىرناقلىرىڭنىمۇ تازىلاپسەن، شۇنداقمۇ؟ مۇشۇنداق ئىش ئىلگىرى بولۇپ باققانمۇ؟ خۇدا ئۆزى گۇۋاھ، يەنە تېخى چاچ مايمۇ سۈرتكەندەك قىلىسەنغۇ! ئېڭىشە!

— چوشقا!!!

راسكولنىكوف ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايۋاتقاندەك قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇلار پورفىرىي پېتروۋىچنىڭ ئۆيىگە مانا شۇنداق كۈلگەن پېتى كىرىپ كېلىشتى. راسكولنىكوف مانا شۇنى كۈتكەنىدى. ئۇلارنىڭ قاقاھلاپ كۈلۈپ كىرگەنلىكى ئۆيدىكىلەرگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار دەھلىزگە كىرىپمۇ كۈلكىلىرىنى توختىتالمىدى.

— بۇ يەردە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايسەن. بولمىسا... كاللاڭنى ئېزىۋېتىمەن! — غەزەپ بىلەن پىچىرلىدى رازۇمخىن راسكولنىكوفنى يەلكىسىدىن تۈتۈۋېلىپ.

---

① رومېئو — شېكسپېرنىڭ «رومېئو بىلەن ژۇلېتتا» ناملىق تىراگېدىيەسىنىڭ ئەر باش قەھرىمانى.

② ئون ۋېرشوك — 1.86 مېتىرغا توغرا كېلىدۇ.

5

بۇ چاغدا راسكولنىكوف ئۆيگە كىرىپ بولغانىدى، كىرىپ كېلىۋاتقان چېغىدا، ئۇ ئوزايىدىن كۆلۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇپ تۇرۇۋاتقانىدەكلا قىلاتتى. رازۇمىخىن ئۇنىڭ كەينىدىن كىرىپ كەلدى، بويى ئېگىز، ياداڭغۇ، كالامپاي بۇ ئادەمنىڭ خىجىللىق دەستىدىن روھىي چۈشكۈنلۈك ۋە قەھر ـ غەزەپ چىقىپ تۇرغان يۈزى بەئەينى چوغلۇقتەك قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى چىرايى ۋە پۈتۈن تەق ـ تۇرقىنىڭ بەكلا كۈلكىلىكلىكى، راسكولنىكوفنىڭ كۆلۈشىنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. راسكولنىكوف تونۇشتۇرۇشنى كۈتۈپ تۇرمايلا، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇلارغا سوئال نەزىرىدە قاراپ تۇرغان ئۆي ئىگىسىگە تەزىم قىلدى ۋە ئۇنىڭغا قول بەردى، ئۆزىنى تونۇشتۇرۇش يۈزىسىدىن زورمۇزور بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئېچ ـ ئىچىدىن بۇلدۇقلاپ چىقىۋاتقان كۈلكىسىنى ھېلىمۇ ئاران ـ ئاران بېسىپ تۇرۇۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. لېكىن، ئۇ ئەمدىلەتىن ئۆزىنى جىددىي قىياپەتكە كىرگۈزۈپ، ئۇنى ـ بۇنى دەپ تۇرۇشقا، ئۇنىڭ كۆزى كۈتمىگەندە ئىختىيارسىز ھالدا رازۇمىخىنغا چۈشۈپ قالدى ـ ده، ئەمدى ئۆزىنى زادىلا تۇتۇپ تۇرالمىدى؛ بايىاتىن بېرى زورمۇزور بېسىپ تۇرۇلغان كۈلكە بىردىنلا پارتلاپ كەتتى. ئۇ شۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۆزىنى قانچىلىك كۈچ بىلەن كۈلكىدىن توختىتىپ تۇرغان بولسا، مانا ئەمدى شۇنچىلىك كۈچلۈك قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. راسكولنىكوفنىڭ مۇنداق «سەممىي» كۈلكىسىگە رازۇمىخىننىڭ ئىنتايىن ئاچچىقى كەلدى. بۇ كۈلكە سورۇننى ھەقىقىي شاد ـ خۇراملىققا چۆمدۈردى. مۇھىمى،

تەبىئىي تۇسكە كىرگۈزدى. رازۇمىخىن بولسا، گويا ئەتەي قىلغاندەك مۇنداق تەبىئىيلىكنى يەنمۇ كۈچەيتتى.

— ھۇ شەيتان! — ھۆركىرىدى ئۇ، ئاندىن قولىنى شىلتىۋىدى، قولى تېگىدە ئازراق چېيى قالغان ئىستاكان قويۇقلۇق چاقچاقنىنا ئۇستەلگە تەگدى. ئۇستەلدىكى نەرسىلەر يەرگە چۈشۈپ چاراڭلاپ سۇندى.

— جانابلار، نېمىشقا ئورۇندۇقلارنى سۇندۇرىسىلەر؟ بىلىپ قويۇڭلار، بۇ دۆلەت غەزىنىسىگە زىيان[1]، — ۋارقىرىدى پورفىرىي ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ.

راسكولنىكوف بىر قولىدا ئۆي ئىگىسىنىڭ قولىنى سىقىپ تۇرغانلىقىنى ئېسىدىن چىقىرىپ تېخىچە كۈلمەكتە ئىدى، لېكىن ئۇ مۇڭاپىق پەيت تاللاش كېرەكلىكىنى بىلەتتى. شۇڭا ئىشنى بىرقەدەر تەبىئىي ئاياغلاشتۇرۇش ئۈچۈن، مۇڭاپىق پەيتنى كۈتمەكتە ئىدى. ئۇستەلنى ئۆرۈۋېلىپ، ئىستاكاننى سۇندۇرۇپ قويغىنىغا قاتتىق خىجىل بولۇپ كەتكەن رازۇمىخىن تەرىنى تۇرۇپ ئىستاكاننىڭ سۇنۇقلىرىغا قارىدى - دە، تۈكۈرۈۋەتتى. ئاندىن ئىتتىك بۇرۇلۇپ، دېرىزە تەرەپكە قارىۋالدى. ئۇ قاپىقىدىن قار ياغدۇرۇپ، دېرىزىگە قاراپ تۇرغىنى بىلەن، دېرىزە سىرتىدىكى ھېچنېمىنى كۆرمەيتتى. پورفىرىي پېتروۋىچ كۈلۈپ تۇراتتى ۋە ئۇنىڭ يەنە كۈلۈۋەرگۈسى بارىدەك قىلاتتى. لېكىن، ئۇنىڭ چۈشەندۇرۇشىنى كۈتۈپ تۇرغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بۇلۇڭدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان زامېتوف مېھمانلار كىرگەن چاغدا ئورنىدىن تۇرۇپ، كۈلۈمسىرىگىنىچە جايىدا كۈتۈپ تۇردى. لېكىن، ئۇ ھەيران بولۇۋاتقاندەك، ھەتتا گۇمان قىلىۋاتقاندەك بىر ھالەتتە بۇ كۆرۈنۈشنى كۆزەتمەكتە ئىدى. ئۇ راسكولنىكوفقا قارىغان چېغىدا، ھەتتا نېمىشقىدۇر ھولۇققاندەكمۇ قىلىپ قالدى. زامېتوفنىڭ كۈتمىگەندە بۇ يەردە

---

① بۇ دىيالوگ گوگولنىڭ «رېۋىزور» ناملىق كومېدىيەسىنىڭ بىرىنچى پەردە بىرىنچى كۆرۈنۈشىدىن ئېلىنغان.

بولۇپ قېلىشى راسكولنىكوفنى ھەيران قالدۇردى ۋە كۆڭلىنى غەش قىلدى.

«بۇنىمۇ مۇلاھىزە قىلىپ بېقىش كېرەك!» ئويلىدى ئۇ.

— كەچۈرۈڭ، — دەپ گەپ باشلىدى ئۇ ئۆزىنى خجىل بولۇۋاتقاندەك كۆرسىتىپ، — راسكولنىكوف بولىمەن...

— تارتىنماڭ، ئىنتايىن خۇرسەنمەن... مۇشۇنداق كىرىپ كەلگىنىڭلارغا ئىنتايىن خۇشالمەن... نېمە بولدى، ئۇنىڭ سالامىلاشقۇسىمۇ كەلمەي قاپتۇغۇ؟ — دېدى پورفىرىي پېتروۋىچ رازۇمىخىنى كۆرسىتىپ.

— راست دەيمەن، نېمىشقا مەندىن بۇنچىۋالا خاپا بولۇپ قالغانلىقىنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن، يولدا كېلىۋېتىپ ئۇنىڭغا ناھايىتى سەن رومېئوغا ئوخشاپ قاپسەن، دېدىم، ئاندىن... ئاندىن بۇنى ئىسپاتلاپ بەردىم. بۇنىڭدىن باشقا گەپ بولۇنمىغاندەك قىلغان.

— چوشقا! — دېدى رازۇمىخىن كەينىگىمۇ قارىماي.

— شۇنچىلىك سۆزگە شۇنچىۋالا ئاچچىقى كەلگىنىگە قارىغاندا، بۇنىڭدا ناھايىتى مۇھىم بىر سەۋەب بولسا كېرەك، — دېدى پورفىرىي كۈلۈپ.

— ھىم، سەنزە... تەرگەۋچىمىش تېخى!... جىن ئۇرسۇن ھەممىڭنى! — دېدى رازۇمىخىن قىلچە تەپ تارتماي، ئاندىن ئۆزىمۇ بىردىنلا قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە خۇددى ھېچقانداق ئىش بولمىغاندەك خۇش چىراي بىلەن پورفىرىي پېتروۋىچنىڭ قېشىغا كەلدى.

— بولدى، بولدى! ھەممىمىز ئەخمەق؛ رەسمىي گەپكە كېلەيلى: بۇ مېنىڭ دوستۇم رودىئون رومانوۋىچ راسكولنىكوف. بىرىنچىدىن، سەن ئىسىم ـ شەرىپىنى بۇرۇنلا ئاڭلىغان، ئۇنىڭ بىلەن تونۇشماقچى بولۇپ يۇرىۋىدىڭ؛ ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ سەندە ئازراققىنا ئىشى بار. ئوھو! زامبتوف! بۇ ياقلارغا كېلىپ قاپسەنغۇ؟ ئىككىڭلار تونۇشامسىلەر؟ تونۇشقىنىڭلارغا ئۇزۇن

بولغاندۇ؟

«بۇ يەنە نېمە ئىشتۇ؟» ئويلىدى راسكولنىكوف تەشۋىشلىنىپ.

زامبىتوف خىجىل بولغاندەك قىلدى، لېكىن ئانچە بەك خىجىل بولۇپ كەتمىدى.

— تۇنۇگۈن سېنىڭكىدە تونۇشقان، — دېدى ئۇ بىپەرۋالىق بىلەن.

— ئەمىسە، مېنى ئاۋارىچىلىكتىن قۇتۇلدۇرۇپسەن. پورفىرىي، ئۆتكەن ھەپتە ئۇ ماڭا مېنى پورفىرىي بىلەن تونۇشتۇرۇپ قوي، دەپ يېلىنۇۋىدى، مانا ئەمدى تونۇشتۇرۇشۇمنىڭ ھاجىتى قالماپتۇ. ئۆزۈڭلەر ئاپاق - چاپاق بولۇپ كېتىپسىلەر... تاماكاڭ قېنى؟

پورفىرىي پېتروۋىچ ئۇچىسىغا ئۆي ئىچىلىك كىيىم — خالات بىلەن ئىنتايىن پاكىز كۆڭلەك، پۇتىغا ئۆكچىسى مايماق كەتكەن پوپۇش كىيگەنىدى. ئوتتۇز بەش ياشلارغا كىرىپ قالغان، ئوتتۇرا بويدىن سەل پاكاراق، سېمىز، ھەتتا ئازراق قورساق سالغان، ساقال قويماي، ساقلىنى پاكىز قىردۇرغان، چاچلىرىنى بېشى بىلەن تەڭلا دېگۈدەك قىسقا قىلىپ ياسىتىقان، بېشى يوغان ۋە يۇمىلاق، گەجگىسى ئالاھىدە پۇلتىيىپ چىقىپ تۇرىدىغان كىشى ئىدى. ئۇنىڭ ئازراق ئاسمانغا قارىغان بۇرنى سېمىز ۋە يۇمىلاق يۈزىنى ئاغرىق ئادەملەرنىڭ يۈزىدەك قېنىق سېرىق كۆرسىتىپ تۇراتتى، لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدىن تېتىكلىك، شۇنداقلا ئازراق مەسخىرىنىڭ ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى. ئەگەر پۇتۇنلەي ئاپپاق دېگۈدەك، خۇددى كىمگىدۇر كۆز ئىشارىتى قىلىۋاتقاندەك لىپىلداپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىنىڭ ئاستىدا ياشقا تولۇپ پارقىراپ تۇرىدىغان كۆزلىرىدىكى كىبىر چىرايىدىكى ئىپادىنى خىلىلا كېمەيتىپ تۇرمىغان بولسا، ئۇنىڭ چىرايىنى ھەتتا ئاق كۆڭۈل ئادەملەرنىڭ چىرايى دېگىلىمۇ بولاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى ئىپادە ئايالارنىكىگە سەل - پەل ئوخشاپ راق

كېتىدىغان قەددى ـ قامىتىگە زادىلا ماس كەلمەيتتى، بۇ ھالەت ئۇنىڭغا دەسلەپ ئۇچراشقان چاغدىكىگە قارىغاندا، خېلىلا جىددىي تۇس بېغىشلاپ تۇراتتى.

پورفىرىي پېتروۋىچ مېھمانىنىڭ ئۆزىدە «ئازراق ئىشى» بارلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنى دەرھال دىۋانغا تەكلىپ قىلدى. ئۆزى دىۋانىنىڭ نېرىقى بېشىدا ئولتۇردى ـ دە، كۆزلىرىنى مېھمانغا تىكىپ، ئۇنىڭ نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى دېيىشىنى كۈتتى. ئادەملەر بىر ـ بىرسى بىلەن پىشىق تونۇشۇپ كەتمىگەن ئەھۋالدا، بولۇپمۇ ئۆزىگىز دېمەكچى بولغان ئىشىگىزنى مۇنچىۋالا دىققەت ـ ئېتىبار بىلەن ئاڭلاشقا ئەرزىمەيدۇ دەپ قارىغان چېغىگىزدا، مۇنداق قادىلىپ، ھەتتا ئادەتتىن تاشقىرى جىددىي نەزەردە قاراش ئادەمنى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ، ھەتتا خىجىل قىلىپ قويىدىغۇ، لېكىن راسكولنىكوف نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى قىسقا، ئەمما چۈشىنىشلىك سۆزلەر بىلەن روشەن ۋە ئېنىق چۈشەندۈردى. بۇنىڭدىن ئۆزىمۇ مەمنۇن بولدى، چۈنكى ئۇ شۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ پورفىرىيغا خېلى ئىنچىكىلەپ زەن سېلىشقا ئۇلگۈردى. پورفىرىي پېتروۋىچمۇ ئۇنىڭدىن كۆزلىرىنى ئۇزمىدى. شۇ ئۇستەلنىڭ نېرىقى تەرىپىدە ئولتۇرغان رازۇمىخىن راسكولنىكوفنىڭ چۈشەندۈرۈشىگە قىزغىن، لېكىن سەۋىسىزلىك بىلەن قۇلاق سالماقتا ئىدى، ئۇ خۇددى ئەدەپنى ئازراق ئۇنتۇپ قېلىۋاتقاندەك، ھېلى ئۇنىڭغا، ھېلى بۇنىڭغا قاراپ قالاتتى.

«ئەخمەق!» ئىچىدە تىللىدى راسكولنىكوف.

ـــ سىز ساقچى ئىدارىسىگە ئىلتىماس يېزىشىڭىز كېرەك! ـــ جاۋاب بەردى پورفىرىي ھۆكۈمەت ئىشىدا يان باسمايمەن دېگەندەك بىر قىياپەت بىلەن، ـــ يەنى مەسىلەن پالانى ئىشتىن، يەنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش دېلوسىدىن خەۋەر تاپتىم. پالانى ـ پالانى نەرسىلەر ماڭا تەۋە ئىدى. شۇنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ

مەزكۇر دېلونى بېجىرگۈچى تەرگەۋچىگە ئۇقتۇرۇپ قويۇشنى ئۆتۈنمەن، دەيسىز، ئۇلارنى پۇلىنى تۆلەپ قايتۇرۇپ ئالماقچى ئىكەنلىكىڭىزنى ئېيتمىسىز... ياكى ئۇ يەردە... لېكىن ئۇلار سىزگە ئۇقتۇرۇش قىلىدۇ.

— گەپ مانا شۇنىڭدا، — دېدى راسكولنىكوف ئۆزىنى تەڭلىكتە قالغاندەك كۆرسىتىپ، — هازىر قولۇمدا پۇلۇم يوق... هەتتا شۇنچىلىك پۇلنىمۇ چىقىرالمايمەن... بىلەمسىز، مەن هازىرچە شۇنىلا دەپ قويماقچى، شۇ نەرسىلەر مېنىڭكى، لېكىن مەن قاچان پۇل تاپقاندا...

— هېچقىسى يوق، — جاۋاب بەردى پورفىرىي پېتروۋىچ ئۇنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى توغرىسىدىكى چۈشەندۈرۈشىنى سوغۇققانلىق بىلەن ئاڭلاپ، — ئەگەر خالىسىڭىز، توغرىدىن - توغرا ماڭا خەت يازسىڭىزمۇ بولىدۇ، مەزمۇنى بايىقىدەك، يەنى مەن پالانى ئىشتىن خەۋەر تاپتىم، پالانى - پالانى نەرسىلەر مېنىڭ ئىدى، ئىلتىماس قىلىمەنكى...

— ئادەتتىكى قەغەزگە يازسامۇ بولىۋېرەمدۇ؟ — ئالدىراپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى راسكولنىكوف، گەپنى يەنە ئىقتىساد تەرىپىگە تارتىپ.

— ئەڭ ئاددىي قەغەزگە يازسىڭىز بولىۋېرىدۇ! — دېدى پورفىرىي پېتروۋىچ كۈتمىگەندە كۆزلىرىنى قىسىپ ئۇنىڭغا ئوچۇقتىن - ئوچۇق مەسخىرىلىك نەزەردە قاراپ، گويا ئۇنىڭغا كۆزىنى قىسىپ قويۇۋاتقاندەك قىلىپ، ئېھتىمال بۇ راسكولنىكوفقا شۇنداقراق تۇيۇلغاندۇ، چۈنكى بۇ بىردەملىكلا داۋام قىلدى. لېكىن، هېچبولمىغاندا شۇنداقراق بىر ئىش بولۇپ ئۆتتى. راسكولنىكوف پورفىرىي پېتروۋىچ ماڭا قاراپ كۆزىنى قىستى، دەپ قەسەم ئىچىشكە تەييار ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ نېمىشقا شۇنداق قىلغانلىقىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ.

«ئۇ بىلىدىكەن!» دېگەن ئوي ئۇنىڭ خىيالىدىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتۈپ كەتتى.

— شۇنچىلىك ئەرزىمەس ئىش بىلەن ئاۋارە قىلغانلىقىم ئۈچۈن كەچۈرۈڭ، — داۋام قىلدى ئۇ نېمە قىلىشنى بىلەلمەيۋاتقاندەك قىلىپ، — مېنىڭ نەرسىلىرىم بار - يوقى بەش رۇبلىلىق نەرسە، لېكىن ئۇلار باشقىلارنىڭ نەرسىلىرى، خەقلەر ماڭا سۈيگە قىلغان نەرسىلەر ئىدى، شۇڭا مەن ئۇلارنى ئالاھىدە ئەتىۋارلايمەن. سىزدىن يوشۇرمايمەن، ھېلىقى ئىشنى ئاڭلىغان چېغىمدا، راستلا قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم...

— شۇڭلاشقا تۇنۇگۈن زوسىموفقا: پورفىرىي نەرسە - كېرەكلىرىنى گۆرۈگە قويغانلارنى سۈرۈشتۈرۈۋېتىپتۇ، دەپ قويسام، شۇنداق جىددىيلىشىپ كېتىپتىكەنسەن - دە، — دېدى رازۇمىخىن ئېنىق بىر نىيەتتە گەپ قىستۇرۇپ.

بۇ راستلا چىدىغۇسىز بىر ئىش بولدى. راسكولنىكوف ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، قاپقارا كۆزلىرىدىن غەزەپ ئوتلىرىنى چاقنىتىپ، ئۇنىڭغا ھومىيىپ قاراپ قويدى. لېكىن، شۇ ئانلا ھوشىنى يىغىۋالدى.

— ئۇكا، سەن مېنى مازاق قىلىۋاتامسەن نېمە؟ — دېدى ئۇ ئەتەي ئۆزىنى خاپا بولغاندەك كۆرسىتىپ، — مەن قايىل، ئېھتىمال مەن سېنىڭ نەزىرىڭدە بىر تىينىگىمۇ ئەرزىمەيدىغان ئەسكى - تۇسكى بىرنېمىلەرگە بەكلا كۆڭۈل بۆلۈپ كېتىۋاتقاندىمەن. لېكىن، شۇ ۋەجدىن مېنى شەخسىيەتچى ياكى پىخسىق دېسەڭ توغرا بولمايدۇ، مېنىڭ نەزىرىمدە شۇ كىچىككىنە ئىككى نەرسە ھەرگىزمۇ بىر تىينىگە ئەرزىمەيدىغان ئەسكى - تۇسكى ئەمەس، مەن ساڭا ھازىرلا دېدىم، كۈموش سائەت بەلكىم ھېچقانچە پۇلغا يارىماس، لېكىن ئۇ دادامدىن قالغان بىردىنبىر تەۋەررۈك، مەيلى كۈلسەڭ كۈلۈۋەر، لېكىن ئانام مېنى كۆرگىلى كەلدى، — ئۇ بىردىنلا پورفىرىي تەرەپكە بۇرالدى، — ئەگەر ئانام ئۇ سائەتنىڭ يوقلۇقىنى ئۇقۇپ قالسا، — دېدى ئۇ يەنە تېزلا رازۇمىخىن تەرەپكە بۇرىلىپ، بەكلا تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن، — قەسەم ئىچىمەنكى، ئۇ قاتتىق قايغۇرۇپ

تۇگىشىپ كېتىدۇ ! خوتۇن كىشى ئەمەسمۇ !

— مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەس ! مېنىڭ ئۇنداق خىيالىمۇ يوق ! مەن دەل شۇنىڭ ئەكسىنى دېمەكچى ! — ۋارقىرىدى رازۇمىخىن خاپا بولۇپ.

«مۇشۇنداق قىلغىنىم ياخشى بولدىمۇ؟ تەبىئىي چىقىقانمىدۇ ياكى بەكلا ئاشۇرۇۋەتكەندىمەنمۇ؟ — ئويلىدى راسكولنىكوف تەشۋىشلىنىپ، — خوتۇن كىشى ئەمەسمۇ، دېگىنىم نېمىسى؟»

— ئانىڭىز سىزنى كۆرگىلى كەلدىمۇ؟ — نېمىشقىدۇر سوراپ قالدى پورفىرىي پېتروۋىچ.

— ھەئە.

— قاچان كەلدى؟

— تۈنۈگۈن ئاخشام.

پورفىرىي نېمىندۇر ئويلاپ قالغاندەك جىم بولۇپ قالدى.

— نەرسىلىرىڭىز ھەرگىز يوقالمايدۇ، — داۋام قىلدى ئۇ ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن سوغۇق گەپ قىلىپ، — مەن سىزنى ئۇزاقتىن بۇيان مۇشۇ يەردە ساقلاۋاتقان.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ گويا ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەك، تاماكىسىنىڭ كۈلىنى تەپتارتماستىن گىلەمگىلا قېقىپ ئولتۇرغان رازۇمىخىنغا كۆلدانىنى سۇندى. راسكولنىكوف شۇركىنىپ كەتتى، لېكىن پورفىرىي خۇددى رازۇمىخىنغا كۆلدانىنى سۇنۇپ بېرىش بىلەنلا بولۇپ كەتكەندەك قىلىپ، ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى.

— نېمە؟ ساقلاۋاتقان؟ سەن ئۇنىڭ نەرسىلىرىنى ئۇ يەرگە گۆرۈگە قويغانلىقىنى بىلەمتىڭ؟ — ۋارقىرىدى رازۇمىخىن.

پورفىرىي پېتروۋىچ ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماي، توغرىدىن - توغرا راسكولنىكوفنىڭ ئۆزىگىلا گەپ قىلدى:

— سىزنىڭ ئىككى نەرسىڭىزنى — بىر تال ئۈزۈك بىلەن بىر سائەتنى — ئۇ بىر ۋاراق قەغەزگە يۆگەپ، قەغەزگە قېرىنداش بىلەن سىزنىڭ ئىسمىڭىزنى ۋە بۇ نەرسىلەرنىڭ

گۆرۈگە قويۇلغان ئاي، كۈننى ئېنىق يېزىپ قويۇپتىكەن.

ــ كۆزىڭىز ھەقىقەتەن ئۆتكۈر ئىكەن! ــ دېدى راسكولنىكوف قورۇنۇش ئارىلاش كۈلۈپ، ئۇ پورفىرىنىڭ كۆزىگە ئۇدۇل قاراشقا تىرىشتى ـ يۇ، لېكىن يەنىلا ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قوشۇپ قويدى، ــ مېنىڭ ئۇنداق دېگىنىم، ئۇ يەرگە نەرسە ـ كېرەكلىرىنى گۆرۈگە قويغان ئادەملەر ناھايىتى كۆپ بولۇشى مۇمكىن... شۇڭا، ھەممىلا ئادەمنىڭ ئىسمىنى يادىڭىزدا تۇتۇۋالالىشىڭىز قىيىن... لېكىن سىز، ھەممىلا ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئېنىق بىلىدىكەنسىز، يەنە كېلىپ... يەنە كېلىپ...

«ھەي ئەخمەق! بوشاڭ! نېمىدەپ بۇ گەپلەرنى دەپ يۈرىدىغاندىمەن؟» ئويلىدى راسكولنىكوف.

ــ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى گۆرۈگە قويغانلارنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك بىلىپ بولدۇق، كەلمىگەن پەقەت سىزلا قېلىۋىدىڭىز، ــ جاۋاب بەردى پورفىرىي ئاساناڭقىچە پەرق ئېتىپ كەتكىلى بولمايدىغان كىنايىلىك تەلەپپۇز بىلەن.

ــ ئازراق ساقسىز بولۇپ قالدىم.

ــ ئۇنىمۇ ئاڭلىدىم، ھەتتا قانداقتۇر بىر ئىش ۋەجىدىن قاتتىق ئازابلىنىپ يۈرگەنلىكىڭىزنىمۇ ئاڭلىدىم. چىرايىڭىز ھېلىمۇ بەكلا تاتىراڭغۇدەك قىلىدۇ.

ــ ياقەي، تاتىراڭغۇ ئەمەس... ئەكسىچە، سالامەتلىكىم ناھايىتى ياخشى، ــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف قوپاللىق ۋە زەھەرخەندىلىك بىلەن، ئۇنىڭ تەلەپپۇزى بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇ سەپرايى ئۆرلەپ، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالدى. «ئاچچىقمىغا پايلىماي، چاندۇرۇپ قويۇشۇم مۇمكىن، ــ چاقماق تېزلىكىدە خىيالىدىن كەچۈردى ئۇ، ــ لېكىن، ئۇلار مېنى نېمىشقىمۇ قىينايدىغاندۇ؟...»

ــ ئۇنىڭ سالامەتلىكى ياخشى ئەمەس! ــ دېدى رازۇمىخىن گەپنى ئۇلاپ، ــ قارىمامسەن ئۇنىڭ ئالا ـ تاغىل گەپ

قىلىۋاتقىنىنى ! ئۇ تېخى تۇنۇگۈنگىچە خۇدىنى بىلمەي جۆيلۈپ ياتقان... ھە راست، دېسەم ئىشەنمەيسەن، پورفىرىي، تۇنۇگۈن ئۇ ئۆرە تۇرغۇدەك ماغدۇرى يوق تۇرۇقلۇق، زوسىموف ئىككىمىز كېتىشىمىزگە كىيىملىرىنى كىيىپ، غىپپىدە تىكىۋېتىپتۇ، تاكى يېرىم كېچىگىچە نەلەردىدۇر لاغايلاپ يۈرۈپتۇ. ساڭا دېسەم، بۇ تامامەن ئېسىنى يوقاتقانلىقنىڭ ئالامىتى، بۇنى تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايسەن ! تازىمۇ قاملاشمىغان ئىشتە بۇ !

ـــ ئەجەبا ئۇ تامامەن ئېسىنى يوقاتقان بولسا ـ ھە؟ قېنى دەپ باققىنا ! ـــ دېدى پورفىرىي خوتۇن كىشىدەك بېشىنى چايقاپ.

ـــ ھەي، يوق گەپ ! ئىشەنمەڭ ! ئۇنىڭسىزمۇ سىز بەربىر ئىشەنمەيسىز! ـــ دەۋەتتى راسكولنىكوف قاتتىق ئاچچىقى كېلىپ. لېكىن، پورفىرىي پېتروۋىچ بۇ غەلىتە گەپلەرنى ئاڭلىمىدى.

ـــ ئەگەر ئېسىڭنى يوقاتقان بولمىساڭ، نېمىدەپ قېچىپ كەتتىڭ؟ ـــ دېدى رازۇمىخىن بىردىنلا ھاياجانلىنىپ، ـــ نېمىدەپ قېچىپ كەتتىڭ؟ قېچىپ نېمە قىلماقچىدىڭ؟... نېمىشقا ئوغرىلىقچە قېچىپ كەتتىڭ؟ شۇنداق قىلغان ۋاقتىڭدا، كاللاڭ نورمالمىدى؟ ھازىرغۇ ھەممە خەتەر ئۆتۈپ كەتتى، ساڭا توغرىدىن ـ توغرا دەۋەرسەم بولىۋېرىدۇ!

ـــ تۇنۇگۈن ئۇلار بەكلا چىشمىغا تېگىپ كەتتى، ـــ دېدى راسكولنىكوف كۈتۈلمىگەندە پورفىرىيگە قاراپ مۇتتەھەملىك بىلەن كىشىنىڭ چىشىغا تەگكۈدەك سوغۇق كۈلۈپ، ـــ مۇشۇلاردىن قۇتۇلايچۇ، دەپ ئۆزۈمگە ئۆزى ئىزدىگىلى چىقىۋىدىم، ئۇلارنى تاپالمىسۇن دېۋىدىم، قولۇمدا بىرمۇنچە پۇلۇممۇ بار ئىدى. ئەنە، جانابىي زامېتوف ئۇ پۇللارنى كۆرگەن. دەپ بېقىڭچۇ، جانابىي زامېتوف، تۇنۇگۈن مېنىڭ ئەقىل ـ ھوشۇم جايىدىمىدى ياكى مەن ئېسىمنى يوقاتقانمىدىم؟ تالاش ـ تارتىشىمىزغا قېنى سىز ھۆكۈم قىلىپ بېقىڭچۇ.

شۇ پەيتتە ئۇنىڭ زامېتوفنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكۈسى كېلىپ

كەتتى. زامبتوفنىڭ قاراشلىرى ۋە گەپ قىلماي ئولتۇرۇشى شۇ تاپتا ئۇنىڭ بەكلا چىشىنى قېرىشتۇرۇپ كېتىۋاتاتتى.

— مېنىڭچە، گەپلىرىڭىز ئورۇنلۇق، ھەتتا جايىدا ئىدى. لېكىن، بەكلا خاپىخان بولۇپ قاپتىكەنسىز، — دېدى زامبتوف قۇرۇقلا گەپ قىلىپ.

— بۇگۈن نېكودىم فومىچ ماڭا دەپ بەردى، — دېدى پورفىرىي پېتروۋىچ، — تۇنۇگۈن خېلى كەچ بىر چاغدا، ئاتىنىڭ ئاستىدا قېلىپ ئۆلۈپ كەتكەن بىر ئادەمنىڭ ئۆيىدە سىزنى كۆرۈپتىكەن...

— خوش، ئاشۇ خىزمەتچىنىڭ ئىشىنى ئالايلى، — دېدى رازۇمىخىن گەپنى ئۇلاپلا، — سەن شۇ كىشىنىڭكىدە ۋاقتىدا سارالڭ ئەمەسمۇ؟ ئاخىرقى ئازراقلا پۇلۇڭنىڭ ھەممىسىنى ھېلىقى تۇل خوتۇنغا مېيىتنى ئۇزىتىۋېلىڭ دەپ بېرىۋېتىپسەن. ئەگەر ئۇنىڭغا يارەدەم قىلغۇڭ بولسا، بوپتۇ. ئون بەش رۇبلى بەر، ھەتتا يىگىرمە رۇبلىمۇ بەر، ھېچبولمىغاندا ئۇچ رۇبلىنى بولسىمۇ ئېلىپ قالمامسەن، لېكىن سەن ئىنتايىن سېخىيلىق بىلەن يىگىرمە بەش رۇبلىنىڭ ھەممىسىنى بېرىۋېتىپسەن!

— بەلكىم مەن بىرەر جايدىن غەزىنە تېپىۋالغاندۇرمەن. بۇنى سەن نەدىن بىلىسەن؟ شۇڭلاشقا مەن تۇنۇگۈن شۇنداق سېخىي بولۇپ كەتكەندىمەن... ئەنە ئاۋۇ جانابىي زامبتوف مېنىڭ غەزىنە تېپىۋالغانلىقىمنى بىلىدۇ! ... كەچۇرۇڭ، — دېدى ئۇ پورفىرىي پېتروۋىچقا لەۋلىرىنى تىترىتىپ، — بىز مۇشۇنداق تۇتامغا چىقمايدىغان ئىشلار بىلەن سىزنى يېرىم سائەت ئاۋارە قىلدۇق، چىشىڭىزغا تېگمىپ كەتتۇق، شۇنداقمۇ؟

— يوغسۇ، يوغسۇ، بۇنىڭ ئەكسىچە، ئەكسىچە! سىز ئۆزىڭىزنىڭ مېنى قانچىلىك خۇرسەن قىلغانلىقىڭىزنى بىلگەن بولسىڭىز، قانچىلىك ياخشى بولار ئىدى ـ ھە! سىزنى كۆرۈش، گەپلىرىڭىزنى ئاڭلاش ئۆزى بىر ھۇزۇر... سىزدىن يوشۇرمايمەن، مەن ئىنتايىن خۇرسەن، سىز ئاخىر كەلدىڭىز...

— ھېچبولمىغاندا بىزگە ئازراق چاي بېرەرسەن ! گېلىم قۇرۇپ كەتتى، — ژارقىرىدى رازۇمىخىن.

— ياخشى گەپ ! ھەممىمىز بىللە ئولتۇرۇپ ئىچەرمىز - ھە. ماڭا قارا... ئاۋۋال چايدىن كۆچلۈكرەك بىرەر نەرسە ئىچكۈڭ بارمۇ؟

— ئۆتە نېرى !

پورفىرىي پېتروۋىچ چاي دەملەتكىلى چىقىپ كەتتى.

راسكولنىكوفنىڭ كاللىسىدا ھەر خىل خىياللار خۇددى قۇيۇندەك پىرقىرىماقتا ئىدى، ئۇنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلگەنىدى.

«چاتاق يېرى، ئۇلار ھەتتا قىلچە پەردازلىمىدى، تەپ تارتىپمۇ يۇرمىدى ! سەن مېنى زادى تونۇمايدىغان تۇرۇقلۇق، يەنە نېمىدەپ نىكودىم فۇمىچ بىلەن مەن توغرۇلۇق گەپلىشىپ يۈرىسەن؟ بۇنىڭدىن مەلۇمكى، ئۇلارنىڭ يوشۇرۇپ يۈرگۈسىمۇ يوق، ئۇلار خۇددى ئىتتەك مېنىڭ پېيىمگە چۈشكەن ! ئۇلار ئوچۇقتىن - ئوچۇق يۈزۈمگە تۆكۈرۈۋاتىدۇ ! — ئۇ غەزەپتىن بوغۇلۇپ تىترەپ كەتتى، — ئۇرغۇڭلار بولسا، قېنى ئۇرۇڭلار، چاشقاننى ئوينىتقان مۇشۇكتەك مېنى ئوينىتىماڭلار ! بۇ ئەدەپسىزلىك بولىدۇ، پورفىرىي پېتروۋىچ، بەلكىم مەن ئۇنداق قىلىشىڭلارغا يول قويماسمەن !... كۆكرەك كېرىپ چىقىپ، ھەممىڭلارنىڭ ئالدىدا، نېمە بولسا شۇنى يوشۇرماي دەۋېرىمەن، مېنىڭ سىلەرنى قانچىلىك كۆزگە ئىلمايدىغانلىقىمنى مانا شۇ چاغدا كۆرۈپ قالىسىلەر... — ئۇ ئېغىر نەپەس ئالدى، — ئەگەر بۇلارنىڭ ھەممىسى ماڭا شۇنداق تۇيۇلۇۋاتقان بولۇپ قالسىچۇ، ئۇ چاغدا قانداق بولىدۇ؟ ئەگەر بۇلار مېنىڭ قورۇق خىيالىم بولۇپ، مەن ھەممىنى خاتا مۆلچەرلىگەن بولسام، تەجرىبىسىزلىكىمدىن ئاچچىققا زورلاپ كېتىپ، ئۆزۈم ئېلىۋاتقان قەبىھ رولۇمنى داۋاملاشتۇرالماي قالسام، ئۇ چاغدا قانداق بولىدۇ؟ بەلكىم بۇ ئىشلارنىڭ تېگىدە ھېچنېمە يوقتۇ؟ ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىنىڭ

هەممىسى ئادەتتىكى گەپلەر، شۇنداقتىمۇ ئۇلارنىڭ تېگىدە بىر گەپ بار... ئۇ گەپلەرنى ھەرقاندائ ۋاقىتتا دەۋېرىشكە بولىدۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ تېگىدە گەپ بار. ئۇ نېمە ئۈچۈن توغرىدىن - توغرا «ئۇنىڭكىدە» دەيدۇ؟ نېمە ئۈچۈن زامىتوف گەپ قىستۇرۇپ، مېنى دەل جايىدا گەپ قىلدىڭىز دەيدۇ؟ ئۇلار نېمە ئۈچۈن شۇنداق تەلەپپۇزدا گەپ قىلىشىدۇ؟... رازۇمىخىنىمۇ مۇشۇ يەردە ئولتۇرىدۇ. ئۇ نېمە ئۈچۈن ھېچنېمىنى سەزمەيدۇ؟ بۇ ساددا ئەخمەق مەڭگۇ ھېچنېمىنى سەزمەي ئۆتۈپ كېتىدۇ! قىزىتمام يەنە ئۆرلەۋاتىدۇ!... بايا پورفىرىي ماڭا كۆزىنى قىسقاندەك قىلدىمۇ نېمە؟ ئەلۋەتتە، بۇ بىر كىچىك ئىش؛ ئۇ نېمىدەپ كۆزىنى قىسىدۇ؟ ئۇلار نېرىپلىرىمغا تەسىر قىلماقچىمۇ ياكى مېنى ئەخمەق قىلماقچىمۇ؟ بىر بولسا، بۇلارنىڭ ھەممىسى خىيالىي تۇيغۇ، بىر بولسا، ئۇلار بىلىپ قالدى!... ھەتتا زامىتوفمۇ قوپاللىق قىلىۋاتىدۇ... زامىتوف قوپاللىق قىلىۋاتامدۇ؟ زامىتوف بىر كېچىدىلا قارارىنى ئۆزگەرتىتۇ. مەن ئۇنىڭ قارارىنى ئۆزگەرتىدىغانلىقىنى ئاللىبۇرۇنلا سەزگەن! ئۇ بۇ يەرگە بىرىنچى قېتىم كەلگەن تۇرۇقلۇق، خۇددى ئۆز ئادەمدەكلا بولۇپ كېتىپتۇ. پورفىرىي ئۇنى مېھمان قاتارىدا كۆرمەي، ئۇنىڭغا دۇمبىسىنى قىلىپ ئولتۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئېقى كېلىشىپ قاپتۇ، بۇمۇ مېنىڭ سەۋەبىمدىن شۇنداق بولغان! بىز كەلمەستە ئۇلار جەزمەن مەن توغرۇلۇق گەپلەشتى!... ئىجارىگە ئۆي ئالماقچى بولغانلىقىمنى ئۇلار بىلمەمدىغاندۇ؟ تېزرەك بولسىدى!... تۇنۇگۈن قېچىپ چىقىپ، ئىجارىگە ئۆي ئالاي دېۋېدىم دېسەم، ئۇ ئاڭلىمىغانغا سېلىپ ئۆتكۈزۈۋەتتى... مەن ئىجارىگە ئۆي ئالماقچى بولغانلىقىمنى ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن قىستۇرۇپ ئۆتۈپ كەتتىم؛ بۇ كېيىنچە لازىم بولۇپ قالىدۇ!... ئېسىمنى يوقاتقانىدىم دەيمەن!... ھا - ھا - ھا... ئۇ تۇنۇگۈن ئاخشام بولغان ئىشلارنى بىلىدىكەن! لېكىن ئانامنىڭ كەلگەنلىكىنى

ئەجەب بىلمەيدىكەنا !... ھېلىقى ئالۋاستىنىڭ قېرىنداش بىلەن ئاي ـ كۈنلەرنى يېزىپ قويغىنىنى قارىمامدىغان !... خاتىرەڭلەرنى جەم قىلىڭلار، مەن ھەرگىز سىلەرنىڭ سەنىمىڭلارغا ئۇسسۇل ئويناىمەن ! بۇ پاكىت بولالمايدۇ. بۇ ناھايىتى سىلەرنىڭ خام خىيالىڭلار ! ياق، سىلەر پاكىت قويۇڭلار ! مېنىڭ ھېلىقى ئۆيگە بارغانلىقىمۇ پاكىت بولالمايدۇ. ئۇ مېنىڭ ئۆندىرەپ قالغىنىم، خالاس. مەن ئۇلارغا نېمە دېيىشىم كېرەكلىكىنى بىلىمەن... ئۇلار ھېلىقى ئۆيگە بارغانلىقىمنى بىلىشەمدىغاندۇ؟ شۇنى ئۇقۇۋالمىغۇچە كەتمەيمەن! مەن بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن كەلگەن بولغىيدىم؟ شۇ تاپتا ئاچچىقلاۋاتىمەن، مۇشۇنىڭ ئۆزى پاكىت بولسا كېرەك ! ھەي، ئەجەبمۇ خاپىخان بولۇپ كەتتىم دېسە ! بەلكىم شۇنداق قىلغىنىم ياخشىراقتۇر؛ مەن بىر ئاغرىقنىڭ رولىنى ئېلىۋاتىمەن... ئۇ مېنى سىناپ بېقىۋاتىدۇ. مېنى ئېلىشتۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ. مەن بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن كەلگەن بولغىيدىم؟»

مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ كاللىسىدىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتۈپ كەتتى.

پورفىرىي پېتروۋىچ تېزلا قايتىپ كىردى. ئۇ بىردىنلا خۇشخۇي بولۇپ قالغانىدى.

ـــ ئاغىنە، تۇنۇگۈنكى زىياپىتىڭدىن كېيىن، بېشىمنى... ھەتتا پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىمنى ئالالمايلا قاپتىمەن، ـــ دېدى ئۇ تامامەن باشقىچە بىر تەلەپپۇز بىلەن رازۇمىخىنغا قاراپ كۈلۈپ.

ـــ سېنىڭچە قىزىقارلىق بولدىمۇ؟ تۇنۇگۈن تازا قىزىقارلىق بېرىگە كەلگەندە سىلەرنى تاشلاپ چىقىپ كەتتىم، شۇنداققۇ؟ كىم يەڭدى؟

ـــ ئەلۋەتتە، ھېچكىم يېڭەلمىدى. بىز قەدىمدىن بۇيان تالاش ـ تارتىش بولۇپ كېتىۋاتقان بىر مەسىلە ئۈستىدە گەپلەشتۇق. يوقىلاڭ خىياللارغا بېرىلدۇق.

ـــ رودىيە، تېپىپ باققىنا، تۇنۇگۈن بىز نېمە توغرۇلۇق

سۆزلەشتۇق، جىنايەت دېگەن زادى بارمۇ ـ يوق، دېگەن مەسىلە توغرۇلۇق سۆزلەشتۇق. مەن ساڭا دېگەنغۇ، ئاغزىمىزغا كەلگىنىچە جۆيلۇدۇق.

ـــ بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك نېمىسى بار؟ بۇ دېگەن ئادەتتىكى ئىجتىمائىي مەسىلىغۇ ! ـــ پەرۋاسىزلا جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

ـــ مەسىلە مۇنداق قويۇلمىدى، ـــ دېدى پورفىري.

ـــ راست، پۈتۈنلەي ئۇنداق ئەمەس، ـــ دەرھاللا قوشۇلدى رازۇمىخىن يەنە ئادەتتىكىدەك ئالدىراڭغۇلۇق قىلىپ ۋە قىزىپ كېتىپ، ـــ مۇنداق گەپ، رودىئون، ئاۋۋال ئاڭلاپ، ئاندىن ئۆز پىكرىڭنى دەپ باققىنا. سېنىڭ چۈشەنچەڭنى ئاڭلاپ باققۇم بار. تۇنۇگۈن ئۇلار بىلەن جېنىمنىڭ باربچە مۇنازىرىلەشتىم ھەم سېنى ساقلىدىم؛ مەن ئۇلارغا سېنى كېلىدۇ دېگەن... مۇنازىرە سوتسىيالىزمچىلارنىڭ قاراشلىرىدىن باشلاندى. بۇ قاراشلار ھەممىمىزگە مەلۇم جىنايەت ئىجتىمائىي تۈزۈمنىڭ نورمالسىزلىقىغا بولغان ئېتىراز ـــ مانا شۇلا، بۇنىڭدىن باشقا ھېچنېمە يوق، بۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق سەۋەبنىڭ بولۇشىغا ئورۇنمۇ يوق، ھېچنېمە يوق !...

ـــ مانا بۇنى يالغان ئېيتتىڭ ! ـــ ۋارقىرىدى پورفىري پېتروۋىچ. ئۇ بارغانسېرى جانلانماقتا ئىدى، رازۇمىخىنغا قاراپ توختىماي كۈلەتتى، بۇ رازۇمىخىننى ئادەتتىن تاشقىرى جانلاندۇرۇۋەتتى.

ـــ بۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق نەرسىنىڭ بولۇشىغا ئورۇن يوق ! ـــ دېدى رازۇمىخىن مەردانىلىك بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆ-لۈپ، ـــ مەن يالغان ئېيتمىدىم !... مەن ئۇلارنىڭ رىسالىلىرىنى ساڭا كۆرسىتەلەيمەن. ئۇلار ھەممىنى «مۇھىتنىڭ تەسىرى»گە ئارتىپ قويىدى. بۇنىڭدىن باشقا ھېچنېمە يوق ! ئۇلارنىڭ ياقتۇ-رۇپ ئىشلىتىدىغان ئىبارىسى مانا شۇ ! بۇنىڭدىن توپتوغرا شۇنداق خۇلاسە كېلىپ چىقىدۇكى، ئەگەر جەمئىيەت نورمال ئۇ-

يۇشتۇرۇلسا، جىمكى جىنايى قىلمىش دەرھاللا يوقىلىدۇ. چۈنكى، ئېتىراز بىلدۈرگۈدەك ھېچنېمە قالمايدۇ. ھەممە ئادەم كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقانىڭ ئارىلىقىدا ئادىل كىشىلەرگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. ئادەمنىڭ تەبىئىتى ئويلىشىلمايدۇ، ئادەمنىڭ تەبىئىتى چىقىرىپ تاشلىنىدۇ، ئادەمنىڭ تەبىئىتى مەۋجۇت بولماسلىقى كېرەك! ئۇلار ئىنسانىيەت جانلىق تارىخ يولىنى بويلاپ تەرەققىي قىلىۋەرسە، ئاخىر بىر كۈنى نورمال جەمئىيەتنىڭ ئۆزلۈكىدىن ھاسىل بولىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، ئاللىقانداقتۇر ماتېماتىك كاللا لايىھەلەپ چىققان ئىجتىمائىي تۈزۈم پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى دەرھال ئۈيۇشتۇرۇپ[1]، ئۇلارنى ھەش ـ پەش دېگۈچىلا گۈناھسىز ئادىل ئادەملەرگە ئايلاندۇرۇپ قويارىمىش، يەنە كېلىپ بۇ ھەرقانداق جانلىق جەريانىدىن ئالدىن تۇرارىمىش، ھېچقانداق جانلىق تارىخىي يولىنى بېسىپ ئۆتۈشنىڭ ھاجىتى يوقمىش! شۇڭلاشقا ئۇلار تارىخنى تەبىئىي ھالدا يامان كۆرىدۇ، «تارىخ پەقەت سەتچىلكلەر ۋە ئەخمىقانە ئىشلار بىلەنلا تولۇپ كەتكەن» دەپ قارايدۇ، يەنە كېلىپ ئۇلار ھەممىنى ئەخمىقانە ئىشلار دەيدۇ! شۇڭلاشقا ئۇلار ھاياتلىقنىڭ جانلىق جەريانىنمۇ ياقتۇرمايدۇ، ئۇلار جانلىق روھقا موھتاج ئەمەس! جانلىق روھ ھاياتلىققا موھتاج، جانلىق روھ مېخانىك ھالدا بويسۇنغىلى ئۇنمايدۇ، جانلىق روھ گۇمانلىق، جانلىق روھ جاھىل، قالاق بولىدۇ! ئۇلار تەسەۋۋۇر قىلغان روھ گەرچە جەسەتنىڭ ھىدى كېلىپ تۇرسىمۇ، يەنە كېلىپ ئۇنى رېزىنكىدىن ياسىغىلى بولىدىغان، ئۇ جېنى يوق، ئىرادىسى يوق، كۆچۈكلىنىپ تۇرىدىغان، ئىسيان كۆتۈرۈشنى بىلمەيدىغان بىرنەرسە! ئاقىۋەت ئۇلارنىڭ جىمكى تىرىشچانلىقلىرى ناھايىتى فالانستېر[2]دا خىش تىزىش

① بۇ يەردە فىرانسىيەنىڭ خىيالىي سوتسىيالىزمچىسى شارل فۇرىنىڭ «تۆت ھەرىكەت ۋە ئومۇمىي تەقدىر نەزەريىسى ھەققىدە» ناملىق ئەسىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

② فالانستېر ــ فۇرې قۇرۇشنى ئارزۇ قىلغان سوتسىيالىستىك جەمئىيەتنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتى. بۇ تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى كوللېكتىپ ھالدا فىرانسىيەنىڭ ۋېرسال سارىيىدىنمۇ چوڭ سارايدا تۇرارمىش.

ۋە دەھەلىز، ئۆيلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇشتىنلا ئىبارەت بولىدۇ ! فالانستېر قۇرۇلۇپ بولىدۇ ـ يۇ، فالانستېرغا مۇۋاپىق كېلىدىغان تەبىئەت تېخى يارىتىلمىغان بولىدۇ، تەبىئەت بولسا ھاياتلىققا موھتاج، ئۇ ھاياتلىق جەريانىنى تېخى تاماملىمىغان، ئۇنىڭ گۈرگە كىرىشىگە تېخى بالدۇر ! يالغۇز مەنتىقىنىڭ ئۆزى بىلەنلا تەبىئەتنى بېسىپ چۈشكىلى بولمايدۇ. مەنتىق ئۇچ خىل ئەھۋال ـ نىلا مۆلچەرلىيەلەيدۇ، ئەھۋال بولسا تۇمەن مىڭ خىل بولىدۇ ! تۇمەن مىڭ خىل ئەھۋال بىر چەتكە قايرىپ قويۇلسا، ئۇ ھالدا ھەممە نەرسە قولايلىق بىرلا مەسلىگە باغلىنىپ قالىدۇ ! مانا بۇ مەسلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئەڭ ئاسان چارىسى ! ھەممە نەرسە شۇ قەدەر ئېنىق بولۇپ كېتىدۇكى، ئويلىنىشىڭنىڭمۇ ھاجىتى قالمايدۇ ! ئەڭ مۇھىمى ئويلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق ! كىشىلىك ھاياتنىڭ جىمىكى سىرى ئىككىلا باسما تاۋاقتا تولۇق سىغىپ كېتىدۇ !

ـــ ئېچىڭ توشۇپ كېتىپتىكەن ـ دە، قۇشقاچتەك ۋېچىرلاپلا كەتتىڭغۇ ! سېنى تۇتۇۋالمىساق بولمىغۇدەك، ـــ دېدى پورفىرىي كۇلۇپ، ـــ ئۆزۈڭنى ئويلاپ بېقىڭ، ـــ دېدى بۇرىلىپ راسكولنىكوفقا قاراپ، ـــ تۇنۇگۈن ئاخشام بىر ئېغىز ئۆيدە ئالتە ئادەم تەڭ سۆزلىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەممىسى ئېچىپ مەس بولۇپ كەتكەن دەڭە، مانا شۇنى تەسەۋۋۇر قىلالامسىز؟ ياق، ئاغىنە، سەن خاتا قىلدىڭ. «مۇھىت» جىنايەت ئۆتكۈزۈشكە ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. مەن بۇنى ساڭا ئىسپاتلاپ بېرەلەيمەن.

ـــ ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى مەن ئۆزۈممۇ بىلىمەن. قېنى سەن دەپ باققىنا، قىرىق ياشلىق بىر ئەركەك ئون ياشلىق بىر قىزنىڭ نومۇسىغا تەگكەن... مۇشۇنىڭدىمۇ مۇھىت ئۇنى شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلغانمۇ؟

ـــ شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ، جىددىيرەك قىلىپ ئېيتساق، مۇھىت ئۇنى شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلغان بولۇشى مۇمكىن،

— دېدى پورفىرىي گويا راست شۇنداقتەك، — شۇ قىزچاق ئالدىدا قىلىنغان جىنايەتنىمۇ «مۇھىت»نىڭ تەسىرىگە باغلاپ چۈشەندۈرۈش مۇمكىن.

رازۇمىخىن ئاچچىقىدا يېرىلىپ كەتكىلى قىل ـ قىل قالدى.

— خوش، ئەگەر سەن خالىساڭ، مەن ساڭا ھازىرلا ئىسپاتلاپ بېرەي، — ھۆركىرىدى ئۇ، — ئۇلۇغ ئىۋان چېركاۋىنىڭ ئېگىزلىكى ئوتتۇز بەش سارژىن[1]، سېنىڭ كىرپىكلىرىڭ مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ئاقىرىپ كەتكەن. مەن بۇنى ساڭا ئېنىق، توپتوغرا، ئىلغارلىق بىلەن، ھەتتا لىبېرالراق تۇستە ئىسپاتلاپ بەرسەم مەيلىمۇ؟ مەن ھازىرلا ئىسپاتلاپ بېرىمەن ! كېلە، بەسلىشەمسەن؟

— بولدى، بەسلەشتىم ! قېنى ئاڭلاپ باقايلىچۇ، ئۇ قانداق ئىسپاتلايدىكىن؟

— ئۇ دائىم شۇنداق قۇرۇق ھەيۋە قىلىدۇ، شەيتان ! — ۋارقىرىدى رازۇمىخىن ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ قولىنى شىلتىپ، — ساڭا دەپ ئولتۇرۇشقا ئەرزىمدۇ زادى ! بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇ ئەتەي قىلىۋاتىدۇ؛ سەن ئۇنى تېخى چۈشەنمەيسەن، رودىئون ! تۇنۇگۈن ئۇ ناھايىتى ئۇلارنى ئۇيناتقىلى شۇلار تەرەپكە ئۆتۈۋالغان. يا رەببىم، تۇنۇگۈن ئۇ نېمىلەرنى دېمىدى دېگىنە ! ئۇلار بولسا بۇنىڭدىن سۆيۈنۈپ كېتىشتى !... ئۇ ئىككى ھەپتىگىچە مۇشۇنداق چىڭ تۇرالايدۇ. بۇلتۇر نېمىشقىدۇر بىزنى: دۇنيانى تەرك ئېتىپ موناخ بولۇپ كېتىمەن، دەپ ئىشەندۈردى ۋە شۇ گەپنى تاكى ئىككى ئايغىچە دەپ يۈردى. تېخى يېقىندىلا ئۇ ئۇشتۇمتۇت توي قىلىدىغان بولدۇم، تويىنىڭ تەييارلىقى پۈتتى، ھەتتا يېڭى كىيىملەرنىمۇ تىكتۈرۈپ قويدۇم، دەپ جاكارلىدى. بىز ئۇنى تەبرىكلەشكە باشلىدۇق. كېيىن ئۇقساق، ھەتتا كېلىن بولغۇچىمۇ يوق، باشقا

① بىر سارژىن 2.134 مېتىرغا تەڭ كېلىدۇ.

نەرسىلەرمۇ يوق، ھەممىسى خام خىيال ئىكەن!

— بۇ گېپىڭ توغرا بولمىدى! يېڭى كىيىملەرنى مەن ئاللىبۇرۇنلا تىكتۇرۇپ قويغان. دەل شۇ يېڭى كىيىملەرنى تىكتۇرۇپ قويغاچقا، سىلەرنى بىر كولدۇرلىتاي دېگەن.

— سىز راست شۇنداق قۇرۇق ھەيۋە قىلىشقا ئامراقمۇ؟ — پەرۋاسىزلا سورىدى راسكولنىكوف.

— سىز ئۇنداق ئەمەس دەپ ئويلىغانمۇ؟ ئالدىرىماڭ، مەن تېخى سىزنىمۇ ئالدىۋېتىمەن، ھا ـ ھا ـ ھا... ياق، بىلەمسىز، مەن سىزگە گەپنىڭ راستىنى دەي، ئاشۇ جىنايەت، مۇھىت، قىزچاق دېگەندەك مەسىلىلەر ھەققىدىكى گەپلەر سىزنىڭ بىر ماقالىڭىزنى ئېسىمگە سالدى. ئۇ ماقالىگە مەن تا ھازىرغىچە ئىنتايىن قىزىقىمەن. «جىنايەت ھەققىدە» ... ماۋزۇسى قانداقراق ئىدىكىن، ئېسىمدە قالماپتۇ، ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن. ئىككى ئاينىڭ ئالدىدا ئۇ ماقالىڭىزنى «دەۋر ئوبزورى»دا ئوقۇشقا مۇيەسسەر بولۇۋىدىم.

— مېنىڭ ماقالەمنى؟ «دەۋر ئوبزورى»دا؟ — سورىدى راسكولنىكوف ھەيران بولۇپ، — يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا، ئالىي مەكتەپتىن كېتىدىغان ۋاقتىمدا، بىر كىتابقا باھا بېرىش يۇزىسىدىن بىر ماقالە يېزىۋىدىم. لېكىن، مەن ئۇنى «دەۋر ئوبزورى»غا ئەمەس. «ھەپتىلىك ئوبزور»غا بەرگەن.

— لېكىن ماقالىڭىز «دەۋر ئوبزورى»دا ئىلان قىلىنىپتۇ.

— «ھەپتىلىك ئوبزور» توختاپ قېلىپ، شۇ چاغدا بېسىلماي قالغان...

— توغرا دېدىڭىز، لېكىن «ھەپتىلىك ئوبزور» توختاپ قالغاندىن كېيىن، «دەۋر ئوبزورى» بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن. شۇڭا ماقالىڭىز ئىككى ئاينىڭ ئالدىدا «دەۋر ئوبزورى»دا ئېلان قىلىنغان. خەۋىرىڭىز يوقمىدى؟

راسكولنىكوفنىڭ ھەقىقەتەن قىلچە خەۋىرى يوق ئىدى.

— نېمە بولدىڭىز؟ ئەمىسە ئۇلاردىن قەلەم ھەققىڭىزنى

سورىسىڭىز بولغۇدەك ! توۋا، مىجەزىڭىز ئاجايىپ غەلىتىكەن، جەمئىيەتكە ئارىلاشماي يالغۇز ـ يېگانە ياشىغانلىقىڭىز ئۈچۈن، ھەتتا ئۆزىڭىزگە بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردىنمۇ بىخەۋەر قاپسىز. لېكىن، بۇ پاكىت.

ـــ ياشاپ كەت، رودكا ! مېنىڭمۇ خەۋرىم يوق ئىكەن ! ـــ ژارقىرىدى رازۇمىخىن، ـــ بۈگۈنلا كۈتۈپخانىغا بېرىپ شۇ ژۇرنالنى ئارىيەت ئالاي، ئىككى ئاي ئىلگىرىمۇ؟ قايسى كۈنى؟ بەرىبىر تاپىمەن، شۇنداقمۇ ئىش بار ئىكەن ـ ھە ! بىزگە دېمىگىنىڭىز قارا !

ـــ ئۇ ماقالىنى مېنىڭ يازغانلىقىمنى نەدىن بىلدىڭىز؟ ئۇنىڭ تېگىگە فامىلەمنىڭ ئورنىدا بىر ھەرپىنلا يېزىپ قويۇۋېدىم.

ـــ بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا تاسادىپەن ئوقۇپ قالدىم. بىر مۇھەررىردىن ئۇقتۇم؛ ئۇنى تونۇيتۇم... ئىنتايىن قىزىقىپ قالدىم.

ـــ ھېلىمۇ يادىمدا، مەن بىر جىنايەتچىنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈش جەريانىدىكى روھىي ھالىتىنى تەھلىل قىلىۋېدىم.

ـــ توغرا، سىز يەنە جىنايەت سادىر قىلىش دائىم دېگۈدەك بىرەر كىشىللىك ھالىتىنىڭ باشلىنىشى بىلەن تەڭ يۈز بېرىدۇ، دەپ ھۆكۈم چىقىرىپتىكەنسىز. بۇ قارىشىڭىز قىزىقارلىق، بەك قىزىقارلىق. لېكىن... مەن ماقالىڭىزنىڭ بۇ قىسمىغا ئەمەس، بەلكى ئاخىرقى قىسمىدا ئېيتىپ ئۆتۈلگەن بىر قاراشقا تېخىمۇ بەكرەك قىزىقىپ قالدىم؛ ئەپسۇسكى بۇ قارىشىڭىزنى مۇجمەل گەپلەر بىلەن مۇنداقلا پۈرتىپ ئۆتۈپ كېتىپسىز... قىسقىسى، ئەگەر ئىسىڭىزدە بولسا، سىزنىڭ پۈرتىپ ئۆتۈشىڭىزچە، دۇنيادا شۇنداق ئادەملەر بارکى، ئۇلار خىيالىغا كەلگەننى قىلالايدۇ ۋە جىنايەت ئۆتكۈزەلەيدۇ... ياق، ئۇنداق ئەمەس. خىيالىغا كەلگەننى قىلىشقا ۋە جىنايەت ئۆتكۈزۈشكە تولۇق ھوقۇقلۇق، گويا قانۇنلارنىڭمۇ ئۇلارغا ھېچقانداق ئالاقىسى يوق.

راسكولنىكوف ئۆز پىكرىنىڭ مۇبالىغىلەشتۇرۇلگەنلىكىنى ۋە ئەتەي بۇرمىلانغانلىقىنى ئاڭلاپ، سوغۇق كۈلۈپلا قويدى.

ــ نېمە؟ نېمە دېدىڭ؟ جىنايەت ئۆتكۈزۈشكە ھوقۇقلۇق؟ «مۇھتىنىڭ تەسىرى»دىن ئەمەسمۇ؟ ــ سورىدى رازۇمىخىن سەل چۆچۈگەندەك قىلىپ.

ــ ياق، ياق، پۈتۈنلەي دېگۈدەك مۇھىت سەۋەبىدىن ئەمەس، ــ جاۋاب بەردى پورفىرىي، ــ ھەممە گەپ شۇنىڭدىكى، ئۇنىڭ ماقالىسىدە ھەممە ئادەم نېمىشقىدۇر «ئادەتتىكى» ۋە «پەۋقۇلئادده» دەپ ئىككى تۈرگە ئايرىلغان. ئادەتتىكى ئادەملەر ياۋاش ـ رايىشلىق بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈشى كېرەك ئىكەن، ئۇلارنىڭ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىش ھوقۇقى يوق ئىكەن. چۈنكى... ئۆزىڭىز بىلىسىز... ئۇلار ئادەتتىكى ئادەملەر ـ دە. لېكىن، پەۋقۇلئادده ئادەملەر پەۋقۇلئادده بولغانلىقى ئۈچۈن، ھەر خىل، ھەر ياڭزا جىنايەتلەرنى ئۆتكۈزۈشكە، قانۇنلارغا خالىغىنىچە خىلاپلىق قىلىشقا ھوقۇقلۇق ئىكەن. ئەگەر خاتا قىلىپ قويمىغان بولسام، سىزنىڭ قاراشلىرىڭىز شۇنداقراق، توغرىمۇ؟

ــ بۇ قانداق گەپ؟ بۇ مۇمكىن ئەمەس، ئۇ مۇنداق دېمەيدۇ ! ــ غودۇڭشىدى ئېسەنگىرەپ قالغان رازۇمىخىن.

راسكولنىكوف يەنە سوغۇق كۈلۈپ قويدى. ئۇ گەپنىڭ قاياقتا كېتىۋاتقانلىقىنى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئۆزىنى نەگە ئىتتىرىۋاتقانلىقىنى دەرھاللا چۈشەندى. ئۆزى يازغان ماقالە ھېلىمۇ ئېسىدە ئىدى. ئۇ بىر تۇتۇشۇپ بېقىش قارارىغا كەلدى.

ــ مېنىڭ قارىشىم پۈتۈنلەي شۇنداقمۇ ئەمەس، ــ دېدى ئۇ ئاددىي ۋە كىچىك پېئىللىق بىلەن گەپ قىلىپ، ــ لېكىن، مەن ئىقرار، سىز ئاساسەن توغرا بايان قىلدىڭىز، ئەگەر خالىسىڭىز، ھەتتا پۈتۈنلەي توغرا دېيىشىم مۇمكىن... (خۇددى ئۇنىڭ تامامەن توغرا دېگەنگە بەكمۇ قوشۇلغۇسى بارىدەك). بىردىنبىر پەرقى، مەن پەۋقۇلئادده ئادەملەر ھەرقاچان، ھەرقانداق بولمىغۇر ئىشلاردا

جىنايەت ئۆتكۈزۈۋەرسە بولىۋېرىدۇ، دېمەكچى ئەمەس. مەسىلەن، سىز بايان قىلغاندەكسىدەك، مەن ھەتتا شۇنداق قارايمەنكى، مۇنداق بىر ماقالىنىڭ ئېلان قىلىنىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. مەن پەقەت مۇنۇنىلا پۈرىتىپ ئۆتتۈم، «پەۋقۇلئاددە» ئادەم شۇنىڭغا ھەقلىقكى... مەن بۇ يەردە رەسمىي ھوقۇقنى دەۋاتقىنىم يوق، بەلكى ئۇ ئۆز ۋىجدانىنىڭ... بەزىبىر توسالغۇلاردىن ئاتلاپ كېتىشىگە يول قويۇشقا ھەقلىق دېمەكچى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئۆز ئىدىيەسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن (مۇنداق ئىدىيە بەزىدە پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇپ قېلىشى مۇمكىن)، شۇنداق قىلىشى زۆرۈر بولۇپ قالسا. سىز ماقالەمنى مۇجمەل دېدىڭىز، مەن ئۇنى سىزگە ئىلاجىنىڭ بارىچە ئېنىق چۈشەندۈرۈپ قويۇشقا تەييار. قىياسىمچە، سىزمۇ ماڭا شۇنداق قىلدۇرماقچىدەك قىلىپ تۇرىسىز. قىياسىم خاتا ئەمەستۇ؟ ئەمىسە قۇلاق سېلىڭ. مېنىڭچە، ئەگەر مەلۇم سۈيىقەست ۋە ھىيلە ـ مىكىر تۈپەيلىدىن كېپلېر[1] ۋە نيۇتوننىڭ كەشپىياتلىرىنى ئاشۇ كەشپىياتلارغا توسقۇن بولۇۋاتقان ياكى پۈتلىكاشاڭغا ئايلىنىپ قالغان بىر، ئون، يۈز ياكى ئۇنىڭدىنمۇ جىقراق جاننى قۇربان قىلماي تۇرۇپ يورۇقلۇققا چىقارغىلى مۇمكىن بولماي قالسا، ئۇ ھالدا نيۇتون ئۆز كەشپىياتىنى پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئاشۇ ئون ئادەمنى ياكى يۈز ئادەمنى يوقىتىۋېتىشكە ھەقلىق، ھەتتا شۇنداق مەجبۇرىيىتى بار. لېكىن، شۇنىڭغا ئاساسەن نيۇتون خالىغانچە ئادەم ئۆلتۈرۈشكە، تاسادىپىي تونۇشۇپ قالغان ھەرقانداق ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە ياكى ھەر كۈنى بازارغا بېرىپ ئوغرىلىق قىلىشقا ھەقلىق دەپ خۇلاسە چىقىرىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. ئاندىن ئېسىمدە قېلىشچە، ماقالەمدە يەنە شۇنىمۇ چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈۋىدىم، ھەممە ئادەم... خوش ئالايلى،

① كېپلېر (1571 ــ 1630) ــ گېرمانىيەنىڭ ئاستىرونومىيە ۋە فىزىكا ئالىمى.

ئىنسانىيەتنىڭ قانۇن چىقارغۇچىلىرى ۋە داھىيلىرى، قەدىمكى زاماندىن تارتىپ تاكى كېيىنكى لىكورگ①، سولون②... ناپولېئون ۋەھاكازالارغىچە بولغانلارنىڭ ھەممىسى مۇستەسنا سىز ھالدا جىنايەتچى، بىرلا ئىشنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلار يېڭى قانۇنلارنى تۈزگۈچە، ئوخشاشلا ئەجدادلاردىن مىراس قالغان، يەنە كېلىپ جەمئىيەت ھۆرمەت قىلىدىغان قەدىمكى دىنىي ئەقىدىلەرگە خىلاپلىق قىلىشقان.③ ئەلۋەتتە ئۇلارمۇ قان تۆكۈش (كۆپىنچە تامامەن گۇناھسىز، قەدىمكى دىننى باتۇرلارچە قوغدىغان كىشىلەرنىڭ قانلىرى تۆكۈلەتتى) ئۆزلىرىگە پايدىلىق بولسىلا، قان تۆكۈشتىن ئۆزلىرىنى زادىلا تارتىپ باقمىغان. شۇنىسى دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدۇكى، ئىنسانىيەتنىڭ بۇ شاپائەتچىلىرىنىڭ ۋە داھىيلىرىنىڭ كۆپىنچىسى دەھشەتلىك قانخورلار ئىدى. قىسقىسى، مېنىڭچە، ئۇلۇغ ئادەملەرلا ئەمەس، بەلكى كونا تەرتىپ، قائىدىدىن ئازراقلا ھالقىپ كەتكەن، يەنى يېڭى قاراشلار توغرىسىدا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلالايدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئەسلىي تەبىئىتىدىن ئېيتقاندا، مۇقەررەر ھالدا جىنايەتچى بولۇشى كېرەك. ئەلۋەتتە، ئېغىر ـ يېنىكلىك دەرىجىسى ئوخشاش بولمايدۇ. ئۇنداق بولمايدىكەن، ئۇلار كونا ئىزدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ، ئۇلار ئەسلىي تەبىئىتىدىن ئېيتقاندا، كونا ئىزدا مېڭىۋېرىشكە ئەسلا رازى بولمايدۇ، مېنىڭچە بولسا، ئۇلار ھەتتا رازى بولماسلىقى كېرەك. قىسقىسى، ئۆزىڭىز كۆرۈپ تۇرۇپسىز. بۇنىڭدا ھېچقانداق ئالاھىدە يېڭىلىق يوق. مۇنداق قاراش مەڭ قېتىملاپ ئېلان قىلىنغان، كىشىلەرمۇ مەڭ قېتىملاپ كۆرۈپ كەتكەن. ئەمدى مېنىڭ ئادەملەرنى ئادەتتىكى ۋە پەۋقۇلئاددە دەپ ئىككىگە

① لىكورگ ــ قەدىمكى سپارتانىڭ سىياسىيونى.

② سولون ــ قەدىمكى ئافىنانىڭ قانۇن چىقارغۇچىسى.

③ بۇ يەردە «دۇنيانى ۋە ئادەمنى خۇدا ياراتقان» دېگەن دىنىي ئەقىدە كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئايرىغانلىقىمغا كەلسەك، مەن ئىقرار، بۇ سەل ئاساسسىز خۇلاسە، لېكىن مەن بۇنىڭدا ئېنىق سانغا ئېسىلىپمۇ?المايمەن. مەن پەقەت ئاساسىي ئىدىيەمگىلا ئىشىنىمەن. بۇ ئىدىيەم مۇنداق، تەبىئەت قانۇنىيىتىگە ئاساسەن ئادەملەرنى ئومۇمەن ئىككى خىلغا ئايرىشقا بولىدۇ. بىر خىلى تۆۋەن دەرىجىلىكلەر (ئادەتتىكىلەر)، يەنى مۇنداقلا دەيلى، پەقەت ئۆزىگە ئوخشاشلارنى ئاۋۇتۇشنىڭ ماتېرىيالى بولۇشقىلا يارايدىغانلار، يەنە بىر خىلى، ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق ئادەملەر، يەنى ئۆز مۇھىتىدا يېڭى قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويۇش ئىقتىدارىغا ۋە قۇدرىتىگە ئىگە بولغانلار. ئەلۋەتتە، بۇ يەردە ئۇلارنىمۇ يەنە چەكسىز ھالدا دەرىجىلەرگە ئايرىۋەرگىلى بولىدۇ. لېكىن، مانا مۇشۇ ئىككى دەرىجىلىكلەرنىڭ پەرقى خېلىلا ئېنىق. بىرىنچى خىلدىكىلەر، يەنى ئۆزىگە ئوخشاشلارنى ئاۋۇتۇشنىڭ ماتېرىياللىرى، ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئۆز تەبىئىتىگە مۇۋاپىق مۇتەئەسسىپ كېلىدۇ، قائىدە ـ يوسۇنلارغا ئەمەل قىلىدۇ، ئىتائەتمەنلىك بىلەن تۇرمۇش كەچۈرىدۇ، ئىتائەتچان پۇقرا بولۇشنى ياقتۇرىدۇ. مېنىڭچىمۇ، ئۇلار ئىتائەتچان پۇقرا بولۇشى كېرەك، چۈنكى بۇ ئۇلارنىڭ بۇرچى، بۇ ھەرگىزمۇ ئۇلارنى خورلىغانلىق ئەمەس. ئىككىنچى خىلدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قانۇنغا خىلاپلىق قىلغۇچىلار. ئۇلار ئىقتىدارلىرىغا يارىشا بۇزغۇنچىلار ياكى بۇزۇشقا مايىللار، بۇ ئادەملەرنىڭ جىنايەتلىرى ئەلۋەتتە نىسپىي، شۇنداقلا خىلمۇخىل بولىدۇ؛ ئۇلارنىڭ زور كۆپچىلىكى تۇرلۇك ـ تۇمەن بايانا?تلىرىدا گۇزەل كەلگۈسى ئۈچۈن ھازىرقىنى بۇزۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. لېكىن، ئەگەر مۇنداق ئادەم ئۆز ئىدىيەسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا، بىرەر جەسەتتىن ئاتلاپ ئۆتۈشكە ياكى قان كېچىشكە توغرا كەلسە، ئويلايمەنكى، ئۇ ئۆزىنىڭ قان كېچىشىگە ئۆز كۆڭلىدە ۋە ۋىجدانى ئالدىدا يول قويىدۇ. لېكىن، بۇنىڭدا ئۇنىڭ ئىدىيەسىگە ۋە ئۇنىڭ كۆلىمىگە قاراپ بىرنېمە دېيىش كېرەك. سىزمۇ مانا مۇشۇ نۇقتىغا دىققەت قىلىڭ. مەن ھېلىقى ماقالەمدە

ئۇلارنى مانا مۇشۇ مەندىن ئېيتقاندا جىنايەت ئۆتكۈزۈشكە ھەقلىق دېگەنىدىم. (ئېسىڭىزدە بولسا كېرەك، بىز گېپىمىزنى ھوقۇق مەسىلىسىدىن باشلىغانىدۇق.) ئەمما، ئارتۇقچە ھولۇقۇشنىڭ ھاجىتى يوق. چۈنكى، ئامما ئۇلارنىڭ مۇنداق ھوقۇقىنى ئەزەلدىن دېگۈدەك ئېتىراپ قىلىپ باقمىغان. ئۇلارنى (بەزىدە كۆپلەپ، بەزىدە بىرنەچچىلەپ) قەتل قىلىپ، دارغا ئېسىپ كەلگەن. بۇ تامامەن ئادالەتلىك. ئۇلار شۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ كونىلىقنى ساقلاش مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىدۇ. لېكىن، يەنە شۇ ئاممىنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى ئاشۇ قەتل قىلىنغانلارنى ئاسمانغا كۆتۈرىدۇ، ئازدۇر ـ كۆپتۇر ئۇلارغا چوقۇنىدۇ. بىرىنچى خىلدىكىلەر ئەبەدىي ھازىرقى زامانىنىڭ غوجايىنلىرى بولۇپ قالىدۇ؛ ئىككىنچى خىلدىكىلەر بولسا كېيىنكىلەرنىڭ غوجايىنلىرى بولىدۇ. بىرىنچى خىلدىكىلەر دۇنيانى ساقلاپ تۇرىدۇ ۋە ئۇنى سان جەھەتتىن كۆپەيتىدۇ؛ ئىككىنچى خىلدىكىلەر دۇنيانى ئىلگىرى سۈرىدۇ ۋە ئۇنى نىشانغا ئېلىپ بارىدۇ. ھەر ئىككىلا خىلدىكىلەر ياشاش ھوقۇقى جەھەتتە باببارابەر. بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتقاندا، مېنىڭچە ھەر ئىككىلا خىلدىكىلەرنىڭ ھوقۇقى باببارابەر.①

ـــ vive la guerre eternelle ئەلۋەتتە، يېڭى قۇددۇس شەرىپىنى قۇرۇپ چىققۇچە !②

ـــ دېمەك، سىز يېڭى قۇددۇسقا ئىشىنىدىكەنسىز ـ دە؟

ـــ ئىشىنىمەن، ـــ قەتئىي جاۋاب بەردى راسكولنىكوف. ئۇ مۇشۇ گەپنى قىلغان چاغدا، ئاندىن بايىاتىن ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن گەپ قىلغان چېغىدا بېشىنى يەردىن ئالماي، گىلەمنىڭ بىر يېرىگە تىكىلىپ قاراپ ئولتۇردى.

ـــ ئاندىن... سىز... خۇداغىمۇ ئىشىنەمسىز؟ بەكلا زىغىرلاپ

---

① فىرانسۇزچە: ـــ ياشىسۇن مەڭگۈلۈك ئۇرۇش.

② «ئىنجىل»دە بېشارەت بېرىلىشچە، پانىي دۇنيادا كېلەچەكتە جەننەت، يەنى يېڭى قۇددۇس شەھىرى قۇرۇلارمىش.

كەتكىنىمنى كەچۈرۈڭ.

— ئىشىنىمەن، — تەكرارلىدى راسكولنىكوف، بېشىنى كۆتۈرۈپ پورفىرىيغا قاراپ.

— سىز لازار[1]نىڭ تىرىلگەنلىكىگىمۇ ئىشىنەمسىز؟

— ئىشىنىمەن. بۇلارنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟

— راست ئىشىنەمسىز؟

— راست ئىشىنىمەن.

— مۇنداق دەڭ... مەن ناھايىتى قىزىقىپ قېلىپ سوراپ قويدۇم. كەچۈرۈڭ، لېكىن ئەيىبكە بۇيرۇمىسىڭىز، مەن يەنە بايىقى گەپكە قايتىماقچى، بىلەمسىز، ئۇلار ئەبەدىلئەبەد قەتل قىلىنىۋەرمەيدىغۇ؛ بەزىلىرى ھەتتا ئەكسىچە...

— ھايات ۋاقتىدىلا غەلىبە قازىنىدۇ؟ ھە راست، بەزىلەر ھايات ۋاقتىدىلا نىشانغا يېتىدۇ، ئۇ چاغدا...

— ئۇلار باشقىلارنى قەتل قىلىشقا باشلامدۇ؟

— زۆرۈر تېپىلغاندا، بىلەمسىز، ھەتتا زور كۆپچىلىكى شۇنداق قىلىدۇ. ئومۇمەن، قارىشىڭىز ناھايىتى ئاقىلانە.

— رەھمەت. لېكىن، شۇنى دەپ بېقىڭچۇ، پەۋقۇلئاددە ئادەملەرنى ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ ئاربىسىدىن قانداق ئاجرىتىۋالىسىز؟ ئۇلارنىڭ تۇغۇلغان چېغىدىلا بىرەر بەلگىسى بولامدۇ؟ مۇنداق دېيىشىمدىكى سەۋەب، مېنىڭچە بۇنىڭدا بىر ئېنىقلىقنىڭ بولۇشى كېرەك، يەنى تاشقى قىياپىتىدە تېخىمۇ نۇرغۇن ئېنىقلىقنىڭ بولغىنى ياخشى. نېيىتىم خالىس، ئەمەلىيەتچان ئادەم بولغانلىقىم ئۈچۈن، تەبىئىي يوسۇندا ئەنسىرەپ قېلىۋاتقانلىقىمنى ئەيىبكە بۇيرۇماڭ. مەسىلەن ئالايلى، ئۇنىڭغا ئالاھىدە تىكىلگەن كىيىم كىيدۈرۈپ قويۇشقا ياكى ئاللىقاندىقتۇر بىرەر تامغا بېسىپ قويۇشقا بولامدۇ؟ ...

---

① لازار — تىلەمچىلىك قىلىدىغان كەمبەغەل كىشى، ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن پەرىشتىلەر تەرىپىدىن ئېلىپ كېتىلىپ، ئىبراھىمنىڭ تەسەللىسىگە ئېرىشكەنمىش. «يېڭى ئەھد، لوكا پەند ـ نەسىھەتلىرى».

چۈنكى، قوشۇلۇشىڭىز كېرەككى، ناۋادا ئارىلىشىپ كېتىپ قالسا، ئەگەر بىرىنچى خىلدىكىلەردىن بىرەرى ئۆزىنى ئىككىنچى خىلدىكىلەرگە مەنسۇپ دەپ ئويلاپ قالسا، يەنە كېلىپ سىز تازا قاتۇرۇپ بايان قىلغىنىڭىزدەك، «بارلىق توسالغۇلارنى بۇزۇش»قا باشلىسا، ئۇ چاغدا خۇدا ساقلىسۇن...

— ھە، مۇنداق ھادىسە پات ـ پات بولۇپ تۇرىدۇ ! سىزنىڭ بۇ گېپىڭىز بايىقى گېپىڭىزنى بېسىپ چۈشتى.

— رەھمەت سىزگە...

— ئەرزىمەيدۇ. لېكىن، شۇنىڭغا دىققەت قىلىڭ. خاتالىق پەقەت بىرىنچى خىلدىكى كىشىلەر ئارىسىدىلا يۈز بېرىشى مۇمكىن، يەنى ئادەتتىكى ئادەملەر (ئۇلارنى شۇنداق دەپ ئاتىشىم ئانچە مۇۋاپىق بولماسلىقى مۇمكىن) خاتا قىلىشى مۇمكىن. ئۇلار تۇغۇلۇشىدىنلا قول باغلاپ تۇرۇشقا رازى بولۇشسىمۇ، بەزىدە ھەتتا ئىنەكلەرمۇ يوقىلاڭ خىياللاردىن خالىي بولالمىغىنىدەك، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نۇرغۇن ئادەم ئۆزىنى ئىلغار ئەرباب، «بۇزغۇنچى» چاغلاپ، «يېڭى سۆز»لەرنى تەشۋىق قىلىشقا ئامراق كېلىدۇ، يەنە كېلىپ بۇنى ئىنتايىن سەممىيەت بىلەن قىلىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كۆپىنچە ھاللاردا ئۇلار ھەقىقىي يېڭى ئادەملەرنى كۆرەلمەيدۇ، ھەتتا ئۇلارنى ئىدىيەسى پەسكەش قالاق ئۇنسۇرلار دەپ بىلىپ كەمسىتىدۇ. لېكىن، مېنىڭچە بۇنىڭدا زور خەۋپ ـ خەتەر بولمىسا كېرەك. بۇنىڭدىن ئەنسىرىمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، راست دەيمەن. چۈنكى، ئۇلار ئەزەلدىن بىرەر ئىش تەۋرىتەلمىگەن ئەمەس. ئەلۋەتتە، قولىدىن كەلمەيدىغان ئىشقا ئۆزىنى ئۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنى بىرە ـ بىرە دۇمبالاپ، ئۆزىنى ئۆزىگە تونۇتۇپ قويسا، مېنىڭچە شۇنىڭ ئۆزىلا كۇپايە؛ بۇ يەردە ھەتتا ئىجرا قىلغۇچىنىڭ بولۇشمۇ ھاجەت ئەمەس. چۈنكى، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى دۇمبالىشىدۇ. ئۇلار ئىنتايىن ئەدەپلىك ئادەملەر؛ ئۇلاردىن بەزىلىرى بىرىنى بىرى دۇمبالايدۇ، بەزىلىرى ئۆزىنى ئۆزى دۇمبالايدۇ... شۇنداقلا،

ئۇلار خىلمۇخىل يوللار بىلەن ئاشكارا توۋا ـ ئىستىغپار قىلىدۇ. نەتىجىدە ھەممىنى ناھايىتى چىرايلىق، ناھايىتى ئىبرەتلىك قىلىشىدۇ. قىسقىسى، بۇنىڭدىن غەم قىلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ... بۇ بىر قانۇنىيەت.

ـــ راست، ھېچبولمىغاندا مېنى مۇشۇ جەھەتتىن بولسىمۇ بىرئاز خاتىرجەم قىلىپ قويدىڭىز؛ لېكىن يەنە بىر ئىش مېنى ئازراق ئەنسىرىتىپ تۇرۇۋاتىدۇ. قېنى دەپ بېقىڭچۇ، باشقىلارنى ئۆلتۈرۈشكە ھەقلىق بۇ ئادەملەر، بۇ «پەۋقۇلئاددە» ئادەملەر ناھايىتى كۆپمۇ؟ ئەلۋەتتە، مەن ئۇلارغا تەزىم قىلىشقا تەييار. بىراق، قوشۇلۇشىڭىز كېرەككى، مۇنداق ئادەملەر بەك جىق بولسا، بۇ بىر دەھشەت ئىش ئەمەسمۇ، قانداق دەيسىز؟

ـــ ھە، بۇنىڭدىنمۇ غەم قىلىپ كېتىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق، ـــ داۋام قىلدى راسكولنىكوف يەنە شۇ تەلەپپۇز بىلەن، ـــ ئومۇمەن ئېيتقاندا، يېڭى ئىدىيەدىكى كىشىلەر ھەتتا يېڭى قاراشلار توغرىسىدا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىشقا قابىل ئادەملەر كەمدىن ـ كەم ھەتتا ھەيران قالغۇدەك دەرىجىدە ئاز تۇغۇلىدۇ. شۇ نەرسە ئېنىقكى، ئىنسانىيەتنىڭ، شۇ دەرىجىدىكىلەر بىلەن شۇ خىلدىكىلەرنىڭ دۇنياغا كېلىش تەرتىپى مۇقەررەر ھالدا مەلۇم تەبىئەت قانۇنىيىتىگە قىلچە نۇقسانسىز رىئايە قىلىدۇ. ئەلۋەتتە، بۇ قانۇنىيەتنى ھازىر بىز بىلمەيمىز. لېكىن، ئىشىنىمەنكى، ئۇ مەۋجۇت، ئۇنى كىشىلەر ھامان بىر كۈنى بىلمۇالىدۇ. ھەددى ـ ھېسابسىز نۇرغۇن ئامما، يەنى ئۆزىگە ئوخشاشلارنى ئاۋۇتقۇچى ئاشۇ ماتېرىياللار دۇنياسىدا پەقەت ئاخىرقى ھېسابتا قانداقتۇر تىرىشچانلىقلار، تاكى بۇگۈنگىچە سىرى ئېچىلمىغان قانداقتۇر بىر جەريانلار، ھەر خىل ئېرق ۋە نەسىللەرنى بىر ـ بىرىگە چېتىشتۇرۇشلار ئارقىلىق، ھېچبولمىغاندا مىڭ ئادەمنىڭ ئارىسىدا ئازراققىنا مۇستەقىللىققا ئىگە بىر ئادەمنى دۇنياغا كەلتۈرۈش ئۈچۈنلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. بىرقەدەر زوررىق مۇستەقىللىققا ئىگە

ئادەمدىن ئېھتىمال ئون مىڭ كىشىنىڭ ئىچىدىن (مەن مىسال ئۈچۈن تەخمىنەنلا دەۋاتىمەن) بىرسىلا دۇنياغا كېلىدىغاندۇ. تېخىمۇ زوررىق مۇستەقىللىققا ئىگە ئادەمگە كەلسەك، بەلكىم يۈز مىڭ كىشىنىڭ ئىچىدە بىرسى تۇغۇلىدىغاندۇ. تالانتلىق ئادەملەردىن بولسا، نەچچە مىليون كىشىنىڭ ئىچىدە بىرسى بارلىققا كېلەر؛ ئەمدى ئۇلۇغ تالانت ئىگىسى، ئىنسانىيەت ئىچىدىكى ئاتاقلىق زات بىرنەچچە مىليارد، بىرنەچچە ئون مىليارد ئادەم يەر شارىدا ياشاپ ئۆتكەندىن كېيىن بارلىققا كەلسە كېرەك. گەپنىڭ قىسقىسى، مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى يۈز بېرىدىغان خىمىيە ئىدىشلىرىنىڭ ئىچىگە مەن تېخى قاراپ باقمىدىم. لېكىن، بىر قانۇنىيەتنىڭ بارلىقى ئېنىق، ئۇ قانۇنىيەت بولۇشى كېرەك. بۇ ھەرگىزمۇ تاسادىپەن بولۇۋاتقان ھادىسە ئەمەس.

ـــ نېمە، ئىككىڭلار چاقچاق قىلىشۋاتامسىلەر؟ ـــ ئاخىر ۋارقىرىدى رازۇمخىن، ـــ ئىككىڭلار بىر ـ بىرىڭلارنى ئەخمەق قىلىۋاتقان ئوخشىمامسىلەر؟ بۇ يەردە ئولتۇرۇۋېلىپ، بىر ـ بىرىڭلارنى زاڭلىق قىلغىنىڭلار نېمىسى ! رودىيە، بۇ گەپلەرنى ئەستايىدىل دەۋاتامسەن؟

راسكولنىكوف تاتىرىپ كەتكەن، مەيۇسلۇك چىقىپ تۇرغان يۈزىنى كۆتۈرۈپ ئۇن ـ تىنسىز ئۇنىڭغا قارىدى، لېكىن جاۋاب بەرمىدى. پورفىرىينىڭ مۇنداق چىرماشقاقلىق بىلەن، تىكەنلىك گەپلەر بىلەن ۋە ئەدەپسىزلىك بىلەن ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق كىشىنىڭ زىتىغا تېگىشى رازۇمخىنغا مۇنۇ ئېغىر ـ بېسىقلىق ۋە مەيۇسلۇك چىقىپ تۇرغان چىراي بىلەن غەلىتە سېلىشتۇرما پەيدا قىلغاندەك تۇيۇلدى.

ـــ ھەي، بۇرادەر، ئەگەر بۇ گەپنى راستلا ئەستايىدىل دەۋاتقان بولساڭ، ئۇنداقتا... سەن بۇنى يېڭى نەرسە ئەمەس، بۇ بىز مىڭ قېتىملاپ ئوقۇغان ۋە ئاڭلىغان ئىشلار بىلەن ئوخشاشلا ئىش، دېدىڭ. بۇ گېپىڭ ئەلۋەتتە توغرا؛ لېكىن بۇلارنىڭ ئىچىدە

هەقىقىي ئۆزگىچە بىر جاي ــ يەنە كېلىپ مېنى ۋەھىمگە سېلىپ قويۇۋاتقىنى، مۇنداق ئۆزگىچە بىر جاي ھەقىقەتەن يالغۇز ساڭىلا مەنسۇپ ئىكەن ــ يەنى سەن ۋىجدانەن قان تۆكۈشكە بولىدۇ دەپ قارايدىكەنسەن. يەنە كېلىپ، توغرىسىغىلا گەپ قىلغانلىقىمنى كەچۈر. سەن ئۇنى شۇنداق ئەسەبىيلىك بىلەن كېڭەيتىپ چۈشەندۈردۈڭ... شۇنىڭدىن قارىغاندا، ئۇ ماقالەڭنىڭ ئاساسىي ئىدىيەسى شۇ ئىكەن. مېنىڭچە، مۇنداق ۋىجدانەن قان تۆكۈشكە يول قويۇش... رەسمىي، قانۇنىي قان تۆكۈشتىنمۇ بەكرەك قورقۇنچلۇق...

ــ تامامەن توغرا، بۇ تېخىمۇ قورقۇنچلۇق، ــ جاۋاب بەردى پورفىرىي.

ــ ياق، سەن ھەرھالدا ئاشۇرۇۋەتتىڭ ! بۇ خاتا. مەن ئۇنى ئوقۇپ چىقىمەن... سەن ئاشۇرۇۋەتتىڭ ! ئۇنداق ئويلىشىڭ مۇمكىن ئەمەس. مەن ئۇنى ئوقۇپ چىقىمەن !

ــ ماقالىدا ئۇنداق گەپلەر يوق. ناھايىتى پۈرتىپلا ئۆتۈپ كېتىلگەن، ــ دېدى راسكولنىكوف.

ــ شۇنداق، شۇنداق، ــ پورفىرىي جايىدا ئولتۇرالماي قالدى، ــ سىزنىڭ جىنايەتكە قانداق قارايدىغانلىقىڭىزنى مانا ئەمدى خېلى چۈشەنگەندەك قىلدىم. لېكىن... مېنىڭ چىرماشقاقلىقىمنى كەچۈرۈڭ (ئۆزۈممۇ خجىل بولۇپ تۇرىمەن، سىزنى بەكلا ئاۋارە قىلىپ كەتتىم). بىلەمسىز، سىز بايا مېنىڭ ئىككى خىلدىكىلەرنىڭ ئارىلىشىپ كېتىشى مۇمكىنلىكى توغرىسىدىكى ئەندىشەمنى زور دەرىجىدە تۇگەتتىڭىز. لېكىن... مېنىڭ بۇ يەردە ئەنسىرەۋاتقىنىم ھەر خىل ئەمەلىي ئەھۋاللار ! ئالايلى، بىرەر ئەركەك ياكى بىرەر يېگىت ئۆزىنى لىكۇرگ ياكى ناپولېئون دەپ تەسەۋۋۇر قىلىپ... ئەلۋەتتە، ئۆزىنى كەلگۈسىدە شۇنداق ئادەم بولىمەن دەپ ئويلاپ ــ شۇنىڭ بىلەن توسقۇنلارنى بۇزۇشقا باشلىسا... كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزۈن سەپەرگە ئاتلىنىمەن دەپ ئويلاپ قالسا، ئۆزۈن سەپەر دېگەنگە مەبلەغ لازىم بولىدۇ...

شۇنداق بىلەن ئۇ مەبلەغ توپلاشقا باشلىسا... گېپىمنى چۈشىنىۋاتامسىز؟

بۇلۇڭدا ئولتۇرغان زامبتوف بىردىنلا پاراققىدا كۈلۈۋەتتى. راسكولنىكوف ھەتتا بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپمۇ قويمىدى.

— ئېتىراپ قىلىشىم كېرەككى، — دېدى ئۇ خاتىرجەم جاۋاب بېرىپ، — مۇنداق ئەھۋاللار ھەقىقەتەن يۈز بېرىدۇ. ئەقلى يوق، لېكىن شۆھرەتپەرەس ئادەملەر مۇنداق قارماققا بەكلا ئاسان ئىلىنىدۇ، بولۇپمۇ ياشلار.

— مانا قاراڭ، شۇنداق ئەھۋال بولىدىكەن ـ ده، ئۇنداقتا قانداق قىلغۇلۇق؟

— شۇنداق قىلىسىز ـ ده، — دېدى راسكولنىكوف سوغۇق كۈلۈپ، — بۇنىڭغا مەن ئەيىبلىك ئەمەس. ئىش شۇنداق بولۇۋاتىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولىدۇ، — ئۇ بارمىقى بىلەن رازۇمىخىننى كۆرسەتتى، — ھازىرلا مېنى قان تۆكۈشكە يول قويغۇدەكسەن، دېدىغۇ. شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ سۇرگۇن، تۈرمە، سوتچىلار، كاتورگا[1] ... جەمئىيەت مانا شۇنداق ئوبدان قوغدىلىۋاتسا، يەنە ئەندىشە قىلغۇدەك نېمە بار؟ ئوغرىنى تۇتساڭلارلا بولىدىغۇ !...

— ئەگەر تۇتۇۋالساق قانداق بولىدۇ؟

— ئۇ ئۆزىنىڭ شورى.

— گەپلىرىڭىز ئىنتايىن مەنتىقلىق. لېكىن، ئۇنىڭ ۋىجدانى نېمە بولىدۇ؟

— بۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ نېمە كارىڭىز؟

— مۇنداق گەپ، ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن ئويلىغاندا دەيمەن.

— ۋىجدانلىق ئادەملەر خاتالىقىنى تونۇپ يەتسە، قاتتىق ئازابلىنىدۇ. مانا شۇنىڭ ئۆزى ئۇنىڭغا بېرىلگەن بىر جازا، —

[1] چار رۇسىيەدە ۋە بۈرژۇئا ئەللىرىدە سۇرگۇن قىلىنغان مەھبۇسلارنىڭ ئىنتا-يىن قىيىن شارائىتتا ئىشلەيدىغان جايى.

كاتورگىنىڭ سىرتىدىكى جازا.

— ئۇنداقتا ھەقىقىي تالانت ئىگىسى، — سورىدى رازۇمىخىن قاپىقىنى تۇرۇپ، — ئادەم ئۆلتۈرۈشكە ھەقلىق كىشى ئادەم ئۆلتۈرگەن تۇرۇقلۇقمۇ قىلچە ئازابلانماسلىقى كېرەكمۇ؟

— نېمىشقا «كېرەك» دېگەن سۆزنى ئىشلىتىسەن؟ بۇ رۇخسەت قىلىش ياكى مەنئى قىلىش مەسىلىسى ئەمەس. ئەگەر ئۇ ئۆلتۈرۈلگۈچىگە ئىچ ئاغرىتىپ، ئازابلانسا ئازابلىنىۋەرمەمدۇ... كەڭ پىكىرلىك، ھېسسىياتى كۈچلۈك ئادەملەر ئازابتىن ۋە دەردتىن خالىي بولالمايدۇ. مېنىڭچە، ھەقىقىي ئۇلۇغ ئادەملەر بۇ دۇنيادا چوقۇم ئېغىر ھەسرەت چېكىدۇ، — قوشۇپ قويدى ئۇ كۈتمىگەندە ئويچانلىق بىلەن. ئۇنىڭ تەلەپپۇزىمۇ بايىقى گەپلەرنى قىلغان چېغىدىكى تەلەپپۇزىغا ئوخشمايتتى.

ئۇ بېشىنى كۆتۈردى، ئۆي ئىچىدىكىلەرگە ئويچانلىق بىلەن قاراپ كۈلۈپ قويدى. ئاندىن قالپىقىنى قولىغا ئالدى. ئۇ بايا كىرگەن چېغىدىكىگە قارىغاندا، ئۆزىنى ئوبدانلا تۇتۇۋالغانىدى، بۇنى ئۆزىمۇ سېزىپ تۇراتتى. ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

— ماڭا قاراڭ، مېنى تىللىسىڭىزمۇ، ماڭا خاپا بولسىڭىزمۇ مەيلى، — دېدى پورفىرىي پېترووۋىچ گەپ باشلاپ، — كىچىككىنە بىر سوئالنى سىزدىن سورىۋالمىغۇچە (سىزنى بەكلا ئاۋارە قىلىپ كەتتىم!) كۆڭلۈم زادىلا ئارام تاپمايۋاتىدۇ، مەن پەقەت كىچىككىنە بىر ئويۇمنى دەپ باقماقچى، بولمىسا كېيىن ئۇنتۇپ قېلىشىم مۇمكىن...

— بولىدۇ، قېنى شۇ كىچىككىنە ئويىڭىزنى دەپ بېقىڭ، — دېدى چىرايىدىن تاتىراڭغۇلۇق ۋە جىددىيلىك چىقىپ تۇرغان راسكولنىكوف پورفىرىينىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ گېپىنى كۆتۈپ.

— مۇنداق گەپ... قانداق دېيىشمىنى راستلا بىلەلمەيۋاتىمەن... بۇمۇغۇ بىر يوقىلاڭ خىيال... روھىي ھالەت جەھەتتە-

كى... مۇنداق گەپ، سىز شۇ ماقالىڭىزنى يېزىۋاتقان ۋاقتىڭىزدا، ئۆزىڭىزنى... ھى - ھى - ھى... ئۆز گېپىڭىز بىلەن ئېيتقاندا... «پەۋقۇلئاددە» ئادەم دەپ ھېس قىلغان (ھېچبولمىغاندا ئازراق بولسىمۇ)، يەنى يېڭى قاراشلار توغرىسىدا سۆزلىيەلەيدىغان ئادەم دەپ ئويلىغان بولغىيدىڭىز، شۇنداقمۇ - ھە؟

— ئېھتىمال، — دېدى راسكولنىكوف كۆزگە ئىلمىغاندەك جاۋاب بېرىپ.

رازۇمىخىن مىدىراپ قويدى.

— ئەگەر شۇنداق بولسا، كۇندىلىك تۇرمۇشىڭىزدا ئۇچرىغان ئوڭۇشسىزلىقلارىڭىز ۋە قىينىچىلىقلارىڭىز سەۋەبىدىن ياكى پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئىلگىرىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئىستىكى بىلەن سىزمۇ توسقۇنلاردىن ئاتلاپ ئۆتۈش قارارىغا كەلگەن بولارمىدىڭىز؟ مەسىلەن ئالايلى، ئادەم ئۆلتۈرەرمىدىڭىز، بۇلاڭچىلىق قىلارمىدىڭىز؟...

ئۇ يەنە بايىقىدەك راسكولنىكوفقا قاراپ سول كۆزىنى قىسقاندەك، يەنە ئاۋازىنى چىقارماي كۇلگەندەك قىلدى.

— مۇبادا مەن شۇنداق قىلسامۇ، ئەلۋەتتە سىزگە دېمىگەن بولاتتىم، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف قولۇڭدىن نېمە كېلەتتى، دېگەندەك مەنىستىمەسلىك بىلەن تەكەببۇرانە گەپ قىلىپ.

— ياقەي، مەن شۇ ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالدىم، گەپنىڭ راستىنى دېسەم، ماقالىڭىزنى چۈشىنىۋالغۇم بار، نوقۇل ئەدەبىي جەھەتتىن...

«تۇۋىي، ئوچۇقتىن - ئوچۇق دەۋاتقىنىنى، يۇزسىز!» يىرگىنىش بىلەن خىيالىدىن ئۆتكۈزدى راسكولنىكوف.

— شۇنى كۆرىستىپ ئۆتۈشۈمگە رۇخسەت قىلىڭ، — دېدى ئۇ سوغۇقلا گەپ قىلىپ، — مەن ئۆزۈمنى ناپولېئون دەپ قارىمايمەن... ئۆزۈمنى بىرىنچى خىلدىكى ئادەملەرنىڭ ئىچىدىكى بىر ئادەم دەپمۇ قارىمايمەن، دېمەك مەن ئۇنداق ئادەملەردىن

بولمىغاچقا، شۇلاردەك بولۇپ قالسام قانداق قىلىدىغانلىقىم توغرىسىدا سىزگە قانائەتلەنگۈدەك چۈشەنچە بېرەلمەيمەن.

ــ ھە، بولدىلا، ھازىر بىزنىڭ رۇسىيەدە كىم ئۆزىنى ناپولېئون دەپ ھېسابلىمايدۇ؟ ــ دېدى پورفىرىي پېتروۋىچ كۈتمىگەندە ئىنتايىن قىزغىنلىق بىلەن. بۇ قېتىم ھەتتا ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن بىرنەرسىگە ئىما قىلىۋاتقانلىقى ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتى.

ــ ئۆتكەن ھەپتە ئالىيونا ئىۋانوۋنانىڭ شۇنداق بىر بولغۇسى ناپولېئون پالتا بىلەن چېپىۋەتكەن بولمىسۇن يەنە؟ ــ دېدى كۈتمىگەندە بولۇڭدا ئولتۇرغان زامېتوف.

راسكولنىكوف گەپ ـ سۆز قىلماي پورفىرىيغا كۆز ئۇزمەي تىكىلىپ قاراپ قالدى. رازۇمىخىننىڭ قاپىقى چۈشۈپلا كەتتى. ئۇ شۇنىڭدىن ئىلگىرىلا، شۇنداق بىر ئالامەتنى سەزگەنىدەك قىلغانىدى. ئۇ غەزەپ بىلەن ئەتراپىغا قاراپ قويدى. كۆڭۈلسىز جىمجىتلىق بىر مىنۇتقىچە داۋام قىلدى. راسكولنىكوف كەتمەكچى بولۇپ كەينىگە بۇرالدى.

ــ كەتكىلىۋاتامسىز ! ــ دېدى پورفىرىي ئىسسىق چىراي ۋە ئىنتايىن يېقىنلىق بىلەن قولىنى سۇنۇپ، ــ تونۇشۇپ قالغىنىمىزغا ئىنتايىن، ئىنتايىن خۇرسەنمەن. ئىلتىماسىڭىزغا كەلسەك، ئۇنىڭدىن شۇبھىلەنمەكچى، يەنىلا مېنىڭ دېگىنىم بويىچە بىر ئىلتىماس يېزىڭ، ياخشىسى مۇشۇ بىر ـ ئىككى كۇننىڭ ئىچىدە... ئۆزىڭىز مېنىڭ قېشىمغا بېرىڭ... ئەتە بارسىڭىزمۇ بولىدۇ. سائەت ئون بىر ئەتراپىدا مەن شۇ يەردە بولىمەن. ھەممىسىنى بېجىرىۋېتىمىز... گەپلىشىمىز... چۈنكى سىز ئۇ يەرگە ئەڭ ئاخىرىدا بارغانلارنىڭ بىرسى ئىكەنسىز. سىز بەلكىم بىزگە بىرنېمىلەرنى دەپ بېرەلىشىڭىز مۇمكىن... ــ ئىنتايىن مۇلايىملىق بىلەن قوشۇپ قويدى ئۇ.

ــ سىز مېنى قانۇندا بەلگىلەنگەن سورۇندا رەسمىي سوراق قىلماقچىمۇ؟ ــ جىددىي تەلەپپۇزدا سورىدى راسكولنىكوف.

ــ ئۇنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى؟ ھازىرچە بۇنىڭ ھېچقانداق

زۆرۆرىيىتى يوق. سىز خاتا چۈشىنىپ قالدىڭىز. بىلەمسىز، مەن بىرەر پۈرسەتنىمۇ قولدىن بەرمىدىم، يەنە كېلىپ... نەرسە ـ كېرەكلىرىنى گۆرۈگە قويغانلارنىڭ ھەممىسى بىلەن سۆزلىشىپ چىقتىم... بەزىلىرىنىڭ ئاغزىدىن بەزى مەلۇماتلارنى يېزىۋالدىم. سىز بولسىڭىز، ئەڭ ئاخىرقىسى... شۇڭلاشقا، مۇنداقلا سوراپ قويمىز ! ــ ۋاقىرىۋەتتى ئۇ بىردىنلا نېمىگىدۈر خۇشال بولغاندەك، ــ ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. ماڭا نېمە بولدىكىنە ! ــ ئۇ رازۇمىخىن تەرەپكە بۇرالدى، ــ سەن ھېلىقى نىكۇلاشكا توغرۇلۇق گەپ قىلىۋېرىپ قۇلاق ـ مېڭەمنى يەپ كېتىۋىدىڭ. لېكىن، ئۆزۈمۇ بىلىمەن، ئۆزۈمۇ بىلىمەن، ــ ئۇ يەنە راسكولنىكوف تەرەپكە بۇرالدى، ــ ئۇ يىگىت گۇناھسىز، لېكىن نېمە ئىلاج؟ نائىلاجلىقتىن مىتكانىمۇ ئاۋارە قىلدۇق... مەسىلىنىڭ ئاچقۇچى مانا بۇنىڭدا. سىز پەلەمپەي بىلەن يۇقىرىغا چىقىپ كېتىۋاتقىنىڭىزدا... سوراپ باقايچۇ، سىز ئۇ يەرگە سائەت يەتتىدىن ئاشقاندا بارغان، شۇنداقمۇ؟

ــ يەتتىدىن ئاشقاندا، ــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف. لېكىن، ئۇ شۇ ئانىلا بۇ گەپنى دېيىشنىڭ زادىلا زۆرۈرىيىتى يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ، خاپا بولۇپ قالدى.

ــ ئۇنداقتا، سىز سائەت يەتتىدىن ئاشقاندا پەلەمپەي بىلەن يۇقىرىغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، ئىككىنچى قەۋەتتىكى ئىشىكى ئوچۇق بىر ئۆيدە ئىككى ئىشچىنىڭ ياكى شۇلاردىن بىرسىنىڭ ئىشلەۋاتقانلىقىنى كۆرگەنمىدىڭىز؟ ئۇلار شۇ ئۆيىنى سىرلاۋېتىپتىكەن. دىققەت قىلمىدىڭىزمۇ؟ ئۇلارغا نىسبەتەن بۇ ئىنتايىن، ئىنتايىن مۇھىم !...

ــ سىرچىلار؟ ياق، كۆرمىدىم... ــ ئالدىرىماي جاۋاب بەردى راسكولنىكوف گويا ئەسلەشكە قاتتىق تىرىشىۋاتقاندەك قىلىپ، شۇنداقلا ئۇ قىلتاقنىڭ قەيەرگە قويۇلۇۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بىرەر نەرسىگە بېپەرۋالىق قىلغان ـ قىلمىغانلىقىنى تېپىشقا ئالدىراپ جىددىيلەشتى ۋە تىت ـ تىت بولۇپ نەپىسىنى ئىچىگە

يۇتتى، — ياق، ئۇلارنى كۆرمىدىم، بىرەر ئۆينىڭ ئىشىكىنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنىمۇ كۆرگەندەك قىلمىدىم... لېكىن تۆتىنچى قەۋەتتە (مانا شۇ چاغدا ئۇ قىلتاقنىڭ نەدىلىكىنى پەملەپ، ئىنتايىن خۇش بولۇپ كەتتى)، ئېسىمدە قېلىشچە بىر خىزمەتچى... ئالىيونا ئىۋانوۋنانىڭ ئۆيىنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئۆيدىن... كۆچۈپ چىقىۋېتىپتىكەن... ئېسىمدە... بۇ ئېنىق ئېسىمدە... بىر دىۋاننى كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقان بىرنەچچە ئەسكەر مېنى تامغا قىستاپ قويغانىدى... لېكىن سىرچىلار يوق ئىدى. سىرچى دېگەنلىرىڭىز ئېسىمدە قالماپتۇ... ئۇ يەردە ئىشكى ئوچۇق ئۆيمۇ يوقتەك قىلغان. شۇنداق، يوق ئىدى...

— سەن نېمە دەۋاتىسەن؟ — بىردىنلا ۋارقىرىۋەتتى رازۇمىخىن گويا هوشىغا كەلگەندەك ئاخىر چۈشىنىپ، — سىرچىلار ئۇ ئۆينى قاتىللىق يۈز بەرگەن كۈنى سىرلىغان تۇرسا، بۇ دېگەن ئۇ يەرگە شۇنىڭدىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى بارغان تۇرسا، سەن نېمىدەپ بۇنى سوراشتۇرۇپ يۈرىسەن؟

— ھەي ! ئىلەشتۇرۇپ قويۇپتىمەن ! — دېدى پورفىرىي پېشانىسىگە ئۇرۇپ، — خۇدا ئۇرغۇر، مۇشۇ ئىش كاللامنى ئىلەشتۇرۇپلىۋەتتى ! — دېدى ئۇ ھەتتا كەچۈرۈم سوراۋاتقاندەك قىلىپ راسكولنىكوفقا قاراپ، — ئۇلارنىڭ سائەت يەتتىدىن ئاشقاندا شۇ ئۆيدە ئىشلەۋاتقانلىقىنى كۆرگەنلەر بولسا، بۇنى بىلىش بىزگە ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. شۇڭا ھازىر سىزنى كۆرگەنمىكىن دەپ ئويلاپ كېتىپتىمەن... پۇتۇنلەي ئىلەشتۇرۇپ قويۇپتىمەن !

— ئۇنداقتا تېخىمۇ دىققەت قىلىشىڭ كېرەك ـ دە، — دېدى رازۇمىخىن قاپىقىنى تۈرۈپ.

مۇشۇ گەپلەر دېيىلگەندە ئۇلار دەھلىزگە چىقىپ بولۇشقانىدى. پورفىرىي پېتروۋىچ ئۇلارنى چوڭ ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزىتىپ قويدى. ھەر ئىككىلىسى دومسىيىپ قاپاقلىرى چۈشۈپ كەتكەن بىر ھالەتتە كوچىغا چىقىپ، بىردەمگىچە ئۈن ـ تىنسىز مېڭىشتى. راسكولنىكوف چوڭقۇر نەپەس ئالدى...

6

— ئىشەنمەيمەن ! ئىشەنگۈممۇ كەلمەيدۇ ! — تەكرارلىدى بېشى گاڭگىراپ قالغان رازۇمخىن راسكولنىكوفنىڭ دەلىل ـ ئىسپاتلىرىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن ئاغدۇرۇۋېتىشكە تىرىشىپ، بۇ چاغدا ئۇلار باكالېيېف مېھمانخانىسىغا يېقىن بېرىپ قېلىشقانىدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا بىلەن دونيە ئۇلارنى شۇ يەردە خېلىدىن بېرى ساقلاپ ئولتۇراتتى. رازۇمخىن گەپلىشىپ كېلىۋېتىپ، ھېلىدىن ـ ھېلىغا قىزىپ كېتىپ توختاپ قالاتتى. بۇ ئىشنى ئۇلارنىڭ تېخى تۇنجى قېتىم ئاشكارا سۆزلىشىشى ئىدى، شۇڭا ئۇ تەشۋىشلىنىپمۇ، ھاياجانلىنىپمۇ تۇراتتى.

— ئۇنداق بولسا ئىشەنمە ! — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف بىپەرۋالىق بىلەن سوغۇق كۈلۈپ، — سەن ئادەتتىكى چاغلارغا ئوخشاشلا ھېچنېمىنى بايقىمىدىڭ. لېكىن، مەن ھەربىر سۆزنى ئىنچىكىلەپ ئويلاپ ئولتۇردۇم.

— سەن گۇمانخور، شۇڭا ئىنچىكىلەپ ئويلاپ ئولتۇرىسەن... ھە... راست... پورفىرىنىڭ تەلەپپۇزى ماڭمۇ سەل غەلىتىرەك تۇيۇلدى، بولۇپمۇ ھېلىقى ئىپلاس زامبتوف !... دېگىنىڭ توغرا، ئۇ سەل سىرلىق بولۇپ قاپتۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈن؟ نېمە ئۈچۈن؟

— ئۇ بىر كېچىدىلا قارارىنى ئۆزگەرتىپتۇ.

— لېكىن، ئەكسىچە، ئەكسىچە ! ئەگەر ئۇلار راستلا شۇنداق ئەخمىقانە پىكىرگە كەلگەن بولسا، كېيىنچە سېنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، بۇ پىكرىنى ئىلاجىنىڭ بارچە يوشۇرۇشقا، كوزىرىنى كۆرسەتمەسلىككە تىرىشقان بولاتتى... لېكىن ھازىر... بەكلا يۈزسىزلىك، قارامىلىق قىلىشتى.

ـــ ئەگەر ئۇلارنىڭ قولىدا ئىسپات... مەن ھەقسىزمۇ دەللىل ـ ئىسپاتنى دەۋاتىمەن ياكى گۇمانىنىڭ ئانچە ـ مۇنچە ئاساسى بولسا، ئۇ چاغدا تېخىمۇ كۆپرەك نەرسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن، راستلا كوزىرىنى كۆرسەتمەسلىككە تىرىشقان بولاتتى (لېكىن ئۇلار ئاللىبۇرۇن تىنتىشى كېرەك ئىدى)، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىسپاتى يوق. بىر تالمۇ ئىسپاتى يوق ـــ ھەممىسى خىيالىي نەرسە، مىكى ـ مىكى، ئۇياققا تارتسىمۇ بۇياققا تارتسىمۇ بولىۋېرىدىغان خىياللار ـــ شۇڭلاشقا ئۇلار شۇنداق ئۇياتسىز گەپلەر بىلەن قايمۇقتۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ باقتى. بەلكىم ئىسپات بولمىغاچقا، ئۇلارنىڭمۇ پىغانى ئۆرلەپ تۇرغاندۇ. تەقەززالىقتا ئاغزىنى يىغالماي قالغاندۇ ياكى باشقا بىرەر نېيىتى بارىدۇ... قارىساڭ ئۇ ئەقىللىك ئادەمگە ئوخشايدۇ... بەلكىم ئۇ ئۆزى بىلىدىغان نەرسىلەر بىلەن مېنى قورقۇتماقچى بولسا كېرەك... بۇرادەر، بۇ يەردە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ پىسخىكىسى بار. لېكىن، مۇشۇلارنى چۈشەندۇرۈش بەكلا ئېچىمنى ئېلىشتۇرۇۋەتتى. بولدى قىلايلىلا !

ـــ ھاقارەتقۇ بۇ، قاتتىق ھاقارەتقۇ بۇ ! مەن سېنى چۈشىنىمەن ! لېكىن... بىز گەپنى ئوچۇق قىلىۋەتكەنىكەنمىز (بۇ بەك ئوبدان بولدى، ئىككىمىزنىڭ گەپنى ئوچۇق قىلىۋەتكىنىمىزگە مەن بەك خۇشال)، ساڭا گەپنى ئوچۇق ـ يورۇق دەۋېرەي، مەن ئۇلارنىڭ مۇنداق ئويىنى ئاللىبۇرۇنلا سەزگەن. شۇ مەزگىلدە ئەلۋەتتە، ئۇلار ناھايىتى ئازراقلا يېپ ئۈچى تېپىۋېلىپ، يېرىم ـ يارتا ئىشىنىپ يۇرۇشتى. لېكىن، يېرىم ـ يارتا بولسىمۇ، نېمىشقا شۇنداق قىلىدۇ؟ شۇنداق قىلىشقا ئۇلارنىڭ نېمە ھەددى؟ ئۇلارنىڭ نېمە ئاساسى بار ئىكەن زادى، نېمە ئاساسى بار ئىكەن؟ بىلەمسەن، مېنىڭ شۇنداق ئاچچىقىم كەلدى ! شۇنداق قىلسا قانداق بولىدۇ. نامراتلىق ۋە گۇمانخورلۇق تولا ئازابلاپ غەيرىي نورمال قىلىپ قويغان بىر كەمبەغەل ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، مەجەزى نازۇكلىشىپ

قالغان، ئۆزىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ساقلايدىغان، ئىرادىلىك بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى جۇل ـ جۇل كىيىم بىلەن ناھالسىز ئاياغ كىيىپ يۈرسە، ئالتە ئايدىن بۇيان ئۆز ئۆيىدىن چىقمىسا، ھېچكىم بىلەن كۆرۈشمىسە، ئۇ ئېسىنى يوقتىشتىن، ئېغىر كېسىلى قوزغىلىشتىن بىر كۈن بۇرۇن، بەلكىم قوزغىلىشقا باشلىغان چاغدا (مانا بۇنىڭغا دىققەت قىلىڭ!) ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئاللىقانداقتۇر رەزىل باشلىقىنىڭ ئالدىدا تىك تۇرۇشقا، ئۇلارنىڭ ھاقارەتلىرىگە چىداشقا مەجبۇر بولسا، دەل شۇ چاغدا، يەنە كۈتۈلمىگەن قەرز، مەسلىھەتچى چېبارۇونىڭ تۆلەش مۇددىتى ئۆتۈپ كەتكەن قەرز چېكى پەيدا بولسا، سىرنىڭ سېسىق پۈرىقى كېلىپ تۇرسا، رېئومىيۇر گىرادۇسى بويىچە ئوتتۇز گىرادۇس ئىسسىق بولۇۋاتسا، ئۆينىڭ ئىچى دىمىق تۇرسا، ئادەملەر يىغىلىۋالسا، يەنە كېلىپ ئۇ بىر كۈن ئىلگىرى كۆرۈشكەن ئادەمنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى توغرۇلۇق گەپلەشسە، ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۇ ئاچ قالغان بىر چاغدا يۈز بەرسە، مۇشۇنداق ئەھۋالدا، ئۇ ھوشىدىن كەتمەي قالاتتىمۇ! ئۇلارنىڭ جىمىكى ئاساسى مانا مۇشۇ! تۇۋا! بۇلارنىڭ نەقەدەر ئوغىنى قاينىتىدىغانلىقىنى بىلمەن، ئەگەر سېنىڭ ئورنۇڭدا مەن بولسام، رودكا، ئۇلارغا قاراپ قاقاھلاپ كۈلگەن بولاتتىم ياكى ياخشىسى ئۇلارنىڭ يۈزىگە تۈكۈرگەن بولاتتىم. تۈكۈرگەندىمۇ جىققىدە تۈكۈرۈۋەتكەن بولاتتىم. ئاندىن ئوڭ ـ سول كاچىتىغا يىگىرمىنى سېلىپ، تازا ئوبدان ئەدەپلەپ، شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىشنى تۈگىتەتتىم. يۈزىگە قارىما ئۇلارنىڭ! تېتىكرەك تۇر! نېمىدېگەن شەرمەندىلىك بۇ!

«بۇ گەپنى ئەجەب ئوبدان قىلدى ئۇ» ئويلىدى راسكولنىكوف.

ـــ ئۇلارنىڭ يۈزىگە قارىما، لېكىن ئەتە يەنە سوراق قىلىشىدىغان تۇرسا! ـــ دېدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن، ـــ ئەجەبا مەن ئۇلارغا چۈشەندۈرۈشۈم كېرەكمۇ؟ تۇنۇگۈن ئاشخانىدا ئۆزۈمنى يەرگە ئۇرۇپ زامبىتوف بىلەن گەپلىشىپ كېتىپتىمەن... ئەمدى

ئويلىسام ئاچچىقىم كېلىدۇ...

— شۇنداقمۇ گەپ بولامدۇ ! پورفىرىينىڭ ئالدىغا ئۆزۈم بارىمەن ! قوۋۇم - قېرىنداشلىقىمىزنىڭ يۈزى بىلەن، ئۇنىڭ ئاغزىنى ئاچۇرمىسام بولمايدۇ؛ ئۇنىڭغا ھەممە گەپنى دېگۈزىمەن ! ھەتتا زامىتوفنى...

«ئۇ ھەرھالدا ئېسىگە ئالدى !» ئويلىدى راسكولنىكوف.

— توختاپ تۇر ! — ۋارقىرىدى رازۇمىخىن بىردىنلا ئۇنىڭ يەلكىسىنى تۈتۈپ، — توختاپ تۇر ! سەن خاتا قىلىۋاتىسەن. مەن تەكرار - تەكرار ئويلاندىم: سەن خاتا قىلىۋاتىسەن ! بۇ قانداقمۇ قىلتاق بولسۇن، سەن ئىككى ئىشچى توغرىسىدىكى سوئالنى قىلتاق دېمەكچىمۇ؟ ئۆزۈڭ ئوبدانراق ئويلاپ باق؛ ئەگەر ھېلىقى ئىشنى سەن قىلغان بولساڭ، ئۇلارنىڭ ھېلىقى ئۆيىنى سىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەنتىم دەرمىدىڭ... ئىككى ئىشچىنى كۆردۈم دەرمىدىڭ؟ بۇنىڭ ئەكسىچە سەن كۆرگەن تەقدىردىمۇ، ھېچنېمىنى كۆرمىدىم دېگەن بولاتتىڭ. ئۆزىگە پايدىسىز ئىشنى كىم بوينىغا ئالىدۇ؟

— ئەگەر ئۇ ئىشنى مەن قىلغان بولسام، ھېلىقى ئىككى ئىشچى بىلەن ھېلىقى ئۆيىنى كۆردۈم دېگەن بولاتتىم، — خالار - خالىماس جاۋاب بەردى راسكولنىكوف، ئۇنىڭ چىرايىدىنمۇ بىزارلىق ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى.

— نېمىدەپ ئۆزۈڭگە پايدىسىز گەپنى قىلاتتىڭ؟

— نېمىشقا دېسەڭ، پەقەت يېزىلمىقلار ياكى ئىش كۆرمىگەن يېڭىياچىلار سوراق ۋاقتىدا، توغرىدىن - توغرا ھەممىنى ئىنكار قىلىدۇ. ئازراقلا كاللىسى بار ۋە ئاز - تولا تەجرىبىلىك ئادەم بولسا، قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدىغان يۈزەكى پاكىتلارنى ئىلاجىنىڭ بارىچە ئېتىراپ قىلمىشقا تىرىشىدۇ، لېكىن ئۇ بۇ پاكىتلارغا باشقا سەۋەبلەرنى كۆرسىتىدۇ، ئۆزگىچە، كۆتۈلمىگەن ئالاھىدىلىكلەرنى قوشۇۋېتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇ پاكىتلارنىڭ مەنىسى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كېتىدۇ، ئۇلار باشقا بىر جەھەتتىن

چۈشەندۈرۈلىدۇ. پورفىرىي مېنى مانا شۇنداق جاۋاب بېرىدۇ دەپ مۆلچەرلىگەن، مېنى ئۇلارنى كۆردۈم دەيدۇ ۋە ئاندىن ئەقىلگە مۇۋاپىق بولسۇن ئۈچۈن، ئۇنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتىدۇ، دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك.

ــ لېكىن، ئۇ شۇ ئانلا ساڭا ئىككى كۈن ئىلگىرى ئۇ يەردە ھېچقانداق سىرچى يوق ئىدى، شۇنىڭغا قارىغاندا سەن ئۇ يەرگە قاتىللىق يۈز بەرگەن كۈنى سائەت يەتتىدىن ئاشقاندا بارغان، دېگەن بولاتتى. شۇنداق بىلەن ئەرزىمەس بىر ئىشتا سېنى قىلتاقتا چۈشۈرگەن بولاتتى!

ــ ئۇ نەق شۇنى ئۈمىد قىلغان. خىيالىدا مېنى ئويلىنىشقا ئۈلگۈرەلمەي، ئەقىلگە سىغمىغۇدەك جاۋاب بېرىشكە ئالدىراپ كېتىپ، ئىككى ئىشچىنىڭ ئىككى كۈن ئىلگىرى ئۇ يەردە يوقلۇقىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ، دېدى بولغاي.

ــ بۇنى ئۇنتۇپ قالغىلى بولاتتىمۇ؟

ــ بۇنى ئۇنتۇشتىنمۇ ئاسان ئىش يوق. مۇغەمبەر ئادەملەر ئادەتتە مۇشۇنداق ئەرزىمەس ئىشلاردا ئاسانلا قىلتاقتا چۈشۈپ قالىدۇ. ئادەم قانچىكى مۇغەمبەر بولسا، دىققەت قىلىشقا ئەرزىمەيدىغان ئۇششاق ئىشلاردا مەندىن ساپاق تاپالمايدۇ، دېگەن پىكىرگە شۇنچىكى ئىشىنىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئەك مۇغەمبەر ئادەملەرنى ئەك ئادەتتىكى ئىشتا قولغا چۈشۈرۈش كېرەك. پورفىرىي سېنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغىنىڭدەك ئۇنداق ئەخمەقلەردىن ئەمەس.

ــ دېمەك، ئۇ ئەسكى ئادەم ئىكەن ــ دە!

راسكولنىكوف ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايۋ كۈلۈۋەتتى. لېكىن، ئاخىرقى گەپلەرنى دەۋاتقان چېغىدا ئۆزىدە پەيدا بولغان جانلىنىش ۋە قىزىقىش ئۇنىڭغا غەلىتە تۇيۇلدى. چۈنكى، ئۇ ئالدىنقى گەپلەرنى ئېچى تىت ــ تىت بولۇپ، بىزار بولۇپ تۇرسىمۇ، مەلۇم مەقسەتنى كۆزلەپ، دېمىسە بولمىغاچقىلا دېگەنىدى.

«بىرنەچچە جايى دىتىمغا تازا ياقمىدۇ !» ئويلىدى ئۇ.

لېكىن، شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە دېگۈدەك ئۇ گويا كۈتۈلمىگەن، ئادەمنى غەمگە سالىدىغان بىرەر ئويدىن چۆچۈپ كەتكەندەك، بىردىنلا يەنە نېمىشقىدۇر ئارامسىزلىنىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ بىئارام‌لىقى بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى. بۇ چاغدا ئۇلار باكالېيېف مېھمانخانىسىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ قالغانىدى.

— سەن ئۆزۈڭ يالغۇز كىرگەچ تۇر، — دېدى كۈتىمگەنده راسكولنىكوف، — مەن ھازىرلا كېلىمەن.

— نەگە بارىسەن؟ يېتىپ كەلگەن تۇرساق !

— بارمىسام بولمايدۇ، بارمىسام بولمايدۇ. ئىشىم بار؛ يېرىم سائەتتە كېلىمەن... ئۇلارغا شۇنداق دەپ قوي.

— ئىختىيارىڭ، مەنمۇ بىللە بارىمەن !

— نېمە، سەنمۇ مېنى قىينىماقچىمۇ؟ — ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ۋارقىرىدى ئۇ. ئۇنىڭ ئاۋازى شۇ قەدەر ئاچچىق ۋە غەزەپلىك، قاراشلىرى شۇنچىلىك ئۆمىدسىزلىككە تولغانىدىكى، رازۇمىخىن شۇ ئانلا نىيىتىدىن يانىدى. ئۇ ئۆزى تۇرۇۋاتقان كوچا تەرەپكە ئالدىراپ كېتىۋاتقان راسكولنىكوفقا قارىغىنىچە پەلەمپەيدە بىردەم تۇرۇپ قالدى. كېيىن چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، مۇشتۇملىرىنى تۈگۈپ، بۈگۈنلا پورفىرىينى خۇددى لىموننى سىققاندەك سىقىپ، ھەممە گېپىنى دېگۈزۈشكە قەسەم قىلدى. ئاندىن ئۆزلىرى بەكلا كېچىكىپ كەلگەچكە، تەقەززا بولۇپ كەتكەن پولخېرىيە ئالېكساندروۋناغا تەسەللى بەرگىلى يۈگۈرىگى قەۋەتكە چىقىپ كەتتى.

راسكولنىكوف ئۆز دەرۋازىسى ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە ئىككى چېكىسى تەردە ھۆل بولۇپ، ئۆزىمۇ ھاسىراپ كەتكەنىدى. ئۇ پەلەمپەيدىن يۈگۈرگەندەك تېز ـ تېز چىقىپ، بايا ئوچۇق تاشلاپ كەتكەن ئۆيىگە كىردى ـ دە، ئىلگەكنى ئىلىپ قويدى. ئاندىن قورقۇنىدىن ئالاق ـ جالاق بولۇپ، ئۆزىنى ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا

ئاتتى، نەرسە ـ كېرەكلەرنى قويۇپ تۇرغان ھېلىقى قەغەزنىڭ كەينىدىكى كامارنىڭ ئالدىغا باردى ـ دە، بىر قولىنى تىقىپ، كامارنىڭ ئىچىنى خېلى بىر ۋاققىچە ئىنچىكىلەپ سىلاشتۇردى، ھەربىر بۇلۇڭ ـ پۇچقاقنى، قەغەزنىڭ ھەربىر قاتلاشقان يېرىنى ئالا قويمىدى. قولىغا ھېچنېمە ئىلىشمىگەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى ـ دە، يېنىك تىندى. بايا ئۇ باكالېيېق مېھمانخانىسىنىڭ پەلەمپېيىگە يېتىپ بارغاندا، بىردىنلا قانداقتۇر بىرەر زەنجىر، بىرەر بۇلاپكا، ھەتتا موماي شۇلارنى ئوراپ ئۆز قولى بىلەن بەلگە سېلىپ قويغان بىرەر پارچە قەغەز ئېھتىياتسىزلىقتىن چۈشۈپ قېلىپ، بىرەر قىسىلچاقا قىسىلىپ قالغان بولسا، كېيىن ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ قېلىپ، تېنىۋالغۇسىز جىنايەت پاكىتى بولۇپ قالمىسۇن يەنە، دەپ ئويلاپ قالغانىدى.

ئۇ خىيالغا چۆكۈپ تۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ لەۋلىرىدە غەلىتە ئىلاجسىزلىق ۋە بىئارامىلىق ئالامىتى چىقىپ تۇرغان تەبەسسۇم جىلۋىلەندى. ئاخىر ئۇ قالپىقىنى قولىغا ئېلىپ، ئاستا ئۆيدىن چىقتى. ئۇنىڭ پىكىرلىرى چىگىشلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ خىيال سۈرگىنىچە پەلەمپەيدىن چۈشۈپ، دەرۋازا ئالدىغا چىقتى.

ـــ ئەنە، ئۆزى چىقتى ! ـــ دېدى كىمدۇر بىرسى يۇقىرى ئاۋاز بىلەن، ئۇ بېشىنى كۆتۈردى.

دەرۋازىنىڭ كىچىككىنە ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ئۇنى چىرايىدىن ھۇنەرۋەنگە ئوخشايدىغان، ئۇچىسىغا خالاتقا ئوخشاپ كېتىدىغان كىيىم بىلەن جىلىتكە كىيىۋالغان، يىراقتىن قارىسا يېزىلىق ئاياللارغىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان پاكىنەككىنە بىر كىشىگە كۆرسىتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ مايلىشىپ كەتكەن شەپكە كىيىكلىك بېشىغا پەسكە ساڭگىلاپ قالغانىدى. پۇتۇن تۇرقى خۇددى ئىككى پۇكلەپ قويۇلغانىدەكلا ئىدى. پۇتۇنلەي قورۇق بېسىپ بۇلجۇڭ گۆشلىرى بوشىشىپ كەتكەن يۈزىدىن قارىغاندا، ئۇ ئەللىك ياشتىن ئېشىپ كەتكەنىدى؛ كىچىككىنە كۆزلىرىدىن مەيۇسلۇك، قاتتىقلىق ۋە نارازىلىق چىقىپ تۇراتتى.

— نېمە ئىش؟ — سورىدى راسكولنىكوف دەرۋازىۋەننىڭ ئالدىغا كېلىپ.

ھۇنەرۋەنگە ئوخشاپ كېتىدىغان ھېلىقى ئادەم قاپىقىنى تۇرۇپ، كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنىڭغا تىكىلىپ، ئالدىرىماستىن باشتىن ـ ئاياغ سەپسېلىپ چىقتى. ئاندىن يەنە ئالدىرىماستىن كەينىگە بۇرىلىپ، گەپمۇ قىلماي دەرۋازىدىن چىقىپ كوچىغا قاراپ ماڭدى.

— بۇ زادى نېمە گەپ؟ — ۋارقىرىدى راسكولنىكوف.

— بۇ ئادەم بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى مۇشۇ يەردە تۇرامدۇ دەپ، سىزنىڭ ئىسمىڭىزنى چىقاردى. سىزنى كىمنىڭكىدە تۇرىدۇ، دەپ سورىدى. ئاڭغىچە سىز چىقىپ قالدىڭىز. مەن ئەنە ئۆزى چىقتى، دەپ كۆرسەتىپ قويسام، ئۇ قاراپ قويۇپلا كېتىۋاتىدۇ. قارىڭ، ئۇنىڭ قىلىقىنى.

دەرۋازىۋەنمۇ ئازراق ئەجەبلەندى ـ يۇ، لېكىن ئانچە ھەيران قېلىپمۇ كەتمىدى. ئازراق ئويلىنىپ تۇرۇپ، كەينىگە بۇرالدى ـ دە، ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

راسكولنىكوف ھېلىقى ھۇنەرۋەننىڭ كەينىدىن يۈگۈردى. ئۇ شۇ ئانلا ھېلىقى ئادەمنىڭ كوچىنىڭ نېرىقى قانىتىدا، گويا نېمىنىدۇر ئويلاۋاتقاندەك كۆزلىرىنى يەردىن ئالماي، بايىقىدەك تەكشى ۋە مەزمۇت قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. راسكولنىكوف بىرپەستىلا ئۇنىڭغا يېتىشۋېلىپ، خېلىغىچە ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى؛ ئاخىر ئۇنىڭغا يېتىشىپ، قاتارلىشىپ ماڭدى ـ دە، يان تەرەپتىن ئۇنىڭ چىرايىغا قاردى. ھېلىقى ئادەم ئۇنىڭ يېتىشۋالغانلىقىنى سېزىپ، ئىتتىك ئۇنىڭغا قاراپ قويدى ـ دە، يەنە يەرگە قارىۋالدى، ئۇلار شۇ تەرىقىدە گەپ ـ سۆز قىلىشماي خېلى ئۇزۇن يانمۇيان مېڭىشتى.

— سىز دەرۋازىۋەندىن... مېنى سورىغانمىدىڭىز؟ — ئاخىر سورىدى راسكولنىكوف نېمىشقىدۇر پەس ئاۋاز بىلەن.

ھۇنەرۋەن جاۋاب بەرمىدى، ھەتتا ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى.

ئۇلار يەنە بىردەم جىم مېڭىشتى.

— مېنى سوراپ كەپسىزۇ... يەنە نېمىشقا... گەپ قىلمايسىز... بۇ زادى نېمە قىلغىنىڭىز؟ — راسكولنىكوفنىڭ ئاۋازى ئۆزۈلۈپ ـ ئۈزۈلۈپ چىقتى. نېمىشقىدۇر گەپلىرىمۇ چاينىلىپ كەتتى.

بۇ قېتىم ھۇنەرۋەن بېشىنى كۆتۈرۈپ، قاپىقىنى تۇرۇپ، راسكولنىكوفقا غەزەپ بىلەن ھومايدى.

— قاتىل ! — دېدى ئۇ كۈتمىگەندە پەس ئاۋاز بىلەن ئېنىق قىلىپ.

ئۇنىڭ بىلەن يانمۇيان كېتىۋاتقان راسكولنىكوفنىڭ پۈتلىرى بىردىنلا بوشىشىپ كەتتى. غولى مۇزلاپ، يۈرىكى سوقۇشتىن توختاپ قالغاندەكلا تۇيۇلدى. كېيىن يەنە خۇددى قارىماقتىن چۈشۈپ كەتكەن بېلىقتەك پىلتىڭلاپ سوقۇشقا باشلىدى. ئۇلار يەنە شۇ تەرىقىدە گەپ ـ سۆز قىلىشماي يۈز قەدەم يەرگىچە يانمۇيان مېڭىشتى.

ھېلىقى ھۇنەرۋەن راسكولنىكوفقا زادىلا قارىمىدى.

— نېمە دەۋاتىسىز... نېمە... كىم قاتىل ئىكەن؟ — غودۇڭشىدى راسكولنىكوف، ئۇنىڭ ئاۋازى ئارانلا ئاڭلاندى.

— سەن قاتىل ! — دېدى ئۇ ئادەم يەنىمۇ ئېنىق ۋە كۈچلۈك قىلىپ. ئۇ نەپرەتلىك كۈلدى ـ دە، يەنە راسكولنىكوفنىڭ تامدەك تاتىرىپ كەتكەن يۈزىگە ۋە قېتىپ قالغان كۆزلىرىگە تىكىلىپ قارىدى. بۇ چاغدا ئۇلار تۆت كوچىغا كېلىپ قالغانىدى. ئۇ ئادەم سول تەرەپتىكى كوچىغا بۇرىلىپ، كەينىگە قاراپمۇ قويماي كېتىۋەردى. ئۆزى يالغۇز قالغان راسكولنىكوف خېلى ئۇزۇنغىچە ئۇ ئادەمگە قاراپ تۇردى. ئۇ ئادەم ئەللىك قەدەمچە يەرگە بېرىپ، كەينىگە بۇرىلىپ، راسكولنىكوفقا قارىدى، راسكولنىكوف تېخىچە مىدىر ـ سىدىر قىلماي بايىقى جايىدا تۇراتتى. راسكولنىكوف ئېنىق كۆرەلمىگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا گويا ئۇ ئادەم يەنە بىر قېتىم ئادەمنىڭ تېنىنى شۇركەندۇرگۈدەك

سوغۇق كۆلگەندەكلا تۇيۇلدى.

راسكولنىكوف ماغدۇرى قالمىغان پۈتلىرىنى سۆرەپ ئاستا كەينىگە ياندى، ئۇنىڭ تىزلىرى تىترەيتتى. پۈتۈن بەدىنى گويا قاتتىق سوغۇق ئۆتۈپ كەتكەندەكلا بولۇپ قالغانىدى. ئۇ يۇقىرىغا چىقىپ ئۆز ئۆيىگە كىرگەندىن كېيىن، قالپىقىنى ئېلىپ ئۈستەلگە قويدى ـ دە، ئۈستەلنىڭ يېنىدا ئون مىنۇتقىچە مىدىر ـ مىدىر قىلماي ئۆرە تۇردى. ئاندىن ماغدۇرىدىن كېتىپ دىۋانغا يىقىلدى. بوشقىنا ئىڭراپ قاتتىق ئازاب ئىچىدە پۈتلىرىنى سوزدى؛ ئۇنىڭ كۆزلىرى چىڭ يۇمۇقلۇق ئىدى. ئۇ مانا شۇ هالەتتە يېرىم سائەتچە ياتتى.

ئۇ هېچنېمىنى ئويلىمىدى، شۇنداقتىمۇ بەزى پىكىرلەر، توغرىراقى بەزىبىر ئۇزۇك ـ ئۇزۇك پىكىرلەر، بىر ـ بىرىگە ئۇلانمايدىغان قالايمىقان بىرنېمىلەر ـــ بالىلىق چاغلىرىدا ياكى كېيىن قەيەردىدۇر بىرەر قېتىم كۆرۈپ قالغان، لېكىن هېچقاچان يادىغا ئېلىپ باقمىغان ئادەملەرنىڭ چىرايلىرى، B چېركاۋنىڭ قوڭغۇراقخانىسى؛ قايسىبىر مەيخانىدىكى بىلىيارد ۋە بىلىيارد ئويناۋاتقان ئاللىقاندىق بىر ئوفتىسېر؛ يەر ئاستىغا جايلاشقان تاماكا دوكىنىدىن چىقىۋاتقان سىگارنىڭ ئىسى، كىچىككىنە بىر مەيخانا، قاپقاراڭغۇ ۋە هەممە يېرىگە يۇندىلار تۆكۈلۈپ، تۇخۇم شاكاللىرى چېچىلىپ ياتقان پەلەمپەي دېگەندەك نەرسىلەر كۆز ئالدىدا تۇرۇپ پەيدا بولۇپ، تۇرۇپ يوقاپ كېتەتتى، يەنە قەيەردىندۇر چېركاۋنىڭ يەكشەنبىلىك ئىبادەتكە چاقىرىپ چالغان قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلانغاندەك قىلاتتى. ئەنە شۇ خىرە ـ شىرە نەرسىلەرنىڭ هەممىسى گويا تاز قۇيۇندەك پىرقىراپ، يەڭگۈشلىنىپ تۇراتتى. شۇلاردىن بەزىلىرى هەتتا ئۇنىڭ ئۆزىگىمۇ يېقىپ قالاتتى، راسكولنىكوف ئۇلارنى كۆز ئالدىدا ساقلاپ قالماقچى بولسىمۇ، ئۇلار بىردىنلا غايىب بولۇپ كېتەتتى. قىسقىسى، ئۇنىڭغا نېمىدۇر يۇرىكىنى ئېزىۋاتقاندەك، لېكىن ئۇ ئانچە ئېغىر ئەمەستەك، بەزىدە ئۇ هەتتا خۇش

يېقىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ئۇنىڭ بەدىنى ھېلىمۇ بىلىنەر ـ بىلىنمەس توڭلاۋاتقاندەك قىلاتتى ـ يۇ، لېكىن شۇنىڭ ئۆزىمۇ ئۇنىڭغا گويا خۇش يېقىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

ئۇ رازۇمىخىننىڭ ئىتتىك ـ ئىتتىك باسقان ئاياغ تىۋىشىنى ۋە ئاۋازىنى ئاڭلاپ، كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئۇخلىغان بولۇۋالدى. رازۇمىخىن ئىشىكنى ئاچتى ۋە بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتقاندەك ئىشىك ئالدىدا بىر دەم تۇرۇپ قالدى، كېيىن ئاستاغىنا ئۆيگە كىرىپ، پۈتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ دىۋاننىڭ يېنىغا كەلدى. لېكىن، ناستاسىيەنىڭ پىچىرلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ بولدى چېقىلماڭ! تىنچقىنا ئۇخلىۋالسۇن، تاماقنى كېيىن يەر.

ـــ راست دەيسىز! ـــ جاۋاب بەردى رازۇمىخىن.

شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىلىسى ئۆيدىن ئاستاغىنا چىقىپ، ئىشىكنى يېپىپ قويدى. ئاردىدىن يەنە يېرىم سائەت ئۆتتى. راسكولنىكوف كۆزىنى ئېچىپ، ئۆرۈلدى ـ دە، قوللىرىنى بېشىنىڭ ئاستىغا قويۇپ ئوڭدىسىغا ياتتى...

«ھېلىقى ئادەم كىمدۇ؟ يەردىن ئۇنگەندەكلا پەيدا بولغان بۇ ئادەم كىمدۇ؟ شۇ چاغدا ئۇ نەدە بولغىيدى؟ ئۇ نېمىلەرنى كۆردىكىن؟ شۇبھىسىزكى، ئۇ ھەممىنى كۆرگەن. شۇ چاغدا ئۇ نەدىرەك تۇرغان بولغىيدى؟ ئۇ نەدە تۇرۇپ كۆرۈپ قالغاندۇ؟ نېمىشقا ئۇ ئەمدى بولغاندا بىردىنلا پەيدا بولۇپ قالدى؟ ئۇ قانداق كۆرەلىگەندۇ؟ بۇ مۇمكىنمۇ زادى؟... ھىم... ـــ ئويلىدى ئۇ تېنى شۇركەنگەندەك بولۇپ تىترەپ، ـــ ئاندىن نىكولاي ئىشىكنىڭ كەينىدىن تېپىۋالغان قۇتىچۇ؛ بۇمۇ مۇمكىنمۇ زادى؟ ئۇ جىنايەت پاكىتى بولالامدۇ؟ ئەگەر سەن يۇز مىڭدىن بىر ئۇلۇش يېپ ئۇچىغا بىخەستەلىك قىلساڭ، ئۇ مىسرنىڭ ئېھرامىدەك جىنايەت پاكىتىقا ئايلىنىدۇ! چۈننىڭ ئۇچقىنىنى پىل كۆردى، دېگەن شۇ! مۇشۇنداق ئىشنىڭ بولۇشى مۇمكىنمۇ؟»

ئۇ ئۆزىنىڭ بەكمۇ ماغدۇرسىزلىنىپ، جىسمانىي قۇۋۋىتىنىڭ ئىنتايىن ئاجىزلاپ كەتكەنلىكىنى بىردىنلا ھېس قىلىپ قالتىق

يىرگىنىپ كەتتى.

«مەن شۇنداق بولۇشىنى بىلىشىم كېرەك ئىدى، ــ ئويلىدى ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ، ــ ئۆزۈمنىڭ ھالىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۆزۈمنىڭ قانداق بولۇشۇمنى ئالدىن سېزىپ تۇرۇپ، يەنە نېمىدەپ قولۇمغا پالتا ئېلىپ قاتىللىق قىلغاندىمەن، مۇشۇنداق بولۇشىنى ئالدىنئالا بىلىشىم كېرەك ئىدى... ئاھ! مەن راستلا ئالدىنئالا بىلەتتىمغۇ!...» ــ ئۇمىدسىزلىك ئىچىدە پىچىرلىدى ئۇ.

بەزىدە ئۇنىڭ كاللىسىغا بىرەر خىيال قاتتىق ئورنىشىپ قېلىپ، زادىلا نېرى كەتمەيتتى.

«ياق، ئۇ ئادەملەرنىڭ زۇۋولىسى مېنىڭكىدىن چوڭراق ئۇزۇلگەن بولسا كېرەك. خىيالىغا كەلگىنىنى قىلالايدىغان بىر ھەقىقىي ھۆكۈمران تولۇنغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى، پارىژدا قىرغىنچىلىق قىلدى، بىر قوشۇننى ئۇنتۇپ مىسىردا تاشلاپ كەلدى، موسكۋاغا قارشى يۈرۈش قىلىپ بەش يۈز مىڭ ئادىمىنى چىقىم قىلدى، ئاخىرىدا ۋىلنوغا كېلىپ قوش مەنىلىك گەپتىن بىرنى قىلىپلا، ھەممىنى يوق قىلۋەتتى①. ئۆلگەندىن كېيىن، خەقلەر ئۇنى ئاسمانغا كۆتۈرۈشتى، شۇنىڭدىن قارىغاندا، ئۇ خىيالىغا كەلگىنىنى قىلىۋەرسە بولىۋېرگۈدەك. ياق، بۇنداق ئادەملەرنىڭ جىسمى گۆشتىن قۇرۇلغان ئەمەس، بەلكى برونزىدىن قۇيۇلغان بولسا كېرەك!»

---

① بۇ يەردە ناپولېئوننىڭ پۈتۈن ئۆمرىدە قىلغان بىرنەچچە ھەقىقىي ئىشى ــ فرانسىيەنىڭ جەنۇبىدىكى ھەربىي پورت تولۇنغا (1793 ــ يىل 12 ــ ئاينىڭ 17 ــ كۈنى) ھۇجۇم قىلغانلىقى، مۇنارخىستلار پارتىيەسىنىڭ پارىژدا كۆتۈرگەن قوزغىلاڭنى (1795 ــ يىلى 10 ــ ئايدا) باستۇرغانلىقى؛ مىسىرغا يۈرۈش (1799 ــ يىلى) قىلغان مەزگىلدە، قوشۇننى تاشلاپ ئالدىراپ فرانسىيەگە قايتىپ ھاكىمىيەتنى تارتىۋالغانلىقى؛ «ئۇلۇغ قوشۇن»نىڭ 1812 ــ يىلىدىكى ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغانلىقى ۋە يوقىتىلغانلىقى دېيىلگەن. گۇمران قىلىنغاندىن كېيىن ناپولېئون ۋىلنودا (لىتۋانىڭ مەركىزى ۋىلنىئوسنىڭ بۇرۇنقى نامى) قوش مەنىلىك گەپنى قىلىپ: «ئۇلۇغلۇق بىلەن چاكىنىلىقنىڭ ئارىلىقى ناھايىتى بىرلا قەدەم. بۇنىڭغا كېيىنكىلەر ھاھا بېرىدۇ» دېگەنىدى.

كۆتۈلمىگەندە كاللىسىغا ئالاقىسى يوقلا بىر ئوي كېلىپ، ئۇ كۈلۈۋەتكىلى قىل قالدى.

— ناپولېئون، ئېھرام[1]، ۋاتېرلو — بىلەن بىر خىزمەتچىنىڭ لەنتى ئىنجىمارۇق خوتۇنى، كارىۋىتىنىڭ تېگىدە قىزىل ساندۇقى بار جازانىخور موماي — بۇ ئىككى ئىشنى بىر قىلىۋېتىشنىڭ سىرىنى ئېھتىمال پورفىرىي پېتروۋىچمۇ چۈشىنىپ كېتەلمىسە كېرەك !... ئۇلار قانداقمۇ چۈشىنەلىسۇن !... ئۇلاردا مۇنداق ئېستېتىك قاراش يوق، ئۇلار: «ناپولېئون بىر ‹موماي›نىڭ كارىۋىتىنىڭ تېگىدە نېمە ئىش قىلسۇن !» دېيىشىدۇ. ھەي، نانقېپىلار !...

ئارا ـ تۇرا ئۇ ئۆزىنى گويا جۆيلۈۋاتقاندەكمۇ ھېس قىلىپ قالاتتى: ئۇ ئەسەبىيلەرچە شادلىققا چۆكۈپ قالغاندى.

«ئۇ موماي نېمىدى، — ئويلىدى ئۇ جانلىنىپ ئويى چېچىلىپ، — ئېھتىمال شۇ مومايىنىڭ ئىشىدا خاتا قىلغاندۇرمەن، گەپ ئۇنىڭدا ئەمەستۇ ! موماي ناھايىتى بىر كېسەللىك... مەن پاتراق ئاتلاپ ئۆتمەكچى بولدۇم... مەن ئادەم ئۆلتۈرمىدىم، مەن ناھايىتى پىرىنسىپنى ئۆلتۈردۇم ! پىرىنسىپنى ئۆلتۈرۈشنى ئۆلتۈردۇم. لېكىن، ئۇنىڭدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتەلمىدىم، يەنىلا بۇ تەرەپتە قېلىپ قالدىم... قولۇمدىن پەقەت ئادەم ئۆلتۈرۈشلا كېلىدىكەن. قارىغاندا، مەن ئادەم ئۆلتۈرۈشنىمۇ بىلمەيدىكەنمەن... پىرىنسىپ؟ رازۇمىخىن دېگەن ئەخمەق بايا سوتسىيالىزمچىلارنى نېمىشقا تىللىدىكىنە؟ ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەمگەكچان سودىگەرلەر. ئۇلار ‹ئومۇمنىڭ بەختى› ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتىدۇ. ياق، ھاياتلىق ماڭا بىرلا قېتىم بېرىلىدۇ، ھەرگىز قايتا بېرىلمەيدۇ. ‹ئومۇمنىڭ بەختى›نىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرغۇم يوق، مەن ياشىشىم كېرەك، بولمىسا ياشاشنىڭ ھاجىتى يوق. نېمە؟ مەن ئانامنى ئاچ قورساق تاشلاپ قويۇپ، يانچۇقۇمدا بىر رۇبلىنى

[1] ناپولېئون مىسىرغا يۈرۈش قىلغان چېغىدا، ئېھرامنىڭ قېشىدا مىسىر قوشۇنى بىلەن كەسكىن جەڭ قىلغانىدى.

سقمدىغىنىمچە «ئومۇمنىڭ بەختى»نىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرالمايمەن. بەزىلەر: «ئومۇمنىڭ بەختىنى يارىتىش ئۈچۈن بىر خىش تەقدىم قىلالىسام، شۇنىڭدىن كۆڭلۈم ئەمىن تاپاتتى»، دېيىشىدىكەن①. ھا ـ ھا ! سىلەر نېمىشقا مېنى ئۆتكۈزۈۋېتىسىلەر؟ مەنمۇ بار ـ يوق بىرلا قېتىم ياشايمەنغۇ، شۇڭلاشقا مەنمۇ... ھەي، مەن ناھايىتى بىر ئېستېتىك ئىقتىدارغا ئىگە پىت، خالاس ! ـــ ئۇ كۈتۈلمىگەندە كېينىكى بىر جۈملىنى قوشۇپ قويۇپ، خۇددى سارائىلاردەك قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، ـــ شۇنداق، مەن راستلا بىر تال پىت، ـــ داۋام قىلدى ئۇ شۇ پىكرىگە ئىچى قارىلىق بىلەن چىڭ چاپلىشۋېلىپ، توختىماي ئىچكىرىلەپ كىرىپ ھەمدە ئۇنى ئۆزىگە مەلىكە قىلىپ، ـــ بۇنىڭ سەۋەبلىرى شۇكى، بىرىنچىدىن، ئۆزۈمنىڭ بىر تال پىت ئىكەنلىكىمنى ھازىرلا ئىسپاتلاپ چىقالايمەن؛ ئىككىنچىدىن، ھېلىقى ئىشنى شەخسىي مەنپەئەتىم، خۇسۇسىي ئېھتىياجىم ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئالىيجاناب، گۈزەل بىر مەقسەت ئۈچۈن قىلغانلىقىمغا گۇۋاھ بولغايسەن دەپ توپتوغرا بىر ئايغىچە مېھرىبان خۇدانى ئاۋارە قىلدىم. ھا، ھا ! ئۇچىنچىدىن، ھېلىقى ئىشنى ئادىل، ھېسابلىق قىلىشنى چەكتىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىكنى قارار قىلدىم؛ شۇڭلاشقا مەن جىمكى پىتلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ كىچىكسىز بىرىنى تاللىدىم، ئۇنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس، بىرىنچى قەدىمىنى بېسىشىمغا لازىم بولىدىغان نەرسىلەرنىلا ئېلىش قارارىغا كەلدىم (قالغانلىرى ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە مۇناسىتىرغا ئەۋەتىلىدۇ، ھا، ھا !)... مانا شۇ ۋەجدىن مەن كەم ـ كوتىسز بىر تال پىت، ـــ قوشۇپ قويدى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، ـــ چۈنكى مەن ئېھتىمال

① بۇ يەردە شارل فۇرىنىڭ مۇخلىسى كونسىران (1808 ـــ 1892) بىلەن 1930 ـ يىللاردىن 1940 ـ يىللارغىچە بولغان ئارىلىقتىكى باشقا خىيالىي سوتسىيالىزمچىلارنىڭ ئەسەرلىرىدە پات ـ پات ئۇچراپ تۇرىدىغان «يېڭى دۇنيا بىناسىغا بىرەر تال تېشىڭنى تۆھپە قىل» دېگەن شوئار مەسخىرە قىلىنغان.

ئۆلتۈرۈلگەن ھېلىقى پىتتىنمۇ يامانراق، ئىپلاسراق پىتتۈرمەن. مەن ئۇنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن مۇشۇنداق دەيدىغانلىقىمنى ئاللىبۇرۇنلا سېزىۋىدىم. مۇشۇنداق ۋەھىمگە سېلىشتۇرغىلى بولغۇدەك باشقا بىرەر ئىشمۇ بارمىدۇ؟ ئاھ، نەقەدەر چاكىنىلىق ! ئاھ، نەقەدەر شەرمەندىلىك !... ئاتقا مىنىپ قىلىچ ئويناتقان ھېلىقى «پەيغەمبەر»[1]نىڭ سۆزىنى نەقەدەر چۈشىنىمەن ـ ھە، ئۇ ئاللانىڭ ئىرادىسى شۇ، تەسلىم بول، ئەي تىترەپ تۇرغۇچى بەندە ئى گۇمراھ ![2] دېگەنىدى. شۇ «پەيغەمبەر» توغرا قىلغان. ئۇ كوچىغىلا مۇستەھكەم پوتەي قۇرۇپ، كىم گۇناھسىز، كىم گۇناھكار دەپ ئولتۇرماي، ھەممىنى توپقا تۇتۇپ توغرا قىلغان ! ئەي تىترەپ تۇرغۇچى بەندە ئى گۇمراھ. تەسلىم بول، ئارزۇ ـ ئارمانلاردا بولما، چۈنكى بۇ سېنىڭ ئىشىڭ ئەمەس !... ئاھ، مەن ئۇ مومايىنى ھېچقاچان، ھېچقاچان كەچۈرمەيمەن !»

ئۇنىڭ چاچلىرى تەرده ھۆل بولۇپ، تىترەپ تۇرغان لەۋلىرى قۇرۇپ كەتكەن، كۆزلىرى بولسا تورۇسقا تىكىلگەنىدى.

«ئانامنى، سىڭلىمنى قانچىلىك ياخشى كۆرەتتىم ـ ھە ! مانا ئەمدى ئۇلارنى نېمىشقا ياماق كۆرىدىغان بولۇپ قالدىم؟ شۇنداق، ئۇلارنى ياماق كۆرىمەن، ئۇلارنى فىزىيولوگىيەلىك جەھەتتىن ياماق كۆرىمەن. ئۇلار يېنىمدا تۇرسا، چىدىيالمايمەن... ھېلىمۇ يادىمدا، تېخى يېقىندىلا ئانامنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنى سۆيۈپ قويدۇم... قۇچاقلىدىم، لېكىن ئىچىمده ئويلاپ قالدىم، ئەگەر ئۇ ھېلىقى ئىشتىن خەۋەردار بولغان بولسا... ئەجەبا بۇنى ئۇنىڭغا دېيىشىم كېرەكمۇ؟ بۇنى مەن قىلالايمەن... ھىم ! ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش بولسا كېرەك، ـــ يەنە قوشۇپ قويدى ئۇ بارغانسېرى كۈچىيىپ كېتىۋاتقان بىھوشلۇقنى يوقىتىش ئۈچۈن قانداقلا بولمىسۇن پىكىر قىلىشقا ئۇرۇنۇپ، ـــ ئاھ، ھېلىقى مومايىنى

---

① پەيغەمبەر ـــ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى دېمەكچى.

② «تەسلىم بول، تىترەپ تۇرغۇچى بەندە ئى گۇمراھ» دېگەن سۆزلەر پۈشكىنىڭ «قۇرئانغا تەقلىد» ناملىق شېئىرىدىن ئېلىنغان.

نەقەدەر ئۆچ كۆرىمەن ـ هە ! ئەگەر ئۇ تىرىلىپ كەلگەن بولسا، ئۇنى بەلكىم يەنە ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتىم ! بىچارە لىزاۋتا ! ئۇ نېمىشقىمۇ شۇنداق بىر چاغدا ئالدىمغا كېلىپ قالغاندۇ !... قىزىق ئىش، ئۇنى ئەجەب ئېسىمگىمۇ ئېلىپ قويمايمىنا، خۇددى مەن ئۇنى ئۆلتۈرمىگەندەك؟... لىزاۋتا ! سونيە ! ھەر ئىككىلىسى بىچارە، مۇلايىم قىز، ھەر ئىككىلىسىنىڭ كۆزلىرىدىن مۇلايىملىق چىقىپ تۇرىدۇ... سۆيۈملۈك قىزلار !... ئۇلار نېمىشقا يىغلىمايدىغاندۇ؟ ئۇلار نېمىشقا نالە ـ زار قىلىشمايدىغاندۇ ! ... ئۇلار ھېچنېمىسىنى ئايىمايدۇ... ئۇلار ئادەمگە ئىتائەتمەنلىك بىلەن، جىمغىنا قاراپ تۇرۇشىدۇ. سونيە، سونيە ! مۇلايىم سونيە !...»

ئۇ بىھوشلۇق ھالىتىگە ئۆتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ قانداق قىلىپ كوچىغا چىقىپ قالغانلىقىنى ئەسلىيەلمەيتتى. بۇ ئۇنىڭ ئۆزىگىمۇ غەلىتە تۇيۇلدى. كەچ كىرىپ، قاراڭغۇلۇق بارغانسېرى قويۇقلاشماقتا، تولۇن ئاي بارغانسېرى يورۇقراق كۆرۈنمەكتە ئىدى، لېكىن ھاۋا بۆلەكچىلا دىمىق ئىدى. كوچىدا ئادەملەر توپ ـ توپ بولۇشۇپ، ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتۈپ تۇرۇشاتتى، ھۇنەرۋەنلەر بىلەن ئىشخانا خادىملىرى ئۆيلىرىگە قايتىشماقتا ئىدى. بەزىلەر سەيلە قىلىپ يۈرۈشەتتى؛ ھاۋادىن ھاكىنىڭ، چاڭ ـ توپىنىڭ ژە توختام سۆنىڭ پۈرىقى كېلەتتى. راسكولنىكوف تىت ـ تىت بولۇپ، قاتمۇقات غەمگە چۆكۈپ كېتىۋاتاتتى؛ ئۇ بىر ئىش بىلەن كوچىغا چىقىۋاتقىنى، ئۇ ئىشنى دەرھال پۈتتۈرۈۋېتىشى كېرەكلىكىنى ئېنىق ئەسلەيتتى، لېكىن ئۇنىڭ زادى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. كۈتمىگەندە ئۇ نېرىقى قاتتىكى پىيادىلەر يولىدا بىر ئادەمنىڭ قولىنى پۇلاڭلىتىپ ئۆزىنى چاقىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ توختاپ قالدى. ئۇ كوچىنى توغرىسىغا كېسىپ ھېلىقى ئادەم تەرەپكە قاراپ ماڭدى. لېكىن، ئۇ ئادەم بىردىنلا كەينىگە بۇرىلىپ، بېشىنى سالغىنىچە، گويا ھېچ ئىش بولمىغاندەك كېتىپ قالدى. ئۇ خۇددى راسكولنىكوفنى چاقىرمىغاندەك، كەينىگە بۇرىلىپ قاراپمۇ

قويمدى: «بولدىلا ئۇ مېنى راست چاقىرغانمىدۇ؟» ئويلىدى راسكولنىكوف، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئادەمنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ئۇ ئون قەدەمچە ماڭا ـ ماڭمايلا ئۇ ئادەمنى تونۇپ قېلىپ، چۆچۈپ كەتتى ئۇ بايىقى ھۇنەرۋەن ئىدى. ئۇ يەنە شۇ خالاتنى كىيىپ، يەنە بايىقىدەك مۆكچىيىپ كېتىۋاتاتتى. راسكولنىكوف خېلى ئۇزۇن ئارىلىق تاشلاپ ماڭدى. يۇرىكى كۆكرەك قەپىسىدىن چىقىپ كەتكۈدەك بولۇپ گۈپۈلدەپ سوقماقتا ئىدى. ئۇلار بىر تار كوچىغا بۇرالدى، ئۇ ئادەم تېخىچە كەينىگە قاراپ باقمىدى. «مېنىڭ سوغدىشىپ كېلىۋاتقانلىقمنى بىلەمدىغاندۇ؟» ئويلىدى راسكولنىكوف. ئۇ ئادەم چوڭ بىر بىنانىڭ دەرۋازىسىغا كىرىپ كەتتى. راسكولنىكوفمۇ تېز ـ تېز مېڭىپ دەرۋازا ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئۇ ئادەمنى كەينىگە بۇرىلىپ چاقىرارمىكىن، دەپ قاراپ تۇردى، دېگەندەك ئۇ ئادەم دەرۋازىدىن ھويلىغا كىرىپ بولۇپ، بىردىنلا كەينىگە بۇرالدى ـ دە، راسكولنىكوفقا قاراپ يەنە قولىنى پۇلاڭلاتقاندەك قىلدى. راسكولنىكوف شۇ ئانلا دەرۋازىدىن كىرىۋىدى، ئۇ ھۇنەرۋەن ھويلىدا كۆرۈنمىدى. دېمەك ئۇنىڭ بۇ يەردىكى بىرىنچى پەلەمپەي ئىشىكىگە كىرىپ كەتكەنلىكى ئېنىق ئىدى. راسكولنىكوفمۇ دەرھال ئۇنىڭ كەينىدىن كىردى. دېگەندەك بىنادىكى پەلەمپەينىڭ ئىككى ئەگىم يۇقىرى قىسمىدا بىرسىنىڭ ئالدىرىماستىن سالماق بىلەن تاشلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قىزىق يېرى، بۇ پەلەمپەي ئۇنىڭغا ناھايىتى تونۇشتەك تۇيۇلدى ! ئەنە بىرىنچى قەۋەتتىكى دېرىزە كۆزنەكلەردىن ئاينىڭ سىرلىق ۋە سولغۇن نۇرى چۈشۈپ تۇرۇپتۇ. مانا، ئىككىنچى قەۋەتكىمۇ چىقتى. ئاپلا ! بۇ ھېلىقى سىرچىلار سىرلىغان ئۆي شۇغۇ... ئۇ نېمىدەپ دەرھالا تونۇيالمىدىكىنە؟ ئالدىدا كېتىۋاتقان ئادەمنىڭ ئاياغ تۈۋىشى ئەمدى ئاڭلانمىدى، «دېمەك ئۇ بىرەر يەردە توختىدى ياكى يوشۇرۇنۇۋالدى» مانا ئۇ ئوچىنچى قەۋەتكە چىقتى؛ يۇقىرىغا چىقىۋېرەيمۇ؟ يۇقىرى شۇ قەدەر جىمجىت، ھەتتا ئادەمنىڭ قورققۇسى كەلگۈدەك جىمجىت... شۇنداقتىمۇ ئۇ يۇقىرىغا

چىقىۋەردى. ئۇ ھەتتا ئۆزىنىڭ ئاياغ تۈشىدىن چۆچۈپ ئەندىكىپ كېتەتتى. يا رەببىم، بۇ يەر نېمىدېگەن قاراڭغۇ ! ئۇ ئادەم مۇشۇ يەردە بىرەر بۇلۇڭغا يوشۇرۇنۇۋالغان بولسا كېرەك. ئاھ ! بىر ئۆينىڭ پەلەمپەيگە ئۇدۇل ئىشىكى داغدام ئوچۇق تۇرۇپتۇ. ئۇ سەل ئارىسالدى بولۇپ تۇردى ـ دە، ئىچكىرىگە كىردى. دەھلىز قاپقاراڭغۇ ۋە بوش ئىدى. ھەممە نەرسە كۆچۈرۈپ ئېلىپ كېتىلگەندەك قىلاتتى. ئۇ پۈتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ مېھمانخانىغا كىردى. ئۆيگە ئاينىڭ شولىسى چۈشۈپ تۇراتتى. ئورۇندۇقلار، ئەينەك، سىرىق دىۋان ۋە رامكىغا ئېلىنغان رەسىملەر ئىلگىرىكى پېتى تۇراتتى. ئىنتايىن چوڭ قىزغۇچ تولۇن ئاي دېرىزىدىن مارىماقتا ئىدى. «ئايدىڭ بولغاچقا مۇشۇنداق جىمجىت ئىكەن ـ دە، ـــ ئويلىدى راسكولنىكوف، ـــ ئۇ شۇ تاپتا قەيەردىدۇر تېپىشماق تېپىۋاتقان بولسا كېرەك.» ئۇ شۇ يەردە تۇرۇپ قالدى. خېلى ئۇزۇن تۇرۇپ قالدى. ئايدىڭدىكى جىمجىتلىق قانچىكى كۈچەيگەنسىرى ئۇنىڭ يۈرىكى شۇنچىكى قاتتىق سوقاتتى، ھەتتا ئاغرىپمۇ كەتتى. ئەتراپ يەنىلا جىمجىت ئىدى. بىردىنلا گويا ئوتۇنىنىڭ سۇنغان ئاۋازىدەك «قارس» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى، كېيىن ھەممە نېمە يەنە جىمجىتلىققا چۆمدى. ئويغىنىپ كەتكەن بىر چۈشنى ئىتتىك ئۇچۇپ بېرىپ، دېرىزە ئەينىكىگە ئۇرۇلدى ـ دە، ئېچىنىشلىق غىڭىلداشقا باشلىدى. مانا شۇ چاغدا ئۇ دېرىزە بىلەن قاچا ـ قوموچ ئىشكاپنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تامدا ئايالچە پەلتونىڭ ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرگەندەك قىلدى. «بۇ يەردە ئايالار پەلتوسى نېمە قىلىدىغاندۇ؟ ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ ئىلگىرى بۇ پەلتو يوقتەك قىلغان.» ئۇ ئاستاغىنا شۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭغا گويا كىمدۇر بىرسى پەلتونىڭ كەينىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرغاندەك تۇيۇلدى. ئۇ ئېھتىيات بىلەن پەلتونى قايرىپ قارىدى. ئۇ يەردە بىر ئورۇندۇق تۇراتتى، بۇلۇڭدىكى ئورۇندۇقتا بىر مومايى ئولتۇراتتى، مومايى دۈگدىيىپ، بېشىنى سېلىپ ئولتۇرۇۋالغاچقا، راسكولنىكوف ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرەلمىدى. لېكىن، ئۇ شۇ مومايى ئىدى. ئۇ

مومايناك قېشىدا بىردەم تۇردى. «ئۇ قورقۇۋاتىدۇ !» ئويلىدى ئۇ. شۇنداق بىلەن پالتىنى ئاستا لاتىدىن چىقىرىپ، مومايناك بېشىغا زەرب بىلەن بىرنى ئۇردى. يەنە بىرنى ئۇردى. قىزىق ئىش، پالتىناك زەربىسىگە موماي مىت قىلىپمۇ قويمىدى. ئۇ بەئەينى ياغاچقىلا ئوخشايتتى. راسكولنىكوف قورقۇپ كەتتى. ئۇ مومايىنى ئېنىقراق كۆرمەكچى بولۇپ، تېخىمۇ پەسرەك ئېڭىشۈيدى، موماي بېشىنى تېخىمۇ پەس قىلىۋالدى، شۇنداق بىلەن ئۇ تاكى پولغىچە ئېڭىشىپ، تۆۋەندىن مومايناك يۈزىگە قارىدى، قارىدى ـ يۇ، تاشتەك قېتىپ قالدى. موماي ئورۇندۇقتا كۆلۈپ ئولتۇراتتى ـــ يەنە كېلىپ كۈلكەمنى ئۇ ئاڭلاپ قالمىسۇن دەپ، ئاۋازىنى چىقارماي كۈلۈشكە تىرىشىۋاتاتتى. بىردىنلا ئۇنىڭغا ياتاق ئۆينىڭ ئىشكى ئازراققىنا ئېچىلغانىدەك، ئۇ يەردىمۇ كىملەردۇر كۈلۈۋاتقانىدەك ۋە پىچىرلىشىۋاتقانىدەك تۇيۇلدى. ئۇ قاتتىق هولۇقۇپ كەتتى. ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن مومايناك بېشىغا ئۇرۇشقا باشلىدى. لېكىن، ئۇ مومايغا پالتا ئۇرغانىمۇ ياتاق ئۆيدىكى كۈلكە بىلەن پىچىرلىشىشلار كۈچىيىپ، ئېنىق ئاڭلانغۇدەك دەرىجىگە يەتتى. موماي بولسا ئالدى ـ كەينىگە ئىرغاڭلاپ قاقاهلاپ كۈلەتتى. ئۇ دەرھال قاچتى. لېكىن، دەهلىز ئادەم بىلەن لىق تولغانىدى، پەلەمپەيگە قارىغان ئىشكىلەرنىڭ هەممىسى داغدام ئوچۇق ئىدى. پەلەمپەي ئاغزىدا، پەلەمپەيدە، پەستە ـــ هەممىلا يەردە ئادەملەر سانجاق ـ سانجاق تۇرۇپ كېتىشكەنىدى. هەممىلا ئادەم ئۇنىڭغا قارايتتى، لېكىن هەممىلا ئادەم بىر چەتكە ئۆتۈپ، نېمىنىدۇر كۆتۈپ، ئۇن ـ تىنسىز تۇرۇشاتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى سەكلىپ كەتتى. پۈتلىرىنى گويا يەرگە مىخلاپ قويغانىدەك زادىلا مىدىرلىتالمىدى... ئۇ ۋارقىرماقچى بولدى ـ دە، بىردىنلا چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى.

ئۇ ئېغىر خورسىنىدى، قىزىق يېرى، ئۇ هېلىمۇ چۈش كۆرۈۋاتقانىدەكلا قىلاتتى. ئۆينىڭ ئىشكى داغدام ئوچۇق ئىدى، پۈتۈنلەي ناتونۇش بىر كىشى ئىشكىنىڭ تۆۋىدە، پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

راسكولنىكوف كۆزلىرىنى يېرىم - يارتا ئاچتى - دە، شۇ ئان يەنە يۇمۇۋالدى. ئۇ مىدىر - سىدىر قىلماي ئۇخلاتاتتى. «تېخىچە چۈش كۆرۈۋاتقاندىمەنمۇ؟» ئويلىدى ئۇ، كۆزلىرىنى يەنە ئازراققىنا، خەق كۆرەلمىگۈدەك دەرىجىدە ئېچىپ قاراپ باقتى. ھېلىقى ناتونۇش كىشى يەنىلا بايىقى ئورنىدا ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. كۈتمىگەندە ئۇ ئېھتىيات بىلەن بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىردى، ئىشىكنى ئاۋايلاپ ياپتى، ئۈستەلنىڭ يېنىغا كېلىپ، بىردەم ساقلىدى — شۇ ئارىلىقتا ئۇ راسكولنىكوفتىن كۆزىنى ئۈزمىدى — ئاندىن ئاۋاز چىقارماستىن ئاستاغىنا دېۋاننىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى؛ ئۇ شىلەپىسىنى يېنىغا پولغىلا قويدى، ئىككىلا قولى بىلەن ھاسىسىغا تايىنىپ، تۆۋەنكى ئېڭىكىنى قوللىرىنىڭ دۈمبىسىگە تىرىدى. ئوزايىدىن ئۇ ئۇزۇنغىچە ساقلاش قارارىغا كەلگەندەك قىلاتتى. راسكولنىكوف لىپىلدەپ تۇرغان كىرپىكلىرىنىڭ تېگىدىن قاراپ، بۇ ئادەمنىڭ ياش ئەمەسلىكىنى، لېكىن تېنىنىڭ ساغلاملىقىنى، ئاچ سېرىق كەلگەن قويۇق ساقىلىنىڭ پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئاقىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرەلىدى...

ئارىدىن ئون مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتتى، كۈن تېخى يورۇق، لېكىن كەچ كىرىشكە باشلىغانىدى. ئۆينىڭ ئىچى جىمجىت، ھەتتا پەلەمپەي تەرەپتىمۇ ھېچقانداق ئاۋاز يوق، پەقەت يوغانلا بىر چۈن ھەدەپ دېرىزە ئەينىكىگە ئۇرۇلۇپ، ۋىڭىلدايتتى، جان تالىشاتتى. ئاخىر راسكولنىكوف چىدىيالمىدى. ئۇ ئىتتىك مەيدىسىنى كۆتۈرۈپ، دېۋاندا ئولتۇردى:

— ھەي، گەپ قىلىڭە، نېمە ئىشىڭىز بار؟

— ئۇخلىغان بولۇپ ئويغاق ياتقانلىقىڭىزنى ئۆزۈمۇ بىلىۋىدىم، — دېدى ناتونۇش كىشى غەلىتە جاۋاب بېرىپ، ئۇ سوغۇققانلىق بىلەن كۈلدى، — ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي، مەن ئارکادي ئىۋانوۋىچ سۋىدرىگايلوۋ بولىمەن.

بۇ كىتاب خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتىنىڭ 1982 ـ يىلى 10 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 1982 ـ يىلى 10 ـ ئاي 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据人民文学出版社1982年10月第1版，1982年10月第1次印刷本翻译出版。

جنايەت ۋە جازا (1)

ئاپتورى: ف. م. دوستويېۋسكىي (رۇسىيە)
تەرجىمە قىلغۇچى: مۇساجان ئەزىزى
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئىلدانە ئابدۇرېھىم
مۇھەررىرى: مەريەم مەستىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئايگۈل سابىت
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 2827472 – 0991
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شۇنچېڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 15.25
نەشرى: 2014 ـ يىلى 12 ـ ئاي 2 ـ نەشرى
باسمىسى: 2015 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 – 3000
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 17307 – 5
باھاسى: 42.00 يۈەن